

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ, ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Η Έννοια της Αναλυτικότητας στη Λογική Σύνταξη της Γλώσσας:
καταβολές, σημασιολογικές διαστάσεις και κριτικές

ΕΥΑ ΑΓΑΛΟΠΟΥΛΟΥ

Επιβλέπων καθηγητής: **ΣΤΑΘΗΣ ΨΥΛΛΟΣ**
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ 2010

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΕΡΟΣ Ι

Κεφάλαιο 1

Η σημασιολογία του Frege, στο έργο του:

Begriffsschrift [Εννοιογραφία] (1879) και η έννοια της αναλυτικότητας

1.1. Εισαγωγή	1
1.2. <i>Εννοιογραφία</i>	5
1.2.1. Ο ρόλος της συνάρτησης	
1.2.2. Η δόμηση της τυπικής γλώσσας (Frege 1879, §§1-7)	
1.3. Ο ρόλος της πρότασης στη σημασιολογία του Frege	23
1.4. <i>Die Grundlagen der Arithmetik</i> [Τα Θεμέλια της Αριθμητικής] (1884)	27
1.4.1. Μία εφαρμογή του προγράμματος της <i>Εννοιογραφίας</i>	
1.4.2. Το κριτήριο της ταυτότητας	
1.4.3. Η αναλυτικότητα των αριθμητικών προτάσεων	
1.5. Η διαδικασία της ανατομής	38
1.6. Το λογικό στοιχείο είναι στοιχείο της φυσικής γλώσσας	42

Κεφάλαιο 2

Ο Λογικισμός υπό το πρίσμα της φιλοσοφίας της σκέψης

2.1. Μετά την αποτυχία	45
2. 2. Η γλώσσα εκφράζει τη Σκέψη	48
2. 3. Το ‘Λογικό’ ως ερμηνεία του Αληθούς	55
2. 4. Οι ‘17 θεμελιώδεις προτάσεις για τη Λογική’	61
2.5. Οι ρίζες της αναλυτικής παράδοσης	68
2.5. 1. Η αναλυτική παράδοση στην Κεντρική Ευρώπη	
2.5. 2. Bolzano – Frege	
2.5. 3. Frege - Husserl	
2.5.4. Αναλυτική φιλοσοφία και γλωσσική στροφή	
2. 5.5. Το a priori στοιχείο στη φιλοσοφία του Frege	

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΜΕΡΟΣ II

Κεφάλαιο 3

Το φιλοσοφικό πλαίσιο όπως διαμορφώνεται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

3.1. Εισαγωγή	92
3.2. Ο 20ος αιώνας	94
3.2. 1. Η αξιωματικοποίηση της γεωμετρίας.	
3.2. 2. Η αμφισβήτηση της μοναδικότητας της στοιχειώδους Λογικής – Ιντουϊσιονιστές	
3.2. 3. Θεώρημα μη-πληρότητας του Gödel.	
3.2. 4. Η αντιμετώπιση του προβλήματος του συνθετικού a priori από τους Λογικούς Θετικιστές	

3.3. Συμβάσεις και ‘σχετικοποιημένο’ a priori	98
3.3. 1. Hans Reichenbach	

3.4. Σημασιολογικές καταβολές σηματοδοτούν τη Λογική Σύνταξη	104
---	------------

Κεφάλαιο 4

I. Η έννοια της αναλυτικότητας στο έργο του Carnap: *Logische Syntax der Sprache*

I. 4.1. Το πρόβλημα των a priori αρχών	108
---	------------

I. 4.2. Η ιδέα του Carnap	110
----------------------------------	------------

I. 4.3. Περί Αριθμητικοποίησης	113
---------------------------------------	------------

I. 4.4. Τα δύο γλωσσικά συστήματα	116
--	------------

I. 4.4. 1. Η γλώσσα L-I	
-------------------------	--

I. 4.4. 2. Η αριθμητικοποίηση του συντακτικού της L-I	
---	--

I. 4.4. 3. Το εννοιολογικό οπλοστάσιο στην L-I	
--	--

I. 4.5. Ο νέος κανόνας λογικής συνεπαγωγής	127
---	------------

I. 4.6 Από την έννοια ‘συνέπεια’ στις έννοιες ‘συνώνυμο’ και ‘αναλυτικό’	131
---	------------

I. 4.7. Τι προσφέρει η L-I στη μέθοδο της Λογικής Σύνταξης	134
---	------------

I. 4.8. Η διεύρυνση της έννοιας της αναλυτικότητας οδηγεί στην υιοθέτηση γλωσσών πλουσιότερων σε έννοιες από την L-I	136
---	------------

I. 4.8. 1. Η γλώσσα L-II	
--------------------------	--

I. 4.8. 2. Η έννοια ‘συνέπεια’ στην L-II	
--	--

I. 4.8. 3. ‘Αναλυτικό στην L –II’	
-----------------------------------	--

I. 4.8. 4. Αξιολόγηση της μεθόδου ‘απόδοση τιμών – αποτίμηση’	
---	--

I. 4.8. 5. Από την έννοια ‘αναλυτικό στην L-II’ στην έννοια ‘συνέπεια στην L-II’	
I. 4.8. 6. Η Αρχή της Πλήρους Επαγωγής και η Αρχή της Επιλογής στην L-II	
I. 4.9. Η εξαντλητική κατανομή των προτάσεων του λογικού χώρου	155
I. 4.10. Από τις L-I και L-II στο Γενικό Συντακτικό	157
I. 4.10. 1 Η δόμηση του Γενικού Συντακτικού	
I. 4.10. 2. Η έννοια ‘αναλυτικό στην S’ και η έννοια ‘αναλυτικό’	
I. 4.11. Συντακτικές Αντινομίες	164
I. 4.12. Αναλυτικότητα και συνωνυμία	166
I. 4.13 Η μέθοδος του Γενικού Συντακτικού	170
I. 4.14. Η διάκριση των εκφράσεων σε περιγραφικές και λογικές	173
I. 4.15. Κατασκευή γλώσσας με εξω-λογικούς κανόνες μετασχηματισμού	175
II. Η κριτική στην: <i>Logische Syntax der Sprache</i>	
II. 4.1. Εισαγωγή	178
II. 4.2. Tarski	180
II. 4.3. Gödel	183
II. 4.4. Οι εμπειριστικές καταβολές του Carnap και το Θεώρημα Μη- πληρότητας απειλούν τη Λογική Σύνταξη	191
II. 4.4. 1. Friedman	
II. 4.4. 2. Putnam	

Π. 4.5. Η μέθοδος της Λογικής Σύνταξης ως αιρετική έκφραση εμπειρισμού 200

Π. 4.5. 1. Ricketts

Π. 4.5. 2. Friedman

Π. 4.5. 3. Goldfarb & Rickets

**Π. 4.6. Γιατί το Θεώρημα Μη-πληρότητας δεν απειλεί τη μέθοδο της λογικής
σύνταξης** 206

Κεφάλαιο 5

Σημασιολογία και Λογική Σύνταξη της Γλώσσας.

5.1. Εισαγωγή 224

5.2. Thomas Oberdan 226

**5.3. Η σημασιολογία ως εξελικτικός παράγων για τη φιλοσοφία, στη μέθοδο
της Λογικής Σύνταξης** 230

5.3. 1. Richard Creath

5.3. 2. Jaakko Hintikka

5.3. 3. Alberto Coffa

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ

Κεφάλαιο 6

W. V. QUINE: ‘Δύο δόγματα του εμπειρισμού’ [1951]

6.1. Η διάκριση μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών προτάσεων αμφισβητείται

249

6.2. W. V. QUINE: ‘Δύο δόγματα του εμπειρισμού’ [1951]	251
6.2.1. Στόχος: το ανυπόστατο της αναλυτικότητας.	
6.2. 2. Στα θολά νερά της συνωνυμίας	
6.2. 3 Η αναλυτικότητα στις τυποποιημένες γλώσσες	
6.3. Τι περιλαμβάνει η Λογική;	261
6.3. 1. Η αμφισβήτηση της αναλυτικότητας των λογικών αληθειών - ‘Carnap and Logical Truth’ (1954)	
6.4. Η μη-αναθεωρησιμότητα δεν στηρίζει την αναλυτικότητα	268
6.5 Οι πρώτες συζητήσεις γύρω από τη διαμάχη Carnap – Quine, για το ζήτημα της αναλυτικότητας	270
6.5. 1. Morton G. White	
6.5. 2. Benson Mates	
6.5. 3. R. M. Martin	

Κεφάλαιο 7

W. V. QUINE: *Φυσικοποιημένη Γνωσιολογία*

7.1. Η αμφισβήτηση της αναλυτικότητας ως στοιχείου της γλώσσας	286
7.2 Η κριτική του Quine στη σημασιολογία	276
7.3. A priori γνώση και αναλυτικότητα	280
7.4. Η θέση περί απροσδιοριστίας στη μετάφραση αφορά στη γνωσιολογία	298
7.5 Η στρατηγική του Quine	300

7.6 Φυσικοποιημένη Γνωσιολογία	302
7.7 Φυσικοποιημένη Γνωσιολογία – Κριτική	315
7.7. 1. Gibson	
7.7. 2. McDowell	

Κεφάλαιο 8 QUINE vs CARNAP

8.1. Εισαγωγή	315
8.2. Η συζήτηση μεταξύ Quine και Carnap για το ζήτημα της αναλυτικότητας	319
8.3. Κριτική στην κατά Quine ερμηνεία της γνωσιοθεωρίας του Carnap	332
8.4. Οι δύο γνωσιοθεωρίες – Κριτική	340
8.5. Η αποτίμηση των δύο γνωσιοθεωριών	347
8.6. Τι οφείλει η φιλοσοφική σκέψη στον Carnap	352

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Υπάρχει μια κατηγορία προτάσεων – κρίσεων των οποίων τόσο η αλήθεια όσο και η δικαιολόγηση φαίνεται να μην εξαρτάται από την εμπειρία. Τέτοιες είναι ειδικά, οι προτάσεις της Λογικής και των μαθηματικών. Είναι προτάσεις με νόημα οι οποίες δεν είναι συνθετικές μεν, παίζουν, όμως, ζωτικό ρόλο στις επιστήμες. Η διερεύνηση της αναλυτικότητας για τις προτάσεις αυτές αποτελεί πεδίο διαρκούς φιλοσοφικής έρευνας.

Το ενδιαφέρον για τη συγκεκριμένη εργασία εντοπίζεται στους εξής τρεις άξονες: Ο πρώτος άξονας αφορά στην ενασχόληση του Frege με τις έννοιες και με το εύρος της Λογικής. Ο δεύτερος άξονας αφορά στο κομμάτι εκείνο από το έργο του Carnap στο οποίο αυτός καταπιάνεται με το ζήτημα της αναλυτικότητας και ειδικά στη μέθοδο της λογικής σύνταξης. Ο τρίτος άξονας αφορά στη συζήτηση μεταξύ Carnap και Quine για τον διαχωρισμό των προτάσεων σε αναλυτικές και συνθετικές και στη γνωσιοθεωρία του δεύτερου ως εναλλακτική πρόταση στη γνωσιοθεωρία του πρώτου. Το νήμα το οποίο δένει τους τρεις αυτούς άξονες δεν είναι η χρονική ακολουθία αλλά η ανάδειξη της συνέχειας που υφίσταται στη φιλοσοφική σκέψη σχετικά με την εξέλιξη της έννοιας της αναλυτικότητας, από τον Frege, ως μέλους της φιλοσοφικής κοινότητας που έχει τις ρίζες της στη γερμανική παράδοση, μέχρι και την αντίδραση του Quine σε αυτή.

Η ανάγκη για την αναζήτηση αυτής της συνέχειας ξεκίνησε από τη διαπίστωση ότι η αποσπασματική μελέτη μεθόδων και επιχειρηματολογιών τόσο στον Frege όσο και στον Carnap ή και της κριτικής των σχολιαστών τους σε επί μέρους ζητήματα, οδηγεί σε αποσπασματικές ερμηνείες από τις οποίες απορρέουν αμφίβολες εκτιμήσεις, πολλές φορές συγκρουόμενες μεταξύ τους. Κατά συνέπεια, και σύμφωνα με αποσπασματικές ερμηνείες, η εικόνα του Carnap ως συνεχιστή του λογικισμού του Frege υπέρμαχου της συντακτικής μεθόδου και βασικού μέλους του Κύκλου της Βιέννης δεν μπορεί να συνάδει με το ότι ο Carnap διαφοροποιείται από τον Schlick και τον Wittgenstein, και γίνεται υποστηρικτής και συμμετέχων στη συζήτηση περί σημασιολογίας η οποία κορυφώνεται περί το 1930 στην φιλοσοφική κοινότητα στην πολωνική πρωτεύουσα, ούτε με το ότι ο Carnap γίνεται ένθερμος διακινητής, μεταξύ των πρώτων, των ιδεών περί σημασιολογίας του Tarski. Και το ότι στο ίδιο έργο, στη

Λογική Σύνταξη της Γλώσσας, ο Carnap συνδυάζει συντακτικές και αναγωγικές μεθόδους με την σημασιολογικής κατεύθυνσης μέθοδο: ‘απόδοση τιμών – αποτίμηση’, δεν μπορεί παρά να αποκαλύπτει τη σύγχυση στις φιλοσοφικές του απόψεις. Σύμφωνα με αποσπασματικές ερμηνείες, η θέση ότι το έργο του Frege. *Τα Θεμέλια της Αριθμητικής* θεωρείται σαν αντιπροσωπευτικό δείγμα της φιλοσοφίας του, δεν μπορεί παρά να έρχεται σε αντίθεση με την πενηκονταετή έρευνά του η οποία αφορά στο εύρος της Λογικής, με την εκ παραλλήλου ενασχόλησή του με τις έννοιες και τη Σκέψη και με τη θέση του ως μαθητή του Lotze στη γερμανική φιλοσοφική παράδοση.

ΜΕΡΟΣ Ι

Στο **1^ο κεφάλαιο** το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην ανάδειξη της μεθόδου της Εννοιολογίας την οποία επινοεί ο Frege το 1879 ως μια κανονιστική μέθοδο έκφρασης της ‘καθαρής Σκέψης’. Η συγκεκριμένη μέθοδος συνιστά το πρώτο βήμα του Frege για την πραγματοποίηση του εγχειρήματος του Λογικισμού που είναι η επινοήση ενός γλωσσικού συστήματος τέτοιου, ώστε μέσω αυτού να είναι δυνατή η απόδοση αποκλειστικά και μόνο τόσο του εννοιολογικού όσο και του λογικού περιεχομένου μιας καθημερινής γλώσσας. Ο βασικός στόχος της Εννοιολογίας είναι, μέσα από την κανονικοποίηση της Σκέψης, μέσα από ένα τυπικό λογικό σύστημα, να προσφέρει μια θεωρία νοήματος απαλλαγμένη από οιονδήποτε υποκειμενικό και ψυχολογικό παράγοντα. Η *Εννοιολογία* δεν είναι παρά ένα εργαλείο που έχει επινοηθεί για επιστημονικό σκοπό

Εκτός από την ανάδειξη της μεθόδου σχηματισμού εννοιών, στο πρώτο κεφάλαιο εστιάζουμε στα εξής σημεία:

A) Στην αντιμετώπιση του παραδοσιακού προβλήματος της ποσοτικοποίησης μέσω της ρηξικέλευθης παρατήρησης ότι η καθολικότητα την οποία εκφράζουν οι παραδοσιακά επονομαζόμενες ‘καθολικές’ προτάσεις δεν αφορά στη μορφή τους αλλά στο εννοιολογικό τους περιεχόμενο.

B) Στην εισαγωγή της ταυτότητας ως βεβαίωσης ειδικής μορφής που φέρει το ίδιο χαρακτηριστικό γνώρισμα με αυτή, που έχει, δηλαδή, δυαδικό χαρακτήρα. [δηλαδή, κάθε βεβαίωση μιλάει για κάτι (νόημα) και αφορά σε κάτι (αναφορά)]

Γ) Στη μέθοδο της Εννοιολογίας, ως προσπάθεια αντιμετώπισης της απόκτησης νοήματος των δηλώσεων με έναν ενιαίο τρόπο.

Δ) Στο πρόγραμμα δια του οποίου ο Frege προσπαθεί να δώσει απάντηση στο ερώτημα: ‘με ποιο τρόπο επιτυγχάνουμε την πρόσβαση στις μαθηματικές αλήθειες’, ως εφαρμογή της μεθόδου της Εννοιογραφίας στο επιστημονικό πεδίο της αριθμητικής. Το έργο του *Τα Θεμέλια της Αριθμητικής* συνιστά αυτήν ακριβώς την προσπάθεια να υλοποιηθεί αυτός ο στόχος και έτσι αναφέρεται στην παρούσα εργασία.

Επιπλέον, στο πρώτο κεφάλαιο δίνεται ιδιαίτερη σημασία στη διαδικασία της ‘ανατομής’ (Zerlegung / dissection). Πρόκειται για τη διαδικασία την οποία ακολουθεί ο Frege στην *Εννοιογραφία* [και την οποία εφαρμόζει και στα *Θεμέλια*], για τον εντοπισμό ενός μορφικού στοιχείου σε κάθε σύνθετο εννοιολογικό σχήμα. Η μεγάλη της αξία έγκειται στο ότι δίνει τη δυνατότητα στον Frege να συγκροτήσει μία μέθοδο σχηματισμού εννοιών, και με βάση αυτή να επιλέξει μεταξύ των προτάσεων και των ορισμών αυτούς, οι οποίοι συμμετέχουν σε μια τέτοια διαδικασία, και να τους διακρίνει μεταξύ των υπολοίπων ως ‘γόνιμους’. Αποκαλύπτει την άγνωστη μέχρι τότε αξία της παραγωγικής λογικής συναγωγής η οποία και συνιστά το στοιχείο εκείνο που διαφοροποιεί τον τρόπο ενασχόλησης του Frege με τη Λογική.

Στο **2^ο κεφάλαιο** αναδεικνύεται η συμβολή της φιλοσοφίας του Frege στην εξέλιξη της φιλοσοφίας προς την σημασιολογική κατεύθυνση, γεγονός που συνδέεται άμεσα με την διαμόρφωση της θέσης του Carnap για την έννοια της αναλυτικότητας προς τη σημασιολογία. Αυτό γίνεται μέσω προβληματισμού πάνω στα εξής ερωτήματα:

- 1) γιατί ο Frege προτείνει τη Λογική στη θέση της καντιανής εποπτείας;
- 2) τι θέση έχει η Λογική στη φιλοσοφία του πριν από το 1906;
- 3) σε τι συμπέρασμα καταλήγει ο Frege μετά την αποτυχία των Θεμελίων; Ποια η θέση της Λογικής στη φιλοσοφία του μετά το 1906 και πώς συνδέεται με τη φιλοσοφία της Σκέψης;

Απαντήσεις επιχειρείται να δοθούν μέσα από τα έργα του Frege: ‘Kurze Übersicht meiner logischen Lehrer’, ‘Einleitung in der Logik’, *Logische Untersuchungen*, και *Nachgelassene Schriften*, τα οποία εκτείνονται σε βάθος χρόνου περίπου πενήντα ετών [από το 1879 μέχρι το 1923]. Υποστηρίζουμε ότι η μελέτη των συγκεκριμένων έργων αναδεικνύει ότι η κύρια ενασχόληση του Frege στο φιλοσοφικό χώρο αφορά κατά πρώτο λόγο στα ζητήματα της Σκέψης και κατά δεύτερο λόγο στα ζητήματα της γλώσσας και ότι η φυσική εξέλιξη της φιλοσοφίας

του Frege δεν ταυτίζεται με τη φιλοσοφία της γλώσσας. Ενδιαφερόμαστε για τον στόχο του Frege ο οποίος αποσκοπεί στη διερεύνηση του λογικού χώρου μέσω της ένταξης σε αυτόν εκείνων των στοιχείων της γλώσσας τα οποία δεν έχουν ούτε αναπαραστατικά ούτε ψυχολογικά χαρακτηριστικά και επιπλέον, τα συναντάει κανείς ως κοινά χαρακτηριστικά στις διάφορες φυσικές γλώσσες.

Υποστηρίζουμε, επίσης, ότι η σύνδεση Σκέψης, γλώσσας και Λογικής στη φιλοσοφία του Frege υποστηρίζεται, μεταξύ άλλων, από τη συλλογή προτάσεων ‘17 Kernsätze zur Logik’ [‘17 θεμελιώδεις προτάσεις για τη Λογική’]. Η συγκεκριμένη συλλογή συνδέεται με το φιλοσοφικό παρελθόν του Frege και συγκεκριμένα με τον δάσκαλό του Lotze. Υποστηρίζουμε ότι η μελέτη πηγών οι οποίες αφορούν στο φιλοσοφικό παρελθόν του Frege, πριν από το 1879, ενισχύουν τη συγκεκριμένη άποψη. Γι αυτό και ανατρέχουμε στις ίδιες τις ρίζες της αναλυτικής παράδοσης, οι οποίες μας οδηγούν πιο πίσω από την ίδρυση της φιλοσοφικής σχολής, γνωστής ως ‘Κύκλος της Βιέννης’. Στεκόμαστε στις κοινές αφετηρίες της εν λόγω σχολής με τη σχολή της Φαινομενολογίας. Η αναδρομή αυτή κρίνεται αναγκαία προκειμένου να επανεκτιμηθεί ο ρόλος τον οποίο φέρεται να αποδίδει, [τόσο] ο Frege [όσο και ο Carnap] στη γλώσσα μέσα στο φιλοσοφικό χώρο και κυρίως να επανεκτιμηθεί η θέση την οποία φέρεται ότι αυτός υποστηρίζει ως προς την έννοια της αναλυτικότητας

Με άλλα λόγια, υποστηρίζουμε ότι ο Λογικισμός του Frege δεν δημιουργήθηκε σαν το αντίπαλο φιλοσοφικό κίνημα προς τον Φαινομενολογία του Husserl, αλλά και τα δύο αυτά κινήματα δημιουργήθηκαν τον 19^ο αιώνα στην Γερμανία και εντάσσονται στο κίνημα της σημασιολογίας το οποίο γεννήθηκε στα γραπτά του Τσέχου ιερωμένου Bolzano, στις αρχές του ίδιου αιώνα στην καρδιά της Ηπειρωτικής Ευρώπης, όταν κατά την προσπάθεια να αποφευχθεί η καντιανή θεωρία για το a priori, η οντολογία και η μεταφυσική εξοστρακίστηκαν από τη θέση της ‘πρώτης φιλοσοφίας’ και στη θέση της μπήκε η σημασιολογία. Προς το σκοπό αυτό κρίνουμε απαραίτητο το να αναδειχθούν τα κοινά σημεία εκείνα τα οποία αφορούν σε θέματα status της Λογικής και εμπλοκής της σημασιολογίας και του a priori στην έννοια της αναλυτικότητας, i) στα έργα των Bolzano και Frege, ii) στα έργα των Frege και Husserl, καθώς και iii) στη μαθητεία του Frege δίπλα στο Lotze προκειμένου: α) να γίνει εμφανές ότι τα γραπτά του Bolzano συνιστούν κοινό παρελθόν για τα δύο φιλοσοφικά ρεύματα, β) να απεγκλωβιστεί η έννοια της αναλυτικότητας στη φιλοσοφία του Frege [κατ’ αρχήν, και στη συνέχεια και στη φιλοσοφία του Carnap] από τα στενά φορμαλιστικά πλαίσια του τυπικού λογικού γλωσσικού συστήματος.

Τασσόμαστε υπέρ της άποψης, ότι στον Frege χρωστάει η φιλοσοφία τη διεύρυνση του λογικού χώρου, μέσα στον οποίο κινούνται έκτοτε και οι μεταγενέστεροι λογικοί φιλόσοφοι. Είναι ο πρώτος φιλόσοφος στην ιστορία ο οποίος πετυχαίνει να δώσει μια εύλογη ερμηνεία σχετικά με τη φύση της Σκέψης και της εσωτερικής της δομής. Και σε αυτήν ακριβώς την ερμηνεία είναι που στηρίζει την πεποίθησή του ότι μεταξύ Σκέψης και γλώσσας υπάρχει παραλληλισμός. Το ερώτημα: 'ποιο πρέπει να είναι το status της Λογικής για να συνιστά η γλώσσα απεικόνιση της Σκέψης' αφορά στη φιλοσοφία του Frege στο σύνολό της. Η μη ταύτιση, δε, της φιλοσοφίας της Σκέψης με τη φιλοσοφία της γλώσσας εξασφαλίζει ένα a priori το οποίο δεν προσβάλλεται από την αμφισβήτηση της κυριαρχίας της Λογικής. Το a priori αυτό, είναι για τον Frege, το αντικειμενικό στοιχείο της Σκέψης και δύναται να 'συλληφθεί' από κάθε άνθρωπο.

ΜΕΡΟΣ II

Ο κύριος άξονας της διατριβής είναι η μέθοδος της λογικής σύνταξης την οποία προτείνει ο Carnap, προκειμένου να πετύχει την εξαντλητική διαίρεση των προτάσεων κάθε τυποποιημένου περιγραφικού συστήματος. Το εγχείρημα αυτό, παρά τις σφοδρές αντιρρήσεις ως προς την επίτευξη του στόχου του, εκτιμάται ως μέγιστης φιλοσοφικής αξίας για τους εξής λόγους: α) ο Carnap είναι ο πρώτος φιλόσοφος ο οποίος, δεκαετίες αργότερα, υποδεικνύει μέθοδο βάσει της οποίας οι διακρίσεις που εισηγείται ο Bolzano σε επίπεδο αναπαραστάσεων, μεταφέρονται στη γλώσσα. Έτσι, μετατρέπει την a priori γνώση από αληθή με βάση τις έννοιες, σε αληθή με βάση τα νοήματα των προτάσεων. β) η *Λογική Σύνταξη της Γλώσσας* βρίθει καινοτόμων μεθόδων δια των οποίων η φιλοσοφία εξελίσσεται.

Μεταξύ των όσων αναφέρονται για τους Frege και Carnap παρεμβάλλεται μια σύντομη αναφορά [3^ο κεφάλαιο] στο φιλοσοφικό πλαίσιο έτσι όπως αυτό διαμορφώνεται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Συγκεκριμένα αναφερόμαστε, αρχικά, στους δύο θεμέλιους λίθους της φιλοσοφίας οι οποίοι αμφισβητούνται σοβαρά εκείνη την εποχή. Ο ένας είναι η αναγκαιότητα της καθαρής εποπτείας στη γεωμετρία και άλλος είναι η μοναδικότητα του χαρακτήρα της Λογικής. Επιπλέον αναφερόμαστε στο Θεώρημα μη-πληρότητας του Gödel (1931) γιατί η αντιμετώπισή του από τον Carnap είναι εκ των ων ουκ άνευ προκειμένου η μέθοδος της λογικής σύνταξης να ευοδωθεί.

Εκτενώς περιγράφουμε την ιδιαίτερος σημαντική θέση του Reichenbach για το πώς θεμελιώνεται η *a priori* γνώση. Μας ενδιαφέρει η νέα ιδέα την οποία εισάγει στη φιλοσοφική συζήτηση, η οποία εφαρμόζεται από τον Carnap στη γλώσσα και η οποία, σε συνδυασμό με τη σημασιολογική παράδοση των Bolzano και Frege οδηγεί πολύ κοντά σε σημασιολογικές λύσεις. Η θέση αυτή αναπτύσσεται στο βιβλίο του *The theory of Relativity and a Priori Knowledge* (1920), όπου ο Hans Reichenbach, ενώ αμφισβητεί την καντιανή καθαρή εποπτεία ως βάση στήριξης του αντικειμένου της *a priori* γνώσης, δεν απορρίπτει το ίδιο το *a priori* στοιχείο της γνώσης, αλλά το μεθερμηνεύει και το καθιστά ‘σχετικοποιημένο’. Αυτό το ‘σχετικοποιημένο’ *a priori*, το οποίο συνιστά την προσφορά του Reichenbach στην προσπάθεια καθορισμού της φύσης του αντικειμένου της γνώσης, αναβιώνει στο έργο του Carnap και μετασχηματίζεται σε αναλυτικό.

Το 4^ο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην πραγματεία του Carnap, *Η Λογική Σύνταξη της Γλώσσας* [*Logische Syntax der Sprache / The Logical Syntax of Language*] (1934c / 1937), και στην κριτική την οποία αυτή υφίσταται από τη φιλοσοφική κοινότητα. Η συγκεκριμένη πραγματεία αφορά στη νέα πρόταση οροθέτησης της αναλυτικότητας με απώτερο στόχο τη ριζική κατανομή των προτάσεων κάθε τυποποιημένης περιγραφικής γλώσσας, ήτοι, της γλώσσας της επιστήμης. Με αρχή το έργο αυτό ο Carnap επιχειρεί, μεταφέροντας τη διάκριση *a priori* – *a posteriori* στη γλώσσα, να οροθετήσει την έννοια ‘αναλυτική πρόταση’, κατ’ αρχήν ως έννοια συντακτική και να δείξει, ως εκ τούτου, ότι ο χαρακτηρισμός προτάσεων ως *a priori* συνθετικών’ είναι εκ του περισσού.

Η *Λογική Σύνταξη της Γλώσσας* επιχειρεί να απαντήσει στα εξής ζητήματα: Το πρώτο αφορά στο βασικό ερώτημα: ‘Τι είναι ακριβώς αυτό που κάνει διαφορετικές τις *a priori* αρχές μας [αρχές των καθαρών μαθηματικών, ή της φυσικής γεωμετρίας] από τις αρχές που συνήθως αποκαλούμε εμπειρικές [εξισώσεις του Maxwell, νόμος της βαρύτητας];’ Το δεύτερο ζήτημα αφορά στο επίμονο κατά την συγκεκριμένη εποχή ερώτημα: ‘ποια είναι η θέση της φιλοσοφίας ως επιστήμης μεταξύ των υπολοίπων επιστημών;’

Η Αρχή της ‘ουδετερότητας’ ή ‘Ανοχής’ συνιστά τη βάση των φιλοσοφικών επιλογών του Carnap. Στη βάση αυτής της αρχής επιλέγει να υποστηρίξει ότι η φιλοσοφία έχει να κάνει με τη γλώσσα, γιατί απαντήσεις σε φιλοσοφικά ερωτήματα

μπορούν να δοθούν μέσω της γλώσσας και μάλιστα, όχι μέσω της γλώσσας την οποία χρησιμοποιούμε για να αναφερθούμε στα φυσικά αντικείμενα, αλλά με την ‘γλώσσα της σύνταξης’. Η μέθοδος, δε, της λογικής σύνταξης συνιστά την πρότασή του στην περίπτωση όπου το επιλεγμένο φιλοσοφικό σύστημα είναι η Λογική.

Η γλώσσα της σύνταξης αφορά στην τυποποιημένη δομή ενός γλωσσικού συστήματος και αποτελεί το αντικείμενο της γλωσσικής ανάλυσης. Επομένως, προκειμένου να άρουμε τις ανακρίβειες θα πρέπει, κατά τον Carnap, στη θέση του ‘δεδομένου’ να έχουμε την ίδια τη γλώσσα [γλώσσα-I ή L-I] και επίσης θα πρέπει να μιλήσουμε για ένα τμήμα της, τη Λογική Σύνταξη, με μέσα που μας παρέχει η ίδια η Λογική Σύνταξη. Ως εκ τούτου, το πρώτο βήμα στην υλοποίηση της μεθόδου συνιστά η κατασκευή μιας τυποποιημένης γλώσσας που να μιλάει για αντικείμενα [L-I ή O-L (object language)] και η τυποποίηση του συντακτικού της γλώσσας αυτής.

Ο Carnap θέτει εαυτόν, στην συγκεκριμένη πραγματεία, αντιμέτωπο με τα εξής τρία θεμελιώδη προβλήματα: i) με το 2^ο Θεώρημα Μη-πληρότητας, το οποίο στη συγκεκριμένη περίπτωση αφορά στον προβληματισμό του κατά πόσο μια από τις πιο κρίσιμες έννοιες της Λογικής Σύνταξης, η έννοια της αναλυτικότητας, μπορεί να οριστεί εντός του εν λόγω γλωσσικού συστήματος, ii) με την πεποίθηση ότι γλωσσικό σύστημα πλουσιότερο εννοιολογικά από αυτό της Λογικής Σύνταξης δεν μπορεί να εκφραστεί μέσα σε αυτό, iii) με τις φιλοσοφικές διαμάχες μεταξύ Λογικών και ιντουισιονιστών

Για το λόγο αυτό θα πρέπει α) η L-I να συγκροτείται ως ο ουδέτερος πυρήνας όλων των γλωσσών με λογικό ενδιαφέρον, β) να έχει μορφή αποδεκτή από τους ιντουισιονιστές [σε αυτήν εφαρμόζει την καινοτομία της ‘υπό περιορισμό ποσόδειξης’], γ) η ισχύς της L-I θα πρέπει να είναι τόση, ώστε να μπορεί να ικανοποιήσει ορισμούς στο πλαίσιο της αριθμητικής του Peano, δ) η δόμηση της L-I θα πρέπει να γίνει κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να παρέχεται η δυνατότητα: 1) της συντακτικής κατασκευής εννοιών, 2) της συντακτικής κατασκευής κανόνων και προτάσεων, 3) της δόμησης και ανάπτυξης των επιχειρημάτων στο πλαίσιο της συγκεκριμένης γλώσσας χωρίς τη συμμετοχή του νοήματος, ε) θα πρέπει να περιλαμβάνει εκτός από τους κανόνες σχηματισμού (Formregeln / formation rules), κανόνες, δηλαδή, που αφορούν στη γραμματική δομή της γλώσσας, και κανόνες μετασχηματισμού (Umformungregeln / transformation rules), κανόνες, δηλαδή, που μας δείχνουν πώς από δεδομένες προτάσεις μπορούμε να συναγάγουμε λογικά άλλες

και μέσω των οποίων ο Carnap ορίζει τα αξιώματα και τους κανόνες συναγωγής, μεταξύ των οποίων είναι η 'Συνθήκη Α' και η 'Συνθήκη Β'.

Η θέσπιση των κανόνων μετασχηματισμού συνιστά μια από τις καινοτομίες τις οποίες εισάγει ο Carnap στην *Λογική Σύνταξη*. Μια άλλη είναι η μέθοδος της 'αριθμητικοποίησης'. Πρόκειται για την ιδέα του Carnap να χρησιμοποιήσει ως γλώσσα αντικείμενο την αριθμητικοποιημένη μορφή μιας πρωτοβάθμιας τυποποιημένης γλώσσας και να δείξει ότι το σύστημα στο οποίο μας μεταφέρει η συγκεκριμένη συνθήκη αν και πλουσιότερο εννοιολογικά από αυτό της αριθμητικής, μπορεί να εκφραστεί μέσα σε αυτό. Συγκεκριμένα, εφαρμόζοντάς την στην πεπερασμένη L-I [ή O-L] τυποποιεί το συντακτικό της, ως ουδέτερο πυρήνα, μέσα στη ίδια την L-I και τη μετασχηματίζει σε μια 'συντεταγμένη γλώσσα' μιας διάστασης, όπου οι φυσικοί αριθμοί αποτελούν μια σειρά από συντεταγμένες σε κάθε μια από τις οποίες αντιστοιχίζεται ένα αντικείμενο. Με τη μέθοδο της αριθμητικοποίησης εκτός από το ότι ο Carnap απαντάει στο πρόβλημα (ii) [άποψη την οποία προβάλλει ο Wittgenstein], αποφεύγει και το να θεωρηθούν οι δύο γλώσσες L-I και L-II εντελώς ξεχωριστές μεταξύ τους και το, ως εκ τούτου πρόβλημα της επ' άπειρον δημιουργίας όλο και πλουσιότερων σε έννοιες γλωσσών.

Η διαδικασία της αριθμητικοποίησης, όπως και η θέσπιση κανόνων 'μετασχηματισμού', εντάσσονται στη διαδικασία αντιμετώπισης του αδιεξόδου που έπεται από την ταύτιση της αναλυτικότητας με την αποδειξιμότητα και της, στη βάση αυτής της ταύτισης, ανάδειξης της διαφορετικότητας μεταξύ των εκφράσεων των *prigoi* και των εμπειρικών αρχών στη γλώσσα. Το αδιέξοδο αντιμετωπίζεται από τον Carnap με την εισαγωγή μιας 'άλλης αναλυτικότητας' η οποία δεν υπόκειται στην τυπική λογική ανάλυση. Πρόκειται για τις αναλυτικές αυτές προτάσεις που δεν προκύπτουν ως αποτέλεσμα κάποιας παραγωγικής αποδεικτικής διαδικασίας. Για την προσέγγιση του συνόλου των αναλυτικών προτάσεων που αν και δεν είναι αποδείξιμες είναι αναλυτικές, θα εισάγει στο πλαίσιο της L-I ο Carnap την έννοια 'συνέπεια' (Folge / consequence). Η χρήση της ως βάσης για τον ορισμό της αναλυτικότητας στην L-I κατ' αρχήν, συνιστά μια ακόμα καινοτομία.

Για τον συντακτικό ορισμό της έννοιας 'συνέπεια' ο Carnap εισάγει τη 'Συνθήκη Β', μια από τις πιο ενδιαφέρουσες καινοτομίες της μεθόδου της Λογικής Σύνταξης, η οποία μεταξύ άλλων, ορίζει ένα νέο κανόνα συναγωγής, ευρύτερο από την μαθηματική επαγωγή. Μέσω αυτής της συνθήκης, ο Carnap i) αντιμετωπίζει το

πρόβλημα της απόδειξης της αλήθειας καθολικών προτάσεων, ii) δίνει τον ορισμό μιας έννοιας αναλυτικότητας ευρύτερης από την παραδοσιακή [αναλυτικό] κεντρικής στο φιλοσοφικό πνεύμα που διέπει την *Λογική Σύνταξη* iii) εισάγει μια έννοια συνωνυμίας μεταξύ δύο προτάσεων η οποία δεν συμπίπτει με την ταύτιση των αληθοτιμών των προτάσεων

Για τον Carnap, όμως, η L-I δεν αρκεί, i) για την τυποποίηση των εννοιών που συναντάμε στα κλασσικά μαθηματικά ii) για την συντακτική τυποποίηση εννοιών καθολικής εμβέλειας, και iii) για τον ορισμό της έννοιας ‘αναλυτική πρόταση’ ή της έννοιας ‘μαθηματική αλήθεια’. Το επόμενο βήμα περιλαμβάνει α) την κατασκευή του κατάλληλου γλωσσικού συστήματος [L-II], β) τη μεταφορά σε αυτό μεθόδων που έχουν εισαχθεί στην L-I. Δηλαδή, τη μέθοδο της αριθμητικοποίησης, τη σύνδεση της έννοιας ‘συνέπεια’ με τον ορισμό των υπολοίπων εννοιών της L-II και τη ‘Συνθήκη B’ ως μέθοδο λογικής συναγωγής η οποία τώρα εφαρμόζεται σε σύνολα με άπειρο πλήθος προτάσεων.

Η L-II [ή M-L] συνιστά ένα μη-πλήρες [δηλαδή ‘μη καθορισμένο’] γλωσσικό σύστημα, μια ‘μετα-γλώσσα’ (meta-language) κατ’ αναλογία της ιδέας του Hilbert για τα μετα-μαθηματικά [καινοτομία], παρέχει, δε, τη δυνατότητα στον Carnap να αναλύσει λογικά και με απόλυτα συντακτικό τρόπο τη γλώσσα της επιστήμης και να ορίσει την έννοια της αναλυτικότητας ως ‘μαθηματική αλήθεια’ [στη βάση της ‘c-μεθόδου’]. Η L-II είναι γενικά πολύ πλουσιότερη από την L-I, i) όσον αφορά στους τρόπους έκφρασης, ii) στο ότι εμπεριέχει αόριστες [μη-καθορισμένες αναδρομικά] έννοιες των κλασσικών μαθηματικών, iii) στο ότι σε αυτήν θα μπορούσαν να τυποποιηθούν προτάσεις της φυσικής. Η L-II περιέχει ως υποσύνολο την L-I. Όλα τα σύμβολα της L-I είναι και σύμβολα της L-II και όλες οι προτάσεις της L-I είναι προτάσεις και της L-II. Επιπλέον η L-II, εκτός από τους ποσοδείκτες με περιορισμένο πεδίο εφαρμογής [της L-I], περιέχει και τους καθολικούς ποσοδείκτες.

Με στόχο τη διάκριση έγκυρων – μη έγκυρων μεταξύ των προτάσεων της L-II, ο Carnap εισάγει στην L-II τρία είδη κριτηρίων εγκυρότητας. Εισάγει, κατ’ αρχήν, το ‘κριτήριο πεπερασμένων βημάτων’ (definite criterion of validity), κατάλληλο αποκλειστικά για την επίλυση μαθηματικών προβλημάτων, και στη συνέχεια τη ‘μέθοδο παραγωγής’ ή ‘d-μέθοδο’ (method of derivation ή d-method), κριτήριο κατάλληλο για ένα τόσο πλούσιο σε έννοιες σύστημα όπως είναι η L-II. Το ότι η μέθοδος αυτή κρίνεται ως ανεπαρκής γιατί μεταφέρει την μη-πληρότητα του αρχικού γλωσσικού συστήματος και ως εκ τούτου δεν μπορούμε μέσα στο σύστημα της L-II,

με τη χρήση της συγκεκριμένης μεθόδου, να επιτύχουμε τον εξαντλητικό διαχωρισμό των προτάσεων της L-II σε αποδείξιμες και απορρίψιμες, οδηγεί τον Carnap στο να εισάγει ως τρίτο κριτήριο εγκυρότητας τη *‘μέθοδο της συνέπειας ή ‘c-μέθοδο’* (method of consequence ή c-method). Η μέθοδος αυτή λειτουργεί όχι μόνο με μεμονωμένες προτάσεις αλλά και με σύνολα προτάσεων, στα οποία οι προτάσεις μπορεί να είναι και απείρου πλήθους. Με την c-μέθοδο ο Carnap εισάγει κριτήριο για την αναλυτικότητα καθολικών προτάσεων. Η προσπάθειά του έγκειται στο να εκφράσει φορμαλιστικά αυτό το επιπλέον στοιχείο που εμπεριέχει η κατηγορηματική λογική – λόγω των ποσοδεικτών – έναντι της προτασιακής λογικής. Τελικά ο Carnap καταλήγει ως εξής: οι προτάσεις της L-II είναι, *‘αναλυτικές’* όταν με εφαρμογή της c-μεθόδου μπορεί να αποδειχθούν αληθείς σε καθαρά λογική ή μαθηματική βάση. Στην L-II τις αναλυτικές και τις αντιφατικές προτάσεις ο Carnap τις αποκαλεί: *‘λογικά προσδιορισμένες’* ή *‘L-προσδιορισμένες’* (L-determinate). Το τρίτο είδος κριτηρίου εγκυρότητας ικανοποιείται με το να δείξουμε ότι κάθε λογική πρόταση του συστήματος είναι L-προσδιορισμένη.

Τα πρόβλημα, όμως, το οποίο ο Gödel εισηγείται, δεν είναι το ότι σε κάθε παραγωγικό [τυπικό ή αξιωματικό] σύστημα υφίσταται μη-αποφασίσιμη εντός του συστήματος πρόταση επειδή δεν έχουμε ακόμα βρει τον κατάλληλο κανόνα συναγωγής, αλλά το ότι είναι στη φύση κάθε παραγωγικού συστήματος να υφίσταται πρόταση, μη-αποφασίσιμη με τα μέσα του ίδιου του συστήματος.

Εξ αυτού γίνεται φανερό ότι η μη-παραγωγική [μη-συντακτική] μέθοδος την οποία αναζητά και η οποία αφορά στον ορισμό της έννοιας *‘αναλυτική πρόταση’* ή *‘αριθμητική αλήθεια’*, δεν μπορεί να στηρίζεται σε μια έννοια, την έννοια *‘συνέπεια’* εν προκειμένω, η οποία θεμελιώνει την παραγωγή. Ο Carnap αναγνωρίζει ότι στην περίπτωση της αναλυτικότητας πρέπει να υπερβεί τη c-μέθοδο. Έτσι εισάγει τη μέθοδο *‘απόδοση τιμών – αποτίμηση’*, αφού προηγουμένως κάνει σαφές ότι αυτό που τον ωθεί στην άρνηση της c-μεθόδου για τον ορισμό των παραπάνω εννοιών είναι το ότι η L-II φέρει το χαρακτηριστικό εκείνο που την κάνει ευάλωτη στο Θεώρημα του Gödel, που είναι, η έλλειψη πληρότητας, την οποία και αποδεικνύει.

Η μέθοδος *‘απόδοση τιμών – αποτίμηση’* είναι μια καινοτομία προς τη σημασιολογική κατεύθυνση. Η ιδέα είναι να εντοπίσει κανόνες αναλυτικότητας από τη μορφή και τις συνθήκες που αφορούν σε προτάσεις, οι οποίες είναι κοινώς αποδεκτές ως αναλυτικές. Για πρώτη φορά ο Carnap βγαίνει εκτός παραγωγικής διαδικασίας. Το πρώτο μέρος της μεθόδου, η διαδικασία *‘απόδοση τιμών’* (Werte

eingeben / valuation) διαφέρει ουσιωδώς και από τις δύο προηγούμενες, αλλά και από την ίδια τη c-μέθοδο ως προς τη σύλληψή της. Γιατί με το να εισαγάγει τρία κριτήρια εγκυρότητας των προτάσεων της L-II τα οποία βασίζονται σε κανόνες λογικής συναγωγής και σε κανόνες συνέπειας, ο Carnap εισάγει, στην ουσία, τρεις μεθόδους λογικής παραγωγής, διαφορετικούς μόνο στο ότι η τρίτη εξ αυτών είναι ισχυρότερη από τις δύο προηγούμενες. Η μέθοδος, όμως, απόδοσης τιμών είναι μια μη-παραγωγική διαδικασία και, καθ' ομολογία του ίδιου, του δίνει ως εκ τούτου τη δυνατότητα να παρακάμψει το εμπόδιο το οποίο θέτει το Θεώρημα Μη-πληρότητας. Το δεύτερο μέρος της μεθόδου, η διαδικασία 'αποτίμηση' (Bewertung / evaluation) συνίσταται σε μια αναγωγική διαδικασία πεπερασμένου αριθμού βημάτων η οποία ξεκινάει από μια πρόταση της L-II και καταλήγει είτε σε ταυτολογία [R] ή σε αντίφαση [\sim R].

Τη δυσκολία του Carnap να απεξαρτηθεί από τη συντακτική μέθοδο δείχνει: α) το ότι Carnap ασχολείται, τελικά, μόνο με το προϊόν αναγωγής και έτσι εγκλωβίζεται στην έννοια 'μαθηματική αλήθεια' και χάνει τη σημασιολογική διάσταση της μεθόδου, αφού η διαδικασία της αποτίμησης μιας πρότασης σε σχέση με την αναλυτικότητά της, συνίσταται εν τέλει σε μια ακολουθία πεπερασμένου αριθμού βημάτων έτσι ώστε, όλες οι λογικο-μαθηματικές προτάσεις της L-II να μετασχηματίζονται είτε στην R είτε στην \sim R, και β) το ότι επανερχόμενος στην αρχική του ιδέα της c-μεθόδου, αναδεικνύει την παραγωγικού χαρακτήρα έννοια 'συνέπεια' ως έννοια κεντρικής σημασίας για το γλωσσικό του σύστημα.

Ο Carnap οδηγείται στο να κατασκευάσει το 'Γενικό Συντακτικό' (allgemeine Syntax / General Syntax) [S] ή καλύτερα να καθορίσει τη μέθοδο του Γενικού Συντακτικού από τη διαπίστωση ότι και η πλουσιότερη σε έννοιες μεταξύ των δύο γλώσσα, η L-II δηλαδή, δεν έχει το εύρος που απαιτείται για να οριστεί η έννοια 'αναλυτικό στην L-II'. Εφαρμόζοντας στη γλώσσα την ιδέα του Hilbert, ότι τα μετα-μαθηματικά αποτελούν τη γενική θεωρία της τυπικής δομής της μαθηματικής γλώσσας και ότι η θεωρία αυτή μπορεί να εκφραστεί μέσα στο πλαίσιο της ίδιας της μαθηματικής γλώσσας, ο Carnap υποστηρίζει ότι, λογικοί ορισμοί εννοιών που αφορούν στο τυπικό μέρος μιας γλώσσας μπορούν να περιγραφούν μέσα από το 'ουδέτερο' μετα-σύστημα του Γενικού Συντακτικού η θεωρία περί του οποίου μπορεί επίσης να εκφραστεί μέσα στο πλαίσιο της εν λόγω γλώσσας. Το πνεύμα της 'Ανοχής' που διέπει τη *Λογική Σύνταξη της Γλώσσας*, και όχι μόνο, γίνεται εμφανές στο Γενικό Συντακτικό, στον τρόπο αντιμετώπισης του προβλήματος των αόριστων

όρων. Στο ερώτημα ‘κατά πόσο οι όροι με μη καθορισμένο πεδίο τιμών είναι αποφασίσιμοι ή όχι’, ο Carnap απαντάει ως εξής: ‘μπορεί να μην γνωρίζουμε συγκεκριμένη μέθοδο ανίχνευσης της αποφασισιμότητας ή όχι των αόριστων όρων, ξέρουμε όμως, κάτω από ποιες περιστάσεις οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι η απάντηση στο ερώτημα αυτό έχει βρεθεί’.

Την διάκριση μεταξύ των όρων σε ‘παραγόμενους μέσω ορισμών πεπερασμένου πλήθους’ και σε ‘συνέπειες’, την οποία είχε εισαγάγει ο Carnap στην L-II, την μεταφέρει και στο S και με βάση αυτή κατασκευάζει συντακτικά τους c-κανόνες μετασχηματισμού ενώ μέσω των c-όρων επιτυγχάνει την εξαντλητική διαίρεση του συνόλου των λογικών προτάσεων σε αναλυτικές και αντιφατικές. Έτσι, η δόμηση του Γενικού Συντακτικού επιτελείται με την συντακτική κατασκευή όρων [εννοιών], οι οποίοι είναι αποδεκτοί εφόσον, είτε προκύπτουν μέσω πεπερασμένου πλήθους ορισμών [d-όροι], είτε προκύπτουν μέσω ορισμών απείρου πλήθους, οι οποίοι έχουν εγκατασταθεί στο S μέσω κάποιου γενικού νόμου [c-όροι]. Η διαδικασία αυτή δείχνει ότι ο Carnap επανέρχεται σε μια μέθοδο παραγωγικού συλλογισμού με πρωταρχικό όρο τον όρο ‘συνέπεια’. Όμως, σύμφωνα και με το θεώρημα του Gödel αλλά και όπως ο ίδιος ο Carnap αποδεικνύει, ‘δεν μπορεί να υπάρξει συντακτικό S μέσα στο οποίο να μπορεί να οριστεί η έννοια «αναλυτικό στο S»’ και μάλιστα δεν πρέπει να αναμένει κανείς ότι το πρόβλημα αυτό θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί μέσω του ‘κατάλληλου’ ορισμού. Έτσι, κάνει την εξής επιλογή: αντί του ορισμού της έννοιας ‘αναλυτική πρόταση’ αρκείται στο να αντιμετωπίσει μέσω της μεθόδου του Γενικού Συντακτικού, την έννοια ‘μαθηματική αλήθεια’.

Ο Carnap επιδιώκει την εξαντλητική κατανομή των προτάσεων όχι μόνο στο λογικό χώρο αλλά και στον περιγραφικό χώρο κάθε λογικού συστήματος. Έτσι, το ερώτημα το οποίο θέτει είναι, κατά πόσο μπορεί να υπάρξει μια γενική μέθοδος απόφασης για το αν μια πρόταση είναι αναλυτική ή όχι. Και η απάντηση που δίνει είναι κατηγορηματική: ‘γενική μέθοδος που να παρέχει απάντηση για κάθε μια πρόταση ξεχωριστά, δεν υπάρχει. Πόσο μάλλον κάποιο καθολικό κριτήριο περί αναλυτικότητας’. Ο Carnap, δηλαδή, δεν αρνείται την έννοια της αλήθειας αλλά την αντικαθιστά με μια ασθενέστερη έννοια, την οποία μπορεί να διαχειριστεί συντακτικά. Με τον ίδιο τρόπο αντιμετωπίζει και το πρόβλημα της αυτό-αναφορικότητας. Σημασιολογικές έννοιες, όπως, ‘αληθές’ και ‘ψευδές’ όχι μόνο δεν μπορούν να οριστούν μέσα σε μια συντακτική γλώσσα με τα μέσα της ίδιας της

γλώσσας, αλλά ούτε εκτασιακά δεν μπορούν να συγκροτηθούν αφού τέτοιες έννοιες δεν είναι συντακτικές.

Υποστηρίζουμε, στο σημείο αυτό, ότι η στάση του Carnap ως προς τη σημασιολογική έννοια της αληθούς πρότασης, δεν θα πρέπει να ερμηνεύεται ως απόρριψη των σημασιολογικών μεθόδων, αλλά ως λύση ανάγκης στην οποία τον οδηγεί και η απαίτηση για αντιμετώπιση του προβλήματος των αντινομιών. Αξίζει, όμως, να παρατηρηθεί, για μια ακόμα φορά, η διστακτικότητά του να απομακρυνθεί από τη σύνταξη. Αποφασίζει να θέσει τις έννοιες αυτές εκτός Γενικού Συντακτικού, προτιμά να μην ασχοληθεί με τον ορισμό τους, παρά να ερευνήσει τη δυνατότητα για κάτι τέτοιο στο χώρο της σημασιολογίας. Η αναζήτηση της αναλυτικότητας και στο χώρο της συνωνυμίας [ως αόριστης έννοιας στην L-II] και η ως εκ τούτου εμπλοκή του με το νόημα, είναι απόρροια αυτού του σημασιολογικού στοιχείου που λανθάνει στη φιλοσοφία του Carnap κατά την περίοδο της *Λογικής Σύνταξης*. Οι αναστολές του και η προσκόλλησή του στην συντακτική μέθοδο λειτουργούν, όμως, κατά τέτοιο τρόπο ώστε στη μεθόδου του η έννοια της συνωνυμίας να απογυμνώνεται από τον σημασιολογικό της χαρακτήρα. Το πρόβλημα τώρα μεταφέρεται από το ερώτημα: ‘ποιες προτάσεις είναι αναλυτικές’ στο ερώτημα: ‘πώς μπορούμε να ορίσουμε πότε δύο προτάσεις είναι συνώνυμες’, όπου ο Carnap προκειμένου να εκφράσει την έννοια ‘συνώνυμο’ ως συντακτική ιδιότητα, καταφεύγει στην έννοια της συνεκτατικότητας, υποστηρίζοντας ότι συνώνυμες προτάσεις του ίδιου τύπου αφορούν σε συνεκτασιακές έννοιες. Το ερώτημα εγείρεται απειλητικό: ‘ισχύει και το αντίστροφο;’ ‘Οι προτάσεις οι οποίες αφορούν σε συνεκτασιακές έννοιες είναι και συνώνυμες;’

Η Λογική Σύνταξη της Γλώσσας του Carnap συνιστά την προσπάθεια υλοποίησης της θέσης, ότι μόνο μέσω μιας γλώσσας σαφούς ως προς τη συντακτική της δομή θα μπορούσαμε να διαχωρίσουμε τις προτάσεις της φιλοσοφίας από αυτές της μεταφυσικής. Ολόκληρο το φιλοσοφικό εγχείρημα αποτελεί, για τον Carnap, κλάδο του λογικού συντακτικού της γλώσσας της φυσικής επιστήμης. Μεταξύ αυτής και των τυπικών γλωσσών, ο Carnap θέτει την εξής διαφορά. Σε αντίθεση με τις δεύτερες [καθαρά μαθηματικές γλώσσες] η γλώσσα της φυσικής χαρακτηρίζεται από δύο τύπους κανόνων. Τους λογικούς (*L-κανόνες*) οι οποίοι αναπαριστούν τυπικά το μη εμπειρικό μέρος της επιστημονικής θεωρίας και τους φυσικούς (*P-κανόνες*) οι οποίοι αναπαριστούν το εμπειρικό της περιεχόμενο. Οι λογικοί κανόνες ή αναλυτικές

προτάσεις της γλώσσας της επιστήμης αναπαριστούν συντακτικά, για τον Carnap, ένα συγκροτητικό – αλλά όχι συνθετικό – a priori. Το a priori αυτό, αν και μπορεί να υπόκειται σε αναθεωρήσεις καθώς το γλωσσικό σύστημα αλλάζει, πάντοτε θα διακρίνεται σαφώς και ουσιωδώς από το εμπειρικό στοιχείο το οποίο εκφράζεται μέσα από τους εμπειρικούς κανόνες της φυσικής γλώσσας, μέσα στο πλαίσιο της συγκεκριμένης κατάστασης που υπάρχει στην έρευνα την συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Η συντακτική διασάφηση των λογικών από τους εμπειρικούς κανόνες συνιστά την απάντηση του Carnap στην παραδοσιακή διάκριση μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών κρίσεων, όπως παραδοσιακά τίθενται από τον Frege, γιατί οι αναλυτικές κατά τον Carnap προτάσεις δεν περιορίζονται πλέον σε ταυτολογίες [αναλυτικές₀] αλλά δια της συνωνυμίας αποκτούν και επιπλέον εννοιολογικό περιεχόμενο [αναλυτικές₁].

Το δεύτερο μέρος του **4^{ου} κεφαλαίου** και το **5^ο κεφάλαιο** αφορούν α) στην κριτική την οποία έχει υποστεί η *Λογική Σύνταξη της Γλώσσας* και β) στην υπεράσπισή της, ως προς τα εξής ζητήματα: 1) της συμβατότητας ή όχι του εγχειρήματος της λογικής σύνταξης με το Θεώρημα Μη-πληρότητας, 2) το κατά πόσο η έννοια ‘αληθής πρόταση’ [ή ‘αναλυτική αλήθεια’] εκπίπτει στην έννοια ‘μαθηματική αλήθεια’, και 3) στη σχέση του εμπειρισμού του Carnap με την Αρχή της Ανοχής. Μεταξύ των κρίσεων ή των σχολιασμών που έχουν επίσημα διατυπωθεί, έχει γίνει επιλογή, έτσι ώστε και να εντοπίζονται οι αδυναμίες του εγχειρήματος και να αναδεικνύεται η καινοτόμος για την εποχή της φιλοσοφική αντίληψη την οποία φιλοδοξεί ο Carnap να κοινωνήσει στον φιλοσοφικό χώρο του Θετικισμού και όχι μόνο.

Επικεντρώνοντας την αναφορά μας στα κεντρικότερα σημεία ενδιαφέροντος καταγράφουμε, κατ’ αρχήν, τη θέση του Tarski, ο οποίος αν και εξαίρει την προσπάθεια του Carnap, εκτιμά ως ανεπαρκή την εν κατακλείδι παρουσία του σημασιολογικού παράγοντα στη μέθοδο της λογικής σύνταξης. Το αξιοσημείωτο είναι ότι τόσο το συγκεκριμένο ζήτημα όσο και την ατυχή έκβαση της μεθόδου, δεν τα αποδίδει σε αρνητική στάση του Carnap ως προς την αποδοχή των σημασιολογικών μεθόδων ή στο Θεώρημα Μη-πληρότητας, αλλά την εντοπίζει στο ότι αυτός, για τον ορισμό των εννοιών τόσο στην L-II όσο και στο Γενικό Συντακτικό

κάνει με παραγωγικό τρόπο χρήση της έννοιας ‘λογική συνέπεια’, η οποία επιπλέον, δεν είναι οικεία με την αντίληψη που έχουμε για αυτή στην καθημερινή μας ζωή.

Ο Gödel είναι μεταξύ των φιλοσόφων οι οποίοι υποστηρίζουν ότι μεταξύ της μεθόδου της Λογικής Σύνταξης και του Θεωρήματος Μη-πληρότητας δεν υπάρχει συμβατότητα εξ αιτίας α) της θέσης του Carnap για τη φύση των μαθηματικών αντικειμένων και για το πώς αυτά συμμετέχουν στη γνώση μας για τον κόσμο και β) της αντίθεσής του προς την εμπειριστική θέση η οποία αφορά στην ερμηνεία του κόσμου και την οποία, κατά την άποψή του, ο Carnap υπηρετεί και εν κατακλείδι εκφράζει, με την προσπάθεια ταύτισης της μη-εμπειρικής αλήθειας με τη μαθηματική αλήθεια.

Ακολουθώντας το πνεύμα της κριτικής του Gödel για τη μέθοδο της λογικής σύνταξης, τόσο η κριτική του Friedman όσο και η κριτική του Putnam έχουν ως αφετηρία την εξής προκείμενη: ‘η δυνατότητα διάκρισης των προτάσεων ενός τυπικού παραγωγικού ή ενός τυποποιήσιμου παραγωγικού γλωσσικού συστήματος σε αναλυτικές και συνθετικές ή σε λογικές και περιγραφικές αντίστοιχα, είναι αμφισβητήσιμη’. Η βασική αρχή η οποία στηρίζει αυτή τη θέση, για τους συγκεκριμένους φιλοσόφους είναι η εξής: ‘το Θεώρημα Μη-πληρότητας, δεν επιτρέπει αυτή τη διάκριση’. Ο πρώτος Friedman θεωρεί ότι η *Λογική Σύνταξη* είναι αδόκιμη, όχι μόνον γιατί αποτυγχάνει στον τελικό της σκοπό, αλλά και γιατί από το αρχικό της κιόλας βήμα συγκρούεται με το Θεώρημα Μη-πληρότητας. Συγκεκριμένα υποστηρίζει ότι η ισχύς του Θεωρήματος δημιουργεί στον Carnap το εξής μείζον πρόβλημα: ενώ η μέθοδος της λογικής σύνταξης απαιτεί η έννοια της αναλυτικότητας για να οριστεί, να είναι αναδρομική, κάτι τέτοιο δεν μπορεί να εξασφαλιστεί. Ο Friedman, απαξιώνει τη μέθοδο της λογικής σύνταξης και ως προς τον ρόλο της σε σχέση με την διένεξη με τους Ιντουισιονιστές υποστηρίζοντας, ότι αυτή στιγματίζεται και από το ότι δεν κατορθώνει να άρει την αιτία η οποία στάθηκε και η αφορμή της συγκρότησής της. Ο Putnam ακολουθεί την ανάγνωση του Gödel για την *Λογική Σύνταξη* στο ότι ο Carnap δεν έχει αποδεσμευτεί από τις εμπειριστικές του καταβολές. Υποστηρίζει συγκεκριμένα ότι στη μέθοδό του η Αρχή της Ανοχής προϋποθέτει τον εμπειρισμό και συγκεκριμένα την επαληθευσιοκρατική αντίληψη, αφού η ίδια η Αρχή της Ανοχής στηρίζει την Αρχή της Επαληθευσιμότητας. Ως εκ τούτου, η προσπάθεια να δοθεί μέσω της *Λογικής Σύνταξης* ένα ισχυρό κριτήριο διάκρισης μεταξύ καθαρού και περιγραφικού συντακτικού εκπίπτει στον

παραδοσιακό διαχωρισμό μεταξύ αναλυτικών – συνθετικών προτάσεων. Σημαντικό είναι το ότι και οι τρεις φιλόσοφοι καταλήγουν στο να καταλογίζουν την αποτυχία της *Λογικής Σύνταξης* στον εμπειρισμό του Carnap, αξιολογώντας τον όχι σαν κατάλοιπο της μέχρι τότε φιλοσοφικής του πορείας, αλλά ως πηγή έμπνευσης της μεθόδου της λογικής σύνταξης.

Ο Ricketts αν και συμφωνεί με τον Putnam και τον Friedman στο ότι την Αρχή της Ανοχής την στηρίζει η ακριβής διάκριση μεταξύ λογικών – περιγραφικών εκφράσεων ή λογικών – φυσικών κανόνων, υποστηρίζει παράλληλα ότι ο εμπειρισμός του Carnap εκφραζόμενος ως η ικανότητα πρόσληψης των εμπειρικών γλωσσών, γλωσσών, δηλαδή, οι οποίες περιλαμβάνουν και P-κανόνες, όχι μόνο δεν δημιουργεί με την Αρχή της Ανοχής φαύλο κύκλο, αλλά στηρίζει τον λογικό πλουραλισμό τον οποίο εκφράζει η Αρχή της Ανοχής. Ο εμπειρισμός του Carnap εκφράζεται με το ότι ο ίδιος εκλαμβάνει τους λογισμούς των L-I και L-II γλωσσών ως γλώσσες εν χρήσει, γιατί μόνο τότε έχουν αυτές το ενδιαφέρον που ο ίδιος τους αποδίδει. Και ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται ο Carnap τη διάκριση αναλυτικών – συνθετικών προτάσεων δεν αφορά στην έννοια ‘αλήθεια’ αλλά στην έννοια ‘αλήθεια συνεπεία του [...]’. Επιπλέον, αλλά και σύμφωνα με την ανάγνωση και του Goldfarb, ο Carnap όχι μόνο δεν έχει πρόθεση να υπηρετήσει τον εμπειρισμό στο εν λόγω έργο του, όπως ο Gödel ισχυρίζεται, αλλά τουναντίον, η θετικιστική παράδοση αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την επιτυχή έκβαση της μεθόδου της λογικής σύνταξης. Η κριτική και των δύο φιλοσόφων ξεκινάει από την εξής διαφορετική, από αυτή των προηγούμενων, προκειμένη: ‘το εγχείρημα του Carnap όχι μόνο δεν ανατρέπεται από το Θεώρημα Μη-πληρότητας αλλά η μέθοδος της λογικής σύνταξης συνιστά διέξοδο από το αδιέξοδο που δημιουργεί η απόδειξη ότι ‘το σύστημα της τυπικής αριθμητικής του Peano [και κατά συνέπεια όσων συστημάτων ανάγονται σε αυτό] είναι μη-πλήρες’. Το σχόλιο μάλιστα του Goldfarb απορρέει από την εξής παρατήρηση: για να μπορεί να ισχυριστεί ο Gödel ότι το Θεώρημα Μη-πληρότητας για ένα λογικό σύστημα ισχύει, θα πρέπει ήδη να έχει δώσει κάποιο κριτήριο διαχωρισμού των αναλυτικών προτάσεων από τις εμπειρικές.

Η διαφορά ως προς αυτό το ζήτημα μεταξύ Gödel και Carnap είναι ότι ενώ ο πρώτος προϋποθέτει αυτή τη διάκριση, για τον δεύτερο αυτή ακριβώς αποτελεί το μείζον πρόβλημα, το οποίο και προτίθεται να αντιμετωπίσει εισάγοντας την Αρχή της Ανοχής. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο εκθέτουμε τις θέσεις των Goldfarb και Ricketts πάνω σε αυτή τη γραμμή υπεράσπισης. Αποδεχόμενοι το εν λόγω εγχείρημα ως

απόπειρα ορισμού μιας ‘εντός γλωσσικού πλαισίου’ έννοιας αναλυτικότητας, εκτιμάνε ότι η *Λογική Σύνταξη* συνιστά, κατ’ αρχήν, την απάντηση στον Wittgenstein και δίνει έναν τρόπο ώστε να μπορεί κανείς να μιλάει για κάθε έννοια η οποία περιλαμβάνεται σε ένα παραγωγικό σύστημα, με τα μέσα του ίδιου του συστήματος. Το ότι ο Carnap δεν δίνει έναν απόλυτο ορισμό της έννοιας ‘αναλυτική πρόταση’ ή ‘λογική πρόταση’ δεν το εκλαμβάνουν ως αποτυχία, γιατί θεωρούν ότι αυτός δεν έχει τέτοιο στόχο. Η εκτίμηση ότι η *Λογική Σύνταξη* συνιστά δείγμα προσκόλλησης του Carnap στον Λογικό Εμπειρισμό, αποδίδεται περισσότερο στον Ricketts και λιγότερο στον Goldfarb. Ο πρώτος, υποστηρίζει τη θέση αυτή παρά το ότι διακρίνει σημασιολογικά στοιχεία στη *Λογική Σύνταξη*, αφού εκτιμάει ότι ‘το μικρό βήμα που κάνει ο Carnap προς τη σημασιολογία γίνεται μετά από την ώθηση του κατά Tarski σημασιολογικού ορισμού της αλήθειας’. Η δυσμενής επίπτωση του Θεωρήματος προσδιορίζεται, γι’ αυτούς, βασικά, στην κατ’ ανάγκην αναφορά του Carnap σε εννοιολογικά όλο και ισχυρότερες μετα-γλώσσες.

Ο Oberdan παρατηρεί ότι ο Carnap επιδεικνύει ‘φιλελευθερισμό’ ως προς τον παραδοσιακό εμπειρισμό και ότι σπέρματα σημασιολογίας είναι εμφανή στη φιλοσοφία του ήδη από το 1931. Και συμφωνεί με τους προηγούμενους στο ότι η προσκόλλησή του στη συντακτική μέθοδο δεν τον αφήνει να κάνει το ουσιαστικό βήμα. Αυτό το γεγονός έχει ως αποτέλεσμα τη φιλοσοφία του Carnap [από το 1932 και μετά] να τη διαπερνούν δύο θέσεις, αντικρουόμενες μεταξύ τους. Η μια αφορά στην υιοθέτηση σημασιολογικών εννοιών, ενώ η δεύτερη στην προσκόλλησή του στη συντακτική αντιμετώπισή τους. Θεωρεί ότι η ‘Αρχή της Ανοχής’ και η ‘Θέση της Μετα-λογικής’ συνιστούν τη μεγάλη εξέλιξη στη σκέψη του Carnap και αποτελούν τα πρώτα βήματα για την ανάπτυξη της σημασιολογίας. Τη συμβατικότητα, δε, η οποία εισβάλλει στον φιλοσοφικό χώρο μέσω της Αρχής της Ανοχής τη χαρακτηρίζει ως ‘μέγιστη καινοτομία’ η οποία εκτοπίζει τα τελευταία υπολείμματα του ‘απόλυτου’ που έχουν απομείνει στις προηγούμενες θεωρίες γνώσης.

Οι Richard Creath, Jaakko Hintikka και Alberto Coffa είναι εκφραστές της άλλης ανάγνωσης για τη φιλοσοφία του Carnap. Και οι τρεις διακρίνουν ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του – 30 τη σταδιακή διαφοροποίησή του από τον παραδοσιακό Λογικό Εμπειρισμό προς την κατεύθυνση της σημασιολογίας. Ως εκ τούτου, όχι μόνο διαφωνούν με τον συνήθη αυστηρό διαχωρισμό που γίνεται μεταξύ ‘συντακτικής’ και ‘σημασιολογικής’ περιόδου στη φιλοσοφία του, αλλά θεωρούν ως ιδιαιτέρως επιζήμια την έμφαση που δίνεται στον διαχωρισμό αυτό για την κατανόηση της

φιλοσοφίας του Carnap, αφού αποκρύπτει ιδέες μεγάλης φιλοσοφικής αξίας. Το σχόλιο του Richard Creath εκφράζει τη βασική θέση ότι η φιλοσοφία του Carnap χαρακτηρίζεται από μια πορεία εξέλιξης διαρκούς υποστήριξης ενός ριζικού επιστημολογικού συμβατισμού και πραγματισμού που αφορά στον καθορισμό του νοήματος των προτάσεων, η οποία εκδηλώνεται με σαφήνεια στη *Λογική Σύνταξη*. Ως εκ τούτου, το εγχείρημα αποκτά επιστημολογικά χαρακτηριστικά ανεξάρτητα από το αν υποστηρίζεται ή όχι από συντακτικό κριτήριο και ως εκ τούτου η έννοια της αναλυτικότητας καθίσταται έκφραση συμβατισμού και πραγματισμού. Ο Jaakko Hintikka εντοπίζει το ενωτικό νήμα στη φιλοσοφία του Carnap στην εμπλοκή της σημασιολογίας στον λογικισμό και στην μαθηματικοποίηση των γλωσσών σύνταξης. Βρίσκει τη σημασιολογία παρούσα ακόμα και στην περίοδο της *Λογικής Σύνταξης* και θεωρεί ότι η επιλογή της μεθόδου της απόδοσης τιμών ρίχνει νέο φως στη στάση του Carnap όσον αφορά και στη σύνταξη, και στη σημασιολογία. Αυτό το οποίο προσπαθεί να δείξει ο Hintikka είναι ότι οι ιδέες του Carnap, στη Λογική και στα μαθηματικά, παρά το ότι δεν συνιστούν την τελική αλήθεια, είναι πολύ παραπάνω από απλά ιστορικά γεγονότα. Αξίζουν τον χαρακτηρισμό της καινοτομίας πολύ περισσότερο απ' ό,τι κατά το παρελθόν είχαμε εκτιμήσει. Και αποτελούν έναυσμα για ακόμα σοβαρότερες εξελίξεις στη φιλοσοφία από αυτές που οι φιλόσοφοι διαπιστώνουν και αποδέχονται μέχρι σήμερα. Ο Coffa υποστηρίζει ότι η συντακτική φιλοσοφία του Carnap είναι μια σημασιολογικού προσανατολισμού μέθοδος και μεταξύ των σύγχρονων φιλοσόφων είναι ο πρώτος ο οποίος αναδεικνύει την μετά το 1930 πορεία της, η οποία οδηγεί και τον ίδιο τον Carnap στη μετέπειτα συνειδητή αναζήτηση σημασιολογικής λύσης για τα φιλοσοφικά προβλήματα. Η *Λογική Σύνταξη* όχι μόνον δεν καταρρέει υπό το βάρος του Θεωρήματος, αλλά παρέχει, παρά τις αδυναμίες της, τον τρόπο να αποφύγει κανείς το αδιέξοδο το οποίο θέτει το Θεώρημα Μη-πληρότητας. Η ματιά του Carnap για τη γλώσσα μετά το 1930 παραμένει αναλλοίωτη, και η 'σημασιολογική παρουσία' του μετά το 1930 ['Θέση της Μεταλογικής', 'Προτάσεις Πρωτοκόλλου'] δεν είναι απλά εν σπέρματι παρούσα, αλλά χαρακτηρίζεται από σταθερότητα, διάρκεια και εξελικτική πορεία, ορατή και στη *Λογική Σύνταξη*. Ο Coffa εντοπίζει ότι ένα αδύνατο σημείο της μεθόδου αφορά στη διαδικασία της 'αποτίμησης'. Το βασικό, όμως, σφάλμα του Carnap, το εντοπίζει στο εξής: ο Carnap επικεντρώνει την προσπάθειά στο να μπορέσει να ορίσει το σύνολο των 'αναλυτικών προτάσεων στην M-L' μέσω του ορισμού των μελών του,

και δεν διακρίνει το ότι ένα σύνολο μπορεί να οριστεί χωρίς να χρειάζεται τα στοιχεία του να οριστούν ένα προς ένα

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ

Το 6^ο και το 7^ο κεφάλαιο αφορούν στη στάση του Quine ως προς τη *Λογική Σύνταξη της Γλώσσας*. Ο Quine αμφισβητεί αυτή καθ' αυτή την ύπαρξη a priori γνώσης. Τη θέση αυτή, την οποία κατ' αρχήν εκφράζει μέσω της άρνησής του να αποδεχθεί το διαχωρισμό των προτάσεων μιας γλώσσας σε αναλυτικές και συνθετικές, επιχειρεί να τη στηρίξει όχι μόνο μέσω της αμφισβήτησης της μεθόδου την οποία ο Carnap εισηγείται στην *Λογική Σύνταξη* αλλά και μέσω της αμφισβήτησης της ίδιας της έννοιας της αναλυτικότητας. Τις θέσεις του ο Quine τις κοινοποιεί και μέσα από το άρθρο του 'Two Dogmas of Empiricism' (1951). Στη συνέχεια επεκτείνει την κριτική του, πέραν της *Λογικής Σύνταξης*, στην επιχειρηματολογία του Carnap έτσι όπως αυτή διατυπώνεται στο έργο του *Meaning and Necessity* (1947) και στα άρθρα, 'Meaning Postulates' (1952) και 'Empiricism, Semantics, and Ontology' (1950), αποβλέποντας επί της ουσίας, σε μια πρόταση αντικατάστασης της επιστημολογίας του Carnap, με μια 'φυσικοποιημένη επιστημολογία'.

Στο 6^ο κεφάλαιο παραθέτουμε την επιχειρηματολογία του Quine με την οποία δηλώνει την αντίθεσή του στην προτεινόμενη διάκριση μεταξύ αναλυτικών – συνθετικών προτάσεων, μέσα από το άρθρο: 'Two Dogmas of Empiricism'. Ο βασικός στόχος του σε αυτό είναι να δείξει το ανυπόστατο του ισχυρισμού του επιχειρήματος του ριζικού αναγωγισμού. Την απόρριψη του ριζικού αναγωγισμού θα τη στηρίξει μέσω της απόρριψης της θέσης η οποία υποστηρίζει τη δυνατότητα διάκρισης των προτάσεων σε αναλυτικές και συνθετικές, χαρακτηρίζοντάς τη, τελικά, ως 'αβάσιμη'. Η έρευνά του, γενικά, αφορά στην αποσαφήνιση των εννοιών που παραδοσιακά θεωρείται ότι υποστηρίζουν τη διάκριση, δηλαδή των εννοιών 'μη-αντιφατικότητα', 'μη-αναθεωρησιμότητα του νοήματος', και 'συνωνυμία'. Στο συγκεκριμένο άρθρο ο Quine στρέφει τον χαρακτηρισμό 'αβάσιμη', ουσιαστικά κατά της αναλυτικότητας η οποία έχει ως βάση τη συνωνυμία.

Στο ίδιο κεφάλαιο παραθέτουμε, επίσης, την επιχειρηματολογία με την οποία ο Quine αμφισβητεί το ‘προφανές’ της Στοιχειώδους Λογικής, έτσι όπως εκτίθεται στο άρθρο του ‘Carnap and Logical Truth’ (1954) και τα ερωτήματα τα οποία, ως εκ τούτου, δημιουργεί σχετικά με το κατά πόσο ο χαρακτηρισμός ‘αναλυτικό’ μπορεί να αποδοθεί σε προτάσεις που παραδοσιακά χαρακτηρίζονται ως ταυτολογίες.

Στην κριτική που ακολουθεί ο Morton G. White, υπεραμυνόμενος της επιχειρηματολογίας του Quine, αποκαλεί τη θέση κατά της διάκρισης αναλυτικού – συνθετικού ως επανάσταση κατά του δυϊσμού. Ο Benson Mates επικρίνει τον White όχι γιατί υπερασπίζεται τις θέσεις του Quine αλλά γιατί ενώ επαυξάνει όσον αφορά στις απαιτήσεις του ως προς την αναζήτηση σαφέστερων από την αναλυτικότητα και συνεκτατικών με αυτήν εννοιών, η λύση την οποία τελικώς προτείνει είναι κατά πολύ μετριοπαθέστερη από αυτήν που επιζητεί ο Quine. Η στάση του Mates απέναντι στο δύσκολο πρόβλημα της διάκρισης είναι οπτιμιστική. Θεωρεί ότι σημαντική πρόοδος επιτυγχάνεται προς όφελος της φιλοσοφίας μέσω της ενασχόλησης με τις έννοιες αυτές, ακόμα και στο πλαίσιο μιας τυποποιημένης γλώσσας. Ο Martin ενίσταται γιατί ο Quine [και ο White] επικαλείται φιλοσοφικούς στόχους τους οποίους ο Carnap ουδέποτε υιοθέτησε. Έτσι, σκοπός του στο άρθρο ‘On ‘Analytic’ (1952) είναι, όχι να υπερασπιστεί τη διάκριση μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών προτάσεων την οποία υποστηρίζει ο Carnap, παρά το ότι εκτιμάει ότι κανείς μέχρι σήμερα δεν έχει απεικονίσει τη διάκριση μεταξύ αναλυτικού-συνθετικού με μεγαλύτερη σαφήνεια, προσοχή και ακρίβεια από ότι ο Carnap, αλλά να δείξει ότι οι Quine και White δεν έχουν κάτι ουσιαστικό να αντιτείνουν σε αυτή. Το μείζον ζήτημα για τον Martin είναι το ότι ο Quine θέτει ένα πρόβλημα διαφορετικού είδους, γι’ αυτό και οι απαιτήσεις του είναι διαφορετικές.

Οι H.P. Grice και P.F. Strawson, στο άρθρο τους: ‘In Defense of a Dogma’ (1956) διατυπώνουν την άποψη ότι η κριτική του Quine στην διάκριση αναλυτικού – συνθετικού δεν οδηγεί λογικά στην απόρριψη της διάκρισης. Στο συμπέρασμα αυτό ο Quine εξωθείται, κατά τους Grice και Strawson, γιατί η ένστασή του δεν περιορίζεται απλώς στην ύπαρξη της διάκρισης αναλυτικού – συνθετικού αλλά επεκτείνεται και στη διάκριση μεταξύ *a priori* – εμπειρικού, πράγμα που τον φέρνει αντιμέτωπο με όλη τη φιλοσοφική παράδοση. Οι Grice και Strawson τάσσονται υπέρ της ιδέας της ‘εννοιολογικής αναθεώρησης’ η οποία συνιστά ένα επιπλέον στοιχείο, το οποίο υποστηρίζει την ύπαρξη της διάκρισης μεταξύ αναλυτικού – συνθετικού.

Το τι θα πρέπει να τροποποιήσουμε, όμως, κατά τους Grice και Strawson, εξαρτάται από το τι θέλουμε να διατηρήσουμε σταθερό. Αυτό το οποίο θέλουν να δείξουν είναι ότι η αποδοχή της θέσης του Quine δεν καθιστά αναγκαία τη διακοπή της προσπάθειας να οριστεί μια προτασιακή συνωνυμία με όρους επιβεβαίωσης, γιατί η Αρχή της Επιβεβαιωσιμότητας την οποία ο Carnap υποστηρίζει, δεν προϋποθέτει τη ριζική διάκριση μεταξύ εμπειρικών και μη-εμπειρικών προτάσεων.

Το 7^ο κεφάλαιο περιλαμβάνει, κατά κύριο λόγο, τη *Φυσικοποιημένη Γνωσιολογία*, τη θεωρία γνώσης την οποία ο Quine αντιπροτείνει στον Carnap. Η άρνησή του να αποδεχθεί το status της αναλυτικότητας ως σύμβασης, αλλάζει όλο το γνωσιολογικό 'παιχνίδι'. Το βασικό ερώτημα που τίθεται εν προκειμένω είναι, 'Πώς μπορώ να κάνω γνωσιολογία χωρίς να έχω ούτε καθαρή εποπτεία ούτε σύμβαση;'

Ο Quine επαναφέρει την εξής ιδέα του Duhem και την καθιστά κεντρική στη γνωσιοθεωρία του: 'όσες φορές ένα εμπειρικό γεγονός το οποίο έπεται από μια θεωρία δεν συμβαίνει και δηλώνουμε πως η θεωρία είναι λάθος, η αποτυχία δεν χρεώνεται σε μια μεμονωμένη επιστημονική πρόταση αλλά ενοχοποιεί ένα τμήμα της θεωρίας ως όλον, για τον εξής λόγο: ενώ δείχνει ότι μια ή περισσότερες δηλώσεις είναι λάθος, δεν δείχνει ποια ακριβώς'. Στο πλαίσιο μιας φυσικοποιημένης, κατά Quine, επιστημολογίας όπου μαζί με την έννοια της αναλυτικότητας αμφισβητείται και η μη-αναθεωρησιμότητα ως χαρακτηριστικό στοιχείο της έννοιας του a priori, η a priori γνώση γίνεται πλέον εμπειρική. Είναι, όμως, δυνατή η 'a priori εμπειρική' γνώση;

Ο Quine, μετά την υπονόμηση της αναλυτικότητας που έχει σαν στόχο την υπονόμηση του ριζικού αναγωγισμού προτείνει, κατ' αρχήν, ως μονάδα νοήματος την πρόταση αντί του όρου, και ως μονάδα εμπειρικής σημασίας ολόκληρη την επιστήμη. Η διαπίστωση ότι η επιστήμη είναι επέκταση της κοινής λογικής και το γεγονός ότι νοιώθει απαλλαγμένος από την διάκριση αναλυτικού-συνθετικού, τον οδηγεί ουσιαστικά στην κριτική της a priori γνώσης. Έτσι θέτει τις βάσεις για τον νατουραλισμό του. Αφού δηλώσει αντίθετος προς κάθε είδους θεμελιωτισμό προτείνει, αντ' αυτού, να δούμε την επιστημολογία σαν την επιστήμη που επειδή μελετάει ένα φυσικό φαινόμενο για μια φυσική ανθρώπινη διαδικασία, αποτελεί τμήμα της ψυχολογίας, και ως εκ τούτου της φυσικής επιστήμης. Ο νέος τύπος επιστημολογίας, η 'φυσικοποιημένη επιστημολογία', συνιστά τον νατουραλισμό του

Quine, και λύνει το επίμονο πρόβλημα περί της προτεραιότητας της επιστημολογίας έναντι των φυσικών επιστημών.

Στο 7^ο κεφάλαιο παρεμβάλλεται ως σημαντικό ενδιαφέροντος, και η κριτική του Putnam στην διάκριση και η θέση του στο ερώτημα ‘κατά πόσο είναι δυνατή η ‘a priori εμπειρική γνώση’.

Κατά την άποψή του, a priori γνώση με την έννοια της μη-αναθεωρήσιμης γνώσης υπάρχει, και αυτή ακριβώς συνδέεται με κάποια έννοια αναλυτικότητας. Παρατηρεί ότι τόσο στη φυσική γλώσσα όσο και στη γλώσσα της επιστήμης συνιστά φιλοσοφικά αποδεκτή συνήθη καθημερινή πρακτική, οι έννοιες να καθορίζονται από ένα σύνολο χαρακτηριστικών και ιδιοτήτων, από ένα ‘σύμπλεγμα εννοιών’, ή ‘σύμπλεγμα νόμων’ αντίστοιχα. Και καταλήγει στο ότι ούτε στο χώρο της φυσικής μας γλώσσας, ούτε στον επιστημονικό χώρο είναι ασφαλής η διάκριση μεταξύ αναλυτικών-συνθετικών κρίσεων. Ως εκ τούτου προτείνει την κατάργηση της διάκρισης αναλυτικού-συνθετικού για τις προτάσεις της γλώσσας μας και αντί αυτής την υιοθέτηση μιας τρίτης κατηγορίας δηλώσεων οι οποίες να μην είναι ούτε αναλυτικές ούτε συνθετικές, να υπακούουν, όμως, στις ίδιες αρχές με αυτές. Τις αρχές αυτές τις αποκαλεί ‘αρχές πλαισίου’, και σε αυτές θέλει να εντάξει κάθε είδους δήλωση. Οι αρχές πλαισίου δεν είναι απλοί ορισμοί και δεν καθίστανται αληθείς μέσω συνομολόγησης. Το προνομιακό τους καθεστώς έγκειται στο ότι συνδέονται στενά με τις αρχές οργάνωσης οι οποίες συνοδεύουν κάθε προσπάθεια κατανόησης της εμπειρίας και οι οποίες ποτέ δεν γίνεται να αμφισβητηθούν από μεμονωμένα πειράματα. Στο ερώτημα: τι είναι αυτό που κάνει κάποιες από αυτές τις αρχές ιδιαίτερες, ο Putnam απαντά: ο βαθμός διαπλοκής τους με τα υπόλοιπα στοιχεία του εννοιολογικού μας δικτύου, δηλαδή η ‘συστημική’ τους συνιστώσα.

Κατά τον Putnam ο Quine σφάλει, διότι εκτός από την αναλυτικότητα προσπαθεί να αντιταχθεί και στην ύπαρξη κάθε έννοιας αναλυτικής αλήθειας, αλήθειας, δηλαδή, η οποία μπορεί να επιβεβαιωθεί ‘ανεξαρτήτως του τι συμβαίνει’. Επιπλέον ο Quine όχι μόνο απορρίπτοντας την αναλυτικότητα απορρίπτει και μία από τις κλασσικές έννοιες της a priori-κότητας που είναι η μη-αναθεωρησιμότητα, αλλά την απορρίπτει και με λάθος τρόπο. Ο ίδιος ο Putnam τάσσεται υπέρ μιας εναλλακτικής θεωρίας της γνώσης όπου έννοιες όπως ‘αναλυτικότητα’, ‘σημασία’ ή ‘συνωνυμία’ δεν έχουν θέση παρά μόνον ως εμπλεκόμενες στην απάντηση του εξής

ερωτήματος: τι απαιτήσεις πρέπει κανείς να θέσει σε νέους όρους στο πλαίσιο μιας εμπειρικής επιστήμης;

Από την εκτενέστατη συζήτηση την οποία έχει προκαλέσει ο νατουραλισμός του Quine παρουσιάζουμε επιλεκτικά δύο κριτικές, μεταξύ των πολλών, οι οποίες εκθέτουν ή βασικά σημεία ή αδυναμίες του νατουραλισμού σε αντιπαράβολή με την έννοια της αναλυτικότητας στη γνωσιολογία του Carnap..

Η κριτική του Gibson εστιάζει στη σχέση εμπειρισμού και ψυχολογίας στη γνωσιοθεωρία του Quine. Υποστηρίζει ότι η ενσωμάτωση της ψυχολογίας στο νατουραλισμό του δεν πρέπει να ερμηνευτεί σαν απόπειρα του Quine να στηρίξει την γνωσιοθεωρία του σε μη εμπειρική βάση. Γιατί η πρόθεσή του δεν είναι να μας πει τι υπάρχει αλλά μόνον, τι είδος γεγονότος [εμπειρικό, ψυχολογικό, [...]] υφίσταται, για ό,τι υπάρχει. Κρίνει, όμως, το σύστημά του ως ‘χαλαρό’. Τόσο χαλαρό, ώστε αφήνει χώρο και στον ίδιο τον Quine να υπερασπιστεί τον εαυτό του. Και αυτό είναι σε αντίθεση με τη γνωσιοθεωρία του Carnap, η οποία ως καλώς επεξεργασμένο στις λεπτομέρειές του σύστημα, δεν παρέχει αυτό το ‘πλεονέκτημα’.

Ενδιαφέρουσα κριτική ασκεί στον Quine ο McDowell στο έργο του *Mind and World* (1994), όπου υποστηρίζει ότι ο Quine, ως προς τον ολισμό αποτυγχάνει, αφού, στο συνολικό πλαίσιο που αφορά στην αλήθεια της επιστήμης ο δυϊσμός δεν καταργείται για τον εξής λόγο. Στην εικόνα του Quine χωρίς τα δόγματα η αλήθεια κάθε παρατηρησιακής πρότασης και ως εκ τούτου το εμπειρικό νόημα, άρα και η επιστήμη, εξαρτάται διπλά και από τη γλώσσα και από εξω γλωσσικούς παράγοντες. Υφίσταται, ως εκ τούτου, δυϊσμός οι πόλοι του οποίου, εμπειρικό νόημα και γλώσσα, αποδίδονται σε σύνολα επιστημονικών προτάσεων. Ο McDowell αποκαλεί την ύπαρξη ‘ενδογενούς’ και ‘εξωγενούς’ παράγοντα ‘ τρίτο δόγμα του εμπειρισμού’ και επισημαίνει ότι εφόσον ο Quine το αρνηθεί, αυτομάτως στερείται τους θεμέλιους λίθους της φιλοσοφίας του.

Στο 8^ο κεφάλαιο επιχειρείται η παράθεση των σημείων διαφωνίας των δύο φιλοσόφων και οι εν κατακλείδι διαφορές των δύο γνωσιοθεωριών. Αυτό επιχειρείται μέσω της παράλληλης μελέτης της φιλοσοφικής πορείας του Quine με τη φιλοσοφία του Carnap έτσι όπως αυτή διαμορφώνεται στην κυριολεξία στο πλευρό του Carnap, αρχής γινομένης από το 1933. Στόχος δεν είναι να δειχθεί η ‘αδιαφιλονίκητη

ορθότητα' των επιχειρημάτων του Carnap, αλλά το ότι η ιστορική και φιλοσοφική συνέχεια του εγχειρήματός του αίρει την απώλεια μιας πολύτιμης συνιστώσας του φιλοσοφικού κινήματος το οποίο ονομάστηκε Λογικός Εμπειρισμός και την οποία και ο ίδιος ο Quine, αν και εν κατακλείδι διαφωνών, προσπαθεί ποικιλοτρόπως να την αναδείξει.

Αναδεικνύουμε, κατ' αρχήν, τη συζήτηση μεταξύ Quine και Carnap για το ζήτημα της αναλυτικότητας μέσω 1) τριών διαλέξεων τις οποίες δίνει Quine το 1934 και 2) της αλληλογραφίας μεταξύ των δύο φιλοσόφων η οποία προηγείται του άρθρου 'Two Dogmas of Empiricism'. Η συζήτηση αυτή μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η διαφωνία τους δεν αφορά στενά στο ζήτημα της αναλυτικότητας αλλά στο 'ποια γνωσιολογία πρέπει να αποδεχτούμε'.

Όπως έχει αναφερθεί, η γνωσιοθεωρία την οποία προτείνει ο Quine έχει ως αφετηρία την αντίδρασή του, κυρίως, στη θεμελίωση μιας επιστημολογίας στη βάση του νοήματος. Ο Quine με τον επιστημολογικό του ολισμό, μιλάει για τον 'Ιστό της πεποίθησης' [στο έργο του *The Web of Belief* (1976) και στο άρθρο του 'Epistemology Naturalized' (1969)], απορρίπτοντας τον 'αναγωγισμό' με την άκαμπτη τοποθέτησή του στο ζήτημα του χαρακτηρισμού των προτάσεων. Αρνείται την 'νομοθετημένη' δύναμη του οικοδομήματος ['Carnap and Logical Truth' (1954)] ακόμα και μιας τυποποιημένης γλώσσας, επιμένοντας ότι από τη στιγμή που η γλώσσα θα σχηματιστεί, οι χρήσεις της θα πρέπει να αφεθούν ώστε να εξελιχθούν βαθμιαία και 'φυσιολογικά' [ανοιχτά στη ροή της εμπειρίας]. Ως εκ τούτου, το τι θέλει ο Quine να διορθώσει στη φιλοσοφία του Carnap, είναι σαφές. Το ζήτημα είναι: 'με τι το αντικαθιστά;' και 'τι προβλήματα προκύπτουν στην δική του γνωσιολογία;'.

Παραθέτουμε, κατ' αρχήν, την απάντηση, στα ερωτήματα που ετέθησαν, από τον ίδιο τον Carnap έτσι όπως διατυπώνεται στα άρθρα του: 'Quine on Logical Truth' (1963) και 'Quine on Analyticity' (1952) και η οποία στοχεύει στα εξής σημεία αιχμής της κριτικής του Quine: i) στον χαρακτήρα της Στοιχειώδους Λογικής ii) στο κατά πόσο η λογική αλήθεια μπορεί να εκφραστεί συντακτικά iii) στο κατά πόσο υφίσταται κριτήριο στη βάση του οποίου η συνωνυμία μεταξύ κατηγορημάτων να μπορεί να θεωρείται ως εγγυημένη και iv) στο κατά πόσο η έννοια της αναλυτικότητας μπορεί να αμφισβητηθεί.

Επιπλέον των απαντήσεων του Carnap στην επιχειρηματολογία του Quine, παραθέτουμε και τις απόψεις σχετικά με τις δύο γνωσιολογίες, των εξής φιλοσόφων:

Του Howard Stein, ο οποίος αμφισβητεί την άρνηση της διάκρισης και τη σχέση της με το 'δόγμα' περί αναγωγισμού την οποία επιχειρεί ο Quine και επικαλείται κάτι ακόμα πιο ισχυρό από αυτό το οποίο επικαλείται ο ίδιος ο Carnap. Υποστηρίζει ότι ο Quine στα άρθρα του 'Two dogmas of Empiricism' (1951) και 'Carnap and Logical Truth' (1954) δεν είναι καν πειστικός στην επιχειρηματολογία του γιατί η άρνηση της διάκρισης και μαζί με αυτήν η άρνηση του δόγματος του αναγωγισμού καταρρέει, εξ αιτίας της ίδιας της επιχειρηματολογίας του.

Του Richard Creath, ο οποίος χαρακτηρίζει την κριτική του Quine προς τον Carnap τόσο ως άδικη, όσο και ως αναπόφευκτη. Άδικη, γιατί ο Carnap αρνείται και την καταφατική δήλωση ότι υπάρχουν οντότητες όπως προτάσεις, κατηγορήματα, νοήματα, κ.λ.π. αλλά και την άρνηση της ύπαρξής τους. Αναπόφευκτη, γιατί θεωρεί την οντολογική ερμηνεία της θεωρίας του Carnap από τον Quine εύλογη, αφού στο γλωσσικό σχεδιασμό τον οποίο προτείνει ο Carnap η 'σημασιολογία' καταλήγει να αφορά στην 'οντολογία' και όχι στην 'μεθοδολογία' ή στην 'επιστημολογία'.

Του Robert Almeder ο οποίος υποστηρίζει ότι, με δεδομένη τη συγκεκριμένη θέση των δύο φιλοσόφων ως προς την εμπειρική σημασία των προτάσεων, είναι ο Carnap και όχι ο Quine αυτός ο οποίος αποφεύγει το τραγικό, από φιλοσοφική άποψη, λογικό σφάλμα να ισχυρίζεται κανείς, ότι συναγωγές οι οποίες δεν επιβεβαιώνονται ρητά με εμπειρικό τρόπο στερούνται από κάθε νοητικό περιεχόμενο το οποίο θα μπορούσε να τις καταστήσει άξιες για να γίνουν λογικά αποδεκτές. Ο νατουραλισμός του Carnap προστατεύεται από ένα τέτοιο συμπέρασμα, ενώ του Quine, όχι.

Τασσόμαστε υπέρ της άποψης του Almeder ο οποίος υποστηρίζει ότι η θέση του Quine είναι πιο προβληματική από τη θέση του Carnap, περισσότερο ευάλωτη στον σκεπτικισμό και με αδυναμίες τις οποίες ο δεύτερος αποφεύγει. Θεωρούμε ότι ο Quine είναι υπέρμετρα φιλόδοξος ως προς τους στόχους του. Ότι ο επιστημολογικός νατουραλισμός είναι πιο ευάλωτος στα παραδοσιακά προβλήματα που αφορούν στο πώς γνωρίζουμε, από ότι η γνωσιοθεωρία του Carnap. Ο Carnap, αντίθετα, είναι συνεπής με τις προκείμενες υποθέσεις της γνωσιολογίας την οποία προτείνει γιατί έχει πλήρη συναίσθηση των ορίων της έρευνάς του η οποία αφορά στη θεμελίωση μιας γνωσιολογίας στηριζόμενης στην έννοια της αναλυτικότητας. Γι αυτό και δηλώνει ρητά ότι η έρευνά του θα περιοριστεί στα τυποποιημένα γλωσσικά

συστήματα, προσδοκώντας ότι στο μέλλον η έρευνα θα επεκταθεί και σε άλλες γλώσσες.

Ευχαριστίες

Η διαδικασία φοίτησης στο Τμήμα Μεθοδολογίας και Ιστορίας της Επιστήμης του Πανεπιστημίου Αθηνών υπήρξε για μένα εμπειρία ουσιωδώς ξεχωριστή. Η ενασχόλησή μου με την ιστορία και τη φιλοσοφία της επιστήμης στο συγκεκριμένο Τμήμα, υπήρξε ο αποφασιστικός παράγων ο οποίος καθόρισε τους προβληματισμούς μου και τις αναζητήσεις μου. Η συστηματική διδασκαλία των καθηγητών του προγράμματος, οι προβληματισμοί και οι συζητήσεις οι οποίες αναπτύσσονταν κατά τη διάρκεια των μαθημάτων, των σεμιναρίων, και των συνεδρίων τα οποία είχα την τύχη να παρακολουθήσω, είχαν ως αποτέλεσμα την αποκάλυψη ενός κόσμου που επηρέασε και μετέβαλε αποφασιστικά τη σχέση μου με τη θεωρία της Φυσικής και τη διδασκαλία της.

Γι αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά:

Όλους τους καθηγητές που μου δίδαξαν από το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην 'Ιστορία και Φιλοσοφία των Επιστημών και της Τεχνολογίας': Στέλιο Βιρβιδάκη, Κώστα Γαβρόγλου, Βάσω Κιντή, Κώστα Ασημακόπουλο, τον αείμνηστο Παντελή Νικολακόπουλο.

Την Καθηγήτρια κ. Βούλα Τσινόρεμα γιατί με εμπιστεύτηκε, χωρίς να έχει προσωπική επαφή μαζί μου, και μου δάνεισε το έργο του Carnap *Η Λογική Σύνταξη της Γλώσσας*, που αποτελεί και τον κορμό της διατριβής μου.

Τον Καθηγητή Γιάννη Στεφάνου, ο οποίος είχε την υπομονή να ασχοληθεί διεξοδικά με το πρώτο μέρος της εργασίας μου και να μου επισημάνει λάθη και παραβλέψεις.

Τον Καθηγητή Αριστείδη Μπαλτά για την εξαιρετική διδασκαλία του επί ποικιλίας θεμάτων. Για το ότι η ευρύτητα της σκέψης του, οι υποδείξεις του, τα σχόλιά του και οι βιβλιογραφικές του συστάσεις με καθοδήγησαν και με καθόρισαν ως προς βασικές συνιστώσες στη συγκεκριμένη διατριβή.

Τα μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής, τον Καθηγητή κ. Δ. Αναπολιτάνο, τον Καθηγητή κ. Κ. Δημητρακόπουλο, και τον επιβλέποντα της διατριβής μου Καθηγητή κ. Στάθη Ψύλλο.

Τον κ. Διονύσιο Αναπολιτάνο τον ευχαριστώ για την πρώτη μου γνωριμία με το αντικείμενο της Λογικής.

Ιδιαίτερα και από την καρδιά μου θέλω να ευχαριστήσω τον Κώστα Δημητρακόπουλο τον εξαιρετικό γνώστη και τον προικισμένο δάσκαλο, γιατί ήταν πάντα φιλικός, ενθαρρυντικός και διαθέσιμος. Πρόθυμος να μου διαθέσει τον πολύτιμο χρόνο του προκειμένου να με διδάξει, ή να με διορθώσει.. Με την καταπληκτική του ικανότητα να επεξηγεί το πιο δύσκολο θέμα με τον πιο απλό τρόπο, μου δημιούργησε κίνητρα ώστε να προβληματιστώ και να αναρωτηθώ σε ό,τι αφορά στη σχέση μεταξύ μαθηματικών και λογικής και με προφύλαξε πολλές φορές από μαθηματικά ‘αποτήματα’.

Δυσκολεύομαι στο να εκφράσω ευχαριστίες για τον Στάθη Ψύλλο γιατί δεν ξέρω τον τρόπο ώστε αυτές να μην φανούν κοινοτοπίες. Αυτό όμως που βίωσα υπό την καθοδήγησή του, είναι να υλοποιείται αυτό το οποίο είχε εκφράσει ο μεγάλος μουσουργός Δημήτρης Μητρόπουλος: ‘Όσο πιο επαρκής νοιώθω ως προς το αντικείμενό μου, τόσο μεγαλώνει η ανάγκη μου να το παρέχω αφιλοκερδώς’. Και κατ’ αυτόν τον τρόπο στάθηκε δίπλα μου ο Στάθης Ψύλλος. Διαθέσιμος, χωρίς ποτέ να δυσανασχετεί, φιλικός και παραιναιτικός, πάντοτε απαιτητικός και αυστηρός, ποτέ απόλυτος ή αποτρεπτικός σε περιπτώσεις διαφωνίας. Στάθηκε δίπλα μου με τη μετριοφροσύνη του παιδευμένου γνώστη και την επιείκεια του σοφού δασκάλου.

Τέλος, νοιώθω την ανάγκη για μια ακόμα κατάθεση: αισθάνομαι τυχερή γιατί την περίοδο κατά την οποία προσπαθούσα να αντλήσω πληροφορίες για τη συγκρότηση του άξονα γύρω από τον οποίο κινούμαι στην εργασία μου, συνάντησα την κ. Μαρία Τζεκάκη, υπάλληλο, τότε, στο Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Ρεθύμνου Κρήτης. Παρακάμπτοντας τη δυσβάστακτη και πάρα πολλές φορές αποτρεπτική πρακτική διαδανεισμού μεταξύ πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, εις βάρος του προσωπικού της ελεύθερου χρόνου και με δικό της κόπο, μου ταχυδρομούσε φωτοτυπημένα αντίγραφα από το Ρέθυμνο στην Αθήνα. Την ευχαριστώ θερμά για όλα. Και για τη βοήθεια σε ότι είχε σχέση με τη δουλειά μου στη βιβλιοθήκη του Ρεθύμνου, τα δύο καλοκαίρια που ήμουν εκεί.

ΜΕΡΟΣ I

Κεφάλαιο 1

Η σημασιολογία του Frege, στο έργο του:

Begriffsschrift [Εννοιογραφία] (1879) και η έννοια της αναλυτικότητας

1.1. Εισαγωγή

Πρωτοποριακό στοιχείο στη φιλοσοφία του Frege το οποίο άπτεται της συζήτησης περί καντιανού *a priori*, είναι η προσπάθειά του να εδραιώσει την πεποίθηση ότι τα μαθηματικά θεμελιώνονται στη Λογική. Αυτή η πεποίθησή του τον φέρνει αντιμέτωπο με την επικρατούσα καντιανή αντίληψη. Σύμφωνα με την δεύτερη, έχουμε πρόσβαση στη μαθηματική αλήθεια μέσω της καθαρής εποπτείας. Ο Frege αντιτίθεται στην καντιανή εποπτεία με δύο τρόπους i) αμφισβητεί ότι έχουμε ως ανθρώπινο είδος την ικανότητα αυτή στην αριθμητική¹, ii) υποστηρίζει ότι και αν ακόμα την έχουμε, η ικανότητα αυτή δεν μας εξασφαλίζει κάποιο αντικειμενικό τρόπο πρόσβασης στις μαθηματικές αλήθειες, οι οποίες είναι γενικά αποδεκτές ως αντικειμενικές αλήθειες. Αυτό συμβαίνει γιατί η ικανότητά μας για εποπτεία [εφόσον δεχτούμε ότι αυτή υπάρχει] υπονοεί την συμμετοχή υποκειμενικού στοιχείου είτε νοητικού είτε ψυχολογικού στις μαθηματικές αποδείξεις. Η θέση του Frege είναι ότι: *οι μαθηματικές αλήθειες είναι αντικειμενικές, έχουμε πρόσβαση σε αυτές, και αυτό το οποίο ερευνάται είναι, σε τι συνίσταται η πρόσβαση αυτή.*

Ο Λογικισμός είναι το πρόγραμμα δια του οποίου ο Frege προσπαθεί να δώσει απάντηση στο ερώτημα: ‘με ποιο τρόπο επιτυγχάνουμε την πρόσβαση στις μαθηματικές αλήθειες’ (Frege 1879, 5). Συνίσταται, δε, στην εξεύρεση κατάλληλης μεθόδου, προκειμένου οι βασικές προτάσεις της αριθμητικής να εκφραστούν με προτάσεις του λογικού του συστήματος .

Ο Frege το 1879 επινοεί μια κανονική (canonical) μέθοδο έκφρασης της ‘καθαρής Σκέψης’,² ένα τυπικό λογικό σύστημα [Εννοιογραφία], με την χρήση του

οποίου προσπαθεί τις προτάσεις του συστήματος του Peano να τις αναγάγει στη Λογική [*Τα Θεμέλια της Αριθμητικής*] και ως εκ τούτου να αναδείξει την ισχύ της Λογικής, έναντι των άλλων επιστημονικών κλάδων. Ο Frege αμφισβητεί την καντιανή εποπτεία προτείνοντας: i) την απόδειξη με χρήση μόνο λογικών κανόνων στη θέση της εποπτικής ικανότητας,³ ii) την αντικειμενική-αντιψυχολογική ισχύ της απόδειξης, στη θέση του υποκειμενικού στοιχείου που υποθάλλει η καντιανή εποπτεία⁴ (Frege 1879, 5). Έτσι με εργαλείο μια γλώσσα πλήρως απαλλαγμένη από τον υποκειμενισμό και τον ψυχολογισμό, θα προσπαθήσει να αποκαλύψει την λογική φύση των κεντρικών εννοιών της αριθμητικής με απόλυτα αυστηρό τρόπο.

Οι παραδοσιακά αναλυτικές προτάσεις πληρούν τη συνθήκη [Σ] η οποία περιλαμβάνει τις εξής δύο προϋποθέσεις:

- [Σ] : (1) Έχουν τη μορφή: ‘υποκείμενο-συνδετικό-κατηγορημα’ και το νόημα του υποκειμένου περιέχει αυτό του κατηγορήματος,
(2) Η άρνησή τους οδηγεί σε αντίφαση.

Ο Λογικισμός αναδεικνύει προβλήματα στην αναλυτικότητα έτσι όπως αυτή ορίζεται από την συνθήκη [Σ]. Το ερώτημα που απασχολεί τον Frege, είναι το εξής: κατά πόσο οι δύο αυτές προϋποθέσεις που αφορούν στην αναλυτικότητα είναι *συνεκτατικές*;

Εφόσον μία πρόταση έχει τη μορφή ‘υποκείμενο-συνδετικό-κατηγορημα’ (1), η ισχύς της συνθήκης [Σ] εξασφαλίζεται, γιατί ικανοποιείται και η (2). Είναι όμως η σχέση των (1) και (2) και αναγκαία; Ο Frege παρατηρεί ότι ενώ οι προτάσεις της αριθμητικής π.χ. η $2+2=4$, υπακούουν στην (2), δεν έχουν τη μορφή ‘υποκείμενο-συνδετικό-κατηγορημα’. Ως εκ τούτου, το σύνολο των προτάσεων που υπακούουν στην συνθήκη (1) δεν έχει την ίδια έκταση με το σύνολο των προτάσεων που υπακούουν στην προϋπόθεση (2), όπως θα ήθελε η παραδοσιακή αντίληψη. Έτσι, από την παραδοσιακή περί αναλυτικότητας προσέγγιση δέχεται μόνο την (2). Όμως, ενώ θεωρεί ότι η διάκριση των προτάσεων σε συνθετικές-αναλυτικές, αφορά στο περιεχόμενο των κρίσεων, καθορίζει τη διάκριση των αναλυτικών από το σύνολο των προτάσεων όχι ευθέως μέσω του περιεχομένου τους, αλλά μέσω μιας αποδεικτικής διαδικασίας η οποία διατηρεί το status των προκειμένων και περιλαμβάνει τις εξής υποχρεώσεις: α) οι αναλυτικές προτάσεις να αποδεικνύονται στη βάση λογικής και ορισμών, β) η λογική και οι ορισμοί να συνιστούν αναλυτικές αλήθειες. Έτσι, ο

ορισμός που δίνει ο Frege για την αναλυτικότητα μιας πρότασης είναι ο εξής: *Μία πρόταση είναι αναλυτική, αν κατά τη διαδικασία απόδειξης μπορεί να παραχθεί μόνο από λογικά αξιώματα και λογικούς κανόνες.* Αντιθέτως, αν, για παράδειγμα, για να αποδείξουμε την αλήθεια μιας επιστημονικής πρότασης χρησιμοποιούμε και μη λογικές αλήθειες, τότε αυτή η πρόταση δεν θα είναι αναλυτική, κατά τον Frege, αλλά συνθετική.

Ο Frege επικαλείται την μέθοδο της απόδειξης, δηλαδή, για την διάκριση μεταξύ a priori και a posteriori αληθειών. Για να είναι μία αλήθεια a posteriori θα πρέπει για την απόδειξή της να προσφύγουμε απαραίτητως στα γεγονότα και για να είναι a priori θα πρέπει η απόδειξή της να μπορεί να συναχθεί αποκλειστικά από γενικούς νόμους, οι οποίοι ούτε επιδέχονται, ούτε χρειάζονται απόδειξη (Θεμέλια, §3). *Επομένως είναι δυνατόν και για τον Frege [ακολουθεί εδώ τον Kant] να είναι μία αλήθεια a priori χωρίς να είναι απαραίτητα αναλυτική.* Άρα ο Frege δεν αμφισβητεί την ύπαρξη συνθετικών a priori αληθειών, αλλά θεωρεί ότι οι αριθμητικές αλήθειες δεν είναι τέτοιες⁵

Παρατηρούμε ότι κατά τη διάκριση αριθμητικών αληθειών – γεωμετρικών αληθειών σε αναλυτικές και συνθετικές αλήθειες αντίστοιχα, το βάρος πέφτει στη φύση των πρωταρχικών αληθειών και όχι στη μέθοδο απόδειξής τους, και κατ' αυτή την έννοια, η αναλυτικότητα για τον Frege αφορά στο περιεχόμενο των κρίσεων, και ότι το πρόβλημα του χαρακτηρισμού των κρίσεων ως αναλυτικών ανάγεται στο κατά πόσο μπορούμε να αποδείξουμε την πρόταση και να την αναγάγουμε σε πρωταρχικές αλήθειες συγκεκριμένης φύσης. Ο Frege δεν καθορίζει τη φύση των πρωταρχικών αληθειών. Είναι όλες οι αναλυτικές προτάσεις για τον Frege a priori αληθείς και ως εκ τούτου πρωταρχικές; Το ζήτημα θα συζητηθεί στο πλαίσιο της έρευνας του Frege για το εύρος της Λογικής. Όπως θα δούμε ο προβληματισμός του είναι έντονος. Σίγουρα, όμως, ο Frege δεν θεωρεί ασύμβατο τον ορισμό των αναλυτικών αληθειών με το γεγονός ότι αυτές δεν θα μπορούσαν να γίνουν αντιληπτές από το ανθρώπινο μυαλό χωρίς τη συνδρομή των αισθήσεων,

‘μια και χωρίς την αισθητηριακή εμπειρία, η πνευματική ανάπτυξη θα ήταν αδύνατη’ (Frege 1879, 5).

Τελικά περιορίζεται στο να δηλώσει, *τι δεν πρέπει να είναι* οι πρωταρχικές αλήθειες

Στην *Εννοιολογία* ο Frege προσφέρει την μέθοδο με την οποία θα μπορούσε κανείς να εκφράσει τους νόμους της καθαρής Σκέψης με κανονιστικό τρόπο. Εφόσον

θεωρεί τους νόμους της Λογικής ως πρωταρχικές αλήθειες, και ως φορέα αυτών των αληθειών την καθαρή Σκέψη, οι προτάσεις μέσω των οποίων οι νόμοι της σκέψης εκφράζονται ως αναγκαία αληθείς δεν μπορεί παρά αυτές να είναι αναλυτικές.

1.2. *Begriffsschrift* [Εννοιογραφία] (1789)

1.2. 1. Ο ρόλος της συνάρτησης

Το πρώτο βήμα του Frege για την πραγματοποίηση του εγχειρήματος του Λογικισμού που, όπως είπαμε, συνιστά το κυρίως περιεχόμενο της *Εννοιογραφίας*, είναι η επινόηση ενός γλωσσικού συστήματος τέτοιου ώστε μέσω αυτού να είναι δυνατή η απόδοση αποκλειστικά και μόνο τόσο του εννοιολογικού⁶ όσο και του λογικού περιεχομένου μιας καθημερινής γλώσσας⁷.

Δεν έχω πρόθεση να παραστήσω μια αφηρημένη λογική με τύπους, αλλά να εκφράσω το εννοιολογικό περιεχόμενο μέσω γραπτών συμβόλων έτσι ώστε αυτό να καταστεί ακριβέστερο και διαυγέστερο από αυτό που είναι δυνατόν να γίνει με τη χρήση λέξεων (Frege, 1879, in: *From Frege to Gödel*, 1882: εισαγωγή για την *Εννοιογραφία*).

Η κατασκευή του λογικού αυτού συστήματος συνιστά μία τυπική γλώσσα (formal language), τη δομή της οποίας περιγράφει ο Frege στην *Εννοιογραφία* (1879).

Η πορεία που ακολουθεί ο Frege για να δομήσει την τυπική αυτή γλώσσα είναι περίπου η εξής: στην προσπάθειά του να μελετήσει την έννοια του αριθμού, συναντάει δυσκολίες ενώ επιχειρεί να αναλύσει λογικά την έννοια της ακολουθίας, εξαιτίας της αναπόφευκτης ασάφειας και ανακρίβειας της φυσικής γλώσσας. Για την αντιμετώπιση των δυσκολιών, επινοεί έναν καινούργιο τρόπο έκφρασης, μία γλώσσα η οποία να ασχολείται αποκλειστικά και μόνο με το ‘εννοιολογικό περιεχόμενο’ (begrifflicher Inhalt / conceptual content)⁸ των προτάσεων της καθημερινής γλώσσας. Η γλώσσα αυτή διατυπωμένη με ιδιαίτερο συμβολικό τρόπο περιγράφει ό,τι αφορά στην ‘καθαρή Σκέψη’.

Αφετηρία για την έρευνα του στο λογικό χώρο απετέλεσαν τα μαθηματικά, ‘η αριθμητική υπήρξε το σημείο εκκίνησης για τη σκέψη μου’ αναφέρει χαρακτηριστικά (Frege 1879, 8), γεγονός αναμενόμενο αφού ο ίδιος υπήρξε μαθηματικός κατ’αρχήν και στη συνέχεια φιλόσοφος. Τα μαθηματικά επίσης σφράγισαν το επίτευγμά του στην έρευνα του χώρου της Λογικής, αφού στα μαθηματικά εφαρμόστηκε η μέθοδός του, παρά το γεγονός ότι ο ίδιος την προόριζε για να εφαρμοστεί σε κάθε επιστήμη. Σε αυτή την τυπική γλώσσα χρησιμοποιεί σύμβολα αποκλειστικά προοριζόμενα για

να εκφράσουν την καθαρή Σκέψη, και επειδή στόχος του είναι και η απόδοση προτάσεων της αριθμητικής με προτάσεις της Λογικής μέσω της χρήσης των συμβόλων αυτών και σύμφωνα με συγκεκριμένους κανόνες, προσπαθεί η διάκριση μεταξύ ‘λογικών’ και μαθηματικών συμβόλων να είναι σαφής⁹. Ο Frege διευκρινίζει ότι η επιδίωξή του δεν είναι να δείξει ότι η λογική δομείται όπως η αριθμητική, αλλά να αποδώσει στην πρώτη, το ρόλο του θεμελίου για την δεύτερη¹⁰.

[Η Εννοιογραφία] δεν είναι παρά ένα εργαλείο που έχει επινοηθεί για επιστημονικό σκοπό. Δεν υπάρχουν καινούργιες αλήθειες στη δουλειά μου. Η διαπίστωσή μου είναι, όμως, ότι η ανάπτυξη της μεθόδου προάγει επίσης την επιστήμη (Frege, 1879, σ.6).

Έτσι, το ενδιαφέρον του εστιάζεται κατ’ αρχήν στον τρόπο με τον οποίο πρέπει να διατυπώνεται μια κρίση.

Ο βασικός στόχος της *Εννοιογραφίας* είναι, μέσα από την κανονικοποίηση της Σκέψης, μέσα από ένα τυπικό λογικό σύστημα, να προσφέρει μια θεωρία νοήματος απαλλαγμένη από οιονδήποτε υποκειμενικό και ψυχολογικό παράγοντα. Ο Frege υποστηρίζει ότι η διαδικασία σχηματισμού ενός νοήματος εξαρτάται από τη διαδικασία σχηματισμού της κρίσης κατά την εξής έννοια: *ο σχηματισμός νοήματος μπορεί να προκύψει μόνο μέσω μιας κρίσης*. Ως εκ τούτου, πρέπει κανείς να ξεκινήσει από την κατασκευή κρίσεων και από τα νοήματα εκείνα που έχουν την δυνατότητα να προκύπτουν σαν μετασχηματισμοί εννοιολογικών περιεχομένων κρίσεων. Η κατεύθυνση από την κρίση προς το νόημα, δίνει τον πλαισιακό χαρακτήρα στη θεωρία του Frege για την απόκτηση του νοήματος, και συνιστά επαναστατικό στοιχείο για το φιλοσοφικό χώρο. Αρχικό μέλημα για την δημιουργία του μηχανισμού αυτού παραγωγής εννοιών είναι η κατασκευή μιας [της πρώτης] κρίσης.

Η στρατηγική του Frege, επιγραμματικά, είναι η εξής: προϋποθέτει ότι υπάρχει μία αρχική κρίση της οποίας το νόημα είναι δεδομένο, όπως είναι επίσης δεδομένο και το νόημα των όρων που την αποτελούν. Από εκεί και μετά, νέα νοήματα παράγονται, μέσω της αντικατάστασης συγκεκριμένων όρων της συγκεκριμένης κρίσης από άλλους όρους του ίδιου είδους.¹¹ Τη στρατηγική αυτή, δε, δεν την εφαρμόζει μόνο στην *Εννοιογραφία*, αλλά και στα *Θεμέλια της Αριθμητικής* (κεφάλαιο περί ‘ανατομής’).

Σύμφωνα με την καντιανή άποψη, όταν διατυπώνεται μία δήλωση ή βεβαίωση, εκφράζεται μία σχέση μεταξύ δύο εννοιών. Στις κατηγορικές δηλώσεις ειδικά, η

σχέση αυτή αφορά στη σύνδεση μεταξύ υποκειμένου-κατηγορουμένου, και αποδίδει συγκεκριμένο νοηματικό περιεχόμενο στην εκάστοτε δήλωση. Για παράδειγμα, στην πρόταση: 'Ο Σωκράτης είναι σοφός', η έννοια 'σοφία' αποδίδεται ως κατηγορήμα στο υποκείμενο 'Σωκράτης'. Επομένως, προκειμένου να ανιχνεύσουμε το νόημα σε μία κατηγορηματική δήλωση, θα πρέπει εφαρμόζοντας τον παραδοσιακό τρόπο να την αναλύσουμε, έτσι ώστε αυτή να πάρει την μορφή 'υποκείμενο-συνδετικό-κατηγορήμα'. Σύμφωνα με την άποψη του Frege (1879, §3), η εξάρτηση του νοήματος από την ανάλυση μιας πρότασης που έχει τη συγκεκριμένη μορφή, δημιουργεί τα εξής προβλήματα:

- i) υπάρχουν περιπτώσεις που ενώ λέξεις αλλάζουν μεταξύ τους συντακτική θέση, οπότε σύμφωνα με την μορφή 'υποκείμενο-συνδετικό-κατηγορήμα' πρόκειται για διαφορετικές δηλώσεις, το νοηματικό περιεχόμενο της πρότασης στην οποία αυτές οι λέξεις ανήκουν παραμένει το ίδιο. Για παράδειγμα, οι προτάσεις: 'Ο ΠΑΟ νίκησε την ΑΕΚ' και 'Η ΑΕΚ νικήθηκε από τον ΠΑΟ' έχουν το ίδιο νοηματικό περιεχόμενο.
- ii) λόγω της προνομιακής θέσης του υποκειμένου έναντι των άλλων συντακτικών θέσεων, εμπεριέχεται στο νόημα της πρότασης πολλές φορές και στοιχείο υποκειμενικότητας¹² αυτού που διατυπώνει μία πρόταση.
- iii) η απόδοση του νοήματος σε περιπτώσεις γενίκευσης ή ποσοτικοποίησης, είναι προβληματική.
- iv) το σχήμα 'υποκείμενο-συνδετικό-κατηγορήμα' δεν μπορεί να εφαρμοστεί στις προτάσεις της αριθμητικής και αυτό αποτελεί εμπόδια στο στόχο του Frege, που είναι:

α) Η εν κατακλείδι έκφραση των τελευταίων, μέσω ορισμών και λογικών κανόνων, με λογικές προτάσεις.

β) Η ανάδειξη του ενοποιητικού χαρακτήρα της Λογικής (1879, 7) μεταξύ των επιστημονικών κλάδων. Όπως ήδη έχει αναφερθεί, το εγχείρημά του δεν περιορίζεται μόνο στα μαθηματικά, αλλά αποβλέπει στο να περιλάβει και τις άλλες επιστήμες [φυσική, γεωμετρία].

γ) η σύνδεση της αριθμητικής, ως μέσου καθημερινών συναλλαγών, με την αριθμητική ως κλάδου των μαθηματικών και ως εκ τούτου η ανάδειξη των δυνατοτήτων εφαρμογής των μαθηματικών.

Τα προβλήματα (i) και (ii) ο Frege τα αντιμετωπίζει μετατρέποντας τις δηλωτικές προτάσεις (Behauptungssätze / propositions) σε κρίσεις (Urteile / judgments). Η μετατροπή αυτή του εξασφαλίζει την μετατροπή του νοηματικού

περιεχομένου μιας δήλωσης ή βεβαίωσης, σε εννοιολογικό περιεχόμενο το οποίο εμφανίζεται ως περιεχόμενο της αντίστοιχης κρίσης (beurteilbarer Inhalt / conceptual content).¹³ Η διαφοροποίηση μεταξύ δήλωσης και κρίσης συνίσταται στο εξής: Μία *δήλωση ή βεβαίωση* εμπεριέχει ένα ισχυρισμό προκειμένου να τον δεχτούμε ως αληθή. Μια *κρίση*, όμως, εκφράζει κάτι το οποίο μπορεί να είναι είτε αληθές, είτε ψευδές. Όπως ο ίδιος υποστηρίζει,

‘από μία κρίση παράγονται λογικές συνέπειες οι οποίες μας δείχνουν κατά πόσο η Σκέψη που προηγήθηκε ήταν σωστή’ (Frege 1879, 11).

Ως εκ τούτου, οι προτάσεις της γλώσσας οι οποίες εκφράζουν κρίση θα επιδέχονται αληθοτιμή. Ας υποθέσουμε, τώρα ότι έχουμε τη δήλωση:

(A): ‘Ο Αρχιμήδης πέθανε κατά την άλωση των Συρακουσών’

την οποία μετασχηματίζουμε στην,

(B): ‘Ο θάνατος του Αρχιμήδη κατά την άλωση των Συρακουσών αναφέρεται ως γεγονός’ (1879, 12).

Στην (B) η διάκριση υποκειμένου-κατηγορουμένου υφίσταται μεν, το εννοιολογικό περιεχόμενο της πρότασης, όμως, παρέχεται κατ’ αποκλειστικότητα από το υποκείμενο, και όχι από τη σύνδεσή του με κάποιο κατηγορημα. Στην περίπτωση αυτή το κατηγορημα χρησιμεύει για να μετατρέψει το νοηματικό περιεχόμενο της δήλωσης (A) σε εννοιολογικό περιεχόμενο που παρέχεται μέσω μιας κρίσης.¹⁴ Το κοινό κατηγορημα μέσω του οποίου το νοηματικό-εννοιολογικό περιεχόμενο μιας πρότασης μπορεί να μετασχηματιστεί σε περιεχόμενο που απορρέει μέσω μιας κρίσης, στην *Εννοιολογία*

συμβολίζεται ως: ‘ \vdash ’.

Η διαδικασία μετατροπής μιας δήλωσης σε λογική κρίση εφόσον εφαρμοστεί σε κατάλληλο τύπο εννοιολογικού περιεχομένου,¹⁵ παράγει μία έννοια. Το εννοιολογικό περιεχόμενο μιας πρότασης, π.χ. της (Frege 1879, 11)

(Γ) ‘Οι αντίθετοι μαγνητικοί πόλοι έλκονται’,

απεικονίζεται ως: ‘—Γ’.

Η κρίση η οποία είναι φορέας του συγκεκριμένου εννοιολογικού περιεχομένου της πρότασης ‘Γ’

απεικονίζεται ως: ‘┆—Γ’,

και μία δυνατή διατύπωση που θα μπορούσε να την εκφράζει είναι: ‘Το περιστατικό όπου, οι αντίθετοι μαγνητικοί πόλοι έλκονται...’¹⁶.

Την οριζόντια παύλα στο σύμβολο της λογικής κρίσης, ο Frege την αποκαλεί ‘παύλα του εννοιολογικού περιεχομένου’ (Inhaltsstrich / content stroke). Αυτή εισάγει το σύμβολο που την ακολουθεί (δηλαδή το Γ). Την καταφατική κρίση την συμβολίζει με την

κατακόρυφη παύλα ‘┆’,

και την αποκαλεί ‘παύλα της [λογικής] κρίσης’ (Urteilsstrich / judgment stroke). Και

οτιδήποτε ακολουθεί την παύλα του εννοιολογικού περιεχομένου, πρέπει απαραίτητως να φέρει το κατάλληλο εννοιολογικό περιεχόμενο για να μπορεί να μετασχηματιστεί σε κρίση (Frege, 1879, 12).

Επομένως, η ύπαρξη εννοιολογικού περιεχομένου συγκεκριμένου τύπου, αποτελεί την αναγκαία συνθήκη για να έχουμε κρίση. Η συνθήκη, όμως, είναι και ικανή, γιατί κατά τον Frege, όπως είπαμε, κάθε νέα έννοια παράγεται αποκλειστικά και μόνο μέσω μιας κρίσης. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

Θα ξεκινήσω από τις κρίσεις και όχι από τις έννοιες [...] θεωρώ ότι ο σχηματισμός των εννοιών απορρέει μόνο από τις κρίσεις. [Οι αναπαραστάσεις των ιδιοτήτων και οι μεταξύ τους σχέσεις] προέρχονται ταυτοχρόνως μαζί με την πρώτη κρίση στην οποία αυτές αποδίδονται (Booles rechnende Logik 1880-1, 17,19 in: N.S Frege 1969.)

Όπως αναφέραμε, ο Frege προϋποθέτει την ύπαρξη μιας αρχικής κρίσης, της οποίας το νόημα είναι δεδομένο. Ως εκ τούτου, εύλογα δημιουργείται το εξής

ερώτημα: υπάρχει φαύλη κυκλικότητα προκείμενης στην συγκεκριμένη μέθοδο; Η απάντηση είναι αρνητική. Το εννοιολογικό περιεχόμενο που προϋποτίθεται, χρησιμοποιείται εν είδει σκαλωσιάς για να κατασκευαστεί ένας μηχανισμός παραγωγής εννοιών, και στη συνέχεια μπορεί να εξαιρεθεί, χωρίς η κατασκευή να υποστεί βλάβη.

1.2. 2. Η δόμηση της τυπικής γλώσσας (Frege 1879, §§1-7)

Όλη η παραπάνω διεργασία προϋποθέτει όπως έχει αναφερθεί την κατάλληλη γλώσσα, η οποία για τον Frege δεν είναι άλλη παρά η τυπική γλώσσα της καθαρής Σκέψης. Η τυπική αυτή γλώσσα είναι ένα τέτοιο γλωσσικό σύστημα ώστε μέσω αυτού να είναι δυνατή αποκλειστικά και μόνο η απόδοση του εννοιολογικού και λογικού περιεχομένου μιας καθημερινής γλώσσας. Ως εκ τούτου είναι ένα κατηγορικό λογικό σύστημα. Για να μπορεί η γλώσσα αυτή να εκπληρώσει τον συγκεκριμένο ρόλο θα πρέπει να περιέχει:

σύμβολα [λογικά ή μη-λογικά, μη-καθορισμένου νοήματος ή καθορισμένου νοήματος].

- Τύπους
- Πρωταρχικές έννοιες
- Παράγωγες έννοιες
- Κανόνες λογικής συναγωγής

Στα σύμβολα περιλαμβάνονται δύο κατηγορίες γραπτών συμβόλων: i) τα γράμματα, ii) τα σημεία (signs): όπως +, -, $\sqrt{\quad}$ και τα: 0, 1, 2. Τα γράμματα (σύμβολα μη-λογικά και όχι καθορισμένου νοήματος) αντιστοιχούν σε πιθανόν διαφορετικού είδους αντικείμενα [αριθμούς εκτός των 0, 1 και 2, συναρτήσεις, πράγματα], διατηρούν όμως το νόημα που αρχικά τους έχει δοθεί όσο εξακολουθούν να παραμένουν μέσα στο συγκεκριμένο πλαίσιο, ενώ τα σημεία είναι φορείς αυστηρώς καθορισμένου νοήματος.

Στα σύμβολα αυστηρώς καθορισμένου νοήματος εντάσσονται αυτά των λογικών συνδέσμων, της λογικής κρίσης, της έννοιας της ταυτότητας μεταξύ εννοιολογικών περιεχομένων, των παρενθέσεων και των ποσοδεικτών. Ως *πρωταρχικές* θεωρούνται οι έννοιες:

- [\mid]: λογική συνεπαγωγή (conditionality)
- [\neg]: άρνηση
- [\vdash]: λογική κρίση (judgment)
- [\equiv]: ταυτότητα μεταξύ εννοιολογικών περιεχομένων.

Ως παράγωγες θεωρεί τις έννοιες που αντιστοιχούν στους λογικούς συνδέσμους: ή, είτε-είτε, και, αλλά, ούτε-ούτε. Με το σύμβολο

- [$\vdash \neg$]: εκφράζει την έννοια της λογικής συνεπαγωγής μεταξύ δύο κρίσεων, ενώ με το σύμβολο

- [$\vdash \neg$]: την έννοια της άρνησης του περιεχομένου μιας κρίσης.

Ο Frege θεωρεί ότι *το να απορρέει το νοηματικό περιεχόμενο μιας πρότασης μέσω της κρίσης που της αντιστοιχεί, αποτελεί εξασφάλιση της αντικειμενικότητάς του, γι' αυτό και δηλώνει ότι,*

Τίποτα δεν θα αφεθεί έρμαιο υποθέσεων ψυχολογισμού και προσωπικών εκτιμήσεων (Frege 1879, 12),

Ως κανόνα λογικής συναγωγής η τυπική του γλώσσα περιλαμβάνει τον modus ponens (Frege 1879, 20).

Στόχος του Frege είναι, εφαρμόζοντας την μέθοδο της αναγωγής,¹⁷ να δείξει ότι όλα τα θεωρήματα του συγκεκριμένου τυπικού λογικού συστήματος, επειδή ακριβώς είναι δομημένα με την παραγωγική μέθοδο, ανάγονται σε ένα πυρήνα αρχών [αξιωματικό σύστημα]. Τα αξιώματα αυτού του συστήματος περιλαμβάνουν τα αξιώματα του κατηγορηματικού λογισμού α' -τάξης, και νόμους που αφορούν σε ποσόδειξη β' -τάξης [$\forall F$, $\exists F$, όπου F ιδιότητα]. Το νοηματικό περιεχόμενο των αξιωμάτων αυτών εκφράζεται μέσα από ένα μικρό αριθμό νόμων και κανόνων και αποδίδεται μέσω των εξής εννέα προτάσεων (Frege 1879, §§13-22): *

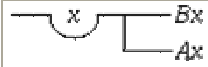
- 1.Ο ' $\alpha \rightarrow (\beta \rightarrow \alpha)$ ' αληθής, σημαίνει ότι: 'αν η πρόταση ' α ' αληθεύει, τότε αληθεύει επίσης και στην περίπτωση κατά την οποία η αυθαίρετη πρόταση ' β ' αληθεύει.
- 2.Η αλήθεια του τύπου: ' $(c \rightarrow (b \rightarrow a)) \rightarrow (c \rightarrow b) \rightarrow (c \rightarrow a)$ ', σημαίνει οτι: 'το να είναι η πρόταση ' $(c \rightarrow b) \rightarrow (c \rightarrow a)$ ' ψευδής ενώ η ' $(c \rightarrow (b \rightarrow a))$ ' αληθής, δεν μπορεί να ισχύει.
- 3.Από δύο καταφάσεις δεν προκύπτει μία άρνηση.
- 4.Δεν υπάρχει συνθήκη όπου ο τύπος $(\neg b \rightarrow \neg a)$ να είναι ψευδής, ενώ ο τύπος $(a \rightarrow b)$ είναι αληθής.

5. Μία πρόταση 'α' δεν είναι δυνατόν να υφίσταται κατάφαση και άρνηση συγχρόνως.
6. Η κατάφαση μιας πρότασης 'α' ισοδυναμεί με την άρνηση της άρνησης της 'α'.
7. Εάν ισχύει 'c≡d', τότε μπορούμε σε κάθε ιδιότητα F να θέτουμε 'd' αντί για 'c'. Θα ισχύει δηλαδή: $c \equiv d \rightarrow \forall F(Fc \rightarrow Fd)$.
8. Ισχύει η σχέση: $\vdash (c \equiv c)$, δηλαδή, το ότι το εννοιολογικό περιεχόμενο του c είναι ταυτόσημο με το εννοιολογικό περιεχόμενο του c, είναι μια κρίση.
9. Ισχύει η σχέση: (a) $F(a) \rightarrow F(c)$. Δηλαδή, για κάθε 'a', αν το 'a' έχει την F τότε και το 'c' έχει την F.

Το γεγονός ότι κάθε λογικά αληθής πρόταση της συγκεκριμένης γλώσσας μπορεί να αναχθεί σε κάποιες από τις εννέα προτάσεις του πυρήνα, εκφράζει την πληρότητα του δεδομένου τυπικού συστήματος. Ο Frege δεν υποστηρίζει ότι στο σύστημά του εκφράζεται κάθε νόμος της σκέψης. Εκφράζονται οι νόμοι εκείνοι την ισχύ των οποίων μπορούμε να αποδείξουμε εφαρμόζοντας αποκλειστικά την μέθοδο της αναγωγής στις προτάσεις του συστήματος.

Ο πίνακας που ακολουθεί περιέχει τους βασικούς τύπους της σύγχρονης λογικής, σε αντιπαραβολή με τον συμβολισμό του Frege¹⁸.

Λογική έννοια	Σύγχρονος συμβολισμός	Συμβολισμός κατά Frege
Το x δεν έχει την ιδιότητα F	$\neg Fx$	$\neg Fx$
Αν το x έχει την ιδιότητα F τότε το y έχει την ιδιότητα G	$Fx \rightarrow Gy$	$\begin{array}{l} \neg \\ \neg \end{array} \begin{array}{l} Gy \\ Fx \end{array}$
Κάθε x έχει την ιδιότητα F	$\forall x Fx$	$\neg \neg \begin{array}{c} x \\ \neg \end{array} Fx$
Υπάρχει x τέτοιο που να έχει την ιδιότητα F	$\neg \forall x \neg Fx$, i.e., $\exists x Fx$	$\neg \neg \begin{array}{c} x \\ \neg \end{array} \neg Fx$
Για κάθε ιδιότητα F ισχύει Fa	$\forall F Fa$	$\neg \neg \begin{array}{c} F \\ \neg \end{array} Fa$
Υπάρχει ιδιότητα F τέτοια ώστε Fa	$\neg \forall F \neg Fa$, i.e., $\exists F Fa$	$\neg \neg \begin{array}{c} F \\ \neg \end{array} \neg Fa$

Όλα τα As είναι Bs	$\forall x(Ax \rightarrow Bx)$	
--------------------	--------------------------------	--

Το γλωσσικό αυτό σύστημα διέπεται και από την ‘Αρχή της Αντικατάστασης’ (Principle of Substitution). Σύμφωνα με αυτή, κάθε έκφρασης της μορφής Fx , στην οποία η μεταβλητή F είναι ελεύθερη και η οποία προκύπτει σαν λογικό θεώρημα, μπορεί να αντικατασταθεί σε όλες της τις εμφανίσεις, από ένα ανοικτό τύπο $\varphi(x)$, όπου x ελεύθερη μεταβλητή. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την διαμόρφωση του λογικού συστήματος του Frege σε *σύστημα β’-τάξης* γιατί η ποσόδειξη δεν θα αφορά πλέον μόνο αντικείμενα αλλά και έννοιες, αφού μέσω της αρχής της αντικατάστασης δηλώνεται ότι: πάντα υπάρχει μία έννοια F τέτοια που να αντιστοιχεί σε ανοικτό τύπο $\varphi(x)$, με ελεύθερη μεταβλητή x . Η τελευταία θέση μπορεί να προκύψει, αν στον νόμο της λογικής: $\forall x(Fx \equiv Fx)$, εφαρμόσουμε τον νόμο της ‘υπαρξιακής γενίκευσης’: $\exists G\forall x(Gx \equiv Fx)$, και στη συνέχεια την ‘Αρχή της Αντικατάστασης’: $\exists G\forall x(Gx \equiv \varphi(x))$, όπου $\varphi(x)$ κάθε τύπος που σαν ελεύθερη μεταβλητή περιέχει το x και δεν περιέχει το G ¹⁹.

Ο Frege παρατηρεί ότι παίρνοντας μία συνήθη πρόταση της γλώσσας, αυτή παραμένει ως έκφραση με νόημα αν συγκεκριμένες λέξεις αντικατασταθούν με άλλες. Επειδή, όπως είπαμε, θέλει να δείξει ότι υπάρχει μία τυπική διαδικασία παραγωγής εννοιών, ανεξάρτητη από την ύπαρξη ή μη αισθητηριακών και ψυχολογικών δεδομένων, *αντιπαραβάλλει τη σχέση μεταξύ ‘έκφρασης η οποία μπορεί να αποκτήσει νόημα’ και ‘λέξης’ στο πλαίσιο της γλώσσας, με τη σχέση ‘συνάρτηση-όρισμα’ στο πλαίσιο των μαθηματικών.*

Την τυπική αυτή διαδικασία, η οποία είναι ανέφικτο να πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο μιας φυσικής γλώσσας, ο Frege την εφαρμόζει στην τυπική γλώσσα την οποία επινοεί. Το σχήμα ‘συνάρτηση-όρισμα’ (Funktion-Argument / function-argument) του εξασφαλίζει την απάντηση στο πρόβλημα (iv) ευθύς εξ αρχής, αφού το σχήμα αυτό είναι συμβατό με τα μαθηματικά. Έτσι το υιοθετεί και το εφαρμόζει σε κάθε κρίση η οποία είναι αυστηρά διατυπωμένη στη γλώσσα, θεωρώντας ότι μια κρίση επιτυγχάνεται όταν η θέση μεταβλητής η οποία είναι συνδεδεμένη με τη θέση ορίσματος μίας συγκεκριμένης συνάρτησης γεμίσει με κατάλληλο τρόπο.²⁰ Αποκαλεί ‘θέση μεταβλητής’ τη θέση αυτής της λέξης για την οποία μπορούμε να πραγματοποιήσουμε με επιτυχία τέτοιες αντικαταστάσεις. Η έκφραση που παραμένει

μετά την αφαίρεση της λέξης, η έκφραση, δηλαδή, που έχει κενή τη θέση μεταβλητής αντιστοιχεί σε αυτό που αποκαλεί 'συνάρτηση' (Funktion / function).²¹

Ο Frege δηλώνει σαφώς ότι η αυστηρότητα της μεθόδου άπτεται των εννοιολογικών επιλογών του ερευνητή.²² Γι' αυτό και τονίζει ότι η διάκριση μεταξύ *συνάρτησης-ορίσματος*, δεν είναι φορτισμένη με κάποιο είδος εννοιολογικού περιεχομένου, αλλά σχετίζεται καθαρά με τον τρόπο που αναλύουμε συντακτικά μία πρόταση. Στις περιπτώσεις, δε, όπου είτε το εννοιολογικό περιεχόμενο της μεταβλητής, είτε της συνάρτησης σε μία έκφραση δεν είναι πλήρως καθορισμένο, την επιλογή μας για το ποιο μέρος της έκφρασης θα θεωρηθεί ως συνάρτηση και ποιο ως μεταβλητή θα την κατευθύνει το εννοιολογικό περιεχόμενο της έκφρασης (Frege 1879, 22,23).

Η διαδικασία την οποία ακολουθεί ο Frege φαίνεται μέσα από τα πιο κάτω παραδείγματα. Παρατηρώντας μία μαθηματική συνάρτηση, π.χ. την $2x^3+x$, αντιλαμβάνεται κανείς ότι η γενικότητα υποδηλώνεται μέσω της μεταβλητής x , η οποία μπορεί να πάρει τις τιμές 1, 2, 3,.....Για κάθε τιμή που θα αποδώσουμε στη μεταβλητή, θα πάρουμε μία αντίστοιχη τιμή για τη συνάρτηση. Η συνάρτηση δηλαδή είναι ένας μηχανισμός που αντιστοιχίζει στις τιμές του x , τις τιμές της συνάρτησης. Στον μηχανισμό όμως αυτόν, *υπάρχει κάτι που διατηρείται το ίδιο σε όλες τις δυνατές αντικαταστάσεις της μεταβλητής x* . Αυτό το κάτι είναι μία μη-κορεσμένη παράσταση, η οποία περιέχει κενά που πρέπει να συμπληρωθούν και η οποία είναι μία έκφραση επιδεκτική νοήματος. Στην προκειμένη, δε, περίπτωση έχει τη μορφή: '2.()³+()'. Αν τώρα πάρουμε την πρόταση:

(E): 'Ο Γιάννης είναι ψηλός'

και θεωρήσουμε ότι ο Γιάννης είναι μία από τις τιμές που μπορεί να πάρει μία μεταβλητή x , τότε αυτό που προκύπτει μετά την αντικατάσταση της λέξης 'Γιάννης' από την x , είναι η έκφραση:

(Z): 'x είναι ψηλός'.

Η γλωσσική έκφραση 'x είναι ψηλός' έχει ως σημασιολογική τιμή (Bedeutung) τον αντίστοιχο συναρτησιακό μηχανισμό [ή συνάρτηση F] τον οποίο αποδίδει η έκφραση

(H): '() είναι ψηλός'

τον οποίο ο Frege θεωρεί έννοια η οποία υφίσταται 'δυνάμει', και ενεργοποιείται τη στιγμή που επενεργεί σε κάτι. Η μεταβλητή x εκπροσωπεί ένα είδος αντικειμένων για καθένα από τα οποία προκύπτει και μια [ατομική] πρόταση, όταν το όνομα κάποιου αντικειμένου $[a]$ από αυτά πάρει τη θέση της x στη συνάρτηση F . Η αναφορά μιας κατηγορηματικής δήλωσης μετατρέψιμης σε κρίση για τον Frege είναι η αληθοτιμή της (*der Wahrheits-werte / the truth value*). Κατά τη δική του έκφραση η αναφορά μιας κρίσης είναι ή το αντικείμενο 'Αληθές' ή 'T' (*das Wahre / the True*), ή το αντικείμενο 'Ψευδές' ή 'F' (*das Falsche / the False*). Για παράδειγμα, η πρόταση: 'ο Γιάννης είναι ψηλός' έχει ως αναφορά την αληθοτιμή της, κατά τον Frege, εν προκειμένω, το αντικείμενο 'Αληθές' [T]. Η πρόταση 'ο Γιάννης είναι ψηλός' προκύπτει από τη γλωσσική έκφραση 'x είναι ψηλός' μετά την αντικατάσταση της μεταβλητής 'x' με τη λέξη 'Γιάννης'. Η γλωσσική έκφραση '() είναι ψηλός' αναφέρεται στην αντίστοιχη συνάρτηση, η οποία είναι σημασιολογική τιμή (*Bedeutung*) της εν λόγω γλωσσικής έκφρασης. Έτσι, η πρόταση η οποία προκύπτει με τον τρόπο αυτό αναφέρεται στην ενεργοποιημένη συνάρτηση ή έννοια²³ '() είναι ψηλός' και παίρνει την τιμή αλήθειας 'T'. Η έννοια δηλαδή για τον Frege είναι μία συνάρτηση η αντίστοιχη γλωσσική έκφραση της οποίας έχει ως πεδίο τιμών το διμελές σύνολο [T, F]. Έτσι, η τιμή αλήθειας για το συγκεκριμένο παράδειγμα, δηλαδή η σημασιολογική τιμή της έννοιας: '() είναι ψηλός' (H) για την τιμή της μεταβλητής x : Γιάννης, είναι 'T', δηλαδή 'αληθές'. Ο καθορισμός της αληθοτιμής μιας συνάρτησης από το αν αυτή αναφέρεται σε κάτι που συμβαίνει, αφορά σε προτάσεις ενδεχομενικού χαρακτήρα, προτάσεις δηλαδή που αφορούν σε εμπειρικά γεγονότα. Όταν οι προτάσεις που προκύπτουν με την παραπάνω διαδικασία αφορούν σε λογικά αντικείμενα, αντικείμενα που καθορίζονται, δηλαδή, μόνο μέσω λογικών εννοιών χωρίς προσφυγή στις αισθήσεις, τότε η τιμή της συνάρτησης-έννοιας, 'T' ή 'F', καθορίζεται μόνο από την συντακτική δομή της πρότασης, που θα πρέπει να ακολουθεί τους γενικούς νόμους της Λογικής, και από τη δυνατότητα να υπάρχει γι' αυτήν μία αποδεικτική διαδικασία με συγκεκριμένους αποδεικτικούς κανόνες.

Παρατηρούμε ότι η σκέψη του Frege οδηγείται στην κατασκευή ενός συναρτησιακού μηχανισμού ακολουθώντας κατ' αρχήν, την αντίθετη κατεύθυνση από αυτή των μαθηματικών (Frege 1879, 22). Αντί να ξεκινήσει από τον συναρτησιακό μηχανισμό [(H)] και δίνοντας στις μεταβλητές συγκεκριμένες τιμές να

ορίσει την ζητούμενη έννοια σαν τιμή του συναρτησιακού μηχανισμού, ξεκινάει από μία συγκεκριμένη τιμή της συνάρτησης [(E)] και οδηγείται στον συναρτησιακό μηχανισμό [(H)]. Στη συνέχεια, αγνοώντας ηθελημένα την αφετηρία του εγχειρήματος, χρησιμοποιεί τον συναρτησιακό μηχανισμό ως αυθύπαρκτη κατασκευή για τον ορισμό νέας έννοιας, μέσω του προσδιορισμού των αντικειμένων που ενεργοποιούν τον συγκεκριμένο συναρτησιακό μηχανισμό και ως εκ τούτου εμπίπτουν στην υπό ορισμό έννοια.

Από όλη αυτή τη διαδικασία γίνεται εμφανές ότι ο Frege θεωρεί τη 'δυνάμει έννοια-συνάρτηση' [(H)], ως λειτουργία που αφορά σε αντικείμενα, και στη σειρά της λογικής εννόησης προηγείται από αυτά. Στο ερώτημα, τι είναι αυτό που κάνει την κάθε μία συνάρτηση-έννοια ξεχωριστή από τις υπόλοιπες, ο Frege απαντά: η έκτασή της. Γιατί πραγματικά, η μέθοδος που εφαρμόζει, δεν αποδίδει κάποια εσωτερικά χαρακτηριστικά στην κάθε συνάρτηση-έννοια, αλλά προσδιορίζει τα αντικείμενα που ανήκουν σε αυτή, τα αντικείμενα, δηλαδή, που την ενεργοποιούν.

Ο μηχανισμός 'τιμή της συνάρτησης \rightarrow συνάρτηση' είναι, για τον Frege ο κατάλληλος μηχανισμός γιατί, επιπλέον, αναδεικνύει τον γενικό χαρακτήρα των εννοιών οι οποίες ορίζονται μέσω αυτού. Στο παράδειγμά μας, η ενεργοποιημένη συνάρτηση η οποία αποδίδεται με την έκφραση (Z) είναι, όπως είπαμε κατά τον Frege, η έννοια: 'ψηλός'. Η γλωσσική έκφραση (H), ακριβώς επειδή προκύπτει από την πρόταση 'Ο Γιάννης είναι ψηλός' μέσω της απόσπασης²⁴ του ονόματος 'Γιάννης', εκφράζει το καθολικό στοιχείο που χαρακτηρίζει την έννοια ψηλός.

Η παρατήρηση του Frege ότι η καθολικότητα την οποία εκφράζουν οι παραδοσιακά επονομαζόμενες 'καθολικές' προτάσεις δεν αφορά στη μορφή τους αλλά στο εννοιολογικό τους περιεχόμενο, είναι ρηξικέλευθη για τον φιλοσοφικό χώρο, και είναι άμεση συνέπεια της σχέσης η οποία, κατά τον Frege, υφίσταται μεταξύ της γλώσσας, ως φορμαλιστικού συστήματος και της Σκέψης, ως προϊόν της διαδικασίας του σκέπτεσθαι. Με βάση τη σχέση αυτή, στην οποία θα αναφερθούμε εκτενώς στη συνέχεια, το εννοιολογικό περιεχόμενο οιασδήποτε βεβαίωσης είναι η έκφραση μιας Σκέψης. Γι' αυτό το λόγο ο Frege θεωρεί ότι δεν μπορούμε να μιλάμε για τον διαχωρισμό των κρίσεων σε καθολικές (universal) και ενικές (singular) αλλά για το καθολικό ή όχι εννοιολογικό περιεχόμενο το οποίο μπορεί να αποδοθεί σε μια πρόταση, μέσω του μετασχηματισμού της σε κρίση (Frege 1879, 13). Τον μηχανισμό 'τιμή της συνάρτησης \rightarrow συνάρτηση' θα τον χρησιμοποιήσει ο Frege ως 'μέθοδο-

κλειδί' για την ανάδειξη του εννοιολογικού περιεχομένου των καθολικών προτάσεων και ως εκ τούτου, για την αντιμετώπιση του παραδοσιακού προβλήματος της ποσοτικοποίησης. Θεωρώντας ότι ο συμβολισμός τον οποίο ο Frege χρησιμοποιεί συντελεί αποφασιστικά στην καλή κατανόηση της μεθόδου, παραθέτουμε μια σύντομη αναφορά.

Για να εκφράσει μία συνάρτηση μεταβλητής 'A', ο Frege χρησιμοποιεί τον συμβολισμό, $\Phi(A)$ ²⁵. Ο συμβολισμός: $\Psi(A,B)$ αντιστοιχεί σε συνάρτηση δύο μεταβλητών και διαφέρει από τον $\Psi(B,A)$ ως προς την θέση που κατέχουν οι μεταβλητές A, B στη συνάρτηση Ψ . Το σύμβολο:

(I): $\vdash \Phi(A)$ δηλώνει μία κρίση, και διαβάζεται ως εξής: 'το A έχει την ιδιότητα Φ ', ενώ το

(I₁): $\vdash \Psi(A,B)$ διαβάζεται ως: 'το B βρίσκεται σε σχέση Ψ με το A' ή 'το B είναι το αποτέλεσμα της δράσης της Ψ πάνω στο A'.

Όπως αναφέραμε ήδη, η διάκριση έννοιας – αντικειμένου, θεμελιώδης στο σύστημα του Frege, δεν είναι εννοιολογικά φορτισμένη. Έτσι, την έκφραση $\Phi(A)$ μπορούμε να την θεωρήσουμε επίσης σαν συνάρτηση με μεταβλητή 'Φ'. Από το γεγονός αυτό συνάγεται το πόσο πιο απελευθερωμένη είναι εδώ η έννοια της συνάρτησης, από την αντίστοιχη στα μαθηματικά (Frege 1879, 24). Ο Frege επιχειρεί στον συμβολισμό της έννοιας-συνάρτησης:

(S₁): $\vdash \Phi(a)$,

την εξής μετατροπή: εισάγει στην οριζόντια παύλα που συμβολίζει το εννοιολογικό περιεχόμενο της πρότασης μία κοιλότητα, και μέσα στην κοιλότητα αυτή τοποθετεί μια μεταβλητή:

(S₂): $\vdash a - \Phi(a)$.

Η παύλα αριστερά του 'a' συμβολίζει το εξής εννοιολογικό περιεχόμενο: 'ό,τι και να τοποθετηθεί στη θέση του 'a', η $\Phi(a)$ ισχύει'. Η δεξιά του 'a' αντιστοιχεί στο

εννοιολογικό περιεχόμενο της $\Phi(a)$ (Frege 1879, 24). Με τον συμβολισμό (S_2), ο Frege δηλώνει επιπλέον του (S_1) τα εξής:

α) αν υποθέσουμε ότι η παράσταση: $\vdash \Phi(a)$ συμβολίζει κάθε κρίση, τότε από αυτήν μπορούμε να πάρουμε μια άλλη κρίση λιγότερο γενικού εννοιολογικού περιεχομένου, αντικαθιστώντας το 'α' με οποιοδήποτε άλλο γράμμα του λατινικού αλφαβήτου,²⁶ αφού η ύπαρξη της κρίσης είναι ανεξάρτητη της ύπαρξης του 'α'. Έτσι μπορούμε να έχουμε μετάβαση από την γενική εφαρμογή μιας έννοιας σε μια συγκεκριμένη [instantiation].

β) η κοιλότητα περιορίζει το πεδίο δράσης του ελληνικού γραμματικού συμβόλου,

γ) το λατινικό γράμμα διατηρεί εντός του πεδίου του σταθερό εννοιολογικό περιεχόμενο,

δ) το ίδιο λατινικό γράμμα μπορεί να έχει πάνω από ένα πεδία δράσης χωρίς το εννοιολογικό περιεχόμενο του ενός πεδίου να εκτείνεται στο άλλο,

ε) εμβέλεια ενός λατινικού γράμματος μπορεί να περιέχει ένα άλλο πεδίο. Ο συμβολισμός:

(Π): $\vdash a \dashv\vdash A(a)$ δηλώνει ότι
 $\dashv\vdash e \dashv\vdash B(a,e)$

δεν μπορούμε να κάνουμε αμοιβαία αντικατάσταση μεταξύ των 'α' και 'ε' γιατί τα πεδία δράσης τους δεν ταυτίζονται. Οι εκφράσεις $\vdash A(a)$ και $\vdash a \dashv\vdash A(a)$ αν και είναι ισοδύναμες, διαφέρουν στο ότι το γράμμα του ελληνικού αλφαβήτου έχει σαν εμβέλεια το εννοιολογικό περιεχόμενο όλης της κρίσης, ενώ το γράμμα του λατινικού αλφαβήτου έχει σαν εμβέλεια το εννοιολογικό περιεχόμενο ή όλης της κρίσης ή ενός τμήματός της [αυτό γίνεται εμφανές στην περίπτωση (Π)].

Τη διάκριση μεταξύ του εννοιολογικού περιεχομένου της έκφρασης: 'ό,τι και να τοποθετηθεί στη θέση του 'α', η $\Phi(a)$ ισχύει' από το ίδιο το εννοιολογικό περιεχόμενο της $\Phi(a)$, χρησιμοποιεί ο Frege για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της ποσοτικοποίησης (Frege 1879, 27). Παραδοσιακά, η απόδοση νοήματος ή η απόδοση αλήθειας σε καθολικές προτάσεις, δηλαδή, προτάσεις του τύπου

(O): 'όλοι οι άνθρωποι είναι θνητοί',

καθίσταται προβληματική εξ αιτίας της διαφορετικής τους μορφής από τις αληθείς προτάσεις του τύπου,

(P): ‘Αυτός ο άνθρωπος είναι θνητός’.

Ο τρόπος με τον οποίο παραδοσιακά αντιμετωπίζονταν τέτοιες εκφράσεις είναι ο εξής: οι προτάσεις αυτές εντάσσονταν στο σχήμα, υποκείμενο-συνδετικό-κατηγορημα, και η έκφραση ‘όλοι οι άνθρωποι’, εκλαμβάνονταν σαν υποκείμενο της αντίστοιχης πρότασης.²⁷

Όπως έχει αναφερθεί, τη διάκριση μεταξύ του εννοιολογικού περιεχομένου της έκφρασης ‘ό,τι και να τοποθετηθεί στη θέση του ‘a’, η $\Phi(a)$ ισχύει’ από το εννοιολογικό περιεχόμενο της πρότασης $\Phi(a)$, χρησιμοποιεί ο Frege για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της ποσοτικοποίησης. Ο διαχωρισμός αυτός επιβεβαιώνει αυτό που ήδη έχουμε πει, ότι η έννοια της συνάρτησης στην θεωρία του είναι πολύ πιο ευρεία από την αντίστοιχη έννοια στο μαθηματικό χώρο και για το λόγο αυτό, πολλές φορές μία συνάρτηση μπορεί να θεωρηθεί σαν μεταβλητή μιας άλλης συνάρτησης (Frege 1879, §10). Έτσι, με το διαχωρισμό των δύο εννοιολογικών περιεχομένων, ο Frege θέτει ουσιαστικά το ένα εξ αυτών, αυτό της $\Phi(a)$, στη θέση ορίσματος της συνάρτησης-έννοιας, ‘ό,τι και να τοποθετηθεί στη θέση του ‘a’, η $\Phi(a)$ υπάρχει’. Η παρατήρηση, δε, που κάνει είναι η εξής: οι εκφράσεις (S_1) και (S_2) μπορεί να είναι παραδοσιακά ισοδύναμες με την έννοια ότι και οι δύο εντάσσονται στο σχήμα υποκείμενο – συνδετικό – κατηγορημα, η άρνησή τους, όμως, δεν γίνεται με το ίδιο τρόπο.

Η άρνηση της (S_1), δηλαδή η

(S_1'): $\vdash \neg \Phi(a)$

σημαίνει ότι, ‘η $\Phi(a)$ δεν ισχύει’. Η άρνηση της (S_2), όμως, μπορεί να γίνει με δύο τρόπους.

α) η (S_2'): $\vdash a \neg \Phi(a)$

σημαίνει ότι ‘θα μπορούσαμε να βρούμε κάποια αντικείμενα μεταξύ των a , τα οποία να μην έχουν την ιδιότητα Φ , ενώ

β) η (S_2'') : $\vdash a \neg \Phi(a)$

σημαίνει ότι ‘οτιδήποτε και να είναι το a , δεν έχει την ιδιότητα Φ ’. Η άρνηση της (S_2'') , η

(S_3) $\vdash \neg a \neg \Phi(a)$,²⁸

σημαίνει: ‘αρνούμαστε ότι ό,τι και να είναι το ‘ a ’, δεν έχει την ιδιότητα Φ ’. Η έκφραση αυτή είναι ισοδύναμη με την:

(S_3') ‘Υπάρχουν a που να έχουν την ιδιότητα Φ ’.

Ποιο είναι όμως το εννοιολογικό περιεχόμενο που φέρει μία τέτοια έκφραση καθολικότητας; Την απάντηση στο ερώτημα αυτό, ο Frege την δίνει μέσω της ανάλυσης της καθολικής πρότασης σε ένα ισοδύναμο σχήμα. Η μεθοδός του έχει ως εξής: Όπως έχει αναφερθεί, ο τύπος

(W) : $\vdash a \neg A(a)$
 $\vdash \neg B(a)$ ²⁹

εκφράζει μία λογική συνεπαγωγή, η οποία για να είναι αληθής με δεδομένο ότι τα αντικείμενα a έχουν την ιδιότητα B , θα πρέπει τα a να έχουν και την ιδιότητα A . Επομένως θα πρέπει, όλα τα αντικείμενα που έχουν την ιδιότητα B να έχουν και την ιδιότητα A . Βασιζόμενος σε αυτό το συλλογισμό, και στην παραδοχή ότι είναι δυνατή η τοποθέτηση μιας συνάρτησης-έννοιας, στη θέση ορίσματος μιας άλλης συνάρτησης-έννοιας, ο Frege ορίζει τον καθολικό ποσοδείκτη.

Τη μεθοδό του θα την περιγράψουμε μέσω της ανάλυσης του εννοιολογικού περιεχομένου της πρότασης (O) : ‘όλοι οι άνθρωποι είναι θνητοί’, με εφαρμογή του τύπου (W) . Έστω, λοιπόν, η πρόταση

(O): ‘Όλοι οι άνθρωποι είναι θνητοί’.

Σύμφωνα με τον (W), η (O) θα αναλυθεί ως εξής: ‘Κάθε αντικείμενο είναι «θνητό αν είναι άνθρωπος»’. Δηλαδή: ‘Κάθε αντικείμενο είναι τέτοιο που είναι θνητό αν είναι άνθρωπος. Για την τιμή ‘Γιάννης’ της μεταβλητής ‘κάθε αντικείμενο’ προκύπτει η πρόταση

(OO): ‘Εάν ο Γιάννης είναι άνθρωπος, τότε ο Γιάννης είναι θνητός’³⁰.

Η πρόταση αυτή ως σύνθετη, αποτελείται από τη σύνδεση των εξής προτάσεων. (1): ‘Ο Γιάννης είναι άνθρωπος’ και (2): ‘Ο Γιάννης είναι θνητός’. Κατά τον Frege, το νοηματικό περιεχόμενο της σύνθετης πρότασης ορίζεται μονοσήμαντα μέσω των καταστάσεων αληθείας των επιμέρους προτάσεων. Στην προκειμένη περίπτωση, η σύνθετη πρόταση (OO) είναι αληθής, εφόσον η (1) είναι ψευδής ή η (2) αληθής. Με δεδομένο όμως το γεγονός ότι υπάρχουν άνθρωποι και ότι ο Γιάννης είναι ένας από αυτούς, η (OO) γίνεται αληθής μόνον όταν και η (2) είναι αληθής, πράγμα που ισχύει.

Αν στη (OO) αντικαταστήσουμε το όνομα ‘Γιάννης’ με τη μεταβλητή ‘x’ θα προκύψει η πρόταση:

(OOO): ‘Εάν x είναι άνθρωπος, τότε x είναι θνητός’.

Όπως γνωρίζουμε, όμως, η έκφραση αυτή ως συνάρτηση είναι για τον Frege μία ‘δυνάμει-έννοια’. Μπορούμε τώρα να θεωρήσουμε ότι η πρόταση (O): ‘Όλοι οι άνθρωποι είναι θνητοί’ εκφράζει όλες αυτές τις προτάσεις που προκύπτουν από την (OOO) με αντικατάσταση της μεταβλητής. Η πρόταση (O) μπορεί να ερμηνευτεί ως φορέας νοήματος υψηλότερης τάξης, αφού δεν αφορά όπως η (OOO) σε αντικείμενα, αλλά στην έννοια που είναι η συνάρτηση, της οποίας η γλωσσική έκφραση είναι η πρόταση (OOO), και η οποία έχει σημασιολογική τιμή ή αναφορά (Bedeutung) ‘T’. Επομένως ο καθολικός ποσοδείκτης, ως σύμβολο, αφορά σε μία έννοια δευτέρας τάξης. Αυτή η έννοια δευτέρας τάξης εφαρμόζεται στην συνάρτηση η οποία είναι μία έννοια πρώτης τάξης και που αντιστοιχεί στην έκφραση (OOO). Με άλλα λόγια η (O) είναι αληθής, εφόσον η (OOO) είναι αληθής για κάθε αντικείμενο.

Την έννοια της ταυτότητας ο Frege δεν την συνδέει με τις έννοιες της λογικής συνεπαγωγής και της άρνησης, αλλά την εισάγει ξεχωριστά, διότι η έννοια αυτή παραδοσιακά έχει το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό να αφορά σε ονόματα και όχι σε εννοιολογικά περιεχόμενα, όπως οι άλλες λογικές έννοιες. Ποιο συγκεκριμένα, η έννοια της ταυτότητας εκφράζει παραδοσιακά μία κατάσταση όπου δύο ονόματα φέρουν το ίδιο εννοιολογικό περιεχόμενο. Ας θεωρήσουμε π.χ. τις εκφράσεις:

(I) 'Ο συγγραφέας της 'Φόνισσας' = Ο συγγραφέας της 'Φόνισσας'', και

(II) 'Ο συγγραφέας της 'Φόνισσας' = Ο Παπαδιαμάντης'.

Αν θεωρήσουμε τις (I) και (II) ως προτάσεις του τύπου 'συνάρτηση-μεταβλητή', τότε από την (I) θα προκύψει η έκφραση:

(I') () είναι διάσημος = () είναι διάσημος.³¹

Και με δεδομένο ότι ισχύει η (II) [σαν σχέση μεταξύ ονομάτων από την (I')], το εννοιολογικό περιεχόμενο της (I) θα είναι ταυτόσημο με το εννοιολογικό περιεχόμενο της (II). Κατά συνέπεια, αφού το εννοιολογικό περιεχόμενο της (I) είναι αληθές, και το εννοιολογικό περιεχόμενο της (II) θα είναι αληθές. Με βάση αυτή την ερμηνεία της ταυτότητας, δύο εκφράσεις γενικά της μορφής $\alpha = \alpha$ και $\alpha = \beta$, δεν διαφέρουν σε τίποτα, εφόσον τα σύμβολα 'α' και 'β' αναπαριστούν ονόματα.

Όταν ο Frege προτείνει η πρόταση 'Ο Γιάννης είναι ψηλός' (E), για παράδειγμα, να θεωρηθεί ως το κύριο όνομα που εκπροσωπεί την τιμή της συνάρτησης 'x είναι ψηλός' (Z) για την τιμή της 'x': 'Γιάννης', θεωρεί ότι η (E) χαρακτηρίζεται και από τα αντικείμενα στα οποία η πρόταση αναφέρεται και από το εννοιολογικό περιεχόμενο των εκφράσεων που τα αφορούν. Ως εκ τούτου, η βεβαίωση του Frege έχει δυαδικό χαρακτήρα. Το ίδιο χαρακτηριστικό γνώρισμα με αυτό της βεβαίωσης έχει ως ειδική της μορφή, η ταυτότητα. Δηλαδή, η ταυτότητα εμφανίζει και αυτή το χαρακτηριστικό της δυαδικότητας. Αυτό σημαίνει ότι κάποιες φορές τα σύμβολα αυτά αναπαριστούν το εννοιολογικό περιεχόμενο των εκφράσεων που αφορούν στα αντικείμενα και κάποιες φορές καθρεφτίζουν τα ίδια τα αντικείμενα. Η πρώτη εντύπωση είναι, παρατηρεί ο Frege ότι τα διαφορετικά

σύμβολα σε μία ισότητα σχετίζονται με την μορφή της έκφρασης και όχι με τη Σκέψη.

Ότι στην πραγματικότητα κάθε άλλο παρά χρειαζόμαστε διαφορετικά σύμβολα για να εκφράσουμε το ίδιο εννοιολογικό περιεχόμενο, και κατά μείζονα λόγο για να εκφράσουμε την ταυτότητα μεταξύ εννοιών.αυτό όμως δεν είναι παρά μία πλάνη (Frege 1879, §8).

Η ιδέα του Frege ότι η σχέση ταυτότητας έχει ιδιαίτερο χαρακτήρα, υπήρξε επαναστατική. Την εποχή του *Begriffsschrift* θεωρεί ότι οι λέξεις, μερικές φορές αναφέρονται [σημαίνουν] στην αναφορά τους [ή σημασία τους] και μερικές φορές στον εαυτό τους. Χρόνια αργότερα³² υπερασπίζεται την εξής θέση: μία σχέση ταυτότητας 'a=b' είναι μια σχέση μεταξύ αυτών που τα ονόματα 'a' και 'b' υποδηλώνουν. Δεν συνδέει αντικείμενα μεταξύ τους όπως οι άλλες λογικές σχέσεις, αλλά εννοιολογικά περιεχόμενα που σχετίζονται με τα αντικείμενα. Οι σχέσεις 'a=a' και 'a=b', κάθε άλλο παρά εκφράζουν το ίδιο πράγμα (Frege 1892, §8). Για την συμβολική απόδοση της ταυτότητας μεταξύ εννοιολογικών περιεχομένων, ο Frege χρησιμοποιεί την έκφραση: '┌— (A≡B)' (1879, §8)

1.2. 3. Ο ρόλος της πρότασης στη σημασιολογία του Frege

Παρά το γεγονός ότι προτάσεις όπως η (E): 'Ο Γιάννης είναι ψηλός' και η (II): 'ο συγγραφέας της «Φόνισσας» = ο Παπαδιαμάντης' έχουν κατά τον Frege έξτρα πληροφορικό περιεχόμενο δεν τις χαρακτηρίζει και τις δύο ως συνθετικές. Ο Frege δηλαδή, δεν θεωρεί τις έννοιες 'ενισχυμένο' και 'συνθετικό' συνεκτατικές. Αντιθέτως θεωρεί ότι μία αναλυτική πρόταση μπορεί επίσης να προσφέρει επιπλέον περιεχόμενο όπως μία συνθετική. Αυτό το επιπλέον πληροφοριακό περιεχόμενο το οποίο δύναται να παρέχει μια ταυτότητα συνίσταται στο πώς κατανοούμε το εννοιολογικό περιεχόμενο, και όχι σε ένα τρόπο γνωριμίας εξαρτώμενο από τις αισθήσεις. Η κατανόηση ενός αντικειμένου δηλαδή, υποστηρίζει ο Frege δεν πρέπει απαραίτητως να ταυτίζεται με την [εμπειρική] μέθοδο επαλήθευσής του. Αυτό το οποίο εννοεί ο Frege είναι ότι αν, για παράδειγμα, δεχτούμε με βάση τη συνωνυμία την πρόταση

(I): 'Ο Αυγερινός είναι η Αφροδίτη'

ως αναλυτική και συγκρίνουμε το εννοιολογικό της περιεχόμενο με αυτά των επίσης αναλυτικών προτάσεων

(II): ‘ο Αποσπερίτης είναι η Αφροδίτη’ και

(III): ‘ο Αυγερινός είναι ο Αποσπερίτης’,

θα διαπιστώσουμε ότι όχι μόνον αυτά είναι μεταξύ τους διαφορετικά, αλλά και ότι ο τρόπος με τον οποίο τα αντιλαμβανόμαστε, διαφέρει. Γιατί, ενώ οι (I) και (II) μας πληροφορούν ότι το πρωινό ή το βραδινό άστρο, αντίστοιχα, είναι ο πλανήτης Αφροδίτη, η (III) φέρει το επιπλέον περιεχόμενο, το ότι η Αφροδίτη είναι ορατή και το πρωί και το βράδυ (Frege 1892, 1892).

Ο Frege ήδη από το 1879 επισημαίνει ότι το ίδιο συμβαίνει και με πολλές μαθηματικές προτάσεις. Για παράδειγμα, η αριθμητική πρόταση,

(IV): ‘ $3 \cdot 6 = 15 + 3$ ’

φέρει το έξτρα περιεχόμενο ότι το αποτέλεσμα της πράξης ‘ $3 \cdot 6$ ’ και το αποτέλεσμα της πράξης ‘ $15 + 3$ ’ δίνουν το ίδιο νούμερο. Ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τις προτάσεις (III) και (IV) είναι λογικός γιατί μεσολαβεί κρίση.

[...] το ίδιο εννοιολογικό περιεχόμενο μπορεί πλήρως να καθοριστεί με διαφορετικούς τρόπους [.....] αλλά το γεγονός ότι δύο τρόποι αποφέρουν το ίδιο αποτέλεσμα, αποτελεί το περιεχόμενο μιας κρίσης. Προτού αυτή η κρίση γίνει, δύο διαφορετικά ονόματα [σύμβολα] αντιστοιχούν σε δύο διαφορετικούς τρόπους καθορισμού του εννοιολογικού περιεχομένου [που αφορά σε κάποιο συγκεκριμένο αντικείμενο] (Frege 1879, §8).

Την μέθοδο καθορισμού του εννοιολογικού περιεχομένου μιας βεβαίωσης ο Frege την αποκαλεί ‘σημασία’ (Sinn / sense) και αφορά στον τρόπο με τον οποίο συντελείται η κατανόησή του. Αυτούς τους διαφορετικούς τρόπους καθορισμού του εννοιολογικού περιεχομένου μιας βεβαίωσης αναπαριστούν στον Frege τα διαφορετικά σύμβολα.

Σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν, φαίνεται ότι κατά την άποψη του Frege κάθε πρόταση έχει διπλό καθήκον: *κάτι να λει* και *κάτι να δείχνει*, σχετικό με τον πραγματικό κόσμο. Αυτό που δείχνει μια πρόταση είναι η αναφορά της [το σημαίνον της] [Bedeutung / significance, reference], Παρά το ότι είναι εμφανές στα αποσπάσματα που παραθέσαμε το πώς από το 1879 ο Frege αντιλαμβάνεται το ρόλο της πρότασης ως φορέα πληροφορίας, εισάγει τη διάκριση μεταξύ Sinn και Bedeutung στην οποία μόλις αναφερθήκαμε πολύ αργότερα, το 1892 στο άρθρο του, 'Über Sinn und Bedeutung'.

Ο χαρακτηρισμός της γλώσσας του Frege ως εκτασιακής αναφέρεται στο δεύτερο καθήκον της. Η αναφορά κάθε πρότασης της τυπικής γλώσσας, δηλαδή, είναι η σημασιολογική της τιμή ή αληθοτιμή και η σημασιολογική τιμή κάθε πρότασης εξαρτάται από τις σημασιολογικές τιμές των συστατικών της μερών.

Θα σταθούμε λίγο περισσότερο στο πρώτο καθήκον της πρότασης, σε αυτό που, όπως επισημαίνει ο Frege, λει μία πρόταση, και που σχετίζεται με τη σημασία της. Για τον Frege, αυτό που λει κάθε πρόταση έχει *δύο σκέλη*. Το ένα σκέλος σχετίζεται με τον τρόπο με τον οποίο η πρόταση αποκτά τη συγκεκριμένη σημασία. Το δεύτερο σκέλος αφορά στον τρόπο κατανόησης της σημασίας της.

Όσον αφορά στο δεύτερο σκέλος, ο Frege υποστηρίζει ότι η κατανόηση του νοήματος μιας πρότασης εξαρτάται από την κατανόηση του νοήματος των συστατικών της μερών, το οποίο και παραμένει αναλλοίωτο μέσα σε κάθε πρόταση. Αυτό σημαίνει ότι ο τρόπος με τον οποίο κατανοούμε μια πρόταση δεν είναι για τον Frege πλαισιακός. Αυτό το στηρίζει στο γεγονός ότι κατανοούμε το νόημα προτάσεων τις οποίες βλέπουμε για πρώτη φορά.³³

Όσον αφορά στο πρώτο σκέλος, αυτό σχετίζεται με την εξής αρχή, την οποία ο Frege στα *Θεμέλια της Αριθμητικής* αποκαλεί 'Αρχή Πλαισίου':

μόνο στο πλαίσιο της πρότασης οι λέξεις έχουν κάποιο νόημα [...] αρκεί η πρόταση ως όλον να έχει νόημα [...] μέσω αυτού τα μέρη της αποκτούν το περιεχόμενό τους (§60).³⁴

Το ερώτημα που εγείρεται είναι εύλογο: οι δύο θέσεις του Frege πώς εμπλέκονται κατά τη μετάδοση της πληροφορίας με όχημα την πρόταση;

Η καθημερινή χρήση της γλώσσας δεν απαιτεί να έχουμε γνώση ποια είναι αυτά τα συστατικά μέρη της το νόημα των οποίων παραμένει αναλλοίωτο. Το μόνο που απαιτείται προς χάριν της επικοινωνίας είναι, ό,τι λέμε να γίνεται αντιληπτό. Η

κατανόηση του νοήματος της κάθε πρότασης βασίζεται μεν στην κατανόηση των μερών της, σε καμία όμως περίπτωση δεν σημαίνει αυτό ότι οι αναλλοίωτες μονάδες νοήματος τις οποίες επικαλείται ο Frege πρέπει αναγκαστικά να συμπίπτουν με τα μέρη τα οποία καθορίζουν την σημασιολογική τιμή της συγκεκριμένης πρότασης. Έτσι, παρά το διαχωρισμό που κάνει ο Frege μεταξύ απόκτησης του νοήματος μιας πρότασης και του τρόπου πρόσληψής του από μας, θεωρούμε ότι η πλαισιακή αντιμετώπιση των προτάσεων και ως προς την απόκτηση του νοήματός τους υπερισχύει. Στο εγχείρημά του στην Εννοιολογία μπορεί να δει κανείς την προσπάθειά του να αντιμετωπίσει την απόκτηση νοήματος των βεβαιωτικών προτάσεων με έναν ενιαίο τρόπο. Η ολιστική αντιμετώπιση συνίσταται στην μετατροπή των δηλώσεων σε κρίσεις οι οποίες να έχουν τη μορφή, ‘συνάρτηση-όρισμα’ και η οποία θα εφαρμοστεί στα ‘*Θεμέλια της Αριθμητικής*’ ως ‘*Αρχή του Πλαισίου*’ για τον ορισμό των φυσικών αριθμών

1.4. Die Grundlagen der Arithmetik [Τα Θεμέλια της Αριθμητικής] (1884)

1.4. 1. Μία εφαρμογή του προγράμματος της *Εννοιολογίας*

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο Frege, ανθίσταται στην καντιανή άποψη περί συνθετικού a priori στην αριθμητική αμφισβητώντας: α) την καθαρή εποπτεία όσον αφορά στην αριθμητική και β) τον οιονδήποτε υποκειμενικό τρόπο πρόσβασης στη διάκριση αναλυτικών – συνθετικών αληθειών. Η θέση την οποία θα υποστηρίξει στα *Θεμέλια* είναι ότι η αλήθεια μιας μαθηματικής πρότασης είναι αναλυτική διότι δεν στηρίζεται σε κανένα είδος εποπτείας, ούτε στην φαντασία ή την εννοιακή σύλληψη του μαθηματικού, αλλά στην εφαρμογή μιας αποδεικτικής διαδικασίας που περιλαμβάνει αποκλειστικά γενικούς λογικούς νόμους και ορισμούς. Από τα δύο κριτήρια που συνιστούν τον παραδοσιακό ορισμό της αναλυτικότητας, ο Frege αποδέχεται μόνο το δεύτερο, σύμφωνα με το οποίο: ‘αναλυτική είναι η πρόταση της οποίας την αλήθεια αν αρνηθούμε πέφτουμε σε αντίφαση’.

Η μέθοδος των Θεμελίων ενδιαφέρει στο εν λόγω πόνημα ως προς τα εξής σκέλη: 1) γιατί συνιστά την εφαρμογή του προγράμματος της Εννοιολογίας ως μεθόδου παραγωγής εννοιών στο χώρο της αριθμητικής, 2) γιατί η αποδοχή της αποδεικτικής διαδικασίας ως μεθόδου αναγνώρισης της αναλυτικότητας των αριθμητικών προτάσεων διευρύνει τον χώρο της αναλυτικότητας, i) αφού καταργεί τον περιορισμό που επιβάλλει το πρώτο από τα παραδοσιακά κριτήρια για την αναγνώρισή της, ii) αφού στα *Θεμέλια* το ενδιαφέρον του Frege στρέφεται σε παραδοσιακά εξω-λογικές έννοιες και μάλιστα στην έννοια ‘αριθμός’.

Στα *Θεμέλια της Αριθμητικής* ο Frege υποστηρίζει την θέση ότι όχι μόνο οι προτάσεις της Λογικής αλλά και οι προτάσεις της αριθμητικής είναι αναλυτικές και την στηρίζει στα εξής δύο κριτήρια: i) στο ότι η άρνησή τους οδηγεί σε αντίφαση και ii) στο ότι μπορούν να αναχθούν σε λογικές αλήθειες. Η βασική σκέψη του είναι η εξής. *Από τη στιγμή που οι αριθμητικές αλήθειες δεν αμφισβητούνται, αν γίνει εφικτή η έκφραση των αληθειών αυτών μέσω λογικών προτάσεων που θα αφορούν στα ‘αντικείμενα’ της αριθμητικής, τότε η αναλυτικότητα των προτάσεων αυτών κατοχυρώνεται.* Τα λογικά μέσα των οποίων η χρήση είναι επιτρεπτή κατά την

αποδεικτική διαδικασία παρέχονται από την *Εννοιογραφία*, και συνιστούν την ‘γλώσσα της καθαρής Σκέψης’. Στη γλώσσα αυτή, όπως είδαμε, ο Frege, κατά το υπόδειγμα του τύπου ‘μαθηματική συνάρτηση-όρισμα’, συσχετίζει τη συνάρτηση με την έννοια, ως λειτουργία που αφορά σε κάποιο αντικείμενο, και το όρισμα της συνάρτησης με το ίδιο το αντικείμενο. Έτσι, κατασκευάζει μία μηχανή παραγωγής εννοιών η οποία είναι λογικά πρότερη των αντικειμένων που εμπίπτουν σε αυτές, και η οποία ενεργοποιείται [αποκτά εννοιολογικό περιεχόμενο] μόνον εφόσον τα αντικείμενα αυτά υπάρχουν.

Τα *Θεμέλια*, όπως αναφέραμε, δεν είναι παρά η εφαρμογή του προγράμματος της Εννοιογραφίας στο επιστημονικό πεδίο της αριθμητικής γι’ αυτό και η προϋπόθεση για την επιτυχή διεξαγωγή του εγχειρήματος είναι, να έχει δοθεί ένας κατάλληλος ορισμός του αριθμού εν είδει αντικειμένου. Η επινοήσή της εξυπηρετεί ακριβώς αυτό που χρειάζεται ο Frege για να δείξει ότι οι αριθμητικές αλήθειες είναι αναλυτικές, μια διαδικασία δηλαδή δια της οποίας να μπορεί να επιτευχθεί η πλήρης διάκριση μεταξύ εποπτικού και λογικού, μέσω αυστηρού ελέγχου της διαδικασίας συναγωγής.

Η εκπόνηση του εγχειρήματος των *Θεμελίων* πραγματοποιείται υπό την ισχύ τριών αρχών, ιδιαίτερης σημασιολογικής βαρύτητας, όχι μόνο για την αναλυτικότητα της αριθμητικής, αλλά και για την πορεία της αναλυτικής παράδοσης. Οι αρχές αυτές όπως διατυπώνονται από τον ίδιο τον Frege (*Θεμέλια*, σ.71, §1) είναι οι εξής:

- να διαχωρίζω πάντοτε το ψυχολογικό από το λογικό, το υποκειμενικό από το αντικειμενικό
- να ζητώ τη σημασία (Sinn / sense) της λέξης στο πλαίσιο της πρότασης κι όχι σε απομόνωση³⁵
- να διακρίνω την έννοια από το αντικείμενο.

Το πρόβλημα το οποίο πρέπει να επιλύσει ο Frege για να ευδοκιμήσει η εφαρμογή του προγράμματος της *Εννοιογραφίας* στην αριθμητική, είναι αυτό της φύσης των φυσικών αριθμών. Ο αριθμός είναι στοιχείο της καθημερινότητά μας και ως τέτοιο μας είναι οικείο. Η καινοτομία του Frege συνίσταται στην παρατήρηση ότι *οι αριθμητικοί όροι απαντώνται ως στοιχεία προτάσεων*, των λεγόμενων αριθμητικών προτάσεων και ως εκ τούτου *μπορεί κανείς να ασχοληθεί με το ζήτημα αυτό μέσω της γλώσσας* (§62).

Ο Frege θέτει τον εξής προβληματισμό: αν πάρουμε το σχήμα ‘συνάρτηση-όρισμα’ από την *Εννοιογραφία* και το εφαρμόσουμε σε μια αριθμητική πρόταση, θα

παρατηρήσουμε ότι ο αριθμητικός όρος μπορεί να θεωρηθεί ότι καταλαμβάνει μια θέση μεταβλητής. Στην πρόταση: 'Πλανήτης του ηλιακού μας συστήματος έχει x δορυφόρους', για παράδειγμα, η μεταβλητή 'x' παίρνει τιμές: 0,1,2,4,22,17,8 [...]. Αφού τους αριθμητικούς όρους τους συναντάμε στις αριθμητικές προτάσεις και αφού σύμφωνα με την 'Αρχή του Πλαισίου' το νόημα κάθε στοιχείου της πρότασης διαμορφώνεται μέσα στην ίδια την πρόταση, γιατί να μην αναζητηθεί και το 'τι είναι φυσικός αριθμός', μέσω του πλαισίου της πρότασης; Έτσι, ο Frege, το βασικό ερώτημα που αφορά στον τρόπο πρόσβασης που έχουμε στο 'τι είναι αριθμός' ή στην αντικειμενικότητά του, το αντικαθιστά με το ερώτημα: 'τι λένε οι αριθμητικές προτάσεις και σε τι αφορά αυτό το οποίο λένε'. Με τον τρόπο αυτό ο Frege μετασχηματίζει μία δύσκολη ερώτηση που αφορά στη φύση του αριθμού, σε ερώτηση που αφορά στο νόημα της πρότασης που περιέχει τον αντίστοιχο αριθμητικό όρο. Η αλήθεια της αριθμητικής πρότασης στην οποία συμμετέχει ο αριθμητικός όρος ως ενικός όρος, θα εξασφαλίζει την ύπαρξη του αριθμού ως αντικείμενου. Αυτή η μεταστροφή θεωρείται από πολλούς ερμηνευτές του ως η πρώτη έκφραση της 'γλωσσικής στροφής'.³⁶

1.4. 2. Το κριτήριο της ταυτότητας

Όπως έχουμε δει στην *Εννοιολογία*, η ταυτότητα για τον Frege, ως ειδική μορφή βεβαίωσης φέρει το ίδιο χαρακτηριστικό γνώρισμα με αυτή: έχει δυαδικό χαρακτήρα. Αυτό σημαίνει ότι κάποιες φορές τα σύμβολα εκατέρωθεν του συμβόλου της ισότητας αναπαριστούν το εννοιολογικό περιεχόμενο των εκφράσεων που αφορούν στα αντικείμενα και κάποιες φορές καθρεφτίζουν [ως ονόματά τους] τα ίδια τα αντικείμενα.

Η τεχνική την οποία ακολουθεί ο Frege για να ορίσει τι είναι αριθμός κάνει χρήση του χαρακτηριστικού γνωρίσματος της ταυτότητας και είναι πρωτότυπη για το φιλοσοφικό χώρο:

[...] για μας η έννοια του αριθμού δεν έχει ακόμα προσδιοριστεί [...] πρόκειται όμως να προσδιοριστεί στο πλαίσιο του ορισμού της αριθμητικής ταυτότητας [...] σκοπός μας είναι να κατασκευάσουμε το περιεχόμενο μιας κρίσης η οποία να μπορεί να θεωρηθεί σαν ταυτότητα, έτσι ώστε κάθε μέλος της να είναι ένας αριθμός (§ 63).

Ο Frege, δηλαδή, από τις αληθείς αριθμητικές προτάσεις επιλέγει την ταυτότητα ως το μέσον δια του οποίου μπορούν να μας δοθούν οι αριθμοί. Και όχι μόνο αυτό. Την ύπαρξη κριτηρίου ταυτότητας ο Frege τη θεωρεί εκ των ων ουκ άνευ για την εξασφάλιση της ύπαρξης των αριθμών ως αντικειμένων. Ας πάρουμε το παράδειγμα της δήλωσης

(A): 'ο πλανήτης Δίας έχει τέσσερα φεγγάρια'

Τη δήλωση (A) ο Frege την μετατρέπει στην κρίση,³⁷

(Γ): 'ο αριθμός των φεγγαριών του Δία είναι τέσσερα [ή 4]' (§57).

Στην έκφραση (A) το 'τέσσερα' είναι επιθετικός προσδιορισμός. Η μετατροπή της δήλωσης, (A) στην ταυτοτική συναρτησιακή έκφραση κατά τη μέθοδο της *Εννοιολογίας* (Γ), δημιουργεί ερωτήματα για τον εξής λόγο: ενώ στην πρόταση (A) ο αριθμητικός όρος χρησιμοποιείται σαν επίθετο, στη (Γ) ο αριθμητικός όρος χρησιμοποιείται σαν κύριο όνομα.³⁸ Τι είναι αυτό που επιτρέπει τον συσχετισμό της χρήσης του αριθμητικού όρου σαν επιθέτου με τη χρήση του σαν απόλυτο αριθμητικό; Για τον Frege είναι η πεποίθηση ότι η πρώτη αποτελεί μεταμφίεση της δεύτερης, και αυτό ακριβώς επιθυμεί να αποκαλυφθεί κατά την εφαρμογή της *Εννοιολογίας* στην αριθμητική. Όσον αφορά, δηλαδή, στο συγκεκριμένο παράδειγμα, μέσα στην αριθμητική έκφραση (Γ) δεν κρύβεται παρά μία ταυτότητα η οποία αφορά στο αντικείμενο που υποδηλώνει η έκφραση: 'ο αριθμός των φεγγαριών του Δία' και στο αντικείμενο που υποδηλώνει η λέξη 'τέσσερα'. Η τελευταία παρατήρηση δείχνει και την εξέχουσα σημασία της μεθόδου του Frege. Η αντιστοίχιση μεταξύ χρήσης αριθμητικού ως επιθέτου με τη χρήση αριθμητικού ως ονόματος του επιτρέπει να ασχοληθεί με εκφράσεις οι οποίες αναφέρονται σε έννοιες οι οποίες στο παρελθόν θεωρούντο εκτός Λογικής, δείχνοντας ότι για να τις προσεγγίσουμε δεν χρειαζόμαστε ούτε την εμπειρική εποπτεία του Mill, ούτε την καθαρή εποπτεία του Kant, αλλά τη συνδρομή του εννοιολογικού περιεχομένου της πρότασης που τις εμπεριέχει. Έτσι, ο ισχυρισμός ότι ο Frege διευρύνει τον παραδοσιακά λογικό χώρο βασίζεται, και στο ότι θέλει να εντάξει την έννοια 'αριθμός'

σε αυτόν, αλλά και στο ότι θέλει να αντιστοιχίσει τη χρήση του αριθμητικού ως επιθέτου με τη χρήση του ως απόλυτο αριθμητικό.

Στην πρόταση (Γ) παρατηρούμε ότι η λέξη 'είναι' έχει το ίδιο νόημα με την έκφραση 'ταυτίζεται με'. Ως εκ τούτου η κρίση αυτή είναι στην ουσία

μία ταυτότητα η οποία εκφράζει ότι η φράση 'ο αριθμός των φεγγαριών του Διός' υποδηλώνει το ίδιο αντικείμενο με τη λέξη 'τέσσερα' (§ 57).

Όμως, 'ο αριθμός τέσσερα είναι ο ίδιος για όσους ασχολούνται μαζί του' και επομένως μπορούμε να αναγνωρίσουμε τον αριθμό τέσσερα σαν τον ίδιο ξανά και ξανά παρά το ότι η λέξη 'τέσσερα' ή το νούμερο '4' εμφανίζονται σε διαφορετικές εκφράσεις. (§62).³⁹

Αυτό το γεγονός εισάγει υπόρρητα την ανάγκη να εισαχθεί κάποιο κριτήριο ταυτότητας που να αφορά στο συγκεκριμένο αντικείμενο, που στην προκειμένη περίπτωση είναι ο αριθμός 4. Όπως αναφέρει στην § 62,

αν χρησιμοποιήσουμε το σύμβολο 'a' για να υποδηλώσουμε ένα αντικείμενο, πρέπει να έχουμε ένα κριτήριο για να αποφασίσουμε σε όλες τις περιπτώσεις αν το 'b' είναι ταυτόσημο με το 'a' ακόμα και αν δεν μπορούμε να εφαρμόσουμε αυτό το κριτήριο.

Έτσι, αν στο εννοιολογικό περιεχόμενο μιας κρίσης δώσουμε τη γενική μορφή της ταυτότητας 'α = β', όπου 'α' και 'β' είναι ονόματα αντικειμένων, η ισότητα μεταξύ των δύο μερών θα πρέπει να αποφασιστεί στη βάση ενός κριτηρίου το οποίο εδώ αφορά ή στη σημασία μιας αριθμητικής πρότασης ή στα εννοιολογικά περιεχόμενα που συνδέονται με τα ονόματα των αντικειμένων που εμπλέκονται στην ταυτότητα. Ας δούμε πώς θα πρέπει να εφαρμοστεί το αίτημα αυτό στο παράδειγμα, της πρότασης (Γ): 'ο αριθμός των φεγγαριών του Δία είναι τέσσερα [ή 4]'.

Σε αυτήν, ένας τελεστής πληθικότητας, συγκεκριμένα ο: 'έννοια στην οποία εμπίπτει ο αριθμός τέσσερα' προσδιορίζει τον πληθικό αριθμό ο οποίος αριθμεί τα αντικείμενα που υπάγονται στην έννοια, 'φεγγάρι του Δία'. Η έκφραση (Γ) δεν είναι παρά μία αριθμητική δήλωση το περιεχόμενο της οποίας είναι μία βεβαίωση σχετικά με την έννοια: 'φεγγάρι του Δία', στην οποία ταιριάζει ο αριθμός 4. Πλεονεκτεί, όμως, σε σχέση με την προηγούμενη έκφραση (Α) για τον εξής λόγο: περιέχει το νούμερο '4' ή τη λέξη 'τέσσερα' ως το ένα εκ των δύο μερών μιας ταυτότητας. Αν λάβουμε υπ' όψιν ότι έχει υποστηρίξει ο Frege στην *Εννοιολογία* σχετικά με το

ζήτημα των ταυτοτήτων τότε η λέξη ‘τέσσερα’ ή το νούμερο ‘4’ λειτουργεί ως κύριο όνομα [ενικός όρος] του αριθμού 4 και έχει διαφορετικό εννοιολογικό περιεχόμενο, την ίδια όμως αναφορά με το όνομα: ‘ο αριθμός των φεγγαριών του Δία’. Αν, τώρα, αποδειχθεί η αλήθεια της αριθμητικής πρότασης (Γ), τότε θα μπορώ να μιλήσω και για το αντικείμενο το οποίο προσεγγίζουν τα δύο ονόματα τα οποία εμπλέκονται στην εν λόγω ταυτότητα, το οποίο εν προκειμένω, είναι ο φυσικός αριθμός 4. Το νέο στοιχείο το οποίο εισάγει εδώ ο Frege είναι ότι η αλήθεια της (Γ) αφορά σε ένα κριτήριο ισότητας το οποίο θα πρέπει να εισαχθεί και που θα πρέπει να αφορά στο εννοιολογικό περιεχόμενο της έκφρασης ‘ο αριθμός των φεγγαριών του Δία’ και στο εννοιολογικό περιεχόμενο της λέξης ‘τέσσερα’ [ή του συμβόλου ‘4’] (1879, §8). Γιατί, από τη (Γ) μπορεί να συμπεραίνουμε ότι ο Δίας έχει τέσσερα φεγγάρια, δεν μπορούμε όμως, να ισχυριστούμε ότι τα δύο μέλη της εν λόγω ταυτότητας έχουν το ίδιο εννοιολογικό περιεχόμενο. Θα πρέπει επομένως, το εννοιολογικό περιεχόμενο να συνιστά μια επιπρόσθετη σημασιολογική ιδιότητα των ονομάτων που υπεισέρχονται στην ταυτότητα.

Λαμβάνοντας υπ’ όψιν το εν λόγω κριτήριο θα μπορούσε να συμπεράνει κανείς ότι η πρόταση (Γ) είναι αληθής ισχυριζόμενος ότι το εννοιολογικό περιεχόμενο της έκφρασης ‘ο αριθμός των φεγγαριών του Δία’ είναι ίδιο με αυτό της λέξης ‘τέσσερα’; Η απάντηση είναι αρνητική και το γιατί γίνεται εμφανές αν το πρόβλημα ειδωθεί έτσι όπως παρουσιάζεται στη γενική κατηγορία των εκφράσεων στην οποία ανήκει και η (Γ). Πρόκειται για τη γενική κατηγορία των δηλώσεων την οποία ο Frege προτείνει στην *Εννοιολογία*, κατά το πρότυπο των μαθηματικών συναρτήσεων (§9), και για το συγκεκριμένο παράδειγμα θα έχει την γενική μορφή:

(I): ‘ο αριθμός των () είναι [ο αριθμός] n’

Η πρόταση (Γ) επομένως, δεν είναι παρά η τιμή μιας συνάρτησης, μιας ‘δυνάμει – έννοιας’, σύμφωνα με όσα έχουν εκτεθεί στην *Εννοιολογία*, η οποία προκύπτει από τη γενική μορφή (I). Το ερώτημα τίθεται εκ νέου. Μπορεί η (I) να αποτελέσει ορισμό της έννοιας ‘ο [αριθμός] n’;

Ο μηχανισμός ο οποίος εξασφαλίζει την αναφορά στη γλώσσα, είναι οι ενικοί όροι. Αν η πρόταση (I) είναι αληθής και αν ο όρος, ‘ο αριθμός των ()’ είναι ενικός όρος, τότε ο όρος αυτός θα έχει αναφορά. Θα πρέπει, λοιπόν, να εξετάσουμε τα εξής δύο ζητήματα: 1) τι μπορεί να εκφράζει το μέρος της πρότασης ‘ο αριθμός των ()’

και 2) αν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η (I) είναι αληθής επειδή τα δύο μέρη της έχουν το ίδιο εννοιολογικό περιεχόμενο. Για να απαντήσουμε στα δύο ερωτήματα θα πρέπει να ελεγχθεί κατ' αρχήν αν ο όρος 'ο αριθμός των ()' είναι ενικός όρος.

Όπως επισημαίνει ο Frege, οι εκφράσεις αυτές είναι μη πλήρεις, επομένως σύμφωνα με όσα έχουν εκτεθεί στην *Εννοιολογία* θα πρέπει να ελεγχθεί, τι μπορεί να τεθεί στη θέση της μεταβλητής για να αποκτήσουν νόημα. Αν θέσουμε κάποιο κύριο όνομα [αντικείμενο στη μέθοδο της Εννοιολογίας], ή αν θέσουμε μία συνάρτηση αντικειμένων στη θέση του ορίσματος, η έκφραση που προκύπτει στερείται νοήματος. Αν όμως θέσουμε μία έννοια, για παράδειγμα την P, ['φεγγάρι του Δία'], προκύπτει μία έκφραση, η: 'ο αριθμός των Px' με σαφές εννοιολογικό περιεχόμενο. Επομένως, ο ενικός όρος της παραπάνω αριθμητικής έκφρασης δεν εκφράζει παρά το εννοιολογικό περιεχόμενο μιας έννοιας η οποία είναι μία συνάρτηση η οποία αφορά σε έννοιες και όχι σε αντικείμενα. Ως εκ τούτου η έκφραση 'ο αριθμός των ()', θα είναι μία δυνάμει έννοια β'- τάξης και επομένως η απάντηση στο 2^ο ερώτημα είναι αρνητική. Δεν μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η πρόταση (I) είναι αληθής στηριζόμενοι στην ταύτιση του εννοιολογικού περιεχομένου για τα δύο μέλη της, γιατί το δεύτερο μέλος δεν έχει τη μορφή μαθηματικής συνάρτησης κατά τη μέθοδο στην *Εννοιολογία*. Γι' αυτό ο Frege προτείνει (§§62, 63):

να χρησιμοποιήσουμε την έννοια της ταυτότητας – θεωρώντας την ήδη γνωστή – ως ένα μέσο για να προσεγγίσουμε αυτά που πρέπει να θεωρηθούν ως ταυτόσημα (§63).

Προς τον σκοπό αυτό αντικαθιστά την πρόταση (I): 'ο αριθμός των () είναι [ο αριθμός] n' με την

(I_a): 'ο αριθμός που ταιριάζει στην F είναι ο ίδιος με αυτόν που ταιριάζει στην έννοια G' [όπου F και G έννοιες].

προκειμένου, στη συνέχεια, να τη μετασχηματίσει κατά τέτοιο τρόπο ώστε να δυνάμεθα

'να διατυπώσουμε το περιεχόμενό της χωρίς τη χρήση της έκφρασης 'ο αριθμός που ταιριάζει στην F' (§62),

1. 4. 3. Η αναλυτικότητα των αριθμητικών προτάσεων

Στόχος του Frege όπως έχουμε πει, είναι να δείξει ότι εφόσον ο λογικός χαρακτήρας των αριθμητικών προτάσεων αποδειχθεί, τότε η αναμφισβήτητη αλήθεια των δευτέρων κατοχυρώνει τον αναλυτικό τους χαρακτήρα. Δηλαδή, η αλήθεια των αριθμητικών προτάσεων και η αναγωγή τους στη Λογική δείχνουν την αναλυτικότητά τους. Για το σκοπό αυτό θα πρέπει οι αριθμητικές εκφράσεις ως περιέχουσες αριθμητικές αλήθειες να διατυπώνονται με τέτοιο τρόπο ώστε η αναλυτικότητά τους να μην αμφισβητείται. Όπως έχουμε αναφέρει, σύμφωνα με το πρόγραμμα της Εννοιολογίας και σύμφωνα με την τρίτη αρχή την οποία έχει θέσει ο Frege στην εισαγωγή των Θεμελίων, θα πρέπει i) οι αριθμητικές προτάσεις να μετατραπούν σε κρίσεις ώστε να έχουν την μορφή μαθηματικής συνάρτησης με τον αριθμητικό όρο στη θέση του ορίσματος ii) να έχει δοθεί ένας κατάλληλος ορισμός του αριθμού ως αντικειμένου.

Εμπόδιο για την εκπλήρωση του πρώτου στόχου δεν υπάρχει, γιατί η Εννοιολογία συνιστά ενιαία μέθοδο για τον προσδιορισμό του νοήματος κάθε δήλωσης. Επομένως η επιτυχία του συνολικού εγχειρήματος εξαρτάται τελικά από την προϋπόθεση (ii), γι' αυτό και ο στόχος του Frege στα Θεμέλια, είναι η έρευνα στο ζήτημα της φύσης των φυσικών αριθμών. Στους φυσικούς αριθμούς αναφέρονται οι αριθμητικοί όροι στα διάφορα είδη των αριθμητικών δηλώσεων. Επαναλαμβάνουμε ότι αν ο Frege δείξει ότι οι αριθμητικοί αυτοί όροι είναι ονόματα αντικειμένων στις τροποποιημένες κατά τη μορφή συνάρτησης-μεταβλητή αριθμητικές δηλώσεις, τότε θα έχει δείξει ότι η έννοια που αφορά στο συγκεκριμένο αριθμητικό όρο υφίσταται ως ενεργοποιημένη συνάρτηση, ως συνάρτηση, δηλαδή, που έχει συγκεκριμένο εννοιολογικό περιεχόμενο, ακριβώς λόγω της ύπαρξης του φυσικού αριθμού ως αντικειμένου. Στην περίπτωση αυτή, οι έννοιες της αριθμητικής θα υπόκεινται στο σχήμα της Εννοιολογίας 'τιμή συνάρτησης → συνάρτηση' και ως εκ τούτου θα παράγονται ως ενεργεία συναρτήσεων μέσα στο πλαίσιο του τυπικού λογικού συστήματος που προτείνει.

Όπως έχουμε ήδη πει, κατά τον Frege, στην Εννοιολογία το εννοιολογικό περιεχόμενο αφορά σε εκείνο το περιεχόμενο της δήλωσης το οποίο μπορεί να εκφραστεί μέσα από την αντίστοιχη κρίση (§§12-13). Στα Θεμέλια, το τι ακριβώς συμπεριλαμβάνει ο όρος αυτός δεν είναι απολύτως ξεκάθαρο. Είναι, όμως, σαφές ότι σε αυτό διασώζεται το περιεχόμενο των λογικών συναγωγών.

[...] το γνήσιο αντικείμενο μελέτης του λόγου είναι ο ίδιος ο λόγος. Στην αριθμητική δεν καταπιανόμαστε με αντικείμενα που μπορούμε να γνωρίζουμε σαν κάτι ξένο, εξωτερικό, μέσω των αισθήσεων, αλλά με αντικείμενα που μας δίνονται αμέσως στο λόγο μας και είναι τελείως διάφανα σ' αυτόν (§105).

Με δεδομένο ότι ο Frege έχει ορίσει ως αναλυτικό το περιεχόμενο μιας πρότασης αν αυτό γίνεται γνώσιμο μόνο μέσω λογικών αξιωμάτων και λογικών κανόνων, η αριθμητική γνώση θα είναι αναλυτική αν, τόσο το εννοιολογικό περιεχόμενο των αριθμητικών προτάσεων που την εμπεριέχουν όσο και τα θεμέλιά τους δεν έχουν αισθητηριακή πρόσβαση. Σε αυτό το σημείο ο Frege, ως μέσον για την αναγνώριση της ταυτότητας μεταξύ αριθμών, επικαλείται την Αρχή του Hume [ή A-H](§63). Σύμφωνα με αυτή, *‘αν δύο αριθμοί είναι τέτοιοι ώστε ο καθένας να έχει πάντοτε μια μονάδα η οποία να αντιστοιχεί σε μια μονάδα του άλλου, τους λέμε ίσους’*. Ο Frege θέλει να αποδείξει την αλήθεια μιας κρίσης η οποία έχει τη μορφή αριθμητικής ταυτότητας στηριζόμενος στην A-H. Μια αληθής κρίση της συγκεκριμένης, όμως, μορφής θα εκφράζει την ισότητα μεταξύ των εννοιολογικών περιεχομένων των εκφράσεων [ονομάτων] που κείνται εκατέρωθεν του όρου ή του συμβόλου της ταυτότητας και αντιστοιχούν σε συγκεκριμένα αντικείμενα. Η θέση του είναι ότι,

Θα χρησιμοποιήσουμε την έννοια της ταυτότητας – *θεωρώντας την ήδη γνωστή* – ως μέσον για να προσεγγίσουμε *αυτά που πρέπει να θεωρηθούν ως ταυτόσημα*’ (§63).

Υπενθυμίζουμε ότι ανάλογη πορεία έχει ακολουθήσει ο Frege και στην *Εννοιολογία* για να καθορίσει την διαδικασία παραγωγής εννοιών. Εκεί, προκειμένου να εξασφαλίσει το συναρτησιακό σχήμα δια του οποίου παράγονται όλες οι κρίσεις, προϋποθέτει μία πρώτη κρίση από την οποία με τη μέθοδο της λογικής απόσπασης σε συνδυασμό με τη μέθοδο της ανατομής [παράγραφος 1.5] εξάγει το συναρτησιακό σχήμα που θεωρεί κοινό μορφικό στοιχείο κάθε κρίσης.

Η απάντηση στο ερώτημα, αν οι βασικές προτάσεις της αριθμητικής είναι αναλυτικές εξαρτάται, από την απάντηση στο ερώτημα, αν η ‘Αρχή του Hume’ είναι αναλυτική αρχή. Η μελέτη του ζητήματος συνιστά κεντρικό άξονα του κινήματος του Νέο-λογικισμού,⁴⁰ η συγκρότηση του οποίου έπεται της διαπίστωσης ότι ο εκτασιακός ορισμός του αριθμού δεν χρησιμοποιείται από τον Frege για την απόδειξη

των βασικών αξιωμάτων της αριθμητικής (§§76-83), αλλά μόνο στους ορισμούς των επιμέρους αριθμών (§74) και στην παραγωγή της τροποποιημένης μορφής της A-H (§73), την οποία ο Frege χρησιμοποιεί μαζί με την έννοια της έκτασης για την απόδειξη των αξιωμάτων του Peano. Αυτό το οποίο ενδιαφέρει την παρούσα συζήτηση είναι να ερευνηθεί, αν η αποτυχία του εγχειρήματος των Θεμελίων με στόχο την απόδειξη της αναλυτικότητας των αριθμητικών αληθειών, συμπαρασύρει, για τον Frege, και ένα αναλυτικό a priori στοιχείο απρόσβλητο από την αμφισβήτηση της κυριαρχίας της Λογικής ως φορμαλιστικού συστήματος.

Όπως υποστηρίζει ο Frege, η ‘Αρχή του Hume’ είναι μία λογική αλήθεια (§108) η οποία στην τροποποιημένη της μορφή [‘έκτασηF= έκτασηG ↔ F~G’, όπου ‘F’ και ‘G’ έννοιες] εκφράζει την ταυτότητα μεταξύ ενικών όρων και τη σχέση ισοδυναμίας μεταξύ εννοιολογικών περιεχομένων. Θεωρεί ο Frege την ‘Αρχή του Hume’ αναλυτική αλήθεια; Η απάντηση στο ερώτημα εξαρτάται άμεσα από την απάντηση στο εξής δεύτερο ερώτημα: ποιο είναι το status που δίνει ο Frege στη Λογική; Τις προθέσεις του Frege στο ζήτημα αυτό αναδεικνύουν τα παρακάτω αποσπάσματα:

[...] έκανα πιθανή την άποψη ότι οι νόμοι της αριθμητικής είναι αναλυτικές κρίσεις και συνεπώς a priori (§87).

Δεν ισχυρίζομαι ότι έκανα περισσότερο από πιθανό τον αναλυτικό χαρακτήρα των αριθμητικών προτάσεων, γιατί πάντοτε μπορεί να αμφισβητήσει κανείς ότι οι αποδείξεις τους μπορούν να συναχθούν αποκλειστικά και μόνο βάσει των λογικών νόμων και ότι δεν εισχώρησε απαρατήρητα κάποια άλλη υπόθεση (§90).

Από όλα τα προηγούμενα, προκύπτει συνεπώς ως πολύ πιθανό συμπέρασμα ότι οι αλήθειες της αριθμητικής είναι αναλυτικές και a priori. Έτσι βελτιώσαμε τη θέση του Kant. Επιπλέον είδαμε τι χρειαζόταν για να κάνουμε την πιθανότητα αυτή βεβαιότητα, δείχνοντας το δρόμο που οδηγεί σε αυτό το στόχο (§109).

Ο Frege στα Θεμέλια δεν εκφράζει την πεποίθηση ότι οι αριθμητικές αλήθειες μπορούν να αναχθούν σε λογικές, αλλά μάλλον το ότι οι αριθμητικές αλήθειες έχουν φύση λογική, στην οποία οφείλεται το ότι μπορούν να εφαρμόζονται σε οτιδήποτε μπορεί να συλληφθεί μέσω της σκέψης και ως εκ τούτου αφορούν στη βάση της γνώσης που μας προσπορίζουν τα διάφορα είδη των αληθών προτάσεων. Με άλλα λόγια, στο εγχείρημά του ο Frege στηριζόμενος στην καθολική εφαρμοσιμότητα των αριθμητικών αληθειών θέλει να αποδείξει ότι αυτή η αποδοχή κρύβει μια λογική φύση

η οποία εκφράζεται μέσω της αναλυτικότητας των αντίστοιχων λογικών προτάσεων που τις εκφράζουν.

Θεωρώντας την πραγματεία των *Θεμελίων* σε αυτό το ευρύτερο φιλοσοφικό πλαίσιο του φιλοσοφικού του έργου, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ο Frege, στην απόδοση αναλυτικότητας στην ‘Αρχή του Hume’ εφόσον θεωρεί ότι κατανοούμε τις εκτάσεις των F και G οποτεδήποτε συνάγουμε ότι οι έννοιες F και G είναι υλικά ισοδύναμες. φαίνεται να έχει συλλάβει μάλλον μια αναλυτικότητα με βάση το νόημα των όρων παρά μια αναλυτικότητα μιας λογικά έγκυρης πρότασης.

Το σημαντικό στοιχείο εδώ είναι ότι ο Frege δείχνει μια διάθεση απεγκλωβισμού της έρευνάς του από το στενό φορμαλιστικό λογικό πλαίσιο. Και οι αναζητήσεις του Frege οι οποίες αφορούν στο πλαίσιο αυτό εκτίθενται στις πραγματείες οι οποίες εκτείνονται σε χρονικό εύρος σχεδόν πενήντα χρόνων [1879 – 1923] και θα αναφερθούμε λεπτομερώς σε αυτές στη συνέχεια της συγκεκριμένης μελέτης. Κατά την άποψή μας, ο δρόμος τον οποίο ο Frege ανοίγει είναι επιστημολογικός, με εμφανή σημασιολογικά στοιχεία των οποίων οι ρίζες ανήκουν, όπως θα δούμε, τόσο στις φιλοσοφικές του καταβολές όσο και στο ρεαλισμό του.

1.5 Η διαδικασία της ανατομής

Η διαδικασία που ακολουθεί ο Frege στην *Εννοιογραφία* και την εφαρμόζει στα *Θεμέλια*, για τον εντοπισμό ενός μορφικού στοιχείου σε κάθε σύνθετο εννοιολογικό σχήμα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ούτε ως αποσύνθεση της πρότασης στα συστατικά της στοιχεία, ούτε ως απόσπαση κάποιων από αυτά έτσι ώστε να αποκαλυφθούν κάποια άλλα στοιχεία ή κάποιες άλλες ιδιότητες των στοιχείων της πρότασης, για το λόγο που μόλις αναφέραμε. Είναι μάλλον μία διαδικασία ‘ανατομής’ (*Zerlegung / dissection*)⁴¹ αφού *το σχήμα που αποκαλύπτεται εξαρτάται από τη δική μας επιλογή στη διάκριση μεταξύ συνάρτησης και μεταβλητής*. Όπως αναφέρει ο ίδιος ο Frege στην *Εννοιογραφία* (§9),

η διάκριση [στα συστατικά στοιχεία μιας πρότασης] σε συνάρτηση και μεταβλητή κατά κανένα τρόπο δεν εξαρτάται από το εννοιολογικό περιεχόμενο της πρότασης, αλλά εξαρτάται καθαρά από τον τρόπο που αντιμετωπίζουμε τη συγκεκριμένη έκφραση.⁴²

Έστω, για παράδειγμα (§9), η πρόταση: ‘το υδρογόνο είναι ελαφρύτερο από το διοξείδιο του άνθρακα’. Η πρόταση αυτή μπορεί να ιδωθεί με τους εξής τρεις τρόπους: i) να θεωρήσουμε την έκφραση ‘το υδρογόνο’ στη θέση μεταβλητής και την έκφραση ‘[...] είναι ελαφρύτερο από το διοξείδιο του άνθρακα’ ως συνάρτηση, ii) να θεωρήσουμε ‘το διοξείδιο του άνθρακα’ στη θέση μεταβλητής και την έκφραση ‘το υδρογόνο είναι ελαφρύτερο από [...]’ ως συνάρτηση, iii) να θεωρήσουμε ‘το υδρογόνο’ και ‘το διοξείδιο του άνθρακα’ στη θέση μεταβλητών και την έκφραση ‘[...] είναι ελαφρύτερο από [...]’ ως συνάρτηση. Είναι εμφανές ότι και στις τρεις αυτές κρίσεις το εννοιολογικό περιεχόμενο της πρότασης είναι το ίδιο.

Τη μέθοδο της ανατομής χρησιμοποιεί ο Frege στην *Εννοιογραφία*, σαν διαδικασία που προηγείται της ποσοτικοποίησης. Για να σχηματίσουμε π.χ. την ποσοτικοποιημένη έκφραση: ‘για κάθε x, ο Δίας είναι μεγαλύτερος από x και x είναι μεγαλύτερο από τον Άρη, θα πρέπει πρώτα να αναγνωρίσουμε το σύνθετο κατηγορημα: ‘ο Δίας είναι μεγαλύτερος από x και x είναι μεγαλύτερο από τον Άρη’, σε μια πρόταση όπως είναι η: ‘Ο Δίας είναι μεγαλύτερος από τον Ποσειδώνα και ο Ποσειδώνας είναι μεγαλύτερος από τον Άρη’ και να το εξαγάγουμε από αυτήν. *Το κατηγορημα αυτό δεν είναι συστατικό στοιχείο της πρότασης από την οποία προέκυψε με τη μέθοδο της ανατομής, με την έννοια ότι δεν προϋποτίθεται να αναγνωρίσουμε*

την παρουσία του προκειμένου να κατανοήσουμε το εννοιολογικό περιεχόμενο της πρότασης που το εμπεριέχει. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, δηλαδή, για να μπορέσουμε να διακρίνουμε μία τέτοια συνάρτηση θα πρέπει να έχει προηγηθεί η κατανόηση του νοήματος της πρότασης, γιατί επιπλέον, μέσω του νοήματος της σύνθετης πρότασης αποκτούμε και τη δυνατότητα να αναφερόμαστε στις σημασίες των μορίων 'ή', 'και' κ.ά.⁴³ Όμως, όσον αφορά στην ποσοτικοποιημένη πρόταση, το κατηγορήμα συνιστά συστατικό στοιχείο της για να κατανοήσουμε το εννοιολογικό της περιεχόμενο, γιατί για να την ποσοτικοποιήσουμε έχουμε ήδη επιλέξει τι θα θεωρήσουμε ως μεταβλητή.

Τη μέθοδο της ανατομής εφαρμόζει ο Frege και στα *Θεμέλια*. Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, η διαδικασία αυτή δεν σέβεται τη δομή της έκφρασης χάριν της οποίας εμείς κατανοούμε το εννοιολογικό περιεχόμενό της. Αποσκοπεί στην εύρεση αυτού του κοινού στοιχείου που μοιράζονται όλες οι δηλώσεις [ή οι αντίστοιχες κρίσεις] αλλά αυτό δεν αποτελεί στοιχείο εκ των ων ουκ άνευ για την κατανόηση του νοήματος της κάθε μίας. Δίνει, όμως, τη δυνατότητα στον Frege να συγκροτήσει μία μέθοδο σχηματισμού εννοιών. Οι προτάσεις ή οι ορισμοί οι οποίοι συμμετέχουν σε μια τέτοια διαδικασία χαρακτηρίζονται από τον Frege ως γόνιμοι και τέτοιοι είναι οι ορισμοί στα μαθηματικά (*Θεμέλια*, §88). Η γονιμότητα των ορισμών στα μαθηματικά δηλαδή, οφείλεται στο ότι αυτοί περιέχουν ουσιαδώς μία διαδικασία σχηματισμού νέων εννοιών. Όπως ο ίδιος ο Frege παρατηρεί, οι μαθηματικοί ορισμοί είναι γόνιμοι γιατί,

ό,τι μπορεί να συναχθεί από αυτούς δεν φαίνεται εκ των προτέρων [...] δεν βγάζουμε από το κουτί ό,τι έχουμε ήδη βάλει σε αυτό (§88).

Επιπλέον, ανεξάρτητα από το εάν τα αξιώματα των μαθηματικών είναι αναλυτικά ή συνθετικά, τα διάφορα θεωρήματα [πολλές φορές ως απρόσμενες συνέπειες] προκύπτουν μέσω λογικών αποδείξεων.

Συχνά, χρειαζόμαστε αρκετούς ορισμούς για να αποδείξουμε ένα θεώρημα το οποίο δεν περιέχεται σε κανένα από αυτούς – συνάγεται, όμως, με ένα καθαρά λογικό τρόπο από όλους μαζί. Ό,τι συνάγουμε [με λογικό τρόπο] επεκτείνει τη γνώση μας [...] [η γνώση] περιέχεται στους ορισμούς όπως το φυτό στο σπόρο – όχι όπως τα δοκάρια στο σπίτι (*Θεμέλια*, §§87-88).

Όπως έχουμε πει, η μέθοδος της απόδειξης είναι για τον Frege το μέσον που μπορεί να αντικαταστήσει την καντιανή εποπτεία και να μας δώσει τα ‘μη αισθητηριακά αντικείμενα’, τους αριθμούς. Ξεκινώντας κανείς από την σχέση που μας δίνει τον ορισμό του φυσικού αριθμού κανείς ότι η μέθοδος που ακολουθεί ο Frege αποτελείται πράγματι από ένα σύνολο λογικών αποδείξεων που σε κανένα σημείο δεν εξαρτώνται από την εποπτεία.

Ποιο είναι όμως το στοιχείο αυτό που δεν έγινε από τον Kant αντιληπτό και έτσι αυτός υποτιμώντας την αξία των αναλυτικών κρίσεων αναγκάστηκε να εισαγάγει την καθαρή εποπτεία;⁴⁴ Σύμφωνα με τον Frege, το στοιχείο αυτό είναι *η γονιμότητα των αναλυτικών κρίσεων*. Αν δείξει ότι οι μαθηματικές προτάσεις ανάγονται στη Λογική, δείχνει επιπλέον ότι είναι δυνατόν νοηματικές προτάσεις (propositions) που επεκτείνουν τη γνώση μας [όπως είναι οι μαθηματικές προτάσεις] να απαρτίζονται από ένα σύνολο αναλυτικών κρίσεων. Συγχρόνως, δε, δείχνει ότι *στην περίπτωση όπου οι προτάσεις της αριθμητικής είναι γόνιμες αναλυτικές προτάσεις, ως τέτοιες αυτές επεκτείνουν τον [καντιανό] λογικό χώρο*. Η αξία της μεθόδου της ανατομής έγκειται ακριβώς στο ότι *αποκαλύπτει αυτήν την άγνωστη μέχρι τότε αξία της παραγωγικής λογικής συναγωγής και συνιστά το στοιχείο εκείνο που διαφοροποιεί τον τρόπο ενασχόλησης του Frege με τη Λογική*.

Το γεγονός ότι τα μαθηματικά χρησιμοποιούν ως επί το πλείστον την παραγωγική μέθοδο ως μέθοδο λογικής συναγωγής, μας αναγκάζει να αναγνωρίσουμε τη γονιμότητα της τελευταίας. Δεν είναι, δηλαδή, η αλήθεια καθεαυτή που κάνει τις αναλυτικές προτάσεις τόσο σημαντικές για τον Frege. Είναι το γεγονός ότι *δι αυτών διευκολύνεται η μετάβαση του παραγωγικού συλλογισμού μας από τη μία αλήθεια στην άλλη*. Δηλαδή, η ως προς το ζήτημα της μετάβασης αξία των αναλυτικών προτάσεων είναι ουσιαδώς η ίδια με αυτή της παραγωγικής συναγωγής, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αναλυτική πρόταση και συναγωγικός κανόνας συμπίπτουν.

Τι είναι όμως αυτό που διατηρείται όπου ο παραγωγικός συλλογισμός εγκαθίσταται και τι ακριβώς μεταφέρεται από τις προκείμενες στο συμπέρασμα; Με ποιο τρόπο εξασφαλίζεται η αναλυτικότητα μέσω της αποδεικτικής διαδικασίας; Το επιχείρημα ότι η γνώση είναι το στοιχείο αυτό που μεταφέρεται από τις προκείμενες στο συμπέρασμα δεν αρκεί, διότι τότε θα ήμασταν εκ των προτέρων γνώστες όλων των λογικών συνεπειών στα μαθηματικά, αφού η γνώση τους θα προϋπήρχε και στις προκείμενες. Η απάντηση του Frege στα *Θεμέλια*, ήδη είναι γνωστή από την

Εννοιογραφία, (§9), όπου προτείνεται η τροποποίηση των δηλωτικών προτάσεων σε κρίσεις που έχουν μορφή ανάλογη την μαθηματικών συναρτήσεων. Μέσω της τροποποίησης αυτής ο Frege κάνει, όπως αναφέραμε, σαφές ότι υπάρχει ένα μορφικό χαρακτηριστικό [αυτό της κρίσης] το οποίο εφαρμοζόμενο σε εκφράσεις που αφορούν σε αντικείμενα δημιουργεί προτάσεις με συγκεκριμένο εννοιολογικό περιεχόμενο κάθε φορά. Αν ο παραγωγικός συλλογισμός δεν ήταν μια δημιουργική διαδικασία, δεν θα μπορούσε να είναι τίποτα καλύτερο από μία μηχανική δραστηριότητα.⁴⁵ Ο δημιουργικός χαρακτήρας του συνίσταται ακριβώς στο ότι παρέχει τη δυνατότητα αναγνώρισης ενός μορφικού χαρακτηριστικού κοινού σε διαφορετικές λογικές κρίσεις.

1.6. Το λογικό στοιχείο είναι στοιχείο της φυσικής γλώσσας

Κανένας φιλόσοφος πριν από τον Frege δεν είχε θέσει εαυτόν προ του καθήκοντος της κατασκευής μιας τυπικής γλώσσας τέτοιας ώστε προτάσεις προβληματικές στην καθημερινή γλώσσα να μπορούν να διατυπωθούν σε αυτή με μεγαλύτερη διαύγεια. Κίνητρο για την κατασκευή της υπήρξε για τον Frege η εκτίμηση ότι η Λογική είναι το κοινό στοιχείο που διέπει κάθε φυσική γλώσσα, το οποίο δεν συνδέεται με εθιμικά ή ψυχολογικά στοιχεία, αλλά αποτελεί αντικειμενικό συστατικό στοιχείο το οποίο συνδέεται με τη διαδικασία του σκέπτεσθαι. Η ιδέα της κατασκευής της τυπικής γλώσσας της Καθαρής Σκέψης, υπονοεί την πρόθεση του Frege να απομονώσει το λογικό στοιχείο από κάθε άλλο στοιχείο της γλώσσας. Η πεποίθηση, δε, ότι αυτό είναι εφικτό, υποδηλώνει την αποδοχή της ύπαρξης αναλυτικού στοιχείου από τον Frege στη διαδικασία του σκέπτεσθαι.

Το εγχείρημα του Frege μας κάνει να επισημάνουμε τον ιδιαίτερο χαρακτήρα που έχουν γι' αυτόν οι λογικές αλήθειες, αφού με νόμους της Λογικής θέλει να εκφράσει τους νόμους της αριθμητικής και αφού ισχυρίζεται ότι χωρίς τους νόμους της αριθμητικής δεν μπορούμε ούτε καν να σκεφτούμε. Τον ιδιαίτερο αυτόν χαρακτήρα των λογικών αληθειών εκτιμάμε ότι μπορούμε να συνοψίσουμε στα εξής τρία σημεία:

- Μπορούμε να τους αποδώσουμε καθολικό χαρακτήρα, διότι δεν αφορούν κάποιο συγκεκριμένο γνωστικό ή μη γνωστικό αντικείμενο.
- Δεν μπορούν να υποστούν άρνηση χωρίς να δηλωθεί αντίφαση.
- Δεν χρειάζεται κανένα είδος εποπτείας για τη θεμελίωσή τους, αρκεί μόνο να χρησιμοποιήσουμε πρωταρχικές αλήθειες, γενικούς λογικούς νόμους και τη μέθοδο της απόδειξης.

Η επιλογή του Frege να ξεχωρίσει από το γενικό σύνολο των αληθειών τις λογικές αλήθειες ως αλήθειες με ιδιαίτερο status, θέτει μία σειρά από ερωτήματα όπως:

‘Ποιες αρχές της λογικής μπορούν να θεωρηθούν ως λογικές αλήθειες;’

‘Ποιες έννοιες μπορούν να αναχθούν σε λογικές αλήθειες [σε λογικά αληθείς προτάσεις] και ως εκ τούτου να θεωρηθούν αναλυτικές;’

Στον ‘Προτασιακό λογισμό’ (I), η έννοια της λογικής αλήθειας συμπίπτει με την έννοια της ταυτολογίας, η οποία μέσω του μηχανισμού των πινάκων αληθείας, με αλγοριθμικό τρόπο και σε συνάρτηση με τις τιμές αλήθειας των επιμέρους προτάσεων είναι εκ των προτέρων αποφασίσιμη. Εδώ η αναλυτικότητα δεν διακρίνεται από την ταυτολογία σχετίζεται, όμως, με το τι νόημα αποδίδουμε στους συνδέσμους του προτασιακού λογισμού.

Στον ‘Κατηγορηματικό Λογισμό’ (II), η έννοια της λογικής αλήθειας είναι εκτενέστερη από αυτήν της ταυτολογίας. Οι αλήθειες του κατηγορηματικού λογισμού είναι απαριθμήσιμες, δεν μπορούμε, όμως, εκ των προτέρων να αποφασίσουμε ποιες εξ αυτών είναι αναλυτικές. Εδώ έχουμε λογικά έγκυρες προτάσεις [όπως η : $\forall x (x=x)$, $(\forall x) Fx \rightarrow Fa$], οι οποίες δεν είναι ταυτολογίες, αληθεύουν όμως για όλα τα ‘x’. Εδώ δεν έχουμε κάποιο μηχανισμό απόφασης λογικών αληθειών, ούτε κάποιο άλλο ιδιαίτερο στοιχείο να αποδώσουμε σε αυτές ώστε να γίνουν σαφώς διακριτές μεταξύ των κρίσεων, και να χαρακτηριστούν ως αναλυτικές, πέρα από το ότι είναι αποδείξιμες από αξιώματα.

Στις προτάσεις που είναι αληθείς με βάση το νόημα (III), όπως π.χ. είναι η ‘όλοι οι ανύπαντροι άντρες είναι εργένηδες’, το πρόβλημα του κριτηρίου για τον εντοπισμό της λογικής αλήθειας και ως εκ τούτου για τον εντοπισμό της αναλυτικότητας είναι εντονότερο, μια και αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει εκτός από τις δύο προηγούμενες και ένα πρόσθετο αριθμό κρίσεων.

Το πρόγραμμα του Λογικισμού του Frege αποτυγχάνει ιστορικά όταν αποδεικνύεται, όπως είπαμε, ότι τελικά η αριθμητική δεν μπορεί να είναι πλήρως αναγώγιμη στη Λογική. Εκτός από το πρόβλημα του παραδόξου [του Russell], παραδοσιακά εγείρονται οι εξής αντιρρήσεις: I) το ότι τα μαθηματικά αναφέρονται στους αριθμούς αμφισβητεί τον καθολικό τους χαρακτήρα II) ο Frege δεν καθορίζει τι τμήμα της Λογικής μπορεί να υποστεί άρνηση χωρίς να δηλωθεί αντίφαση, και III) δεν δίνει κάποιο επιπλέον κριτήριο επιλογής μιας αλήθειας ως πρωταρχικής. Πέρα όμως από την ‘τεχνική’ αποτυχία, υφίσταται ανοικτό το εξής ερώτημα:

κατά πόσο οι λογικές αλήθειες τις οποίες ο Frege διακρίνει ως κάτι ξεχωριστό μεταξύ των άλλων αληθειών, ικανοποιούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις, οι οποίες θα τις καθιστούσαν a priori αναλυτικές;

Το ερώτημα αφορά στην αναζήτηση του στοιχείου εκείνου που δίνει τον χαρακτήρα της λογικής αλήθειας σε μια πρόταση, και παραδοσιακά συνίσταται στο: να κατορθώσουμε να εντοπίσουμε ένα χαρακτηριστικό «A», το οποίο να το έχει η Λογική και να είναι κληρονομήσιμο. Κατά τον Frege, το στοιχείο «A» είναι a priori, υπάρχει ως στοιχείο της Λογικής και το κληρονομούν τα μαθηματικά. Δεν μπορούμε όμως να πούμε τι είναι αυτό που το κάνει ιδιαίτερο, γιατί η αναζήτηση του status της Λογικής, συνιστά για τον Frege το αντικείμενο έρευνας καθ' όλη τη διάρκεια της φιλοσοφικής του πορείας. Η παρούσα μελέτη θα περιοριστεί σε ό,τι αφορά στην έρευνα του Frege για τα σημεία (II) και (III).

Κεφάλαιο 2

Ο Λογικισμός υπό το πρίσμα της φιλοσοφίας της σκέψης

2.1. Μετά την αποτυχία

Όπως είπαμε, το πρόγραμμα του Λογικισμού αποτυγχάνει ιστορικά. Το εγχείρημα του Frege στα *Θεμέλια* καταλήγει άδοξα όταν τον Αύγουστο του 1906 ανακοινώνεται στην επιστημονική κοινότητα από τον Russell ότι ο ορισμός που δίνει ο Frege για την έννοια ‘αριθμός’ ενέχει παράδοξο. Εκ του ότι η αριθμητική δεν μπορεί να είναι πλήρως αναγώγιμη στη Λογική έπεται και η γενικότερη αμφισβήτηση, αυτή του ρόλου της λογικής ανάλυσης στην ερμηνεία των φιλοσοφικών προβλημάτων. Γι’ αυτό και η ημερομηνία αυτή σημαδεύει το φιλοσοφικό έργο του Frege, το οποίο εκτείνεται σε χρονική περίοδο που ξεπερνάει τα πενήντα χρόνια.

Προκειμένου να εκτιμηθεί η συμβολή της φιλοσοφίας του Frege στην εξέλιξη της φιλοσοφίας προς την σημασιολογική κατεύθυνση, γεγονός που συνδέεται άμεσα με την εξέλιξη της θέσης του Carnap για την έννοια της αναλυτικότητας προς τη σημασιολογία, θα πρέπει να απαντηθούν τα εξής ερωτήματα:

- 1) Γιατί ο Frege προτείνει τη Λογική στη θέση της καντιανής εποπτείας;
- 2) Τι θέση είχε η Λογική στη φιλοσοφία του πριν από το 1906;
- 3) Σε τι συμπέρασμα καταλήγει ο Frege μετά την αποτυχία των Θεμελίων και ποια η θέση της Λογικής στη φιλοσοφία του μετά το 1906; Και εν κατακλείδι,
- 4) πώς αντιδρά ο ίδιος ο Frege σε αυτή την αποτυχία, την οποία και ο ίδιος τη χρεώνει στην ιδέα του να ορίσει την έκταση της έννοιας ‘αριθμός’, ως λογικό αντικείμενο, και κατά συνέπεια στη γλώσσα η οποία τον παραπλανεί και όσον αφορά στην ύπαρξη τέτοιου είδους αντικειμένων και όσον αφορά στη δυνατότητα σχηματισμού ενικών όρων του τύπου: ‘η έκταση της έννοιας F’.

Η πρώτη απόπειρα αντιμετώπισης του παραδόξου καταγράφεται πριν ακόμα ο Frege γίνει αποδέκτης της πρώτης αμφισβήτησης της μεθόδου του με το γράμμα που του στέλνει ο Russell στις 16 Ιουνίου 1902.⁴⁶ Καταγράφεται στην πραγματεία του *Die Grundgesetze der Arithmetik*⁴⁷ την οποία, πιθανότατα υπό το βάρος του

παραδόξου, αφήνει ημιτελή. Πέραν αυτής, επιπλέον απόπειρες αντιμετώπισης του παραδόξου καταγράφονται i) στις δύο συζητήσεις μεταξύ του ίδιου και των Schoenflies και Korselt που αφορούν στην πραγματεία του Frege πάνω στα λογικά παράδοξα της διδασκαλίας των συνόλων, κατά την περίοδο μεταξύ Ιανουαρίου – Απριλίου 1906,⁴⁸ ii) στη συγκρότηση δύο πραγματειών. Στην πρώτη υπό τον τίτλο: ‘Einleitung in der Logik’ [‘Εισαγωγή στη Λογική’] πέραν από τη χρήση της⁴⁹ τυπικής Λογικής κατά τη συγκρότηση των φιλοσοφικών αρχών, διακρίνεται η προσπάθεια του Frege να εκφράσει μια θέση γι’ αυτές τις αλήθειες που παραμένουν ανέπαφες και μετά την ‘καταστροφή’. Πρόκειται για αρχές που ανήκουν μάλλον στη Λογική γενικά, παρά στη φιλοσοφία των μαθηματικών. Τελικά, αφήνει την πραγματεία αυτή ημιτελή. Στη δεύτερη, η οποία καταγράφεται την ίδια χρονιά (1906), ξεκινάει δεύτερη προσπάθεια υπό τον τίτλο ‘Kurze Übersicht meiner logischen Lehrer’,⁵⁰ [‘Σύντομη ανασκόπηση της διδασκαλίας μου περί Λογικής’], την οποία αφήνει επίσης ημιτελή. Τι είναι αυτό που προσπαθεί να περισώσει ο Frege μέσω αυτών των προσπαθειών;

‘Τι μπορώ να θεωρήσω ως αποτέλεσμα της δουλειάς μου?’,⁵¹

αναρωτιέται ο ίδιος, και απαντάει ως εξής:

‘η έκταση μιας έννοιας ή ενός συνόλου, για μένα δεν είναι το πρώτο – [το πρώτο] είναι η ίδια η έννοια’.

Το απόσπασμα αυτό είναι από την Προεργασία για την πραγματεία του ‘Einleitung in der Logik’ [‘Εισαγωγή στη Λογική’], η οποία δεν είναι, παρά μια επιπλέον προσπάθεια για τη συγγραφή μιας πραγματείας που αφορά αποκλειστικά στη φιλοσοφία της Λογικής, και η οποία χρονολογείται τον Αύγουστο του 1906 και αποτελεί την τρίτη προσπάθειά του πάνω στο ίδιο ζήτημα, κατά το ίδιο έτος.⁵²

Ο Frege στις πραγματείες του Begriffsschrift (1879), και *Die Grundlagen der Arithmetik* (1884), όπως είδαμε, αλλά και στην πραγματεία του *Die Grundgesetze der Arithmetik* (1893) κατασκευάζει ένα τυποποιημένο λογικό σύστημα και θεωρεί ότι το νόημα μιας λέξης μπορεί να δοθεί μέσω ρητών ορισμών. Οι ρητοί ορισμοί είναι γι’ αυτόν, λίγο ως πολύ, συντμήσεις που έχουν ως στόχο να κάνουν μια έκφραση πιο απλή και πιο εύχρηστη. Έχουν πάντα συγκεκριμένο και γνωστό νόημα το οποίο

δίδεται μέσω αναγωγικής διαδικασίας με πεπερασμένο αριθμό βημάτων, σε πρωταρχικούς όρους. Η ερμηνεία, δε, των πρωταρχικών όρων δίδεται με τη μέθοδο της ‘ανατομής’ [zerlegend Definition / dissection].

Στις πραγματείες περί Λογικής στις οποίες μόλις αναφερθήκαμε, με τον όρο *‘Logik’* ο Frege εννοεί κάτι ευρύτερο από την τυπική Λογική ή τη θεωρία της παραγωγικής συναγωγής. Εννοεί μια Λογική η οποία δεν θέτει απαραίτητα κανόνες που διέπουν την ‘ορθή συναγωγή’, αλλά ασχολείται με ό,τι απαιτείται για την ερμηνεία ή τη δικαιολόγηση, κάποιων κανόνων. Γενικότερα, επειδή ο έλεγχος για την εγκυρότητα της παραγωγικής συναγωγής συνίσταται στον έλεγχο για τη διατήρηση της αλήθειας, το ενδιαφέρον της Λογικής συνίσταται για τον Frege στον τρόπο με τον οποίο μια πρόταση ή η Σκέψη την οποία αυτή εκφράζει, ορίζεται ως αληθής με κριτήριο ή τον τρόπο συγκρότησής της ή σύμφωνα με τη δομή της Σκέψης την οποία εκθέτει. Αυτό σημαίνει ότι η Λογική πρέπει να είναι μια θεωρία εφαρμόσιμη σε κάθε γλώσσα ικανή να εκφράσει μια Σκέψη.

2.2. Η γλώσσα εκφράζει τη Σκέψη

Μια αρκετά πλήρη έκφραση του προβληματισμού του Frege γύρω από το status της Λογικής συνιστά η πραγματεία, *Logische Untersuchungen* [*Λογικές Έρευνες* – στο εξής: *L.U.*], όπου ο Frege επιχειρεί τη σύνδεση μεταξύ Λογικής, Σκέψης και γλώσσας. Αυτή δημοσιεύτηκε ενώ ο ίδιος ο Frege ήταν εν ζωή και αποτελείται από τα εξής τρία άρθρα: ‘Der Gedanke’ [‘Η Σκέψη’], ‘Die Verneinung’ [‘Η Άρνηση’] και ‘Gedankengefüge’ [‘Οι αρμοί της Σκέψης’ ή ‘Η δομή της Σκέψης’ σε παράφραση]. Τα άρθρα αυτά έχουν γραφτεί μεταξύ 1918 και 1923.

Δύο είναι τα κύρια ζητήματα που απασχολούν τον Frege στις Λογικές έρευνες: το τι είναι η Σκέψη και το πώς αυτή εκφέρεται μέσω της γλώσσας. Στο πρώτο μέρος των Λογικών Ερευνών, στο άρθρο ‘Der Gedanke’ ο Frege, καταρχήν, οροθετεί τη Σκέψη i) ως αντικείμενο της διαδικασίας του σκέπτεσθαι, ii) ως αντικειμενική σε αντιδιαστολή με την ιδέα την οποία ορίζει ως υποκειμενική, iii) ως πραγματική χωρίς να έχει φυσική υπόσταση όπως τα πραγματικά αντικείμενα, και χωρίς να είναι ιδιότητα πραγματικού αντικειμένου. Ο Frege έχει επανειλημμένα υποστηρίζει, όπως θα δούμε στη συνέχεια, ότι η γλώσσα είναι ο καλύτερος εκφραστής της Σκέψης τον οποίο διαθέτουμε. Ως εκ τούτου μια Σκέψη θα πρέπει να εκφέρεται μέσα από τα διάφορα είδη των γλωσσικών προτάσεων.⁵³ Μπορούν, όμως, όλα τα είδη των προτάσεων να είναι φορείς της Σκέψης; Η απάντηση του Frege είναι αρνητική. Για τις προτάσεις που εκφράζουν προσταγή, παράκληση ή επιθυμία και για τα επιφωνήματα δηλώνει ρητά ότι δεν μπορούν να εκφράζουν Σκέψη (*L.U.* s.35). Ορίζει ως άμεσο φορέα μιας Σκέψης, μόνο τη βεβαίωση ή δήλωση και υποστηρίζει ότι *η Σκέψη και η αλήθεια της βεβαίωσης είναι άρρηκτα δεμένες μεταξύ τους* (*L.U.* s.35). Τι συμβαίνει όμως με τις ερωτηματικές προτάσεις; Είναι, η όχι, εκφραστές της Σκέψης; Το συγκεκριμένο είδος προτάσεων προβληματίζει ιδιαίτερος τον Frege για τον εξής λόγο: όταν διατυπώνει κανείς μια ερώτηση, συλλαμβάνει μια Σκέψη, η οποία υπόκειται σε δύο ενδεχόμενα: α) η απάντηση στην ερώτηση να είναι καταφατική, β) η απάντηση στην ερώτηση να είναι αρνητική. Στην πρώτη περίπτωση η απάντηση αποδίδεται μέσω μιας βεβαίωσης, η οποία δεν εκφράζει τίποτα άλλο παρά την αλήθεια του νοήματος που βεβαιώνει. Στη δεύτερη περίπτωση, όμως, μια αρνητική απάντηση τι αποδίδει; Η θέση του Frege είναι ότι δεν μπορούμε να αρνηθούμε χωρίς να υπάρχει κάτι για να το αρνηθούμε και αυτό το κάτι είναι μια Σκέψη (*L.U.* s.72).

Στο δεύτερο μέρος των *Λογικών Ερευνών*, στο άρθρο ‘Die Verneinung’ επιχειρηματολογεί υπέρ αυτής της θέσης. Το τρίτο μέρος των *Λογικών Ερευνών*, το άρθρο: ‘Gedankengefüge’ αφορά στο, σε τι ακριβώς συνίσταται η δομή της Σκέψης και πώς συνδέονται μεταξύ τους τα μέρη της έτσι ώστε, *το Όλον να είναι κάτι παραπάνω από τα επιμέρους*.

Αφετηρία γι’ αυτόν τον προβληματισμό, είναι η γλώσσα. Τον θαυμασμό του για τις δυνατότητές της, δε, τον εκφράζει στο εν λόγω άρθρο, από την πρώτη κιόλας φράση. Από το άρθρο αυτό παραθέτουμε το παρακάτω απόσπασμα (*L.U. s.72*):

Είναι να απορεί κανείς με τις δυνατότητες της γλώσσας. Είναι αδύνατο να παραβλεφθεί το ότι με μερικές συλλαβές μπορούν να διατυπωθούν πολλές Σκέψεις. [Είναι αδύνατο να παραβλεφθεί] και το ότι αυτή [η γλώσσα], για κάποια Σκέψη την οποία είχε συλλάβει κάποτε ο πρώτος άνθρωπος επί της γης, βρίσκει μια τέτοια περιβολή, ώστε μέσα σε αυτή να μπορεί κανείς να αναγνωρίσει μια άλλη Σκέψη, εντελώς καινούργια. Αυτό θα ήταν αδύνατον, αν η Σκέψη δεν μπορούσε να χωριστεί σε τμήματα τα οποία να αντιστοιχούν στα μέρη των προτάσεων κατά τέτοιο τρόπο, ώστε η δομή της πρότασης να μπορεί να ισχύει ως απεικόνιση της δομής της Σκέψης.[...] Είναι αλήθεια ότι εφαρμόζουμε, στην ουσία, μια μεταφορά όταν τη σχέση μεταξύ Όλου και μέρους [που ισχύει στην πρόταση] τη μεταφέρουμε στη Σκέψη. Κι όμως, η αντιπαραβολή αυτή ανταποκρίνεται στο Όλον τόσο καλά, ώστε το ότι χωλαίνει σε κάποια σημεία ελάχιστα μας ενοχλεί. Κατ’ αυτόν τον τρόπο οι Σκέψεις θεωρούνται ως αποτελούμενες από απλούστερα μέρη, τα οποία αντιστοιχούν πάλι σε απλούστερα μέρη προτάσεων και έτσι γίνεται κατανοητό το ότι από λίγα μέρη προτάσεων μπορεί να σχηματίσει κανείς ένα πλήθος προτάσεων μεγάλης ποικιλομορφίας, στις οποίες αντιστοιχεί ένα πλήθος Σκέψεων μεγάλης ποικιλομορφίας, επίσης. Σε αυτό το σημείο προκύπτει το ερώτημα: *με ποιο τρόπο* συμβαίνει η δόμηση της Σκέψης και ποιο είναι *το συνδετικό μέσον* μεταξύ των μερών, έτσι ώστε το Όλον να υπερβαίνει το σύνολο των επί μέρους;’

Θα επιστρέψουμε στο πρώτο εκ των τριών άρθρων [‘Der Gedanke’] των *Λογικών Ερευνών* προκειμένου να εκθέσουμε με περισσότερες λεπτομέρειες το πώς αντιλαμβάνεται ο Frege τη σύνδεση μεταξύ Σκέψης και Λογικής.

Όπως έχουμε ήδη πει, ο Frege στο άρθρο ‘Der Gedanke’ προσπαθεί να απαντήσει στο ερώτημα, τι είναι η Σκέψη i) οροθετώντας την, και ii) συνδεοντάς την με τη γλώσσα ορίζοντας ως άμεσο φορέα μιας Σκέψης τη βεβαίωση ή δήλωση. Ο Frege υποστηρίζει ότι *η Σκέψη και η αλήθεια της βεβαίωσης είναι άρρηκτα δεμένες μεταξύ τους (s.35), έτσι ώστε η σύνδεση της Σκέψης με τη Λογική γίνεται μέσω της έννοιας της αλήθειας*. Με ποιο τρόπο αντιλαμβάνεται, όμως, ο Frege την έννοια

‘αληθές’; Ο Frege δηλώνει απερίφραστα ότι το περιεχόμενο της έννοιας ‘αληθές’ δεν ορίζεται:

Θρυμματίζεται κάθε προσπάθεια ορισμού του ‘να είναι κάτι αληθές’ [...] εμπλέκεται κανείς σε κύκλο. Εξ αυτού καθίσταται προφανές ότι το περιεχόμενο της λέξης ‘αληθές’ είναι εντελώς μοναδικό και μη δυνάμενο να οριστεί (s.32).

Για να την προσεγγίσει, ως εκ τούτου, κάνει τα εξής βήματα. Επισημαίνει ότι το ‘αληθές’:

i) ως λέξη, δείχνει το δρόμο στη Λογική, όπως η λέξη ‘ωραίο’ δείχνει το δρόμο στην αισθητική και η λέξη ‘καλό’ στην ηθική. Κι αυτό γιατί, ναι μεν όλες οι επιστήμες έχουν ως στόχο την αλήθεια, αλλά η Λογική ασχολείται με αυτή με έναν τρόπο εντελώς διαφορετικό

ii) ως έννοια χαρακτηρίζει τους νόμους της φύσης, οι οποίοι με τη σειρά τους αφορούν σε ‘αυτό που είναι αληθές’ [δηλαδή το γεγονός, το πραγματικό, το είναι (das Wahrsein)] και όχι σε ‘αυτό που θεωρείται ως αληθές (das Fürwahrsein)’, [δηλαδή, το σκέπτεσθαι, το κρίνειν και το συνάγειν] και ότι δηλώνει ρητά τη σύνδεση μεταξύ Λογικής με ‘αυτό που είναι αληθές’.

Η σύνδεση αυτή προκύπτει από την ανάθεση στη Λογική του έργου, να βρει τους νόμους που διέπουν ‘αυτό που είναι αληθές’ προκειμένου να αποκλειστεί η οποιαδήποτε ανάμιξη του ψυχολογικού παράγοντα σε αυτήν τη διαδικασία. Οι νόμοι αυτοί θα πρέπει να διαφοροποιούνται από τους νόμους του ‘να θεωρείται κάτι αληθές’ καθώς και από τους νόμους του ‘σκέπτεσθαι’ και δι αυτών αναπτύσσεται η σημασία της λέξης ‘αληθές’ (ss.30-31).

Προκειμένου τα στοιχεία προσέγγισης της έννοιας ‘αληθές’ να είναι κατά το δυνατόν σαφή, ο Frege επισημαίνει, *τι δεν είναι* η έννοια αυτή. Έτσι δηλώνει ρητά ότι: i) η αλήθεια δεν είναι ιδιότητα, όπως αυτή που εκφράζεται με τις λέξεις ‘κόκκινο’, ‘πικρό’, κ.ά. ii) το ‘να είναι κάτι αληθές’, δεν αποτελεί ιδιότητα αντιληπτή δια των αισθήσεων (ss.33-34).

Ελπίζω στους αναγνώστες μου να γίνει σαφές, τι ακριβώς θέλω να ονομάσω ‘Σκέψη’ (s. 40). Δεν είμαι στην ευχάριστη θέση ενός μεταλλειολόγου, ο οποίος δείχνει στους ακροατές του μια ορεία κρύσταλλο. Εγώ δεν μπορώ να δώσω στα χέρια των αναγνωστών μου μια Σκέψη με την παράκληση να την παρατηρήσουν προσεκτικά από όλες τις μεριές. Πρέπει να αρκεστώ στο εξής: τις Σκέψεις, οι οποίες από μόνες τους δεν φέρουν καμία δια των αισθήσεων νοηματοδότηση (den unsinnlichen

Gedanken), να τις προσφέρω στον αναγνώστη περιβεβλημένες στη δια των αισθήσεων νοηματοδοτημένη γλωσσική μορφή (in die sinnliche sprachliche Form). Σε αυτό το σημείο, το ότι η γλώσσα έχει την ικανότητα να δημιουργεί εικόνες.[(die Bildlichkeit der Sprache) [την αισθητηριακή εν προκειμένω] δημιουργεί δυσκολίες. *Το [αισθητηριακά] νοήσιμο διεισδύει πάντα και καθιστά την έκφραση [της Σκέψης] εικονική και ως εκ τούτου ασαφή [ως προς τη δομή της ή την ουσία της]. Έτσι, υφίσταται ένας αγώνας με τη γλώσσα, και το θεωρώ αναγκαίο να ασχολούμαι ακόμα, [με αυτή] παρά το ότι δεν είναι εδώ, αυτή η κύρια ενασχόλησή μου.* (s.40, υπ.4).⁵⁴

Έτσι, η αλήθεια ως λέξη η οποία χαρακτηρίζει τη θεωρία της Λογικής μεταφέρεται, όπως είπαμε, στη γλώσσα μέσα από τις βεβαιώσεις ή δηλώσεις. Με κάθε χαρακτηριστικό γνώρισμα [με την κάθε ιδιότητα] ενός αντικειμένου συνδέεται το χαρακτηριστικό γνώρισμα της Σκέψης που είναι το γνώρισμα της αλήθειας. Για παράδειγμα, η φράση ‘μυρίζει μενεξές’ (s.34) είναι μια βεβαίωση. Το ότι η συγκεκριμένη φράση εκφράζει βεβαιότητα δεν οφείλεται σε κάποιο ιδιαίτερο κομμάτι της πρότασης. Αυτό που βεβαιώνεται εντάσσεται στη μορφή της βεβαιωτικής πρότασης. Στη μορφή αυτή έγκειται η βεβαιωτική της ισχύς. Η προτασιακή αυτή μορφή δηλαδή, εκφράζει την αλήθεια, και ως εκ τούτου δεν χρειαζόμαστε τη λέξη ‘αληθές’. Αν αυτή η μορφή χαθεί, η πρόταση δεν μπορεί να την ανακτήσει μέσω της λέξης ‘αληθές’. Αν πούμε τώρα ότι ισχυριζόμαστε: ‘είναι αλήθεια ότι μυρίζει μενεξές’ έχουμε μετατρέψει τη βεβαίωση σε κρίση.⁵⁵ Όπως φαίνεται, βεβαίωση και κρίση έχουν το ίδιο περιεχόμενο. Η ιδιότητα του αληθούς δεν φαίνεται να προσέθεσε στο περιεχόμενο κάτι επιπλέον.

Και όμως, δεν είναι μεγάλη επιτυχία όταν μετά από μακρά ταλάντευση και κοπιαστική έρευνα, ο ερευνητής είναι σε θέση να πει τελικά: αυτό που είχα υποθέσει είναι αληθές;[...] *Η σημασία της λέξης ‘αληθές’ είναι εντελώς μοναδική. Θα προσπαθήσω να την προσεγγίσω ξεκινώντας από τη γλωσσική της χρήση. Δηλαδή από τη χρήση της ως ιδιότητας προτάσεων της γλώσσας.[...] Στις βεβαιώσεις μπορώ να εκφράζω μια Σκέψη χωρίς να χρειάζεται να δηλώνω αν αυτή είναι αληθής, γιατί σε αυτές, Σκέψη και αλήθεια είναι άρρηκτα δεμένες μεταξύ του’* (s. 34-35).

Κατ’ αυτόν τον τρόπο, μέσω της βεβαίωσης, η γλώσσα εκφράζει ‘το αληθές’. Η σύνδεση του ‘αληθούς’ ως προτασιακής ιδιότητας με τη Σκέψη και το δεδομένο ότι αλήθεια και αντικειμενικότητα είναι επίσης άρρηκτα μεταξύ τους συνδεδεμένες, οδηγούν στην απαίτηση της πλήρους και απόλυτης αντικειμενικότητας για τη Σκέψη. Την αντικειμενικότητα αυτή ο Frege τη διαφυλάττει μέσω του σαφούς διαχωρισμού

των Σκέψεων από τις 'ιδέες'.⁵⁶ Γι' αυτό, κατ' αρχήν, εισάγει στον τρόπο που τις υποδεχόμαστε την εξής διάκριση:

Κανείς, βλέπει ένα αντικείμενο [*sieht ein Ding*], έχει μια ιδέα [*hat eine Vorstellung*], πιάνει-συλλαμβάνει ή σκέφτεται μια Σκέψη [*faßt oder denkt einen Gedanken*]. Όταν κανείς πιάνει ή σκέφτεται μια Σκέψη, δεν ποιεί τη Σκέψη αυτή, αλλά συνέρχεται με αυτή, η οποία ήδη υπάρχει, σε μια συγκεκριμένου είδους σχέση, η οποία είναι διαφορετική από τη διαδικασία του βλέπειν ένα φυσικό αντικείμενο και του έχουν μια ιδέα. (s.44, Υπ.5).

Στη συνέχεια, προσπαθεί να οροθετήσει τον ιδιαίτερο χώρο των Σκέψεων, δια της μεθόδου του αποκλεισμού χωρίς να τον απασχολεί να καθορίσει πού εγκαθίσταται η περιοχή αυτή.

Οι Σκέψεις δεν είναι ούτε αντικείμενα του εξωτερικού κόσμου, ούτε ιδέες. 'Ως εκ τούτου οφείλουμε να αναγνωρίσουμε την ύπαρξη μιας τρίτης περιοχής. Για παράδειγμα, η Σκέψη την οποία εκφράζουμε μέσω του Πυθαγορείου Θεωρήματος είναι διαχρονικά αληθής, ανεξάρτητη από το αν υπάρχει κάποιος ο οποίος να τη θεωρεί αληθή. Είναι αληθής όχι μόνον από τότε που αποκαλύφθηκε,⁵⁷ όπως συμβαίνει και με ένα πλανήτη. Βρίσκεται σε αμοιβαία αλληλεπίδραση με τους άλλους πλανήτες ακόμα και προτού να εντοπιστεί. (s.44).

Είπαμε ότι οι Σκέψεις του Frege είναι μεν πραγματικές, η πραγματικότητά τους, όμως, είναι εντελώς διαφορετικού είδους από αυτή των φυσικών αντικειμένων. Στο πλαίσιο αυτής της ιδιάζουσας πραγματικής τους υπόστασης εντάσσεται και το εξής χαρακτηριστικό: λείπει από τις Σκέψεις αυτή η αλληλεπίδραση που διέπει τα φυσικά φαινόμενα. Η δράση τους, δηλαδή, δεν εμφανίζεται μεταξύ Σκέψεων, αλλά απελευθερώνεται μέσω αυτού που διενεργείται όταν κάποιος σκέπτεται. Ως εκ τούτου είναι ενδιαφέρον να δούμε: *με ποιο τρόπο επικοινωνείται η Σκέψη μεταξύ των ανθρώπων και πώς αυτή η μεταφορά εγγυάται την ύπαρξη του εξωτερικού κόσμου;*

Ο Frege αποδίδει στη Σκέψη τον εκ των ων ουκ άνευ αντικειμενικό παράγοντα, ο οποίος αποκλείοντας το υποκειμενικό στοιχείο μπορεί να εξασφαλίσει την απρόσκοπτη και αντικειμενική πρόσβαση στον εξωτερικό, πραγματικό κόσμο. Η πεποίθησή του αυτή έχει ως αφετηρία δύο παρατηρήσεις: α) ότι η δια των αισθήσεων αλήθεια συνοδεύεται από την αισθητηριακή εντύπωση η οποία έχει να κάνει με τον εσωτερικό μας κόσμο και ως εκ τούτου χαρακτηρίζεται από υποκειμενισμό, και β) ότι αυτό που πρέπει να συνοδεύει την παραπάνω διαδικασία πρόσληψης αισθητηριακών δεδομένων δεν είναι αισθητηριακά αντιληπτό και έτσι δεν μπορεί το ίδιο να

βρίσκεται στον εξωτερικό κόσμο. Οι δύο αυτές παρατηρήσεις τον οδηγούν στο συμπέρασμα ότι *η διαδικασία της αισθητηριακής πρόσληψης του πραγματικού εξωτερικού κόσμου δεν αρκεί για να μας φανερωθεί ο εξωτερικός κόσμος,*

Ως εκ τούτου, *η ίδια η αισθητηριακή πρόσληψη μας οδηγεί έξω από αυτήν και μας επιτρέπει να συλλάβουμε μια Σκέψη (s.51). Χωρίς αυτό το πραγματικό, μεν, αλλά μη αισθητηριακά αντιληπτό στοιχείο, ο καθένας από μας θα έμενε έγκλειστος στο δικό του εσωτερικό κόσμο.* Όμως δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο, γιατί

το ίδιο αντικείμενο το οποίο βλέπω εγώ, μπορεί να το δει και ο καθένας. Πώς κάτι τέτοιο είναι δυνατόν αν όλα είναι ένα όνειρο; [αν, δηλαδή, ο εξωτερικός κόσμος δημιουργεί στο νου την υποκειμενική ιδέα για την ύπαρξή του] ...αν είναι όνειρο το ότι και ο συνοδός μου βλέπει τα πράσινα λιβάδια [όπως και εγώ], αν όλα είναι έργο στη σκηνή μόνο του δικού μου συνειδητού, τότε είναι άκρως αμφισβητήσιμο το αν υφίστανται αντικείμενα στον εξωτερικό κόσμο, λέει ο Frege (s.44).

Οι σκέψεις κατά τον Frege συνδέουν, λοιπόν, το άτομο με τον εξωτερικό κόσμο. Εκτός από τη σύνδεση του ατόμου με τον κόσμο, η Σκέψη κατά τον Frege εκπληρώνει δια της γλώσσας και *το χρέος της επικοινωνίας* μεταξύ των ανθρώπων. Αυτό συμβαίνει γιατί η διαμεσολάβηση της Σκέψης μεταξύ των ατόμων της κοινότητας εγγυάται την ύπαρξη *δημόσιας γλώσσας* μέσα στην κοινότητα των ανθρώπων της, καθώς και την ύπαρξη του *ρεαλιστικού στοιχείου* στην αναφορά των γλωσσικών προτάσεων.

Μια Σκέψη η οποία θα μπορούσε να συλληφθεί μόνον από έναν [δεν θα βοηθούσε στην επικοινωνία γιατί], αυτός ο ένας δεν θα μπορούσε να τη μοιραστεί με άλλους. Γι' αυτό, όταν χρησιμοποιεί κανείς, εκφράσεις του τύπου: 'εγώ πληγώθηκα', πρέπει να χρησιμοποιεί το 'εγώ' με τέτοιο τρόπο ώστε η σημασία του να γίνεται αντιληπτή και από τους άλλους (ss.39-40).

Η επίδραση, λοιπόν, που έχει ένας άνθρωπος σε έναν άλλο άνθρωπο διαμεσολαβείται από τις Σκέψεις κατά κύριο λόγο. Πώς όμως, μπορεί να μοιραστεί κανείς μια Σκέψη με έναν άλλο άνθρωπο;

Οι Σκέψεις δεν είναι μόνον *αντικειμενικές*, αλλά και *αναλλοίωτες* για τον Frege. Κατά την άποψή του, υπέρ του αναλλοίωτου συνηγορεί το χαρακτηριστικό της διαχρονικότητας μιας Σκέψης, η οποία και υπερβαίνει σε διάρκεια το χρονικό προσδιορισμό της βεβαίωσης που της αντιστοιχεί. Επιπλέον, η επέμβαση του υποκειμενικού παράγοντα κατά τη διαμεσολάβηση μιας Σκέψης μεταξύ των

ανθρώπων δρα με τέτοιο τρόπο, ώστε αυτοί να συλλάβουν εκ νέου τις Σκέψεις και να τις θεωρήσουν ως αληθείς. Κατ' αυτόν τον τρόπο φέρεται εις πέρας η πραγμάτωση της ιστορίας των μεγάλων γεγονότων στην πορεία ανθρωπότητας (ss.53).

Ο αναλλοίωτος χαρακτήρας και η αντικειμενικότητα της Σκέψης του Frege ερμηνεύει, επιπλέον, και το γεγονός της ύπαρξης της επιστήμης. Για παράδειγμα, ο Γαλιλαίος χρησιμοποιεί τη Σκέψη την οποία εκφράζει το Πυθαγόρειο Θεώρημα στην κινηματική του προκειμένου να αποδείξει γεωμετρικά ότι κάθε σώμα που κάνει ελεύθερη πτώση επιταχύνεται από την ίδια επιτάχυνση, καθώς και τις εξισώσεις της κίνησης. Ο Γαλιλαίος αναγνωρίζει τη Σκέψη του Πυθαγορείου Θεωρήματος ως αληθή και ως τέτοια την εφαρμόζει. Το συγκεκριμένο παράδειγμα δείχνει ότι οι ενέργειές μας, συνήθως, προετοιμάζονται μέσω των διαδικασιών του σκέπτεσθαι και του κρίνειν. Αυτός που συλλαμβάνει μια Σκέψη, την εφαρμόζει ως αληθή και έτσι προκαλεί μεταβολές στον εξωτερικό, κοινό για όλους τους ανθρώπους, πραγματικό κόσμο.

2.3. Το ‘Λογικό’ ως ερμηνεία του Αληθούς

Μελετώντας κανείς τον Frege μέσα από τις πραγματείες *Begriffsschrift* (1879), *Die Grundlagen der Arithmetik* (1884) και *Die Grundgesetze der Arithmetik* (1893), και στη συνέχεια από τη συλλογή των άρθρων του με τίτλο: *Logische Untersuchungen* [Λογικές Έρευνες], μπορεί να συμπεράνει ότι εκεί ο Frege εκφράζει δύο διαφορετικές προσεγγίσεις στο ζήτημα της γλώσσας και της Λογικής. Για την μια, την φορμαλιστική, έχουμε ήδη συζητήσει. Η άλλη προσέγγιση φαίνεται να διαφοροποιείται ουσιαστικά από την πρώτη στο ότι το κύριο ζήτημα που απασχολεί τον Frege εδώ, δεν είναι το να υποστηρίξει ότι η ύπαρξη νοημάτων ταυτίζεται με την ύπαρξή τους ως νοήματα γλωσσικών προτάσεων. Το κύριο ζήτημα που τον απασχολεί στη δεύτερη προσέγγιση δεν είναι ούτε η γλώσσα καθαυτή ούτε η γλωσσική έκφραση της Λογικής, αλλά, το status της Λογικής και η Σκέψη.

Δεν είναι εύκολο να καταλήξει κανείς σε ασφαλές συμπέρασμα ανατρέχοντας στα εν ζωή δημοσιευμένα κείμενά του ποιο είναι για τον Frege το status της Λογικής και τι είναι για τον Frege μια λογική έννοια. Όπως είπαμε, αν κανείς περιοριστεί στις πραγματείες του *Begriffsschrift* (1879), *Die Grundlagen der Arithmetik* (1884) και *Die Grundgesetze der Arithmetik* (1893), οδηγείται μάλλον στην πεποίθηση ότι το ενδιαφέρον του Frege περιορίζεται δραματικά στη χρήση της τυπικής Λογικής ως μέσου έκφρασης εννοιών, σε ορισμούς εννοιών ή σε αποδεικτικές διαδικασίες. Αν ανατρέξει κανείς και στην πραγματεία *Logische Untersuchungen* (1918 – 1923), αποκομίζει την εντύπωση ότι ο Frege αλλάζει θέση προς το τέλος της φιλοσοφικής του πορείας.

Ρήγμα στην εντύπωση αυτή προκαλεί η μελέτη των αδημοσίευτων, κατά τη διάρκεια της ζωής του, κειμένων του Frege, τα οποία συμπεριλαμβάνονται στη συλλογή με τον τίτλο: *Nachgelassene Schriften* [Κληρονομηθέντα Κείμενα – στο εξής: *N.S.*].

Έχουμε ήδη εμμέσως αναφερθεί σε αυτά. Πρόκειται για μια συλλογή αδημοσίευτων γραπτών που μας κληροδότησε ο Frege, η οποία διασώθηκε μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, και ως εκ τούτου έγινε γνωστή μετά το θάνατό του, υπό τον τίτλο: *Nachgelassene Schriften* [*N.S.*] ή σύμφωνα με την αγγλική μετάφραση, *Posthumous Writings* [Μεταθάνατον Κείμενα]. Τα γραπτά αυτά καλύπτουν την χρονική περίοδο σχεδόν πενήντα χρόνων [1879 – 1923] και μας παρέχουν πολύτιμο

υλικό που μπορεί να ρίξει περισσότερο φως στον τρόπο ενασχόλησης του Frege με το λογικό στοιχείο. Γιατί εκτός από τις τρεις πραγματείες για τη Λογική (1979-81 / 1897 / 1906), την ‘Προεργασία’ (1906) και το άρθρο περί διδασκαλίας της Λογικής (1906), τα οποία ήδη αναφέραμε, η συλλογή αυτή περιέχει επιπλέον κείμενα με εξίσου διαφωτιστικό υλικό πάνω στον τρόπο θέασης της Λογικής και της σχέσης της με τη Σκέψη, από τον ίδιο τον Frege. Τα κείμενα αυτά είναι τα εξής: ‘Meine grundlegenden logischen Einsichten’ [‘Οι θεμελιωμένες μου λογικές πεποιθήσεις’] (1915, s.271,), ‘Die Aufzeichnungen für L. Darmstaedler’ [‘Σημειώσεις για τον L. Darmstaedler’] (1919, s.273,) και μια σειρά από 17 προτάσεις της Λογικής, γνωστές ως: ‘17 Kernsätze zur Logik’ (N.S.s.189) [‘Οι 17 βασικές προτάσεις για τη Λογική’].⁵⁸

Από τη συλλογή αυτή θα ξεχωρίσουμε κατ’ αρχήν ένα κείμενο τριών, περίπου, σελίδων το οποίο συνιστά ουσιαστικά την κατακλείδα της πορείας του πάνω στο θέμα, ποιο είναι το status της Λογικής και έχει τον τίτλο: ‘Die Logische Allgemeinheit’ [‘Η Λογική Καθολικότητα’] (όχι πριν από το 1923, N.S.s.278). Το κείμενο αυτό ξεκινάει ως εξής:

Σε αυτό το περιοδικό δημοσιεύω μια έκθεση που αφορά στη δομή της Σκέψης [Gedankengefüge], όπου έχουν θέση και οι Σκέψεις των οποίων τη δομή έχουμε υποθέσει. Με απασχολεί, το πώς θα μπορούσα από αυτές να μεταβώ σε αυτό που στη Φυσική, στα Μαθηματικά και στη Λογική αποκαλούμε ‘νόμο’. Αρθρώνουμε πολύ συχνά ένα νόμο με τη μορφή μιας Σκέψης με υποθετική δομή, η οποία απαρτίζεται από μια ή περισσότερες υπό συνθήκη προτάσεις, και από το εξ αυτών συμπέρασμα.⁵⁹

Στο απόσπασμα αυτό, που είναι της ίδιας περιόδου με το *Logische Untersuchungen*, είναι εμφανής η συσχέτιση της Σκέψης ως αντικειμένου της διαδικασίας του σκέπτεσθαι, με τη Λογική. Από το κείμενο αυτό, όμως, δεν διασώθηκαν παρά οι πέντε πρώτες σελίδες.⁶⁰ Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Günther Patzig στην εισαγωγή της συλλογής *Logische Untersuchungen*, (s.6) αν η πραγματεία αυτή είχε διασωθεί ολόκληρη, θα συνιστούσε το τέταρτο μέρος των Λογικών Ερευνών και θα έδινε μαζί με τις άλλες τρεις πραγματείες από κοινού μια ερμηνεία βασιζόμενη στην αλληλοσύνδεση των στοιχείων της Λογικής, από το χέρι του ίδιου του Frege για την περίοδο 1918 – 1923.

Η εικόνα της φρεγκιανής φιλοσοφίας την οποία ολοκληρώνει το κείμενο ‘Die Logische Allgemeinheit’ για την περίοδο 1918 – 1923, διατρέχει χρονική περίοδο πενήντα περίπου ετών [1879 – 1923]. Στα υπόλοιπα κείμενα της συλλογής

Nachgelassene Schriften, καταγράφονται και προγενέστερες απόπειρες συγγραφής πραγματείας με θέμα το status της Λογικής. Η πρώτη, υπό τον τίτλο ‘Logik’ μεταξύ 1879 και 1881 και η δεύτερη υπό τον ίδιο τίτλο το 1897,⁶¹ γράφονται κατά την περίοδο της πραγματείας *Begriffsschrift* (1879) και μετά την πραγματεία *Die Grundlagen der Arithmetik* (1884), αντίστοιχα. Αυτό δείχνει ότι ο Frege για μακρά χρονική περίοδο, πέραν από την ενασχόλησή του με τη Λογική ως φορμαλιστικό σύστημα, ενδιαφέρεται για το status της Λογικής και τη χρήση της στην ανάλυση των φιλοσοφικών προβλημάτων. Ως εκ τούτου, ίσως να μην είναι τόσο παρακινδυνευμένο να ισχυριστεί κανείς ότι: *το status της Λογικής και όχι μόνο οι δυνατότητές της ως φορμαλιστικού συστήματος συνιστά το κύριο ενδιαφέρον του στη φιλοσοφία.*

Στα κείμενα που προαναφέραμε, διακρίνει κανείς τα εξής κοινά χαρακτηριστικά:

- i) την κριτική προς τον ψυχολογισμό και τον πλήρη διαχωρισμό του από τη Σκέψη ως αντικείμενο της διαδικασίας του σκέπτεσθαι (*Logik*, 1879-1891, 3-4 / 1897, 158-60)
- ii) την ενασχόληση με την έννοια ‘αληθές’,
- iii) τη ύπαρξη της γλώσσας ως μέσον έκφρασης της Σκέψης.

Το δεύτερο εκ των τριών χαρακτηριστικών αποτελεί τη βασική προκείμενη του λογικού εγχειρήματος, και ως εκ τούτου θα αναφερθούμε αρχικά σε αυτή.

Το ερώτημα που κυριαρχεί σε κάθε κείμενό του το οποίο πραγματεύεται το ζήτημα της Λογικής και εκφράζεται ρητά στη ‘Λογική’ του 1879-81 είναι,

‘Πώς πρέπει να σκέφτομαι για να έχω ως στόχο την προσέγγιση της αλήθειας;’⁶²

Αυτό το: ‘*πώς πρέπει να σκέφτομαι*’ ο Frege το εφαρμόζει σε δύο επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο αφορά στις επιστήμες, όπου τους ‘νόμους του να είναι κάτι αληθές’ τους θεωρεί συνθήκες περιορισμένες στην κάθε συγκεκριμένη επιστημονική περιοχή, απαλλαγμένες από οιαδήποτε ψυχολογική διάσταση (*Logik* 1879-189, 4-5-6 / 1897, 158-9). Το δεύτερο επίπεδο αφορά στην κοινή περιοχή την οποία μοιράζονται μεταξύ τους τα διάφορα επιστημονικά πεδία. Η περιοχή αυτή διέπεται, κατά τον Frege από τους ‘γενικούς λογικούς νόμους’ του ‘να είναι κάτι αληθές’ και είναι οι νόμοι οι εντάξιμοι στη Λογική. Γιατί,

‘Μόνο το ‘καθολικό’, αυτό που ισχύει για κάθε περιοχή της Σκέψης, θεωρούμε ότι οφείλει να ενταχθεί στη Λογική’,

υποστηρίζει. Η Λογική, δηλαδή, κατανοείται από τον Frege, όπως έχουμε πει, ως η ‘κανονιστική επιστήμη’⁶³ που έχει ως στόχο την προσέγγιση της αλήθειας και γι’ αυτό το λόγο οι νόμοι που την στηρίζουν, οι λογικοί νόμοι δηλαδή

‘[...] δεν είναι τίποτα άλλο παρά η ανάπτυξη του περιεχομένου της λέξης ‘αληθές’ (Logik 1879-1891,3),

λέξης που ο Frege θεωρεί ως το σήμα κατατεθέν για τη Λογική

‘[...] κατά τον ίδιο τρόπο, όπως είναι η λέξη ‘καλό’ για την ηθική και ‘ωραίο’ για την αισθητική’ ((Logik 1897, 139).

Η θέση αυτή την οποία υπερασπίζεται ο Frege εμπεριέχει μια ερμηνεία. Την ερμηνεία του ‘λογικού’ ως έννοιας εξαρτώμενης από τον τρόπο κατανόησης του ‘αληθούς’. Γι’ αυτό το λόγο τονίζει ότι:

- i) θα ήταν μάταιο να προσπαθήσει κανείς να κάνει σαφέστερο ό,τι μπορεί να κατανοηθεί στο ‘αληθές’, μέσω ορισμού (Logik 1897, 139),
- ii) όταν δηλώνω ότι το άθροισμα 2 και 3 κάνει 5, δηλώνω [και δεν ορίζω] ότι αυτό είναι αληθές (Logik 1897, 140).

Ως ερμηνεία, δε, της έννοιας της αλήθειας προτείνει αυτό που εμπεριέχεται σε μια βεβαιωτική πρόταση της μορφής, ‘είναι αληθές ότι [...]’, και εξηγεί:

Όταν βεβαιώνω, ‘είναι αληθές ότι το νερό της θάλασσας είναι αλμυρό’, το ίδιο πράγμα βεβαιώνω όταν λέω, ‘το νερό της θάλασσας είναι αλμυρό’. Διαπιστώνει κανείς ότι η βεβαίωση δεν βρίσκεται στη λέξη ‘αληθές’ αλλά στη ‘βεβαιωτική ισχύ’ με την οποία εκφέρεται η εν λόγω πρόταση. (Logik 1897, 271).⁶⁴

Η σύνδεση Σκέψης και γλώσσας, σαφής στο εγχείρημα βεβαίωσης του ‘αληθούς’, γίνεται εμφανής στη φιλοσοφία του Frege ήδη από την εποχή της Εννοιογραφίας (1879) όταν υποστηρίζει ότι μπορούμε να αποκτήσουμε μια έννοια μέσω της αποσύνθεσης του περιεχομένου μιας Σκέψης που δύναται να εκφραστεί υπό μορφή κρίσης (Logik, 1879-1891)⁶⁵. Το ότι συνεχίζει να υποστηρίζει την ύπαρξη της σύνδεσης αυτής ενδεικτικά βεβαιώνουν τα εξής αποσπάσματα:

Είναι θαυμαστό αυτό που μπορεί να επιτύχει η γλώσσα. Με μόνο μέσον λίγους ήχους και λίγους συνδυασμούς ήχων είναι δυνατόν να εκφράσει κανείς τεράστιο πλήθος σκέψεων, συμπεριλαμβανομένων κάποιων οι οποίες ποτέ πριν δεν είχαν συλληφθεί ή εκφραστεί από κάποιο ανθρώπινο πλάσμα (1914).⁶⁶

[...] δεν θα ξεκινήσω από τις έννοιες για να τις συνδυάσω και να δημιουργήσω από αυτές μια Σκέψη ή μια κρίση, αλλά [ο σκοπός μου είναι] να πετύχω το αντίθετο, μέσω της αποσύνθεσης της ίδιας της Σκέψης. [...] Η πρόταση μπορεί να θεωρηθεί ως αναπαράσταση της Σκέψης, με την εξής έννοια: η σχέση του μέρους με το όλον στη Σκέψη αντιστοιχεί, λίγο ως πολύ, με τη σχέση του μέρους με το όλον μέσα στην πρόταση (1919).⁶⁷

Η πίστη, δε ότι η γλώσσα και η Λογική μπορούν να δώσουν απάντηση στα φιλοσοφικά προβλήματα δεν τον εγκαταλείπει ούτε στην ώριμη φιλοσοφική του περίοδο.⁶⁸ Έτσι, το 1923, όπως είπαμε, σταθερός στις επιλογές του, επιμένει:

Είναι να απορεί κανείς με τις δυνατότητες της γλώσσας. Είναι αδύνατο να παραβλέψει κανείς το ότι με μερικές συλλαβές μπορούν να διατυπωθούν πολλές Σκέψεις.⁶⁹

Η χρήση του όρου ‘Abbildung’ [αναπαράσταση - απεικόνιση] στο σχόλιο του 1919 είναι διαφωτιστική της ποιότητας της σχέσης που υφίσταται, για τον Frege, μεταξύ Σκέψης και γλώσσας. Πρόκειται για μια σχέση που ίσως να παραμορφώνει τη Σκέψη, όπως ο καθρέφτης μπορεί να παραμορφώνει τα αντικείμενα που απεικονίζει. Όμως, είναι το καλύτερο μέσον απεικόνισης που διαθέτουμε.

Εκτός από τη μαρτυρία των κειμένων της συλλογής *Nachgelassene Schriften*, ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται ο Frege τη διαρκή αυτή σχέση της Σκέψης με τη γλώσσα, φαίνεται και στην εξής μαρτυρία: Τον Νοέμβριο του 1906 γράφει στον Husserl

το κύριο καθήκον των Λογικών συνίσταται στην απελευθέρωσή τους από τη γλώσσα,

γιατί για τον Frege η γλώσσα συνιστά ‘το κατ’ ανάγκην εμπόδιο’ στη διαχείριση της καθαρής Σκέψης.

Ο Frege εκφράζεται με αυστηρότητα και ακρίβεια όταν θέλει να διατυπώσει μια θέση. Γι’ αυτό και είναι δόκιμο το να υποστηρίζει κανείς ότι οι διάφορες μεταβολές οι οποίες παρατηρούνται στη φιλοσοφία του συντελούν μάλλον στην εξέλιξη και βελτίωση μιας θέσης, παρά συνιστούν ριζικές αλλαγές.⁷⁰ Έτσι, υποστηρίζουμε ότι ο Frege προσπαθεί να βελτιώσει τη θέση του για το ρόλο της γλώσσας *παραμένοντας*

πιστά στο ίδιο πλαίσιο, που είναι η φιλοσοφία της Σκέψης, παρά να την αλλάξει. Εξ αιτίας, δε, της συγκεκριμένης πεποίθησης, αυτό που επιχειρείται στη συγκεκριμένη παρουσίαση δεν είναι η ταύτιση των θέσεων που εκφράζει ο Frege σε πραγματείες που απέχουν χρονικά, αλλά η ανάδειξη i) ότι δεν υπάρχει αντίθεση μεταξύ των θέσεων που η διατύπωσή τους απέχει χρονικά και ii) ότι στις μεταγενέστερες θέσεις του μπορεί να διακρίνει κανείς σταθερή πορεία που χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένες βελτιώσεις. Χαρακτηριστικό δείγμα αυτής της σταθερότητας είναι το απόσπασμα από το άρθρο 'Erkenntnisquellen' του 1923, την εποχή που η φυσική γλώσσα δέχεται ακόμα, τις πιο έντονες επικρίσεις. Ο Frege πριν το θάνατό του γράφει:

το μεγαλύτερο μέρος της δουλειάς του φιλοσόφου συνίσταται στην [...] πάλη με τη γλώσσα.⁷¹

2.4. Οι ‘17 θεμελιώδεις προτάσεις για τη Λογική’

Την εικόνα που δημιουργεί για τη Λογική του Frege το περιεχόμενο των κειμένων που αναφέραμε, έρχονται να ενισχύσουν οι ‘17 θεμελιώδεις προτάσεις για τη Λογική’, στις οποίες αξίζει να δώσει κανείς ιδιαίτερη προσοχή.

Πρόκειται για το κείμενο: ‘17 Kernsätze zur Logik’ που, όπως ήδη αναφέραμε, περιλαμβάνει η συλλογή *Nachgelassene Schriften*.

Οι 17 προτάσεις είναι οι εξής:⁷²

K1: ‘Οι συνδέσεις [Verknüpfungen] που συνιστούν τη φύση του σκέπτεσθαι είναι χαρακτηριστικά διαφορετικές από τους συνειρμικούς συνδυασμούς μεταξύ των ιδεών [Vorstellungsassociationen]’

K2: ‘Η διαφορά αυτή δεν συνίσταται μόνον στη δευτερεύουσα Σκέψη που θέτει τη δικαιολογητική βάση για τις συνδέσεις.’⁷³

K3: ‘Κατά τη διαδικασία του σκέπτεσθαι δεν συνδέονται ολοκληρωμένες ιδέες, αλλά αντικείμενα, ιδιότητες, έννοιες, σχέσεις’.

K4: ‘Μία δευτερεύουσα Σκέψη πάντα περιέχει κάτι το οποίο υπερβαίνει την περίπτωση στην οποία αναφέρεται, και αυτό το τελευταίο γίνεται αντιληπτό ως γενίκευση της εν λόγω περίπτωσης .

K5: ‘Η γλωσσική διατύπωση η οποία εκφράζει την ιδιαιτερότητα μιας Σκέψης είναι, ή το [μεταξύ κατηγορήματος και υποκειμένου] συνδετικό ‘είναι’ (copula) ή η προσωπική κλίση ενός ρήματος’

K6: ‘Μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως κριτήριο για το αν οι συνδέσεις [που πραγματοποιούνται] συνιστούν τη φύση του σκέπτεσθαι, το κατά πόσο η ερώτηση περί σωστού ή λάθους έχει σημασία (Bedeutung / sense) για τις συγκεκριμένες συνδέσεις. Οι συνειρμικοί συνδυασμοί ιδεών δεν είναι ούτε αληθείς ούτε ψευδείς’ .

K7: ‘Το αληθές το θεωρώ ως μη δυνάμενο να οριστεί’

K8: ‘Η γλωσσική έκφραση [διατύπωση] μιας Σκέψης είναι μια γραμματική πρόταση (Satz / sentence)’.

K9: ‘Μια πρόταση μπορεί να είναι αληθής ή μη αληθής, μόνον εφ’ όσον αποτελεί γλωσσική έκφραση μιας Σκέψης’ .

K10: ‘Η πρόταση ‘ο Leo Sachse είναι άνθρωπος’ αποτελεί την έκφραση μιας Σκέψης μόνον όταν οι λέξεις, ‘Leo Sachse’ υποδηλώνουν κάτι. Κατά τον ίδιο τρόπο η πρόταση ‘αυτό το τραπέζι είναι στρογγυλό’ αποτελεί την έκφραση μιας Σκέψης μόνον όταν οι λέξεις ‘αυτό το τραπέζι’ υποδηλώνουν κάτι για μένα καθορισμένο, και δεν είναι κενές λέξεις’ .

K11: ‘Το ότι: ‘2 και 2 κάνει 4’ παραμένει αληθές ακόμα και αν ως αποτέλεσμα της θεωρίας του Δαρβίνου περί εξέλιξης των ειδών προέκυπτε ότι [στο μέλλον] όλοι οι άνθρωποι θα δηλώνουν

ότι 2 και 2 κάνει 5 [...] Κάθε αλήθεια είναι αιώνια και ανεξάρτητη από το αν έχει γίνει ποτέ αντικείμενο Σκέψης και ανεξάρτητα από το ψυχολογικό ποιόν αυτού που την σκέφτεται’.

K12: ‘Η Λογική έχει ως αφετηρία την πεποίθηση ότι υφίσταται διάκριση μεταξύ αληθούς και μη-αληθούς’.

K13: ‘Μια κρίση δικαιώνεται είτε μέσω της αναγωγής σε ήδη γνωστές αλήθειες είτε χωρίς τη χρήση άλλων κρίσεων. Μόνο της πρώτης περίπτωσης η συναγωγή αποτελεί το αντικείμενο έρευνας της Λογικής’.

K14: ‘Οι θεωρίες περί εννοιών και περί κρίσεων εξυπηρετούν μόνον ως προετοιμασία για τη θεωρία της συναγωγής’.

K15: ‘Δουλειά του Λογικού είναι η διατύπωση νόμων σύμφωνα με τους οποίους μια κρίση να δικαιώνεται μέσω άλλων κρίσεων, ανεξαρτήτως του αν οι ίδιοι είναι αληθείς’

K16: ‘Η συμμόρφωση με τους κανόνες μπορεί να εγγυηθεί την αλήθεια μιας κρίσης μόνο εφόσον οι κρίσεις στις οποίες ανατρέχει κανείς για να τη δικαιώσει, είναι αληθείς’.

K17: ‘Οι νόμοι της Λογικής δεν δικαιολογούνται μέσω της ψυχολογικής έρευνας’.

Παρατηρεί κανείς ότι οι 17 αυτές προτάσεις στο συγκεκριμένο κείμενο συνιστούν μια συνεπή ακολουθία θέσεων με αυστηρή μεταξύ τους συνοχή και δομούν ένα επιχείρημα το οποίο καταπιάνεται με τη φύση της Σκέψης και με τη σχέση Σκέψης – γλώσσας – Λογικής. Κατ’ αρχήν ο Frege διακρίνει τη φύση της Σκέψης από τη διαδικασία του σκέπτεσθαι και καταχωρίζει ως διαφορετική τη διαδικασία συγκρότησης των σκέψεων από τη διαδικασία συγκρότησης των ιδεών [K1 έως K4]. Στη συνέχεια [K5] αρχίζει να ξετυλίγει το νήμα που αφορά στην εμπλοκή της Σκέψης, με τη γλώσσα και τη Λογική. Το πώς εννοεί ο Frege την εμπλοκή αυτή το διευκρινίζουν οι προτάσεις K6 έως K9. Μέσω της K6 δηλώνει πότε μια γλωσσική έκφραση είναι η αναπαράσταση μιας Σκέψης.⁷⁴ Για παράδειγμα, μια φράση της μορφής: ‘ο ουρανός είναι γαλανός’ εκφράζει, για τον Frege, μια Σκέψη γιατί *επιδέχεται αληθοτιμή*, ενώ η φράση ‘η γαλανότητα του ουρανού’, όχι. Στη συνέχεια [K8] τονίζει ότι η αλήθεια αποδίδεται πρωταρχικά στη Σκέψη, ενώ στη φράση αποδίδεται μια ‘μεταφερόμενη’ αλήθεια. Η K9 ολοκληρώνει τον προβληματισμό του πάνω στην εμπλοκή της γλώσσας με τη Σκέψη. Το συμπέρασμα το οποίο μπορεί να συναχθεί από αυτή θα μπορούσε να είναι ότι ‘η γλώσσα εξαρτάται από τη Σκέψη και όχι το αντίστροφο’ ή ότι ‘η αλήθεια ή το ψεύδος μιας Σκέψης δεν εξαρτώνται από το αν η Σκέψη αυτή μπορεί να εκφραστεί γλωσσικά’ ή ότι ‘η ύπαρξη της Σκέψης δεν εξαρτάται από την ύπαρξη της γλώσσας’ ή ότι ‘η έκταση των σκέψεων είναι ευρύτερη από την έκταση των γλωσσικών εκφράσεων’.

Ο Frege συνεχίζει με τη διάκριση μεταξύ λογικής αλήθειας ως έκφρασης της λογικά αληθούς πρότασης, και 'αλήθειας'. Η λογική αλήθεια υποστηρίζεται δια της δικαιολόγησης μέσω των νόμων, μέσω του πλαισίου με άλλα λόγια που θέτει ο Λογικός [K15], ενώ η 'αλήθεια' είναι αιώνια, και ανεξάρτητη από τη διαδικασία του σκέπτεσθαι [K11]. Η 'αλήθεια' είναι ανεξάρτητη από τη διαδικασία του σκέπτεσθαι για τον Frege, η Σκέψη, όμως, συνδέεται με τη δυνατότητα διερεύνησης της αλήθειας της πρότασης που την εκφράζει. Ως εκ τούτου, αφού η 'αλήθεια' είναι αιώνια, αιώνια θα πρέπει να είναι και η Σκέψη, δηλαδή ανεξάρτητη από τη διαδικασία αναγνώρισής της ως αλήθειας, ακόμα και από τη δυνατότητά της να συλληφθεί (fassen / gras). Στην K14 εξηγεί ότι αντιλαμβάνεται τη Λογική ως επιστήμη της συναγωγής, μέσω λογικών νόμων-κανόνων, ανεξαρτήτως του αν οι ίδιοι είναι αληθείς ή όχι [K15, K16].⁷⁵ Η πρόταση K17 ως βασική προκείμενη του επιχειρήματός του, επισφραγίζει ουσιαστικά το ότι το οικοδόμημα Σκέψης – γλώσσας που συγκροτείται από τις δεκαέξι προηγούμενες προτάσεις με άξονα τη Λογική, στερείται οιασδήποτε ψυχολογικής συνιστώσας.

Το φιλοσοφικό πλαίσιο το οποίο διαμορφώνει το κείμενο του Frege: '17 Kernsätze...' γύρω από το ζήτημα των σχέσεων μεταξύ: Σκέψης – σκέπτεσθαι – ιδέας – γλώσσας – λογικής – λογικής αλήθειας και αλήθειας, υποστηρίζεται από τον Frege, όπως είδαμε, και στο άρθρο του 'Der Gedanke' (1918), αλλά και στις πραγματείες του περί Λογικής (1879 – 1897). Το ερώτημα που τίθεται είναι: *πότε έχει γραφτεί το εν λόγω κείμενο και ποια ήταν η φιλοσοφική συζήτηση γύρω από το ζήτημα αυτό τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο;*

Την παρούσα συζήτηση δε θα την απασχολήσει το ζήτημα, αν ο Frege δικαίως θεωρείται πατέρας του Λογικισμού,⁷⁶ ή αν οι θέσεις του περί Σκέψης και ιδεών είναι πρωτογενείς. Πρόθεση της παρούσας συζήτησης είναι να αναδείξει ότι η κύρια ενασχόληση του Frege στο φιλοσοφικό χώρο αφορά κατά πρώτο λόγο στα ζητήματα της Σκέψης και κατά δεύτερο λόγο στα ζητήματα της γλώσσας και ότι η σύνδεση της γλώσσας και της Λογικής με τη Σκέψη i) διατρέχει την περίοδο τη γνωστή ως περίοδο του Λογικισμού (1879 – 1893) και ii) ότι προηγείται χρονικά κατά πολύ και από τη συγγραφή της πραγματείας 'Der Gedanke' (1918) αλλά και από τη συγγραφή του έργου *Τα Θεμέλια της Αριθμητικής* (1884), εξ αιτίας του οποίου ο Frege είναι ευρέως γνωστός ως εκπρόσωπος της λογικιστικής φορμαλιστικής αντίληψης για την αντιμετώπιση των φιλοσοφικών προβλημάτων. Ως εκ τούτου η συζήτηση έχει σκοπό

να αναδείξει ότι η βασική αναζήτηση στη φιλοσοφία του Frege δεν αφορά στη γλώσσα, αλλά, περιστρέφεται βασικά γύρω από το ζήτημα της Σκέψης ως αντικείμενο της διαδικασίας του σκέπτεσθαι και σε δεύτερο επίπεδο γύρω από το ζήτημα της Λογικής ως μέσου έκφρασης της καθαρής Σκέψης.

Κι επειδή το έργο του *Begriffsschrift* δεν είναι παρά η απόπειρα υλοποίησης της θέσης αυτή, η χρονολόγηση των 17 προτάσεων έχει πρωτεύουσα σημασία.

Μελετητές του έργου του Frege, κάνουν την εξής παρατήρηση ως προς την κατεύθυνση της χρονολόγησης των εν λόγω προτάσεων. Οι προτάσεις αυτές είναι έτσι δομημένες ώστε φαίνεται να συνιστούν σχόλια ή απαντήσεις στις θέσεις που εκφράζει ο Herman Lotze στην εισαγωγή του έργου του, *Logik, Erstes Buch. Vom Denken (Reine Logik)* ([1843][1874] [1880]1989) [Λογική, πρώτο βιβλίο. Περί του σκέπτεσθαι (Καθαρή Λογική)], οι οποίες επίσης αφορούν στο ίδιο φιλοσοφικό αντικείμενο με τις ‘17 Kernsätze [...]’ του Frege. Όπως προκύπτει από τη σύγκριση των δύο κειμένων, υπάρχουν σημεία πλήρους ταύτισης όχι μόνον ως προς τη θέση των δύο φιλοσόφων, αλλά ακόμα και ταύτιση ως προς το λεξιλόγιο που χρησιμοποιούν. Η πρόταση K12 είναι ενδεικτική περίπτωση τέτοιας ταύτισης.⁷⁷

Ο Frege υπήρξε μαθητής του Lotze (1817–1881).⁷⁸ Ως εκ τούτου ο προβληματισμός για το αν ο Frege έχει επηρεαστεί από τον Lotze για τα παραπάνω ζητήματα είναι εύλογος και έχει κατά καιρούς απασχολήσει πολύ σημαντικούς ερευνητές του έργου του. Κάποιοι εξ αυτών, μεταξύ των οποίων ο Gottfried Gabriel⁷⁹ και ο M. Dummett,⁸⁰ υποστηρίζουν ότι ο Frege μελετά κριτικά τη Λογική του Lotze και διαχωρίζει τη θέση του σε καίρια σημεία. Το σημαντικότερο εξ όλων των σχετιζόμενων με το συγκεκριμένο θέμα μας σημείο, είναι ίσως, η διάκριση μεταξύ ‘Σκέψης’ και ‘σκέπτεσθαι’. Άλλοι φιλόσοφοι, μεταξύ των οποίων ο H. Sluga και ο G. Curie⁸¹ υποστηρίζουν ότι ο Frege επηρεάζεται από τον Lotze με τέτοιο τρόπο ώστε μεταφέρει αποφασιστικής φιλοσοφικής βαρύτητας θέσεις του δεύτερου, στο έργο του.

Όπως είπαμε, την παρούσα συζήτηση δεν την ενδιαφέρει το ποιος εκ των δύο δικαιούται να φέρει τον τίτλο του πρωτοπόρου, αλλά α) αν η ενασχόληση του Frege με τη φιλοσοφία της Σκέψης αποτελεί το κυρίως φιλοσοφικό ενδιαφέρον του και β) αν, ως τέτοια, διατρέχει το έργο του. Η άποψη ότι οι τρεις πραγματείες των *Λογικών Ερευνών* συνιστούν τα χαρακτηριστικά δείγματα της αλλαγής της στάσης του Frege ως προς το Λογικισμό του, σύμφωνα με την οποία ο Frege εγκαταλείπει τη φιλοσοφία της γλώσσας και στρέφεται στη φιλοσοφία της Σκέψης, υφίσταται ρήγμα και εξ αιτίας

της μαρτυρίας του Heinrich Scholz. Σε μια υποσημείωση στο *Nachgelassene Schriften*, ο Heinrich Scholz αποδίδει στο: ‘17 Kernsätze zur Logik’ του Frege τη χρονολογία 1906, και αυτό δείχνει ότι οι ‘17 προτάσεις...’ έχουν γραφτεί πριν από την έκδοση του συγγράμματος ‘Der Gedanke’ (1918).⁸² Το σημαντικό είναι να αναδειχθεί, ότι η συγγραφή των 17 προτάσεων χρονολογείται πριν και από την έκδοση των *Θεμελίων*. Προς επίρρωση της θέσης αυτής συγκλίνουν οι εξής λόγοι:

- i) ήδη, πριν από τη συγγραφή των *Θεμελίων* γινόταν έντονη φιλοσοφική συζήτηση γύρω από τη συσχέτιση της σκέψης με τη γλώσσα και τη Λογική και ότι σε αυτήν συμμετείχε, ως μαθητής του Lotze, και ο Frege
- ii) και τον ίδιο τον Lotze τον απασχολεί το status της Λογικής σε σχέση με τη διαδικασία του σκέπτεσθαι την ίδια χρονική περίοδο. Ο ίδιος, το έτος 1880, μόλις ένα έτος μετά από την δημοσίευση της *Εννοιολογίας* (1879) γράφει:

πόσες φορές [έχει συμβεί] ένα σύγχρονο εγχείρημα να διακηρύσσει την έναρξη μιας εντελώς νέας εποχής για τη Λογική [.....] είμαι πεπεισμένος ότι μόνον αν μερικές γενεές λησμονούσαν εντελώς την παλιά Λογική και μετά την ξαναανακάλυπτε κάποιος τυχερός, τότε θα βρίσκαμε σε αυτήν, επιτέλους, αυτό που εδώ και καιρό ψάχνουμε. *Θα χαιρετίζαμε τον φυσικό δρόμο του ‘σκέπτεσθαι’ και από αυτόν θα συλλαμβάναμε την ιδιαιτερότητα και συνάμα την υπαρκτή, τρόπον τινά, πειστικότητα των λογικών υπολογισμών στους οποίους μέχρι τώρα καταφεύγαμε.*⁸³

iii) Όπως ήδη αναφέραμε, ο Frege υπήρξε μαθητής του Lotze. Αν θεωρήσουμε ότι οι ‘17 προτάσεις της Λογικής’ συνιστούν απάντηση στις θέσεις που αναπτύσσει στη δική του πραγματεία περί Λογικής, αυτό είναι ένας ισχυρός λόγος για να χρονολογηθούν πολύ πριν το 1906, ενώ συγχρόνως ερμηνεύεται έτσι η επιλογή του Frege να διαχωρίσει τη Σκέψη από το ‘σκέπτεσθαι’, ως διαφοροποίηση στη θέση του δασκάλου του, ο οποίος στο ζήτημα αυτό δεν κάνει ουδεμία διάκριση.⁸⁴ Η θέση, δηλαδή ότι οι 17 προτάσεις απαντούν στον Lotze, δίνει μια εικόνα του φιλοσοφικού περιβάλλοντος του Frege, μέσω της οποίας μπορεί κανείς εύλογα να ερμηνεύσει το πώς αυτός λειτουργεί έτσι ρηξικέλευθα, αποσπάει τη ‘Σκέψη’ [der Gedanke] από τον νου και ως εσωτερικό αντικείμενο του σκέπτεσθαι [das Denken] την εισάγει στη φιλοσοφική συζήτηση, προκαλώντας εξ αυτού το εύλογο ερώτημα: ‘η Σκέψη είναι αληθής ή όχι;

iv) Σύμφωνα με μια μεταγενέστερη εκτίμηση που έγινε από τους εκδότες H. Hermes, F. Kambartel και F. Kaulbach της γερμανικής έκδοσης του έργου *Nachgelassene Schriften* (Hamburg 1969),⁸⁵ το κείμενο: ‘17 Kernsätze zur Logik’ πρέπει να

χρονολογηθεί νωρίτερα από το έτος 1906 για τον εξής λόγο: στην πρόταση K10 ο Frege χρησιμοποιεί τη φράση, ‘ο Leo Sachse είναι ένας άνθρωπος’. Την ίδια φράση, όμως, ο Frege τη χρησιμοποιεί και στο ‘Dialog mit Pünjer über Existenz’⁸⁶ [‘ο διάλογος με τον Pünjer για το ζήτημα της ύπαρξης’]. Ο προτεστάντης Bernhard Pünjer υπήρξε καθηγητής της θεολογίας στην Ιένα από το 1880 έως το 1885, και ο Leo Sachse εκείνη τη χρονική περίοδο ζούσε και ήταν καθηγητής σε γυμνάσιο. Επιπλέον, από το 1876 και μετά, υπήρξε μέλος της εταιρίας: ‘Jenaische Gesellschaft für Medizin und Naturwissenschaft’ όπου ο Frege έδινε διαλέξεις, εξ ου και η χρήση του ονόματος του καθηγητή Leo Sachse, ως παράδειγμα ονόματος το οποίο υποδηλώνει φυσικό αντικείμενο.⁸⁷ Τα ιστορικά αυτά στοιχεία συνιστούν ισχυρό λόγο για να υποστηριχθεί ότι *οι 17 προτάσεις έχουν γραφτεί πριν από το 1906*.⁸⁸

ν) Την άποψη αυτή ενισχύει και το εξής γεγονός: η θέση η οποία διατυπώνεται στην πρόταση K10 ότι ‘μια πρόταση η οποία περιέχει ένα κύριο όνομα κενό φυσικού αντικειμένου δεν εκφράζει καμία Σκέψη’, συγκρούεται με τη θέση που εμμέσως προβάλλεται στο άρθρο, ‘Einleitung in die Logik’ [‘Εισαγωγή στη Λογική’] το οποίο χρονολογείται από τον ίδιο τον Frege το 1906 ότι δηλαδή, το περιεχόμενο της Σκέψης [Gedankeninhalt] δεν αλλάζει από το κατά πόσο η πρόταση που περιέχει το όνομα ‘Οδυσσέας’ υποδηλώνει φυσικό αντικείμενο ή όχι.⁸⁹ Όπως ο ίδιος αναφέρει, ‘Αν το ξανασκεφτόμασταν, θα πειθόμαστε ότι το όνομα ‘Οδυσσέας’ στην ‘Οδύσσεια’, αντίθετα με ό,τι μέχρι τώρα νομίζαμε, ναι, υποδηλώνει έναν άνθρωπο’.⁹⁰

νι) Σύμφωνα με την υπόδειξη του Gottfried Gabriel, σχολιαστή στην έκδοση του 1989 του έργου *Logik* του Hermann Lotze, το κείμενο ‘17 Kernsätze zur Logik’ θα πρέπει να χρονολογηθεί όχι μόνο πριν από το 1906, αλλά και *πριν από το έτος 1892*, γιατί η δομή του επιχειρήματος που αναπτύσσεται σε αυτό, σκιαγραφεί την επερχόμενη διάκριση μεταξύ νοήματος και αναφοράς [ημερομηνία δημοσίευσης του σχετικού άρθρου 1892].⁹¹

νι) Έχουμε ήδη αναφερθεί στο κείμενο ‘Logik’ (1879-1891) της συλλογής *Nachgelassene Schriften*. Ο Gottfried Gabriel επισημαίνει ότι η χρονολόγηση του κειμένου αυτού σχετίζεται με τον όρο, ‘*beurteilbarer Inhalt*’, [περιεχόμενο το οποίο μπορεί να υποστεί κρίση] τον οποίο ο Frege χρησιμοποιεί, προκειμένου να αναφερθεί και στο περιεχόμενο αρνητικών προτάσεων, συμπερασματικών προτάσεων, κ.ά..⁹² Ο όρος αυτός αν και χρησιμοποιείται από τον Frege από την εποχή της δημοσίευσης της πραγματείας *Begriffsschrift* (1879) και μέχρι την εποχή των *Grundlagen* (1884),

απουσιάζει εντελώς από το κείμενο '17 Kernsätze zur Logik'. Η διαπίστωση αυτή συνηγορεί υπέρ της χρονολόγησης των 17 προτάσεων πριν και από το 1879.

vii) Την ίδια εκτίμηση κάνει ο Dummett. Υποστηρίζει ότι ο Frege πρέπει να έχει γράψει τις 17 προτάσεις πριν υιοθετήσει την ορολογία περί εννοιολογικού περιεχομένου την οποία χρησιμοποιεί στην *Εννοιολογία*. Προς επίρρωση αυτής της θέσης επικαλείται, μάλιστα, την υπόδειξη του Justin Broackes ότι ενώ ο όρος 'beurteilbarer Inhalt' χρησιμοποιείται επίσημα στο κείμενο 'Logik' (1879-1891), σε λιγότερο επίσημα κείμενα της ίδιας εποχής, ο Frege χρησιμοποιεί τον όρο 'Gedanke'.⁹³

Δεδομένου ότι τα κείμενα '17 Kernsätze zur Logik' και 'Logik' εμφανίζουν στενή σχέση, μπορεί εύλογα να ισχυριστεί κανείς ότι ο Frege τον όρο 'Gedanke' τον οποίο χρησιμοποιεί στο κείμενο '17 Kernsätze zur Logik', συνεχίζει να το χρησιμοποιεί και στο 'Logik', ενώ παράλληλα εισάγει τον όρο, 'beurteilbarer Inhalt'. Ο Dummett συμπεραίνει, εν κατακλείδι, ότι το κείμενο '17 Kernsätze zur Logik' έχει γραφτεί γύρω στα 1876 με 1877 [όταν ο Frege γνώρισε και τον Leo Sachse] και αποτελεί το παλαιότερο γραπτό κείμενο που έχουμε, γραμμένο από το χέρι του ίδιου του Frege.

Αυτό το γεγονός καθιστά επισφαλή την προσέγγιση η οποία υποστηρίζει ότι το ενδιαφέρον του Frege, στο μεγαλύτερο μέρος της φιλοσοφικής του πορείας, περιορίζεται και επικεντρώνεται δραματικά στη χρήση της τυπικής Λογικής ως μέσου έκφρασης εννοιών σε ορισμούς εννοιών ή σε αποδεικτικές διαδικασίες και ότι η ενασχόλησή του για τη Σκέψη είναι όψιμη. Τουναντίον, καταδεικνύει ότι το κύριο ζήτημα που τον απασχολεί καθ' όλη τη φιλοσοφική του πορεία, δεν είναι ούτε η γλώσσα καθαυτή ούτε η γλωσσική έκφραση της Λογικής, αλλά, το status της Λογικής και η Σκέψη. Κατά την άποψή μας, τεκμηριώνεται ικανοποιητικά το ότι ο Frege επιθυμεί να δείξει τη στενή συσχέτιση της Σκέψης ως αντικειμένου της διαδικασίας του σκέπτεσθαι, με τη γλώσσα, ως καλύτερου εκφραστής της Σκέψης τον οποίο διαθέτουμε. Και συγκεκριμένα, να δείξει το ότι η Σκέψη εκφέρεται μέσω της γλώσσας μέσω των βεβαιώσεων, των οποίων την αλήθεια ελέγχει η Λογική.

2.5. Οι ρίζες της αναλυτικής παράδοσης

2.5. 1. Η αναλυτική παράδοση στην Κεντρική Ευρώπη

Μετά από τη μέχρι τώρα συζήτηση, θα μπορούσε το εγχείρημα του Frege στο *Grundlagen* να θεωρηθεί ότι εκφράζει πλήρως τη φιλοσοφική του θέση εκείνη τη χρονική περίοδο; Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η αποτυχία του εγχειρήματος των Θεμελίων αποδεικνύει τον λανθασμένο φιλοσοφικό προσανατολισμό του; Θα μπορούσε η κριτική του ως προς τις επιλογές του να θεωρηθεί ως αλλαγή πλεύσης;

Η ερμηνεία αυτή, κατά την άποψή μας, είναι μάλλον αποσπασματική, γιατί, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, στο έργο του Frege κυριαρχεί η εξής ιδέα: να ερευνηθεί η Σκέψη μέσω της γλώσσας, και όχι η γλώσσα καθαυτή. Κατά την άποψή μας, η εκτίμηση ότι το ερώτημα το οποίο θέτει ο Frege και το οποίο αφορά και στη φιλοσοφία του στο σύνολό της, και υπερβαίνει το στενό φορμαλιστικό πλαίσιο του τυποποιημένου γλωσσικού συστήματος είναι: 'ποιο πρέπει να είναι το status της Λογικής για να συνιστά η γλώσσα απεικόνιση της Σκέψης', είναι απολύτως βάσιμη.

Η εκτίμηση αυτή απειλεί την επικρατούσα άποψη⁹⁴ σύμφωνα με την οποία, ο Frege υποστηρίζει τον λογικό φορμαλισμό ως πανάκεια για την αντιμετώπιση των φιλοσοφικών προβλημάτων, και αφορά όχι μόνο στη σχέση του ίδιου με την έννοια της αναλυτικότητας, αλλά και στη διαχείρισή της από τον Carnap.

Σύμφωνα με την εκτίμηση αυτή, η ερμηνεία για την αναλυτικότητα στον Frege, κατ' αρχήν, αλλά και στον Carnap στη συνέχεια, συνδέεται με την απάντηση στο συγκεκριμένο ερώτημα. Και η απάντηση θα πρέπει, κατά την εκτίμησή μας, να αναζητηθεί και στις ίδιες τις ρίζες της αναλυτικής παράδοσης, οι οποίες μας οδηγούν πιο πίσω από την ίδρυση της φιλοσοφικής σχολής, γνωστής ως 'Κύκλος της Βιέννης', θεμέλιο της Αγγλοσαξωνικής φιλοσοφίας. Συγκεκριμένα, αξίζει να σταθεί κανείς στις κοινές αφετηρίες της εν λόγω σχολής με τη σχολή της φαινομενολογίας, η οποία φέρεται ως θεμέλιο της λεγόμενης 'Ηπειρωτικής' φιλοσοφίας, αντίπαλου δέους της πρώτης. Η αναδρομή αυτή κρίνεται αναγκαία προκειμένου να επαναεκτιμηθεί ο ρόλος τον οποίο φέρεται να αποδίδει, τόσο ο Frege, όσο και ο Carnap στη γλώσσα μέσα στο φιλοσοφικό χώρο και κυρίως να επανεκτιμηθεί η θέση την οποία φέρεται ότι ο καθένας υποστηρίζει ως προς την έννοια της αναλυτικότητας.

Θα σταθούμε, καταρχήν, στην επικρατούσα ονομασία των δύο φιλοσοφικών παραδόσεων, ‘Αγγλοσαξωνική’ και ‘Ηπειρωτική’, αντίστοιχα. Αγγλοσαξωνική γιατί στις αρχές του 20^{ου} αιώνα εκπροσωπήθηκε από τους βρετανούς φιλοσόφους Russell και Moore. Ηπειρωτική, γιατί ιδρύθηκε και αναπτύχθηκε στην κεντρική Ευρώπη. Ο χαρακτηρισμός της αναλυτικής παράδοσης ως ‘Αγγλοσαξωνικής’, *κρίνεται ως παραποιών την ιστορία*, προκαταλαμβάνοντας κάθε μελετητή για το τεράστιο χάσμα που θα συναντήσει μεταξύ των δύο παραδόσεων. Γιατί και η αναλυτική παράδοση ιδρύθηκε και αναπτύχθηκε επίσης στην Κεντρική Ευρώπη, παράλληλα με την ηπειρωτική, και μόνον μετά την χιτλερική κυριαρχία μετανάστευσε μαζί με τους γερμανούς φιλοσόφους στην Αμερική και καλλιεργήθηκε.

Τα δύο ρεύματα, όμως, ίσως να μην τα χώριζε ο Ωκεανός αν δεν είχε μεσολαβήσει η χιτλερική κυριαρχία, αν δηλαδή, οι γερμανοί φιλόσοφοι δεν είχαν μεταναστεύσει στην Αμερική. Οι λόγοι για τους οποίους μπορεί να υποστηριχτεί κάτι τέτοιο, είναι οι εξής: i) οι Frege και Husserl, ιδρυτές της αναλυτικής παράδοσης και της φαινομενολογίας, αντίστοιχα, είναι και οι δύο γερμανοί, έζησαν στο ίδιο φιλοσοφικό περιβάλλον την ίδια εποχή και είχαν τις ίδιες φιλοσοφικές επιρροές (Bolzano, Brentano, Lotze), ii) τα έργα και των δύο έχουν γραφεί στη γερμανική γλώσσα,⁹⁵ iii) πριν από την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία, η παρουσία των δύο ρευμάτων στη φιλοσοφία θεωρείτο γεγονός που εμφανίστηκε στην Κεντρική Ευρώπη, και όχι αγγλοσαξωνικό, και η απόκλισή τους δεν παρουσιαζόταν τόσο διευρυμένη όσο παρουσιάζεται μετά την απόδοση της επίμαχης ονομασίας στην πρώτη, iv) και οι δύο έχουν ως αφετηρία τον πραγματισμό.⁹⁶

Ο Λογικισμός του Frege, με άλλα λόγια, δεν δημιουργήθηκε σαν το αντίπαλο φιλοσοφικό κίνημα προς τη Φαινομενολογία του Husserl, αλλά και τα δύο αυτά κινήματα δημιουργήθηκαν τον 19^ο αιώνα στην Γερμανία, και εντάσσονται στο κίνημα της σημασιολογίας το οποίο γεννήθηκε στα γραπτά του Τσέχου ιερωμένου Bolzano, στις αρχές του ίδιου αιώνα στην καρδιά της Ηπειρωτικής Ευρώπης, όταν κατά την προσπάθεια να αποφευχθεί η καντιανή θεωρία για το a priori, η οντολογία και η μεταφυσική εξοστρακίστηκαν από τη θέση της ‘πρώτης φιλοσοφίας’ και στη θέση της μπήκε η σημασιολογία.

Στην συγκεκριμένη συζήτηση, δεν θα γίνει εκτενής αναφορά στην πορεία και εξέλιξη της σημασιολογίας από τον Bolzano στον Frege, ούτε αντιπαραβολή των φιλοσοφικών ρευμάτων της ‘αναλυτικής’ και ‘ηπειρωτικής’ παράδοσης. Θα αναδειχθούν μόνο τα κοινά σημεία εκείνα τα οποία αφορούν σε θέματα status της

Λογικής και εμπλοκής της σημασιολογίας και του *a priori* στην έννοια της αναλυτικότητας, i) στα έργα των Bolzano και Frege και ii) στα έργα των Frege και Husserl, γιατί κατά την εκτίμησή μας αυτά τα σημεία βοηθούν: α) στο να γίνει εμφανές ότι τα γραπτά του Bolzano συνιστούν κοινό παρελθόν για τα δύο φιλοσοφικά ρεύματα, β) στον απεγκλωβισμό της έννοιας της αναλυτικότητας στη φιλοσοφία του Frege [κατ' αρχήν, και στη συνέχεια και στη φιλοσοφία του Carnap] από τα στενά φορμαλιστικά πλαίσια του τυπικού λογικού γλωσσικού συστήματος.⁹⁷

2.5.2. Bolzano – Frege

Από τα έργα του Bolzano τα οποία άνοιξαν το δρόμο στη σημασιολογική παράδοση, ενδεικτικά αναφέρονται τα εξής: Στο βιβλίο του *Beiträge zu einer begründeteren Darstellung der Mathematik* (1810) [Στοιχεία τα οποία συμβάλλουν σε μια θεμελιωμένη παρουσίαση των μαθηματικών], εγείρει έναν προβληματισμό περί της φύσης των μαθηματικών και της σχέσης τους με τη φιλοσοφία. Στο πλαίσιο αυτού του προβληματισμού δηλώνει ότι δεν μπορεί να δεχτεί ως ορθούς τους καντιανούς ισχυρισμούς που αφορούν στην καθαρή εποπτεία και στην κατασκευή εννοιών μέσω αυτής (p.106-7 in Coffa 1991, 29). Αργότερα, στο άρθρο του 'Rein analytischer Beweis der Lehrsatzes' (1817) [Η καθαρά αναλυτική απόδειξη του θεωρήματος] θέτει την εποπτεία εκτός του χώρου των μαθηματικών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Pierre Dugac,⁹⁸ η απόδειξή του για το Θεώρημα της μέσης τιμής δείχνει ότι είναι ο πρώτος που έχει το σπουδαίο προσόν να κατανοεί τη λογική ακολουθία των θεωρημάτων που οδηγούν στο προτιθέμενο αποτέλεσμα (p.377-n.3 in Coffa 1991, 27). Έπεται το βιβλίο του, *Gesamtausgabe* [Άπαντα] (ser.2B, vol.18 pt.2, p.64) όπου εισάγει τη διάκριση μεταξύ 'υποκειμενικής' και 'αντικειμενικής' αναπαράστασης.

Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν όλες οι αναπαραστάσεις, διαδικασίες, μέσω των οποίων παραδοσιακά μπορούμε να αποκτήσουμε γνώση και οι οποίες συνδέονται τόσο με ψυχολογικούς παράγοντες όσο και με νοητικές καταστάσεις.⁹⁹ Για παράδειγμα, η απόκτηση της γνώσης ενός φυσικού αντικειμένου συνδέεται με την κατάσταση του δικού μου νου όταν εγώ αντιλαμβάνομαι το φυσικό αυτό αντικείμενο. Από το παράδειγμα αυτό είναι εμφανές για ποιο λόγο ο Bolzano αποκαλεί μια υποκειμενική αναπαράσταση και: 'η εντός μας αναπαράσταση'.

Η δεύτερη κατηγορία αναπαραστάσεων συγκροτείται εκ του ότι ο Bolzano διακρίνει σε κάθε υποκειμενική αναπαράσταση κάποιο *δι-υποκειμενικό χαρακτηριστικό*, εξ ου και η ονομασία: *‘η εντός της αναπαράσταση’*. [δηλαδή, η αναπαράσταση, η εντός της υποκειμενικής]. Σε τι ακριβώς συνίσταται αυτό το δι-υποκειμενικό χαρακτηριστικό, δείχνει το εξής σχόλιο: *‘ενώ οι υποκειμενικές αναπαραστάσεις έχουν πραγματική υπόσταση¹⁰⁰ κατά τη χρονική στιγμή που εκφέρονται από το υποκείμενο,*

τις αντικειμενικές δεν μπορούμε να τις βρούμε στην περιοχή του πραγματικού. Μια αντικειμενική αναπαράσταση δεν απαιτεί την ύπαρξη ενός υποκειμένου, αλλά υφίσταται (subsists), όχι με την έννοια της φυσικής ύπαρξης, αλλά σαν κάτι βέβαιο ακόμα και αν δεν υπάρχει σκεπτόμενο ον που να την έχει [...]. Για το λόγο αυτό, κάθε λέξη, εκτός αν είναι διφορούμενη, προσδιορίζει μια μόνο αντικειμενική αναπαράσταση’. *Οι αντικειμενικές αναπαραστάσεις είναι το υλικό για τις υποκειμενικές αναπαραστάσεις* (Theory of Science p.61-62 in Coffa 1991, p.30).

Στα αποσπάσματα αυτά ο Bolzano εισάγει τις εξής σημασιολογικές διακρίσεις:

- 1) Εισάγει τον διαχωρισμό μεταξύ νοήματος [αντικειμενική αναπαράσταση] και ψυχολογικής διαδικασίας [υποκειμενική αναπαράσταση].
- 2) Εισάγει τη διάκριση μεταξύ πραγματικής ύπαρξης και αντικειμενικής υπόστασης.
- 3) Εκφράζοντας τη διάκριση μεταξύ υποκειμενικής αναπαράστασης και φυσικού αντικειμένου και σε συνδυασμό με τα σημεία [1] και [2], εισάγει τη διάκριση μεταξύ αντικειμενικής αναπαράστασης και φυσικού αντικειμένου. Στη διάκριση [3] αναφέρεται ρητά το απόσπασμα: η *‘έννοια εντός της’* [*η έννοια, δηλαδή, η οποία προκύπτει από την ‘εντός της αναπαράσταση’ δηλαδή από την αντικειμενική*] *δεν γίνεται με σαφήνεια κατανοητή και μερικές φορές συγχέεται με τη σκέψη και μερικές φορές με το φυσικό αντικείμενο από το οποίο προέρχεται* (*‘Über den Begriff des Schönen’* [*Σχετικά με την έννοια του ωραίου*] 1843, s.6 in Coffa 1991, p.31)
- 4) Εισάγει έναν *ισομορφισμό μεταξύ νοητικής αναπαράστασης και αντικειμενικής αναπαράστασης* και αυτό ακριβώς είναι που κάνει τη σημασιολογική ανάλυση ουσιώδη.¹⁰¹
- 5) Ταιριάζει τις υποκειμενικές αναπαραστάσεις με το αντικειμενικό τους περιεχόμενο, *στη γραμματική μονάδα ‘λέξη’*:

κάθε γραμματική μονάδα με νόημα συνδέεται με πλήθος υποκειμενικών αναπαραστάσεων, όμως με μία μόνο αντικειμενική αναπαράσταση’ (Theory of Science p.62 in Coffa 1991, p.30).

Ως εκ τούτου, εισάγει τη διάκριση μεταξύ υποκειμενικού – αντικειμενικού χαρακτηριστικού, και στη γλώσσα. Στο ίδιο βιβλίο του, *Theory of Science*, αναφέρει:

είναι αναμφισβήτητο για μένα, ακόμα και η απλούστερη των προτάσεων (proposition) αποτελείται από συγκεκριμένα μέρη, και είναι επίσης σαφές ότι τα μέρη αυτά δεν συμβαίνει να υπάρχουν απλώς κατά την προφορική εκφορά της πρότασης, ως υποκείμενο και κατηγορημα [...] αλλά ήδη περιέχονται στην πρόταση εντός της [στην αντικειμενική πρόταση, δηλαδή, εντός της υποκειμενικής] (p.65 in Coffa 1991, p.32).

Δηλαδή, κάθε μια ‘υποκειμενική πρόταση’ [P] – έτσι ονομάζει αυτές που δηλώνουν νοητικές καταστάσεις και επομένως αντιστοιχούν σε νοητικές αναπαραστάσεις – εμπεριέχει μια ‘αντικειμενική πρόταση’ ή ‘πρόταση εντός της’, η οποία είναι μια γραμματική πρόταση (Satz) [S], και η οποία αντιστοιχεί στην αντικειμενική αναπαράσταση του περιεχομένου της [P]. Τα συστατικά μέρη της αντικειμενικής πρότασης την οποία εκφράζει η S, είναι στην ουσία οι αντικειμενικές αναπαραστάσεις οι οποίες συνδέονται με τις γραμματικές μονάδες της S.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, μια πρόταση [P] θεωρούμενη ως γραμματική μονάδα με νόημα, δεν αφορά στις αναπαραστάσεις των συστατικών της μερών, αλλά εκφράζει αληθώς τις αναπαραστάσεις οι οποίες προέρχονται από συγκεκριμένα αντικείμενα (*Wissenschaftslehre*, secs. 48-52 in Coffa 1991, p.32). Αν, λοιπόν, η πρόταση [P] είναι του τύπου: ‘Αυτός ο άνθρωπος είναι θνητός’ (1), είναι δηλαδή μια παρατηρησιακή πρόταση, τότε εκφράζει αληθώς αναπαραστάσεις οι οποίες προέρχονται μέσω της παρατήρησης. Τι αναπαραστάσεις εκφράζονται, όμως, μέσω μιας πρότασης του τύπου: ‘Αν όλοι οι άνθρωποι είναι θνητοί και ο X είναι άνθρωπος, τότε ο X είναι θνητός’ [P’]; (2) Η γνώση ότι η [P’] είναι αληθής είναι a priori. Η αίσθηση που έχουμε για το ότι η πρόταση αυτή είναι αληθής μπορεί να μας εξαπατά. Γι’ αυτό και η απόφασή μας χρειάζεται ερμηνεία.

Τη θέση αυτή, την οποία αργότερα υποστηρίζουν οι Θετικιστές, υιοθετεί ο Bolzano και ως εκ τούτου καλείται να αντιμετωπίσει, πριν από αυτούς, αυτές τις ‘γενικευμένες’ [‘καθολικές’] προτάσεις. Έτσι, αναμιγνύεται στο πρόβλημα της λογικής αναγκαιότητας και της αναλυτικότητας. Το ερώτημα που χρήζει απάντησης είναι: πότε μια πρόταση P είναι λογικά αληθής; Όπως αναφέρει:

κάθε δεδομένη πρόταση είναι ή αληθής ή ψευδής ή είναι αληθής για πάντα ή είναι ψευδής για πάντα, εκτός εάν αλλάξουμε εμείς, κάποιο τμήμα της και ως εκ τούτου δεν μπορεί πλέον να θεωρηθεί ως ίδια, αλλά ως διαφορετική πρόταση (*Theory of Science*, p.194 in Coffa 1991, p.34).

Σε αυτό το απόσπασμα μπορεί κανείς να διακρίνει τα εξής σημεία: i) η μετατροπή μιας πρότασης σε μια άλλη επιτυγχάνεται μέσω της αλλαγής κάποιου τμήματός της το οποίο θεωρούμε ως μεταβλητή και όχι ενός συγκεκριμένου μέρους της και ii) την αλλαγή αυτή μπορούμε να την αποφασίσουμε εμείς. Τα σημεία (i) και (ii) δείχνουν ότι το ποιο μέρος της πρότασης θα θεωρήσουμε ως μεταβλητή, συνδέεται με το, σε ποιο ζήτημα εμείς επιλέγουμε να αφορά η συγκεκριμένη πρόταση.¹⁰² Ως εκ τούτου, καθιστά την έννοια της εγκυρότητας σχετική.

Συχνά,[αναφέρει] σε μια δεδομένη πρόταση, θεωρούμε συγκεκριμένες αναπαραστάσεις ως μεταβλητές και, χωρίς να είμαστε πλήρως γνώστες για ό,τι κάνουμε, τις αντικαθιστούμε και παρατηρούμε τις αληθοτιμές που παίρνει η πρόταση... Δεδομένης μιας πρότασης, θα μπορούσαμε να ερευνήσουμε αν αυτή [η αντικατάσταση] είναι σωστή ή λανθασμένη. Όμως, κάποιες πολύ χαρακτηριστικές ιδιότητες των προτάσεων μπορούν να ανακαλυφθούν αν, επί προσθέτως, ασχοληθούμε με τις αληθοτιμές όλων αυτών των προτάσεων οι οποίες μπορούν να παραχθούν από αυτή, αν θεωρήσουμε κάποιες από τις αναπαραστάσεις που περιλαμβάνει ως μεταβλητές και τις αντικαταστήσουμε με οποιαδήποτε άλλη αναπαράσταση (*Theory of Science*, 194 in Coffa 1991, p.34).

Με βάση αυτό το σκεπτικό, ο Bolzano εισάγει την έννοια 'Γενική Εγκυρότητα' (Allgemeingültigkeit) ως εξής:

μια πρόταση P είναι έγκυρη σχετικά με το σύνολο 'x₁, x₂, ..., x_n' των συστατικών της μερών αν όλες οι προτάσεις P_i που παίρνουμε μέσω της αντικατάστασης των x₁, x₂, ..., x_n από αυθαίρετες αλλά 'γραμματικά επιτρεπόμενες' (*gegenständlich*)¹⁰³ αναπαραστάσεις, είναι αληθείς (*Theory of Science*, 197-8 in Coffa 1991, p.34).

Η P είναι λογικά αληθής, αν όλες οι P_i είναι λογικά αληθείς. Η αναλυτικότητα του Bolzano δεν περιορίζεται από την έννοια της λογικής συνέπειας. Προτείνει τον χαρακτηρισμό: 'Λογικά αναλυτικές' για όλες αυτές τις προτάσεις για τις οποίες θα διαπιστωθεί ότι είναι καθολικά έγκυρες, σε σχέση με όλες τις μη λογικές έννοιες με τις οποίες σχετίζονται. Τον χαρακτηρισμό: 'αναλυτικές' τον προτείνει μόνο για τις προτάσεις εκείνες οι οποίες είναι καθολικά έγκυρες, σε σχέση με κάποιες εκ των συστατικών των μη λογικών εννοιών. Για παράδειγμα, η πρόταση (1): 'αυτό το

τρίγωνο έχει άθροισμα γωνιών ίσο με 180 μοίρες' είναι αναλυτική γιατί υπακούει στην ιδιότητα 'Gegenständlichkeit', αφού η δεικτική αντωνυμία 'αυτό', μπορεί και παριστάνει οποιοδήποτε τρίγωνο. Η πρόταση, όμως, (2): 'όλα τα τρίγωνα έχουν άθροισμα γωνιών ίσο με 180 μοίρες', δεν είναι αναλυτική, [με κριτήριο τη συγκεκριμένη ιδιότητα] (*Theory of Science*, 195-202 και sec.59 in Coffa 1991, p.379, n.10).

Την παραδοσιακά προβληματική αλήθεια των καθολικών προτάσεων¹⁰⁴ ο Bolzano την υποστηρίζει ως εξής: αρνείται το καντιανό a priori, και *βάζει τις καθολικές προτάσεις του τύπου (2), στην ίδια κατηγορία με τις ενικές προτάσεις του τύπου (1), με το σκεπτικό ότι επί της ουσίας, η βάση επί της οποίας στηρίζεται η αλήθειά τους, είναι ακριβώς η ίδια με αυτή των προτάσεων (1), δηλαδή εξω-λογική. Επιπλέον αποδέχεται τη δοκιμασμένη συνδρομή της λογικής αλήθειας:*

ο μόνος λόγος για τον οποίο είμαστε τόσο σίγουροι ότι οι κανόνες 'barbara', 'celarent' κ.ά. είναι έγκυροι', υποστηρίζει, 'είναι γιατί έχουν επιβεβαιωθεί σε χιλιάδες επιχειρήματα που έχουν εφαρμοστεί. Αυτός, άλλωστε, είναι ο πραγματικός λόγος, γιατί έχουμε τόση εμπιστοσύνη στα μαθηματικά...ή στο ότι το άθροισμα των γωνιών ενός τριγώνου ισούται με δύο ορθές γωνίες. (*Theory of Science*,354 in Coffa 1991, p.38).

Όσον αφορά, δε, στο ερώτημα, τι είναι αυτό που δικαιολογεί το ταίριασμα της έννοιας 'τρίγωνο' με την έννοια 'άθροισμα γωνιών ίσο με 180 μοίρες' ο Bolzano απορρίπτει την λύση της a priori συνθετικής καντιανής εποπτείας. Στο ερώτημα: 'Τι δικαιολογεί το ότι κατανοούμε την απόδοση ενός κατηγορήματος B σε ένα υποκείμενο A;' απαντάει:

Εγώ λέω: τίποτε άλλο από το ότι η κατανόησή μας, έχει και γνωρίζει τις δύο έννοιες των A και B. Νομίζω ότι πρέπει να είμαστε σε θέση να κρίνουμε σχετικά με συγκεκριμένες έννοιες απλώς επειδή τις έχουμε. (*Theory of Science*, 347 in Coffa 1991, p.36).

Στην απάντηση αυτή διαγράφεται μια έμπνευση σημασιολογικού χαρακτήρα, η οποία όμως, δεν προσφέρει στην εξέλιξη της φιλοσοφίας του τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Η εμπλοκή του Bolzano με τη γλώσσα συνίσταται στα εξής σημεία:

- i) κάθε αντικειμενική αναπαράσταση εκφράζεται μέσω μιας αντικειμενικής πρότασης. Για παράδειγμα, η αντικειμενική πρόταση, ‘αυτό το τρίγωνο είναι μεγάλο’ συνίσταται στις αναπαραστάσεις, ‘αυτό’, ‘τρίγωνο’, ‘έχει’ και ‘μέγεθος’.
- ii) οι γραμματικές προτάσεις κάθε γλώσσας είναι ισομορφικοί χάρτες των αντίστοιχων αντικειμενικών προτάσεων,¹⁰⁵
- iii) Η διαπίστωση ότι η γλώσσα είναι ένας εξαιρετικά παραπλανητικός οδηγός, απουσιάζει από τη φιλοσοφία του (*Theory of Science*, 69 in Coffa 1991, p.40). Ο Bolzano δεν αναφέρει πουθενά τη φυσική γλώσσα ως προβληματική για την απόδοση του νοήματος των αντικειμενικών αναπαραστάσεων, σε αντίθεση με τον Frege, ο οποίος ακριβώς εξ αιτίας αυτής της διαπίστωσης ωθείται στην κατασκευή του ιδανικού γλωσσικού συστήματος. Όμως, παρά το ότι η εμπλοκή του Bolzano με τη γλώσσα είναι περιορισμένη, α) εμπεριέχει τη διάκριση μεταξύ υποκειμενικού – αντικειμενικού χαρακτηριστικού, και έτσι β) προοιωνίζει τη διάκριση μεταξύ νοηματικής (proposition) και γραμματικής (sentence) πρότασης.

Από τη σύντομη αυτή αναφορά στη φιλοσοφία του Bolzano παρατηρούμε ότι η φιλοσοφία του Frege εμφανίζει εντυπωσιακή ομοιότητα¹⁰⁶ με αυτή, η οποία εστιάζεται στα εξής σημεία:

- 1) Οι δύο φιλόσοφοι ταυτίζονται στο ότι υπάρχει ο κόσμος, υπάρχει και η δική μας υποκειμενική αναπαράσταση για τον κόσμο, μεταξύ, δε, αυτών των δύο υπεισέρχεται και ένα τρίτο στοιχείο, *το τι εμείς αρθρώνουμε*. Και οι δύο συμφωνούν στο ότι η υποκειμενική αυτή αναπαράσταση, πέρα από το ψυχολογικό της περιεχόμενο, σχετίζεται με την αναπαράσταση του πραγματικού κόσμου.
- 2) Την αναπαράσταση του πραγματικού κόσμου και τη διάκρισή της από την υποκειμενική αναπαράσταση, ο Frege την υποστηρίζει, όπως έχουμε πει, μέσα από τις εξής δύο βασικές προκείμενες: κατά τη φιλοσοφική διαδικασία θα πρέπει, να υπάρχει πλήρης διάκριση i) μεταξύ λογικού – ψυχολογικού, αντικειμενικού – υποκειμενικού και ii) μεταξύ έννοιας και αντικειμένου (*Die Grundlagen*, xxii), ενώ ο Bolzano την έχει ήδη εισαγάγει μέσω του πρώτου τμήματος της διπλής διάκρισης: ‘υποκειμενική αναπαράσταση – αντικειμενική αναπαράσταση, και αντικειμενική αναπαράσταση – αντικείμενο στο οποίο αυτή αφορά’. Διαπιστώνει, δηλαδή, κανείς ότι ο Frege, όπως και ο Bolzano, κάνει τη *διάκριση μεταξύ υποκειμενικής και αντικειμενικής αναπαράστασης, αποδίδοντας στην πρώτη ψυχολογικό χαρακτήρα*. Ως εκ τούτου θεωρεί ότι το αντικειμενικό στοιχείο είναι για όλους το ίδιο, ενώ το υποκειμενικό όχι.

3) Το δεύτερο μέρος της διπλής διάκρισης του Bolzano, τη διάκριση, δηλαδή, ‘αντικειμενική αναπαράσταση – αντικείμενο στο οποίο αυτή αφορά’, υποστηρίζει ο Frege ως εξής: ‘τις αντικειμενικές αναπαραστάσεις (die objektive Vorstellungen¹⁰⁷) μπορούμε να τις χωρίσουμε σε δύο μέρη: στις έννοιες-κατηγορήματα και στα αντικείμενα’ (*Die Grundlagen*, 37). Το αντικείμενο, δηλαδή, κατά τον Frege, εμπεριέχεται στην αντικειμενική αναπαράσταση και αποτελεί τη μια εκ των δύο συνιστωσών της. Η άλλη συνιστώσα συνδέεται με τη σημασία της λέξης η οποία εκφράζει την αντικειμενική αναπαράσταση. Μια υποκειμενική αναπαράσταση, όμως, την ακολουθεί συχνά μια λέξη, η οποία δεν είναι το νόημά της. Η διάκριση μεταξύ αυτού που εκφράζει μια λέξη στην περίπτωση της υποκειμενικής αναπαράστασης και του νοήματός της, καθρεφτίζει τη διάκριση που κάνει ο Frege μεταξύ ‘ιδέας’ και ‘Σκέψης’.¹⁰⁸ Και η ‘ιδέα’ που σχηματίζει κανείς για ένα αντικείμενο και το ‘νόημα’ της πρότασης που αφορά στο αντικείμενο αυτό, εκφράζονται γλωσσικά, κατά τον Frege, μέσω ‘νοηματικών προτάσεων’ (Propositionen / propositions). Έτσι, η προτασιακή έκφραση μιας αντικειμενικής αναπαράστασης είναι η προτασιακή έκφραση μιας Σκέψης.

4) Η μέθοδος της ‘ανατομής’ (Zerlegung /dissection) την οποία ο Frege εφαρμόζει στην *Εννοιολογία* (1978, 12,22) προκειμένου να εκφράσει το ‘υπό κρίσιν περιεχόμενο’ (beurteilbarer Inhalt / content of possible judgment) μιας βεβαίωσης, στον Bolzano εισάγεται μέσω του κριτηρίου που αφορά στην αλλαγή μιας πρότασης (*Theory of Science* p.194).¹⁰⁹

5) Και ο Frege όπως και ο Bolzano θεωρεί τη σημασία της πρότασης που αφορά σε ένα αντικείμενο όπως και τη Σκέψη, αντικειμενικές όχι, όμως, αιτιακά ενεργές.

6) Όπως στον Bolzano ισχύει ισομορφισμός μεταξύ γραμματικών προτάσεων και αντικειμενικών προτάσεων κάθε γλώσσας, στον Frege ισχύει ισομορφισμός μεταξύ ιδιότητας και αντικειμένου:

Στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζω μια κρίση, δεν υπεισέρχεται καμία διάκριση μεταξύ κατηγορήματος [αφορά σε μια ιδιότητα] και γραμματικού υποκειμένου [αφορά σε κάποιο αντικείμενο] (*Εννοιολογία* 1879,12).

7) Εισάγει μια *ασθενή, σχετικοποιημένη έννοια αναλυτικότητας, την οποία ο Frege, χωρίς να την υποστηρίζει εμφανώς, δεν την αποποιείται.*

Παρά το ότι η έννοια της σημασίας είναι κυρίαρχη στο έργο του, παρά το ότι από τα κείμενά του φαίνεται να εμπνέεται από έννοιες σημασιολογικού χαρακτήρα, ο Frege προσπαθεί να τις εξαλείψει υπό τον φόβο της διείσδυσης υποκειμενικών και ψυχολογικών στοιχείων και έτσι οδηγείται στην αποτυχία του εγχειρήματος για τη λογική θεμελίωση της αριθμητικής. Όμως, παρά την αποτυχία του αυτή, ο Frege υλοποιεί την επιθυμία του Bolzano να απαλλάξει τα μαθηματικά από την καντιανή εποπτεία, ανοίγοντας το δρόμο για τη λογική και εννοιολογική-κατηγορηματική θεμελίωσή τους, μέσω δύο βασικών καινοτομιών: i) αναγνωρίζοντας ότι το ερώτημα ‘πόσα’, δεν αρκεί παρά το ότι η αναμενόμενη απάντηση σε αυτό φαίνεται να αφορά σε αριθμό, και απαιτεί τον προσδιορισμό νοήματος γιατί υπόρρητα, η αναμενόμενη απάντηση αφορά σε έννοια ii) αντιμετωπίζοντας το πρόβλημα των καθολικών προτάσεων μέσω του ορισμού του καθολικού ποσοδείκτη.

2.5.3. Frege - Husserl

Αντίπαλο δέος για τη φιλοσοφία του Bolzano, κατά την περίοδο εκείνη, αποτελούν οι θέσεις του Brentano ο οποίος, σε αντίθεση με τον πρώτο, υποστηρίζει ότι η Λογική είναι η επιστήμη η οποία είναι πιο κοντά στην ψυχολογία.¹¹⁰ ‘Ποτέ δεν πλησίασα, ούτε κατ’ ελάχιστο τον Bolzano’ γράφει ο Brentano στον Kraus το 1909.¹¹¹

Εν συντομία, και στο βαθμό που αφορά στον προβληματισμό για το ποια είναι η φύση της αναλυτικότητας της οποίας υπεραμύνονται στο έργο τους οι Frege και Carnap, το ζήτημα έχει ως εξής: Ο αυστριακός Franz Brentano το 1874, πέντε χρόνια πριν από τη δημοσίευση της *Εννοιολογίας*, δημοσιεύει το βιβλίο υπό τον τίτλο: *Psychologie von empirischen Standpunkte* [Η ψυχολογία από εμπειρική σκοπιά] το οποίο κατά τον 19^ο αιώνα άσκησε μεγάλη επιρροή σε πολλούς φιλοσόφους, μεταξύ των οποίων υπήρξε και ο Husserl. Εκεί ο Brentano εκθέτει την άποψή του για ‘το πρόβλημα, της χωρίς ενεργεία αντικείμενο αναπαράστασης’. Συνοπτικά το θέμα είναι το εξής: είναι αποδεκτό ότι η διεργασία η οποία μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα μια αναπαράσταση μπορεί να είναι ή φυσική ή μη-φυσική. Μια φυσική διεργασία, π.χ. κλωτσάω, έχει ως αποδέκτη ένα φυσικό αντικείμενο, π.χ. μια μπάλα. Μια μη-φυσική διεργασία όμως, μπορεί, είτε να απευθύνεται σε ένα φυσικό αντικείμενο, όπως όταν έχω την πρόθεση να κλωτσήσω μια μπάλα, είτε να αφορά σε ένα αντικείμενο το

οποίο δεν υπάρχει. Ο Brentano, χαρακτηρίζοντας την παραπάνω διεργασία νοητικό ή ψυχικό φαινόμενο υποστηρίζει ότι κάθε τέτοιο φαινόμενο ή αναφέρεται σε ένα φυσικό αντικείμενο ή κατευθύνεται προς ένα φυσικό αντικείμενο. Σε κάθε περίπτωση υφίσταται μια *‘εμμένουσα αντικειμενικότητα’* (immanente Gegen-ständlichkeit / immanent objectivity) η οποία συνιστά το χαρακτηριστικό γνώρισμα κάθε νοητικού ή ψυχικού φαινομένου και το καθιστά πλήρως διακριτό από κάθε φυσικό φαινόμενο. Αυτή είναι η κατά Brentano *‘Αρχή ταξινόμησης των φαινομένων’*.¹¹²

Το πρόβλημα στις θέσεις του Brentano αφορά στο *φαινόμενο της αποβλεπτικότητας* (intentionality)¹¹³ όπως αυτό εμφανίζεται σε περιπτώσεις όμοιες με αυτή που αναφέραμε. Πιο συγκεκριμένα, το πρόβλημα αφορά στον *καθορισμό του status της σχέσης που συνδέει την ψυχολογική ή νοητική πράξη με το αντικείμενό της, όταν αυτό δεν είναι ενεργεία.*

Η ουσιαστική διάσταση μεταξύ των απόψεων των δύο φιλοσόφων, Bolzano και Brentano, συνίσταται εν κατακλείδι στο ότι ενώ ο πρώτος προσπαθεί να βρει σημασιολογική απάντηση στο πρόβλημα της χωρίς ενεργεία αντικείμενο αναπαράστασης, ο δεύτερος καταπιάνεται με μια προσπάθεια ψυχικής ερμηνείας. Για παράδειγμα, την αλήθεια της πρότασης *‘ο πήγασος είναι άσπρος’*, η οποία στερείται παραδειγματικών περιπτώσεων οι οποίες να την επαληθεύουν, ο μιν Brentano θα την αποδεχόταν θεωρώντας τη γνώσιμη μέσω της ψυχικής διεργασίας η οποία χαρακτηρίζεται από μια *‘εμμένουσα αντικειμενικότητα’* και η οποία μας καθιστά τον *‘πήγασο’* γνωστό μέσω ψυχικών διαδικασιών, ο δε Bolzano θα υποστήριζε ότι το υποκείμενο *‘πήγασος’* δεν αφορά στο φυσικό αντικείμενο αλλά στην έννοια *‘πήγασος’* και έτσι θα έκρινε την αλήθεια της πρότασης σημασιολογικά.

Έχουμε ήδη αναφέρει ότι ο Frege αποδεσμεύει το *‘περιεχόμενο’* (Inhalt) μιας νοητικής πράξης από τον ψυχολογικό παράγοντα, όπως και ο Bolzano, και στη συνέχεια δίνει λύση στο πρόβλημα, μέσω της διάκρισης, *‘Sinn – Bedeutung’* και τη σύνδεση του *‘Sinn’* με τη γλωσσική εκφορά της Σκέψης, μέσω της πρότασης.

Ο Husserl υπήρξε εκλεκτός μαθητής του Brentano και ως εκ τούτου θα περίμενε κανείς, οι θέσεις του γύρω από τη σχέση λογικής – ψυχολογίας, σχέση η οποία συνιστά τη βασική προκείμενη τόσο στην διαμόρφωση της φιλοσοφίας του Bolzano, όσο και στη διαμόρφωση της φιλοσοφίας του Frege στα ζητήματα που αφορούν στη σημασιολογία και στην αναλυτικότητα, να εναρμονίζονται με αυτές του δασκάλου του, ο οποίος υποστηρίζει ότι η ψυχολογία είναι η θεωρητική επιστήμη η

οποία γειτνιάζει στενότερα με τη Λογική και μάλιστα ότι η πρώτη είναι η βάση για τη δεύτερη.

Ο Husserl, όμως, παρά το ότι υπήρξε διακεκριμένος μαθητής του Brentano, ακολουθεί τον Bolzano στο ζήτημα αυτό. Ο ίδιος ο Brentano αναφέρει:

‘εγκωμιάζεις τον Bolzano σαν δάσκαλο και οδηγό σου’.¹¹⁴

Έτσι, εξ αιτίας αυτής της καίριας σημασίας επιλογής, η φιλοσοφία του διαμορφώνεται με εμφανώς κοινά στοιχεία με τη φιλοσοφία του Frege στα θέματα της σημασιολογίας, της γλώσσας, της Λογικής και της διαδικασίας του σκέπτεσθαι. Το 1894 στο αδημοσίευτο άρθρο ‘Intentionale Gegenstände’ [Αποβλεπτικές αντικειμενικότητες] γράφει:

η αποβλεπτικότητα προς ένα αντικείμενο δεν είναι σχέση αλλά ιδιότητα του περιεχομένου του αντικειμένου [gegenständliche Inhalt / objectual content] μιας νοητικής πράξης και συνίσταται στο ‘παρουσιάζει ένα αντικείμενο’ ή στο ‘αναφέρεσθαι σε ένα αντικείμενο’.

Στη συνέχεια, θα ταυτίσει το περιεχόμενο της πράξης με το νόημα το οποίο εκφέρεται μέσω της αντίστοιχης λογικής έκφρασης υποστηρίζοντας ότι:

το νόημα είναι το εσωτερικό και ουσιώδες χαρακτηριστικό μιας αναπαράστασης (Vorstellung) ενώ η σημασία εν είδει αντικειμένου (gegenständliche Bedeutung) δεν προσδιορίζει συγκεκριμένο τρόπο σύνδεσης μεταξύ των αληθειών και των κρίσεων στις οποίες υπεισέρχεται το νόημα αυτό.¹¹⁵

Η επιρροή από τις θέσεις του Bolzano, η απόκλιση από τις θέσεις του Brentano και η σύγκλιση προς τις θέσεις του Frege, όπως θα δούμε, είναι εμφανής. Η σύγκλιση αυτή γίνεται εμφανέστερη, όταν ο Husserl το 1900, μετά την περίοδο της *Εννοιολογίας* (1897) και των *Θεμελίων* (1884), κοινοποιεί τις δικές του *Λογικές Έρευνες [Logische Untersuchungen]* (1900).

Το πρώτο βασικό σημείο σύγκλισης αφορά στις έννοιες ‘σημασία - νόημα’ και ‘αναφορά’.¹¹⁶ Όπως και για τον Frege, έτσι και για τον Husserl, υφίσταται σαφής διάκριση μεταξύ νοήματος και αναφοράς. Όπως επισημαίνει

‘Κάθε γλωσσική έκφραση δεν σημαίνει μόνο κάτι, αλλά μιλά και για κάτι’, (Husserl 1900, 46 §12).

Ο Husserl υποστηρίζει συγκεκριμένα ότι δύο εκφράσεις μπορεί να έχουν διαφορετική σημασία [ή νοηματικό περιεχόμενο] (Bedeutung – Inhalt) και το ίδιο αντικείμενο (Gegenstand) ως αναφορά.¹¹⁷ Ως το καλύτερο παράδειγμα για να αναδείξει αυτό το χαρακτηριστικό, ο Husserl φέρνει τα ονόματα. Και ο ίδιος παρατηρεί όπως και ο Frege, ότι τα ονόματα, για παράδειγμα ‘ο νικητής της Ιένα’ και ‘ο ηττηθείς στο Βατερλό’,¹¹⁸ κατονομάζουν το ίδιο αντικείμενο [τον Ναπολέοντα], ενώ το νοηματικό τους περιεχόμενο είναι διαφορετικό. Το ίδιο ισχύει και για τα ονόματα: ‘το ισόπλευρο τρίγωνο’ – ‘το ισογώνιο τρίγωνο.’ Και τα δύο, ενώ κατονομάζουν το ίδιο τρίγωνο ‘ΑΒΓ’, έχουν διαφορετικό νοηματικό περιεχόμενο. Όπως λει,

‘Είναι σαφές ότι μεταξύ της σημασίας και της αναφοράς σε μια έκφραση υφίσταται στενή εξάρτηση’.

Συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι μια έκφραση αποκτά αναφορά μόνον μέσω της σημασίας της και ως εκ τούτου σωστά λέγεται ότι η έκφραση κατονομάζει την αναφορά μέσω της σημασίας της και κατά συνέπεια, είναι η πράξη της σημασίας [der Akt des Bedeutens] ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο εμείς απευθυνόμαστε στην αναφορά [ενεργεία ή όχι] κάποια συγκεκριμένη στιγμή (s.47 §12, 49 §13). Έτσι, βάζοντας την ‘πράξη της σημασίας’ στη θέση της σημασιολογικής συνιστώσας [ή του νοήματος] της γλώσσας του Frege, ο Husserl απαντάει στο ερώτημα, ‘τι διατυπώνει μια έκφραση;’

Ένα δεύτερο σημείο σύγκλισης αφορά στον εσωτερικό χώρο του νοήματος στον Frege, όπου ο Husserl κάνει τη διάκριση: ‘*επί της ουσίας νοηματικό περιεχόμενο*’ ή ‘*επί της ουσίας νόημα*’ και ‘*ποιότητα*’ (‘Materie – Qualität’ / matter – quality), στα χνάρια του διαχωρισμού μεταξύ ‘υποκειμενικής αναπαράστασης’ – ‘αντικειμενικής αναπαράστασης’ του Bolzano, και ‘αντικειμενικής σημασίας’ – ‘υποκειμενικής ιδέας’ του Frege.¹¹⁹

Το ‘*επί της ουσίας νόημα*’ είναι αυτό το οποίο χαρακτηρίζει πλήρως την αναφορά και η βεβαίωση είναι ο φορέας του. Διαφορετικές βεβαιώσεις έχουν διαφορετικό ‘*επί της ουσίας νόημα*’. Για παράδειγμα, οι βεβαιώσεις: ‘ $2+2=4$ ’ και ‘Ο Ίψεν θεωρείται ο βασικός θεμελιωτής του σύγχρονου ρεαλισμού στη δραματουργία’ έχουν διαφορετικό περιεχόμενο (Inhalt), το οποίο αποδίδουμε ως ‘*επί της ουσίας νοηματικό περιεχόμενο της κρίσης*’ (Urteilmaterie)’. Το ‘*επί της ουσίας νόημα*’ μιας αναφοράς, όμως, μπορεί να εκφραστεί είτε μέσω μιας βεβαιωτικής πράξης ή κριτικής διαδικασίας, είτε μέσω μιας αιτιακής σχέσης, είτε μέσω της έκφρασης μιας επιθυμίας κ.ά. Ο κάθε ένας

διαφορετικός τρόπος έκφρασης, η κάθε μια τέτοια πράξη (Akt) του ‘επί της ουσίας νοήματος’ χαρακτηρίζεται, κατά τον Husserl, από διαφορετική ‘ποιότητα’ (Qualität / quality) (s.411). Για παράδειγμα, μια βεβαιωτική πρόταση χαρακτηρίζεται από την ‘ποιότητα της κρίσης’. Διαφορετικές νοητικές πράξεις με διαφορετικές ποιότητες, μπορούν να έχουν το ‘επί της ουσίας νόημα’ κοινό. Και μάλιστα, ενώ η διαφορετικότητα στο ‘επί της ουσίας νοηματικό περιεχόμενο’ εμπεριέχει τη διαφορετικότητα στην ποιότητα, το αντίστροφο δεν ισχύει.

Στο ‘επί της ουσίας νόημα’ έγκειται το ότι μια συγκεκριμένη αναφορά αντιστοιχεί στην εν λόγω πράξη και όχι άλλη’[...] [το επί της ουσίας νοηματικό περιεχόμενο] είναι, τρόπον τινά, η θεμελιωμένη ποιότητα του-νοήματος της αναφοράς (der Auffassungssinn) (V, §20 415-6).

Είτε ενεργεία είτε όχι, η αναφορά συνιστά στοιχείο του κατά Husserl νοήματος, εξηγήσιμου με όρους που αφορούν στο ρόλο του στις διαδικασίες λογικής συναγωγής.

Το νόημα του Husserl αφορά σε κάθε νοητική δράση ανεξαρτήτως του αν αυτή συνοδεύεται επιπλέον, από μια διαδικασία έκφρασής της μέσω κάποιας γλώσσας. Γι’ αυτό και η αναφορά του μένει μετέωρη. Αντιθέτως ο Frege, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, εφαρμόζει τη διάκριση ‘αντικειμενικού νοήματος’ και ‘υποκειμενικής ιδέας’, και στις σκέψεις και στις προτάσεις που τις εκφράζουν [οι οποίες, υπενθυμίζουμε, είναι οι βεβαιώσεις γιατί μπορούν να μετατραπούν σε κρίσεις]. Ως εκ τούτου τον απασχολούν αποκλειστικά, αυτές οι νοητικές πράξεις οι οποίες μπορούν να ‘κουβαληθούν’ με μέσο τη γλώσσα. Το νόημα (Sinn) του Frege, έννοια αντιστοιχη με το ‘επί της ουσίας νόημα’ (Materie / matter) του Husserl, υφίσταται, μεν, ως ανεξάρτητο από τη γλώσσα αφού συνδέεται με τη Σκέψη, αλλά το συλλαμβάνουμε μέσω των γλωσσικών εκφράσεων. Εδώ φαίνεται και ο ρεαλισμός του, αφού ο κόσμος είναι που του εξασφαλίζει την αναφορά.

Ένα τρίτο σημείο σύγκλισης των δύο φιλοσόφων αφορά στο status της Λογικής. Την αντικειμενική φύση του ‘επί της ουσίας νοήματος’, ο Husserl θέλει να την εκφράσει μέσα από τη Λογική, της οποίας το status τον απασχολεί το ίδιο, όπως απασχολεί και τον Frege. Η θέση του ως προς το ζήτημα αυτό εκφράζεται στο παρακάτω απόσπασμα, όπου υποστηρίζει ότι

[...] κανείς δεν πρέπει να αρκείται στην Καθαρή Λογική εν είδει μαθηματικής πειθαρχίας, ως ένα ανεπτυγμένο σύστημα προτάσεων με γνήσια αντικειμενική ισχύ, αλλά θα πρέπει να φιλοδοξεί να βρει

τη φιλοσοφική σαφήνεια που αφορά σε αυτές τις προτάσεις. Δηλαδή, τη σαφήνεια που αφορά στη κατανόηση της φύσης των προτάσεων αυτών κατά την ιδανική εφαρμογή τους σε διάφορες γνωστικές διαδικασίες, καθώς και στη, σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, διαμορφωμένη νοηματική τους απόδοση (Sinngebung) και αντικειμενική τους ισχύ.¹²⁰

Τι περιλαμβάνει, όμως, η Λογική του Husserl; Την απάντηση στο ερώτημα, δίνει στην §29 των *Λογικών Ερευνών* που έχει τον τίτλο: ‘Η Καθαρή Λογική και οι ιδανικές [ιδεώδεις] σημασίες’ [‘Die reine Logik und die idealen Bedeutungen’]. Εκεί, κάνοντας τον διαχωρισμό Λογικής και Καθαρής Λογικής, ο Husserl υποστηρίζει ότι η δεύτερη σχετίζεται αποκλειστικά

με αυτές τις ιδανικές μονάδες, τις οποίες κατονομάζουμε σημασίες (Bedeutungen),’ ...και συνεχίζει, ... ‘αγωνιζόμαστε για να αναδείξουμε την ιδανική τους φύση μέσα από το ψυχολογικό και γραμματικό τους περίβλημα (s.92 §29).

Η α-χρονική και αμετάβλητη φύση η οποία δεν συμμετέχει σε αιτιακές διαδικασίες, την οποία αποδίδει ο Husserl στις ‘ιδανικές σημασίες’ είναι ίδια με τη μη-ενεργεία φύση των ‘νοημάτων’ [Sinne] του Frege.¹²¹ Το ερώτημα που θα πρέπει στη συνέχεια να απαντηθεί είναι: τι είναι αυτό που κάνει μια λέξη να έχει το συγκεκριμένο νόημα;

Όπως έχουμε ήδη πει, ο Frege μετασχηματίζει το ερώτημα ως εξής: τι είναι για μια γλωσσική έκφραση, το να φέρει ένα συγκεκριμένο νόημα; Και απαντά: το νόημα που συνοδεύει μια γλωσσική έκφραση είναι ο τρόπος με τον οποίο μας δίδεται η αναφορά της [Bedeutung]. Έτσι, η θεωρία του Frege για την αναφορά συνίσταται στη θεμελίωση της θεωρίας του για το νόημα [Sinn] της πρότασης. Ο Husserl ξεκινάει από διαφορετικό σημείο. Ξεκινάει από το περιεχόμενο των ατομικών νοητικών διαδικασιών, [το νόημα μιας πρότασης μέσω ανάλυσης από το νόημα των λέξεων] (Husserl, *Logische Untersuchungen* Band II, Einleitung, §1. p1) και από εκεί κατευθύνεται προς το ‘ιδεώδες νόημα’, ως το είδος στο οποίο ανήκει η ‘ιδεώδης σημασία’. *Η γλώσσα δεν λαμβάνει μέρος σε αυτή τη διαδικασία, οπότε το κλασικό πρόβλημα παραμένει: με ποιο τρόπο το νόημα συνδέεται με τη λέξη;* Αυτό δεν υπονοεί ότι κατά τον Husserl οι συζητήσεις περί γλώσσας δεν ανήκουν στην φιλοσοφικά απαραίτητη προετοιμασία η οποία αποσκοπεί στη δόμηση της Καθαρής Λογικής. Στην πρώτη σελίδα των *Λογικών Ερευνών* παραθέτει το εξής απόσπασμα από το έργο του John Stuart Mill, *System of Logic* (1843):

Είναι γενικώς παραδεκτό ότι η γλώσσα ως βοήθημα ή ως εργαλείο της διαδικασίας του σκέπτεσθαι, είναι μεταξύ των επιφανέστερων. Κάθε ατέλεια στο εργαλείο ή στον τρόπο χρήσης του μπορεί να προκαλέσει περισσότερα μπερδέματα και εμπόδια από οποιοδήποτε άλλο μέσο και έτσι να καταστρέψει κάθε εμπιστοσύνη στην ποιότητα του αποτελέσματος [...] Για κάποιον ο οποίος δεν έχει προηγουμένως μυηθεί στο νόημα και στη σωστή χρήση λέξεων διαφόρων ειδών, η προσπάθεια εκμάθησης των φιλοσοφικών μεθόδων είναι σαν να προσπαθεί κανείς να θέλει να κάνει αστρονομικές παρατηρήσεις ενώ ποτέ πρωτότερα δεν έχει μάθει να ρυθμίζει την εστιακή απόσταση του οργάνου 'ώστε να βλέπει καθαρά. (J.St.Mill ([1843] 1911) *System of Logic* 1843, I Book Ch.1 p.11).

Ο Husserl επικροτεί αυτή την άποψη:

όπως και ο Mill διακρίνει, υπάρχει μια βαθύτερη αιτία για να αναγνωρίσει κανείς την ανάγκη, να ξεκινήσει τη μελέτη της Λογικής με μέσον την ανάλυση της γλώσσας: το ότι αλλιώς δεν θα ήταν εφικτό να εξετάσει τη σημασία των προτάσεων, κάτι, το οποίο από μόνο του βρίσκεται στο κατώφλι της επιστήμης μας

και συνεχίζει κάνοντας την επισήμανση ότι 'αυτή η τελευταία παρατήρηση υποχρεώνει κάθε επίδοξο μελετητή της καθαρής Λογικής να τη θεωρήσει ως «πειθαρχία φιλοσοφικού χαρακτήρα» [και όχι φορμαλιστικού]' (Husserl, *Logische Untersuchungen* Band II, Einleitung, §1. s.7). Ο Husserl, δηλαδή, φαίνεται να αναγνωρίζει ότι μόνο μέσω της δικής της συνδρομής μπορεί να επιτευχθεί με αδιαμφισβήτητη σαφήνεια η επεξεργασία των βασικών αντικειμένων της λογικής έρευνας, και κατ' επέκταση η εξερεύνηση της χαρακτηριστικής φύσης και των διαφορών αυτών των αντικειμένων. *Η ενασχόλησή του με τη γλώσσα είναι, απλώς, διαφορετική.*

Δεν αποσκοπεί στη συζήτηση περί της γραμματικής δομής ενός εμπειρικού νοήματος το οποίο παρέχεται στο πλαίσιο μιας ιστορικά δεδομένης γλώσσας, αλλά σε συζητήσεις εντελώς γενικού χαρακτήρα, οι οποίες ανήκουν σε άλλες σφαίρες Στη σφαίρα της αντικειμενικής θεωρίας της γνώσης και ως απόλυτα συνδεδεμένης με αυτή, *στη σφαίρα μιας καθαρής Φαινομενολογίας που αφορά στα βιώματα της διαδικασίας του σκέπτεσθαι και στα βιώματα της διαδικασίας απόκτησης της γνώσης* (§1. s.2).

Η σφαίρα αυτή είναι που πρέπει να έχει σαν στόχο να προωθήσει την σε σχέση με την γνώση κριτική προετοιμασία και διασάφηση της Καθαρής Λογικής, διότι η καθαρή Φαινομενολογία καθορίζει μια περιοχή ουδέτερης έρευνας, στην οποία έχουν

τις ρίζες τους διαφορετικά μεταξύ τους επιστημονικά πεδία. Από τη μια μεριά *υπηρετεί την Ψυχολογία ως εμπειρική επιστήμη*, με την εξής έννοια: Μέσα από μια καθαρή και εποπτική μεθόδευση αναλύει και περιγράφει, ειδικά ως φαινομενολογία του σκέπτεσθαι και του γνωρίζειν, τα γενικά χαρακτηριστικά των κρίσεων, των ιδεών, των γνωσιολογικών συμβάντων, τα οποία, αν και συλλαμβάνονται ως σύνολα πραγματικών συμβάντων σχετιζόμενων με τη ζωική πραγματικότητα της φύσης, τα καθυποτάσσει η ψυχολογία της έρευνας που αποβλέπει στην επιστημονική πληροφόρηση. Από την άλλη μεριά η Φαινομενολογία *διανοίγει τις ‘πηγές’ από τις οποίες θα ‘ξεπηδήσουν’ οι βασικές έννοιες και οι ιδανικοί νόμοι της Καθαρής Λογικής...* όπου θα πρέπει να έχει επιτευχθεί, ‘σαφήνεια’ και ‘ακρίβεια’. (s.3).

2.5. 4. Αναλυτική φιλοσοφία και γλωσσική στροφή

Ανατρέχοντας στα παλαιότερα κείμενα διαπιστώνουμε, λοιπόν ότι τα ζητήματα του status της Λογικής και της γλώσσας απασχολούν τις συζητήσεις μεταξύ Frege και Husserl. Όπως ήδη αναφέραμε, τον Νοέμβριο του 1906 ο Frege γράφει στον Husserl ‘το κύριο καθήκον των Λογικών συνίσταται στην απελευθέρωσή τους από τη γλώσσα’, και στο άρθρο ‘Erkenntnisquellen’ το 1923 ότι ‘το μεγαλύτερο μέρος της δουλειάς του φιλοσόφου συνίσταται στην [...] πάλη με τη γλώσσα’ (in: Dummett 1993, p.6). Επιπλέον, το κοινό παρελθόν των δύο φιλοσόφων δείχνει ότι *η ενασχόληση με τη Σκέψη και τη γλώσσα είναι μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της γερμανικής φιλοσοφικής παράδοσης όπου έχουν την κοινή αφετηρία τους τα δύο μεγάλα φιλοσοφικά ρεύματα, της αναλυτικής φιλοσοφίας και του φαινομεναλισμού, και όχι επιλογή της αναλυτικής παράδοσης και του Λογικισμού*. Γι’ αυτό και η γλώσσα αποτελεί, όχι μόνο κοινό θέμα συζήτησης, αλλά επιπλέον, ζήτημα, στο οποίο οι δύο φιλόσοφοι ως ένα σημείο συμπορεύονται.

Είναι γεγονός ότι ο Frege θεωρείται πατέρας της αναλυτικής φιλοσοφίας και δικαιολογημένα εισηγητής της λεγόμενης ‘γλωσσικής στροφής’, γιατί, όπως είδαμε, είναι αυτός ο οποίος στα *Θεμέλια* αποπειράται να απαντήσει στο καντιανό ερώτημα: ‘πώς μας δίδονται οι αριθμοί;’ εφαρμόζοντας την Αρχή του Πλαισίου στη γλώσσα. Υποστηρίζοντας, δηλαδή ότι μια λέξη αποκτά νόημα μόνον στο περιβάλλον της γλωσσικής πρότασης. Τη ‘γλωσσική στροφή’ έτσι όπως συναντάται στον μετά τον Frege αναλυτικό χώρο, χαρακτηρίζουν οι εξής δύο θέσεις:

i) η φιλοσοφική ερμηνεία της Σκέψης μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω της φιλοσοφικής ερμηνείας της γλώσσας, και

ii) είναι η μοναδική ουσιαστική ερμηνεία η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί.

Στη βάση αυτών των δύο θέσεων, η αναλυτική φιλοσοφία παρουσιάζεται να ταυτίζεται με τη φιλοσοφία της γλώσσας. Και παρά τις διαφορές μεταξύ των αναλυτικών φιλοσόφων, η άποψη αυτή είναι ευρέως διαδεδομένη. Το ερώτημα το οποίο εγείρεται είναι, γιατί θα πρέπει να χρεώσουμε αποκλειστικά στον Frege τη λεγόμενη 'γλωσσική στροφή' και κατά συνέπεια τη θέση ότι οι δύο φιλοσοφικοί τομείς ταυτίζονται;

Στον Frege χρωστάει η φιλοσοφία τη διεύρυνση του λογικού χώρου, μέσα στον οποίο κινούνται έκτοτε και οι μεταγενέστεροι λογικοί φιλόσοφοι [Russell, Wittgenstein], ανεξαρτήτως των διαφορών τους. Όπως είδαμε, ο στόχος του Frege είναι να εντάξει στον λογικό χώρο τα στοιχεία εκείνα της γλώσσας τα οποία δεν έχουν ούτε αναπαραστατικά ούτε ψυχολογικά χαρακτηριστικά και επιπλέον, τα συναντάει κανείς ως κοινά χαρακτηριστικά στις διάφορες φυσικές γλώσσες. ('Logik' [1879-91]).

Συγκεκριμένα, το σχέδιο του Frege περιλαμβάνει την οροθέτηση ενός τμήματος της γερμανικής γλώσσας το οποίο να πληροί τις εξής συνθήκες α) κάθε γερμανική γραμματική πρόταση να έχει μετάφραση μέσα στο τμήμα αυτό, β) η γραμματική μορφή κάθε πρότασης που περιέχεται σε αυτό να καθρεφτίζει ισομορφικά τα συστατικά του περιεχομένου που εκφράζει, καθώς και το πώς αυτές διευθετούνται εντός του περιεχομένου αυτού του τμήματος. Είδαμε επίσης ότι όσο η φιλοσοφία του εξελίσσεται, τόσο ο Frege επιμένει ότι η Σκέψη και όχι η πρόταση αποτελεί το αντικείμενο έρευνάς του και τόσο η φυσική γλώσσα εμφανίζεται μάλλον σαν εμπόδιο παρά σαν οδηγός στις λογικές και φιλοσοφικές του αναζητήσεις. *Ο Frege είναι ο πρώτος φιλόσοφος στην ιστορία ο οποίος επέτυχε να δώσει μια εύλογη ερμηνεία σχετικά με τη φύση της Σκέψης και της εσωτερικής της δομής. Και σε αυτήν ακριβώς την ερμηνεία είναι που στηρίζει την πεποίθησή του ότι μεταξύ Σκέψης και γλώσσας υπάρχει παραλληλισμός.*

Η αναλυτική παράδοση χαρακτηρίζεται από τα δύο δόγματα της γλωσσικής στροφής και, ως εκ τούτου, η γέννησή της είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με αυτή. *Και η φιλοσοφία της γλώσσας αποτελεί, μεν, φυσική εξέλιξη της φιλοσοφίας του Frege, δεν ταυτίζεται όμως με αυτήν.* Τη θέση αυτή την υποστηρίζουν οι εξής λόγοι:

1) Η γλώσσα δεν συνιστά το τρίτο αυθυπόστατο στοιχείο το οποίο έχει το ρόλο του διαμεσολαβητή μεταξύ Σκέψης και αντικειμένου.

Όπως έχουμε αναφέρει, ο Frege υποστηρίζει ότι η δυνατότητα διάκρισης των επιμέρους νοημάτων ως μερών μιας Σκέψης εξαρτάται από την αναγνώριση της δομής της πρότασης [αν αυτή είναι μια βεβαίωση, για παράδειγμα] η οποία την εκφράζει, καθώς και από την κατανόησή της η οποία επιτυγχάνεται χάρη στις σημασιολογικές ιδιότητες τις οποίες αυτή φέρει και χάρη στο ότι μπορεί να εκτιμηθεί είτε ως ‘αληθής’ είτε ως ‘ψευδής’. Επομένως, μιλά κανείς για τη δομή μιας Σκέψης και με το να μιλά για τη σημασιολογική διασύνδεση των μερών της αντίστοιχης πρότασης. Ο τρόπος αυτός κατανόησης της πρότασης φαίνεται ουσιώδης όσον αφορά στην έννοια ‘εκφράζω μια Σκέψη’ παρά σε σχέση με μια διαδικασία κωδικοποίησης της Σκέψης μέσω της συντακτικής δομής μιας πρότασης. Επειδή δύσκολα μπορεί κανείς να εξηγήσει τι μπορεί να σημαίνει το να μιλά κανείς για τη δομή μιας Σκέψης χωρίς να υπαινίσσεται τη γλωσσική έκφραση που της αντιστοιχεί, ο Frege υποστηρίζει επιπλέον ότι η δομή μιας Σκέψης όχι μόνο πρέπει να ανακλάται στη δομή της πρότασης που την εκφράζει, αλλά επιπλέον ότι *οι δύο δομές πρέπει να αναπτύσσονται συγχρόνως*. Η παράλληλη αυτή εξέλιξη Σκέψης – γλώσσας αποκλείει, για τον Frege, τη μελέτη της δομής μιας Σκέψης χωρίς η μελέτη αυτή να αφορά στη γλωσσική έκφραση που της αντιστοιχεί και αυτό ακριβώς υποστηρίζει ο Frege.¹²²

2) Από τα δύο δόγματα της αναλυτικής παράδοσης απορρέει ότι η Σκέψη ταυτίζεται με το νόημα της πρότασης που την εκφράζει. *Ο Frege, όμως, δεν ταυτίζει τις Σκέψεις με τα νοήματα των προτάσεων.*

Γι’ αυτόν,

‘η Σκέψη είναι αφηρημένη οντότητα [ist etwas Unsinnliches]’,¹²³

ενώ η γλώσσα είναι αυτή που εξασφαλίζει στο ανθρώπινο είδος, την πρόσβαση στις σκέψεις, γιατί κάθε γλωσσική έκφραση έχει ένα αντικειμενικό νόημα, το οποίο φέρει τη δυνατότητα σύλληψής του από διαφορετικούς νόες. Η έννοια ‘νόημα’, ως εκ τούτου, εμφανίζεται να σχετίζεται, στον Frege, με την έννοια ‘κατανόηση του νοήματος’. *Νόημα το οποίο είναι αδύνατο να κατανοηθεί αποτελεί ουτοπία για τον ρεαλισμό του.* Η αντικειμενικότητα του νοήματος, όμως, δεν αρκεί για να εξασφαλίσει την αντικειμενικότητα της επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων. Απαιτείται και μια συνθήκη η οποία να καθορίζει, ποιο νόημα αντιστοιχεί σε ποια γλωσσική έκφραση. Απαιτείται, ουσιαστικά, μια θεωρία η οποία να εξηγεί σε τι συνίσταται το νόημα για να μπορεί να συνδέεται με μια γλωσσική έκφραση. Στο

κρίσιμο ερώτημα, ‘σε τι συνίσταται το να αποδίδουμε σε μια πρόταση το νόημα που αυτή φέρει’; ο Frege απαντά: *στο ότι ο ομιλητής την κατανοεί ως έχουσα το νόημα αυτό.*¹²⁴ Και σε τι συνίσταται αυτό το οποίο ο ομιλητής κατανοεί; *Στο ότι θεωρεί ότι η αληθοτιμή της πρότασης καθορίζεται με ένα συγκεκριμένο τρόπο.*¹²⁵ Η ερμηνεία του Frege επικάθεται εδώ στην έννοια της αλήθειας. Όπως υποστηρίζει, ‘οι Σκέψεις βρίσκονται σε στενότερη σχέση με την αλήθεια’.¹²⁶ Το νέο ερώτημα που προκύπτει είναι: τι είναι αυτό που καθορίζει κάτω από ποιες συνθήκες είναι μια πρόταση αληθής; Εδώ ο Frege υποστηρίζει ότι *μέσα από καθημερινά παραδείγματα της χρήσης του όρου ‘αληθές’, η έννοια αυτή μάλλον σχετίζεται με μία βεβαίωση, παρά πιστοποιεί ότι κάτι ‘αληθές’ φέρει μια χαρακτηριστική ιδιότητα.*¹²⁷ Η πορεία που μόλις περιγράψαμε, την οποία ακολουθεί η Σκέψη του Frege, καθιστά απαραίτητη τη συνδρομή της γλώσσας και οδηγεί στην εξής διαπίστωση: *η μελέτη της χρήσης της γλώσσας συνδέεται με την επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων.* Η διαπίστωση αυτή αποτελεί φυσική εξέλιξη της θεωρίας του, γιατί το γεγονός ότι η γλώσσα χρησιμοποιείται ακριβώς με αυτόν τον τρόπο είναι που παρέχει στον Frege την άδεια να χρησιμοποιήσει συνθήκες αλήθειας.

3) Η ανακολουθία που παρατηρείται μεταξύ της θέσης του Frege ότι ‘*η Σκέψη προηγείται του νοήματος της πρότασης*’ και της θέσης ότι ‘*το νόημα της πρότασης έπεται της αναφοράς της*’, είναι απόρροια του διαχωρισμού που κάνει, μεταξύ της Σκέψης και του νοήματος της πρότασης. Το συγκεκριμένο πρόβλημα που παρουσιάζεται, στο οποίο ο ίδιος δεν δίνει απάντηση, μπορεί να συνοψιστεί στο εξής ερώτημα: *το νόημα προηγείται της Σκέψης ή η Σκέψη του νοήματος;*

Το ζήτημα, έχει ως εξής: Αφού η γλωσσική πρόταση είναι η έκφραση μιας Σκέψης κατά τον Frege, η Σκέψη θα πρέπει να προηγείται της πρότασης όσον αφορά στο χαρακτηρισμό, ‘αληθής’ ή ‘ψευδής’. Και επειδή η αναφορά της πρότασης είναι η αληθοτιμή της, έπεται ότι το νόημα της πρότασης είναι αυτό το οποίο έχει την αναφορά ‘αληθές’ ή ‘ψευδές’, και κατ’ επέκταση η πρόταση. Έτσι, όσον αφορά στα κύρια ονόματα, για παράδειγμα, ο Frege θεωρεί ότι είναι το νόημα του κυρίου ονόματος το οποίο πρωταρχικά αναφέρεται στο αντικείμενο [αναφορά] και όχι το κύριο όνομα καθαυτό.

Στην πράξη, όμως, ο Frege δεν τηρεί τη συγκεκριμένη σειρά προτεραιότητας, να εισαγάγει, δηλαδή, την έννοια ‘νόημα’ εξηγώντας την αναφορά ως χαρακτηριστικό στοιχείο του νοήματος. Απεναντίας,

- i) στο έργο του *Begriffsschrift* επεξεργάζεται την ιδέα, πώς μπορεί μια έννοια να εξαχθεί μέσω της αποσύνθεσης μιας Σκέψης, η οποία επιτυγχάνεται μέσω της αποσύνθεσης της γραμματικής πρότασης που την εκφράζει,¹²⁸ ενώ
- ii) στην πραγματεία του *Grundlagen*, επιχειρεί να δώσει απάντηση στο καντιανό ερώτημα: ‘πώς μας δίδονται οι αριθμοί’, εφαρμόζοντας την Αρχή του Πλαισίου στην πρόταση [sentence], υποστηρίζοντας δηλαδή ότι μια λέξη ή ένας όρος αποκτά νόημα στο περιβάλλον μιας πρότασης. Αν ο Frege επιθυμούσε να υποστηρίξει ότι μια λέξη αποκτά νόημα στο περιβάλλον μιας Σκέψης, θα έπρεπε να υποστηρίξει ότι οι αριθμοί μας δίδονται μέσω της σύλληψης του συνόλου των Σκέψεων που τους αφορούν. Η μέθοδός του, όμως, μετασχηματίζει το καντιανό ερώτημα στο εξής: ‘πώς μπορούμε να καθορίσουμε το νόημα προτάσεων οι οποίες να περιέχουν όρους που να αφορούν σε αριθμούς’.
- iii) όταν εισαγάγει τη διάκριση μεταξύ σημασίας και αναφοράς [Sinn - Bedeutung / sense - reference],¹²⁹ πρώτα μιλάει για μια γλωσσική έκφραση και την αναφορά της και στη συνέχεια εξηγεί σε τι συνίσταται το νόημά της, γιατί, όπως υποστηρίζει, το νόημα μιας έκφρασης είναι ο τρόπος με τον οποίο μας δίδεται η αναφορά της και η αναφορά αποτελεί ιδιότητα της γλωσσικής έκφρασης και όχι του νοήματος. Ως εκ τούτου η έννοια ‘νόημα’ δεν μπορεί να εξηγηθεί παρά μόνο μέσω της έννοιας ‘αναφορά’.

Αυτό το οποίο αίρει την ένταση στο προβληματικό αυτό σημείο της φιλοσοφίας του Frege, και θέτει τη μελέτη της φιλοσοφίας της γλώσσας στη θέση της μελέτης της φιλοσοφίας της Σκέψης, είναι η ταύτιση της Σκέψης με το νόημα της πρότασης. Η ταύτιση αυτή, όπως υποστηρίξαμε, απορρέει από τα δύο δόγματα της αναλυτικής παράδοσης, δεν ταυτίζεται, όμως, με τη φιλοσοφία του Frege.

2.5.5. Το a priori στοιχείο στη φιλοσοφία του Frege

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, από τις δύο κατηγορίες προτάσεων οι οποίες παραδοσιακά θεωρούνται αναλυτικές, ο Frege αποδέχεται τη μία και μάλιστα αυτή που περιλαμβάνει προτάσεις των οποίων η άρνηση οδηγεί σε αντίφαση. Κατά τον Frege οι αριθμητικές προτάσεις ικανοποιούν το αίτημα αυτό και ως εκ τούτου ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία. Τι συμβαίνει, όμως, με τις προτάσεις της Λογικής;

Αν αποδειχθεί ότι οι προτάσεις της αριθμητικής είναι λογικές προτάσεις, τότε η αναλυτικότητα περνάει και σε προτάσεις της Λογικής. Όπως είπαμε, η προσπάθεια αυτή αποτυγχάνει, και ως εκ τούτου, *μια και η αναλυτικότητα των προτάσεων της αριθμητικής δεν διακυβεύεται, είναι η αναλυτικότητα λογικών προτάσεων αυτή η οποία τίθεται υπό αμφισβήτηση*. Τα ερωτήματα τα οποία χρήζουν απάντησης στο σημείο αυτό έχουν ήδη τεθεί:

- 1) Ποιό είναι το status της Λογικής του Frege;
- 2) Τι είναι ακριβώς αυτό το οποίο καταρρέει μαζί με την προσπάθεια θεμελίωσης της αριθμητικής στη Λογική;

Έχουμε ήδη αναφέρει,

- i) ότι καθ' όλη την πορεία του φιλοσοφικού του έργου ο Frege προσπαθεί να 'ανακαλύψει' το status της Λογικής και δεν το περιορίζει στις τυπικά λογικές προτάσεις
- ii) ότι δεν προσπαθεί να αποδώσει ούτε στην 'αλήθεια' ούτε στην 'αληθή πρόταση' κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, αλλά θεωρεί ότι

η σημασία της λέξης 'αληθές' είναι εντελώς μοναδική. Έχουμε να κάνουμε με μια έννοια της οποίας το νόημα δεν μπορούμε να το αποκαλέσουμε ιδιότητα. Παρά αυτή την αμφιβολία, θέλω να τονίσω τη χρήση της στη γλώσσα ως εάν να είναι η αλήθεια ιδιότητα, έως ότου να βρεθεί κάτι που να μπορεί να ανταποκριθεί [σ' αυτή την έννοια] (Der Gedanke, p.34).

- iii) ότι ο ίδιος, μέσω της προσπάθειας να συγκροτήσει μια πραγματεία περί Λογικής, προσπαθεί να δείξει ότι παρά την αποτυχία των Θεμελίων, *υπάρχει κάτι που περισώζεται*, και ως εκ τούτου διερωτάται:

τι μπορώ να θεωρήσω ως αποτέλεσμα της δουλειάς μου; (N.S, s.200).

Η πορεία της φιλοσοφίας του Frege, την οποία περιγράψαμε, μας οδηγεί, εν κατακλείδι, στη διαμόρφωση του εξής ερωτήματος: *Υφίσταται ένα a priori το οποίο δεν προσβάλλεται από την αμφισβήτηση της κυριαρχίας της Λογικής*; Η απάντηση είναι θετική και αυτό στον Frege εξασφαλίζεται από το ότι *η φιλοσοφία της Σκέψης δεν ταυτίζεται με τη φιλοσοφία της γλώσσας*.

Το a priori αυτό, είναι για τον Frege, το αντικειμενικό στοιχείο της Σκέψης και δύναται να ‘συλληφθεί’ από κάθε άνθρωπο.

Το συμπέρασμα αυτό στηρίζεται στον εξής συλλογισμό: ο Frege υποστηρίζει ότι το αντικειμενικό στοιχείο της Σκέψης εκφράζεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο μέσω του αναλυτικού χαρακτήρα προτάσεων της γλώσσας και συνιστά τη λογική των προτάσεων αυτών.

Όπως είπαμε, αν η Λογική δεν μπορεί να στηρίξει την αριθμητική, αυτό το οποίο αμφισβητείται είναι η Λογική ως προς τον αντικειμενικό και a priori χαρακτήρα της, και ως εκ τούτου, αμφισβητείται η αναλυτικότητα λογικών προτάσεων. Αμφισβητείται όμως, έτσι και το a priori του αντικειμενικού στοιχείου της Σκέψης; Ο Frege απαντάει αρνητικά. Για τον Frege η Σκέψη είναι ‘αιώνιο αντικείμενο’ το οποίο υπάρχει ανεξάρτητα από μας.

- Είναι ‘διαφανής’ με την έννοια ότι αν τη ‘συλλάβεις’, γνωρίζεις ό,τι είναι δυνατόν να γνωστεί σχετικά με αυτή.
- Το αν είναι αληθής, εξαρτάται από τον κόσμο.
- Το αν είναι αποδεκτή, εξαρτάται από τη σχέση της με αυτόν που τη συλλαμβάνει.
- Το αν είναι αναλυτική, εξαρτάται από την παραγωγική διαδικασία στην οποία εμπλέκεται μαζί με άλλες Σκέψεις.

Για την αναλυτική φιλοσοφία δεν είναι ουσιώδες το να θεωρεί ότι μια Σκέψη ή κάποιο τμήμα της μπορούν ή όχι να συλληφθούν ως το νόημα μιας γλωσσικής έκφρασης. Η φιλοσοφία της γλώσσας δεν είναι, γι’ αυτήν, το μέσον ερμηνείας άλλων φιλοσοφικών αντικειμένων, αλλά η βάση τους. Ο Frege, όμως, θεωρεί ότι εμείς ως ανθρώπινο είδος έχουμε την ικανότητα να μπορούμε να συλλαμβάνουμε τις Σκέψεις και ως εκ τούτου, *ο ρόλος της γλώσσας επικάθεται σε αυτήν την ικανότητα την οποία φέρουμε*. Και μάλιστα, στο άρθρο του, ‘Erkenntnisquellen der Mathematik’ (1924-5)¹³⁰ ρητώς αναφέρει ότι:

δεν υφίσταται αντίφαση στο να υποθέσει κανείς την ύπαρξη οντοτήτων οι οποίες να μπορούν να συλλάβουν την ίδια Σκέψη με μας, χωρίς να χρειάζεται να την περιβάλλουν με μια μορφή αντιληπτή δια των αισθήσεων. Όμως, για μας τους ανθρώπους αυτή η ανάγκη υφίσταται. Η γλώσσα είναι ανθρώπινο δημιούργημα.

Το εκ των ων ουκ άνευ για το ρόλο της γλώσσας στη δυνατότητα σύλληψης της Σκέψης, και του αντικειμενικού a priori στοιχείου της, εκφράζει ο Frege είκοσι δύο χρόνια νωρίτερα, όταν στο 'Γράμμα προς τον Russell', αναφέρει ότι παρά την αποδοχή του σφάλματος που του υπέδειξε ο Russell, παρά το ότι παραδέχεται ότι η δυνατότητα ορισμού των μαθηματικών στη λογική φαίνεται να εξαφανίζεται, επιμένει στο ότι

πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα, θέτοντας τις κατάλληλες συνθήκες να γίνουν τέτοιες μετατροπές [...] ώστε τα ουσιώδη σημεία των αποδείξεών μου να μείνουν ανέπαφα.¹³¹

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Ο Kant ισχυρίζεται ότι η πρόταση $7+5=12$ είναι μια αληθής πρόταση προς χάριν της εποπτείας και αυτό γίνεται εμφανέστατο στην περίπτωση των μεγάλων αριθμών, όπου είναι ανέφικτο να χρησιμοποιήσει κανείς τα δάκτυλά του για να τους μετρήσει και όπου [κατά τον Kant] η γνωσιμότητά τους στηρίζεται στην επανάληψη στο χρόνο την οποία στηρίζει η εποπτεία (*Προλεγόμενα*, §2).

Ο Frege αντίθετα ισχυρίζεται ότι η πρόταση $135664+37863=173527$ δεν είναι ‘εποπτικά προφανής’, διότι πράγματι, δεν μπορούμε να καταφύγουμε στην εποπτεία των δακτύλων. Αν λοιπόν για τους μικρούς αριθμούς μπορούμε να καταφύγουμε στην εποπτεία ενώ για τους μεγάλους όχι, αυτό σημαίνει ότι η εποπτεία εισάγει μία θεμελιώδη διάκριση μεταξύ μικρών και μεγάλων αριθμών, η οποία για τον Frege είναι απαράδεκτη (*Θεμέλια*, §5).

² Frege 1879, §23 σ.55.

Οι αυθύπαρκτες και αντικειμενικές, κατά τον Frege, οντότητες αποδίδονται ως ‘Σκέψεις’, προς διαφοροποίηση από τον όρο ‘σκέψη’ που θα σημαίνει τη διαδικασία του σκέπτεσθαι.

³ Ο Frege διακρίνει τις αλήθειες σε δύο κατηγορίες. Σε αυτές για τις οποίες η απόδειξη μπορεί να διεξαχθεί με τη χρήση μόνο λογικών κανόνων [αναλυτικές], και σε αυτές για τις οποίες η απόδειξη υποστηρίζεται από εμπειρικά γεγονότα. (Frege 1879, 5).

⁴ Ο ίδιος δηλώνει:

‘...δεν είναι η ψυχολογική γένεση αλλά η καλύτερη αποδεικτική μέθοδος που αποτελεί τη βάση για τον διαχωρισμό [των αληθειών σε αναλυτικές και συνθετικές]’ (Frege 1879, 5).

⁵ Ως τέτοιες θεωρεί ο Frege τις γεωμετρικές αλήθειες. Οι προτάσεις της γεωμετρίας, υποστηρίζει, αφορούν σε αλήθειες συνθετικές γιατί προϋποθέτουν χωρική εποπτεία, είτε αυτό είναι πραγματικό, είτε είναι προϊόν της φαντασίας μας, αφενός, αφετέρου μπορούμε να τις αρνηθούμε χωρίς να πέσουμε σε αντίφαση. Είναι, δε, αληθείς γιατί η εποπτεία του ευκλείδειου χώρου είναι η μοναδική εποπτεία την οποία μπορούμε να μελετήσουμε (*Θεμέλια*, §14).

Οι πρωταρχικές αλήθειες στη ευκλείδεια γεωμετρία είναι τα αξιώματα. Η δικαιολόγηση των αξιωμάτων δεν παρέχεται ούτε εμπειρικά, ούτε από τους ορισμούς των γεωμετρικών όρων [σημείο, ευθεία, κ.ά], αφού αυτοί είναι πρωταρχικοί, η αλήθειά τους είναι προφανής και η γνώση μας για αυτούς στηρίζεται στην καθαρή εποπτεία. Ο Frege υποστηρίζει ότι το τι σημαίνουν οι όροι αυτοί επικοινωνείται μέσω εκφράσεων ιδιαίτερου τύπου και με συγκαλυμμένες υποδείξεις. Έτσι, την αλήθεια των αξιωμάτων απλώς τη διαπιστώνουμε. (*On the foundations of Geometry* p.301 in: Weiner, 11,12)

⁶ Η ύπαρξη της σημασίας (Sinn) σαν κάτι ξεχωριστό από την αναφορά-σημασιολογική τιμή (Bedeutung) μιας πρότασης, θίγεται για πρώτη φορά στο κεφάλαιο περί ‘ταυτότητας εννοιολογικών περιεχομένων’ της *Εννοιολογίας*. Στα *Θεμέλια* χρησιμοποιεί τον όρο ‘Bedeutung’, ο οποίος στην αγγλική μετάφραση αποδίδεται ως ‘meaning’ και στα ελληνικά ως ‘νόημα’.

⁷ Απαλλαγμένο δηλαδή από γεγονότα της εμπειρίας,

⁸ Ο όρος εξηγείται στη συνέχεια, στο κεφάλαιο 1.2. 1.

⁹ Ο Frege, όταν επικρίθηκε για τον περίπλοκο και εξ αυτού δύσχηστο συμβολισμό του, απάντησε, ότι η πρόθεσή του δεν είναι να καταργήσει μία καταξιωμένη παράδοση στον συμβολισμό των μαθηματικών, αλλά να δημιουργήσει μια νέα γλώσσα, τη γλώσσα της Σκέψης (Frege 1879, in: *From Frege to Gödel*, 1882: εισαγωγή για την *Εννοιολογία*, §1-2).

¹⁰ Όπως ο ίδιος υποστηρίζει το εγχείρημά του συγκλίνει μάλλον προς αυτό του Leibniz περί ‘καθολικής γλώσσας’, παρά προς τον ‘λογικό λογισμό’ (logical calculus) του Boole, (Εισαγωγή για την *Εννοιολογία*, §1-2 στο *From Frege to Gödel*, 1882 & Coffa 1991, 65)

¹¹ Όροι οι οποίοι έχουν τις ίδιες συνέπειες με αυτούς που αντικαθιστούν.

¹² Αυτό το υποκειμενικό στοιχείο συνήθως ο Frege δεν το περιλαμβάνει σε αυτό που θα αποκαλέσει ‘νόημα’. Θα αναφερθούμε σε αυτό στη συνέχεια.

¹³ Ο Coffa (1991, p.67) χρησιμοποιεί την έκφραση ‘content of possible judgment [crj]’ η οποία αποδίδει ακριβώς το όρο τον οποίο χρησιμοποιεί ο ίδιος ο Frege και σημαίνει, ‘*περιεχόμενο μιας δυνατής κρίσης*’. (*Εννοιολογία*, § 1-2).

¹⁴ Η έκφραση ‘είναι γεγονός’ ή οι εκφράσεις: ‘είναι μία πρόταση’, ‘είναι μία σκέψη’, στο περιστατικό κατά το οποίο υπήρξε, κ.α. μπορεί να θεωρηθεί ως κοινό κατηγορήμα για κάθε κρίση της μορφής (B), οπότε δεν έχει και τον ρόλο που έχει το κατηγορήμα στις προτάσεις που παραδοσιακά αντιμετωπίζονται με ανάλυση στη μορφή ‘υποκείμενο-συνδετικό-κατηγορούμενο’.

¹⁵ Κατά τον Frege, μόνο το εννοιολογικό περιεχόμενο μιας σκέψης μπορεί να εκφραστεί μέσω μιας κρίσης. Π.χ. για την ιδέα (Vorstellung / idea) ‘σπίτι’, δεν έχουμε αυτή τη δυνατότητα (Frege, 1879, 12).

¹⁶ Στο εξής, κάθε έκφραση της γλώσσας όπως: ‘Ο Γιάννης είναι ψηλός’, θα θεωρείται κρίση, χωρίς να γράφεται στη μορφή: ‘Είναι γεγονός ότι ο Γιάννης είναι ψηλός’.

¹⁷ Χρησιμοποιεί την μέθοδο της αναγωγής, ως την καλύτερη μέθοδο που διαθέτουμε για τον σκοπό αυτό, χωρίς να αρνείται την πιθανή εμφάνιση μιάς άλλης καλύτερης μεθόδου στο μέλλον (Frege 1879, 29).

* Κάνοντας χρήση σύγχρονου συμβολισμού, με x, y, z, \dots θα συμβολίζουμε μεταβλητές που αφορούν σε αντικείμενα. Με f, g, h, \dots μεταβλητές που αφορούν σε συναρτήσεις. Με F, G, H, \dots μεταβλητές που αφορούν σε έννοιες [διευκρινίζεται ότι μιλώντας ο Frege για ‘έννοιες’ (Begriffe), εννοεί ιδιότητες, ή ακριβέστερα, ιδιότητες και σχέσεις], ενώ με a, b, c, \dots μεταβλητές που αφορούν σε προτάσεις. Με την παράσταση $F(x)$ ή Fx θα εννοούμε: ‘το x είναι υπό την έννοια F ’, δηλαδή ότι η έννοια F απεικονίζει το x ‘στο Αληθές’

¹⁸ Ο συμβολισμός του Frege εκτίθεται απλοποιημένος. Γράφεται π.χ. Fx αντί $F(x)$.

¹⁹ Η αρχή αυτή δεν αναφέρεται ρητά στην *Εννοιολογία*. Ο Frege την υπονοεί με το να θεωρεί σαν μεταβλητή όχι μόνο το αντικείμενο, αλλά και τη συνάρτηση (Frege 1879, §10).

²⁰ Το τι ακριβώς μπορεί να τεθεί στη θέση μεταβλητής, υπαγορεύεται από την ‘Αρχή της Αντικατάστασης’.

²¹ Με τη φύση της συνάρτησης θα ασχοληθεί πολύ αργότερα, από το 1891 (Funktion und Begriff) και μετά.

²² Κεφάλαιο 1.5 περί ανατομής.

²³ Η ιδιότητα

²⁴ Ο όρος ‘απόσπαση’ εδώ δεν πρέπει να παραπέμπει στις αντίστοιχες ‘θεωρίες απόσπασης’. Σύμφωνα με αυτές, δια της απόσπασης γίνεται προσπάθεια αποκάλυψης σε κάτι που ήδη υπάρχει. Σύμφωνα, όμως, με τον Frege, ποιο τμήμα της έκφρασης θα θεωρηθεί συνάρτηση και ποιο μεταβλητή είναι καθαρά δική μας επιλογή, αρκεί το νόημα της έκφρασης να διατηρείται (Frege 1879, §9). Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε εκτενώς στη συνέχεια [μέθοδος ανατομής].

²⁵ Κάνοντας χρήση του σύγχρονου συμβολισμού: $f(x)$ ή fx , $R(x,y)$ ή Rxy για τη σχέση μεταξύ των μεταβλητών x, y .

²⁶ Τα γράμματα του λατινικού αλφαβήτου συμβολίζουν συγκεκριμένα αντικείμενα, ενώ τα αντίστοιχα του ελληνικού αλφαβήτου συμβολίζουν κάθε αντικείμενο που ανήκει σε μία συγκεκριμένη έννοια.

²⁷ Έστω η καθολική πρόταση: ‘Όλοι οι άνθρωποι είναι θνητοί’. Με την ίδια μέθοδο αντιμετωπίζονταν και οι προτάσεις του τύπου: ‘[Υπάρχει] Κάποιος άνθρωπος [που] είναι μαύρος’. Οι εκφράσεις ‘όλοι οι άνθρωποι’ και ‘κάποιος άνθρωπος’ εκλαμβάνονταν σαν υποκείμενα των αντίστοιχων προτάσεων. Αυτός ο τρόπος ανάλυσης με σκοπό την απόδοση νοήματος σε προτάσεις τέτοιας μορφής, έχει τα εξής προβλήματα. α) δεν έχουμε άμεση και αντικειμενική αντίληψη για αντικείμενα του είδους: ‘όλοι οι άνθρωποι’, ‘κάποιος άνθρωπος’ β) αν υποθέσουμε ότι τα αντικείμενα αυτά υπάρχουν, τότε η άρνηση των παραπάνω προτάσεων θα έπρεπε να διατυπωθεί ως εξής: ‘Όλοι οι άνθρωποι δεν είναι θνητοί’ (αντί για την ‘Μερικοί άνθρωποι δεν είναι θνητοί’) και ‘[Υπάρχει] Κάποιος άνθρωπος [που] δεν είναι μαύρος’ (αντί για την ‘Δεν υπάρχει κάποιος άνθρωπος που να είναι μαύρος’), έτσι ώστε τα υποκείμενα των αντίστοιχων προτάσεων να παραμένουν τα ίδια και στις αρνήσεις.

²⁸ Σε σύγχρονο συμβολισμό θα εκφράζαμε τον τύπο ως εξής: $\neg \exists x \neg F(x) \Leftrightarrow \forall x F(x)$

²⁹ Λογική συνεπαγωγή, ‘ $B \rightarrow A$ ’. Η μοναδική περίπτωση να αληθεύει με δεδομένο ότι το ‘ B ’ είναι αληθές είναι, να είναι και το ‘ A ’ αληθές (μεταφορά της αλήθειας από την προκείμενη στο συμπέρασμα).

³⁰ Το πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπίσει ο Frege για να εφαρμόσει την μέθοδο αυτή, είναι: πώς το νόημα μιας σύνθετης πρότασης καθορίζεται από τη σύνδεση απλούστερων προτάσεων μέσω λογικών συνδέσμων. Όπως έχει αναφερθεί, ο Frege στην τυπική γλώσσα που κατασκευάζει, ορίζει τότε η ‘λογική συνεπαγωγή’ μεταξύ δύο κρίσεων και η ‘άρνηση’ μιας κρίσης καθίστανται αληθείς, και μέσω αυτών εισάγει όλους τους άλλους λογικούς συνδέσμους.

³¹ Έχουμε ήδη αναφερθεί στην εξής πρόταση: εάν ισχύει ‘ $c \equiv d$ ’, τότε μπορούμε παντού να θέτουμε ‘ d ’ αντί για ‘ c ’. Θα ισχύει δηλαδή: $c \equiv d \rightarrow \forall F(Fc \rightarrow Fd)$.

³² ‘Über Sinn und Bedeutung’ (1892).

³³ Γράμμα στον Jourdain (1914), Wiss. Briefwechsel, s.127, in: Coffa 1991, p.81.

³⁴ Σε όλο του το έργο ο Frege αναφέρει την Αρχή του Πλαισίου μόνο δύο φορές στα *Θεμέλια*, στη εισαγωγή και στη ανακεφαλαίωση (§106). Επομένως είναι εξέχουσας σημασίας αρχή για τον ορισμό των φυσικών αριθμών.

³⁵ Πρόκειται για την πρώτη ρητή διατύπωση της λεγόμενης ‘Αρχής του Πλαισίου’ από τον Frege [η δεύτερη και τελευταία γίνεται στην ανακεφαλαίωση στο ίδιο έργο] και εκφράζει την πεποίθηση ότι μονάδα νοήματος είναι η πρόταση και ο τρόπος που αποκτάται το νόημα αυτό, είναι ολιστικός. Μια ασθενέστερη ‘Αρχή Πλαισίου’ εκφράζει ο Frege στην πραγματεία του ‘Der Gedanke’ και αφορά στο πώς συλλαμβάνουμε μια Σκέψη. Περί της Αρχής βλέπε: Dummett 1991b, p.111 / Origins pp. 98-111 / Frege’s Philosophy pp. 360-371(σημ.13-17).

³⁶ Στο θέμα αυτό αναφερόμαστε διεξοδικά στο κεφάλαιο 2.5. 4 ‘Αναλυτική φιλοσοφία και γλωσσική στροφή’

³⁷ Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, η διαφοροποίηση την οποία ο Frege εισάγει μεταξύ δήλωσης και κρίσης στην *Εννοιολογία* συνίσταται στο εξής: Μια *δήλωση ή βεβαίωση* εμπεριέχει ένα ισχυρισμό προκειμένου να τον δεχτούμε ως αληθή. Μια *κρίση*, όμως, εκφράζει κάτι το οποίο μπορεί να είναι είτε αληθές, είτε ψευδές. Ο ίδιος, δε, υποστηρίζει ότι ‘από μία κρίση παράγονται λογικές συνέπειες οι οποίες μας δείχνουν κατά πόσο η Σκέψη που προηγήθηκε ήταν σωστή’ (Frege 1879, 11).

³⁸ Η αριθμητική έκφραση η οποία εμφανίζεται σαν επιθετικός προσδιορισμός διαφέρει ουσιαστικά από άλλες εμφανίσεις επιθέτων όπως π.χ. το επίθετο ‘μπλε’ στην πρόταση, ‘το χρώμα του ουρανού είναι μπλε’. Σε αυτή, η λέξη ‘είναι’ είναι το συνδετικό [copula] μεταξύ επιθέτου και υποκειμένου, ενώ στις αριθμητικές εκφράσεις ισοδυναμεί με την έκφραση: ‘είναι ταυτόσημο με’

Το επιχείρημα του Frege υπέρ της μετατροπής της (A) στην (Γ) είναι ότι i) προτεραιότητα γι’ αυτόν έχει, η χρήση των αριθμών στις μαθηματικές και φυσικές επιστήμες έναντι της χρήσης τους σαν επίθετα, ii) όλες οι εκφράσεις που περιέχουν χρήση αριθμού σαν επίθετο, μπορούν να μετασχηματιστούν σε ταυτοτικές εκφράσεις (§57).

³⁹ Ο Frege ικανοποιεί το ένα από τα δύο κριτήρια που απαιτούνται για την εισαγωγή μιας έννοιας σε ένα σύστημα, το κριτήριο της ταυτότητας. Δεν ικανοποιεί όμως, το κριτήριο της εφαρμογής το πότε, δηλαδή, ένα ήδη γνωστό αντικείμενο εμπίπτει στην έννοια και πότε όχι [πρόβλημα του Ιούλιου Καίσαρα].

⁴⁰ Η θέση ότι η έννοια της έκτασης καθίσταται περιττή στην διαδικασία ανάδειξης της λογικής φύσης των αξιωμάτων της αριθμητικής, διατυπώνεται για πρώτη φορά από τον Charles Parsons γύρω στα 1960 στο άρθρο του: ‘Frege’s Theory of Number’. Την ίδια θέση ξανα-επινοεί μετά από είκοσι περίπου χρόνια ο Crispin Wright. Στο βιβλίο του, ‘Frege’s Conception of Numbers as Objects’ (1983) δείχνει λεπτομερώς πώς τα αξιώματα της αριθμητικής μπορούν να προκύψουν από την A-H θεωρούμενη ως αξίωμα και τη λογική β’- τάξης (Στο: Richard Heck, ‘Frege’s Theorem: An Introduction’, p.16). Κύριοι εκπρόσωποι του νέο-λογικισμού, οι Crispin Wright (1983) και Bob Hale (1987) μέσα από σειρά άρθρων στοχεύουν στη δικαιώση των βασικών θέσεων του Frege, η μία εκ των οποίων είναι: ‘οι γενικοί νόμοι της αριθμητικής έχουν φύση λογική’. Η άλλη είναι η οντολογική θέση του Λογικισμού, ότι: ‘οι φυσικοί αριθμοί συνιστούν αντικείμενα’.

Ο Νέο-λογικισμός ως εγχείρημα έχει προκαλέσει ευρύτατη συζήτηση στο χώρο της σύγχρονης φιλοσοφίας και ειδικότερα στο χώρο της σύγχρονης φιλοσοφίας των μαθηματικών, οι λεπτομέρειες της οποίας ξεφεύγουν του στόχου της συγκεκριμένης μελέτης.

⁴¹ Ο όρος ‘ανατομή’ χρησιμοποιείται από τον ίδιο τον Frege στην πραγματεία του ‘Logik’ (1879-1891) s.6. Ο Dummett, δε, κάνει πλήρη διάκριση μεταξύ της διαδικασίας αυτής και των διαδικασιών που αποδίδονται μέσω των όρων ‘αποσύνθεση’ (decomposition) και ‘απόσπαση’ (subtraction) (Dummett 1991-B, ch.4).

⁴² Το ερώτημα που τίθεται εδώ είναι, ποιοι παράγοντες καθορίζουν αυτή την επιλογή. Ο Frege θεωρεί ότι η επιλογή αυτή μπορεί να υπαγορεύεται είτε από τη συνήθη χρήση, είτε από ερευνητικούς στόχους. Η J. Weiner υποστηρίζει ότι η θέση αυτή την οποία εκφράζει ο Frege δεν μπορεί να συμβιβαστεί με την Τρίτη Αρχή των *Θεμελίων*: ‘να διακρίνω πάντοτε την έννοια από το αντικείμενο’ (πρόλογος) (p.74-75). Θεωρούμε ότι η επισήμανση την οποία κάνει ο Frege κρύβει ήδη την επιλογή που έχει κάνει στο πλαίσιο της γλώσσας, έτσι ώστε η συγκεκριμένη διάκριση μεταξύ δυνάμει εννοιών και ονομάτων αντικειμένων να μας αποδίδει το εννοιολογικό περιεχόμενο μιας πρότασης και δεν εκφράζει την πεποίθηση ότι υφίσταται μια πρωτογενής ειδοποιός διαφορά, είτε μεταξύ των ίδιων των γλωσσικών όρων είτε μεταξύ του νοήματος που αποδίδουν οι γλωσσικοί όροι, πριν χαρακτηριστούν.

⁴³ Dummett 1991a, 38-42.

⁴⁴ Ο Kant παραμένοντας πιστός στην αριστοτελική λογική, θεωρεί αναλυτική κάθε πρόταση στην οποία αναλύεται μια έννοια, χωρίς τη διαμεσολάβηση της εμπειρίας. Η διαδικασία μοιάζει με έγκυρη λογική συναγωγή. Δεν μπορεί να μας δώσει νέα γνώση. Τα μαθηματικά, όμως, μας δίνουν. Επομένως οι μαθηματικές αλήθειες πρέπει να είναι συνθετικές αλήθειες, γιατί μόνον αυτές μας δίνουν ουσιώδη

γνώση. Και αφού τη γνώση εδώ δεν την προσπορίζει η αισθητηριακή εμπειρία, θα πρέπει να την προσπορίζει η καθαρή εποπτεία.

⁴⁵ Ο Dummett συνηγορεί υπέρ αυτής της θέσης. Παρατηρεί όμως, ότι ο Frege περιορίζει την αναζήτηση του κοινού μορφικού χαρακτηριστικού στις κρίσεις, στην ειδική περίπτωση όπου σύνθετα κατηγορήματα πρώτου ή ανώτερου επιπέδου περιέχονται σε μία κρίση συναρτησιακής μορφής. Αυτή η ειδική περίπτωση, όμως, δεν αρκεί για να δοθεί μία πλήρης και πειστική εξήγηση για το πού οφείλεται η γονιμότητα του παραγωγικού συλλογισμού. Πώς π.χ. σχετίζεται το μορφικό αυτό χαρακτηριστικό που είναι κοινό στοιχείο στο εννοιολογικό περιεχόμενο διαφόρων κρίσεων με την ακολουθία των προτάσεων που συνιστούν μία απόδειξη; (Dummett 1991-B, σ.306).

⁴⁶ F.Kambartel, (Nachgelassene Schriften [- στο εξής N.S -]1969, s.XX)

⁴⁷ G.Frege 1893, *Die Grundgesetze der Arithmetik* Appendix, vol. II.

⁴⁸ Η διατριβή αυτή είχε γραφτεί προς δημοσίευση στο έντυπο, 'Jahresbericht der deutschen Mathematiker-Vereinigung', N.S 1969, s.191-9).

⁴⁹ N.S.1969, s.201.

⁵⁰ N.S.1969,s.1, 213-18.

⁵¹ 'Was kann ich als Ergebnis meiner Arbeit ansehen?' ['Τι μπορώ να θεωρήσω ως αποτέλεσμα της δουλειάς μου?'] Το ερώτημα αυτό είναι και η επικεφαλίδα του αποσπάσματος (N.S.1969, s.200)

⁵² N.S.1969, s.200, 201-12.

⁵³ Τα είδη αυτά είναι: οι προστακτικές, αυτές που εκφράζουν παράκληση ή επιθυμία, τα επιφωνήματα, οι ερωτηματικές και οι βεβαιώσεις ή δηλώσεις.

⁵⁴ Το συγκεκριμένο απόσπασμα μας παραπέμπει στη Θεωρία για την Αλήθεια του Frege, σύμφωνα με την οποία δεν μπορεί να δοθεί κανένας ορισμός της αλήθειας ως αντιστοίχισης στα γεγονότα ή στην πραγματικότητα, γιατί τα πράγματα εκατέρωθεν της αντιστοίχισης δεν έχουν την ίδια φύση. Όσο για τη φύση του 'αληθούς' επαναλαμβάνουμε τη ρητή δήλωσή του: 'αληθές είναι εντελώς μοναδικό και μη δυνάμενο να οριστεί' (s.32). Το ζήτημα αφορά θεωρίες περί ταυτότητας, στο οποίο δεν κρίνεται σκόπιμο να επεκταθεί η συγκεκριμένη διατριβή.

⁵⁵ Κρίση, όπως έχουμε πει, αποκαλούμε μια φράση η οποία μπορεί να είναι είτε αληθής είτε ψευδής. Ο Frege χρησιμοποιεί τη λέξη 'Σκέψη' με περίπου την ίδια σημασία με την οποία οι Λογικοί χρησιμοποιούν τη λέξη 'κρίση'. Ο ίδιος ισχυρίζεται ότι στην πράξη προτιμάει να χρησιμοποιεί την πρώτη από τη δεύτερη, γιατί η ταξινόμηση που αυτή θέτει μεταξύ αληθούς και ψευδούς δεν είναι μία από τις πιθανές ταξινομήσεις αλλά η μοναδική, γιατί η λέξη 'αληθές' δεικνύει προς την κατεύθυνση της Λογικής (s.33).

⁵⁶ Ο Frege αποδίδει στις ιδέες τα εξής χαρακτηριστικά γνωρίσματα: i) δεν μπορούν να γίνουν αντιληπτές δια των αισθήσεων, ii) μια ιδέα ανήκει στο περιεχόμενο του είναι [της συναίσθησης του όντος], iii) η ύπαρξη μιας ιδέας εξαρτάται από την ύπαρξη του έχοντος την ιδέα, [Αντιθέτως, τα πράγματα του εξωτερικού προς εμάς κόσμου είναι αυθύπαρκτα], iv) Κάθε ιδέα έχει έναν και μόνον έναν έχοντα, [Ποτέ δύο άνθρωποι δεν μπορούν να έχουν την ίδια ιδέα] v)το κατά πόσο οι ιδέες είναι του ανθρώπου ή έχουν θεία προέλευση, εξαρτάται από το αν εμείς είμαστε μέρη του 'θείου'. Η απάντηση υπερβαίνει την ανθρώπινη υπόσταση (ss.40-41).

⁵⁷ Το ότι ο Frege χρησιμοποιεί την λέξη 'αποκαλύφθηκε' και όχι τη λέξη 'ανακαλύφθηκε' είναι ενδεικτικό των προθέσεών του.

⁵⁸ Η επωνυμία κατά τον Heinrich Scholz. Το ζήτημα της χρονολόγησής τους είναι σημαντικό για την εκτίμηση του status που έχει η Λογική στο έργο του Frege και θα συζητηθεί διεξοδικά στη συνέχεια. Ο ίδιος τις χρονολογεί περί το 1906. (N.S.1969, s.189 [1], Dummett [1981] 1991, p.65).

Σύμφωνα με άλλη εκτίμηση αυτές χρονολογούνται πριν το 1892.

⁵⁹ N.S.1969, s.278.

⁶⁰ *Logische Untersuchungen*, s.6 [2].

⁶¹ N.S.1969, s.1, 137.

⁶² N.S.1969, Logik 1897, 139.

⁶³ N.S.1969, Logik 1897, 139.

⁶⁴ Όπως έχουμε αναφέρει, την ίδια θέση υποστηρίζει χρόνια αργότερα (1918) στην πραγματεία του 'Der Gedanke'.

⁶⁵ G.Frege, N.S.1969, 'Booles rechnende Logik und die Begriffsschrift', s. 18 και G.Frege, *Begriffsschrift* 1879, 11-12.

⁶⁶ G.Frege, N.S.1969, 'Logik in der Mathematik', s. 225.

⁶⁷ G.Frege, N.S.1969, 'Aufzeichnung für L. Darmstädter' 1919, s. 275.

⁶⁸ Μετά το 1892, όπου κοινοποιεί τη διάκριση μεταξύ 'σημασίας' και 'αναφοράς'.

⁶⁹ *Logische Untersuchungen*, s.72.

- ⁷⁰ Ο Dummett υποστηρίζει ότι είναι ζήτημα ερμηνείας το κατά πόσο υπάρχει συνέχεια μεταξύ των αρχών που υποστηρίζει ο Frege στις διάφορες χρονικές περιόδους, στο έργο του [1879-1923] (1981, p.23).
- ⁷¹ Dummett 1993, p.6.
- ⁷² G.Frege, N.S.1969, '17 Kernsätze zur Logik's.189. Επίσης στο: M.Dummett, 'Frege's Kernsätze zur Logik' από το: M.Dummett, *Frege and other Philosophers* και στο: *Frege, Philosophy of Mathematics* pp.23-24, 183.
- ⁷³ Δηλαδή, οι συνδέσεις που συνιστούν τη φύση του σκέπτεσθαι έχουν δικαιολογητική βάση και τη βάση αυτή την παρέχει μια δευτερεύουσα Σκέψη. Η διαφορά μεταξύ της διαδικασίας του σκέπτεσθαι και της διαδικασίας σχηματισμού ιδεών, δεν συνίσταται μόνο στην ύπαρξη αυτής της δευτερεύουσας Σκέψης.
- ⁷⁴ Γι' αυτό μετατρέπει τις δηλώσεις σε κρίσεις στο Begriffsschrift.
- ⁷⁵ Όπως είδαμε, αργότερα διευρύνει τον ορισμό αυτό. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι: '[όχι η Ψυχολογία αλλά η Λογική] χειρίζεται την ιδιότητα 'αληθές' ως μέρος του αντικειμένου μελέτης της, με τον ίδιο τρόπο που η φυσική χειρίζεται τις ιδιότητες 'βαρύ', 'ζεστό' κ.λ.π.' ['Logik' 1882, 3], ή ότι: 'η Λογική είναι η επιστήμη των πιο γενικών κανόνων αλήθειας' ['Logik' 1897, 139].
- ⁷⁶ Παρά το ότι ο Frege κινείται στο πνεύμα του Lotze υπέρ της 'λογικοποίησης' των μαθηματικών και όχι υπέρ της 'μαθηματικοποίησης' της λογικής, η μορφή της Λογικής των αρχών του 20^{ου} αιώνα είναι αποκλειστικό δημιούργημα του Frege και ως εκ τούτου δικαίως θεωρείται ο ιδρυτής του Λογικισμού (G.Gabriel, Lotze 1989, XXI, XXII).
- ⁷⁷ Herman Lotze 1989, s. 12 § X.
- ⁷⁸ Lotze 1989, XIII
- ⁷⁹ Lotze 1989, XIII [5], XIV, XV
- ⁸⁰ M. Dummett [1981] 1991, 71.
- ⁸¹ M. Dummett 1991, 99, Lotze 1989, XIII
- ⁸² N.S.1969, 188.
- ⁸³ Lotze, 'Anmerkung über logischen Calkül' στο: Lotze 1989, XX.
- ⁸⁴ Στην K5 ο Frege μιλάει για την 'ιδιαιτερότητα της Σκέψης' [die Eigenthümlichkeit des Gedankens] (G.Frege, N.S.1969,s.189) ενώ ο Lotze μιλάει για την 'ιδιαιτερότητα του σκέπτεσθαι' [die eigenthümliche Leistung des Denkens], (Lotze 1989, p.6).
- ⁸⁵ G.Frege, N.S.1969,s.189 Υπ.1 και M. Dummett 1991, 65 και Υπ.5.
- ⁸⁶ G.Frege, N.S.1969, s.60, και Υπ.1.
- ⁸⁷ Η λεπτομέρεια αυτή παραλείπεται στην αγγλική έκδοση του έργου N.S (M. Dummett 1991, 65 Υπ.5).
- ⁸⁸ G.Frege, N.S.1969, s.67 Υπ.1
- ⁸⁹ Αποδίδει την ημερομηνία του άρθρου ως εξής: '5.VIII.06' (G.Frege, N.S.1969, s.200 Υπ.1).
- ⁹⁰ G.Frege, N.S.1969, s.208 και M. Dummett 1991, 77.
- ⁹¹ *Schriften zur Logik und Sprachphilosophie* (Hamburg, 1971,23,174), στο: M. Dummett 1991, 65-66).
- ⁹² G.Frege, N.S.1969, s.1,2 Υπ.1 και s.6, Υπ.*.
- ⁹³ M. Dummett 1991b, 77.
- ⁹⁴ Η επικρατούσα άποψη έχει την αφετηρία της μετά τη δεκαετία του -60 και απορρέει από την υιοθέτηση της προσπάθειας επιβολής της φυσικοποιημένης επιστημολογίας του Quine μέσω της ριζικής κριτικής των θέσεων της αναλυτικής παράδοσης, και η προβολή της ως το αντίπαλο δέος της. Εκφραστές αυτής της άποψης [ανεξάρτητα από την ατομική φιλοσοφική μετέπειτα πορεία του καθενός] υπήρξαν οι Davidson, Putnam και Kripke.
- ⁹⁵ Ο Frege μάλιστα αναφέρει ότι η δομή της γερμανικής γλώσσας του παρείχε ουσιαστικό έναυσμα στο να ασχοληθεί με την ανάλυση (Begriffsschrift p.5).
- ⁹⁶ Husserl, *Logische Untersuchungen* Band I, K. I, §4. p.9: 'Die Logik als normative und speziell als praktische Disziplin' [Η Λογική ως κανονιστική και ειδικά ως πρακτική επιστήμη]. Frege 1879, 5 / 1918, 39-44, 53,
- ⁹⁷ Στο ζήτημα της επανεκτίμησης της σχέσης μεταξύ των δύο φιλοσοφικών ρευμάτων αναφέρεται ο Στέλιος Βιρβιδάκης με το άρθρο του: 'Αναλυτική και Ηπειρωτική Φιλοσοφία: κριτήρια αναγνώρισης και διάκρισης' (NEYΣΙΣ τεύχος.14 2005).
- ⁹⁸ Εξέχουσα φυσιογνωμία μεταξύ των μελετητών της ιστορίας των μαθηματικών των αρχών του 19^{ου} αιώνα.
- ⁹⁹ Ο Bolzano, όπως και οι φιλόσοφοι που διδάσκουν τον Kant εκείνη την εποχή, θεωρεί ότι όλη η γνώση την οποία προσλαμβάνουμε συνίσταται σε αναπαραστάσεις.

¹⁰⁰ Όπως εμμέσως αναφέρεται στο απόσπασμα, ως ‘πραγματικό’ χαρακτηρίζεται κάτι, ή όταν το ίδιο έχει φυσική υπόσταση ή όταν η ύπαρξή του εξαρτάται από την ύπαρξη ενός φυσικού αντικειμένου. Ως ‘αντικειμενικό’ χαρακτηρίζεται κάτι όταν παραδεχόμαστε ότι υφίσταται ως έχον βάση σε κάποιο αντικείμενο, ανεξαρτήτως αν φέρεται από ένα φυσικό αντικείμενο ή όχι.

¹⁰¹ Παραδοσιακά, μια νοητική αναπαράσταση προσδιορίζεται μέσω των νοητικών αναπαραστάσεων των μερών της. Αυτό όμως δεν συμβαίνει πάντα στην πράξη. Μπορεί να σκεπτόμαστε μια σύνθετη αναπαράσταση συνολικά, χωρίς να είμαστε σε θέση να προσδιορίσουμε με ακρίβεια τις νοητικές αναπαραστάσεις των μερών της. Ο Bolzano, άρει το πρόβλημα γιατί μέσω της σημασιολογικής ανάλυσης ταιριάζει ισομορφικά την αντικειμενική με την υποκειμενική αναπαράσταση.

¹⁰² Μέθοδος ανατομής στον Frege.

¹⁰³ Τον όρο αυτό χρησιμοποιεί ο Bolzano. Η πρόταση η οποία περιέχει ως υποκείμενο τον όρο, ‘ο άντρας που ονομάζεται x’ παραμένει ‘gegenständlich’ [έχει, δηλαδή, την ιδιότητα να αναφέρεται σε ένα αντικείμενο] ενώ αντικαθιστούμε το ‘x’ με ονόματα ανδρών. Χάνει, όμως, την ιδιότητα, ‘Gegenständlichkeit’ αν, για παράδειγμα, κάνουμε την αντικατάσταση, ‘ο άνδρας που ονομάζεται 7’ (Coffa 1991, p.378 / υπ.9).

¹⁰⁴ Παραδοσιακά, η αλήθεια των καθολικών προτάσεων καθίσταται προβληματική εξ αιτίας της διαφορετικής τους μορφής από τις αληθείς προτάσεις του τύπου (1). Το αποφασιστικό βήμα για την αντιμετώπισή τους γίνεται, όπως έχει ήδη αναφερθεί, από τον Frege μέσω του ορισμού του καθολικού ποσοδείκτη.

¹⁰⁵ Η έννοια του σημασιολογικού περιεχομένου, σε λανθάνοντα ρόλο στον Bolzano, αναδεικνύεται, όπως έχουμε αναφέρει, στα έργα του Frege, μερικές δεκαετίες αργότερα.

¹⁰⁶ Στην άποψη ότι ο Frege ακολουθεί τα βήματα του Bolzano συγκλίνει και ο Dummett (1991α, 70).

¹⁰⁷ Τον όρο ‘Vorstellung’ τον χρησιμοποιεί στο εξής για να εκφράσει την ‘υποκειμενική αναπαράσταση’ ή ‘ιδέα’, την οποία, όπως έχουμε πει, την αντιδιαστέλλει με τη Σκέψη.

¹⁰⁸ Όπως έχουμε αναφέρει, ο Frege καινοτομεί, και σε αντίθεση με τον Bolzano, αποδίδει στη Σκέψη αυτόνομη ύπαρξη σε σχέση με το νου.

¹⁰⁹ ‘κάθε δεδομένη πρόταση είναι ή αληθής ή ψευδής’ ή είναι αληθής για πάντα ή είναι ψευδής για πάντα, εκτός εάν αλλάξουμε εμείς, κάποιο τμήμα της και ως εκ τούτου δεν μπορεί πλέον να θεωρηθεί ως ίδια, αλλά ως διαφορετική πρόταση’.

¹¹⁰ Letter to Husserl January 1905 in: *Wahrheit und Evidenz*. Lectures on Logic [1874-1895] in: *Die Lehre vom richtigen Urteil* (Coffa 1981, p. 85, p.384 n.2).

¹¹¹ *Psychologie*, 383 in Coffa 1981, p. 85, p.384 n.3.

¹¹² Coffa 1981, p. 85 & Dummett 1993, p.36-7.

¹¹³ Πίσω από κάθε νοητική ή ψυχική διεργασία κρύβεται ένα φυσικό αντικείμενο.

¹¹⁴ Letter to Husserl of January 1905, in Coffa 1991, p.384 n.3.

¹¹⁵ *Husserliana*, vol.XXII, 1979, in Dummett 1993, p. 37, n.13,14.

¹¹⁶ Ο Husserl ταυτίζει τους όρους ‘σημασία’ και ‘νόημα’ ή ‘νοηματικό περιεχόμενο’. Με τον όρο, δε, ‘Gegenstand’ αποδίδει την αναφορά, είτε ως ενεργεία αντικείμενο, είτε όχι. Επίσης, χρησιμοποιεί τον όρο ‘Gegenständlichkeit’ [‘αντικειμενικότητα’] για να δηλώσει ότι η αναφορά δεν ταυτίζεται γενικά με κάποιο φυσικό αντικείμενο.

¹¹⁷ Ο Husserl χρησιμοποιεί τον όρο ‘dieselbe gegenständliche Beziehung’, δηλαδή, ‘την ίδια σχέση όσον αφορά στο αντικείμενό τους’ [σε ελεύθερη απόδοση: ‘the same objectual reference’, in: Dummett 1993, 51].

¹¹⁸ Αποκαλεί ‘ονόματα’ τις οριστικές αυτές περιγραφές.

¹¹⁹ Ως εκ τούτου, αντιστοιχεί στο ‘Sinn’ του Frege.

¹²⁰ Husserl, *Logische Untersuchungen* Band II, Einleitung, §1. p1-2.

¹²¹ Όπως φαίνεται, δε, από το απόσπασμα που ακολουθεί, ο Husserl αντιλαμβάνεται τις ‘ιδανικές σημασίες’, μέσω της σχέσης ‘ιδανική σημασία – σημασία’, την οποία θεωρεί αντίστοιχου status της σχέσης ‘καθόλου – καθ’ έκαστο’: Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά, ‘Μόνο κατ’ αυτόν τον τρόπο [της απόδοσης ταυτότητας στο κάθε είδος], μπορεί μια ιδανική μονάδα να περιλαμβάνει το διάσπαρτο πλήθος των ξεχωριστών μονάδων...το πολλαπλό των ξεχωριστών μονάδων είναι για κάθε μια ιδανική σημασία, ό,τι η στιγμιαία φυσική [ενεργεία] πράξη για την πράξη της σημασίας [Aktmomente des Bedeuten], [δηλαδή] η επιδίωξη της σημασίας. Ως εκ τούτου, η σημασία [Bedeutung] συσχετίζεται με τις αντίστοιχες πράξεις σημασίας...όπως το κόκκινο, ως είδος σχετίζεται με τις σελίδες του χαρτιού που βρίσκονται εδώ, οι οποίες όλες ‘έχουν’ αυτό το ίδιο κόκκινο’ (Husserl, 99§31).

¹²² Η παράλληλη εξέλιξη Σκέψης - γλώσσας, όμως, δεν αποκλείει τη μελέτη της γλώσσας, ανεξαρτήτως της μελέτης ή όχι, της δομής της Σκέψης, θεωρώντας την έτσι ως το διαμεσολαβητικό μέσον, μεταξύ Σκέψης και αντικειμένου. Αυτή η δεύτερη εκδοχή είναι αυτή η οποία παραδοσιακά αποδίδεται, κατ’ αρχήν, στη φιλοσοφία του Frege και κατά δεύτερο λόγο στους επιγόνους του, και μέσω αυτής θεμελιώνονται τα δύο δόγματα της αναλυτικής φιλοσοφίας.

¹²³ 'Der Gedanke', S.33.

¹²⁴ Π.χ. η εκκλησία η οποία αναπαριστάται στον πίνακα αυτόν είναι 'αληθής', ο καθεδρικός ναός της Κολωνίας γιατί αυτό έχει ήδη επιβεβαιωθεί και από κάποιον άλλον (Der Gedanke', p.31-32).

¹²⁵ Στα έργα του, *Begriffsschrift, Grundlagen..., Die Grunsetze...*

¹²⁶ Der Gedanke', p.74.

¹²⁷ Der Gedanke, p.34.

¹²⁸ Ο Frege, παίρνει μια πλήρως διατυπωμένη Σκέψη, π.χ. 'το υδρογόνο είναι ελαφρύτερο από το διοξείδιο του άνθρακα', και την αποδομεί σε 'συνάρτηση' ['[...] είναι ελαφρύτερο από το διοξείδιο του άνθρακα'] και μεταβλητή [υδρογόνο]. Το εννοιολογικό περιεχόμενο της πρότασης θα προκύπτει κάθε φορά που η μεταβλητή παίρνει τιμή. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο Frege τονίζει ότι η διάκριση αυτή δεν έχει καμία σχέση με το εννοιολογικό περιεχόμενο της Σκέψης την οποία εκφράζει, αλλά εξαρτάται από τον τρόπο που βλέπουμε την πρόταση (σ.21-24)

¹²⁹ Στο άρθρο 'Sinn und Bedeutung' (p.19).

¹³⁰ *Logische Untersuchungen*, s.288.

¹³¹ 'Letter to Russell', 1902, p.128

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

Κεφάλαιο 3

Το φιλοσοφικό πλαίσιο όπως διαμορφώνεται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

3.1. Εισαγωγή

Η επόμενη σημαντική προσπάθεια για να οροθετηθεί η έννοια της αναλυτικότητας γίνεται στις αρχές της τέταρτης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα από τον Rudolf Carnap. Γερμανός και ως προς την ιθαγένεια και ως προς την καταγωγή, με βασικές και μεταπτυχιακές σπουδές στη Γερμανία [Ιένα, 1910–1921] στα μαθηματικά, στη φιλοσοφία των μαθηματικών, στη φυσική και στη φιλοσοφία, παρακολουθεί τη σειρά μαθημάτων με τίτλο ‘Begriffsschrift’ που δίνει ο τότε σχεδόν άγνωστος Frege στην Ιένα το 1910 και γίνεται μαθητής του. Το 1926 πηγαίνει στη Βιέννη και γίνεται μέλος του σημαντικότερου φιλοσοφικού κινήματος της εποχής εκείνης, γνωστού ως ‘Κύκλος της Βιέννης’.

Την πραγματεία του, η οποία αφορά στη νέα πρόταση οροθέτησης της αναλυτικότητας, ο Carnap τη δημοσιεύσει το 1934 υπό τον τίτλο: *Logische Syntax der Sprache* [Στην αγγλική μετάφρασή του ως: *The Logical Syntax of Language* – στο εξής: *L.S.S. / L.S.L.* Κατά την ελληνική απόδοση: *Η Λογική Σύνταξη της Γλώσσας*]. Με αρχή το έργο αυτό ο Carnap επιχειρεί, μεταφέροντας τη διάκριση *a priori* – *a posteriori* στη γλώσσα, να οροθετήσει την έννοια ‘αναλυτική πρόταση’, κατ’ αρχήν, ως έννοια συντακτική¹³² και να δείξει, ως εκ τούτου, ότι ο χαρακτηρισμός προτάσεων ως ‘*a priori* συνθετικών’ είναι εκ του περισσού.

Το γεγονός είναι, ότι η περίοδος μεταξύ του Λογικισμού του Frege (1879 – 1918) και της *L.S.L.* του Carnap (1934) διαμεσολαβείται από μια καθολική προσπάθεια αντικατάστασης¹³³ της καθαρής εποπτείας και κατά συνέπεια του συνθετικού *a priori* του Kant, η οποία χαρακτηρίζει το φιλοσοφικό χώρο του Λογικού Θετικισμού. Κρίνουμε, όμως, τη μέθοδο του Carnap ως τη σημαντικότερη όλων, γιατί

παρά την εμμονή του στην αποδεικτική μέθοδο του Frege και στον Λογικισμό, αφουγκραζόμενος τις μεγάλες αλλαγές της εποχής του στη φιλοσοφία και στα μαθηματικά αφήνει να διαφανεί στην *L.S.L.* η συνέχιση της σημασιολογικής πορείας την οποία ξεκινάει ο Bolzano και συνεχίζει υπόρρητα, παρά το ότι επωμίζεται τον χαρακτηρισμό ‘πατέρας του Λογικισμού’, ο Frege.

3.2. Ο 20ος αιώνας

Πριν από την παρουσίαση της μεθόδου την οποία προτείνει ο Carnap στην *L.S.L.* θα προηγηθεί μια σύντομη αναφορά στις αλλαγές που γίνονται στο φιλοσοφικό χώρο και στα μαθηματικά στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Δύο θεμέλιοι λίθοι της φιλοσοφίας αμφισβητούνται σοβαρά στις αρχές του 20ου αιώνα. Ο ένας είναι η αναγκαιότητα της καθαρής εποπτείας στη γεωμετρία¹³⁴ και ο άλλος είναι η μοναδικότητα του χαρακτήρα της Λογικής.

3.2. 1. Η αξιωματικοποίηση της γεωμετρίας

Η πρώτη αμφισβήτηση – συγκεκριμένα η αμφισβήτηση του ρόλου της καθαρής εποπτείας στη γεωμετρία, συνίσταται στην πρόταση του ‘αξιώματος’ τόσο από τον Hilbert όσο και από τον Poincare, ως ορισμό καινούργιου είδους.

Η μελέτη του αξιωματικού συστήματος της γεωμετρίας γίνεται από τον Hilbert το 1899 μέσα από την πραγματεία του, ‘Grundlagen der Geometrie’ στο πνεύμα που έχει ήδη χαράξει ο Peano στην αριθμητική δέκα χρόνια πρωτότερα.¹³⁵ Η αξιωματική αυτή προσέγγιση της γεωμετρίας i) χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό ακρίβειας και αυστηρότητας ii) προσφέρει μετα-μαθηματικές κατευθύνσεις και έτσι έρχονται στο προσκήνιο νέες έννοιες [όπως: πληρότητα και λογική συνέπεια]. Γενικά η ιδέα του Hilbert συνοψίζεται στο εξής: με δεδομένο το ότι έχουμε στη διάθεσή μας ένα μαθηματικό υπόβαθρο, ο Hilbert μας ζητά, μέσω παρεμβολής μετα-μαθηματικών εννοιών και μεθόδων, και προκειμένου να συλλάβουμε το νόημα των όρων της τυποποιημένης θεωρίας που κατασκευάζουμε, να αποσαφηνίσουμε πτυχές της οικείας μας μαθηματικής πρακτικής καταφεύγοντας συγχρόνως σε αυτή,. Κατ’ αυτόν τον τρόπο μετατοπίζει το ζήτημα των θεμελίων της μαθηματικής θεωρίας στα μετα-μαθηματικά με αντικείμενο των μετα-μαθηματικών την ίδια τη μαθηματική θεωρία. Εφαρμόζοντας την ιδέα αυτή στη γεωμετρία κατορθώνει να ορίσει τα διάφορα γεωμετρικά στοιχεία υπόρρητα μέσω ενός αυστηρού αξιωματικού συστήματος με τη χρήση παραγωγικών κανόνων και καταργεί από την καθαρή γεωμετρία την εποπτεία.

Ως εκ τούτου καταργεί και την καντιανή ιδέα, ότι ο ρόλος της εποπτείας είναι αναγκαίος στα καθαρά μαθηματικά. Σε τι συνίσταται, όμως, ένα αξίωμα;

Περί τα 1880 ο Poincaré έχει ήδη διατυπώσει την άποψη ότι¹³⁶ ένα αξίωμα δεν εκφράζει ούτε εμπειρικό συμβάν, ούτε λογική αναγκαιότητα. Και αργότερα, ότι: ‘τα γεωμετρικά αξιώματα είναι μεταμφιεσμένοι ορισμοί’¹³⁷ και ως ορισμοί έχουν συγκροτητικό ρόλο ως προς τη σημασία των όρων.¹³⁸ Πιο συγκεκριμένα, το ότι στη γεωμετρία τα αξιώματα εκφράζουν τη σημασία των πρωταρχικών γεωμετρικών στοιχείων [σημείο, ευθεία, κ.λ.π.] και εμείς δεν μπορούμε να πούμε τίποτα επιπλέον γι’ αυτά τα στοιχεία από αυτό το οποίο λένε τα ίδια τα αξιώματα, δείχνει ότι μέσω αυτών καθορίζεται το εννοιολογικό πλαίσιο δια του οποίου μπορούμε και αναφερόμαστε στην εμπειρία. Την χρήση αξιωμάτων υποστηρίζουν, τόσο ο Poincaré όσο και ο Hilbert¹³⁹ προκειμένου να αντικατασταθεί μέσω αυτών η καθαρή εποπτεία στη γεωμετρία και έτσι να δοθεί μια εξήγηση γιατί οι γεωμετρικοί νόμοι είναι αναγκαία αληθείς, χωρίς την προσφυγή σε μεταφυσικές λύσεις.

Εδώ φαίνεται να υπάρχει ανακολουθία. Γιατί πώς είναι δυνατόν να συνάδει η προσδοκώμενη αναγκαία αλήθεια με την ‘κατά συνθήκη’ ή ‘κατά σύμβαση’ επιλογή εννοιών την οποία μας επιβάλλουν τα αξιώματα; *Η ανακολουθία αίρεται αν το ‘κατά σύμβαση’ θεωρηθεί ως ‘άλλη όψη του αναγκαίου’ και όχι σαν το αντίθετό του.* Αυτό, δηλαδή, το οποίο φαίνεται κατά συνθήκη εκ των έξω [έξω από το πλαίσιο ενός συστήματος] είναι δυνατόν να καθίσταται αναγκαίο εκ των έσω [μέσα στο πλαίσιο του συγκεκριμένου συστήματος].

Την ιδέα η αναγκαιότητα να εκτιμάται στη βάση ενός συγκεκριμένου συστήματος επεξεργάζεται, όπως θα δούμε, και ο Reichenbach στην πρότασή του περί του ‘σχετικοποιημένου’ a priori αλλά και ο Carnap στη μέθοδο της Λογικής Σύνταξης, όπου έννοιες ορίζονται στον ‘εσωτερικό χώρο’ ενός τυποποιημένου γλωσσικού συστήματος. Η ιδέα αυτή διαίρεσης των ‘χώρων’ σε ‘εξωτερικό’ και ‘εσωτερικό’ θα κυριαρχήσει μεταξύ των Λογικών Θετικιστών. Ο Carnap θα υιοθετήσει αυτή την ιδέα καθιστώντας τη βασικό άξονα στην εκάστοτε διαμόρφωση της φιλοσοφικής του μεθόδου.

3.2. 2. Η αμφισβήτηση της μοναδικότητας της στοιχειώδους Λογικής – Ιντουϊσιονιστές

Η παραδοσιακή Λογική θεωρείται αναγκαία αληθής; Η κατασκευή ενός συστήματος μιας άλλης Λογικής από τους ιντουϊσιονιστές – υπό τον Ολλανδό μαθηματικό Brouwer – έδειξε ότι η αναγκαιότητα των παραδοσιακά λογικών αληθειών μπορεί να αμφισβητηθεί.

Η δεύτερη αμφισβήτηση – η αμφισβήτηση δηλαδή της μοναδικότητας του χαρακτήρα της παραδοσιακής Λογικής – συνίσταται ακριβώς στην απόδειξη ότι προτάσεις οι οποίες θεωρείτο ότι εξέφραζαν αναγκαίες αλήθειες, στην πραγματικότητα δεν είναι αναγκαία αληθείς παρά μόνο στο πλαίσιο της παραδοσιακής Λογικής. Ας πάρουμε για παράδειγμα την αρχή του ‘αποκλειόμενου τρίτου’. Η πρόταση (Π): ‘ $p \vee (\neg p)$ ’ η οποία την εκφράζει στο πλαίσιο της κλασσικής Λογικής, είναι αληθής και ως εκ τούτου αποδεκτή χωρίς απόδειξη. Στο πλαίσιο, όμως, της ιντουϊσιονιστικής Λογικής η έννοια της αλήθειας είναι απόλυτα συνδεδεμένη με την έννοια της απόδειξης. Και επειδή δεν υπάρχει αποδεικτική μέθοδος η οποία να αποδεικνύει την εν λόγω αρχή και συγχρόνως να είναι αποδεκτή από τους ιντουϊσιονιστές, αυτή δεν ισχύει. Ως εκ τούτου συμπεραίνεται, ότι η αρχή του ‘αποκλειόμενου τρίτου’ δεν ισχύει παρά μόνον εφόσον το νόημα των συνδέσμων σε αυτήν είναι αυτό που καθορίζεται από την παραδοσιακή Λογική.

Η συγκεκριμένη διαπίστωση αποτελεί άλλη μια αιτία αναταραχής στο χώρο των Λογικών Θετικιστών. Πώς είναι δυνατόν να ταυτίζεται η αναλυτικότητα με την έννοια της λογικής αλήθειας όταν αποδεικνύεται ότι η παραδοσιακή Λογική δεν είναι το μοναδικό λογικό σύστημα που υπάρχει; Ο Carnap, λαμβάνοντας σοβαρά υπ’ όψιν του τη διένεξη μεταξύ Λογικισμού και Ιντουϊσιονισμού, απαντάει στο εν λόγω ερώτημα με την ‘Αρχή της Ανοχής’, υποστηρίζοντας έτσι την φιλελευθεροποίηση της Λογικής.

3.2. 3. Θεώρημα μη-πληρότητας

Τη μέθοδο την οποία εφαρμόζει ο Carnap στην *L.S.L.* για να ορίσει την έννοια ‘αναλυτική πρόταση’ την έχει καθορίσει και ένα ακόμα γεγονός μείζονος

επιστημονικής και φιλοσοφικής σημασίας. Ο Gödel το 1931 αποδεικνύει ότι η αριθμητική (P)¹⁴⁰ είναι ένα μη-πλήρες σύστημα. Ότι υπάρχει, δηλαδή, μια πρόταση (π) η οποία αν και αληθής στο σύνολο των φυσικών αριθμών (N) δεν αποδεικνύεται στην (P). Με άλλα λόγια, παρά το ότι η πρόταση (π) αποτελεί ακριβή περιγραφή της μαθηματικής μας πεποίθησης και ως τέτοια την αναγνωρίζουμε ως αληθή, η απόδειξή της υπερβαίνει τις δυνατότητες του συστήματος στο οποίο ανήκει. Το σημαντικό είναι ότι το χαρακτηριστικό αυτό δεν αποτελεί αποκλειστική ιδιότητα του συστήματος της αριθμητικής του Peano, αλλά αφορά σε κάθε συνεπές αξιωματικό σύστημα. Όπως ο ίδιος ο Gödel αναφέρει σε διάλεξή του την 26^η Δεκεμβρίου 1951:

Ο ανθρώπινος νους δεν μπορεί να τυποποιήσει (ή να εκμηχανίσει) όλες τις μαθηματικές εννοήσεις του, επειδή, εάν κατορθώσει να τυποποιήσει ορισμένες από αυτές, αυτό καθ' αυτό το γεγονός θα δημιουργήσει νέα μη τυποποιημένη γνώση, δηλαδή τη συνέπεια αυτού του φορμαλισμού¹⁴¹

3.2. 4. Η αντιμετώπιση του προβλήματος του συνθετικού a priori από τους Λογικούς Θετικιστές

Οι Λογικοί Θετικιστές προσπαθούν να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα του συνθετικού a priori τόσο απορρίπτοντας την έννοια της καθαρής εποπτείας, όσο και μέσα από μια προσπάθεια ξεκαθαρίσματος της σχέσης μεταξύ αναλυτικότητας και εννοιολογικού περιεχομένου.

Την έννοια της καθαρής εποπτείας την απορρίπτουν, κατ' αρχήν, αφενός παραμένοντας συνεπείς στην άποψη ότι κάθε εποπτεία μπορεί να γίνεται αντιληπτή μόνο δια των αισθήσεων, αφετέρου ακολουθώντας το επιστημονικό πνεύμα των καιρών, όπου η θεμελίωση των μη ευκλείδειων γεωμετριών, η αξιωματικοποίηση της γεωμετρίας από τον Hilbert, και η αναθεώρηση της κινηματικής του Γαλιλαίου και των νόμων της κίνησης του Νεύτωνα υπό το πρίσμα της θεωρίας της σχετικότητας του Einstein, αμφισβητούν i) την αναγκαιότητά της στα καθαρά μαθηματικά και στη γεωμετρία, ii) την ύπαρξη γενικά των συνθετικών a priori κρίσεων όπως ο Kant τις εννοεί.

3.3. Συμβάσεις και ‘σχετικοποιημένο’ a priori

Οι εξελίξεις αυτές στο χώρο της φυσικής και στο χώρο της γεωμετρίας διαμορφώνουν το έδαφος στη φιλοσοφία του Hans Reichenbach, ο οποίος, ενώ αμφισβητεί την καντιανή καθαρή εποπτεία ως βάση στήριξης του αντικειμένου της a priori γνώσης, δεν απορρίπτει το ίδιο το a priori στοιχείο της γνώσης, αλλά το μεθερμηνεύει και το καθιστά ‘σχετικοποιημένο’.

Η θέση του Reichenbach για το πώς θεμελιώνεται η a priori γνώση είναι ιδιαίτερος σημαντική, γιατί εισάγει στη φιλοσοφική συζήτηση μια νέα ιδέα η οποία εφαρμόζεται από τον Carnap στη γλώσσα και η οποία, σε συνδυασμό με τη σημασιολογική παράδοση των Bolzano και Frege οδηγεί πολύ κοντά σε σημασιολογικές λύσεις.

3.3. 1. Hans Reichenbach

Το 1920, ο Hans Reichenbach στο βιβλίο του *The theory of Relativity and a Priori Knowledge* διατυπώνει τη θέση ότι ο καντιανισμός αποτελεί το καλύτερο σημείο έποψης για να ερμηνεύσει κανείς τη Θεωρία της Σχετικότητας. Αντί να συνταχτεί με τη μεγάλη μάζα των θετικιστών και να ισχυριστεί ότι όλη η γνώση είναι a posteriori, υποστηρίζει ότι το κλειδί για την καλή κατανόηση της εν λόγω θεωρίας είναι το να εκτιμηθεί σωστά η φύση του a priori. Παρατηρεί κατ’ αρχήν ότι ο Kant αποδίδει στην έκφραση ‘a priori’ δύο πολύ διαφορετικές μεταξύ τους έννοιες. Σύμφωνα με την πρώτη, ‘a priori’ σημαίνει κατ’ ανάγκην αληθές, ή αληθές για πάντα. Σύμφωνα με τη δεύτερη, ‘a priori’ σημαίνει συγκροτητικό της έννοιας του αντικειμένου. Ο Reichenbach απορρίπτει την πρώτη και αναδεικνύει τη δεύτερη, όπως θα δούμε στη συνέχεια, ως το κλειδί για ολόκληρη την επιστημολογία (p. 48-9).

Ο Reichenbach συμφωνεί με τον Kant στο ότι ένα εννοιολογικό σχήμα λειτουργεί συγκροτητικά όσον αφορά στο αντικείμενο της εμπειρίας και διατυπώνει μια θεωρία για το a priori η οποία είναι μια θεωρία συγκρότησης, όπως είναι και η καντιανή. Παρατηρεί ότι (p. 49) σύμφωνα με την καντιανή θεωρία η ‘κατηγορία’ είναι το εν λόγω εννοιολογικό σχήμα και ως εκ τούτου το αντικείμενο της επιστήμης το οποίο δημιουργεί δεν είναι ένα ‘καθ’ αυτό’ αντικείμενο, αλλά μια κατασκευασμένη αναφορά η οποία βασίζεται στην ‘εποπτεία’ και συγκροτείται δια

των κατηγοριών. Αντί της έννοιας της εποπτείας ο ίδιος υιοθετεί την έννοια της συστοίχισης και αντί των κατηγοριών ως εννοιολογικά σχήματα, τα 'αξιώματα συστοίχισης' (*axioms of co-ordination*) και 'τα αξιώματα σύνδεσης' (*axioms of connection*). Βλέπει, δηλαδή, την έννοια της συστοίχισης σαν την καρδιά της γνώσης και υποστηρίζει ότι οι αρχές συστοίχισης έχουν την ίδια θέση στη γνωσιακή διαδικασία με αυτή των καντιανών συνθετικών κρίσεων (p. 47).

Πιο συγκεκριμένα, στο εννοιολογικό σχήμα των 'αξιωμάτων συστοίχισης'¹⁴² και των 'αξιωμάτων σύνδεσης' του Reichenbach στο πλαίσιο κάθε μιας επιστημονικής θεωρίας, εκφράζεται και η σαφής και θεμελιώδης διάκριση μεταξύ δύο ουσιωδών ομάδων από αρχές. Στη μία ομάδα ανήκουν τα 'αξιώματα συστοίχισης' τα οποία δεν είναι τίποτε άλλο παρά μη εμπειρικές αρχές, οι οποίες τίθενται προκαταβολικά στο σύστημα, ενώ στη δεύτερη ομάδα αρχών ανήκουν τα 'αξιώματα σύνδεσης' τα οποία συνίστανται σε εμπειρικούς νόμους που ελέγχουν εμπειρικά τα αξιώματα συστοίχισης.

Τη διαφορετική φύση των αρχών αυτών την παρατηρεί αρχικά ο Reichenbach στη σύγχρονη φυσική, όπου παρά το ότι όλες οι φυσικές διαδικασίες παριστάνονται μέσω μαθηματικών εξισώσεων, η διαφορά μεταξύ μαθηματικών και φυσικής δεν αίρεται και είναι η εξής: η αλήθεια των μαθηματικών προτάσεων εξαρτάται από τις εσωτερικές σχέσεις μεταξύ των όρων τους, ενώ η αλήθεια των φυσικών προτάσεων εξαρτάται από κάτι εξωτερικό, από τη σύνδεσή τους με την εμπειρία.

Αυτό σημαίνει ότι η αλήθεια των μαθηματικών προτάσεων καθορίζεται από το μαθηματικό αντικείμενο της γνώσης το οποίο ορίζεται μοναδικά μέσω αξιωμάτων και ορισμών. Οι ορισμοί υποδεικνύουν πώς ένας όρος σχετίζεται με άλλους όρους οι οποίοι έχουν ήδη οριστεί, τα δε αξιώματα υποδεικνύουν τους μαθηματικούς κανόνες σύμφωνα με τους οποίους πρέπει να ορίζονται οι μαθηματικές έννοιες. Έστω για παράδειγμα, το εξής αξίωμα από τη γεωμετρία του Hilbert: 'μεταξύ δύο οποιωνδήποτε σημείων μιας ευθείας γραμμής πάντοτε υπάρχει ένα σημείο το οποίο βρίσκεται ανάμεσα στα άλλα δύο'. Το αξίωμα αυτό ορίζει i) ιδιότητες σημείων ii) ιδιότητες ευθειών iii) την ιδιότητα της σχέσης 'ανάμεσα'. Ο κάθε ορισμός από αυτούς δεν είναι εξαντλητικός, αλλά τον ολοκληρώνει η ολότητα των αξιωμάτων της θεωρίας. Αυτή η ιδιότυπη αμοιβαία στήριξη των μαθηματικών όρων μέσω των υπόρρητων ορισμών στη θεωρία του Hilbert, όπου μια έννοια ορίζει μιαν άλλη χωρίς την ανάγκη αναφοράς σε έσχατα αντικείμενα και απόλυτους ορισμούς, συνιστά και τη διαφορά μεταξύ αυτών και των όρων της φυσικής. Γιατί στη φυσική, ναι μεν το

κάθε μέγεθος ορίζεται με όρους άλλων μεγεθών εμπλεκόμενο μέσα σε ένα σύστημα μαθηματικών σχέσεων, χρειάζεται, όμως, επιπλέον η βεβαίωση, ότι το σύστημα αυτό το κάνει η πραγματικότητα αληθές.

Τη σχέση αυτή μεταξύ των εξισώσεων της φυσικής και της πραγματικότητας την αντιλαμβάνεται ο Reichenbach ως 'συ-στοίχιση' (p. 36-38, 40). Το ερώτημα το οποίο θα πρέπει να απαντηθεί, ως εκ τούτου, είναι το εξής: 'με ποια μέσα η συ-στοίχιση μεταξύ [μαθηματικών] εξισώσεων και φυσικής πραγματικότητας καθίσταται μοναδική' (p. 47);

Η συ-στοίχιση των στοιχείων των εξισώσεων της φυσικής με τα στοιχεία της πραγματικότητας είναι εξαιρετικά ιδιότυπη. Διότι: α) ενώ στην εννοιολογική πλευρά της συ-στοίχισης οι εξισώσεις ορίζονται μοναδικά, στην πλευρά της πραγματικότητας το 'πραγματικό' ορίζεται μόνο μέσω της συ-στοίχισης των αντικειμένων της εμπειρίας με τα στοιχεία των εξισώσεων, β) η διάταξη η οποία υφίσταται μεταξύ των στοιχείων της πραγματικότητας καθορίζεται αποκλειστικά και μοναδικά μέσω του τρόπου ορισμού τους, που είναι δια της συ-στοίχισης με τα στοιχεία του συστήματος των αντίστοιχων μαθηματικών εξισώσεων.

Η ιδιοτυπία, όμως, της συ-στοίχισης των δύο συνόλων αφορά και στην εννοιολογική πλευρά επισημαίνει ο Reichenbach, γιατί, ενώ αυτή είναι ορισμένη, δεν φέρει τη δικαιολόγησή της εντός της, αλλά προσδιορίζεται από κάποιο εξωτερικό παράγοντα. Αυτό σημαίνει ότι η συ-στοίχιση αυτή δεν είναι αυθαίρετη, αλλά την καθορίζει ο 'προσδιορισμός της γνώσης από την εμπειρία'. Έτσι, η ύπαρξη της πραγματικότητας εκφραζόμενη σε αυτή την αμοιβαιότητα της συ-στοίχισης η οποία και μαρτυρεί, κατ' αυτήν την έννοια, τι είναι πραγματικό, μόνον με αυτόν τον τρόπο μπορεί να συλληφθεί εννοιολογικά και να εκφραστεί (p. 42).¹⁴³

Το επόμενο κρίσιμο ερώτημα το οποίο θα πρέπει να απαντηθεί είναι το εξής: τι είναι αυτό το οποίο χαρακτηρίζει μια συ-στοίχιση ως ορθή; Η απάντηση του Reichenbach είναι ότι μια συ-στοίχιση χαρακτηρίζεται ως ορθή, αν είναι συνεπής, αν δεν οδηγεί, δηλαδή, σε αντιφάσεις. Αληθής είναι, δε, η θεωρία η οποία οδηγεί σταθερά σε συνεπείς αντιστοιχίσεις (p. 49).

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ο Reichenbach αναγνωρίζει στο καντιανό a priori την εννοιολογική διάσταση την οποία εκφράζει η ερμηνεία 'κατ' ανάγκην αληθές' και την εννοιολογική διάσταση την οποία εκφράζει η ερμηνεία 'συγκροτητικό της έννοιας του αντικειμένου'.

Η θέση του είναι σαφώς υπέρ της δεύτερης ερμηνείας, την οποία θεωρεί ότι δικαιώνουν έναντι της πρώτης οι εξελίξεις στην γεωμετρία και η Θεωρία της Σχετικότητας. Διότι υποστηρίζει, ενώ μετά την ανάπτυξη των μη ευκλείδιων γεωμετριών και την αξιωματικοποίηση της ευκλείδιας γεωμετρίας από τον Hilbert δεν υφίσταται πλέον γεωμετρία μη δυνάμενη να αναθεωρηθεί, εν τούτοις, μέσα στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης θεωρίας η οποία διατυπώνεται σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο, υφίσταται σαφέστατη διάκριση μεταξύ των αξιωμάτων συστοίχισης και των αξιωμάτων σύνδεσης. Ως παράδειγμα φέρνει τις αλλαγές των αρχών που έγιναν στο αξιωματικό σύστημα υποστήριξης της θεωρίας της φυσικής κατά τη μετάβαση από την νευτώνεια θεωρία, στη Θεωρία της Σχετικότητας. Στον Reichenbach, η διάκριση που κάνουν οι εμπειριστές μεταξύ χωροχρονικού πλαισίου της φυσικής θεωρίας και των εμπειρικών νόμων που διαμορφώνονται μέσα σε αυτή, υλοποιείται ως διάκριση μεταξύ αρχών στο πλαίσιο μιας επιστημονικής θεωρίας.

Συγκεκριμένα, το περιεχόμενο της νευτώνειας θεωρίας, αποτελείται από αξιώματα συστοίχισης ή σύνταξης [την ευκλείδια γεωμετρία και την κινηματική του Γαλιλαίου] καθώς και από αξιώματα σύνδεσης [τον νόμο της βαρύτητας].¹⁴⁴ Για να ερμηνεύσουμε, όμως, την εμπειρία μας στο πλαίσιο της Ειδικής Θεωρίας της Σχετικότητας υποστηρίζει, θα πρέπει να αναθεωρήσουμε το χωροχρονικό πλαίσιο που έχουμε προϋποθέσει, θέλοντας να ερμηνεύσουμε την εμπειρία μας νευτωνικά. Έτσι, θεωρούμε τη ριμάνια δομή του χώρου ως ανήκουσα στα αξιώματα συστοίχισης, και τις αρχές της μετρικής γεωμετρίας ως ανήκουσα στα αξιώματα σύνδεσης (p. 68). Έτσι, η έννοια 'a priori' ταυτίζεται με τα αξιώματα συστοίχισης που είναι αρχές συγκροτητικές της έννοιας του αντικειμένου της γνώσης μεν, αλλά πάντοτε στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης θεωρίας.

Όπως φαίνεται λοιπόν, την πρώτη, από τις καντιανές, ερμηνείες του a priori την απορρίπτει, κατά τον Reichenbach, η ίδια η ισχύς της Θεωρίας της Σχετικότητας, γιατί αποδεικνύει ότι συστήματα αρχών τα οποία μπορούν επί ίσοις όροις να θεωρηθούν ως a priori έχουν εμπειρικές επιπτώσεις οι οποίες, υπό την ισχύ της νέας θεωρίας, μπορεί και να θεωρηθούν εσφαλμένες. Για παράδειγμα, η κοπερνίκεια υπόθεση ότι η γη δεν ηρεμεί, δεν έχει κάποιο μηχανικό αποτέλεσμα το οποίο να γίνεται αντιληπτό στην καθημερινότητα. Ως εκ τούτου, υποθέτουμε ότι δεν υφίσταται εμπειρική διάκριση μεταξύ ηρεμίας και αδρανειακής κίνησης [α' νόμος του Νεύτωνα]. Το πείραμα, όμως, με το εκκρεμές του Foucault ανιχνεύει εμπειρικά την θεωρία του Κοπέρνικου διαπιστώνοντας την ιδιοπεριστροφή της γης και αμφισβητεί

την ισοδυναμία μεταξύ των καταστάσεων αδρανειακής κίνησης και ηρεμίας. Η Θεωρία της Σχετικότητας στηρίζει τη νέα εμπειρική συνέπεια η οποία καταδεικνύει τη γη ως μη αδρανειακό σύστημα αναφοράς. Ως εκ τούτου, η εμπειρική συνέπεια την οποία στηρίζει ο α' νόμος του Νεύτωνα είναι δυνατόν να θεωρηθεί ως εσφαλμένη.

Παρά ταύτα, η πρόθεση του Reichenbach δεν είναι να αρνηθεί τη διάκριση μεταξύ a priori και εμπειρικού. Με το να δηλώνει ότι οι αρχές είναι αναθεωρήσιμες και δυνάμενες να συγκρουστούν με την εμπειρία δεν τις απαξιώνει από τον a priori χαρακτήρα τους. Απλώς θεωρεί αυτό το χαρακτηριστικό ως εκ των ουκ άνευ στοιχείων για τη δόμηση της γνώσης. Υποστηρίζει ότι *‘οι αισθήσεις δεν προσφέρουν το αντικείμενο της γνώσης αλλά μόνο το υλικό από το οποίο αυτή δομείται’*. Και επαινεί, μάλιστα, τον Kant και χαρακτηρίζει ως:

μεγάλη ανακάλυψή του, το ότι η γνώση δεν δίδεται απλά, αλλά δομείται και το ότι αυτή εμπεριέχει εννοιολογικά στοιχεία τα οποία δεν εμπεριέχονται στην καθαρά αισθητηριακή πρόσληψη [του αντικειμένου] (p. 48-49).

Η δόμηση αυτή επιτυγχάνεται μέσω της πράξης της κρίσης, όπου εμπλέκονται συγκεκριμένες αρχές οι οποίες παίζουν *‘παράξενο’* ρόλο. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά,

ακόμα και αν δεν υφίσταται a priori με την έννοια *‘για πάντα’* ή ακόμα ως *‘ανεξάρτητο από την εμπειρία’*, υπάρχουν εν τούτοις *‘a priori αρχές’* οι οποίες εμπεριέχουν συγκροτητική δραστηριότητα η οποία προηγείται της γνώσης’ (p. 105).

Το πόσο σημαντικό ρόλο παίζουν οι αρχές συ-στοίχισης για τον Reichenbach στη συγκρότηση του αντικειμένου της γνώσης, δείχνει το εξής παράδειγμα. Στην έννοια *‘δύναμη’* αντιστοιχίζουμε ένα μαθηματικό σύμβολο, συνήθως το ‘F’. Εφόσον, όμως, ένα μαθηματικό σύμβολο συ-στοιχίζεται σε μια έννοια, θα πρέπει να αποδοθούν σε αυτή [στην έννοια *‘δύναμη’*] και οι ιδιότητες των διανυσμάτων, προκειμένου να καταστεί δυνατό να την αντιλαμβανόμαστε σαν αντικείμενο. Εν προκειμένω, τα αξιώματα της αριθμητικής τα οποία αφορούν στις διανυσματικές πράξεις είναι συντακτικές αρχές για την έννοια της φυσικής *‘δύναμη’*, ή αλλιώς, είναι συγκροτητικές αρχές οι οποίες συνιστούν μια εννοιολογική κατηγορία στην οποία ανήκει μια φυσική έννοια [ή δύναμη, εν προκειμένω]. Στο παράδειγμα αυτό γίνεται φανερό ότι παρά το ότι η εννοιολογική συ-στοίχιση, μεταξύ δύναμης και

μαθηματικού συμβόλου, μπορεί να επιτευχθεί μόνο δια της εμπειρίας, εξαρτάται παρόλα αυτά, με κάποιο ειδικό τρόπο και από τον τρόπο εφαρμογής αυτών των συντακτικών αρχών που εν προκειμένω είναι τα αξιώματα της αριθμητικής. Η σύνδεση αυτή μεταξύ εννοιολογικής κατηγορίας και συστοίχισης [της εμπειρίας, δηλαδή] παραμένει ως έσχατο, μη δυνάμενο περαιτέρω να αναλυθεί, ως υπόλειμμα, όμως, η σύνδεση αυτή ορίζει καθαρά, ένα σύνολο αρχών οι οποίες προηγούνται των πιο γενικών νόμων σύνδεσης, ως προϋποθέσεις για την απόκτηση γνώσης (p. 54-55). Οι αρχές αυτές είναι τόσο σημαντικές γιατί υποδεικνύουν ένα τρόπο εντοπισμού του προβλήματος της εννοιολογικής συστοίχισης, υποδεικνύοντας παράλληλα ότι η ουσία της επιστημονικής γνώσης βρίσκεται στην πράξη αυτή.

Ο Reichenbach στο εννοιολογικό σχήμα που προτείνει, εξετάζει κατά πόσο η ένωση των δύο καντιανών *a priori* είναι εφικτή. Στο πλαίσιο αυτό, επιχειρεί να απαντήσει, κατ' αρχήν, στο ερώτημα, κατά πόσο από τη σημασία του *a priori* ως 'αρχές συστοίχισης' [ή ως συντακτικές αρχές], προκύπτει η πρώτη καντιανή σημασία του, ότι δηλαδή οι *a priori* αρχές είναι αναγκαίες παντοτινά αληθείς, ανεξαρτήτως της εμπειρίας μας.

Ο Kant αιτιολογεί τη θέση του αυτή ως εξής: το ανθρώπινο λογικό, η ουσία της κατανόησης και της εποπτείας, έχει συγκεκριμένη δομή. Η δομή αυτή υπαγορεύει τους γενικούς κανόνες σύμφωνα με τους οποίους, εκ του προσλαμβανόμενου δια των αισθήσεων υλικό, προκύπτει ως αποτέλεσμα η γνώση. Αφού όλη η εμπειρική γνώση έχει αποκτηθεί μέσω αυτής της διαδικασίας, η εμπειρία δεν μπορεί να αλλάξει το ανθρώπινο λογικό, διότι η ίδια η εμπειρία το προϋποθέτει (p. 55-6).¹⁴⁵ Έτσι, απαντάει αρνητικά στο ερώτημα που ετέθη για τους εξής δύο λόγους:

Ο πρώτος λόγος είναι ότι η υπόθεση ότι υπάρχουν άλλα όντα τα οποία να σκέφτονται με διαφορετικές, μη λογικές καταστατικές αρχές δεν αντιφάσκει με τη θεωρία του Kant. *Αυτό το οποίο η θεωρία του Kant αποκλείει, είναι η αλλαγή του λογικού και των εξουσιοδοτημένων από αυτό αρχών, μέσω της εμπειρίας.* Κατ' αυτήν την έννοια οι *a priori* αρχές είναι 'κατ' ανάγκην αληθείς' κατά τον Kant, εξηγεί ο Reichenbach και γι' αυτό, προκειμένου να τις ερευνήσει, στρέφεται στην ενασχόληση με τον καθαρό λόγο και όχι στην εμπειρία (p. 56).

Ο δεύτερος λόγος είναι ότι *η λογική καταγωγή των a priori αρχών δεν τους εξασφαλίζει τη μοναδικότητα*, αφού και ο ίδιος ο Kant αποκλείει ερμηνείες εμπειρικών δεδομένων οι οποίες έρχονται σε αντίθεση με τις προϋποτιθέμενες αρχές, παίρνοντας ως δεδομένο ότι ένα τέτοιο σύστημα αρχών [π.χ. το νευτώνειο] δεν εμπεριέχει

υπόρρητες αντιφάσεις. Αυτό σημαίνει ότι για τον Reichenbach η μοναδικότητα δεν είναι απαραίτητο στοιχείο, χαρακτηριστικό των *a priori* αρχών; Τι εννοεί όταν προτείνει οι αρχές σύνταξης να μην συσχετίζονται με την απαίτηση για μοναδικότητα;

Ο Reichenbach δεν θέλει να αποδεσμεύσει το *a priori* από την έννοια της μοναδικότητας, αλλά να τα συνδέσει και τα δύο με την επιλογή του συστήματος των συστατικών αρχών. Με άλλα λόγια, το κριτήριο περί μοναδικότητας των αρχών αυτών να είναι πάντα δυνατό, για κάθε επιλεγέν σύστημα αρχών συστοίχισης (p. 57). Στην περίπτωση αυτή, αφού ένα συγκεκριμένο σύστημα καταστατικών αρχών έχει επιλεγεί, αν η μοναδικότητα της συστοίχισης στο πλαίσιο της αντίστοιχης θεωρίας δεν εξασφαλίζεται, η εν λόγω θεωρία θα πρέπει να εγκαταλειφθεί (p. 64). Η συγκεκριμένη θέση εκφράζει την καρδιά της σχετικοποίησης του *a priori* από τον Reichenbach, που είναι η σχετικοποίηση της έννοιας ‘μοναδική συστοίχιση’:

‘Η έννοια του *a priori* έχει θεμελιωδώς αλλάξει από τις έρευνες μας. Η άποψη ότι μία *a priori* δήλωση είναι αιωνίως αληθής ανεξαρτήτως της εμπειρίας, δεν μπορεί να υποστηριχθεί. [Αντιθέτως], οι *a priori* αρχές συγκροτούν τον κόσμο της εμπειρίας. Η απάντηση που δίνουμε, λοιπόν, στο επίμαχο ερώτημα είναι η εξής: υπάρχουν *a priori* αρχές οι οποίες καθιστούν την συστοίχιση της εννοιολογικής διαδικασίας μοναδική. Είναι, όμως, αδύνατον να παράγει κανείς αυτές τις αρχές από κάποιο ‘ενυπάρχον’, έμφυτο σχήμα. Μπορούμε να διαπιστώσουμε την ύπαρξή τους προοδευτικά μέσω της λογικής ανάλυσης και πρέπει να παραιτηθούμε από το ερώτημα, για πόσο χρονικό διάστημα θα παραμείνει σε ισχύ η συγκεκριμένη τους μορφή’ (p. 77-8).¹⁴⁶

Εν κατακλείδι ο Reichenbach διακρίνει ότι το *a priori* στοιχείο στον Kant είναι το ‘λογικό στοιχείο’ το οποίο χαρακτηρίζει την επιστημονική γνώση ως κοινή παράμετρος πίσω από κάθε επιστημονικό δεδομένο, έστω και αν το θεωρεί ως δυνάμενο να υποστεί αλλαγή. Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, για τον ίδιο τον Reichenbach, το λογικό δεν είναι σύστημα δεδομένων προτάσεων, αλλά ικανότητα ‘η οποία καθίσταται παραγωγική κατά τις διάφορες εφαρμογές σε συγκεκριμένα προβλήματα’ (p. 72). Έτσι, εκθέτει μια θεωρία όπου ‘μέσω των αξιωμάτων συστοίχισης, το δόγμα του καντιανού *a priori* μετασχηματίζεται σε θεωρία σύμφωνα με την οποία η λογική δομή της γνώσης καθορίζεται από μία ιδιαίτερη κατηγορία αρχών. Το σημαντικό είναι ότι η ιδιαιτερότητα της κατηγορίας αυτής συνίσταται στο ότι οι

αρχές της εξασφαλίζουν μεν τη λογική λειτουργία που συνδέεται με την απόκτηση της γνώσης χωρίς, όμως, το γεγονός αυτό να συνδέεται με κάποια διαχρονική επαλήθευση αυτών των αρχών' (p. 93-94)¹⁴⁷. Ως εκ τούτου, η διάκριση a priori – a posteriori γίνεται στον Reichenbach διάκριση μεταξύ αξιωμάτων συ-στοίχισης [ή σύνταξης ή καταστατικών αρχών] και αξιωμάτων σύνδεσης.

Οι εμπειριστές, γενικά μιλώντας, απορρίπτουν το συνθετικό a priori μέσω της απόρριψης της έννοιας της καθαρής εποπτείας ως στερούμενο νοήματος, και ως εκ τούτου αποτυγχάνουν στο να διακρίνουν ένα 'σχετικοποιημένο' a priori, στη θέση του συνθετικού. Αυτό ακριβώς το λάθος είναι που τους καταλογίζει ο Reichenbach. Επίσης επισημαίνουμε ότι το καινοτόμο στοιχείο στη θεωρία του Reichenbach, έγκειται στον ρόλο τον οποίο αυτός αποδίδει στις καταστατικές της αρχές. Ο Reichenbach θεωρεί ότι δια του μέσω της συ-στοίχισης ορισμού, συγκροτούμε αντικείμενα γνώσης και ως ένδειξη ότι τα συγκροτούμενα αντικείμενα υπάρχουν εκεί έξω ακόμα και προτού να τα συγκροτήσουμε, είναι το ότι την ίδια στιγμή, 'το αντικείμενο που εμείς καθορίζουμε', μας καθορίζει.

Η προσφορά του Reichenbach στην προσπάθεια καθορισμού της φύσης του αντικειμένου της γνώσης, είναι το 'σχετικοποιημένο' a priori. *Αυτό το 'σχετικοποιημένο' a priori αναβιώνει στο έργο του Carnap και μετασχηματίζεται σε αναλυτικό.*

3.4. Σημασιολογικές καταβολές σηματοδοτούν τη Λογική Σύνταξη

Υποστηρίζουμε ότι πέραν της επιρροής του γενικού φιλοσοφικού κλίματος της εποχής έτσι όπως αυτό διαμορφώνεται από τις εξελίξεις στο χώρο των μαθηματικών και της γεωμετρίας και το οποίο ήδη περιγράψαμε, *οι θέσεις του Carnap τις οποίες αναπτύσσει στη L.S.L. και οι οποίες διαμορφώνονται μέσα στο πλαίσιο το οποίο σηματοδοτεί ο Λογικισμός του Frege, σηματοδοτούν παράλληλα και μια πορεία σημασιολογικής αναζήτησης την οποία, όπως έχουμε πει, έχει ξεκινήσει ο Bolzano.*

Ας συνοψίσουμε σε τι συνίσταται το πλαίσιο αυτό. Έχουμε ήδη πει, ότι το έργο του Frege το χαρακτηρίζει όχι μόνο η αυστηρότητα του Λογικισμού του, αλλά και μια διαρκής αναζήτηση η οποία προσπαθεί να δώσει απάντηση στο ερώτημα, ποιο είναι το status της Λογικής. Ο Frege – όπως και ο Bolzano κατά το παρελθόν, όπως

και ο Carnap στο μέλλον – δεν βρίσκει εκ του περισσού την ύπαρξη συνθετικών α priori κρίσεων, όπως ο Kant τις εννοεί. Για να δείξει, όμως, κανείς ότι ο Kant κακώς βρήκε καταφύγιο στην καθαρή εποπτεία, θα πρέπει να στοχεύσει σε δύο ζητήματα.

i) να εντοπίσει ποιο είναι το λάθος στο συμπέρασμα του Kant ότι υπάρχει καθαρή εποπτεία, ii) να δείξει ότι είναι δυνατή η κατασκευή μαθηματικών με τέτοιο τρόπο, ώστε η καθαρή εποπτεία να παρακάμπτεται. Για το λόγο αυτό και ο Frege όπως και ο Bolzano, επιχειρούν να δείξουν ότι τα μαθηματικά δεν χρειάζονται την καθαρή εποπτεία για να θεμελιωθούν. Όσον αφορά, όμως, στην πρώτη επισήμανση, η πρόοδος την οποία επιδεικνύουν οι δύο φιλόσοφοι κατά την πορεία του καθενός διαφοροποιείται, παρά το ότι και οι δύο λαμβάνουν το νόημα των προτάσεων σοβαρά υπ' όψιν.

Ο Frege δοκιμάζει το σημασιολογικό εγχείρημα της *Εννοιολογίας* μέσω μιας μαθηματικής θεωρίας [*Θεμέλια*], κεντρικός άξονας της οποίας είναι η 'αποκρυπτογράφηση' των αριθμητικών προτάσεων και το τελικό συμπέρασμα ότι αυτές αφορούν σε έννοιες. Ο Bolzano, όμως, αντιλαμβάνεται επιπλέον ότι η ενασχόληση με τη Λογική δεν είναι παρά ένα μόνο σκαλί στην πολύπλοκη διαδικασία μέσω της οποίας τελικά καθορίζεται ότι οι εννοιολογικές αναπαραστάσεις αρκούν για την κατασκευή κάθε καθαρής α priori επιστήμης. Ένα σκαλί το οποίο εμπλέκει στις *αναλυτικές κρίσεις*, μόνο ένα σχετικά μικρό τμήμα των εννοιολογικών καταβολών της γλώσσας μας, τις λογικές έννοιες. Το ερώτημα το οποίο γεννάται από την επιλεκτική αυτή χρήση των λογικών εννοιών είναι εύλογο: *οι μη λογικές έννοιες, τι είδους πληροφορία μπορούν να μας παρέχουν, και σε τι είδος προτάσεων εμπλέκονται;*

Αυτή είναι ακριβώς η επισήμανση την οποία δεν κάνει ο Frege παρά το ότι την έχει κάνει ήδη ο Bolzano δεκαετίες νωρίτερα, και παρά το ότι ο ίδιος όπως έχουμε πει, με την *Εννοιολογία* του προτείνει μια μέθοδο, σημασιολογικής επί της ουσίας στήριξης των εννοιών.

Όπως είπαμε, ο Bolzano, όπως και ο Frege, ασχολήθηκε με το να δείξει ότι η καθαρή εποπτεία μπορεί να παρακαμφθεί στα μαθηματικά. Επιπλέον, όμως, ο πρώτος, ξεκίνησε τη διαδικασία η οποία θα οδηγούσε στην έρευνα που αφορά στην παροχή γνώσης από προτάσεις οι οποίες περιέχουν έννοιες, οι οποίες σύμφωνα με το αριστοτελικό κριτήριο, είναι ασύνδετες μεταξύ τους. *Η πρόκληση, δηλαδή, η οποία αναδύεται μέσα από τα γραπτά του Bolzano αφορά στο να γίνει η αρχή ώστε να δειχθεί ότι η εποπτεία μπορεί να παρακαμφθεί όχι μόνο στα μαθηματικά αλλά και στον*

ευρύτερο εννοιολογικό χώρο, έτσι ώστε, ολόκληρη η *a priori* γνώση να μπορεί και να εκτεθεί και να θεμελιωθεί αποκλειστικά μέσω εννοιών. Ο Bolzano δεν προβλέπει την αποδεικτική μέθοδο του Frege, αλλά υιοθετεί, όπως έχουμε αναφέρει, μια εννοιολογική προσέγγιση μέσω αναπαραστάσεων σε μια προσπάθεια καθιέρωσης της σημασιολογίας ως ανεξάρτητης αρχής, μέσα από την εξάλειψη της καθαρής εποπτείας. Στηρίζεται στην παρατήρηση ότι κατά τον χαρακτηρισμό των κρίσεων ως αναλυτικών ο Kant, όχι μόνο δεν βασίζεται σε πληροφορίες οι οποίες εμπεριέχονται στις έννοιες που τις απαρτίζουν, αλλά τις θεμελιώνει μόνο σε μια κατηγορία εννοιών της γλώσσας, στις λογικές έννοιες, χωρίς να αναφέρει γιατί όλες οι άλλες έννοιες πρέπει να αγνοούνται. Κατά την άποψή του, ο Kant δεν δίνει καμία πειστική εξήγηση για το τι είναι αυτό που καθιστά τις κατ' αυτόν αναλυτικές προτάσεις σημαντικές.

Πιστεύω, [λέει ο ίδιος] ότι αυτό συνίσταται στο ότι η αλήθεια ή το ψεύδος τους δεν εξαρτάται από τις αναπαραστάσεις που τις απαρτίζουν αλλά παραμένουν αναλλοίωτες ό,τι αλλαγές και να κάνει κανείς σε κάποιες από αυτές τις αναπαραστάσεις [...] Αυτή είναι η βάση του ορισμού μου [για την αναλυτικότητα]¹⁴⁸

Υπενθυμίζουμε ότι στο βιβλίο του *Theory of Science*¹⁴⁹ ο Bolzano ορίζει ως *λογικά αναλυτικές προτάσεις*, τις παγκοσμίως έγκυρες σε σχέση με όλες τις μη λογικές έννοιες με τις οποίες σχετίζονται και ως *αναλυτικές* τις παγκοσμίως έγκυρες σε σχέση με κάποιες εκ των συστατικών τους, μη λογικών εννοιών. Η επιλογή αυτών των 'κάποιων' εκ των μη λογικών εννοιών, γίνεται μέσω της εφαρμογής της 'Αρχής περί Συμβατικότητας' του Poincaré στη γλώσσα. Έτσι, η αναλυτικότητα στον Bolzano δεν περιορίζεται από την έννοια της λογικής συνέπειας, αλλά αναγνωρίζει τις αναλυτικές κρίσεις ως κρίσεις οι οποίες εμπεριέχουν πλήθος εννοιών, λογικών ή μη. *Αποδέχεται δηλαδή την αναλυτικότητα, ως έννοια ευρύτερη της λογικής αλήθειας* Κατά τα άλλα, η εμπλοκή του με τη γλώσσα είναι, όπως ήδη αναφέραμε, περιορισμένη.

Ο Carnap, δεκαετίες αργότερα, στην L.S.L., υποδεικνύει μέθοδο βάσει της οποίας, οι διακρίσεις τις οποίες εισηγείται ο Bolzano σε επίπεδο αναπαραστάσεων, μεταφέρονται στη γλώσσα. Έτσι, μετατρέπει την *a priori* γνώση από αληθή με βάση τις έννοιες, σε αληθή με βάση τα νοήματα των προτάσεων.¹⁵⁰

Κεφάλαιο 4

I. Η έννοια της αναλυτικότητας στο έργο του Carnap:

Logische Syntax der Sprache

I. 4.1. Το πρόβλημα των a priori αρχών

Η *Λογική Σύνταξη της Γλώσσας* (Carnap, 1934c / 1937), επιχειρεί να απαντήσει στα εξής ζητήματα. Το πρώτο αφορά στο βασικό ερώτημα: ‘Τι είναι ακριβώς, αυτό που κάνει διαφορετικές τις a priori αρχές μας [αρχές των καθαρών μαθηματικών, ή της φυσικής γεωμετρίας] από τις αρχές που συνήθως αποκαλούμε εμπειρικές [εξισώσεις του Maxwell, νόμος της βαρύτητας];’ Με το ερώτημα αυτό, όπως έχουμε δει, έχουν έρθει αντιμέτωποι κατά το παρελθόν και ο Frege και γενικά οι Λογικοί Θετικιστές [ειδικότερα έχουμε αναφερθεί στον Reichenbach] εξαιτίας του ότι από την μια πλευρά σαφώς αναγνωρίζουν τον συγκροτητικό ρόλο των a priori αρχών, ενώ από την άλλη απορρίπτουν το καντιανό συνθετικό a priori. Το δεύτερο ζήτημα αφορά στο ερώτημα: ‘ποια είναι η θέση της φιλοσοφίας ως επιστήμης μεταξύ των υπολοίπων επιστημών;’

Σύμφωνα με την παραδοσιακή θέση των Λογικών Θετικιστών η φιλοσοφία κάθε άλλο παρά θα πρέπει να διεκδικεί την προνομιακή θέση μεταξύ των επιστημών. Αντιθέτως, θα πρέπει να τις ακολουθεί και μάλιστα να ανακατασκευάζεται όταν οι περιστάσεις το απαιτούν. Είναι επομένως η φιλοσοφία μία ακόμα επιστήμη μεταξύ των άλλων; Πώς εξηγείται σε αυτή την περίπτωση το ότι μέσω της φιλοσοφίας επιτυγχάνεται η λογική ανασυγκρότηση των αποτελεσμάτων των άλλων επιστημών; Οι Λογικοί Θετικιστές σχεδόν σύσσωμοι απορρίπτουν μια νατουραλιστική έννοια της φιλοσοφίας, την ιδέα για παράδειγμα ότι η φιλοσοφία είναι κλάδος της Ψυχολογίας ή της Κοινωνιολογίας. Προτιμούν να την θεωρούν ως κλάδο της Λογικής, θεωρώντας ότι το ιδιαίτερο καθήκον της δεν είναι παρά η ‘λογική ανάλυση’ των άλλων επιστημών. Από πού, όμως, απορρέει μια τέτοια λογική ανάλυση;

Η φιλοσοφική διένεξη την συγκεκριμένη εποχή αφορά στα εξής δύο φιλοσοφικά συστήματα: στον Ιντουισιονισμό και στον Λογικισμό. Ο Carnap

προσπαθεί να δείξει ότι *το καθένα από αυτά, μόνο μέρος της αλήθειας μπορεί να διεκδικήσει. Θα υποστηρίξει* ότι το μέρος που απομένει και εξ αιτίας του δημιουργείται η διένεξη, κάθε άλλο παρά αποτελεί αντικείμενο λογικής ανάλυσης αφού η διένεξη δεν οφείλεται παρά σε διαφορετικές επιλογές οι οποίες μάλιστα γίνονται σε πραγματιστική βάση.¹⁵¹

Η Αρχή της ‘ουδετερότητας’ ή ‘Ανοχής’ εκφράζει αυτήν ακριβώς τη θέση του Carnap καθώς και τη λύση την οποία ο ίδιος προτείνει σε αυτό το πρόβλημα. Η μέθοδος, δε, της Λογικής Σύνταξης συνιστά την πρότασή του στην περίπτωση όπου το επιλεγμένο φιλοσοφικό σύστημα είναι η Λογική.

I. 4.2. Η ιδέα του Carnap

Ο Carnap πιστεύει ότι όλα τα προβλήματα στην παραδοσιακή φιλοσοφία έχουν προκύψει από την έλλειψη ακρίβειας στον σχηματισμό των νοηματικών προτάσεων (Propositionen / propositions) της φυσικής γλώσσας. Συγχρόνως παρατηρεί ότι όποτε η διατύπωση γίνεται ακριβής, αποκαλύπτεται ότι τα φιλοσοφικά προβλήματα είναι προβλήματα λογικής ανάλυσης της γλώσσας. Η θέση του, λοιπόν, είναι ότι σε αντίθεση με τις υπόλοιπες επιστήμες που έχουν να κάνουν με τον φυσικό κόσμο, η φιλοσοφία έχει να κάνει με τη γλώσσα, γιατί απαντήσεις σε φιλοσοφικά ερωτήματα μπορούν να δοθούν μέσω της γλώσσας. Όχι, όμως, μέσω της γλώσσας την οποία χρησιμοποιούμε για να αναφερθούμε στα φυσικά αντικείμενα, αλλά με την ‘γλώσσα της σύνταξης’. Η γλώσσα της σύνταξης αφορά στην τυποποιημένη δομή ενός γλωσσικού συστήματος και αποτελεί το αντικείμενο της γλωσσικής ανάλυσης. Επομένως, προκειμένου να άρουμε τις ανακρίβειες θα πρέπει, κατά τον Carnap, στη θέση του ‘δεδομένου’ να έχουμε την ίδια τη γλώσσα [γλώσσα-I ή L-I] και επίσης θα πρέπει να μιλήσουμε για ένα τμήμα της, τη Λογική Σύνταξη, με μέσα που μας παρέχει η ίδια η Λογική Σύνταξη.

Όπως ήδη αναφέραμε, το 1931 ο Gödel αποδεικνύει το Θεώρημα Μη-πληρότητας για την αριθμητική του Peano. Σύμφωνα με αυτό υπάρχει αληθής πρόταση (π) του συστήματος, η απόδειξη της οποίας υπερβαίνει τις δυνατότητες του συστήματος. Το συγκεκριμένο συμπέρασμα βρίσκει την καρδιά της ιδέας των Θετικιστών για το *a priori* και αφορά στον προβληματισμό του κατά πόσο *a priori* αρχές μπορούν να αναπαρασταθούν μέσω της γλώσσας. Πιο συγκεκριμένα αφορά στον προβληματισμό του κατά πόσο μια από τις πιο κρίσιμες έννοιες της Λογικής Σύνταξης, η έννοια της αναλυτικότητας, μπορεί να οριστεί.

Ακολουθώντας την τάση της εποχής του 1920 οι Λογικοί ερμηνεύουν αυτό το γλωσσικό καθορισμό ως κατασκευαστική διαδικασία παραγωγής, μέσω κατάλληλων συναγωγικών κανόνων. Ο Gödel, όμως, με το Θεώρημα Μη-πληρότητας αποδεικνύει ότι αυτοί οι συναγωγικοί κανόνες δεν αρκούν ώστε να οριστεί ότι οι μαθηματικές προτάσεις οι οποίες αναγνωρίζονται ως αληθείς, είναι αληθείς. Έτσι, η ιδέα ότι η κατανόηση των μαθηματικών δια της λογικής μπορεί κατ’ αυτόν τον τρόπο να επιτευχθεί, απειλείται. Οι Λογικοί ως εκ τούτου έχουν τις εξής δύο επιλογές: ή να

ενστερνιστούν την παραδοσιακή άποψη ότι μόνο μια παραγωγικά κατασκευαστική απόδειξη μπορεί να γίνει δεκτή ως ορισμός για τη μαθηματική και τη λογική αλήθεια, αρνούμενοι στην ουσία τη φιλοσοφική σημασία του Θεωρήματος Μη-πληρότητας, ή να υιοθετήσουν μια νέα άποψη για την έννοια αυτή. Ο Wittgenstein του *Tractatus* ακολουθώντας την παραδοσιακή άποψη καταλήγει στο ότι δεν μπορούμε να αναλύσουμε λογικά τη γλώσσα μέσα από τη γλώσσα. Αντιθέτως ο Carnap, αντιλαμβανόμενος τη φιλοσοφική σημασία του Θεωρήματος Μη-πληρότητας και αναγνωρίζοντας το αδιέξοδο που αυτό θέτει στον ορισμό εννοιών όπως, ‘αναλυτική πρόταση’, ‘αληθής πρόταση’, ‘μαθηματική αλήθεια’, επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στην τελευταία¹⁵² και απαντάει στην πρόκληση με μια νέα ιδέα: για να ορίσουμε την έννοια της μαθηματικής αλήθειας που αφορά σε μια συγκεκριμένη γλώσσα, χρειαζόμαστε μια δεύτερη γλώσσα, ή καλύτερα μια μετα-γλώσσα [γλώσσα-II ή L-II].

Υπενθυμίζουμε ότι όπως έχουμε ήδη πει, ο Frege ήδη από το 1884 στα ‘Θεμέλια της Αριθμητικής’ εισηγείται ενός προγράμματος το οποίο αποβλέπει στην ταύτιση της αναλυτικότητας με την αποδειξιμότητα. Η αποτυχία αυτού του προγράμματος οφείλεται ακριβώς στο ότι ο Frege δεν λαμβάνει υπ’ όψιν του το ότι η προσπάθεια τυποποίησης της αναλυτικότητας δημιουργεί νέα γνώση την οποία εκφράζουν νέες έννοιες. Το αδιέξοδο που έπεται στην ταύτιση της αναλυτικότητας με την αποδειξιμότητα είναι που ωθεί τον Carnap στο να χρησιμοποιήσει στη μέθοδο της L.S.L την ιδέα του Hilbert για τα μετα-μαθηματικά και κατ’ αναλογία να δομήσει μια μετα-γλώσσα προκειμένου να ορίσει εκεί την έννοια της αναλυτικότητας.

Πιο συγκεκριμένα, η ιδέα του Hilbert ότι τα μετα-μαθηματικά αποτελούν τη γενική θεωρία της τυπικής δομής της μαθηματικής γλώσσας και ότι η θεωρία αυτή μπορεί να εκφραστεί μέσα στο πλαίσιο της ίδιας της μαθηματικής γλώσσας αποτελεί την αφετηρία της συντακτικής μεθόδου του Carnap. Κατά τον ίδιο τρόπο, λέει ο Carnap, λογικοί ορισμοί εννοιών που αφορούν στο τυπικό μέρος μιας γλώσσας μπορούν να περιγραφούν μέσα από το μετα-σύστημα του ‘Γενικού Συντακτικού’ (allgemeine Syntax / General Syntax) η θεωρία περί του οποίου μπορεί επίσης να εκφραστεί μέσα στο πλαίσιο της εν λόγω γλώσσας.

Το Γενικό Συντακτικό είναι η τυπική εκείνη μέθοδος η οποία αποβλέπει στην κατασκευή ενός ‘ουδέτερου’ μετα-γλωσσικού συστήματος καθαρά συντακτικής μορφής, μέσω του οποίου μπορεί να εκφραστεί οποιοδήποτε άλλο τυποποιημένο γλωσσικό σύστημα, εφόσον κάθε στοιχείο του μπορεί να αντιστοιχηθεί στα στοιχεία τουλάχιστον της βασικής αριθμητικής.¹⁵³ Το εγχείρημα αυτό συνιστά την προσπάθεια

υλοποίησης της άποψης του Carnap σύμφωνα με την οποία, μόνο μέσω μιας γλώσσας σαφούς ως προς τη συντακτική της δομή θα μπορούσαμε να διαχωρίσουμε τις προτάσεις της φιλοσοφίας από αυτές της μεταφυσικής γιατί, ο σκοπός και η μέθοδος της φιλοσοφίας – που τώρα γίνονται αντιληπτά ως λογική ανάλυση – είναι ακριβώς το λογικό συντακτικό της γλώσσας της επιστήμης.

Όπως είπαμε, ολόκληρο το φιλοσοφικό εγχείρημα αποτελεί για τον Carnap κλάδο του λογικού συντακτικού της γλώσσας της φυσικής επιστήμης. Μεταξύ αυτής και των τυπικών γλωσσών, ο Carnap θέτει την εξής διαφορά. Σε αντίθεση με τις δεύτερες [καθαρά μαθηματικές γλώσσες] η φυσική γλώσσα χαρακτηρίζεται από δύο τύπους κανόνων. Τους λογικούς (*L-κανόνες*) οι οποίοι αναπαριστούν τυπικά το μη εμπειρικό μέρος της επιστημονικής θεωρίας και τους φυσικούς (*P-κανόνες*) οι οποίοι αναπαριστούν το εμπειρικό της περιεχόμενο. *Οι λογικοί κανόνες ή αναλυτικές προτάσεις* της γλώσσας της επιστήμης αναπαριστούν συντακτικά, για τον Carnap, ένα συγκροτητικό – αλλά όχι συνθετικό – a priori. Το a priori αυτό, αν και μπορεί να υπόκειται σε αναθεωρήσεις καθώς το γλωσσικό σύστημα αλλάζει, πάντοτε θα διακρίνεται σαφώς και ουσιωδώς από το εμπειρικό στοιχείο το οποίο εκφράζεται μέσα από τους εμπειρικούς κανόνες της φυσικής γλώσσας, μέσα στο πλαίσιο της συγκεκριμένης κατάστασης που υπάρχει στην έρευνα την συγκεκριμένη χρονική περίοδο.¹⁵⁴

Η συντακτική διασάφηση των λογικών από τους εμπειρικούς κανόνες συνιστά την απάντηση του Carnap στην παραδοσιακή διάκριση μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών κρίσεων. Η απόπειρα συντακτικής διασάφησης μεταξύ λογικών και εμπειρικών κανόνων θέτει την έννοια της αναλυτικότητας, όπως παραδοσιακά εκτίθεται από τον Frege, υπό κρίση, γιατί οι αναλυτικές κατά τον Carnap προτάσεις δεν περιορίζονται πλέον σε ταυτολογίες [αναλυτικές₀] αλλά δια της συνωνυμίας αποκτούν και επιπλέον εννοιολογικό περιεχόμενο [αναλυτικές₁].¹⁵⁵

Το εγχείρημα εκτίθεται πλήρως στο έργο του Carnap *The Logical Syntax of Language [L.S.L.]*. Θα ακολουθήσει εκτενής παρουσίαση της μεθόδου.

I. 4.3. Περί Αριθμητικοποίησης

Η ιδέα του Carnap (§19) να χρησιμοποιήσει ως γλώσσα αντικείμενο την αριθμητικοποιημένη μορφή μιας πρωτοβάθμιας τυποποιημένης γλώσσας βασίζεται στην ιδέα του Gödel, ότι: 'κάθε έκφραση ενός πρωτοβάθμιου γλωσσικού συστήματος, αντιστοιχεί σε ένα μοναδικό φυσικό αριθμό, τον αριθμό Gödel'. Ως τέτοια επιλέγει την πρωτοβάθμια γλώσσα της αριθμητικής. Η διαδικασία ορισμού ενός αριθμού Gödel για κάθε έκφραση έχει ως εξής:

i) αντιστοίχιση σε κάθε σύμβολο της γλώσσας ενός φυσικού αριθμού εν είδει κωδικού. Για παράδειγμα, στο [(] το 21, στο [)] το 23, στο [+] το 31, στο [=] το 25, στο [∇] το 17, στο [→] το 13, στο [¬] το 5, στο [0] το 35, στην μεταβλητή [u_i] το 3^i [για τις αριθμητικές μεταβλητές, $i=1$].

ii) αντιστοίχιση σε κάθε έκφραση της τυπικής γλώσσας ενός γινομένου δυνάμεων πρώτων αριθμών.

Έτσι, η πρόταση $\forall u_1(u_1+u_2=0)$ έχει αριθμό Gödel $2^{17} \cdot 3^3 \cdot 5^{21} \cdot 7^3 \cdot 11^{31} \cdot 13^9 \cdot 17^{31} \cdot 19^{35} \cdot 23^{23}$, ενώ ο αποδεικτικός κανόνας: αν 'φ→ψ και φ τότε ψ', μπορεί να εκφραστεί μεσώ των αριθμών Gödel των εκφράσεων που τον αποτελούν. Από την άλλη μεριά υπάρχει η δυνατότητα να ελεγχθεί, κατά πόσο ένας φυσικός αριθμός είναι αριθμός Gödel κάποιας πρότασης του εν λόγω γλωσσικού συστήματος με τη μέθοδο της 'μοναδικής παραγοντοποίησης'.¹⁵⁶ Για παράδειγμα, ο αριθμός '6013531100' αναλύεται στο εξής γινόμενο παραγόντων: $17 \cdot 3 \cdot 21 \cdot 3 \cdot 31 \cdot 35 \cdot 25 \cdot 3 \cdot 23$, το οποίο αποτελεί τους εκθέτες για τους πρώτους αριθμούς: $2^{17} \cdot 3^3 \cdot 5^{21} \cdot 7^3 \cdot 11^{31} \cdot 13^{35} \cdot 17^{25} \cdot 19^3 \cdot 23^{23}$. Ο αριθμός αυτός αντιστοιχεί στην πρόταση: $\forall u_1(u_1+0=u_1)$.

Ο Gödel προκειμένου να αποδείξει το πρώτο Θεώρημα Μη-πληρότητας¹⁵⁷ για το πρωτοβάθμιο αριθμητικό σύστημα του Peano θέλησε να σχηματίσει μια καθολική πρόταση 'φ' του συστήματος, η οποία να εκφράζει την μαθηματική πρόταση: 'η φ δεν αποδεικνύεται με βάση την αριθμητική του Peano'. Οι δυσκολίες τις οποίες έπρεπε να παρακάμψει ήταν οι εξής: i) να αναπαραστήσει την έννοια 'αποδεικνύεται με βάση την...' με προτάσεις που αφορούν σε πρόσθεση και σε πολλαπλασιασμό ii) να βρει τρόπο ώστε προτάσεις της αριθμητικής του Peano να αναφέρονται στον εαυτό τους. Τη δυσκολία (i) την αντιμετωπίζει ο Gödel με τη μέθοδο της αριθμητικοποίησης (Arithmetisierung / arithmetization).

Ο Gödel έδειξε ότι ενώ η πρόταση ‘φ’ είναι εξ ολοκλήρου κατασκευάσιμη μέσα στο συγκεκριμένο τυπικό σύστημα, αφού: α) αυτό είναι πεπερασμένα περιγράψιμο και ως εκ τούτου μας επιτρέπει να κρίνουμε μηχανιστικά εάν μια δεδομένη ακολουθία τύπων αποτελεί έγκυρη απόδειξη στη βάση του συστήματος Peano και αφού: β) αυτό είναι μια επαρκώς πλούσια θεωρία, πράγμα που σημαίνει ότι τα αξιώματα του συστήματος Peano είναι αρκετά ισχυρά ώστε το κατηγορημα ‘αποδεικνύεται’ να μπορεί να αναπαρασταθεί από κάποιο τύπο ή από κάποια ακολουθία τύπων του συστήματος, στην αποδεικτική διαδικασία της ‘φ’ δεν μπορεί να αντιστοιχισθεί ένας αριθμός Gödel.¹⁵⁸ Το βασικό πλεονέκτημα της μεθόδου είναι ότι γενικά, *η όλη συζήτηση για προτάσεις, αποτιμήσεις κ.λ.π. μεταφράζεται σε συζήτηση που αφορά σε αριθμούς.*¹⁵⁹

Αφού μέσω των αριθμών Gödel επιτυγχάνεται η αριθμητικοποίηση του συντακτικού της γλώσσας, *η γλώσσα αποκτά την δυνατότητα να μιλά για τον εαυτό της*, αφού και για τους φυσικούς αριθμούς μιλά, και κάθε της πρόταση αντιστοιχίζεται σε κάποιο φυσικό αριθμό. Κατ’ αυτόν τον τρόπο παρακάμπτονται δυσκολίες τις οποίες είχαν προβάλει στο παρελθόν Λογικοί όπως: i) την αδυναμία να μιλήσει κανείς μέσα από την γλώσσα για την γλώσσα (Wittgenstein), ii) το ζήτημα της ανάγκης μιας επ’ άπειρον δημιουργίας μετα-γλωσσών, iii) το πρόβλημα του πώς μπορεί να επιτευχθεί η μετάφραση μιας O-L στην αντίστοιχη της, M-L.

Ο Carnap χρησιμοποιεί την ιδέα του Gödel ως μέθοδο για να δείξει ότι τα γλωσσικά αντικείμενα κάθε γλωσσικού συστήματος μπορούν να αναπαρασταθούν μέσα σε ένα μαθηματικό σύστημα το οποίο να περιέχει τουλάχιστον το σύστημα αριθμητικής του Peano. Κατά συνέπεια, μέσα στο σύστημα αριθμητικής θα μπορεί να αναπαρασταθεί και η καθολική πρόταση $(x)\varphi(x)$, η οποία προκύπτει, όπως θα δούμε, ως ‘λογική συνέπεια’ μέσω της εφαρμογής ενός νέου συναγωγικού κανόνα [ή συνθήκης] σύμφωνα με τον οποίο: ‘από μια πεπερασμένη ακολουθία τύπων $\varphi(1), \varphi(2), \dots, \varphi(n)$, στο πλαίσιο της L-I ή από μια μη-πεπερασμένη ακολουθία τύπων $\varphi(1), \varphi(2), \dots, \varphi(n), \varphi(n+1)$, στο πλαίσιο της L-II συνάγεται λογικά η καθολική πρόταση $(x)\varphi(x)$ ’.

Με τη μέθοδο αυτή ο Carnap επιτυγχάνει να δείξει ότι *το σύστημα στο οποίο μας μεταφέρει η συγκεκριμένη συνθήκη αν και πλουσιότερο εννοιολογικά από αυτό της αριθμητικής, μπορεί να εκφραστεί μέσα σε αυτό*. Την έννοια ‘είναι λογική συνέπεια’ θα χρησιμοποιήσει ο Carnap για την συντακτική κατασκευή της έννοιας ‘είναι

αναλυτικό', δείχνοντας παράλληλα ότι αυτή μπορεί να αναπαρασταθεί με τα μέσα της εκάστοτε γλώσσας μέσα στην ίδια τη γλώσσα.

Τα πλεονεκτήματα από τη χρήση μιας αριθμητικοποιημένης συντεταγμένης γλώσσας αφορούν και στην περίπτωση που η απόπειρα τυποποίησης αφορά στη φυσική γλώσσα για τους εξής λόγους:

- i) οι προτάσεις όντας αριθμητικοποιημένες δίδουν ακριβείς πληροφορίες και ως εκ τούτου αίρονται οι ασάφειες της φυσικής γλώσσας,
- ii) με την αριθμητικοποίηση της γλώσσας γίνεται εφικτή η τυποποίηση των φυσικών νόμων,¹⁶⁰
- iii) μέσω της αριθμητικοποίησης αίρεται το πρόβλημα της μετάφρασης μιας O-L [γλώσσας-αντικείμενο] σε μια M-L [μετα-γλώσσα].

I. 4.4. Τα δύο γλωσσικά συστήματα

Η δυνατότητα να αναλύσει λογικά ο Carnap με απόλυτα συντακτικό τρόπο τη γλώσσα της επιστήμης, παρέχεται, όπως είπαμε, μέσα από την κατασκευή μιας μετα-γλώσσας. Μιας ακριβούς μεθόδου, δηλαδή, για την κατασκευή προτάσεων (sentences) που να αφορούν σε άλλες προτάσεις. Η μέθοδος αυτή είναι η μέθοδος της Λογικής Σύνταξης. Σκοπός της είναι ο καθορισμός μιας γλώσσας με τη βοήθεια της οποίας τα αποτελέσματα της λογικής ανάλυσης να είναι τυποποιήσιμα. Πρώτο βήμα είναι η κατασκευή μιας τυποποιημένης γλώσσας που να μιλάει για αντικείμενα [L-I ή O-L (object language)] και η τυποποίηση του συντακτικού της γλώσσας αυτής καθώς και της μετα-γλώσσας [L-II ή M-L (meta-language)] που της αντιστοιχεί.

Πριν αναφερθούμε λεπτομερώς στην κάθε γλώσσα ξεχωριστά, θα θέλαμε να επισημάνουμε τα εξής:

- i) Οι δύο γλώσσες έχουν διαφορετική λογικο-μαθηματική ισχύ. Η L-I είναι απλούστερης μορφής και περιλαμβάνει περιορισμένο πεδίο εννοιών, ενώ η L-II είναι πλουσιότερη σε τρόπους έκφρασης και μπορεί να περιέχει τυποποιημένα τα κλασσικά μαθηματικά και την κλασσική φυσική.
- ii) Και οι δύο γλώσσες δεν περιορίζονται στο μαθηματικό και λογικό στοιχείο, αλλά μπορούν να ενσωματώσουν και εμπειρικές προτάσεις, που άλλωστε, αποτελούν και τον πυρήνα της επιστήμης.
- iii) Και οι δύο γλώσσες συνιστούν τυποποιημένες θεωρίες των γλωσσικών τους μορφών – των κανόνων σύνταξης και των λογικών κανόνων [κανόνων δικαιολόγησης, συναγωγές κλπ].¹⁶¹ Η τυπική λογική επεξεργασία την οποία εφαρμόζει ο Carnap στις γλώσσες αυτές, δηλαδή, δεν αφορά μόνο στους κανόνες σύνταξης αλλά και στους κανόνες δικαιολόγησης¹⁶² γιατί, κατά την άποψή του, σε μια καλά δομημένη γλώσσα ο συντακτικός ρόλος των λέξεων έπεται αυστηρά από τη μορφή των δομικών της στοιχείων. Με τον τρόπο αυτό η σύνταξη κάθε γλώσσας είναι 'λογική σύνταξη'. Ως εκ τούτου οι χαρακτηρισμοί προτάσεων όπως, αναλυτική – συνθετική – αντίφαση καθώς και οι μεταξύ των προτάσεων λογικές σχέσεις όπως για παράδειγμα το αν δύο προτάσεις είναι συμβατές μεταξύ τους, εξαρτάται αποκλειστικά από τη συντακτική δομή των προτάσεων. Εξ αυτού έπεται ότι οι

κανόνες σχηματισμού και μετασχηματισμού των γλωσσών αυτών έχουν την ίδια φύση, και η φύση αυτή είναι συντακτική.

iv) Σε καμία από τις δύο γλώσσες δεν υπάρχει κριτήριο 'αληθούς λογικής' των προτάσεων, αλλά, πλήρης ελευθερία στην επιλογή τόσο των κανόνων σχηματισμού [γραμματικοί κανόνες σχηματισμού των προτάσεων], όσο και των κανόνων μετασχηματισμού [αξιώματα, κανόνες λογικής συναγωγής, παραγωγικοί κανόνες].

v) Κατά την κατασκευή των γλωσσών αυτών ο Carnap ακολουθεί μια αντίστροφη από την κλασική πορεία. Αντί να προσπαθήσει να αποδώσει νόημα στα θεμελιώδη μαθηματικά σύμβολα και στη συνέχεια να ελέγξει ποιες από τις προτάσεις που τα περιέχουν είναι λογικά ορθές, αποδίδει νόημα στους συναγωγικούς κανόνες και στα αξιώματα. Με τον τρόπο αυτό κάνει απαλοιφή του προβλήματος της θεμελίωσης των μαθηματικών, αφού έτσι δείχνει ότι *η κάθε γλώσσα καθώς και η μαθηματική της μορφή μπορεί να κατασκευαστεί σύμφωνα με τις προτιμήσεις μας* [Αρχή της Ανοχής]. Έτσι, δεν προκύπτει ζήτημα δικαιολόγησης των προτάσεων παρά μόνο ζήτημα συντακτικής τους συνέπειας (syntaktischer Folge / syntactical consequence) εντός του συγκεκριμένου πλαισίου. Από το τελευταίο αυτό σημείο προκύπτει και η ανάγκη της κατασκευής του Γενικού [ή Λογικού] Συντακτικού. Διότι εφόσον το ζήτημα της συντακτικής συνέπειας αφορά σε οτιδήποτε σχετίζεται με τη λογική, θα πρέπει να οριστούν τέτοιες συντακτικές έννοιες που να είναι εφαρμόσιμες σε γλώσσες κάθε τύπου.

vi) Και οι δύο γλώσσες υπόκεινται στη μέθοδο της αριθμητικοποίησης του Gödel.

vii) Και οι δύο γλώσσες υφίστανται τις συνέπειες του Θεωρήματος Μη-πληρότητας.

I. 4.4. 1. Η γλώσσα L-I

Η L-I, την οποία ο Carnap αποκαλεί 'καθορισμένη' ή 'περιορισμένη' (definit / definite), συγκροτείται ως ο ουδέτερος πυρήνας όλων των γλωσσών με λογικό ενδιαφέρον. Η ισχύς της, δε, θα πρέπει να είναι τόση, ώστε να μπορεί να εκφράσει ορισμούς στο πλαίσιο της αριθμητικής του Peano. Επιπλέον, η δόμηση της L-I θα πρέπει να γίνει κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να παρέχεται η δυνατότητα: 1) της συντακτικής κατασκευής εννοιών, 2) της συντακτικής κατασκευής κανόνων και προτάσεων, 3) της δόμησης και ανάπτυξης των επιχειρημάτων στο πλαίσιο της συγκεκριμένης γλώσσας χωρίς τη συμμετοχή του νοήματος.

Για την συντακτική κατασκευή των εννοιών της L-I κατ' αρχήν, ο Carnap ορίζει ρητά τις έννοιες 'νούμερο' [33] και 'κατηγορημα' [pr] και μέσω αναδρομικού ορισμού την έννοια 'συναρτητής' [fu]. Στη συνέχεια, για την συντακτική κατασκευή κανόνων και προτάσεων, καθορίζει συντακτικά τα 'σχήματα' (Schemata / schemata)¹⁶³ και τους λογικούς κανόνες συναγωγής που περιέχονται στην L-I. Εισάγονται έντεκα σχήματα (p. 30):

- τρία για τα αξιώματα του προτασιακού λογισμού,
- τρία για ποσοδείκτες περιορισμένου πεδίου εφαρμογής,¹⁶⁴
- δύο για σχέσεις ισότητας και δύο για αριθμητικές σχέσεις,
- τα βασικά αξιώματα της αριθμητικής και
- τον K-τελεστή.¹⁶⁵

Στους κανόνες λογικής συναγωγής περιλαμβάνονται: α) ο κανόνας της υποκατάστασης (Einsetzung / substitution), β) οι κανόνες που αφορούν στους συνδέσμους [τους λογικούς εν προκειμένω] γ) ο modus ponens δ) η αρχή της επαγωγής, όπως ισχύει στην αριθμητική ως πέμπτο αξίωμα του Peano (p. 30, 32).¹⁶⁶

Η L-I αναπτύσσεται ως μια συντεταγμένη γλώσσα (geordnete Sprache / coordinate language). Δηλαδή, *το κάθε αντικείμενο για το οποίο η L-I μιλά, αντιστοιχίζεται σε ένα φυσικό αριθμό ο οποίος καταλαμβάνει μια συγκεκριμένη συντεταγμένη θέση στον άξονα των φυσικών αριθμών και το κάθε κατηγορημα ή ιδιότητα του κάθε αντικειμένου, αντιστοιχίζεται στο κύριο όνομα της ιδιότητας της θέσης του αντικειμένου και εκφράζει είτε λογικο-μαθηματικές, είτε εμπειρικές ιδιότητες.*

Η L-I, εκτός από τα νούμερα τα οποία δηλώνουν θέσεις αντικειμένων και τα ονόματα των ιδιοτήτων των θέσεων των αντικειμένων που δηλώνουν κατηγορήματα, περιλαμβάνει επίσης συναρτητές (Funktoeren / functors) λογικούς [fu_l] ή περιγραφικούς [fu_d], δια των οποίων εκφράζονται ιδιότητες ή σχέσεις που αφορούν θέσεις αντικειμένων.¹⁶⁷ Πόσο κομμάτι, όμως, από τη στοιχειώδη αριθμητική των φυσικών αριθμών περιέχεται στην L-I;

Η L-I είναι μια 'περιορισμένη' γλώσσα γιατί έχει ως βάση την εξής περιοριστική συνθήκη: περιέχει τόση από την στοιχειώδη αριθμητική των φυσικών αριθμών, ώστε από αυτήν να προκύπτουν μόνο αριθμητικές ιδιότητες, για τις οποίες ο έλεγχος του κατά πόσο ένας αριθμός τις έχει να μπορεί να καθοριστεί με την εφαρμογή μιας συγκεκριμένης μεθόδου από πεπερασμένο αριθμό βημάτων.

Θέλουμε να τονίσουμε ότι ο Carnap χαρακτηρίζει την L-I ως 'καθορισμένη –

περιορισμένη' (definit) ή 'κλειστή' (closed), εξαιτίας της ποσόδειξης περιορισμένου πεδίου εφαρμογής. Η περιοριστική αυτή συνθήκη παρέχει στην L-I ένα ιδιότυπο είδος πληρότητας, το οποίο ισχύει και μετά την εφαρμογή των 'κανόνων [συνθηκών] συνέπειας' [θα αναφερθούμε στη συνέχεια εκτενώς]. Προϋπόθεση συνιστά, οι προτάσεις στις οποίες γίνεται η επίκληση δια της ποσόδειξης, να μην έχουν ελεύθερες μεταβλητές, γιατί στην L-I οι ελεύθερες μεταβλητές θεωρείται ότι μπορούν να εκτείνονται, όπως θα δούμε, σε όλους τους μη-αρνητικούς ακεραίους. *Ο όρος 'καθορισμένη L-I' δεν ταυτίζεται με τον όρο 'αποφασίσιμη L-I'*. Η L-I δεν ικανοποιεί την ισχυρότερη θέση περί καθορισιμότητας που λέει ότι 'όλες οι εκφράσεις της L-I είναι αποφασίσιμες στην L-I'. Ο ίδιος ο Carnap τονίζει ότι η L-I δεν είναι καθορισμένη με την έννοια ότι όλες οι λογικές προτάσεις της είναι αποφασίσιμες (p. 101). Όπως γνωρίζουμε από το Θεώρημα Μη-πληρότητας του Gödel, η L-I ως παραγωγικό σύστημα, πάντα θα περιέχει τουλάχιστον μια μη αποφασίσιμη πρόταση.

I. 4.4. 2. Η αριθμητικοποίηση του συντακτικού της L-I

Προτού ασχοληθεί με την εισαγωγή ή τον ορισμό εννοιών στις τυποποιημένες γλώσσες, ο Carnap θα ασχοληθεί με την τυποποίηση του συντακτικού της 'περιορισμένης' ή 'καθορισμένης' γλώσσας L-I μέσα στη ίδια την L-I, εφαρμόζοντας τη μέθοδο της αριθμητικοποίησης.

Το σύνηθες πριν από τον Carnap ήταν, στη συμβολική λογική να γίνεται χρήση των λεγόμενων 'γλωσσών με ονόματα' (name-languages), όπου κάθε αντικείμενο προσδιοριζόταν μέσω των ονομάτων 'a', 'b', 'c'... καθένα από τα οποία αντιστοιχίζόταν στον λεκτικό χαρακτηρισμό, π.χ. 'φεγγάρι', 'Βαβυλώνα', 'Ναπολέον', [...]. Εδώ ο Carnap ως γλώσσα-αντικείμενο θα θεωρήσει την 'συντεταγμένη γλώσσα'. Η L-I είναι μια 'συντεταγμένη γλώσσα' μιας διάστασης, όπου όπως αναφέραμε, οι φυσικοί αριθμοί αποτελούν μια σειρά από συντεταγμένες σε κάθε μια από τις οποίες αντιστοιχίζεται ένα αντικείμενο. Έστω ότι με [a] υποδηλώνουμε την θέση ενός συγκεκριμένου αντικειμένου στην ευθεία των φυσικών αριθμών. Τότε η επόμενη θέση θα παριστάνεται με την *τονούμενη έκφραση* (Strichausdruck / accented expression) [a'] ενώ η μεθεπόμενη με την τονούμενη έκφραση [a''] κ.ο.κ. Αν θεωρήσουμε δε ότι η αρχική θέση στη σειρά των

συντεταγμένων είναι το [0], τότε οι επόμενες θέσεις θα παριστάνονται με [0'], [0''] κ.ο.κ. Στα '0'', '0'''[...] δε, αντιστοιχίζουμε τα νούμερα '1', '2',...κ.ο.κ. (p. 13).

Ο Carnap εισηγείται την αριθμητικοποίηση του συντακτικού της L-I για να παρακάμψει τις εξής δυσκολίες:

α) το να θεωρηθούν οι δύο γλώσσες L-I και L-II εντελώς ξεχωριστές μεταξύ τους, και την κατά συνέπεια επ' άπειρον δημιουργία όλο και πλουσιότερων γλωσσών,

β) την άποψη την οποία προβάλλει ο Wittgenstein βάσει της οποίας είναι απολύτως αδύνατο να μιλήσει κανείς για το συντακτικό της γλώσσας χρησιμοποιώντας την ίδια τη γλώσσα,

γ) τον σκόπελο της μετάφρασης της L-I στην L-II.

Εις απάντηση στις θέσεις (α) και (β) ο Carnap προτίθεται να δείξει ότι το συντακτικό μιας γλώσσας είναι τυποποιήσιμο μέσα στην ίδια τη γλώσσα, και το εύρος της δυνατότητας τυποποίησης της κάθε γλώσσας είναι αυτό που καθορίζει το πόσο πλούσια είναι αυτή σε εκφράσεις. Για την τυποποίηση του συντακτικού της L-I ο Carnap ακολουθεί τα εξής βήματα:

α) Εισάγει τους εξής πέντε τύπους συμβόλων:

- έντεκα σύμβολα για: παρενθέσεις [(,)], τονούμενες εκφράσεις ['], προτασιακούς τελεστές [Gt: για κάθε τονισμένη έκφραση, U: για έκφραση της γλώσσας, G: για πρόταση, 3: για αριθμητική έκφραση, Bt: για κατηγορηματική έκφραση, Fu: για έκφραση συναρτητή, U_{tg}: σύμβολο για Bt, Fu, 3, και R: για τη 'μηδενική εξίσωση' (Nullgleichung / zero equation), τον υπαρξιακό ποσοδείκτη [∃] και τον K-τελεστή [K],
- ένα σύμβολο για: αριθμητικές μεταβλητές [z],
- ένα σύμβολο για: αριθμητικά [zz],
- ένα σύμβολο για: κατηγορήματα [pr] και
- ένα σύμβολο για συναρτητές [fu].

Επιπλέον, η L-I περιλαμβάνει τα σύμβολα:

u: για τις μεταβλητές z, pr, fu

Ω: για το σύνολο προτάσεων

^RG₁: για το τελικό προϊόν που προκύπτει από την εφαρμογή αναγωγικής διαδικασίας για την πρόταση G₁

β) Στο πλαίσιο του συντακτικού της L-I οροθετεί το καθαρό συντακτικό (reine Syntax / pure syntax) σε σχέση με το περιγραφικό συντακτικό (deskriptive Syntax / descriptive syntax) και το αριθμητικοποιεί.

Το καθαρό συντακτικό αφορά μόνο στην τυποποίηση ορισμών, καθώς και σε όλες τις λογικές συνέπειες αυτών των ορισμών, χωρίς να γίνεται μνεία στο κατά πόσο οι σχετικές προτάσεις αναφέρονται σε κάτι υπαρκτό, κάπου στον κόσμο. Ως εκ τούτου, το καθαρό συντακτικό είναι εξ ολοκλήρου αναλυτικό και επομένως δεν μπορεί να είναι τίποτα περισσότερο από καθαρή αριθμητική, αφού κάθε ορισμός σε αυτό μπορεί να αποδοθεί ως αριθμητικός ορισμός – ορισμός δηλαδή που αφορά είτε σε ιδιότητες μεταξύ των αριθμών, είτε στις σχέσεις μεταξύ αριθμών. Για τον σκοπό αυτό ο Carnap εισηγείται (p. 55) τον ορισμό συγκεκριμένων ‘αριθμών που αντιστοιχούν σε όρους’ [αριθμοί όρων] (Gliederzahlen / term-numbers) με βάση τις παρακάτω συμφωνίες:

- για την ‘3’ θα είναι ένας πρώτος αριθμός (p) μεγαλύτερος του ‘2’,
- για το μη-πρωταρχικό ‘33’ θα είναι ένας p^2 ,
- για το μη-πρωταρχικό ‘p³’ θα είναι ένας p^3 ,
- για το πρωταρχικό ‘p⁴’ θα είναι ένας p^4 ,
- για το μη-πρωταρχικό ‘f_u’ θα είναι ένας p^5 , (ειδικά ο αριθμός όρου του ‘zei’¹⁶⁸ θα είναι ο $3^5=243$),
- για το πρωταρχικό ‘f_u’ θα είναι ένας p^6 ,
- για το «0» θα είναι το 4,
- για τα πρωταρχικά λογικά σύμβολα θα είναι: το 6 για το [(], το 10 για το [)], το 12 για το [,], το 14 για το ['], το 15 για το [=], το 18 για το [∃], το 20 για το [K], το 21 για το [~], το 22 για το [v], το 24 για το [·], το 26 για το [→].¹⁶⁹

Στη συνέχεια, σε κάθε συγκεκριμένη έκφραση θεωρούμενη ως όλον, αντιστοιχίζει έναν αριθμό-σειράς (Reihenzahl / series-number) ο οποίος επιλέγεται έτσι ώστε να είναι μοναδικός, δηλαδή έτσι ώστε, να μην υπάρχει αριθμός όρου ο οποίος να είναι συγχρόνως και αριθμός-σειράς. Κατά τον ίδιο τρόπο ο Carnap στη συνέχεια αντιστοιχίζει έναν μοναδικό αριθμό σε κάθε σειρά η οποία αποτελείται από αριθμούς σειρών και ούτω καθ' εξής. Έτσι, για παράδειγμα, αντί να ορίσουμε την έννοια ‘πρόταση’ ως ‘έκφραση η οποία αποτελείται από σύμβολα συνδεδεμένα με αυτό και αυτόν τον τρόπο’, την ορίζουμε ως, ‘έκφραση της οποίας ο αριθμός-σειράς πληρεί αυτές και αυτές τις

συνθήκες' (p. 57). Ή όταν θέλουμε να αποδείξουμε, για παράδειγμα, τον ισχυρισμό: 'η απόδειξη για την πρόταση G_1 δεν είναι δυνατή', αρκεί να ισχυριστούμε ότι: 'δεν υπάρχει αριθμός-σειράς, για τη σειρά των αριθμών-σειρών μιας απόδειξης στην οποία η G_1 να είναι η τελική πρόταση'. Οι συνθήκες, εν προκειμένω, αφορούν στα είδη και στις θέσεις των συμβόλων που υπεισέρχονται στην συγκεκριμένη έκφραση, ή με άλλα λόγια στους πρωταρχικούς όρους του αριθμού-σειράς της εν λόγω έκφρασης, η οποία κατ' αυτόν τον τρόπο εκφράζεται εξ ολοκλήρου στη βάση του συγκεκριμένου αριθμητικού συστήματος. Όπως λέει ο Carnap,

Όλες οι προτάσεις του καθαρού συντακτικού προέρχονται από τέτοιου είδους αριθμητικούς ορισμούς και ως εκ τούτου δεν είναι παρά αναλυτικές προτάσεις της στοιχειώδους αριθμητικής (p. 57).

Η διαφορά μεταξύ των αριθμητικοποιημένων ορισμών και προτάσεων του συντακτικού, και των ορισμών και εκφράσεων της αριθμητικής, έγκειται, κατά τον Carnap, μόνον στο ότι οι πρώτοι έχουν υποστεί μία συγκεκριμένη ερμηνεία την οποία τους επιβάλλει το συγκεκριμένο σύστημα στο οποίο εντάσσονται, ενώ οι δεύτεροι όχι. Θα μπορούσαμε να επιλέξουμε δηλαδή κάποιο άλλο σύστημα εκτός του συστήματος της αριθμητικής, προκειμένου να εκφράσουμε εκεί τις προτάσεις και τους ορισμούς του συντακτικού της γλώσσας μας. Στην περίπτωση, όμως, αυτή θα πρέπει να έχουμε προμηθεύσει το σύστημά μας με ένα σύνολο νέων αναλυτικών, συγκροτητικών του συστήματος, αρχών. Επιλέγουμε το σύστημα της στοιχειώδους αριθμητικής όχι ως το μοναδικό αλλά ως το απλούστερο σύστημα που έχουμε στη διάθεσή μας.

Το περιγραφικό συντακτικό αφορά στις συντακτικές ιδιότητες και στις σχέσεις μεταξύ εκφράσεων που αφορούν σε εμπειρικά δεδομένα. Περιλαμβάνει, δε, εκφράσεις των οποίων τα στοιχεία επίσης αντιστοιχίζονται πλήρως σε συγκεκριμένες θέσεις ή σε συγκεκριμένες σειρές θέσεων¹⁷⁰ στην ευθεία των φυσικών αριθμών. Για παράδειγμα, η έκφραση 'x=0' είναι μια περιγραφική πρόταση την οποία ο Carnap αντιστοιχίζει στη σειρά των αριθμών: '3,15,4'. Στους αριθμούς '3', '15', '4', ο Carnap έχει αντιστοιχίσει όρους και γι' αυτό οι εν λόγω αριθμοί είναι αριθμοί όρων. Στη συγκεκριμένη έκφραση συνολικά, αντιστοιχεί ένας αριθμός-σειράς ο: '2³.3¹⁵.5⁴', ο οποίος και στις περιγραφικές εκφράσεις επιλέγεται έτσι ώστε να είναι μοναδικός.

Όταν μια εμπειρική θεωρία τυποποιείται μέσα σε μια τυπική γλώσσα, τα περιγραφικά της σύμβολα προστίθενται στα πρωταρχικά λογικά σύμβολα της

συγκεκριμένης γλώσσας. Στην προκειμένη περίπτωση, το μοναδικό περιγραφικό σύμβολο το οποίο εισάγει πρωταρχικά ο Carnap είναι το 'zei'[από το: das Zeichen-σημείο, σημάδι, σύμβολο]. Για παράδειγμα, η έκφραση 'zei(a)=zei(b)' σημαίνει: όμοια σύμβολα εμφανίζονται στις θέσεις 'a' και 'b' και η έκφραση 'zei (a)=21' σημαίνει: ένα σύμβολο άρνησης εμφανίζεται στη θέση 'a'.

Στα πρωταρχικά περιγραφικά σύμβολα ανήκουν όπως είδαμε και κάποια κατηγορήματα (pr) ή κάποιοι τελεστές (fu). Όλα, όμως, τα υπόλοιπα σύμβολα με τα οποία πλουτίζουμε τη γλώσσα μας θα πρέπει να τα εισαγάγουμε κάνοντας χρήση κάποιου τύπου ορισμού.¹⁷¹ Έτσι, κάνοντας χρήση του πρωταρχικού συμβόλου 'zei' και με αναδρομικό ορισμό, ο Carnap εισάγει το σύμβολο 'ausdr' [από το: der Ausdruck = έκφραση] το οποίο αντιστοιχεί στον τελεστή 'fu²' δηλαδή στον αριθμό $(p^5)^2=(3^5)^2=3^{10}$. (p. 77). Με τη βοήθεια όλων των πρωταρχικών και μη συμβόλων του καθαρού συντακτικού και των τελεστών 'zei' και 'ausdr' ο Carnap ισχυρίζεται ότι όλες οι προτάσεις του περιγραφικού συντακτικού της γλώσσας L-I μπορούν να τυποποιηθούν, μέσα στη ίδια την L-I. Με τη συντακτική μέθοδο που προτείνει για την συντακτική κατασκευή των εμπειρικών προτάσεων παρέχει την τυποποιημένη διαδικασία μέσω της οποίας μπορούμε να αποφανθούμε με τα μέσα του συστήματος, κατά πόσο ένας αριθμός έχει μια συγκεκριμένη ιδιότητα.

Το περιγραφικό συντακτικό ο Carnap το χωρίζει σε δύο τμήματα: το αξιωματικό συντακτικό (axiomatische Syntax / axiomatic syntax) και το φυσικό συντακτικό (physikalische Syntax / physical syntax). Το φυσικό συντακτικό απορρέει από το αξιωματικό (όπως η φυσική γεωμετρία από την αξιωματική) δια της εγκατάστασης στο γλωσσικό σύστημα των λεγόμενων 'ορισμών συσχέτισης' (Zuordnungsdefinitionen / correlative definitions).

Οι 'ορισμοί συσχέτισης' είναι καθοριστικής σημασίας τόσο για τον τρόπο με τον οποίο μια γλώσσα δομείται, όσο και για τη σχέση μεταξύ γλώσσας και φυσικού κόσμου. Δι' αυτών καθορίζεται ποια αξιωματικά πρωταρχικά σύμβολα της γλώσσας με ποιες γλωσσικές έννοιες ισοδυναμούν σημασιολογικά. Επίσης, μέσω αυτών των ορισμών επιτυγχάνεται το αξιωματικό σύστημα να είναι εφαρμόσιμο στις εμπειρικές προτάσεις. Ακόμα, όμως, και η εγκατάσταση ενός αξιωματικού συστήματος δεν γίνεται ερήμην του λογικού πλαισίου κατά τον Carnap. Αντιθέτως, προϋποτίθεται μια γλώσσα εφοδιασμένη από πριν με λογικά πρωταρχικά σύμβολα, πρωταρχικές προτάσεις και κανόνες λογικής συναγωγής.

I. 4.4. 3. Το εννοιολογικό οπλοστάσιο στην L-I

Θα μπορούσε κανείς να χαρακτηρίσει την L-I ως μια γλώσσα προτασιακού λογισμού με τις εξής, όμως, ιδιαιτερότητες:

- i) αντί για συντακτικές προτάσεις περιέχει αριθμητικές εκφράσεις [3], οι οποίες αντιστοιχούν στις προτάσεις [G] του κλασσικού προτασιακού λογισμού,
- ii) περιλαμβάνει τον καθολικό και τον υπαρξιακό ποσοδείκτη αλλά με περιορισμένο πεδίο δράσης (*beschränkte Operatoren / limited operators*) πράγμα το οποίο εξασφαλίζει τον ‘καθορισμένο’ της χαρακτήρα,¹⁷²
- iii) σε αυτήν ο Carnap εισάγει τον K-τελεστή (K-Operator / K-operator)¹⁷³,
- iv) οι αριθμοί της, όχι μόνο αντιστοιχίζονται σε αντικείμενα αλλά, όπως είπαμε, δείχνουν και τη θέση του κάθε αντικειμένου ως προς ένα άλλο,
- v) εκτός από λογικές περιλαμβάνει και περιγραφικές προτάσεις.

Στην L-I θα ανήκουν γενικά προτάσεις [ή καλύτερα αριθμητικές εκφράσεις] οι οποίες προκύπτουν, είτε μέσω απόδειξης με την εφαρμογή των παραπάνω ‘σχημάτων’, οπότε θα ονομάζονται *αποδείξιμες* (*beweisbar / demonstrable*), είτε με την εφαρμογή των λογικών κανόνων συναγωγής. Οι προτάσεις που αφορούν στα ‘σχήματα’ της L-I και στους λογικούς κανόνες συναγωγής προκύπτουν, αντίστοιχα, είτε μέσω *κανόνων σχηματισμού* (*Formregeln / formation rules*), κανόνων δηλαδή που αφορούν στη γραμματική δομή της γλώσσας, και που, πιο συγκεκριμένα, καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο οι πρωταρχικές εκφράσεις της γλώσσας όπως είναι τα ‘σχήματα’, μπορούν να κατασκευαστούν από διάφορα είδη συμβόλων,¹⁷⁴ είτε μέσω κανόνων μετασχηματισμού (*Umformungsregeln / transformation rules*), κανόνων δηλαδή που μας δείχνουν πώς από δεδομένες προτάσεις μπορούμε να συναγάγουμε λογικά άλλες. Πιο συγκεκριμένα, μέσω των κανόνων σχηματισμού γίνεται η διάκριση μεταξύ των λογικών και των περιγραφικών όρων της L-I, ενώ μέσω των κανόνων μετασχηματισμού ο Carnap ορίζει i) αξιώματα ii) κανόνες συναγωγής και iii) τους κανόνες συνέπειας.

Με τη χρήση των κανόνων σχηματισμού και των κανόνων μετασχηματισμού οδηγούμαστε γενικά σε προτάσεις για τις οποίες μας ενδιαφέρει να δούμε κάτω από ποιες συνθήκες¹⁷⁵ αυτές είναι *συνέπειες* (*Folge / consequences*)¹⁷⁶ μιας ή περισσοτέρων προκειμένων προτάσεων. Διότι σε πολλές περιπτώσεις η ‘πρόταση συνέπεια’ δεν εμπεριέχεται στις προκειμένες.¹⁷⁷ Κατ’ αρχήν ο Carnap ορίζει στην L-I

μία έννοια στενότερης έκτασης, την έννοια ‘παραγόμενο’ (ableitbar / derivable), ως εξής:¹⁷⁸

μια πρόταση G_n την αποκαλούμε παραγόμενη από τις προκείμενες $G_1 \dots G_m$, αν η G_n είναι η τελική πρόταση μιας σειράς προτάσεων $G_1 \dots G_m$ οι οποίες συνιστούν την κατάλληλη διαδικασία’ (p. 27), αναλόγως ορίζει την έννοια ‘άμεσα παραγόμενο’ (unmittelbar abteilbar / directly derivable):¹⁷⁹

μια πρόταση G_3 ονομάζεται ‘άμεσα παραγόμενη από την G_1 ή από τις G_1 και G_2 , αν με τη βοήθεια ενός λογικού κανόνα συναγωγής, η G_3 μπορεί να προκύψει είτε από την G_1 είτε από τις G_1 και G_2 (p. 27).

Επομένως μπορούμε να πούμε ότι ο όρος ‘παραγόμενο’ ορίζεται μέσω μιας πεπερασμένης σειράς βημάτων κάθε ένα από τα οποία συνιστά μια σχέση ‘άμεσα παραγόμενου’. Η αποδεικτική διαδικασία (Beweis / proof) είναι μια ειδική περίπτωση της παραγωγικής διαδικασίας. Μία παραγωγική διαδικασία με συγκεκριμένες προκείμενες δεν είναι παρά μια σειρά προτάσεων η κάθε μια από τις οποίες είναι είτε μια από τις προκείμενες είτε πρωταρχική πρόταση είτε πρόταση που έχει προκύψει από κάποιον ορισμό είτε μια άμεσα παραγόμενη πρόταση από προηγούμενες στη σειρά προτάσεις. Η παραγωγική διαδικασία χωρίς προκείμενες συνιστά την αποδεικτική διαδικασία όπου η τελευταία των προτάσεων αποκαλείται ‘αποδείξιμη’. Με βάση τη θεωρία των αληθοσυναρτήσεων, αν συμβεί μια πρόταση να είναι με λογικό τρόπο καθολικά αληθής τότε αποκαλείται αναλυτική πρόταση ή ταυτολογία.¹⁸⁰

Υπάρχει, όμως, μια άλλη έννοια αναλυτικότητας η οποία δεν υπόκειται στην τυπική λογική ανάλυση, υποστηρίζει ο Carnap, και για αυτή θα συζητήσουμε στη συνέχεια. Πρόκειται για τις αναλυτικές αυτές προτάσεις που πρώτος ο Gödel απέδειξε ότι δεν προκύπτουν ως αποτέλεσμα κάποιας παραγωγικής αποδεικτικής διαδικασίας. *Το σύνολο των αναλυτικών προτάσεων που αν και δεν είναι αποδείξιμες είναι αναλυτικές, θα προσπαθήσει ο Carnap να τις προσεγγίσει μέσω της έννοιας της συνέπειας.* Τέτοιες είναι οι προτάσεις που αφορούν στον καθολικό ποσοδείκτη.¹⁸¹

Με βάση την θεωρία των αληθοσυναρτήσεων, αν συμβεί μια πρόταση να είναι μη-έγκυρη λογικά την αποκαλούμε *αντιφατική* (widerspruchlich / contradictory).¹⁸² Υπάρχει, όμως, μια έννοια αντιφατικότητας η οποία επίσης δεν υπόκειται στην τυπική ανάλυση, υποστηρίζει ο Carnap. Για τον λόγο αυτό θα ορίσει στο πλαίσιο της

L-I μια άλλη έννοια ασθενέστερη από την αντίφαση, την *απορριψιμότητα* (Widerlegbarkeit / refutability), ως εξής:

μια πρόταση G_1 είναι απορρίψιμη όταν τουλάχιστον μια πρόταση $\sim G_2$ είναι αποδείξιμη, και η G_2 προκύπτει από την G_1 με υποκατάσταση των ελευθέρων μεταβλητών της G_1 από κάποιες τιμές τους. (p. 28).¹⁸³

Επιπλέον ονομάζει ‘*συνθετικές*’ (synthetisch / synthetic) τις προτάσεις που δεν είναι ούτε αναλυτικές¹⁸⁴ ούτε αντιφατικές και ‘*μη-αποφασίσιμες*’ (unentscheidbar / irresolable) τις προτάσεις που δεν είναι ούτε αποδείξιμες ούτε απορρίψιμες.

Ο Carnap περιορίζει τις λογικά αποφασίσιμες προτάσεις σε χώρο μικρότερης έκτασης από αυτόν των αναλυτικών και αντιφατικών μαζί. Αυτό σημαίνει ότι κατά τον Carnap η έκταση των αναλυτικών προτάσεων ξεφεύγει των ορίων του προτασιακού [ή, όπως θα δούμε στη συνέχεια, των ορίων του κατηγορηματικού] λογισμού και διευρύνεται στο χώρο της σημασιολογίας, όπου οι αναλυτικές προτάσεις αποκτούν περιεχόμενο μέσω της συνωνυμίας. *Αυτή την επιπλέον έκταση των αναλυτικών προτάσεων σε σχέση με τις αποδείξιμες θα προσπαθήσει να προσεγγίσει ο Carnap μέσω της έννοιας της συνέπειας στο πλαίσιο της L-II, δείχνοντας παράλληλα ότι κάθε λογική πρόταση είναι ή αναλυτική [έγκυρη πρόταση] ή αντιφατική [άρνηση έγκυρης πρότασης] και ότι τις συνθετικές προτάσεις τις συναντάμε μόνο μεταξύ των περιγραφικών προτάσεων. Ως εκ τούτου επιβάλλεται, κατ’ αρχήν, να αναφερθούμε στην έννοια ‘συνέπεια’ στην L-I.*

I. 4.5. Ο νέος κανόνας λογικής συνεπαγωγής

Το γενικό πρόβλημα που παρουσιάζεται είναι το εξής: κάθε γλώσσα είναι τόσο πλούσια ώστε πάντα υπάρχουν σ' αυτήν, όπως αναφέραμε, λογικές προτάσεις οι οποίες δεν είναι αποφασίσιμες. Η καθολική πρόταση $pr(z)$, για παράδειγμα, δεν μπορεί να συναχθεί λογικά από τις παραδειγματικές της εκφράσεις $pr_1(Gt)$.

Στο πλαίσιο της L-I ο Carnap εισάγει την έννοια 'συνέπεια' (Folge / consequence), την οποία μεταφέρει και στην L-II, προκειμένου να δημιουργήσει τον τρόπο μετάβασης από τις παραδειγματικές περιπτώσεις στην καθολική πρόταση στις περιπτώσεις όπου, αν και κάθε πρόταση της μορφής $pr_1(Gt)$ είναι αποδείξιμη, δεν είναι αποδείξιμη η καθολική πρόταση $pr(z)$.

Ο ορισμός για αυτή την έννοια κατασκευάζεται με τέτοιο τρόπο ώστε η εν λόγω καθολική πρόταση αν και όχι αποδείξιμη, να είναι αναλυτική. Ο χαρακτηρισμός της καθολικής πρότασης ως αναλυτικής θα πρέπει να απορρέει από τα αντίστοιχα ως προς αυτήν σύνολα προτάσεων $[\Omega_1]$ απείρων μελών (u_1, u_2, \dots, u_n) , τα οποία θα πρέπει να ορίζονται με πλήρως καθορισμένο τρόπο.¹⁸⁵

Προκειμένου ο Carnap να συλλάβει την έννοια 'συνέπεια' στην L-I εισάγει ένα σύνολο 'κανόνων [ή συνθηκών] συνέπειας'. Το ότι ένα σύνολο προτάσεων απείρων μελών μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να θεμελιωθεί η έννοια 'συνέπεια', αποτελεί κρίσιμο και καινοτόμο χαρακτηριστικό στοιχείο των νέων αυτών κανόνων.

Έτσι, ο Carnap ορίζει ότι:

i) αποκαλούμε μια πρόταση G_1 ¹⁸⁶ 'άμεση συνέπεια (unmittelbare Folge / direct consequence) του συνόλου Ω_1 ' εφ' όσον ικανοποιείται μια από τις παρακάτω συνθήκες:

Συνθήκη A: το Ω_1 να είναι πεπερασμένο, να υφίσταται συγκεκριμένη παραγωγική διαδικασία χωρίς να γίνεται χρήση της μαθηματικής επαγωγής και οι προτάσεις του εν λόγω συνόλου να είναι προκείμενες της τελευταίας πρότασης που είναι η G_1 .

Συνθήκη B: να υφίσταται μια μεταβλητή 'z' στην G_1 τέτοια, ώστε το Ω_1 να είναι ένα σύνολο που να περιλαμβάνει όλες τις προτάσεις Gt που θα προκύψουν από τις αντικαταστάσεις της μεταβλητής 'z' με φυσικούς αριθμούς.¹⁸⁷

ii) αποκαλούμε ένα σύνολο Ω_2 'άμεση συνέπεια του συνόλου Ω_1 ' (unmittelbare Folgeklasse / direct consequence-class) αν κάθε πρόταση του Ω_2 είναι άμεση συνέπεια ενός υποσυνόλου του Ω_1 .

iii) Κάθε πεπερασμένη σειρά συνόλων από προτάσεις, όχι κατ' ανάγκη πεπερασμένων, στην οποία κάθε σύνολο είναι μια άμεση συνέπεια του συνόλου το οποίο άμεσα προηγείται στη σειρά, ονομάζεται: 'σειρά συνεπειών' (Folgerreihe / consequence series).

iv) Αποκαλούμε μια πρόταση G_1 'συνέπεια του Ω_1 ,' εφ' όσον υφίσταται μια σειρά συνεπειών στην οποία το Ω_1 είναι το πρώτο σύνολο της σειράς και τελευταίο το μοναδιαίο σύνολο $\{G_1\}$ (p. §14, 38).

Μέσω της Συνθήκης A ο Carnap εντάσσει την έννοια 'παραγόμενο', ως μερική περίπτωση στην έννοια 'άμεση συνέπεια' για τον εξής λόγο: η εκάστοτε παραγωγή είναι μια αποδεικτική διαδικασία η οποία αποτελείται από πεπερασμένο αριθμό προτάσεων, ενώ κατά τον ορισμό της έννοιας 'άμεση συνέπεια' το Ω_1 μπορεί να είναι και μη-πεπερασμένο. Γενικότερα, η παραγωγική διαδικασία συνδέεται με μια αποδεικτική μέθοδο η οποία στηρίζεται σε κανόνες συναγωγής, ενώ η έννοια της συνέπειας συνδέεται με την έννοια, 'έπεται λογικά'.

Η 'Συνθήκη B' αποτελεί μια από τις πιο ενδιαφέρουσες καινοτομίες της μεθόδου της Λογικής Σύνταξης, για τους εξής λόγους:

i) μέσω αυτής ο Carnap προσφέρει ένα γνήσια συντακτικό τρόπο τυποποίησης για την έννοια 'άμεση συνέπεια', η οποία παραδοσιακά θεωρείτο σημασιολογική,

ii) είναι γενικότερη από την μαθηματική επαγωγή και έτσι η δεύτερη μόνο μερικώς μπορεί να αντικαταστήσει την πρώτη,¹⁸⁸

iii) ορίζει στην ουσία, όπως είπαμε, ένα νέο κανόνα συναγωγής: από την ισχύ των προκείμενων $pr_1(Gt)$ οδηγείται κανείς λογικά στο συμπέρασμα ότι ισχύει και η γενική πρόταση $pr_1(3)$, η οποία ανήκει στο ίδιο γλωσσικό σύστημα με τις $pr_1(Gt)$. Επομένως,

iv) η 'Συνθήκη B' δεν οδηγεί σε έννοιες εκτός συστήματος και ως εκ τούτου μπορεί να εφαρμόζεται σε πλήρη [δηλαδή 'κλειστά'] γλωσσικά συστήματα και μάλιστα διατηρεί την πληρότητα του αρχικού συστήματος [όπως και η 'Συνθήκη A'] εφόσον είναι εφαρμόσιμη μόνον ως συντακτικός κανόνας.¹⁸⁹ Επιπλέον,

v) άλλη συνθήκη πλήρως ισοδύναμη της Συνθήκης B είναι αδύνατον να βρεθεί μεταξύ των κανόνων που εισάγουν την έννοια 'άμεσα παραγόμενο' και

vi) μέσω της Συνθήκης B ο Carnap δίνει τον ορισμό της αναλυτικότητας, έννοιας κεντρικής στο φιλοσοφικό πνεύμα που διέπει την L.S.L.

Η συνθήκη ‘Συνθήκη B’, ναι μεν στο πλαίσιο της L-I εφαρμόζεται για πεπερασμένο αριθμό προκειμένων, γενικά, όμως, αφορά σύνολα με άπειρο πλήθος προτάσεων και έτσι θα εφαρμοστεί στο πλαίσιο της L-II. Στη συνέχεια ο Carnap δίνει τους ορισμούς βασικών για τη μέθοδό του εννοιών:

Μια πρόταση G_1 θα ονομάζεται ‘*αναλυτική στην L-I*’ αν είναι συνέπεια ενός συνόλου προτάσεων μηδενικής τάξης και ως εκ τούτου συνέπεια κάθε πρότασης.¹⁹⁰

‘*Αντίφαση*’, θα ονομάζεται η G_1 όταν από αυτήν προκύπτει ως συνέπεια κάθε πρόταση.

Κάθε αναλυτική πρόταση ή αντίφαση ονομάζεται ‘*L-καθορισμένη*’ (L-determinate).¹⁹¹ Αλλιώς, ονομάζεται ‘*συνθετική*’.¹⁹²

Κάθε *αντιφατικό σύνολο προτάσεων*, περιέχει ασύμβατες (unverträglich / incompatible) μεταξύ τους προτάσεις (p. 39-40).

Όπως έχουμε αναφέρει, σε κάθε γλώσσα υπάρχει ένα σύνολο αναλυτικών προτάσεων μη-αποφασίσιμων. Η έννοια ‘*αναλυτικό*’, όμως, παραδοσιακά σημαίνει κάτι που λογικά ισχύει ή που αληθεύει λογικά, κάτι που αποδεικνύεται, δηλαδή, με την εφαρμογή των κανόνων λογικής συναγωγής. Αυτό σημαίνει ότι παρά το γεγονός ότι η αποδειξιμότητα καλύπτει την πλειονότητα των περιπτώσεων που παρουσιάζονται στην πράξη, όπως είπαμε δεν εξαντλεί την έννοια ‘*ισχύει λογικά*’. Ενώ δηλαδή κάθε αποφασίσιμη πρόταση είναι αναλυτική, το αντίστροφο δεν ισχύει.

Ο Carnap, λοιπόν, εισάγει δύο διαφορετικές μεθόδους παραγωγικής διαδικασίας, η μία είναι η: ‘*δια των κανόνων λογικής συναγωγής*’, η άλλη η: ‘*δια των σειρών από συνέπειες*’. Η πρώτη τον οδηγεί σε αποδεικτικές διαδικασίες – όπου η εφαρμογή της Συνθήκης B δεν επιτρέπεται – και ως εκ τούτου στον ορισμό της έννοιας αποδείξιμο, ενώ η δεύτερη τον οδηγεί μέσω της Συνθήκης B στον ορισμό μιας έννοιας αναλυτικότητας ευρύτερης από την παραδοσιακή [αναλυτική₀]. Σε αυτό το σημείο είναι που ο Carnap διαφοροποιείται από τους Λογικούς. Υποστηρίζει ότι ενώ στα υπάρχοντα συστήματα συμβολικής Λογικής αυτό που εννοούμε με τη φράση ‘*αυτή η πρόταση έπεται λογικά από εκείνη*’ θα έπρεπε να αντιστοιχίζεται στον όρο

‘συνέπεια’, αντιστοιχίζεται μέσω της χρήσης των κανόνων συναγωγής στην απλούστερη και στενότερη σε έκταση έννοια, ‘παραγόμενο’.

I. 4.6 Από την έννοια ‘συνέπεια’ στις έννοιες ‘συνώνυμο’ και ‘αναλυτικό’

Στηριζόμενος στην έννοια ‘συνέπεια’ ο Carnap ορίζει πότε δύο προτάσεις θα είναι ‘ισοδύναμες’ (gehaltgleich / equipollent) και πότε ‘συνώνυμες’ (synonym / synonymous). Κατ’ αρχήν αποκαλεί δύο προτάσεις [ή δύο σύνολα προτάσεων] ισοδύναμες, μόνον εφόσον έχουν το ίδιο ‘λογικό περιεχόμενο’.¹⁹³ Ως εκ τούτου, δύο προτάσεις θα είναι προφανώς ισοδύναμες όταν η μία είναι λογική συνέπεια της άλλης.¹⁹⁴ Στη συνέχεια, ορίζει την έννοια της συνωνυμίας, στηριζόμενος στην έννοια της ισοδυναμίας:

ορίζουμε δύο εκφράσεις U_1 και U_2 ως συνώνυμες αν οι προτάσεις G_1 και G_2 είναι ισοδύναμες και ισχύει ότι $G_1 = G_1(U_1)$ και $G_2 = G_1(U_2)$ ’ (p. 176).

Δηλαδή, οι εκφράσεις U_1 και U_2 είναι συνώνυμες εφόσον μπορούν αμοιβαία να αντικαταστήσουν η μία την άλλη στην πρόταση G , χωρίς να μεταβληθεί το περιεχόμενο της G .

Η έννοια της συνωνυμίας δύο προτάσεων την οποία εισάγει εδώ ο Carnap, δεν συμπίπτει με την ταύτιση των αληθοτιμών των προτάσεων. Η προσπάθειά του έγκειται στο να τυποποιήσει την έννοια, ‘προτάσεις που έχουν την ίδια σημασία’ ή ‘προτάσεις που είναι συνώνυμες’. Έτσι διατυπώνει το θεώρημα:

δύο προτάσεις είναι συνώνυμες αν και μόνον αν είναι ισοδύναμες (p. 43 Th.14.8)

για να ορίσει στη συνέχεια την έννοια της αναλυτικότητας [αναλυτικότητα₁] ως εξής:

αν μια έκφραση της μορφής $3_1 = 3_2$ (1) είναι αναλυτική, οι εκφράσεις 3_1 (2) και 3_2 (3) είναι συνώνυμες και αντίστροφα (p. 43, Th.14.6).

Το ερώτημα που προκύπτει από τον συγκεκριμένο ορισμό της αναλυτικότητας είναι το εξής: είναι η πρόταση (1) ταυτολογία;

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, τον όρο ‘ταυτολογία’ τον χρησιμοποιούσαν αντί του όρου ‘αναλυτικότητα’ τα μέλη του Κύκλου της Βιέννης στο πλαίσιο του προτασιακού

λογισμού, δηλώνοντας έτσι ότι μια αναλυτική πρόταση είναι μια πρόταση κενή εμπειρικού περιεχομένου, όπως και μια ταυτολογία.

Ορίζοντας την αναλυτικότητα της πρότασης (1) με βάση την ισοδυναμία στο περιεχόμενο, των εκφράσεων (2) και (3), ο Carnap εισάγει μέσω της (1), επιπλέον περιεχόμενο.¹⁹⁵ *Επομένως η έννοια της αναλυτικότητας [αναλυτικότητα₀ και αναλυτικότητα₁] όπως αυτή ορίζεται από τον Carnap δεν είναι ταυτόσημη με την έννοια της ταυτολογίας.*

Η θέση αυτή του Carnap στο ζήτημα της αναλυτικότητας έχει καταβολές τόσο στον Frege όσο και στον Bolzano. Θυμίζουμε ότι ο Bolzano είναι αυτός ο οποίος πρώτος απεγκλωβίζει την έννοια της αναλυτικότητας από την έννοια της λογικής συνέπειας, αφού, όπως έχουμε αναφέρει, προτείνει ως αναλυτικές εκείνες τις προτάσεις οι οποίες είναι 'παγκοσμίως έγκυρες, σε σχέση [, όμως,] με κάποιες εκ των συστατικών τους μη λογικών εννοιών (Theory of Science, 197-8). Όσο για τις καταβολές από τη θέση του Frege για την αναλυτικότητα, τις επικαλείται και ο ίδιος ο Carnap (p. 44). Θυμίζουμε ότι ο Frege χαρακτηρίζει ως αναλυτική μια πρόταση όταν για την απόδειξή της χρησιμοποιούμε λογικούς κανόνες και ορισμούς (Grundlagen, p.4). Από το γεγονός, όμως, ότι κάθε ορισμός αναφέρεται σε ένα συγκεκριμένο σύστημα παραδοχών και συλλογιστικών μεθόδων, παρεισφρύει στον ορισμό της αναλυτικότητας έμμεσα και το επιπλέον περιεχόμενο, το οποίο σχετίζεται άμεσα με τα χαρακτηριστικά στοιχεία του συγκεκριμένου συστήματος, το οποίο για τον Frege είναι το σύστημα της Λογικής. Αυτό ακριβώς επισημαίνει και ο Carnap, και εξ αυτού υποστηρίζει ότι και ο Frege σχετικοποιεί την έννοια της αναλυτικότητας, αφού την ορίζει με βάση ορισμούς της Λογικής.¹⁹⁶ Ο Frege βέβαια, δεν θεωρεί την Λογική ως ένα σύστημα μεταξύ των άλλων, αλλά ως το ορθό σύστημα επιλογής προκειμένου να εκφράσουμε σε αυτό έννοιες όπως, μαθηματική αλήθεια, αναλυτικότητα, κ.λ.π. Παρόλα αυτά, όμως, το εγχείρημά του διέπεται παράλληλα από τον έντονο προβληματισμό που αφορά στο περιεχόμενο της Λογικής. Το ερώτημα: 'τι ακριβώς περιέχει η Λογική', συνιστά κεντρικό ζήτημα στη φιλοσοφία του για μεγάλη χρονική περίοδο, όπως έχουμε ήδη πει. Ως τροχοπέδη στο να δοθεί μια έννοια αναλυτικότητας σε σημασιολογική κατεύθυνση λειτουργεί η, παρά τον προβληματισμό του, αγκύρωση και υποταγή στην κυριαρχία ενός φορμαλιστικού λογικού πλαισίου.

Ο Carnap είναι αυτός που κάνει το άλμα, μετακινώντας την Λογική από τη 'μοναδική' αυτή θέση και τοποθετώντας τη εν τω μέσω όλων των συστημάτων τα

οποία θα μπορούσαν να επιλεγούν για τον ίδιο σκοπό. Την θέση αυτή τη διατυπώνει μέσω μιας αρχής, γνωστής ως *‘Αρχή της Ανοχής’* η ακριβής διατύπωση της οποίας είναι η εξής:

Δεν είναι η δουλειά μας [του κάθε Λογικού] να θέτει περιορισμούς. Η δουλειά μας είναι να καταλήγουμε σε συμβάσεις. Στη λογική δεν υπάρχουν ηθικοί περιορισμοί. Ο καθένας έχει το δικαίωμα να κατασκευάζει το δικό του λογικό σύστημα (p. 51-2).

I. 4.7. Τι προσφέρει η L-I στη μέθοδο της Λογικής Σύνταξης

Συνοψίζοντας, επαναλαμβάνουμε ότι για τον Carnap η L-I δεν αρκεί,

- i) για την τυποποίηση των εννοιών που συναντάμε στα κλασσικά μαθηματικά
- ii) για την συντακτική τυποποίηση εννοιών καθολικής εμβέλειας,¹⁹⁷
- iii) συγκεκριμένα, για τον ορισμό της έννοιας ‘αναλυτική πρόταση’ ή της έννοιας ‘μαθηματική αλήθεια’.¹⁹⁸

Πριν αναφερθούμε στο μετα-γλωσσικό σύστημα L-II, κάνουμε μια σύντομη αναφορά στο τι πετυχαίνει ο Carnap με την κατασκευή του αριθμητικοποιημένου γλωσσικού συστήματος L-I. Η συνεισφορά της L-I στη μέθοδο της Λογικής Σύνταξης εντοπίζεται στα εξής σημεία:

1. Η L-I συγκροτεί ένα ‘γλωσσικό πυρήνα’ αποδεκτό για κάθε φιλοσοφικό σύστημα το οποίο παρουσιάζει λογικό ενδιαφέρον.
2. Αποδεικνύεται σε αυτή, ότι υπάρχει τρόπος να μιλήσει μια γλώσσα για το ίδιο της το συντακτικό (αντίθετα με ότι ο Wittgenstein υποστηρίζει).
3. Η L-I ορίζεται σαν γλώσσα αντικείμενο και αναδεικνύεται η σχέση της με τη μετα-γλώσσα.
4. Η κατασκευή της [η L-I περιέχει εκτός των λογικών και περιγραφικά σύμβολα] συνιστά μέθοδο i) άρσης των ασαφειών της φυσικής γλώσσας, και ii) τυποποίησης των φυσικών νόμων.
5. Παρέχει [μέσω της συνθήκης ‘B’] μία μέθοδο λογικής συναγωγής, ευρύτερης από τη μαθηματική επαγωγή.
6. Στην L-I, η οποία εμπεριέχεται στην L-II, ο Carnap δείχνει, πώς ένα σύνολο προτάσεων απείρων μελών μπορεί να οδηγήσει [συνθήκη ‘B’ στην L-II] στη συντακτική θεμελίωση μιας έννοιας.
7. Στην L-I επιτυγχάνεται για πρώτη φορά η συντακτική κατασκευή εννοιών, οι οποίες παραδοσιακά θεωρούντο σημασιολογικές [με πρώτη από όλες την έννοια ‘συνέπεια’].
8. Με την εισαγωγή της ‘υπό περιορισμό ποσόδειξης’, ο Carnap κατασκευάζει ένα γλωσσικό σύστημα αποδεκτό στους ιντουισιονιστές, μια και υπό αυτές τις συνθήκες, η αρχή του αποκλεισμένου τρίτου δεν συνιστά πρόβλημα. Μάλιστα, ο στόχος να δώσει

ικανοποιητική απάντηση στους ιντουισιονιστές είναι αυτό ακριβώς το οποίο επιδιώκει σε αυτή τη φάση. Όπως ο ίδιος ο Carnap αναφέρει:

το πρόβλημα το οποίο έχει να κάνει με τον Ιντουισιονισμό μπορεί να τυποποιηθεί με ακρίβεια μόνο μέσω της κατασκευής ενός λογισμού (p. 46).

Δοθείσης της πεποίθησης του Carnap περί γλωσσικής επίλυσης των φιλοσοφικών προβλημάτων, το ερώτημα το οποίο θέτει στην περίπτωση αυτή είναι:

Πώς επιθυμούμε να διευθετήσουμε το ένα ή το άλλο ζήτημα μέσα στη γλώσσα που θα δομηθεί;

Και συνεχίζει τονίζοντας ότι

[...] έχουμε δομήσει τη γλώσσα μας L-I κατά τέτοιο τρόπο ώστε να είναι καθορισμένη, και ως εκ τούτου να ικανοποιεί συγκεκριμένες συνθήκες τις οποίες θέτουν οι ιντουισιονιστές (p. 46-47).¹⁹⁹

I. 4.8. Η διεύρυνση της έννοιας της αναλυτικότητας οδηγεί στην υιοθέτηση γλωσσών πλουσιότερων σε έννοιες από την L-I

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, οι αναλυτικές προτάσεις δεν περιορίζονται κατά τον Carnap μόνο στις προτάσεις του καθαρού συντακτικού. Συγκεκριμένα, υπάρχουν και μεταξύ των προτάσεων του αξιωματικού περιγραφικού τμήματος της L-I. Για παράδειγμα, οι προτάσεις ‘Κάθε σημείο είναι σημείο’ και ‘Αν κάθε μια από τρεις ευθείες γραμμές τέμνει τις δυο άλλες σε διαφορετικά σημεία, τότε τα ευθύγραμμα τμήματα που προκύπτουν μεταξύ δύο τομών σχηματίζουν τρίγωνο’, είναι αναλυτικές προτάσεις του περιγραφικού αξιωματικού τμήματος στο οποίο ανήκει και ο ορισμός για το τι είναι ‘τρίγωνο’ και ο ορισμός για το τι είναι ‘σημείο’. Για την απόδειξη, όμως, του αναλυτικού χαρακτήρα των προτάσεων του περιγραφικού συντακτικού ενός γλωσσικού συστήματος, ενώ μπορούν να χρησιμοποιηθούν ορισμοί που ανήκουν στο περιγραφικό αξιωματικό σύστημα, δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν τα ίδια τα αξιώματα του συστήματος. Διότι η υιοθέτηση του γλωσσικού πλαισίου με τα συγκεκριμένα πρωταρχικά σύμβολα, τις συγκεκριμένες πρωταρχικές προτάσεις και τους συγκεκριμένους λογικούς κανόνες συναγωγής, έχει ήδη προϋποτεθεί, για τη δημιουργία κάθε αξιωματικού συστήματος.²⁰⁰ Έτσι, αν χρησιμοποιηθούν τα αξιώματα του συστήματος για την απόδειξη της αναλυτικότητας κάποιων προτάσεων του συστήματος, θα υποπέσουμε σε φαύλο κύκλο.

Από τη στιγμή που ο Carnap τοποθετεί την έννοια της αναλυτικότητας και μεταξύ των περιγραφικών προτάσεων, εισάγει ένα δεύτερο είδος αναλυτικών προτάσεων [αναλυτικές₁] το οποίο στηρίζεται στην έννοια της νοηματικής ισοδυναμίας, δηλαδή της συνωνυμίας. Η L-I, όμως, ως γλώσσα αντικείμενο είναι ανεπαρκής σε τρόπους συντακτικής έκφρασης εννοιών. Εκτός του ότι δηλαδή, το σύστημα του Peano είναι μη-πλήρες, υφίσταται ένας ακόμα λόγος για την αναζήτηση γλώσσας πλουσιότερης σε έννοιες από την γλώσσα αντικείμενο. Έτσι, το ενδιαφέρον του Carnap εστιάζεται στο να κατασκευάσει μία επαρκώς πλούσια γλώσσα, ώστε ο ορισμός εννοιών όπως ‘αναλυτικότητα’ να είναι εφικτός με την εφαρμογή της Συνθήκης B μέσα στην ίδια τη γλώσσα. Τη γλώσσα αυτή την ονομάζει L-II και συνιστά ένα μη-πλήρες [δηλαδή ‘μη καθορισμένο’] γλωσσικό σύστημα.

I. 4.8. 1. Η γλώσσα L-II

Η L-II είναι γενικά πολύ πλουσιότερη από την L-I, i) όσον αφορά στους τρόπους έκφρασης ii) στο ότι εμπεριέχει αόριστες [μη-καθορισμένες αναδρομικά] έννοιες των κλασσικών μαθηματικών²⁰¹, iii) στο ότι σε αυτήν θα μπορούσαν να τυποποιηθούν προτάσεις της φυσικής. Η L-II περιέχει ως υποσύνολο την L-I. Όλα τα σύμβολα της L-I είναι και σύμβολα της L-II και όλες οι προτάσεις της L-I είναι προτάσεις και της L-II. Επιπλέον η L-II, εκτός από τους ποσοδείκτες με περιορισμένο πεδίο εφαρμογής περιέχει και τους καθολικούς ποσοδείκτες.

Επίσης η L-II περιλαμβάνει τους εξής δύο κανόνες λογικής συναγωγής: τον *modus ponens* (Regel der Implikation / rule of implication) και της καθολικής συγκεκριμενοποίησης (Regel des Alloperators - Instanziation / rule of the universal operator - instantiation). Έτσι στο πλαίσιο της L-II, με τη βοήθεια του καθολικού ποσοδείκτη, η αρχή της επαγωγής μπορεί να τυποποιηθεί ως πρωταρχική πρόταση. Στην L-II δεχόμαστε μόνο αναδρομικούς ορισμούς.

Οι τυποποιημένες προτάσεις μέσω των οποίων θα οριστούν οι έννοιες της L-II πρέπει να είναι έγκυρες. Πρέπει ως εκ τούτου να εισαχθούν στην εν λόγω γλώσσα κριτήρια εγκυρότητας και μάλιστα τυποποιημένα. Ο Carnap ξεκινάει το κεφάλαιο στο οποίο θα ασχοληθεί με την εγκυρότητα των προτάσεων της L-II με την εξής παρατήρηση: μία από τις προθέσεις της λογικής θεμελίωσης των μαθηματικών είναι η εισαγωγή ενός τυπικού κριτηρίου εγκυρότητας, ή με άλλα λόγια, ο καθορισμός αναγκαίων και ικανών συνθηκών τις οποίες οφείλει να πληροί μια πρόταση, προκειμένου να θεωρείται έγκυρη με τον τρόπο που η έννοια αυτή γίνεται κατανοητή στα κλασσικά μαθηματικά (p. §34_a, 98). 'Έγκυρη' θα θεωρείται μια πρόταση όταν προκύπτει ή ως αποτέλεσμα αποδεικτικής διαδικασίας [Συνθήκη A] ή ως αποτέλεσμα παραγωγικής διαδικασίας με υλοποίηση της Συνθήκης B για πεπερασμένο αριθμό προτάσεων [όπως στην L-I] ή ως αποτέλεσμα παραγωγικής διαδικασίας με υλοποίηση της Συνθήκης B για μη-πεπερασμένο αριθμό προτάσεων [όπως στην L-II]. Υπάρχουν, επομένως, τριών ειδών κριτήρια²⁰² που μπορούν να εισαχθούν, κατά τον Carnap, στην L-II για τον έλεγχο της εγκυρότητας των προτάσεων.

Το πρώτο είδος το αποκαλεί: '*κριτήριο πεπερασμένων βημάτων*' (definite criterion of validity). Το κατά πόσο πληρούται ή όχι, μπορεί για κάθε παραδειγματική περίπτωση να αποφασιστεί με πεπερασμένο αριθμό βημάτων με την εφαρμογή μιας, με αυστηρό τρόπο εγκαταστημένης στο εν λόγω γλωσσικό σύστημα, μεθόδου. Αυτό

το είδος αφορά στην επίλυση μαθηματικών προβλημάτων. Κρίνεται, όμως, ως ανεπαρκές για τις περιπτώσεις προτάσεων οι οποίες αφορούν στον ορισμό κάποιας έννοιας, διότι το κατά πόσο, στη βάση αυτού του κριτηρίου, είναι αληθής μια τέτοια πρόταση ή όχι δεν είναι πάντα αποφασίσιμο εντός πεπερασμένου αριθμού βημάτων.

Το δεύτερο είδος το αποκαλεί: *‘μέθοδο παραγωγής’* ή *‘d-μέθοδο’* (method of derivation ή d-method). Το κατά πόσο πληρούται ή όχι, δεν μπορεί, μεν, να αποφασιστεί με πεπερασμένο αριθμό βημάτων, βασίζεται, όμως, σε κανόνες οι οποίοι συνίστανται σε πεπερασμένο αριθμό βημάτων. Η μέθοδος αυτή συνίσταται στο να θέσουμε στο σύστημά μας πρωταρχικές προτάσεις οι οποίες θα πρέπει ή i) να είναι πεπερασμένες σε αριθμό ή ii) να προκύπτουν μέσω υποκατάστασης από πεπερασμένο αριθμό σχημάτων πρωταρχικών προτάσεων, και κανόνες λογικής συναγωγής. Την κατασκευή των πρωταρχικών προτάσεων και των κανόνων λογικής συναγωγής θα πρέπει να μπορούμε να την αντιληφθούμε ως ορισμό του όρου *‘άμεσα παραγόμενο’* από ένα σύνολο προκειμένων. Στην περίπτωση κατασκευής των πρωταρχικών προτάσεων το εν λόγω σύνολο είναι το κενό. Οι κανόνες λογικής συναγωγής είναι σύνθητες να κατασκευάζονται με τέτοιο τρόπο ώστε ο όρος *‘άμεσα παραγόμενο’* να είναι ορισμένος όρος. Αυτό σημαίνει ότι σε κάθε μια μεμονωμένη περίπτωση είναι αποφασίσιμο το κατά πόσο έχουμε παραδειγματική περίπτωση κάποιας πρωταρχικής πρότασης ή την εφαρμογή ενός κανόνα λογικής συναγωγής (p. 99). Και οι πρωταρχικές προτάσεις και οι κανόνες λογικής συναγωγής υπάρχουν στην L-II, επομένως το δεύτερο είδος κριτηρίων μπορεί να εφαρμοστεί. Το ότι έχουμε ένα τόσο πλούσιο σε έννοιες σύστημα, όπως είναι η L-II, ώστε να μπορεί να εφαρμοστεί η d-μέθοδος σημαίνει ότι μπορούμε μεν να κατασκευάσουμε προτάσεις με σύμβολα που να ανήκουν στο σύστημα, δεν σημαίνει, όμως, ότι οι προτάσεις αυτές είναι πάντοτε αποφασίσιμες σύμφωνα με τη συγκεκριμένη μέθοδο μέσα στο σύστημα. Δεν μπορούμε δηλαδή πάντοτε να αποφανθούμε μέσα στο σύστημα, με τη χρήση της συγκεκριμένης μεθόδου, ούτε αν οι προτάσεις αυτές είναι αποδείξιμες ούτε αν είναι απορρίψιμες, αφού και το συγκεκριμένο γλωσσικό σύστημα είναι παραγωγικό και ως εκ τούτου υφίσταται τις συνέπειες τις οποίες αποκαλύπτει το Θεώρημα Μη-πληρότητας. Υπάρχει μια αναγκαστική απουσία πληρότητας [δηλαδή *‘αποφασισιμότητας’*] στην d-μέθοδο. Εξ αυτού ορμώμενος ο Carnap υποστηρίζει ότι μπορεί η αξία αυτής της μεθόδου να είναι αδιαφιλονίκητη στο χώρο των μαθηματικών, για τις απαιτήσεις μας, όμως, δεν αρκεί (p.100). Η δεύτερη μέθοδος παραμένει *‘μη-καθορίσιμη’*, αφού στην αλυσίδα των *‘άμεσα παραγόμενων’* όρων δεν

επιβάλλει ανώτατο όριο. Το πιο σοβαρό, όμως, πρόβλημα της μεθόδου έχει ως εξής: Η μέθοδος αυτή εφαρμόζεται σε τόσο ισχυρά γλωσσικά συστήματα, ώστε αυτά να μπορούν να περιλαμβάνουν τα κλασσικά μαθηματικά. Ένα τέτοιο σύστημα είναι και η L-II και είναι, όπως είπαμε, σύμφωνα με το Θεώρημα Μη-πληρότητας, μη πλήρες σύστημα. Το πρόβλημα είναι, ότι παρά την εφαρμογή της d-μεθόδου, η L-II παραμένει μη πλήρης. Η d-μέθοδος, δηλαδή, μεταφέρει την μη-πληρότητα του αρχικού συστήματος. Έτσι, και η L-II, όσο πλούσια και να γίνει σε έννοιες οι οποίες έχουν οριστεί με τη d-μέθοδο, πάντα θα υπόκειται στα συμπεράσματα εκ του Θεωρήματος του Gödel.

Ο Carnap για να ανταπεξέλθει στο πρόβλημα αυτό, παίρνει την εξής απόφαση: προκειμένου να επιτευχθεί πληρότητα [αποφασισιμότητα] για το κριτήριό μας είμαστε υποχρεωμένοι να αποποιηθούμε την ‘καθορισιμότητα’, όχι μόνο στο κριτήριο αλλά και σε κάθε μεμονωμένο βήμα της παραγωγικής διαδικασίας (p. §34_a, 100).

Εξ αυτού ορμώμενος ο Carnap προτείνει ένα τρίτο είδος κριτηρίου για την εγκυρότητα των προτάσεων της L-II και το αποκαλεί: ‘μέθοδο της συνέπειας ή ‘c-μέθοδο’ (method of consequence ή c-method).²⁰³ Η μέθοδος αυτή λειτουργεί όχι μόνο με μεμονωμένες προτάσεις αλλά και με προτασιακά σύνολα, στα οποία οι προτάσεις μπορεί να είναι και απείρου πλήθους. Σύμφωνα με τον Carnap η μέθοδος αυτή

είναι ένας τρόπος εξασφάλισης πλήρους κριτηρίου εγκυρότητας για τα μαθηματικά [...]. Θα ορίσουμε τον όρο ‘αναλυτικό’ με τέτοιο τρόπο, ώστε αυτός να είναι εφαρμόσιμος αποκλειστικά και μόνο στις λογικο-μαθηματικά έγκυρες προτάσεις της L-II και τον όρο ‘αντιφατικό’ με τέτοιο τρόπο, ώστε αυτός να είναι εφαρμόσιμος αποκλειστικά και μόνο στις λογικο-μαθηματικά εσφαλμένες προτάσεις της L-II,

διευκρινίζει, τονίζοντας έτσι την απουσία εμπειρικού περιεχομένου στα συγκεκριμένα είδη προτάσεων (p. §34_a, 100-1).²⁰⁴

Στην L-II [όπως και στην L-I] κατά τον Carnap το ‘αποδείξιμο’ δεν ταυτίζεται, όπως έχουμε πει, με το ‘αναλυτικό’. Με την c-μέθοδο ο Carnap εισάγει κριτήριο για την αναλυτικότητα καθολικών προτάσεων. Η προσπάθειά του έγκειται στο να εκφράσει φορμαλιστικά αυτό το επιπλέον στοιχείο που εμπεριέχει η κατηγορηματική λογική – λόγω των ποσοδεικτών – έναντι της προτασιακής λογικής. Τελικά ο Carnap καταλήγει ως εξής: οι προτάσεις της L-II είναι, ‘αναλυτικές’ όταν με εφαρμογή της c-μεθόδου μπορεί να αποδειχθούν αληθείς σε καθαρά λογική ή μαθηματική βάση, ‘αντιφατικές’ όταν με όμοιο τρόπο μπορεί να αποδειχθούν ότι είναι ψευδείς και

‘συνθετικές’ όταν δεν είναι ούτε αναλυτικές ούτε αντιφατικές. Στην L-II τις αναλυτικές και τις αντιφατικές προτάσεις ο Carnap τις αποκαλεί: ‘λογικά προσδιορισμένες’ ή ‘L-προσδιορισμένες’ (L-determinate). Τις προτάσεις οι οποίες δεν είναι L-προσδιορισμένες τις ονομάζει συνθετικές. Επομένως, το τρίτο είδος κριτηρίου εγκυρότητας ικανοποιείται με το να δείξουμε ότι κάθε λογική πρόταση του συστήματος είναι L-προσδιορισμένη.

Η c-μέθοδος είναι εφαρμόσιμη, κατά μείζονα λόγο, στην L-I αφού εξ ορισμού των L-I και L-II οι c-όροι και ως εκ τούτου και οι σημαντικές λογικές έννοιες οι οποίες τις αφορούν, όπως αναλυτικότητα και συνέπεια, πρέπει να συμπίπτουν σε αυτές. Κάτι τέτοιο δεν εξυπηρετεί, βέβαια, τον Carnap, ο οποίος εισάγει την c-μέθοδο στην L-II γιατί θέλει μια ‘ικανοποιητικά ισχυρή’ μέθοδο σε μια ‘ικανοποιητικά ισχυρή’ γλώσσα, έτσι ώστε να εξασφαλίσει ένα ισχυρό κριτήριο πληρότητας για τα κλασσικά μαθηματικά, μια και *την έννοια της αναλυτικότητας εδώ, την περιορίζει στην έννοια της μαθηματικής αλήθειας.*

Αν ο Carnap είχε αρκεστεί σε μια ισχυρή L-II, δηλαδή σε μια γλώσσα του τύπου της L-I, θα έπρεπε προκειμένου να ορίσει την αλήθεια των μαθηματικών προτάσεων, να εισαγάγει νέους κανόνες συναγωγής διευρύνοντας έτσι το αρχικό πλαίσιο. Τα πρόβλημα, όμως, το οποίο ο Gödel εισηγείται, δεν είναι το ότι σε κάθε παραγωγικό σύστημα υφίσταται μη-αποφασίσιμη εντός του συστήματος πρόταση επειδή δεν έχουμε ακόμα βρει τον κατάλληλο συναγωγικό κανόνα, αλλά το ότι *είναι στη φύση κάθε παραγωγικού συστήματος να υφίσταται πρόταση, μη-αποφασίσιμη με τα μέσα του ίδιου του συστήματος.* Έτσι, η λύση του εμπλουτισμού της L-I θα οδηγούσε τον Carnap στο συμπέρασμα ότι ποτέ δεν θα μπορούσαμε να γνωρίσουμε κάτι επιπλέον για τις μαθηματικές έννοιες από αυτό που παραγωγικά με την d-μέθοδο προκύπτει, και στην αποδοχή, ως εκ τούτου, του αδιέξοδου που εισηγείται το Θεώρημα Μη-πληρότητας. Η χρήση μιας διευρυμένης σε συναγωγικούς κανόνες L-I αντί της πλούσιας L-II θα ερχόταν και σε σύγκρουση με τον σε αυτή τη φάση στόχο του Carnap που είναι ο ορισμός της αναλυτικότητας σαν μαθηματική αλήθεια. Γιατί μια σχέση συντακτικής συνέπειας βασισμένης στην d-μέθοδο δεν θα εξασφάλιζε ούτε την πρόσβαση στη δίτιμη έννοια της μαθηματικής αλήθειας και ως εκ τούτου, θα του στερούσε και το δικαίωμα πρόσβασης στην κλασσική λογική.²⁰⁵ Ως εκ τούτου θεωρούμε ότι η επιλογή ενός γλωσσικού συστήματος του τύπου της L-II, εξυπηρετεί τον στόχο του, τον ορισμό της έννοιας ‘μαθηματική αλήθεια’.

Ο Carnap αντιστοιχίζει (p. 101) τους όρους που ορίζονται με εφαρμογή της d-μεθόδου με αυτούς που ορίζονται με εφαρμογή της c-μεθόδου, ως εξής:

- παραγόμενο - λογική συνέπεια
- αποδείξιμο - αναλυτικό
- απορρίψιμο - αντιφατικό
- αποφασίσιμο - L-προσδιορισμένο

και επισημαίνει ότι σε όλα τα ζεύγη ο όρος της d-μεθόδου έχει μικρότερη έκταση από τον αντίστοιχο της c-μεθόδου. Η L-II περιέχει και περιγραφικά σύμβολα και ως εκ τούτου περιλαμβάνει και συνθετικές προτάσεις. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερος σημαντικό διότι όπως θα δούμε στη συνέχεια, επηρεάζει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στη μορφή του ορισμού των αναλυτικών προτάσεων.

I. 4.8. 2. Η έννοια ‘συνέπεια’ στην L-II.

Ο Carnap, όπως αναφέραμε, ορίζει για πρώτη φορά την έννοια ‘συνέπεια’ στο πλαίσιο της L-I, στη βάση της ικανοποίησης των συγκεκριμένων συνθηκών ‘A’ και ‘B’²⁰⁶ και στη συνέχεια ορίζει μέσω αυτής την έννοια ‘αναλυτικό’ στο ίδιο πλαίσιο. Κατ’ επέκταση, για να ορίσει την έννοια ‘αναλυτικό’ και στην L-II, ο Carnap θα έπρεπε να καθορίσει συνθήκες για τον ορισμό της έννοιας ‘συνέπεια’ πρώτα και στη συνέχεια με βάση αυτή την έννοια να προχωρήσει στον ορισμό της αναλυτικότητας. *Ο Carnap, όμως, εφαρμόζει ακριβώς την αντίστροφη πορεία.* Πρώτα ορίζει τις έννοιες ‘αναλυτικό’ και ‘αντιφατικό’ και στη συνέχεια βάσει αυτών, τον όρο ‘συνέπεια’:

θα οροθετήσουμε τους εν λόγω ορισμούς με τέτοιο τρόπο, ώστε ανεξάρτητα από τη μέθοδο που κανείς εφαρμόζει, μέσα στο πεδίο των προτάσεων αυτών της L-II οι οποίες είναι συγχρόνως και προτάσεις της L-I, οι c-όροι που αφορούν στις δυο γλώσσες να συμπίπτουν (p. 102).

Αυτό σημαίνει ότι αν μια πρόταση της L-I είναι αναλυτική ή αντιφατική ή λογική συνέπεια ενός συνόλου προτάσεων $[\Omega_1]$, θα πρέπει και η σύμφωνη με αυτήν πρόταση της L-II να έχει την ίδια ιδιότητα στο ίδιο γλωσσικό πλαίσιο, δηλαδή στη L-II. Επειδή, όμως, η L-II έχει πλουσιότερη δομή σε σχέση με την L-I, θα πρέπει να

προηγηθούν των ορισμών, κανόνες αναγωγής. Και με δεδομένο ότι όλοι οι ορισμοί στην L-II είναι εκτασιακοί, κάθε οριζόμενο σύμβολο είναι δυνατόν να απαλειφθεί με τη βοήθεια του ίδιου του ορισμού.

Οι κανόνες αναγωγής αφορούν σε ταυτολογίες της κλασσικής λογικής. Είναι κανόνες που αφορούν στους πέντε συνδέσμους, στο σύμβολο της ισότητας και στους ποσοδείκτες και εφαρμόζονται προκειμένου να γίνει δυνατή η απαλοιφή ορισμένων (definiert / defined) συμβόλων, όπως συνδέσμων, ποσοδεικτών [περιορισμένου ή μη πεδίου δράσης], προτάσεων, προτασιακών μεταβλητών και του K-τελεστή.²⁰⁷

Η εφαρμογή των κανόνων αναγωγής σε μια πρόταση G_1 διεκπεραιώνεται μέσω πεπερασμένου αριθμού βημάτων μέχρι την έσχατη πρόταση, την οποία ο Carnap θα ονομάσει 'αηγημένη' (reduziert / reduced) [${}^R G_1$]. Αν η πρόταση ${}^R G_1$ έχει ένα ορισμένο αριθμό μεταβλητών, με εφαρμογή των κανόνων αναγωγής μπορούμε να οδηγηθούμε σε μια άλλη πρόταση ${}^R G_1$ με μικρότερο αριθμό μεταβλητών. Μια πρόταση θεωρείται ότι έχει αναχθεί όταν κανένας από τους κανόνες αναγωγής δεν μπορεί πλέον να εφαρμοστεί (p. 105). Στην L-II, λοιπόν, ο ορισμός της έννοιας 'συνέπεια' θα εξαρτάται από τον ορισμό της έννοιας 'αναλυτικό', η οποία, με τη σειρά της, θα χαρακτηρίζει προτάσεις οι οποίες έχουν υποστεί αναγωγή.

Επιπλέον ο Carnap, ορίζει: 'η έκφραση U_2 προκύπτει ως αποτέλεσμα από την έκφραση U_1 ,'²⁰⁸ σημαίνει ότι

η G_1 μπορεί να μετασχηματιστεί με τέτοιο τρόπο, ώστε η μερική έκφραση U_1 που εμπεριέχεται στην G_1 να μπορεί να αντικατασταθεί από την U_2 (p. 103).

Γιατί, όμως, ο Carnap επιλέγει να ορίσει πρώτα την έννοια 'αναλυτικό στην L-II' και στη συνέχεια την έννοια 'συνέπεια'; Εκτιμάμε ότι ο Carnap ακολουθεί την πορεία αυτή τόσο για ουσιαστικούς όσο και για τεχνικούς λόγους. Επί της ουσίας έχει να αντιμετωπίσει το εξής πρόβλημα το οποίο συνίσταται από τα εξής σημεία:

- i) η έννοια 'συνέπεια' έχει χρησιμοποιηθεί στην παραγωγική c-μέθοδο.
- ii) Ο Carnap συγχρόνως αναγνωρίζει ότι στην περίπτωση της αναλυτικότητας πρέπει να την υπερβεί.
- iii) Εξ αυτού, γίνεται φανερό ότι η μη-παραγωγική μέθοδος την οποία αναζητά και η οποία αφορά στην έννοια 'αναλυτική πρόταση', δεν μπορεί να στηρίζεται σε μια έννοια η οποία θεμελιώνει την παραγωγή.

Γι' αυτό και εφαρμόζει μια τεχνική καινοτομία. Ορμώμενος από την αξιωματική μέθοδο στη γεωμετρία, έχει την εξής ιδέα: να εντοπίσει κανόνες αναλυτικότητας από τη μορφή και τις συνθήκες που αφορούν σε προτάσεις οι οποίες είναι κοινώς αποδεκτές ως αναλυτικές. Στη συνέχεια, οφείλει να ορίσει στην L-II την έννοια 'συνέπεια' i) γιατί αυτή είναι η βασική έννοια της μεθόδου της Λογικής Σύνταξης για την παραγωγή άλλων καθορισμένων ή μη-καθορισμένων εννοιών ii) γιατί αποτελεί προϋπόθεση της μεθόδου, τα δύο γλωσσικά, παραγωγικά κατά τα άλλα συστήματα, L-I και L-II, να περιέχουν τις ίδιες έννοιες.

I. 4.8. 3. 'Αναλυτικό στην L –II'

Ο Carnap διακρίνει τον μη-αποφασίσιμο χαρακτήρα των καθολικών αναλυτικών προτάσεων, και αυτός είναι ο λόγος που τον κάνει να θέλει να ξεφύγει από την έννοια της μαθηματικής αλήθειας (p. 101-2) και να υποστηρίξει ότι ο όρος 'αναλυτικό' δεν μπορεί να οριστεί εκτασιακά. Την πεποίθησή του αυτή τη στηρίζει η εξής θέση: 'η έννοια «αναλυτικό στην L-II» δεν μπορεί να οριστεί στην L-II'. Η μέθοδος της L-II, όπως έχουμε πει, είναι η c-μέθοδος, η οποία είναι εκτασιακή. Όμως, κάθε γλωσσικό ή αριθμητικό σύστημα έχει τη δυνατότητα να συμπεριλαμβάνει συνεχώς νέες έννοιες, και δεν υπάρχει κανένα όριο σε αυτό. Ως εκ τούτου, θα υπάρχουν πάντα έννοιες όπως: 'αναλυτικό στην L-II' των οποίων ο εκτασιακός ορισμός τους υπερβαίνει τις δυνατότητες του συστήματος.²⁰⁹ Ας δούμε, κατ' αρχήν, τι μπορεί να παρασταθεί και τι μπορεί να οριστεί στην L-II, με τα μέσα της L-II.

Ο Carnap έχει ήδη αποδείξει ότι η αριθμητικοποίηση ενός γλωσσικού συστήματος, άρα και της L-II, είναι εφικτή. Ως εκ τούτου, η L-II ως αριθμητικοποιημένη θα περιλαμβάνει φυσικούς αριθμούς οι οποίοι θα προκύπτουν είτε ως αριθμοί όρων, είτε ως αριθμοί σειρών, είτε ως αριθμοί σειρών των σειρών που περιλαμβάνει κάθε απόδειξη. Στηριζόμενος (p. §39, 147) στη μέθοδο που είχε προταθεί από τον Hilbert²¹⁰ υποστηρίζει ότι *οι πραγματικοί αριθμοί μπορούν να παρασταθούν στο πλαίσιο του συντακτικού της L-II*. Στη συνέχεια, βασιζόμενος στη δική του θεωρία των τύπων (p. §27, 84) υποδεικνύει ένα φορμαλιστικό τρόπο αναπαράστασης των ιδιοτήτων [π.χ. αλγεβρικός], των σχέσεων [π.χ. μεγαλύτερος από], των συναρτήσεων [π.χ. τετραγωνική ρίζα] και των αριθμητικών ισοτήτων

μεταξύ πραγματικών αριθμών. Αυτό το οποίο εν κατακλείδι θέλει να δείξει είναι ότι σε ένα γλωσσικό σύστημα, άρα και στην L-II, όλες οι έννοιες των κλασικών μαθηματικών [όπως ανάλυση ή θεωρία συναρτήσεων] μπορούν να αναπαρασταθούν και όλες οι αντίστοιχες σε αυτές προτάσεις μπορούν να τυποποιηθούν.

Ας υποθέσουμε ότι S_1 είναι ένα γλωσσικό σύστημα [όπως η L-I] το οποίο περιέχει μια αριθμητική και 'r' κάθε πραγματικός αριθμός που περιέχεται σε αυτό, και έστω ότι το S_1 αποτελεί υπογλώσσα του γλωσσικού συστήματος S_2 [αντίστοιχο της L-II] στο οποίο έχει τυποποιηθεί το αριθμητικοποιημένο συντακτικό του S_1 . Ο Carnap αποδεικνύει ότι μπορεί να δοθεί ένας πραγματικός αριθμός 'r' στο S_2 [ή στην L-II] ο οποίος να μην είναι ίσος²¹¹ με κανέναν από τους πραγματικούς αριθμούς που είναι δυνατόν να οριστούν στο S_1 [ή στην L-I] (p. §60_d, Th.60d.1, 221).²¹² Στη συνέχεια ο Carnap αποδεικνύει ότι σε κάθε αριθμητικό σύστημα [επομένως και στην L-II] είναι δυνατόν να περιέχονται i) μη-οριζόμενοι στο πλαίσιο του συστήματος αριθμητικοί όροι και ii) μη-αποφασίσιμες στο ίδιο πλαίσιο αριθμητικές προτάσεις (p. §60_d, Th.60d.2, 221). Με άλλα λόγια ο Carnap αποδεικνύει ότι κάθε αριθμητικό σύστημα είναι διπλά ελαττωματικό.

Με βάση την αντιστοίχιση που κάνει μεταξύ αριθμητικών εκφράσεων και συντακτικών, προκύπτει ότι πάντοτε θα υπάρχει κάποια κατηγορηματική έκφραση [Br] ή κάποια έκφραση συναρτητή [Fu] η οποία, αν και κατασκευάσιμη στην L-II δεν θα είναι δυνατόν να οριστεί στην L-II, αφού είναι αδύνατον να αποδοθεί στον ορισμό κάθε μίας από τις παραπάνω εκφράσεις μονοσήμαντα ένας πραγματικός αριθμός, αποκλειστικά με τη χρήση μέσων που διαθέτει η L-II.

Δεν θα ήταν ως εκ τούτου συνεπές, αν υπό αυτές τις συνθήκες και με την έννοια της εγκυρότητας έτσι όπως αυτή τίθεται στα κλασικά μαθηματικά, αν υπό αυτές τις συνθήκες αποκαλούσαμε την πρόταση: 'όλοι οι πραγματικοί αριθμοί έχουν την ιδιότητα F', ως αναλυτική, αφού πάντοτε μπορεί να υπάρξει ένας πραγματικός αριθμός, στο γλωσσικό μας σύστημα ή σε κάποιο άλλο σύστημα πλουσιότερο από αυτό, που να μην έχει τη συγκεκριμένη ιδιότητα (p. 107).

Αφού ο Carnap αποδεικνύει κατ' αυτόν τον τρόπο ότι ο εκτασιακός ορισμός της έννοιας 'αναλυτικό στην L-II' είναι ανέφικτος με τα μέσα της L-II, προτείνει:

να ορίσουμε την έννοια 'αναλυτικό' με τέτοιο τρόπο ώστε μια πρόταση της μορφής $G(F)$ ²¹³ να μπορεί να ονομαστεί αναλυτική, μόνον εφόσον η πρόταση G ισχύει για κάθε αριθμητική ιδιότητα, ανεξάρτητα από το περιορισμένο πεδίο ορισμού της στην L (p. 107) [στην οποία ανήκει και η πρόταση G].

Αυτό σημαίνει ότι δεν έχει νόημα όταν έχουμε, για παράδειγμα, μια κατηγορηματική μεταβλητή να κάνουμε χρήση της μεθόδου της υποκατάστασης.²¹⁴ Αν υποθέσουμε ότι η F είναι η μόνη ελεύθερη μεταβλητή σε μια πρόταση, έστω στην G_1 [έστω ότι $F \equiv p^1$],²¹⁵ δεν θα θέλαμε να εξετάζουμε τα ορισμένα κατηγορήματα του τύπου αυτού που με τη μέθοδο της υποκατάστασης οδηγούν σε παραδειγματικές εκφράσεις της G_1 , αλλά κάθε σύνολο ‘δυνατών τιμών’²¹⁶ που μπορούν να αποδοθούν (Werte Eingeben / valuation) στην F , καθιστώντας την $G_1(F)$ αληθή. Η νέα αυτή προσέγγιση του προβλήματος εμπεριέχει την ιδέα ότι προκειμένου να ορίσουμε την έννοια: ‘αναλυτικότητα συγκεκριμένων εκφράσεων υπό μια συγκεκριμένη απόδοση τιμών’ θα πρέπει να ξεκινήσουμε με τη συσχέτιση των εκφράσεων με τις λεγόμενες ‘τιμές’ τους. Έτσι, προτείνει την εξής τακτική:

να θέσουμε κανόνες ώστε, μια πρόταση συγκεκριμένης μορφής να ονομάζεται αναλυτική [κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες], *αν υπάρχουν κάποιες άλλες προτάσεις* οι οποίες εφόσον είναι αναλυτικές, ικανοποιούν τις συγκεκριμένες συνθήκες [...] αυτό πρέπει να γίνει με τέτοιο τρόπο, ώστε αυτή η διαδικασία των διαδοχικών αναφορών [σε προτάσεις] να ολοκληρωθεί εντός πεπερασμένου αριθμού βημάτων (L.S.L 1937, p.106).

Ας υποθέσουμε, κατ’ αρχήν, ότι η μεταβλητή μιας πρότασης G_1 είναι μια αριθμητική μεταβλητή. Τότε η G_1 είναι αναλυτική αν και μόνον αν το σύνολο των παραδειγματικών της εκφράσεων αποτελείται από αναλυτικές προτάσεις [μέθοδος της υποκατάστασης]. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνουμε απαλοιφή της μεταβλητής της G_1 .

Αν όμως, η G_1 περιέχει κατηγορηματική μεταβλητή ή μεταβλητή συναρτητή, δεν μπορούμε να αποφανθούμε για την αναλυτικότητα όλων των παραδειγματικών της περιπτώσεων εφαρμόζοντας την ίδια μέθοδο. Διότι για να είναι αληθής γενικά μια πρόταση $G(F)$ θα πρέπει η πρόταση G να αληθεύει ακόμα και για ιδιότητες που δεν μπορούν να δοθούν μέσω ορισμού. Πιο συγκεκριμένα, μέσω της διαδικασίας ‘απόδοσης τιμών’ ο Carnap επιχειρεί να ορίσει την έννοια: ‘η έκφραση $F(Gt_1)$ είναι αληθής εξ αιτίας του B_1 ’, όπου B_1 το σύνολο όλων των Gt_1 , με την εξής διαδικασία:

‘Έστω ότι B_1 είναι ένα σύνολο [μια αριθμητικοποιημένη συντακτική ιδιότητα] τονισμένων εκφράσεων για τη μεταβλητή F , και ότι σε θέση μεταβλητής της πρότασης G_1 η F εμφανίζεται μαζί με μια συγκεκριμένη τονισμένη έκφραση Gt_1

[έστω την: $0''$] στη θέση μεταβλητής ως προς την F . Τότε η κάθε μερική έκφραση που προκύπτει [π.χ. η $F(0'')$] είναι 'αληθής εξ αιτίας του B_1 ' αν η G_{t_1} είναι στοιχείο του B_1 . (p. 107). Έτσι, *κάθε μερική περίπτωση η οποία προκύπτει από την εφαρμογή της ιδιότητας F σε μια τονισμένη έκφραση είναι αληθής, αν η τονισμένη έκφραση είναι μέλος του συνόλου B_1 , που έχει μέλη προτάσεις με τη συγκεκριμένη – αριθμητικοποιημένη – συντακτική ιδιότητα. Και το σύνολο 'των τιμών που αποδίδονται στην F ' εν προκειμένω είναι το $F(0')$, $F(0'')$, κ.λ.π.*²¹⁷

Για πρώτη φορά ο Carnap βγαίνει εκτός παραγωγικής διαδικασίας. Η μέθοδος της απόδοσης τιμών διαφέρει ουσιωδώς και από τις δύο προηγούμενες, αλλά και από την ίδια τη c -μέθοδο ως προς τη σύλληψή της.²¹⁸ Γιατί με το να εισαγάγει τρία κριτήρια εγκυρότητας των προτάσεων της L-II τα οποία βασίζονται σε κανόνες λογικής συναγωγής και σε κανόνες συνέπειας, ο Carnap εισάγει, όπως είπαμε, στην ουσία τρεις μεθόδους λογικής παραγωγής, διαφορετικούς μόνο στο ότι η τρίτη εξ αυτών είναι ισχυρότερη από τις δύο προηγούμενες. *Η μέθοδος, όμως, απόδοσης τιμών είναι μια μη-παραγωγική διαδικασία και, καθ' ομολογία του ίδιου (p. 106-7), του δίνει ως εκ τούτου τη δυνατότητα να παρακάμψει το εμπόδιο το οποίο θέτει το Θεώρημα Μη-πληρότητας.*

Η μέθοδος την οποία στο στάδιο αυτό ακολουθεί ο Carnap (L.S.L 1937, §34) έχει δύο σκέλη. Την 'απόδοση τιμών' (Werte Eingeben / valuation) στην μεταβλητή της πρότασης με τη μέθοδο την οποία μόλις περιγράψαμε, και την 'αποτίμηση' (Bewertung / evaluation) της πρότασης η οποία κατ' αυτόν τον τρόπο προκύπτει. Για τον Carnap, η 'απόδοση τιμών' εξασφαλίζει τη δυνατότητα το πεδίο τιμών της μεταβλητής της G_1 να υπερβαίνει το σύνολο των αντικειμένων και να επεκτείνεται στο σύνολο των κατηγορημάτων.²¹⁹

Η 'αποτίμηση της G_1 ' αφορά σε μια διαδικασία αναγωγής η οποία εφαρμόζεται σε κάθε πρόταση G_{1i} που θα προκύψει μετά την απόδοση τιμής στη μεταβλητή της G_1 , έτσι ώστε το τελικό προϊόν ή να είναι ταυτολογία – οπότε η G_{1i} θα είναι αναλυτική, ή στην αντίθετη περίπτωση να είναι αντίφαση.

Συγκεκριμένα, ο Carnap με τον όρο 'αποτίμηση της G_1 επί τη βάση της B_1 ' εννοεί μια μετατροπή της G_1 τέτοια, ώστε η μερική πρόταση $F(0')$ να αντικαθίσταται από μια R ²²⁰ αν η G_{t_1} είναι στοιχείο της B_1 . Αν η G_{t_1} δεν είναι στοιχείο της B_1 , τότε η $F(0')$ θα αντικαθίσταται από την $\sim R$.

Η μέθοδος της αποτίμησης έχει ως εξής. Σύμφωνα με τη μέθοδο των αληθοσυναρτήσεων, η αποτίμηση ενός πίνακα αληθείας [αληθής – ψευδής]

προκύπτει ως αποτέλεσμα των τιμών αληθείας των στοιχείων του πίνακα. Η ιδέα του Carnap είναι, να αποτιμήσει ένα πίνακα κατά τον ίδιο τρόπο, αλλά αφού έχει προηγηθεί μια διαδικασία ‘απόδοσης τιμών’ για τις προτάσεις (Propositionen / propositions) του πίνακα. Εφόσον ο πίνακας δεν περιλαμβάνει ποσοδείκτες, η διαδικασία αυτή μπορεί να ολοκληρωθεί σε πεπερασμένο αριθμό βημάτων. Με βάση το θεώρημα Th.34e1 (p. 115) ο Carnap δηλώνει ότι για κάθε πίνακα ‘Π’ χωρίς ποσοδείκτη και για κάθε ‘απόδοση τιμών’ ‘ν’ των στοιχείων του ‘Π’, η διαδικασία αποτίμησης οδηγεί μέσω πεπερασμένου αριθμού βημάτων από το ‘Π’, ή στην R ή στην $\sim R$. Έτσι ορίζει την έννοια: *‘αναλυτικό ως προς την συγκεκριμένη απόδοση τιμών’* για ένα πίνακα χωρίς ποσοδείκτες. Γνωρίζουμε ότι κάθε τύπος της κατηγορηματικής λογικής μπορεί να εκφραστεί σε μια Prenex Κανονική Μορφή. Επομένως, λέει ο Carnap, μπορούμε να επεκτείνουμε την ιδέα του εν λόγω θεωρήματος για τύπους της κατηγορηματικής λογικής της μορφής: $(\exists G)(\exists x)(x)Gxy$. Η πρόταση αυτή είναι αναλυτική αν υπάρχουν δύο ‘αποδόσεις τιμών’ ‘ν₁’ και ‘ν₂’ για τους τύπους ‘G’ και ‘x’ αντίστοιχα, έτσι ώστε για κάθε απόδοση τιμών ‘ν₃’ του τύπου ‘y’ η πρόταση Gxy να είναι αναλυτική για τις συγκεκριμένες ‘αποδόσεις τιμών’ ‘ν₁’ ‘ν₂’ ‘ν₃’.

Το επόμενο βήμα για τον Carnap θα πρέπει να είναι το εξής: το να θέσει τους συγκεκριμένους κανόνες οι οποίοι θα καθορίζουν i) τις τιμές που δύνανται να αποδοθούν σε κάθε ιδιότητα F και ii) τον τρόπο αποτίμησης των προτάσεων G₁, λαμβανομένης υπόψη κάθε συγκεκριμένης ‘απόδοσης τιμών στην F’. Σε σχέση με αυτούς τους κανόνες θα προχωρήσει στη συνέχεια στην τυποποίηση των ορισμών για την αναλυτικότητα και την αντίφαση.

Η διαδικασία της απόδοσης τιμών στη μεταβλητή της G₁ θα καθορίζεται από τους ‘κανόνες για την απόδοση τιμών’ (Werteeingebungsregeln / rules of valuation – VR) ενώ η διαδικασία αναγωγής θα διέπεται από τους ‘κανόνες αποτίμησης’ (Bewertungsregeln / rules of evaluation – EvR). Εν κατακλείδι, ο ορισμός της ιδιότητας ‘αναλυτικό’ θα οροθετηθεί με τρόπο ώστε, η G₁ να ονομάζεται αναλυτική αν και μόνον αν κάθε πρόταση που προέρχεται ως λογικό αποτέλεσμα από την G₁ μέσω της αποτίμησης επί τη βάση της ‘απόδοσης τιμών στην F’, είναι αναλυτική. Αν έστω και μια από τις προτάσεις που προκύπτουν ως λογικό αποτέλεσμα από την G₁ είναι αντίφαση, τότε και η G₁ θα αποτελεί αντίφαση (p. 107).

Οι VR καθορίζονται έτσι ώστε να καθορίζεται η απόδοση τιμής στα κατηγορηματικά σύμβολα [pr] και στα σύμβολα συναρτητών [fu], όπως επίσης και για κάθε είδος μεταβλητής στην G_1 , δηλαδή σε αριθμητικές μεταβλητές [z], σε κατηγορηματικές μεταβλητές [p] και σε συναρτησιακές μεταβλητές [f], έτσι ώστε για την έκφραση G_1 η οποία φέρει κάποιο ή κάποια από τα σύμβολα αυτά, να καθορίζεται ο τύπος του συνόλου των τονούμενων εκφράσεων στο οποίο αυτή ανήκει και το οποίο μπορεί να αντιστοιχεί, ή σε αντικείμενα, ή σε συντακτικές ιδιότητες αντικειμένων, ή σε σχέσεις μεταξύ αντικειμένων [π.χ. στη $R(x,y,z)$] κ.ά. (Carnap 1934, 108-109).

Οι EvR είναι τέτοιοι ώστε όλες οι περιπτώσεις συνωνυμίας να οδηγούν σε ταυτολογία, απ' όπου, με δεδομένες τις δυνατότητες αναγωγής και αριθμητικοποίησης των προτάσεων, οδηγούν τελικά στην R. Η αποτίμηση μιας πρότασης G_1 συνίσταται στον μετασχηματισμό της στη μη περαιτέρω αναγώγιμη πρόταση ${}^R G_1$, σύμφωνα με τους εν λόγω κανόνες (p. 110), οι οποίοι είναι οι εξής:

- EvR₁: Έστω ότι μια μερική πρόταση G_2 ²²¹ έχει τη μορφή $B_{r_2}(U_{r_1})$ και έστω ότι στις μεταβλητές U_{r_1} και B_{r_2} έχουμε αποδώσει αντίστοιχα τις σειρές τιμών B_1 και B_2 . Αν η σειρά B_1 είναι μέρος της σειράς B_2 , τότε η G_2 μπορεί να αντικατασταθεί με μια R. Αν η B_1 δεν είναι μέρος της B_2 , τότε η G_2 θα πρέπει να αντικατασταθεί με μια $\sim R$.
- EvR₂: Έστω ότι η μερική πρόταση G_2 έχει τη μορφή $U_1=U_2$ αλλά όχι την R, και έστω ότι το σύνολο απόδοσης τιμών για τις εκφράσεις U_1 και U_2 είναι η σειρά B_1 και B_2 αντίστοιχα. Αν οι B_1 και B_2 είναι ταυτόσημες, τότε η G_2 μπορεί να αντικατασταθεί με μια R. Αν όχι, τότε η G_2 θα πρέπει να αντικατασταθεί με μια $\sim R$.

Με δεδομένες τις παραδοχές που αναφέραμε ο Carnap θέτει κανόνες για τον ορισμό της αναλυτικότητας ξεχωριστά α) για την περίπτωση προτασιακών συνόλων [Ω] και β) για την περίπτωση μεμονωμένων προτάσεων [G] (p. 108).

Για την (α) περίπτωση ορίζει την αναλυτικότητα ξεχωριστά για τέσσερις υποπεριπτώσεις ως εξής:

i) αν το Ω αποτελείται από προτάσεις που δεν έχουν αναχθεί, ικανή και αναγκαία συνθήκη για να είναι το Ω αναλυτικό είναι, το σύνολο των προτάσεων που προκύπτει με αναγωγή από τις προτάσεις του Ω , να είναι αναλυτικό.

ii) αν το Ω αποτελείται από προτάσεις που έχουν υποστεί αναγωγή και λογικές τότε, ικανή και αναγκαία συνθήκη για να είναι το Ω αναλυτικό είναι, κάθε πρόταση του Ω να είναι αναλυτική.

iii) αν το Ω αποτελείται από προτάσεις που έχουν υποστεί αναγωγή, αν μία τουλάχιστον από αυτές είναι περιγραφική πρόταση και αν υπάρχει τουλάχιστον μια ανοικτή πρόταση στο Ω τότε, ικανή και αναγκαία συνθήκη για να είναι το Ω αναλυτικό είναι, το σύνολο των προτάσεων $[\Omega_2]$ που θα προκύψει από την αντικατάσταση κάθε ανοικτής πρότασης G_i του Ω με μια κλειστή πρόταση $(u_1)\dots(u_i)(G_i)$, να είναι αναλυτικό.

iv) αν το Ω αποτελείται από προτάσεις που έχουν υποστεί αναγωγή, αν μία τουλάχιστον από αυτές είναι περιγραφική πρόταση και αν οι προτάσεις στο Ω είναι κλειστές, τότε ικανή και αναγκαία συνθήκη για να είναι το Ω αναλυτικό είναι, για κάθε πρόταση G_i του Ω , η λογική πρόταση που προκύπτει με αντικατάσταση κάθε περιγραφικού συμβόλου με μια μεταβλητή του ίδιου τύπου,²²² η οποία να μην υπάρχει ήδη στην G_i , να είναι αναλυτική.

Για την (β) περίπτωση ορίζει την αναλυτικότητα ξεχωριστά για έξι υποπεριπτώσεις ως εξής:

i) αν η πρόταση G_1 δεν έχει υποστεί αναγωγή, ικανή και αναγκαία συνθήκη για να είναι η G_1 αναλυτική είναι, η ${}^R G_1$ να είναι αναλυτική,

ii) αν η πρόταση G_1 έχει υποστεί αναγωγή και είναι ανοικτή, ικανή και αναγκαία συνθήκη για να είναι η G_1 αναλυτική είναι, η κλειστή πρόταση $(u_1)\dots(u_i)(G_1)$, να είναι αναλυτική,

iii) αν η πρόταση G_1 έχει υποστεί αναγωγή, είναι κλειστή και λογική και έχει τη μορφή $(u_1)(G_2)$ τότε, ικανή και αναγκαία συνθήκη για να είναι η G_1 αναλυτική είναι, η G_2 να είναι αναλυτική για κάθε τιμή που μπορεί να αποδοθεί στην μεταβλητή u_1 .

iv) αν η πρόταση G_1 έχει υποστεί αναγωγή, είναι κλειστή και λογική και έχει τη μορφή $(\exists u_1)(G_2)$ τότε, ικανή και αναγκαία συνθήκη για να είναι η G_1 αναλυτική είναι, η G_2 να είναι αναλυτική για μια τουλάχιστον τιμή της μεταβλητής u_1 .

v) αν η πρόταση G_1 έχει υποστεί αναγωγή, είναι κλειστή και λογική και έχει τη μορφή R τότε, ικανή και αναγκαία συνθήκη για να είναι η G_1 αναλυτική είναι, να έχει τη μορφή R .

vi) αν η πρόταση G_1 έχει υποστεί αναγωγή, είναι κλειστή και περιγραφική τότε, ικανή και αναγκαία συνθήκη για να είναι η G_1 αναλυτική είναι, το σύνολο $\{G_1\}$ να είναι αναλυτικό. (p. 111-112).

Τα κριτήρια που μόλις αναφέραμε μεταφέρουν, κατά τον Carnap, τον χαρακτήρα της αναλυτικότητας από μια οποιαδήποτε μεμονωμένη πρόταση G_1 , της οποίας την αναλυτικότητα θέλουμε να διερευνήσουμε, στην πρόταση ${}^R G_1$ που προκύπτει από την αρχική πρόταση G_1 κατόπιν αναγωγής. Ο Carnap ορίζει

την αναγκαία και ικανή συνθήκη κάτω από την οποία η ${}^R G_1$ είναι αναλυτική σε σχέση με μια συγκεκριμένη σειρά B_1 τιμών που μπορούν να αποδοθούν στην μεταβλητή F της G_1 (p. 112)

για τις εξής τρεις περιπτώσεις:

α) Αν η ${}^R G_1$ έχει τη μορφή $(u_2)(G_2)$, θα πρέπει για κάθε σειρά B_2 τιμών της u_2 , η G_2 να είναι αναλυτική με βάση τις σειρές τιμών B_1 και B_2 , όπου B_1 οι σειρές τιμών για την u_2 .

β) Αν η ${}^R G_1$ έχει τη μορφή $(\exists u_2)(G_2)$, θα πρέπει για τουλάχιστον μια σειρά B_2 της u_2 , η G_2 να είναι αναλυτική με βάση τις σειρές τιμών B_1 και B_2 , όπου B_1 οι σειρές τιμών για την u_2 .

γ) Αν η ${}^R G_1$ δεν περιέχει κανενός είδους τελεστή, θα πρέπει το αποτέλεσμα της αποτίμησης της ${}^R G_1$ επί τη βάση της σειράς τιμών B_1 , να είναι R (p. 112).

Το συμπέρασμα στο οποίο μας οδηγεί όλο αυτό το εγχείρημα είναι ότι η διαδικασία της αποτίμησης μιας πρότασης σε σχέση με την αναλυτικότητά της, συνίσταται εν τέλει σε μια ακολουθία πεπερασμένου αριθμού βημάτων. Το ερώτημα, δηλαδή, περί αναλυτικότητας συνίσταται, για τον Carnap, σε μια ακολουθία ερωτήσεων πάντοτε πεπερασμένη, είτε αυτό αφορά σε προτάσεις που έχουν προκύψει κατόπιν αναγωγής, λογικές και κλειστές, οι οποίες δεν περιέχουν καθολικό ή υπαρξιακό ποσοδείκτη, οπότε η αναλυτικότητα ή μη των προτάσεων αυτών είναι αποφασίσιμη, είτε αφορά στη γενική περίπτωση όπου το ερώτημα περί αναλυτικότητας απευθύνεται είτε σε ένα σύνολο προτάσεων είτε σε περισσότερα σύνολα. Σε κάθε περίπτωση, ένα ικανό και αναγκαίο κριτήριο μπορεί να τυποποιηθεί και ο όρος αναλυτικό μπορεί να οριστεί μονοσήμαντα, στη βάση μιας τέτοιας ακολουθίας ερωτήσεων.

Γενική, όμως, μέθοδος που να παρέχει την απάντηση στο ερώτημα χωριστά για κάθε μια από τις προτάσεις, δεν υπάρχει', καταλήγει. 'Πόσο μάλλον κάποιο καθολικό κριτήριο περί αναλυτικότητας,(p. 112-3).

I. 4.8. 4.. Αξιολόγηση της μεθόδου 'απόδοση τιμών – αποτίμηση'

Ο ορισμός της αναλυτικότητας στην L-II με τη μέθοδο 'απόδοση τιμών – αποτίμηση', υπερτερεί της μεθόδου της υποκατάστασης στο ότι η δεύτερη καταρρέει όταν η υποκατάσταση γίνει από το πεδίο των κατηγορημάτων [ή των συναρτητών], αφού στην L-II δεν ορίζονται όλα τα κατηγορήματα. Η βασική ιδέα της μεθόδου είναι να οριστεί η αναλυτικότητα με τέτοιο τρόπο, ώστε μια πρόταση με μια ελεύθερη μεταβλητή της οποίας το πεδίο τιμών είναι το σύνολο όλων των ιδιοτήτων, να είναι αναλυτική, ανν είναι αναλυτική κάθε μια πρόταση η οποία προκύπτει για κάθε ιδιότητα και όχι μόνο για τις αριθμητικές ιδιότητες.

Ο Carnap, όμως, προτιμάει να θεωρήσει τη μέθοδο ως μετασχηματισμό μιας πρότασης σε άλλη μέσω κανόνων αποτίμησης έτσι ώστε, όλες οι λογικο-μαθηματικές προτάσεις της L-II να μετασχηματίζονται είτε στην R είτε στην $\sim R$. Ο Carnap ασχολείται, δηλαδή, τελικά μόνο με το προϊόν αναγωγής και έτσι εγκλωβίζεται στην έννοια 'μαθηματική αλήθεια' πάλι, όπως θα πούμε στην 'κριτική της L.S.L' με περισσότερες λεπτομέρειες, και χάνει τη σημασιολογική διάσταση της μεθόδου.

Η επιλογή του αυτή δείχνει και τη δυσκολία του να απεξαρτηθεί από τη συντακτική μέθοδο. Έτσι, δεν αξιοποιεί το σημασιολογικό κομμάτι της μεθόδου που είναι η 'απόδοση τιμών' προς αυτή την κατεύθυνση. Αυτό το οποίο γίνεται επί της ουσίας μέσω των κανόνων αποτίμησης είναι, ο ορισμός της αληθοτιμής ενός πίνακα αλήθειας για δεδομένη 'απόδοση τιμών' των στοιχείων του. Επιπλέον, επανερχόμενος στην αρχική του ιδέα της c-μεθόδου, αναδεικνύει, όπως θα δούμε, την παραγωγικού χαρακτήρα έννοια 'συνέπεια' ως έννοια κεντρικής σημασίας για το γλωσσικό του σύστημα

I. 4.8. 5. Από την έννοια ‘αναλυτικό στην L-II’ στην έννοια ‘συνέπεια στην L-II’

Με τους ορισμούς ‘αναλυτικό’ και ‘αντιφατικό’ στην L-II στη διάθεσή του, ορίζει:

- i) μια πρόταση ως ‘λογική συνέπεια’ συγκεκριμένων προτάσεων στην L-II αν η αντίθετή της είναι ασύμβατη με τις προτάσεις αυτές, και
- ii) μια πρόταση G_1 ως ‘συνέπεια’ ενός προτασιακού συνόλου Ω_1 αν το σύνολο $\Omega_1 + [\sim(\)G_1]$ ²²³ είναι αντιφατικό.

Αφού η διαδικασία ελέγχου της αναλυτικότητας μιας πρότασης στην L-II είναι μη-καθορίσιμη αναδρομικά, η έννοια ‘συνέπεια L-II’ θα είναι επίσης μη-καθορίσιμη αναδρομικά. Το ερώτημα που ανακύπτει στη φάση αυτή είναι, κατά πόσο ο όρος ‘συνέπεια’ που προκύπτει έτσι, σχετίζεται με τους όρους ‘αναλυτικό’, ‘αντιφατικό’ με τον τρόπο που έχει περιγραφεί. Στο ερώτημα αυτό ο Carnap απαντάει με τα εξής δύο θεωρήματα:

- 1) *άν η πρόταση G_1 είναι συνέπεια του κενού προτασιακού συνόλου, τότε η G_1 είναι αναλυτική,*
- 2) *άν η πρόταση G_1 είναι αντιφατική, τότε κάθε πρόταση είναι συνέπεια της G_1 (p. Th.5,7, 118).*

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο το οποίο πρέπει ο Carnap να αποδείξει ότι φέρει ο όρος ‘συνέπεια’, είναι ένα συγκεκριμένο είδος μεταβατικότητας. Αυτό γίνεται μέσω του θεωρήματος 34f.8 (p. 118) που λέει ότι

άν η πρόταση G_1 είναι συνέπεια ενός προτασιακού συνόλου Ω_2 και κάθε πρόταση του Ω_2 είναι συνέπεια του Ω_1 , τότε η G_1 είναι συνέπεια της Ω_1 .

Επιπλέον αυτών, ο Carnap διατυπώνει μια σειρά από θεωρήματα που συσχετίζουν τον όρο ‘συνέπεια’ με τους όρους ‘αναλυτικό-αντιφατικό’ και συνιστούν τη δομή της αναγωγιμότητας των προτάσεων του γλωσσικού συστήματος την οποία προτείνει, είναι, δε, τα εξής: (p. 118)

Αν η G_1 είναι στοιχείο του Ω_1 , η G_1 είναι συνέπεια του Ω_1 (Th.1).

‘Αν το Ω_1 είναι αναλυτικό και η G_1 είναι συνέπεια του Ω_1 , τότε η G_1 είναι επίσης αναλυτική (Th.2).

Αν η G_1 είναι αντιφατική και συνέπεια του Ω_1 , τότε το Ω_1 είναι επίσης αντιφατικό (Th.3).

Αν η G_2 είναι συνέπεια της G_1 και η G_1 είναι αναλυτική [αντιφατική], θα είναι αναλυτική [αντιφατική] και η G_2 (Th.4)

Αν η G_1 είναι αναλυτική, τότε είναι συνέπεια οποιασδήποτε πρότασης και αντιστρόφως (Th.6).

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, η επιλογή της έννοιας ‘συνέπεια’ έγινε από τον Carnap, διότι αυτή, σε αντίθεση με την έννοια ‘παραγόμενο’ αφορά όχι μόνο στα σύνολα πεπερασμένου πλήθους, αλλά και σε αυτά με άπειρο πλήθος μελών.

Μέσα στην L-II υπάρχει ένας χώρος που περιλαμβάνει μη-αναλυτικές προτάσεις, για τις οποίες σύμφωνα με το Th.1 μπορούμε να συμπεράνουμε ότι είναι συνέπειες της L-II. Το σύνολο αυτό των μη-αναλυτικών προτάσεων το αποκαλούμε ‘λογικό περιεχόμενο της L-II’. [ήδη ο Carnap έχει ορίσει τον όρο ‘λογικό περιεχόμενο στην L-I’ (p. 42)]. Οι όροι ‘λογικά ισοδύναμο’ και ‘συνώνυμο’ ορίζονται ανάλογα στην L-II όπως και στην L-I (p. 120).

I. 4.8. 6. Η Αρχή της Πλήρους Επαγωγής και η Αρχή της Επιλογής στην L-II

Ο Carnap, κατά τη διαδικασία συγκρότησης της L-II έχει ήδη θέσει 23 πρωταρχικές προτάσεις (p. PSII 1-23, p.91-2), από τις οποίες οι 14 πρώτες έχουν ήδη τεθεί ως πρωταρχικές προτάσεις στην L-I (p. 30). Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται i) η Αρχή της Πλήρους Επαγωγής (PSII 20), ii) η Αρχή της Επιλογής (PSII 21).²²⁴ Και οι δύο αρχές είναι συγκροτητικές για την L-II και ο Carnap αποδεικνύει την αναλυτικότητά τους.

Η Αρχή της Πλήρους Επαγωγής τυποποιείται από τον Carnap αρχικά στην L-I, ως κανόνας συναγωγής. Στην L-II με τη βοήθεια του αόριστου καθολικού ποσοδείκτη τυποποιείται ως πρωταρχική πρόταση. Έχουμε ήδη αναφέρει, ότι η Αρχή της Πλήρους Επαγωγής ισχύει ως μερική περίπτωση της ‘συνθήκης B’, μιας εκ των δύο συνθηκών τις οποίες εισάγει ο Carnap για να ορίσει την έννοια ‘άμεση συνέπεια’ αρχικά στην L-I και στη συνέχεια και L-II (p. 38). Ο Carnap δείχνει (p. 121-2) ότι η Αρχή της Πλήρους Επαγωγής είναι αναλυτική, αποδεικνύοντας ότι το κριτήριο περί αναλυτικότητας ή όχι μιας συγκεκριμένης πρότασης, συνίσταται σε μια βήμα προς βήμα διαδικασία μέσω της χρήσης αποκλειστικά κανόνων που αφορούν στον ορισμό της αναλυτικότητας στην L-II (p. 111). Ο συγκροτητικός της ρόλος συνίσταται στο ότι μέσω αυτής εξασφαλίζεται το πέρασμα από την αναλυτικότητα των

παραδειγματικών προτάσεων, στην αναλυτικότητα της αντίστοιχης καθολικής πρότασης.

Η Αρχή της Επιλογής,²²⁵ δεν εμφανίζεται ως πρωταρχική πρόταση η οποία ανήκει στη γλώσσα-αντικείμενο L-I, αλλά ως πρωταρχική πρόταση η οποία ανήκει στη γλώσσα της σύνταξης [S], η οποία αποτελεί τμήμα της L-II. Αυτό σημαίνει ότι η L-II είναι τόσο πλούσια, ώστε να είναι δυνατός μέσα σ' αυτήν ο ορισμός εννοιών οι οποίες είναι συντακτικά κατασκευασμένες στην L-I.

Ο Carnap κάνει την εξής παραδοχή: θεωρεί ότι η μαθηματική αυτή αρχή δεν ισχύει μόνο για αριθμητικά σύνολα αλλά ότι ισχύει και για τη γλώσσα της σύνταξης. Θεωρεί, δηλαδή, ότι 'υπάρχει για κάθε σύνολο Ω_1 ένα άλλο σύνολο Ω_2 το οποίο περιέχει ακριβώς ένα στοιχείο κοινό με κάθε υποσύνολο το οποίο ανήκει στο Ω_1 ', όπου Ω_1 και Ω_2 σύνολα όχι αποκλειστικά αριθμητικά.

Ο Carnap θέλει την Αρχή της Επιλογής στο λογικό του σύστημα ως πρωταρχική λογική αρχή για τους εξής λόγους:

A) γιατί δηλώνει την ύπαρξη ενός επιλεκτικά κατασκευασμένου συνόλου, ακόμα και σε περιπτώσεις όπου ένα τέτοιο σύνολο δεν μπορεί να οριστεί. Δηλώνει, ως εκ τούτου, μια γνήσια [όχι κατασκευασμένη] κατάσταση ύπαρξης, όχι μόνον εντός των ορίων της τυποποιημένης γλώσσας με τη μορφή λογισμού, αλλά και στη βάση συνήθων ερμηνειών.

B) γιατί δηλώνει εμμέσως ότι αν έχω ένα σύνολο Ω_1 και ένα σύνολο Ω_2 , θα υφίσταται πάντα μια συνάρτηση f έτσι ώστε μέσω αυτής, σε κάθε υποσύνολο του συνόλου Ω_1 να ανήκει ένα συγκεκριμένο στοιχείο του Ω_2 . Συγκεκριμένα, αν το Ω_1 είναι το 'σύνολο L-II' και το Ω_2 είναι το 'σύνολο της γλώσσας της σύνταξης S', η Αρχή της Επιλογής εξασφαλίζει ότι πάντα θα υπάρχει η κατάλληλη συνάρτηση f ώστε, από το κάθε ένα προτασιακό σύνολο το οποίο ανήκει στην L-II, αυτή να 'επιλέγει' την πρόταση η οποία θα ανήκει στη γλώσσα της σύνταξης S. Η συνάρτηση f , εν προκειμένω, θα είναι μια κατάλληλη δυνατή μετάφραση προτάσεων της L-II, σε προτάσεις της S.

Γ) γιατί ο συγκεκριμένος τρόπος αντιστοίχισης των δύο συνόλων, μέσω της κατάλληλης μετάφρασης, δίνει την εξής δυνατότητα: να εκπονούμε την απόδειξη ότι μια συγκεκριμένη πρόταση G_1 της L-II είναι αναλυτική, στη γλώσσα της σύνταξης S, αφού στην S έχουμε στη διάθεσή μας την κατάλληλη μετάφραση της εν λόγω πρότασης. Έτσι εξασφαλίζεται η αποφυγή κυκλικότητας κατά την απόδειξη.

I. 4.9. Η εξαντλητική κατανομή των προτάσεων του λογικού χώρου

Όπως έχουμε πει, οι παραδοσιακές έννοιες ‘αποδείξιμο’ και ‘απορρίψιμο’ δεν ικανοποιούν το αίτημα για *εξαντλητική κατανομή* των προτάσεων του λογικού χώρου [συμπεριλαμβανομένων και όλων των προτάσεων των μαθηματικών] σε αντίστοιχα σύνολα, τα οποία αποκλειστικά να αποτελούνται ή από αποδείξιμες ή από απορρίψιμες προτάσεις. Αυτό επιτρέπει στον Carnap την εκ νέου εισαγωγή των εννοιών, ‘αναλυτικό’ και ‘αντιφατικό’, ως αντίθετων μεταξύ τους και ως μη ταυτιζόμενων με τις έννοιες ‘αποδείξιμο’ και ‘απορρίψιμο’, με σκοπό, κατ’ αρχήν, αυτήν την εξαντλητική κατανομή. Ο Carnap πρώτα αποδεικνύει ότι

‘δεν μπορεί να υπάρχει πρόταση [μέσα σε ένα λογικό σύστημα] η οποία συγχρόνως να είναι και αναλυτική και αντιφατική’²²⁶

και στη συνέχεια ότι

‘η υπαγωγή κάθε λογικής πρότασης ενός λογικού συστήματος σε μία από τις δύο αυτές έννοιες είναι αναγκαία’,²²⁷

παρά το ότι όπως έχει ήδη πει, δεν υφίσταται ενιαία μέθοδος απόφασης για την αναλυτικότητα των προτάσεων.²²⁸ Εξ αυτού, οι συνθετικές προτάσεις του γλωσσικού συστήματος τίθενται αυτομάτως εκτός των λογικών και κατά συνέπεια μεταξύ των περιγραφικών προτάσεων του συστήματος.

Γνωρίζουμε ότι ‘αν μια καθορίσιμη [ή καθορισμένη] λογική πρόταση είναι αναλυτική, είναι και αποδείξιμη’. Από την άλλη, όμως, μεριά, υπάρχει η περίπτωση μια καθορίσιμη περιγραφική πρόταση να είναι αναλυτική χωρίς να είναι αποδείξιμη.²²⁹ Και επιπλέον γνωρίζουμε, ότι και μεταξύ των ανοικτών λογικών προτάσεων επίσης υπάρχουν αναλυτικές οι οποίες δεν είναι αποδείξιμες. *Ο Carnap επιδιώκει την εξαντλητική κατανομή των προτάσεων όχι μόνο στο λογικό χώρο αλλά και στον περιγραφικό χώρο του λογικού συστήματος. Έτσι, το ερώτημα το οποίο θέτει είναι, κατά πόσο μπορεί να υπάρξει μια γενική μέθοδος απόφασης για το αν μια πρόταση είναι αναλυτική ή όχι; Και η απάντηση που δίνει είναι κατηγορηματική:*

[...] σε καμία [μη-αντιφατική] γλώσσα σύνταξης S δεν είναι δυνατόν να δοθεί ένας τυπικός ορισμός της έννοιας ‘αναλυτικό στην S’, μέσα στην ίδια την S’ (p. §34d, 113).

κάθε κλειστή λογική πρόταση είναι αποφασίσιμη [αποδείξιμη δηλαδή ή απορρίψιμη]. Για την περίπτωση αυτή υπάρχει γενική μέθοδος απόφασης.²³⁰

Στο πλαίσιο αυτό, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ο Carnap ονομάζει: ‘*L*-προσδιορισμένη’ (L-determinate) την πρόταση η οποία είναι είτε αναλυτική είτε αντιφατική, και ‘*ασύμβατες*’ (incompatible) μεταξύ τους δύο προτάσεις όταν το σύνολο που συνιστούν είναι αντιφατικό. Στην αντίθετη περίπτωση τις ονομάζει ‘*συμβατές*’ (compatible) (p. 117).

I. 4.10. Από τις L-I και L-II στο Γενικό Συντακτικό (*allgemeine Syntax / General Syntax*)

Αυτό που έχει κάνει ο Carnap μέχρι τώρα είναι, να κατασκευάσει το συντακτικό της L-I και το συντακτικό της L-II. Δύο συντακτικά δηλαδή που το καθένα από αυτά αφορά σε μια συγκεκριμένη γλώσσα.

Ο στόχος, όμως, του Carnap είναι να κατασκευάσει ένα 'γενικό συντακτικό'. Το στόχο αυτόν υποστηρίζει το γεγονός ότι το Θεώρημα Μη-πληρότητας το οποίο αναφέρεται σε συστήματα που εμπεριέχουν τουλάχιστον την αριθμητική του Peano, ισχύει και για την L-II. Ο Carnap αποδεικνύει ότι η L-II είναι μη-αντιφατική, ότι δηλαδή, δεν μπορεί ποτέ να αποδειχθεί ότι δύο προτάσεις G_1 και $\sim G_1$ ισχύουν συγχρόνως στην L-II (p. §34i, 124-129). Έτσι, και με δεδομένη την ισχύ του Θεωρήματος Μη-πληρότητας, εξασφαλίζει ότι σε αυτήν εμπεριέχεται οπωσδήποτε μια πρόταση G μη-αποφασίσιμη στην L-II. Στη συνέχεια θα δείξει ότι μια τέτοια πρόταση είναι η κλειστή αυτοαναφορική πρόταση G_2 ,²³¹ η οποία αν και κατασκευάσιμη στην L-II,²³² σύμφωνα με τη σημασία της είναι μη-αποφασίσιμη στην L-II.

Υπέρ της θέσης ότι η L-II περιέχει τουλάχιστον μια μη-αποφασίσιμη πρόταση G , συνηγορούν και οι εξής παράγοντες: I) το ότι η L-II περιέχει αόριστες έννοιες, οπότε ο συντακτικός τους ορισμός μπορεί και να ξεπεράσει τα όρια της L-II, II) η εμφάνιση του προβλήματος της αυτοαναφορικότητας το οποίο συνοδεύει κάθε γλώσσα όταν το συντακτικό της τυποποιείται μέσα στην ίδια τη γλώσσα, αφού για κάθε συντακτική ιδιότητα είναι δυνατόν να κατασκευαστεί μια συντακτική πρόταση η οποία να αποδίδει στην ίδια την πρόταση τη συγκεκριμένη συντακτική ιδιότητα.

Ο Carnap αποδεικνύει ότι²³³ η κλειστή πρόταση G_2 είναι αναλυτική στην L-II. Η απόδειξη είναι ουσιαστικά μια ειδική περίπτωση μιας γενίκευσης του θεωρήματος του Gödel, η οποία αφορά σε προτάσεις οι οποίες είναι αυτοαναφορικές μιας συντακτικής ιδιότητας μέσα στο πλαίσιο της L-II. Η γενίκευση αυτή θα μπορούσε να διατυπωθεί ως εξής: 'για κάθε συντακτική ιδιότητα στο πλαίσιο της L-II, πάντα μπορεί να κατασκευαστεί μια πρόταση αυτοαναφορική σε σχέση με την εν λόγω ιδιότητα'.²³⁴

Η κλειστή πρόταση G_2 αποτελεί παράδειγμα πρότασης η οποία αν και αναλυτική στην L-II δεν είναι αποφασίσιμη στην L-II. Και εφόσον έχουμε συνδέσει την αποφασισιμότητα με την αποδειξιμότητα, η κλειστή πρόταση G_2 δεν είναι ούτε αποδείξιμη στην L-II. Στο ερώτημα, επομένως, αν η L-II είναι τόσο πλούσια ώστε να οριστεί σε αυτήν η έννοια ‘αναλυτικό στην L-II’, ο Carnap απαντάει αρνητικά: απαιτείται μια ευρύτερη γλώσσα από την L-II για να οριστεί η έννοια ‘αναλυτικό στην L-II’.

Ο Carnap, ως εκ τούτου, επιθυμεί, ένα συντακτικό το οποίο να μη σχετίζεται με ένα συγκεκριμένο γλωσσικό σύστημα, αλλά να είναι εφαρμόσιμο σε οποιαδήποτε γλώσσα. Το συντακτικό αυτό θα το ονομάσει ‘Γενικό Συντακτικό’ [S]. Η δυσκολία να τυποποιηθεί μια γενική θεωρία σύνταξης προέρχεται από την δυνατότητα επιλογής γλωσσών οι οποίες μπορούν ή να αποτελούν ανεξερεύνητα γλωσσικά συστήματα ή να αποκλίνουν πολύ από τις συνήθειες. Γι’ αυτό ο Carnap τονίζει ότι η έρευνα για το S

δεν αφορά στο συντακτικό που σχετίζεται με κάθε μια συγκεκριμένη γλώσσα, αλλά σε αυτό το οποίο σχετίζεται με όλες τις γλώσσες γενικά ή με όλες τις γλώσσες ενός συγκεκριμένου είδους (p.153).

Το βάρος για μια τέτοια κατασκευή πέφτει, κατ’ αρχήν, στο να γίνει σαφής η διάκριση μεταξύ μιας γραμματικής έκφρασης και του αντικειμένου που αυτή προσδιορίζει. Εν προκειμένω, οι γραμματικές εκφράσεις είναι συντακτικοί προσδιορισμοί, όπου το προσδιοριζόμενο αντικείμενο δεν είναι τίποτα άλλο παρά μια γλωσσική έκφραση. Ο συντακτικός προσδιορισμός της κάθε γλωσσικής έκφρασης²³⁵ πραγματοποιείται μέσω μιας πρότασης όπου αυτός έχει τη θέση του υποκειμένου.

Το πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπίσει ο Carnap είναι αυτό των ‘αόριστων’²³⁶ όρων. Το πρόβλημα, αγκάθι παραδοσιακά για τους Λογικούς, συνίσταται στην απουσία μεθόδου για να απαντηθεί, το κατά πόσο οι όροι με μη καθορισμένο πεδίο τιμών είναι αποφασίσιμοι ή όχι. Ως εκ τούτου η αποδοχή τέτοιων όρων σε μια τυποποιημένη γλώσσα ετίθετο υπό αμφισβήτηση. Η απάντηση του Carnap είναι η εξής: *μπορεί να μην γνωρίζουμε συγκεκριμένη μέθοδο ανίχνευσης της αποφασισιμότητας ή όχι των αόριστων όρων, ξέρουμε, όμως, κάτω από ποιες περιστάσεις οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι η απάντηση στο ερώτημα αυτό έχει βρεθεί.* Γενικά, εφόσον έχουμε συντακτικές προτάσεις με τελεστές μη περιορισμένου πεδίου τιμών οι οποίες είναι, όμως, αποδείξιμες,

πάντοτε υφίσταται η δυνατότητα του να αποφασίσει κανείς κατά πόσο ένας συγκεκριμένος αόριστος ή ένας μη-κατηγορηματικός όρος²³⁷ μπορεί να εφαρμοστεί σε μια συγκεκριμένη ειδική περίπτωση, ακόμα και αν δεν έχουμε πάντοτε στη διάθεσή μας μια μέθοδο για να φτάσουμε σε αυτήν την απόφαση (p. 164).

Ουσιαστικά δηλαδή ο Carnap διακρίνει ότι υπάρχει η δυνατότητα να βρεθεί μια λύση στο πρόβλημα των Λογικών. Αντί, όμως, να υποβάλουμε το ερώτημα: αν τα στοιχεία με μη καθορισμένο πεδίο τιμών είναι επιτρεπτά σε μια τυποποιημένη γλώσσα, προτείνει να επικεντρώσουμε το πρόβλημα στο κατά πόσο μπορούμε να κατασκευάσουμε μια τέτοια συγκεκριμένη γλώσσα. Η μετάθεση αυτή του προβλήματος υπαγορεύεται από την γενικότερη υποστήριξή του από την ‘Αρχή της Ανοχής’. Γι’ αυτό εκφράσεις όπως ‘επιτρεπτά λογικά στοιχεία’ μόνον εφόσον η λογική υπόκειται σε ηθικές ή άλλες δεσμεύσεις έχουν έννοια για τον Carnap. Αλλά, όπως έχουμε πει, τέτοιου είδους δεσμεύσεις για τον Carnap δεν υφίστανται.

I. 4.10. 1 Η δόμηση του Γενικού Συντακτικού

Πώς μπορούμε να κατασκευάσουμε, λοιπόν, μια συγκεκριμένη γλώσσα; Το ερώτημα έχει ήδη τεθεί και επανέρχεται με την ανάγκη να δομηθεί το Γενικό Συντακτικό. Γνωρίζουμε, ότι αυτό αφορά στην εύρεση μιας γενικής θεωρίας για τα τυπικά συστήματα. Αφορά ως εκ τούτου i) στην αποδοχή πρωταρχικών προτάσεων και συμπερασματικών κανόνων, ii) στην εγκατάσταση κανόνων σύνταξης και iii) στην έρευνα που αφορά στις συνέπειες των (i) και (ii).

Έχουμε επίσης πει ότι για τον Carnap είναι ζήτημα σύμβασης το αν θα δεχτούμε την ένταξη των αορίστων [μη-καθορισμένων] ή των κατηγορηματικών όρων στη γλώσσα [όπως στην L-II] ή όχι [όπως στην L-I]. Αν, όμως, θέλουμε η γλώσσα να περιλαμβάνει και αόριστους όρους όπως: ‘παραγόμενο’, ‘αποδείξιμο’, ‘αναλυτικό’, ‘αντιφατικό’, ‘συνθετικό’, ‘συνέπεια’, ‘περιεχόμενο’ κ.λ.π. θα πρέπει να θεσπίσουμε ένα γλωσσικό συντακτικό το οποίο να μπορεί να περιλαμβάνει αόριστους όρους. Αυτό ακριβώς έκανε ο Carnap στην L-II. Ακριβώς επειδή και το Γενικό Συντακτικό θα περιλαμβάνει τόσο ορισμένους²³⁸ όσο και αόριστους όρους, η διάκριση μεταξύ κανόνων σχηματισμού και κανόνων μετασχηματισμού κρίνεται και εδώ απαραίτητη.

Οι δύο πρωταρχικοί όροι, ‘παραγόμενο’ και ‘αποδείξιμο’, που υπεισέρχονται σε κανόνες μετασχηματισμού είναι ‘ορισμένοι’ σε απλά γλωσσικά συστήματα όπως

είναι ο προτασιακός λογισμός και ‘άοριστοι’ στις περιπτώσεις πιο σύνθετων γλωσσών (όπως στην L-II). Στην L-II οι εν λόγω πρωταρχικοί όροι δεν ορίστηκαν με άμεσο τρόπο, όπως είδαμε, αλλά εμμέσως από τους όρους ‘άμεσα παραγόμενο’ και ‘πρωταρχική πρόταση’²³⁹. Ο όρος ‘παραγόμενο’ ορίστηκε μέσω αλυσίδας πεπερασμένου αριθμού εφαρμογών του όρου ‘άμεσα παραγόμενο’²⁴⁰. Ο όρος ‘αποδείξιμο’ ορίστηκε ως ‘παραγόμενο από την σειρά προκείμενων μηδενικού πλήθους’.

Ο όρος μείζονος σημασίας στις περιπτώσεις σύνθετων γλωσσών είναι ο όρος ‘συνέπεια’.²⁴¹ Όπως είπαμε, τον όρο αυτό τον εισάγει ο Carnap στην L-II μέσω των όρων ‘αναλυτικό – αντιφατικό στην L-II’, οι οποίοι με τη σειρά τους ορίζονται μέσω αυτού. Στο Γενικό Συντακτικό S, όμως, *ο Carnap επανέρχεται σε μια μέθοδο παραγωγικού συλλογισμού*. Θα εισαγάγει τον όρο ‘συνέπεια’ ως πρωταρχικό όρο:²⁴²

αν σε μια γλώσσα εγκαταστήσουμε τον όρο ‘συνέπεια’, οτιδήποτε μπορεί να ειπωθεί και εφόσον αφορά στις λογικές σχέσεις μεταξύ των στοιχείων της εν λόγω γλώσσας,²⁴³ μπορεί να οριστεί συντακτικά στο πλαίσιο της γλώσσας αυτής (p. 168).

Με δεδομένη την εισαγωγή, δηλαδή, του όρου ‘άμεση συνέπεια στο S’ σκοπός του Carnap είναι, να δείξει πώς οι σπουδαιότερες συντακτικές έννοιες μπορούν να οριστούν μέσω αυτού του όρου. Τη λογική του Γενικού Συντακτικού συνιστούν οι κανόνες μετασχηματισμού, τους οποίους ο Carnap θεωρεί ως δεδομένους σε αυτό. Οι εν λόγω κανόνες αποτελούν:

- i) το μέσο διάκρισης μεταξύ λογικών και περιγραφικών συμβόλων, μεταξύ μεταβλητών και σταθερών όπως και μέσο διάκρισης ειδικά μεταξύ λογικών και εξω-λογικών [φυσικών] κανόνων,²⁴⁴
- ii) το μέσον ορισμού άοριστων εννοιών όπως έγκυρο, μη-έγκυρο κ.λ.π.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί,²⁴⁵ η καινοτομία του Carnap είναι η εξής: ενώ στα προηγούμενα λογικά συστήματα οι κανόνες μετασχηματισμού αφορούν σε όρους με δεσμευμένες μεταβλητές, - αφορούν δηλαδή σε d-κανόνες, ο Carnap αποδέχεται τη δυνατότητα (p. §45), να θέσει κανείς κανόνες μετασχηματισμού με όρους που έχουν ελεύθερες μεταβλητές.²⁴⁶ Με άλλα λόγια αποδέχεται τη δυνατότητα να κατασκευάσει κανείς συντακτικά c-κανόνες.²⁴⁷ Έτσι, η δόμηση του Γενικού Συντακτικού επιτελείται με την συντακτική κατασκευή όρων [εννοιών], οι οποίοι είναι αποδεκτοί εφόσον, είτε i) προκύπτουν μέσω πεπερασμένου πλήθους ορισμών [d-όροι], είτε

ii) προκύπτουν μέσω ορισμών απείρου πλήθους οι οποίοι έχουν εγκατασταθεί στο S μέσω κάποιου γενικού νόμου [c-όροι ή συνέπειες].

Την διάκριση δηλαδή μεταξύ των όρων σε ‘παραγόμενους μέσω ορισμών πεπερασμένου πλήθους’ και σε ‘συνέπειες’, την οποία είχε εισαγάγει ο Carnap στην L-II, την μεταφέρει και στο S και

i) με βάση αυτή κατασκευάζει συντακτικά τους c-κανόνες μετασχηματισμού

ii) μέσω των c-όρων επιτυγχάνει την εξαντλητική διαίρεση²⁴⁸ του συνόλου των λογικών προτάσεων σε αναλυτικές και αντιφατικές, γεγονός που αποτελεί μέγιστο πλεονέκτημα των c-όρων έναντι των d-όρων.

Το ουσιαστικό ενδιαφέρον του Carnap εστιάζεται, όπως έχουμε πει, στο να προσεγγίσει μέσω κάποιου τύπου ορισμού εκείνες τις αναλυτικές προτάσεις οι οποίες είναι μη-αποδείξιμες, οι οποίες έχουν δηλαδή μη-αποφασίσιμο χαρακτήρα.

Η μέθοδός του αυτή αποδεικνύεται ιδιαίτερος γόνιμη ειδικά στον ορισμό c-όρων, όπως, ‘συνέπεια’, ‘αναλυτικό’, ‘περιεχόμενο’, κ.ά.

I. 4.10. 2. Η έννοια ‘αναλυτικό στο S’ και η έννοια ‘αναλυτικό’

Αυτό που έχει κάνει μέχρι τώρα ο Carnap, είναι ότι έχει τυποποιήσει τον ορισμό της έννοιας ‘αναλυτικό’ μέσα σε ένα γλωσσικό σύστημα [L-II] το οποίο δεν έχει αυστηρά καθορισμένο συντακτικό.²⁴⁹ Τα ερωτήματα που προκύπτουν είναι τα εξής:

i) μπορεί ο εν λόγω τυποποιημένος ορισμός να μεταφραστεί μέσα στο αυστηρά τυποποιημένο συντακτικό S;

ii) μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως γλωσσικό συντακτικό η ίδια η L-II;

Σύμφωνα και με το θεώρημα του Gödel αλλά και όπως ο ίδιος ο Carnap αποδεικνύει,²⁵⁰ ‘δεν μπορεί να υπάρξει συντακτικό S μέσα στο οποίο να μπορεί να οριστεί η έννοια «αναλυτικό στο S»’. Επομένως η απάντηση στο (ii) ερώτημα είναι αρνητική. Όσον αφορά, όμως, το πρώτο ερώτημα, η απάντηση είναι θετική για τον εξής λόγο. Πάντοτε θα υπάρχει για την L-II ένα μετα-γλωσσικό σύστημα S_1 τμήμα του S, που να είναι τόσο πλούσιο σε μεταβλητές, συναρτητές και έννοιες, ώστε η έννοια ‘αναλυτικό στην L-II’ η οποία δεν μπορεί να οριστεί στην L-II, να μπορεί να οριστεί στο S_1 , το οποίο είναι ένα ευρύτερο σε έννοιες γλωσσικό σύστημα από την L-

II και το οποίο εμπεριέχει και την L-II. Ως εκ τούτου, τόσο ο ορισμός της έννοιας ‘αναλυτικό στην L-II’ όσο και οι διατυπώσεις των κριτηρίων αναλυτικότητας για την ίδια έννοια, γίνονται τυποποιήσιμες μέσα στο S_1 . Το εύλογο ερώτημα που θέτει ο Carnap έμμεσα στο σημείο αυτό είναι το εξής: μπορούν να υπάρξουν κατάλληλες συντακτικές ιδιότητες έτσι ώστε ο ορισμός της έννοιας ‘αναλυτικό’ να τις αφορά;

*Ο Carnap δίνει αρνητική απάντηση.*²⁵¹ Το σκεπτικό του σε γενικές γραμμές είναι το εξής.²⁵² Ας θεωρήσουμε ότι ως γλώσσα – αντικείμενο είναι ένα τμήμα της L-II, έστω το L-II₁. Σε αυτή την περίπτωση το γλωσσικό συντακτικό για την εν λόγω γλώσσα – αντικείμενο, όπως παρατηρεί ο Carnap, *δεν είναι αναγκαίο να επεκταθεί εκτός των ορίων της L-II*. Διότι μπορεί η έννοια ‘αναλυτικό στην L-II₁’ να μην μπορεί να οριστεί στην περιοχή της L-II₁, θα μπορεί, όμως, να οριστεί σε μια ευρύτερη περιοχή L-II_{1+k} [ίσως και στην L-II₁₊₁], η οποία αποτελεί επίσης τμήμα της L-II. Επομένως κάθε ορισμός της έννοιας ‘αναλυτικό στην L-II_{1+k}’ (όπου ‘κ’ ακέραιος) όπως και κάθε κριτήριο αναλυτικότητας για την έννοια ‘αναλυτικό στην L-II’ σε σχέση με κάθε συγκεκριμένη πρόταση της L-II, είναι τυποποιήσιμος στην L-II, και η ίδια η L-II είναι γλωσσικό συντακτικό για κάθε μια πρόταση ξεχωριστά.

Ας θεωρήσουμε τώρα ότι το γλωσσικό συντακτικό S χρησιμοποιείται ως τυποποιημένο γλωσσικό συντακτικό, και ότι είναι ευρύτερο ως γλώσσα από την L-II. Επειδή, όμως, στα τμήματα της γλώσσας [στο L-II₁ για παράδειγμα] εμπεριέχονται ελεύθερες μεταβλητές κάθε τύπου [π.χ. η ¹p] καθώς και περιγραφικά κατηγορήματα [¹pr_d] τα οποία δεν έχουν οριστεί, ο ορισμός της έννοιας ‘αναλυτικό στην L-II₁’, θα περιέχει εκφράσεις όπως: ‘η τάδε πρόταση είναι αναλυτική στην L-II για κάθε απόδοση τιμών στην ¹p¹’, η οποία ισοδυναμεί²⁵³ με την έκφραση ‘η τάδε πρόταση είναι αναλυτική στην L-II για όλες τις συντακτικές ιδιότητες των τονισμένων εκφράσεων [...]’(I). Τι εννοούμε, όμως, με αυτή την έκφραση, και πώς μπορεί να τυποποιηθεί στη συμβολική γλώσσα S; Αν πούμε αντί της (I) ‘η τάδε πρόταση είναι αναλυτική στην L-II για όλες τις συντακτικές ιδιότητες των τονισμένων εκφράσεων [...] που μπορούν να οριστούν στο S’, τότε ο ορισμός της έννοιας ‘αναλυτικό στην L-II’ δεν θα ικανοποιεί τις απαιτήσεις μας. Διότι όπως ισχύει σε κάθε γλώσσα έτσι και στην S, υπάρχουν αριθμητικές ιδιότητες που δεν μπορούν να οριστούν στο πλαίσιο της S. Επίσης μπορεί να συμβεί, η πρόταση ‘η G₁ είναι αναλυτική στην L-II₁’ η οποία είναι και αναλυτική στην S, να είναι αντιφατική σε ένα πλουσιότερο γλωσσικό συντακτικό S’. Έτσι οδηγούμαστε στην αντίφαση, η φράση ‘για όλες τις συντακτικές ιδιότητες που μπορούν να οριστούν στο S...’, η οποία περιέχεται στο

κριτήριο περί αναλυτικών προτάσεων, παρά το ότι ισχύει για όλες τις ιδιότητες που μπορούν να οριστούν στην S , να μην ισχύει για μια συγκεκριμένη πρόταση που μπορεί να οριστεί αποκλειστικά στο S' .

Στο άτοπο οδηγούμαστε γιατί ο ορισμός της έννοιας 'αναλυτικό' δεν πρέπει να περιορίζεται στις συντακτικές ιδιότητες που μπορούν να οριστούν στο πλαίσιο του S , αλλά πρέπει να αναφέρεται σε κάθε συντακτική ιδιότητα, σε όποια γλώσσα και αν ορίζεται αυτή. Οι συντακτικές αυτές ιδιότητες δεν είναι αριθμήσιμες και επομένως θα υπάρχουν πάντα κάποιες οι οποίες δεν έχουν οριστεί. Ως εκ τούτου δεν πρέπει να αναμένει κανείς ότι το πρόβλημα αυτό θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί μέσω του 'κατάλληλου' ορισμού.

Η ομολογία αυτή από τον ίδιο τον Carnap συνοψίζεται στα εξής δύο θεωρήματα:

- 1) 'Αν η ιδιότητα 'αναλυτικό στην L [L-II]' μπορεί να οριστεί στην L [L-II], τότε η L [L-II] περιέχει αντίφαση' (L.S.L.1937, Th60c.1., 219),
- 2) 'Αν η L [L-II] είναι συνεπής ή τουλάχιστον μη-αντιφατική τότε η ιδιότητα 'αναλυτικό στην L [L-II]' δεν μπορεί να οριστεί στην L [L-II] (L.S.L.1937, Th60c.2., 219),

Τα συγκεκριμένα θεωρήματα συνιστούν δήλωση συμφωνίας προς τον Gödel²⁵⁴ όσον αφορά στην ισχύ του Θεωρήματος Μη-πληρότητας στα παραγωγικά συστήματα, όσο πλούσια σε έννοιες και να είναι αυτά, εφόσον περιέχουν τουλάχιστον την αριθμητική του Peano.

Το πρόβλημα του ορισμού της έννοιας 'αναλυτική πρόταση' ο Carnap θεωρεί ότι μπορεί να το αντιμετωπίζει μέσω της μεθόδου του Γενικού Συντακτικού. Αυτό, όμως, σημαίνει, ότι αυτός θα πρέπει να αρκεστεί σε μια έννοια αλήθειας μη σημασιολογική. Αυτό ο Carnap το αναγνωρίζει. *Δεν αρνείται την έννοια της αλήθειας αλλά την αντικαθιστά με μια ασθενέστερη έννοια, την οποία μπορεί να διαχειριστεί συντακτικά.* Η στάση του Carnap ως προς τη σημασιολογική έννοια της αληθούς πρότασης, δεν θα πρέπει, επομένως, να ερμηνεύεται ως απόρριψη των σημασιολογικών μεθόδων, αλλά ως λύση ανάγκης, στην οποία τον οδηγεί και η απαίτηση για αντιμετώπιση του προβλήματος των αντινομιών.

I. 4.11. Συντακτικές Αντινομίες

Το ερώτημα που θέτει ο Carnap προς απάντηση ορμώμενος, όπως ο ίδιος επισημαίνει (L.S.L p. 211), από τα αποτελέσματα της έρευνας του Gödel είναι: γιατί η αυτό-αναφορικότητα είναι αδύνατον να μην οδηγεί σε αντιφάσεις; Το ερώτημα είναι σημαντικό, διότι δεν σχετίζεται με κάποιον ειδικού είδους λογισμό αλλά, όπως είπαμε, με κάθε σύστημα το οποίο περιέχει αριθμητική. Επειδή η L-II είναι μια συντακτική γλώσσα, ο Carnap ερευνά την αυτό-αναφορικότητα στις ‘συντακτικές’, όπως τις αποκαλεί, αντινομίες (L.S.L.1937, §60_c, 217-8):

του ‘ψεύτη’: ‘εγώ τώρα λέω ψέματα’[S₁] και

του Grelling: ‘το επίθετο ετερολογικός είναι ετερολογικό’[S₂].

Η πρώτη παρατήρηση του Carnap είναι ότι το πρόβλημα της αυτοαναφορικότητας δεν εμφανίζεται ευθέως στο σύστημα της συμβολικής λογικής, αφού σε αυτό δεν έχουμε εκφράσεις της μορφής F(F), όπου F ιδιότητα, αλλά στο τμήμα που τη συνοδεύει και αφορά στις λογικές εκφράσεις.

Η δεύτερη παρατήρησή του είναι ότι οι συντακτικές αντινομίες λειτουργούν μέσα από τη ‘συνήθη’ χρήση των θεμελιωδών εννοιών ‘αληθές’ – ‘ψευδές’, οι οποίες στις συνήθεις γλώσσες χρησιμοποιούνται με τέτοιο τρόπο ώστε τα κατηγορήματα ‘αληθές’ και ‘ψευδές’ τα οποία αναφέρονται στις προτάσεις ‘η S₁ [ή η S₂] είναι αληθής’ και ‘η S₁ [ή η S₂] είναι ψευδής’ αντίστοιχα, να ανήκουν στο ίδιο γλωσσικό σύστημα με την S₁ [ή την S₂].

Ο Carnap ασχολείται ιδιαίτερα με την αντινομία του ‘ψεύτη’²⁵⁵ και την αποδίδει, όπως είπαμε, στο ότι η χρήση των εννοιών ‘αληθές’ – ‘ψευδές’ γίνεται χωρίς κανένα περιορισμό. Ο περιορισμός ο οποίος δεν τίθεται, παρατηρεί, αφορά στο ότι ενώ ως πρόταση αυτή διατυπώνεται σε μια συντακτική γλώσσα, σε αυτήν γίνεται χρήση των μη-συντακτικών εννοιών ‘αληθές’ και ‘ψευδές’. Θα μπορούσε, ως εκ τούτου, να γίνει άρση της αντινομίας, αν τις έννοιες ‘αληθές’ – ‘ψευδές’ μπορούσαν να τις αντικαταστήσουν δύο άλλες έννοιες, συντακτικές μεν, ασύμβατες δε, μεταξύ τους όπως οι έννοιες ‘αληθές’ – ‘ψευδές’.

Έτσι, αντικαθιστά τα κατηγορήματα ‘ψευδές’ και ‘αληθές’ με τα κατηγορήματα ‘μη-αποδείξιμο’ και ‘αποδείξιμο’ αντίστοιχα. Παρατηρεί, όμως, ότι μια μη-αποδείξιμη πρόταση μπορεί να είναι αναλυτική και ως εκ τούτου αληθής και

επομένως οι έννοιες ‘αναλυτικό’ και ‘μη-αποδείξιμο’ δεν είναι μεταξύ τους ασύμβατες. Στη συνέχεια επιχειρεί την αντικατάσταση της έννοιας ‘ψευδές’ με την έννοια ‘απορρίψιμο’, όμως, παρατηρεί ότι αυτή δεν είναι ασύμβατη με την έννοια ‘μη-αποδείξιμο’. Έτσι καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι συντακτικές αντινομίες δεν είναι δυνατόν να αρθούν μέσω των συγκεκριμένων αντικαταστάσεων. Αυτό τον οδηγεί στο εξής συμπέρασμα: σημασιολογικές έννοιες, όπως, ‘αληθές’ και ‘ψευδές’ όχι μόνο δεν μπορούν να οριστούν μέσα σε μια συντακτική γλώσσα με τα μέσα της ίδιας της γλώσσας, αλλά ούτε εκτασιακά δεν μπορούν να συγκροτηθούν αφού τέτοιες έννοιες δεν είναι συντακτικές. Ο Carnap ρητά διατυπώνει τη θέση ότι

[Το κατά πόσο είναι μια πρόταση αληθής ή ψευδής είναι κάτι το οποίο] δεν μπορεί να διαπιστωθεί από τη μορφή της, από το είδος και τη μορφή, δηλαδή, των συμβόλων [στοιχείων] που την αποτελούν. Το λάθος αυτό γίνεται κατ’ επανάληψη από τους Λογικούς γιατί αυτοί, ασχολούνται με λογικές και όχι με περιγραφικές γλώσσες, όπου οι όροι ‘αληθές’ και ‘αναλυτικό’, ‘ψευδές’ και ‘αντιφατικό’ ταυτίζονται αντίστοιχα, και ως εκ τούτου οι έννοιες ‘αληθές’ και ‘ψευδές’ γίνονται συντακτικές (p. 216).

Έτσι αποφασίζει να θέσει τις έννοιες αυτές εκτός Γενικού Συντακτικού, προτιμά να μην ασχοληθεί με τον ορισμό τους, παρά να ερευνήσει τη δυνατότητα για κάτι τέτοιο στο χώρο της σημασιολογίας.

I. 4.12. Αναλυτικότητα και συνωνυμία

Στο εισαγωγικό σημείωμα στην αγγλική έκδοση (1937) της *L.S.L* το οποίο παραθέτει ο ίδιος ο Carnap, αναφέρεται το εξής σχόλιο: ‘μια ουσιαστική διαφορά μεταξύ της γερμανικής έκδοσης της *L.S.L* (1934_b) και της αντίστοιχης αγγλικής είναι η εξής:

i) οι παράγραφοι 34a-i της αγγλικής έκδοσης, στις οποίες περιγράφεται η σημασιολογική μέθοδος ‘απόδοση τιμών – αποτίμηση’, στη γερμανική έκδοση παραλείπονται λόγω έλλειψης χώρου. Ο Carnap πληροφορεί ότι δημοσιεύει την πρότασή του αυτή ανεξάρτητα, στο άρθρο του: ‘Ein Gültigkeitskriterium für die Sätze der klassischen Mathematik’ [‘Ένα κριτήριο εγκυρότητας για τις προτάσεις των κλασσικών μαθηματικών’]

ii) Οι παράγραφοι 60a-d της αγγλικής έκδοσης, στις οποίες αναπτύσσεται ο προβληματισμός του για το αναπόδραστο της εμφάνισης των αντινομιών, όπου συζητείται η αναγνώριση του σημασιολογικού χαρακτήρα των εννοιών ‘αληθές’ ‘ψευδές’, και συμπεραίνεται η ως εκ τούτου ανεπάρκεια της συντακτικής μεθόδου για τον ορισμό τους, επίσης παραλείπονται στη γερμανική έκδοση για τον ίδιο λόγο. Ο Carnap πληροφορεί, ότι το περιεχόμενό τους δημοσιεύεται στο άρθρο του: ‘Die Antinomien und die Unvollständigkeit der Mathematik’ [‘Οι αντινομίες και η μη-πληρότητα των μαθηματικών’].

Είναι γεγονός ότι η μέθοδος της Λογικής Σύνταξης διατηρεί τη συνοχή του επιχειρήματος παρά την απουσία των συγκεκριμένων παραγράφων. Έτσι, ο ερευνητής αντιλαμβάνεται την *L.S.L.* ως μια αμιγώς συντακτική μέθοδο, η οποία αποσκοπεί στον συντακτικό ορισμό αορίστων εννοιών και ειδικά της έννοιας ‘αναλυτική πρόταση’, και έτσι εκτιμάει ως ανώδυνη την απουσία των επίμαχων παραγράφων. Αυτό που είναι εντυπωσιακό, είναι το ότι *την παράληψη των εν λόγω παραγράφων, ανώδυνη θα πρέπει να την θεώρησε τότε, και ο ίδιος ο Carnap*, παρά τη σημασιολογική του παιδεία, σε όποιο βαθμό αυτή εκφράστηκε μέσα από τον λογικισμό, από τον Frege, και παρά τις σημασιολογικές του αναζητήσεις και την επαφή του με τη ‘Φιλοσοφική Εταιρία της Βαρσοβίας’²⁵⁶ ήδη από το 1930. Αυτή ακριβώς η στάση του, κατά την εκτίμησή μας είναι ενδεικτική για το ότι η εξάρτησή του από το περιβάλλον του Λογικισμού υπερίσχυε, τουλάχιστον μέχρι το 1934.²⁵⁷

Εκτιμάμε ότι η αναζήτηση της αναλυτικότητας και στο χώρο της συνωνυμίας είναι απόρροια αυτού του σημασιολογικού στοιχείου που λανθάνει στη φιλοσοφία του Carnap κατά την περίοδο της Λογικής Σύνταξης. Οι αναστολές του και η προσκόλλησή του στην συντακτική μέθοδο λειτουργούν, όμως, κατά τέτοιο τρόπο ώστε στη μέθοδό του η έννοια της συνωνυμίας να απογυμνώνεται από τον σημασιολογικό της χαρακτήρα.

Όπως έχουμε αναφέρει, ο Carnap θέλει το γλωσσικό σύστημα να περιέχει αόριστες έννοιες, όπως ‘αναλυτικό’, ‘περιεχόμενο’, ‘συνέπεια’, κ.ά. Δεν θέλει, όμως, να κάνει σημασιολογία, γι’ αυτό και η εισαγωγή των εννοιών αυτών στο γλωσσικό σύστημα θα πρέπει να γίνει με απολύτως συντακτικούς όρους. Αν το γλωσσικό σύστημα είναι η L-I, αυτό δεν είναι εφικτό γιατί η δυνατότητα συντακτικής έκφρασης των αορίστων εννοιών ξεπερνά την δυνατότητα της L-I. Όπως έχουμε ήδη πει, οι αόριστες έννοιες και συγκεκριμένα η έννοια ‘αναλυτικότητα’ που εν προκειμένω μας ενδιαφέρει, δεν μπορεί, ως εκ τούτου, να εκφραστεί στο πλαίσιο της L-I, δεν είναι, δηλαδή, αριθμητική ιδιότητα και επομένως δεν μπορεί να είναι ούτε και συντακτική.²⁵⁸ Ο Carnap χρειάζεται κατά συνέπεια το νόημα, και έτσι εμπλέκεται στα θολά νερά της συνωνυμίας. Το πρόβλημα τώρα μεταφέρεται από το ερώτημα: ‘ποιες προτάσεις είναι αναλυτικές’ στο ερώτημα: ‘πώς μπορούμε να ορίσουμε πότε δύο προτάσεις είναι συνώνυμες’.

Στην L-I ο Carnap ορίζει ως ‘συνώνυμες’ δύο εκφράσεις όταν αυτές έχουν αλγοριθμικά τις ίδιες λογικές συνέπειες.

Δύο εκφράσεις U_1 και U_2 τις αποκαλούμε συνώνυμες αν κάθε πρόταση G_1 η οποία περιέχει την U_1 είναι λογικά ισοδύναμη (όχι απλά επειδή έχει την ίδια αληθοτιμή) με την πρόταση G_2 η οποία προκύπτει αν στη θέση της U_1 αντικαταστήσουμε την U_2 (p. 42).

Και στη συνέχεια, στηριζόμενος στη λογική ισοδυναμία, αποκαλεί

δύο εκφράσεις συνώνυμες αν και μόνον αν είναι λογικά ισοδύναμες (p. 43. Th. 14.8),

όπου: ‘λογικά ισοδύναμες’ (gehaltgleich / equipollent) ονομάζει δύο προτάσεις – ή δύο σύνολα προτάσεων – που έχουν το ίδιο λογικό περιεχόμενο. Με τον όρο, δε, ‘λογικό περιεχόμενο της G_1 (στην L-I), λέει ο Carnap, κατανοούμε το σύνολο των μη-αναλυτικών προτάσεων (της L-I) οι οποίες είναι συνέπειες της G_1 (στην L-I). Τους ορισμούς των εννοιών αυτών και τις μεταξύ τους σχέσεις τις μεταφέρει ο Carnap

i) στη γλώσσα L-II, όπου έχει να αντιμετωπίσει το πρόβλημα των καθολικών προτάσεων, υποστηρίζοντας και εδώ ότι

αν δύο προτάσεις είναι λογικά ισοδύναμες τότε είναι και συνώνυμες (p. 120, Th.34g.2),

ii) στο Γενικό Συντακτικό, όπου δίνει τον εξής ορισμό:

Έστω μια πρόταση G_1 και έστω U_1 μια έκφραση της G_1 , δηλαδή $[G_1(U_1)]$. Αν υπάρχει μια άλλη έκφραση U_2 , τέτοια ώστε η πρόταση $G_1(U_1)$ να είναι λογικά ισοδύναμη με την πρόταση που θα προκύψει αν η έκφραση U_2 υποκαταστήσει την U_1 στην G_1 , τότε οι εκφράσεις U_1 και U_2 ονομάζονται συνώνυμες (p. 176).

Αυτή η συσχέτιση της έννοιας ‘συνώνυμο’ – και η ως εκ τούτου συσχέτιση της έννοιας ‘αναλυτικό’ – με τη λογική ισοδυναμία μεταξύ προτάσεων του γλωσσικού συστήματος, επιβάλλει τη διάκριση μεταξύ του λογικού και του περιγραφικού λεξιλογίου, εκφρασμένη ως συντακτική ιδιότητα. Αυτό προϋποθέτει την ύπαρξη προτάσεων του γλωσσικού συστήματος που να συνίστανται αποκλειστικά από στοιχεία που να ανήκουν σε ένα λογικό υποσύνολο του γλωσσικού συστήματος.²⁵⁹

Όπως είδαμε, ήδη κατά τον ορισμό στην L-I της έννοιας ‘συνώνυμο’ ο Carnap δεν περιορίζεται στην ταύτιση των αληθοτιμών των δύο προτάσεων G_1 και G_2 προκειμένου να τις χαρακτηρίσει ως λογικά ισοδύναμες. Το ίδιο θα ισχύει κατά μείζονα λόγο, τόσο στην L-II, όσο και στο Γενικό Συντακτικό, αφού οι γλώσσες αυτές κατασκευάστηκαν από τον Carnap τόσο πλούσιες ώστε να περιέχουν καθολικές προτάσεις για τον συντακτικό καθορισμό αόριστων εννοιών. Έτσι, κι επειδή, όπως είπαμε, ο Carnap δεν θέλει να κάνει σημασιολογία, εδώ η έννοια ‘λογικά ισοδύναμες’ αφορά, και στο λογικό περιεχόμενο καθολικών προτάσεων και στο λογικό περιεχόμενο αορίστων εννοιών εκφρασμένο, όμως, με συντακτικό τρόπο.

Προκειμένου να εκφράσει την έννοια ‘συνώνυμο’ ως συντακτική ιδιότητα, καταφεύγει στην έννοια της συνεκτατικότητας. Αναφερόμενος στις περιπτώσεις της συνωνυμίας των κατηγορηματικών ή των συναρτησιακών εκφράσεων (p. 188, Th.53.2), αλλά και γενικότερα στην περίπτωση συνωνυμίας των μερικών προτάσεων (p. 242, Th.65.4) παρατηρεί ότι συνώνυμες προτάσεις του ίδιου τύπου είναι και συνεκτασιακές. Ισχύει, όμως, το αντίστροφο; Οι συνεκτασιακές προτάσεις είναι και συνώνυμες.²⁶⁰

Η πρόθεση του Carnap είναι να εκφράσει την συνωνυμία, όπως έχει αναφερθεί, με όρους συντακτικούς. Αν δείξει ότι το αντίστροφο ισχύει, ότι δηλαδή οι συνεκτασιακές προτάσεις είναι και συνώνυμες, τότε ο στόχος του θα έχει επιτευχθεί.

Η συνθήκη του αντιστρόφου ισχύει για τα εκτασιακά γλωσσικά συστήματα, για τα γλωσσικά συστήματα, δηλαδή, στα οποία οι γλωσσικές εκφράσεις είναι αληθοσυναρτήσεις με μεταβλητές είτε κατηγορηματικές, είτε συναρτησιακές, είτε αντιστοιχούσες, γενικά, σε μερικές προτάσεις. Την εκτασιακότητα των γλωσσικών συστημάτων L-I και L-II κατά τον Carnap την εγγυώνται οι πρωταρχικές προτάσεις PSII 22, 23 (p. 92). Αρκεί επομένως να ορίσει τον εκτασιακό χαρακτήρα και του Γενικού Συντακτικού ως προς τις διαφόρων ειδών (κατηγορηματικές, συναρτησιακές κ.ά) μερικές εκφράσεις²⁶¹ (p. 243-244).

Με προκείμενη την πρόταση: 'το S είναι εκτασιακό γλωσσικό σύστημα', ο Carnap διατυπώνει το εξής θεώρημα:

α) αν το S είναι εκτασιακό ως προς τις κατηγορηματικές προτάσεις, τότε δύο κλειστές μερικές κατηγορηματικές προτάσεις οι οποίες είναι συνεκτασιακές θα είναι και συνώνυμες, β) αν το S είναι εκτασιακό ως προς τις συναρτησιακές εκφράσεις, τότε δύο κλειστές μερικές συναρτησιακές εκφράσεις οι οποίες έχουν το ίδιο πεδίο τιμών θα είναι και συνώνυμες (p. Th.66.I, 244).

I. 4.13 Η μέθοδος του Γενικού Συντακτικού

Το κυρίως ενδιαφέρον , όμως, του Carnap, όπως έχουμε πει, εστιάζεται στη γλώσσα της επιστήμης, προς άρση των ασαφειών που εμπεριέχονται σε αυτή. Επομένως ο στόχος του είναι να ασχοληθεί με τον αποφασίσιμο ή μη-αποφασίσιμο χαρακτήρα των προτάσεων της γλώσσας της επιστήμης μέσα στο λογικό πλαίσιο που του υπαγορεύει αυτή.

Η λογική της επιστήμης – η λογική μεθοδολογία της δηλαδή – είναι για τον Carnap το συντακτικό της γλώσσας της επιστήμης και περιλαμβάνει το καθαρό συντακτικό (*reine Syntax / pure syntax*) το οποίο αφορά σε ορισμούς και σε λογικές συνέπειες και ως εκ τούτου είναι αναλυτικό, και το περιγραφικό συντακτικό (*deskriptive Syntax / descriptive syntax*) το οποίο αφορά σε συντακτικές ιδιότητες και σε σχέσεις μεταξύ προτάσεων που εκφράζουν εμπειρικά δεδομένα.

Το Γενικό Συντακτικό 'S' αποτελεί μια γενική τυπική μέθοδο που αφορά στην έρευνα των εκφράσεων μιας γλώσσας ως προς την θέση και το συντακτικό είδος των συμβόλων των εκφράσεων που αυτή περιλαμβάνει.

Η κατασκευή του, δε, από τον Carnap είναι αποτέλεσμα του ότι εκείνος σε αντίθεση με την άποψη των προγενέστερων του Λογικών αλλά και σε αντίθεση με την δική του προηγούμενη θέση όπως αυτή παρουσιάζεται στο έργο του *Der logische Aufbau der Welt*, δεν μιλάει πλέον για 'την' γλώσσα αλλά υποστηρίζει την δυνατότητα ύπαρξης πλήθους γλωσσικών συστημάτων. Για να εκπληρώνει, όμως, το Γενικό Συντακτικό τον σκοπό για τον οποίο κατασκευάστηκε θα πρέπει η κάθε μια δυνατή γλώσσα – συμπεριλαμβανομένων και των μη-εκτασιακών – να μπορεί να μεταφραστεί στο S. Είναι κάτι τέτοιο δυνατόν; Η απάντηση του Carnap είναι καταφατική.

για κάθε ένα μη-εκτασιακό γλωσσικό σύστημα S_1 , ένα εκτασιακό γλωσσικό σύστημα S_2 μπορεί να κατασκευαστεί, τέτοιο ώστε, το S_1 να είναι μεταφράσιμο στο S_2 (*Extensionalitätsstheese / Thesis of extensionality*, Carnap 1937, 245).

Ο Carnap έχει δείξει πώς με την τυπική μέθοδο της Λογικής Σύνταξης μπορούν να αναπαρασταθούν τυπικά έννοιες (π.χ. συνέπεια, περιεχόμενο κ.ά.) οι οποίες παραδοσιακά θεωρούντο μη-τυποποιήσιμες και χαρακτηρίζονταν ως έννοιες που

αφορούν στη σημασία. Επιπλέον, και το ζήτημα της ερμηνείας – μετάφρασης [Ω] ο Carnap το αντιμετωπίζει μέσα στο S ως

συντακτική συσχέτιση μεταξύ των συντακτικών αντικειμένων (εκφράσεις ή σύνολα εκφράσεων) του γλωσσικού συστήματος S με τα συντακτικά αντικείμενα κάποιου άλλου προς ερμηνεία συστήματος, εφόσον η Ω είναι μια σχέση η οποία συσχετίζει ακριβώς ένα αντικείμενο του προς ερμηνεία γλωσσικού συστήματος σε κάθε αντικείμενο του S και κάθε αντικείμενο του S σε τουλάχιστον ένα αντικείμενο του προς ερμηνεία συστήματος.²⁶² (Carnap 1937, 222)

Επομένως, όλες οι ερωτήσεις που αφορούν στη λογική με την πλατειά έννοια, εξαιρουμένων δηλαδή των ερωτήσεων που αφορούν σε εμπειρικά και σε ψυχολογικά συμβάντα, ανήκουν κατά τον Carnap στο Γενικό Συντακτικό:

εφόσον η λογική τυποποιείται με ένα συγκεκριμένο τρόπο, αποδεικνύεται ότι αυτή δεν είναι τίποτα άλλο παρά το συντακτικό, είτε μιας συγκεκριμένης γλώσσας, είτε των γλωσσών γενικά (p. 233).

Ποια είναι, όμως, η έκταση του Γενικού Συντακτικού, τι ακριβώς εμπεριέχεται σε αυτό; Όπως έχει αναφερθεί έννοιες όπως ‘αναλυτικό’, ‘αντιφατικό’, ‘συνέπεια’ κ.ά. είναι ανέφικτο να οριστούν στο αριθμητικοποιημένο γλωσσικό σύστημα L-I. Επειδή οι όροι και οι προτάσεις του καθαρού συντακτικού δεν είναι για τον Carnap τίποτα άλλο παρά αριθμητικές προτάσεις, και επειδή ο κάθε συντακτικός όρος μπορεί να αντιστοιχίζεται σε έναν αριθμητικό όρο, όπως έχουμε ήδη αναφέρει,

πάντα θα μπορεί να δοθεί ένας πραγματικός αριθμός ο ορισμός του οποίου να μην είναι εφικτός εντός γλωσσικού συστήματος L-I (p. Th.60d.1.,221), [και ως εκ τούτου] ‘για κάθε αριθμητικό σύστημα πάντα θα μπορούμε να θέτουμε i) αόριστους αριθμητικούς όρους και ii) μη-αποφασίσιμες αριθμητικές προτάσεις (p. Th.60.d.2, 221).

Αυτό , όμως, δεν σημαίνει ότι ο εν λόγω πραγματικός αριθμός ή οι αόριστοι αριθμητικοί όροι ή οι μη-αποφασίσιμες αριθμητικές προτάσεις δεν είναι γενικά δυνατόν να ορισθούν. Όπως έχουμε πει, για κάθε όρο πάντα υπάρχει ένας τυπικός ορισμός μέσα στο κατάλληλο αριθμητικό ή γλωσσικό σύστημα. Επομένως, όσον αφορά στο θέμα της αναλυτικότητας για κάθε γλωσσικό σύστημα – έστω για την L-I – πάντα θα υπάρχει ένα άλλο πλουσιότερο σύστημα – η L-II – το οποίο θα περιλαμβάνει την απόδειξη της αναλυτικότητας ή αντιφατικότητας μιας πρότασης G, μη-αποφασίσιμης στο L-I, όπως επίσης θα υπάρχει και μια γλώσσα-αντικείμενο – L-

Γ – στην οποία η L-I είναι γνήσιο υποσύνολο, όπου η G είναι αποφασίσιμη. Δεν είναι , όμως, δυνατόν να υπάρχει γλωσσικό σύστημα μέσα στο οποίο όλοι οι αριθμητικοί όροι να μπορούν να οριστούν ή όλες οι αριθμητικές προτάσεις να είναι αποφασίσιμες. Με άλλα λόγια,

οτιδήποτε μαθηματικό είναι τυποποιήσιμο μέσα σε ένα συγκεκριμένο σύστημα, *όχι , όμως, ως σύνολο τα μαθηματικά* (p. 222).

Όπως αναφέραμε ο Carnap προτείνει το Γενικό Συντακτικό S ως μια γενική τυπική μέθοδο που αφορά στην έρευνα των εκφράσεων μιας γλώσσας ως προς την θέση και το συντακτικό είδος των συμβόλων των εκφράσεων που αυτή περιλαμβάνει, και αποδεικνύει ότι οτιδήποτε αφορά στην λογική ενός οποιουδήποτε γλωσσικού συστήματος μπορεί να μεταφραστεί σε αυτό. Γι' αυτό *δεν καθορίζει ακριβώς τι το S περιλαμβάνει*. Σημασία για τον Carnap έχει το ότι το S έχει τους κατάλληλους μηχανισμούς ώστε μέσα σε αυτό να μπορούν να οριστούν τα λογικά στοιχεία οποιουδήποτε γλωσσικού συστήματος.

I. 4.14. Η διάκριση των εκφράσεων σε περιγραφικές και λογικές

Ο Carnap κρίνει τον παραδοσιακό τρόπο διάκρισης των εκφράσεων σε αναλυτικές [αναλυτικές₀] και συνθετικές ως ανεπαρκή για την εξαντλητική διάκριση των προτάσεων της γλώσσας της επιστήμης. Αυτού του είδους η διάκριση είναι γι' αυτόν ασαφής και ως τέτοια μη-τυποποιήσιμη. Κατά συνέπεια δεν είναι απεικονίσιμη σε ένα συντακτικό.

Αντί του παραδοσιακού αυτού διαχωρισμού, στο πλαίσιο (i) των συμβολικών γλωσσών ο Carnap αντιπροτείνει την διάκριση των εκφράσεων σε *λογικές* και *περιγραφικές*, στηριζόμενος στη διαπίστωση ότι κάθε λογικο-μαθηματικός όρος είναι μεν εντελώς ανεξάρτητος από εξω-λογικούς παράγοντες εξαρτάται, όμως, αποκλειστικά από τους κανόνες μετασχηματισμού, εν προκειμένω τους λογικούς κανόνες του γλωσσικού συστήματος στο οποίο ανήκει. Έτσι, το κριτήριο που προτείνει διατυπώνεται ως εξής:

μια έκφραση θα ονομάζεται *λογική* [U_1] αν είναι δυνατόν να υποδιαιρεθεί σε εκφράσεις του προτασιακού συνόλου Ω_1 , όπου Ω_1 το σύνολο που περιλαμβάνει όλες τις εκφράσεις του S , εφόσον αυτές πληρούν τις εξής συνθήκες: i) αν η μερική έκφραση U_1 ανήκει στο Ω_1 [ή σε κάποιο υποσύνολό του Ω_1], τότε να υπάρχει μια πρόταση G_1 η οποία να μπορεί να υποδιαιρεθεί σε μερικές προτάσεις τέτοιες που να ανήκουν στο Ω_1 [ή στο Ω_i] και μια από αυτές να είναι η U_1 , ii) αν κάθε τέτοια πρόταση G_1 είναι προσδιορισμένη, iii) αν το Ω_1 [ή το Ω_i] περιλαμβάνει εκφράσεις μη υποδιαιρέσιμες περαιτέρω σε εκφράσεις του Ω_1 [ή του Ω_i], iv) αν το Ω_i είναι σύνολο το οποίο περιλαμβάνει μόνον τις βασικές συνέπειες του προτασιακού συνόλου Ω_1 . Αν είναι δηλαδή υποσύνολο ενός συνόλου που ικανοποιεί τις συνθήκες (i) και (ii) (p. 177-178).

Κάθε έκφραση η οποία δεν τηρεί την παραπάνω συνθήκη είναι περιγραφική. Ανήκει δηλαδή στο σύνολο των εκφράσεων το οποίο αποτελείται από συνθετικές εκφράσεις και από εκφράσεις του περιγραφικού αξιωματικού συντακτικού. Για παράδειγμα, η έκφραση 'κάθε σημείο είναι σημείο' είναι περιγραφική πρόταση και ανήκει στο περιγραφικό αξιωματικό συντακτικό του γλωσσικού συστήματος που αφορά στη γεωμετρία. Από τον συγκεκριμένο ορισμό προκύπτει ότι κάθε λογική έκφραση η οποία ανήκει στο γλωσσικό εκείνο σύστημα όπου εφαρμόζεται η εν λόγω συνθήκη, είναι αποφασίσιμη (p. 179).

Όπως έχει αναφερθεί, τον Carnap τον απασχολεί η διάκριση μεταξύ αποφασίσιμων και μη-αποφασίσιμων εκφράσεων όχι στο πλαίσιο των συμβολικών γλωσσών αλλά στο πλαίσιο της γλώσσας της επιστήμης. Και αν, μεν, το γλωσσικό μας σύστημα είναι η γλώσσα κάποιου συγκεκριμένου επιστημονικού τομέα, είναι εντελώς σαφές ποια σύμβολα έχουν λογικό και ποια εξω-λογικό [ή φυσικό] χαρακτήρα. Υπάρχουν, όμως, περιπτώσεις όπου ένα σύμβολο μπορεί να χαρακτηριστεί ως λογικό σε μια φυσική γλώσσα S_1 [όπως είναι γενικά η γλώσσα της επιστήμης] και περιγραφικό σε μια άλλη γλώσσα S_2 .²⁶³ Αυτό κατά τον Carnap οφείλεται στο ότι κάθε μια από τις δύο γλώσσες περιλαμβάνει διαφορετικούς μεταξύ τους φυσικούς κανόνες [P-κανόνες] μετασχηματισμού.

Οι P-κανόνες (P-regeln / P-rules) για τον Carnap είναι δηλαδή συστατικό στοιχείο κάθε μη-τυποποιημένης [φυσικής] γλώσσας. Και είναι ζήτημα συμφωνίας σε πρακτικό επίπεδο, το αν σε ένα γλωσσικό σύστημα θα συμπεριληφθούν αυτοί ή οι άλλοι P-κανόνες, ή το αν μια τυποποιημένη γλώσσα θα περιέχει αποκλειστικά και μόνο λογικούς κανόνες.

Στις γλώσσες L-I και L-II οι κανόνες μετασχηματισμού έχουν τεθεί αποκλειστικά σε λογικο-μαθηματική βάση. Ο περιορισμός, όμως, αυτός δεν υφίσταται για το Γενικό Συντακτικό. Ως εκ τούτου, το πρόβλημα που έχει να αντιμετωπίσει τώρα ο Carnap προκειμένου να δώσει τον ορισμό της έννοιας 'αναλυτικό στο S' βασιζόμενο στην έννοια 'συνέπεια', είναι το ότι ως συνέπειες προτασιακών συνόλων, είναι δυνατόν να προκύψουν τόσο εξω-λογικές [ή φυσικές], όσο και λογικές προτάσεις. Έχουμε επομένως δύο ειδών συνέπειες, τις L-συνέπειες και τις P-συνέπειες. Θα πρέπει επομένως να βρεθεί ένα κριτήριο το οποίο να εξασφαλίζει την ασφαλή διάκριση μεταξύ των δύο. Ο ίδιος ο Carnap επισημαίνει:

η διάκριση μεταξύ P-γλωσσών και L-γλωσσών σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να συγχέεται με τη διάκριση μεταξύ λογικών και περιγραφικών γλωσσών. Η δεύτερη διάκριση βασίζεται σε ένα μηχανισμό συμβόλων – και μάλιστα σε ιδιότητες των κανόνων μετασχηματισμού που υπεισέρχονται στον εν λόγω μηχανισμό. Η πρώτη, όμως, βασίζεται στο είδος των κανόνων μετασχηματισμού που αποδεχόμαστε να περιλαμβάνονται σε μια συγκεκριμένη γλώσσα. Οι L-I και L-II είναι λογικές γλώσσες [και περιγραφικές εφόσον περιλαμβάνουν και σύμβολα μεταβλητών για την περιγραφή συνθετικών προτάσεων] γιατί κάθε συνέπεια σε αυτές είναι L-συνέπεια, και έγκυρες στο πλαίσιό τους είναι μόνο οι αναλυτικές προτάσεις (p. 181-182).

I. 4.15. Κατασκευή γλώσσας με εξω-λογικούς κανόνες μετασχηματισμού

Πιο συγκεκριμένα, το νέο στοιχείο στην κατασκευή μιας γλώσσας η οποία περιλαμβάνει και εξω-λογικούς κανόνες μετασχηματισμού, φυσικούς κανόνες κατά τον Carnap, είναι το ότι μεταξύ των πρωταρχικών προτάσεων της περιλαμβάνει αυτούς τους νόμους που ονομάζουμε ‘νόμους της φύσης’ Μια τέτοια γλώσσα έχει στη δομή της στοιχείο μεταβλητότητας. Εφόσον σε αυτήν εντάσσουμε συγκεκριμένους φυσικούς κανόνες, είναι πολύ πιθανόν να αναγκαστούμε να αλλάξουμε κάποιους εν καιρώ και ως εκ τούτου να διευρύνουμε το γλωσσικό μας σύστημα S_1 ως προς το σύνολο των έγκυρων προτάσεων το οποίο περιέχεται στο S_1 . Θα πρέπει επομένως να έχουμε στη διάθεσή μας ένα κριτήριο το οποίο να μας εξασφαλίζει την διάκριση μεταξύ έγκυρων – λογικών και έγκυρων–φυσικών εκφράσεων στο S_1 .

Είτε, όμως, κάποιες προτάσεις εντάσσονται στο σύνολο των έγκυρων προτάσεων του S_1 είτε όχι, δεν σημαίνει ότι αυτές δεν περιέχονται στο S_1 ως μη-ορισμένες προκείμενες, από τις οποίες προέρχονται άλλες προτάσεις του εν λόγω γλωσσικού συστήματος. Η εμφανής διάκριση που υπάρχει μεταξύ έγκυρων – λογικών και έγκυρων–φυσικών εκφράσεων στο S_1 , αντιστοιχεί ουσιαστικά, κατά τον Carnap, σε διαφορά μεταξύ L-κανόνων και P-κανόνων, και ακριβώς αυτή είναι, κατά την άποψή του, που πρέπει να δοθεί και με τυπικό τρόπο. Η διαφορά αυτή όταν σχετίζεται με πρωταρχικές προτάσεις δεν ταυτίζεται, όπως είπαμε, με τη διαφορά μεταξύ λογικών και περιγραφικών προτάσεων. Διότι ενώ μια λογική πρωταρχική πρόταση πάντοτε αποτελεί λογικό αξίωμα, μια περιγραφική πρωταρχική πρόταση δεν είναι πάντοτε φυσικός κανόνας.²⁶⁴

Με αφορμή το παράδειγμα της προηγούμενης υποσημείωσης 110 μπορεί κανείς να παρατηρήσει το εξής: το γεγονός ότι η G είναι λογικά αληθής [L-κανόνας] μας δίνει την ευχέρεια της αντικατάστασης του κατηγορήματος Q με οποιοδήποτε άλλο κατηγορημα. Είναι επομένως εύκολο να οδηγηθεί κανείς στο συμπέρασμα ότι η δυνατότητα αντικατάστασης χαρακτηρίζει κάθε έκφραση ενός L-κανόνα. Η ιδέα του Carnap είναι, να συνδέσει τη διαφορά μεταξύ L-κανόνων και P-κανόνων με το πότε η συνέπεια G_1 ενός προτασιακού συνόλου στο S_1 , είναι L-συνέπεια. Αρκεί επομένως

να ορίσει, τότε μια πρόταση G που είναι συνέπεια ενός προτασιακού συνόλου Ω_1 στο S , είναι L -συνέπεια. Η G είναι, κατά τον Carnap, L -συνέπεια, αν:

i) τα Ω_1 και G είναι λογικά, ii) αν για κάθε προτασιακό σύνολο Ω_1' και για κάθε G' που προκύπτει από το Ω_1 και την G αντίστοιχα με αντικατάσταση κάθε περιγραφικού τους συμβόλου με άλλη έκφραση του ίδιου γένους,²⁶⁵ εξακολουθεί να ισχύει ότι η G' είναι συνέπεια του Ω_1' , iii) αν η G'' είναι συνέπεια του Ω'' , όπου το Ω'' και η G'' που προκύπτει από την απαλοιφή κάθε περιγραφικού συμβόλου από τα Ω_1' και G αντίστοιχα (p. 181).

Παραδοσιακά, κάθε λογικά έγκυρη πρόταση εφόσον προκύπτει μέσω απόδειξης από πρωταρχικές προτάσεις με εφαρμογή κανόνων λογικής συναγωγής χαρακτηρίζεται ως αναλυτική [L-I]. Ο Carnap, όπως έχει ήδη αναφερθεί, σε μια τέτοια πρόταση αποδίδει τον χαρακτηρισμό λογικά αποδείξιμη [L-d-όρος]. Χαρακτηρίζει, δε, ως αναλυτικές [αναλυτικές₀ και αναλυτικές₁] τις προτάσεις εκείνες οι οποίες προκύπτουν ως λογικές συνέπειες κάθε προτασιακού συνόλου [L-c-όρος].

Οι αποδείξιμες προτάσεις αποτελούν κατά τον Carnap ως εκ τούτου, ένα μέρος των αναλυτικών. Μια αναλυτική πρόταση μπορεί να είναι δηλαδή κατά τον Carnap είτε ένας L-d-όρος, είτε ένας L-c-όρος.

Στις γλώσσες L-I και L-II κάθε συντακτικός όρος ταυτίζεται με τον αντίστοιχο L-όρο. Το 'αποδείξιμο' με το 'L-αποδείξιμο', η 'συνέπεια' με την 'L-συνέπεια', το 'έγκυρο' με το 'αναλυτικό' [αναλυτικό₀], το 'περιεχόμενο' με το 'L-περιεχόμενο'. Τον Carnap τον ενδιαφέρει, όμως, μια γλώσσα που περιλαμβάνει τόσο λογικούς όσο και φυσικούς κανόνες μετασχηματισμού. Σε μια τέτοια γλώσσα οι c-όροι και οι L-c-όροι δεν συμπίπτουν και το 'έγκυρο' δεν ταυτίζεται με το 'αναλυτικό':

Κάθε αναλυτική πρόταση είναι έγκυρη, [όμως, μόνο] κάθε λογικά έγκυρη πρόταση είναι αναλυτική (p. Th.52.I,182).

Παραθέτουμε την ταξινόμηση των περιγραφικών και των λογικών προτάσεων κάθε περιγραφικού και κάθε λογικού γλωσσικού συστήματος, όπως προτείνεται από τον Carnap (p. 185,210).

A) Ταξινόμηση των Περιγραφικών προτάσεων για μια P-γλώσσα.

d-όροι	αποδείξιμοι	— μη-αποφασίσιμοι —		απορρίψιμοι
L-όροι	L- έγκυροι ≡ αναλυτικοί	—συνθετικοί—		L- μη-έγκυροι ≡ αντιφατικοί
P-όροι		P-έγκυροι	P- μη-έγκυροι	
c-όροι	έγκυροι	απροσδιόριστοι	μη-έγκυροι	

B) Ταξινόμηση των Περιγραφικών προτάσεων για μια L-γλώσσα (L-I, L-II).

d-όροι	Αποδείξιμοι	— μη-αποφασίσιμοι —		απορρίψιμοι
L-όροι ≡ c-όροι	Έγκυροι ≡ αναλυτικοί	—απροσδιόριστοι≡συνθετικοί—		μη-έγκυροι ≡ αντιφατικοί

Γ) Ταξινόμηση των Λογικών προτάσεων για μια L-γλώσσα (L-I, L-II).

d-όροι	Αποδείξιμοι	— μη-αποφασίσιμοι —		απορρίψιμοι
L-όροι ≡ c-όροι	έγκυροι ≡ αναλυτικοί		μη-έγκυροι ≡ αντιφατικοί	

II. Η κριτική στην *Logische Syntax der Sprache*.

II. 4.1. Εισαγωγή

Το μεγαλύτερο μέρος της κριτικής την οποία έχει υποστεί η L.S.L. από τη δεκαετία του -30 και μετά, έχει τον χαρακτήρα μάλλον της αντιπαράθεσης προς τον Λογικισμό και τον φορμαλισμό [κριτική Gödel, Friedman], το φιλοσοφικό ρεύμα για το οποίο υπήρξε ευρέως γνωστός ως εκπρόσωπός του ο Carnap κατά ένα μεγάλο μέρος της φιλοσοφικής του πορείας, παρά της κριτικής του συγκεκριμένου έργου του. Την εποχή εκείνη, αλλά και αργότερα, το νέο στοιχείο που εισάγει το έργο αυτό στο φιλοσοφικό χώρο και που στην ουσία απελευθερώνει τη φιλοσοφική σκέψη από τις συμβάσεις του Λογικισμού [κριτική Tarski, Coffa], παραμένει δυσδιάκριτο για τη μεγάλη μερίδα των φιλοσόφων. Γιατί εντοπίζονται, μεν, μέσω της κριτικής οι σημαντικές αδυναμίες του εγχειρήματος, δεν αναδεικνύεται όμως, η καινοτόμος για την εποχή της φιλοσοφική αντίληψη την οποία φιλοδοξεί ο Carnap να κοινωνήσει στον φιλοσοφικό χώρο του Θετικισμού και όχι μόνο, και η οποία προτείνεται i) μέσω της Αρχής της Ανοχής και ii) μέσω του ανοίγματος προς τη σημασιολογία.

Η κριτική στην L.S.L. έχει δύο βασικές συνιστώσες. Η μια αφορά στη συμβατότητα ή μη του εγχειρήματος της L.S.L. με το Θεώρημα Μη-πληρότητας. Είναι εξ αιτίας του που αποτυγχάνει ο Carnap στον ορισμό της έννοιας 'αναλυτική πρόταση' ή όχι; Η άλλη αφορά στο κατά πόσο η επιλογή του Carnap να ορίσει συντακτικά την έννοια 'αναλυτική πρόταση' ταυτίζοντάς την [κατά την άποψη των κριτών του] με την έννοια 'αληθής μαθηματική πρόταση', i) εξαντλεί ή όχι την έννοια 'αναλυτικότητα', ii) εξαντλεί ή όχι την έννοια 'αληθής πρόταση'.

Τα σημαντικότερα προβλήματα, με τα οποία εμπλέκεται η εν λόγω κριτική διαδικασία είναι τα εξής:

- είναι ο Carnap άξιος συνεχιστής του λογικισμού του Frege; [Gödel, Friedman, Ricketts, Goldfarb]
- είναι ο Carnap προσκολλημένος στον εμπειρισμό και στην επαληθευσιοκρατία; [Gödel, Friedman, Coffa, Oberdan, Putnam]

- μπορεί κανείς να διακρίνει μια σημασιολογική συνιστώσα στη μέθοδο της L.S.L. και κατά πόσο αυτή έπεται του σημασιολογικού ορισμού της αληθούς πρότασης από τον Tarski; [Coffa, Tarski, Ricketts, Oberdan, Church, Hintikka]
- η Αρχή της Ανοχής συνιστά πράγματι απελευθέρωση από τον εμπειρισμό; [Putnam, Ricketts]
- είναι ο Carnap εκφραστής συμβατισμού; [Gödel, Friedman]
- είναι το εγχείρημα της L.S.L. φαύλα κυκλικό; [Coffa, Gödel, Friedman, Ricketts, Goldfarb]
- είναι τα μαθηματικά κενά περιεχομένου; [Gödel]
- είναι η αναλυτικότητα αναδρομικά αριθμήσιμη ιδιότητα; [Friedman]
- η αναφορά σε όλο και πλουσιότερες σε έννοιες γλώσσες την οποία επιβάλλει το Θεώρημα Μη-πληρότητας συνιστά καταδικαστικό παράγοντα για τη μέθοδο της L.S.L.; [Gödel, Friedman, Ricketts, Goldfarb]

II. 4.2. Tarski

Περί το 1930, όπου ο Carnap διαμορφώνει τη θέση την οποία κοινοποιεί με τη μέθοδο της Λογικής Σύνταξης [1934-7] και ο Gödel διατυπώνει το Θεώρημα Μη-πληρότητας [1930-1], ο Tarski δίνει τον σημασιολογικό ορισμό της έννοιας ‘αληθής πρόταση’ για τα παραγωγικά συστήματα [1931-5]. Όπως ο Tarski λεπτομερώς αναφέρει (Tarski 1931, 277-278), το σημασιολογικό εγχείρημά του έχει λειτουργήσει καταλυτικά ως προς την εξέλιξη της σημασιολογίας στη φιλοσοφία του Carnap, γιατί προσδιορίζει τις συνθήκες που πρέπει να υφίστανται σε ένα γλωσσικό σύστημα ώστε αυτό να είναι τόσο ισχυρό, ώστε η κατασκευή του κατάλληλου ορισμού για την έννοια της αλήθειας στο σύστημα αυτό, να είναι εφικτή. Ο ίδιος ο Carnap ρητά αναφέρεται στις συζητήσεις του με τον Tarski αναγνωρίζοντας παράλληλα την αποφασιστικής σημασίας συμβολή του δεύτερου στην εξέλιξη των σημασιολογικών μεθόδων.²⁶⁶ Το αν, όμως, η σημασιολογία του Tarski είναι που έκανε τον Carnap να εισάγει στη λογική σύνταξη μη αμιγώς συντακτικά προσδιοριζόμενες σημασιολογικές έννοιες,²⁶⁷ είναι ένα επιπλέον ερώτημα.

Κατ’ αρχήν, ο ίδιος ο Tarski αμέσως μετά την κοινοποίηση της μεθόδου της L.S.L. αναγνωρίζει τη θετική της συμβολή ως προς την εισαγωγή σημασιολογικών εννοιών στο χώρο της σύνταξης και την ως εκ τούτου εμπλοκή τους στην αντιμετώπιση των φιλοσοφικών προβλημάτων.

[η L.S.L. περιέχει] *την πρώτη προσπάθεια να δοθεί ένας ακριβής τυποποιημένος ορισμός μιας γνήσιας σημασιολογικής έννοιας, της έννοιας της συνέπειας* (Tarski [1936] 1956, 413)²⁶⁸.

Αναγνωρίζει, δε, επιπλέον της συντακτικής διαδικασίας και σημασιολογική συνιστώσα στη μέθοδο του Carnap. Κατά την παρουσίαση της δικής του ‘σημασιολογικής συνέπειας’²⁶⁹ αναφέρει:

ο ορισμός της συνέπειας που προτείνεται εδώ [από τον ίδιο] δεν ξεπερνά τα όρια της σύνταξης *έτσι όπως ο Carnap την αντιλαμβάνεται* [ως ευρύτερη, δηλαδή, απ’ ότι ένας παραδοσιακός λογικιστής] (Tarski 1936, 418 υπ.1).

Επιπλέον επισημαίνει ότι στη δουλειά του Carnap, ήδη από το 1929, εμφανίζονται εντελώς όμοιες ιδέες με τις δικές του (Tarski [1931] 1956, 277).²⁷⁰

Οι επισημάνσεις του Tarski ως προς τη σχέση του Carnap με τη σημασιολογία, δεν τον εμποδίζουν να ασκήσει κριτική ως προς την, ανεπαρκή εν κατακλείδι παρουσία του σημασιολογικού παράγοντα στη μέθοδο της Λογικής Σύνταξης. Το αξιοσημείωτο είναι ότι την αποτυχία του εγχειρήματος της L.S.L. δεν την αποδίδει σε αρνητική στάση του δεύτερου προς την αποδοχή των σημασιολογικών μεθόδων ή στο Θεώρημα Μη-πληρότητας, αλλά την εντοπίζει στο ότι ο Carnap ορίζει μια έννοια ‘λογικής συνέπειας’ η οποία του χρειάζεται, μεν, όπως αναφέραμε, για να ορίσει τις έννοιες ‘έγκυρο’, ‘περιεχόμενο’ κ.λ.π., ως c-συνέπειες στην L-II και στο Γενικό Συντακτικό, αλλά η οποία κατά τη γνώμη του δεν είναι οικεία με την αντίληψη που έχουμε για την έννοια αυτή στην καθημερινή μας ζωή.

Η θέση του Tarski απορρέει από το ότι οι δύο φιλόσοφοι μοιράζονται κατά το παρελθόν τις ίδιες φιλοσοφικές ανησυχίες (Carnap Autob. p.60 – 67). Πριν από τη δημοσίευση της διατριβής του Tarski, ο Carnap σε συζητήσεις παρουσία του ίδιου και του Gödel διατυπώνει την άποψη ότι *πρέπει να υπάρχει κάποιος άλλος τρόπος, διαφορετικός από τη συντακτική μέθοδο για να μιλήσει κανείς για τη γλώσσα*. Παρά την άποψη του Wittgenstein, ήδη έχει προτείνει μέθοδο, όπου μπορεί κανείς να αναφέρεται στα συμβάντα μέσω μιας τυποποιημένης πρωτοβάθμιας γλώσσας [O-L] και στις γλωσσικές εκφράσεις μέσω μιας τυποποιημένης δευτεροβάθμιας γλώσσας [M-L]. Όμως, το βασικό ερώτημα το οποίο έχει θέσει εξακολουθεί να παραμένει ανοιχτό: *γιατί να μην μπορεί κανείς να τα κάνει και τα δύο μέσα στην ίδια μετα-γλώσσα, έτσι ώστε να καθίσταται εφικτό το να μιλάει κανείς και για τη σχέση μεταξύ συμβάντων και γλώσσας;*

Στις μεταξύ μας συζητήσεις, αναφέρει ο Carnap, ο προβληματισμός αυτός είχε τεθεί πολλές φορές. Δεν είχαμε όμως καταφέρει να συστηματικοποιήσουμε μια γλώσσα γι αυτό το σκοπό (Autobiography 1963, p.60).

Ο Carnap υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής της έρευνας στη σημασιολογία, την οποία είχε κάνει η σχολή της Βαρσοβίας. Το 1930 επισκέπτεται μετά από πρόσκληση της ‘Φιλοσοφικής Εταιρίας της Βαρσοβίας’ (Warsaw Philosophical Society) τη Βαρσοβία και δίνει διαλέξεις. Στις κατ’ ιδίαν συζητήσεις με τους Tarski, Lesniewski και Kotarbinski τίθεται το ζήτημα, κυρίως από τον Lesniewski, ότι η φορμαλιστική σύλληψη του γλωσσικού συστήματος πρέπει να συμπληρωθεί με μια ερμηνεία του

νοήματος των γλωσσικών εκφράσεων. Και ο Lesniewski, βαθύτατα επηρεασμένος από τον Frege, όπως και ο Kotarbinski, επεξεργάζονται σημασιολογικά ζητήματα εδώ και κάποια χρόνια:

Η δουλειά τους αυτή δεν είχε φτάσει ποτέ σε εμάς και στους περισσότερους φιλόσοφους ανά τον κόσμο, διότι δημοσιεύονταν μόνο στα πολωνικά, λέει ο Carnap (Autobiography 1963, p.30-1).

Ο Carnap από εκείνη την εποχή υποστηρίζει, ότι ένα σημαντικό βήμα για την ανάπτυξη της ανάλυσης της γλώσσας συνιστά η *συμπλήρωση του συντακτικού με τη σημασιολογία*, δηλαδή, με τη θεωρία που αφορά στις έννοιες 'νόημα' και 'αλήθεια'. Ανάλυση των εννοιών αυτών έχει ήδη πραγματοποιηθεί από τους Lesniewski και Kotarbinski, και ακολουθεί ο Tarski με τη γνωστή διατριβή περί του ορισμού της σημασιολογικής έννοιας της αλήθειας, η οποία στην Πολωνία γίνεται γνωστή από το 1929-30 (Autob. 1963, p.60). Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο ο Tarski, τα τρωτά της μεθόδου της Λογικής Σύνταξης δεν τα χρεώνει στην αδιαφορία του Carnap για τις σημασιολογικές μεθόδους, αλλά στην, κατά την άποψή του, *εγγενή ασάφεια* την οποία φέρει η έννοια 'συνέπεια' τόσο στο επίπεδο της αυστηρής τυπικής έρευνας όσο και στο επίπεδο της καθημερινής χρήσης. Η άποψη του Tarski είναι ότι:

Η τυποποιημένη έννοια της συνέπειας, όπως αυτή γενικά χρησιμοποιείται από τους Λογικούς,²⁷¹ σε καμία περίπτωση δεν ταυτίζεται με την κοινή αντίληψη που έχουμε γι' αυτήν (Tarski 1936, 411).

Για παράδειγμα, στο πλαίσιο της *c*-μεθόδου και κατά την εφαρμογή του λεγόμενου νέου κανόνα λογικής συναγωγής,²⁷² παρά το ότι οι προτάσεις $F_0 F_1 F_2 \dots F_n$ έχουν αποδειχθεί, η πρόταση $(x)F(x)$ θεωρείται αποδεδειγμένη μόνο διαισθητικά. Κατά την άποψη του Tarski ένας τέτοιος συναγωγικός κανόνας είναι, τηρούμενης της μαθηματικής αυστηρότητας, εφαρμόσιμος μόνο στην περίπτωση που διαθέτουμε ένα γλωσσικό σύστημα μέσα στο οποίο έχουμε αποδείξει την ισχύ απείρων σε πλήθος τέτοιων προτάσεων, πράγμα πρακτικά ανέφικτο.

Όσο για τη δεύτερη και ουσιαστική, κατά τον Tarski, προσπάθεια του Carnap στο να ορίσει την έννοια 'συνέπεια' ως κεντρική στην L-II, αφού ξεφεύγει από την κλασσική φορμαλιστική διαδικασία, κατά την άποψή του αποτυγχάνει γιατί στηρίζει τον ορισμό της στην έννοια 'αντίφαση' την οποία ο Carnap θεωρεί γνωστή εκ του ότι έχει ορίσει ήδη δια της μεθόδου της 'απόδοσης τιμών', την έννοια της αναλυτικότητας. Κατά τον Carnap,

μια πρόταση G_1 ονομάζεται λογική συνέπεια των προτάσεων του συνόλου Ω_1 αν το σύνολο Ω_1 και η άρνηση της G_1 συνιστούν αντίφαση' (Carnap 1937, 117).

Το αποφασιστικής σημασίας στοιχείο στον ορισμό αυτό, λέει ο Tarski, είναι η έννοια 'αντίφαση', 'έννοια ιδιαίτερη και υπερβολικά περίπλοκη' (Tarski 1936, 414).

II. 4.3. Gödel²⁷³

Η άλλη ανάγνωση της *L.S.L* θεωρεί ότι μεταξύ της μεθόδου της Λογικής Σύνταξης και του Θεωρήματος Μη-πληρότητας δεν υπάρχει συμβατότητα. Οι φιλόσοφοι οι οποίοι υποστηρίζουν τη θέση αυτή θεωρούν τη *Λογική Σύνταξη* σαν έκφραση των θέσεων του χώρου από τον οποίο έλκει την φιλοσοφική του καταγωγή ο Carnap είτε αυτός λέγεται εμπειρισμός, είτε επαληθευσιοκρατία, είτε λογικισμός. Ο Gödel,²⁷⁴ είναι μεταξύ των πρώτων οι οποίοι από την εποχή της κοινοποίησης του Θεωρήματος και μετά, εξακολουθούν να υπεραμύνονται αυτής της θέσης.

Κατά τον Gödel η εμπειριστική προσκόλληση του Carnap εκδηλώνεται στο εγχείρημα αυτό σε τρεις διαδικασίες: i) στην προσπάθειά του να ορίσει τις αόριστες έννοιες της μαθηματικοποιημένης μετα-γλώσσας L-II, ii) στην προσπάθειά του να μένει φιλοσοφικά αποδεκτός για τους άλλους εμπειριστές, iii) στην ταύτιση της μη-εμπειρικής αλήθειας με τη μαθηματική αλήθεια.

Την αδυναμία της μεθόδου της Λογικής Σύνταξης ως προς την προσπάθεια ορισμού αόριστων εννοιών της L-II και συγκεκριμένα της έννοιας ‘αναλυτικότητα’, ο Gödel την αποδίδει στη χρήση των κανόνων τους οποίους ο Carnap υιοθετεί σαν συντακτικούς, καθώς και στην έννοια ‘αντίφαση’ [όπως και ο Tarski]. Γιατί, προκειμένου ο Carnap να αντιμετωπίσει τον περιορισμό, τον οποίο θέτει εμμέσως το Θεώρημα Μη-πληρότητας,²⁷⁵ και για να αποδείξει τη μη-αντιφατικότητα της έννοιας ‘αναλυτικότητα’, χρησιμοποιεί συντακτικούς κανόνες οι οποίοι πρέπει να είναι εκ των προτέρων αποδεκτοί ως μη αντιφατικοί, ενώ συγχρόνως, ως υποστηρικτής της φορμαλιστικής άποψης [ο Carnap, κατά τον Gödel την ασπάζεται πλήρως] υποστηρίζει ότι τα εμπειρικά γεγονότα υπάρχουν εκ των προτέρων, και ότι η εισαγωγή της λογικής και των μαθηματικών του συστήματος γίνεται εκ των υστέρων,²⁷⁶ χωρίς αυτή να επηρεάζει την εκ των προτέρων ύπαρξη των εμπειρικών γεγονότων.

Ο Gödel υποστηρίζει ότι η μη-αντιφατικότητα των συντακτικών κανόνων δεν είναι πάντοτε εκ των προτέρων δεδομένη:

ένας κανόνας που αφορά στην αλήθεια των προτάσεων (sentences) μπορεί να χαρακτηριστεί συντακτικός ή αν είναι εκ των προτέρων γνωστό ή αν από τον τρόπο τυποποίησής του καθίσταται σαφές, ότι δεν αφορά στην αλήθεια ή στο ψεύδος εμπειρικών προτάσεων (Gödel, III §11).²⁷⁷

Εφόσον ικανοποιείται η συγκεκριμένη απαίτηση ο εν λόγω κανόνας σύνταξης είναι μη-αντιφατικός (Gödel, III §12, υποσ.11). Στην αντίθετη περίπτωση, μέσω του συντακτικού κανόνα είναι δυνατόν να συναχθεί οποιαδήποτε πρόταση, συμπεριλαμβανομένων των εμπειρικών, οπότε δεν επιτυγχάνεται η πλήρης διάκριση μεταξύ λογικο-μαθηματικών και εμπειρικών γεγονότων, και αυτό δεν συνάδει με την, κατά τον Gödel, εμπειριστική προσέγγιση του Carnap. Υποθέτοντας, τώρα, ότι ο ορισμός αόριστων εννοιών [της αναλυτικότητας εν προκειμένω] επιτυγχάνεται με την εισαγωγή καταλλήλων μη-αντιφατικών συντακτικών κανόνων, αυτοί με τη σειρά τους θα εισαγάγουν λογικές και μαθηματικές έννοιες οι οποίες λόγω του Θεωρήματος Μη-πληρότητας δεν θα ανήκουν στο συντακτικό σύστημα στο οποίο ανήκει ο εν λόγω κανόνας, αλλά σε μια ισχυρότερη από αυτό, L-II [M-L]. Σε αυτή την περίπτωση η σύγκρουση μεταξύ της Λογικής Σύνταξης και του Θεωρήματος Μη-πληρότητας οδηγεί, κατά τον Gödel, σε φαύλο κύκλο στην *L.S.L.*, και η προσφυγή του Carnap στην επαγωγική διαδικασία δεν μπορεί να συνιστά την λύση του προβλήματος. Γιατί κατά την άποψή του, ‘δεν μπορεί η λογικο-μαθηματική εποπτεία να αντικατασταθεί από συμβάσεις μόνο, παρά από συμβάσεις οι οποίες περιλαμβάνουν και εμπειρική γνώση και ισάξιο λογικό και μαθηματικό περιεχόμενο’ (Gödel 1953/9-V, §4). Άλλωστε, είναι το ίδιο το Θεώρημα Μη-πληρότητας το οποίο μας απαγορεύει να θεωρήσουμε τη λογική και τα μαθηματικά ως πλήρως συμβατικά, τονίζει.

Φαύλο κύκλο έχει επίσης ως επίπτωση ο εμπειρισμός του Carnap, εμφανιζόμενος ως προσπάθεια αποδοχής της Λογικής Σύνταξης από το σύνολο των εμπειριστών. Κατά την εκτίμηση του Gödel, προκειμένου η μέθοδος του να γίνει αποδεκτή από τους εμπειριστές, i) ο Carnap αναγκάζεται να συμβιβαστεί με το πεπερασμένο συντακτικό της O-L αφού, στην αντίθετη περίπτωση,

το όλον εγχείρημα ανατρέπεται [...] [αφού] αντί να δικαιολογήσουμε τα λογικο-μαθηματικά αξιώματα μέσω της αναγωγής τους σε συντακτικούς κανόνες, αυτά τα ίδια αξιώματα καθίστανται αναγκαία για τη δικαιολόγηση των συντακτικών κανόνων (Gödel 1953/9-III, § 18,19), και ii)

Ως εκ τούτου οδηγείται, όπως είδαμε, στο να αποδείξει ότι η εισαγωγή της Λογικής και των μαθηματικών σε μια γλώσσα ακολουθεί της ύπαρξης εμπειρικών γεγονότων,

των οποίων ο ρόλος όσον αφορά στην απόκτηση γνώσης για τον κόσμο οφείλει να είναι επικουρικός.

Το ζήτημα είναι ότι κατά τον Gödel, η L.S.L. παραμένει μια μέθοδος ασύμβατη με τον εμπειρισμό παρ' όλες αυτές τις, κατά την εκτίμησή του, 'εκπτώσεις' του Carnap προς χάριν του εμπειρισμού. Γιατί, για να συμβαίνει το αντίθετο, για να είναι, δηλαδή, η L.S.L. συμβατή με τον εμπειρισμό, θα πρέπει αυτή α) να περιλαμβάνει έννοιες κατασκευάσιμες μέσω πεπερασμένου αριθμού βημάτων, όπως ήδη αναφέραμε, και β) να περιλαμβάνει 'μόνο αποδεικτικές διαδικασίες που δεν μπορούν από κανένα γνώστη του: πώς αυτές εφαρμόζονται, να αμφισβητηθούν' (Gödel 1953/9-III, §18). Αν το (α) δεν ισχύει, το γλωσσικό σύστημα περιλαμβάνει τόσο αφηρημένες όσο και μη-κατασκευάσιμες λογικά²⁷⁸ έννοιες. Αν το (β) δεν ισχύει το γλωσσικό σύστημα περιλαμβάνει μη-κατασκευάσιμα λογικο-μαθηματικά αξιώματα (Gödel 1953/9-III, §19,20).²⁷⁹ Στην LS.L δεν ισχύει ούτε το (α) ούτε το (β). Ως εκ τούτου κατά τον Gödel, αυτή δεν υπηρετεί τον εμπειρισμό.

Η τρίτη διαδικασία κατά την οποία εκδηλώνεται ο εμπειρισμός του Carnap αφορά στην υλοποίηση της θέσης των Λογικιστών,²⁸⁰ την οποία ο Carnap ερμηνεύει, κατά τον Gödel, χοντρικά ως εξής: αφού τα μαθηματικά δεν είναι παρά μια εξ ολοκλήρου δική μας δημιουργία, η θεμελίωση τους μπορεί να γίνει στη Λογική. Επιπλέον, ο Gödel θεωρεί ότι ο Carnap υιοθετεί τη θέση του Κύκλου της Βιέννης για την 'αλήθεια'.²⁸¹ Έτσι και σε συνδυασμό με την Αρχή της Ανοχής ο Carnap ερμηνεύει, κατά τον Gödel, τη λογική ή τα μαθηματικά ως το πιο κατάλληλο πλαίσιο για την αναγωγή σε αυτό ενός γλωσσικού συστήματος και τις λογικο-μαθηματικές αλήθειες ως αλήθειες πλαισίου αποδίδοντάς τους έναν τεχνικό ορισμό που να ισχύει για κάθε τυπικό γλωσσικό σύστημα. Ως τέτοιες οι αλήθειες αυτές καθώς και οι λογικά ισοδύναμες αυτών προτάσεις, ούτε περιγράφουν ούτε αναπαριστούν κάποιο πεδίο του πραγματικού κόσμου. Συνέπεια του ορισμού αυτού είναι το ότι οι λογικο-μαθηματικές αλήθειες, ταυτιζόμενες με τις μη-εμπειρικές αλήθειες έχουν μηδενικό περιεχόμενο, αφού στην L.S.L., η έννοια 'περιεχόμενο' ταυτίζεται με την έννοια 'εμπειρικό περιεχόμενο'.

Ο Gödel αντιτίθεται πλήρως στη θέση αυτή υποστηρίζοντας ότι τα μαθηματικά φέρουν δικό τους περιεχόμενο:

Οι μαθηματικές ή οι λογικές προτάσεις δεν έχουν περιεχόμενο μόνο στην περίπτωση που ο όρος 'περιεχόμενο' εκλαμβάνεται εξ αρχής με τρόπο αποδεκτό από τους εμπειριστές, [αν] και δεν είναι καν

καθορισμένο τι ακριβώς ο όρος αυτός περιλαμβάνει ούτε ακόμα και από το πρίσμα των εμπειριστών. (Gödel 1953/9-III, §5).

Ο Gödel θεωρεί, δηλαδή, ότι η έννοια 'περιεχόμενο' εκτός της εμπειρικής συνιστώσας περιλαμβάνει και μια νοητική συνιστώσα. Στα μαθηματικά αποδίδει αυτή τη νοητική συνιστώσα την οποία θεωρεί συμβατή με κάθε αισθητηριακή εμπειρία και την ταυτίζει με το μαθηματικό περιεχόμενο (Gödel 1953/9-III, §34). Η νοητική ή μαθηματική συνιστώσα της έννοιας 'περιεχόμενο', κατά τον Gödel, με κανένα τρόπο δεν μπορεί να απαλειφθεί. Αν κάποιες λογικο-μαθηματικές έννοιες ή αξιώματα του αρχικού συστήματος οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν στην απόδειξη περί συνέπειας (consistency proof) του εν λόγω συστήματος δεν περιέχονται στο σύστημα, τότε οι λογικο-μαθηματικές έννοιες οι οποίες θα τις αντικαταστήσουν θα πρέπει να έχουν την ίδια ισχύ [αποδεικτική, ερμηνευτική κ.α.]. Το γεγονός αυτό

αποκαλύπτει μια αρχή η οποία μπορεί να ονομαστεί ως: 'αδυναμία απαλοιφής' (non-eliminability) του λογικο-μαθηματικού περιεχομένου ενός αξιωματικού συστήματος μέσω της συντακτικής ερμηνείας' (Gödel 1953/9-III, §28),

και κατ' επέκταση ως αδυναμία ταύτισης των μαθηματικών αληθειών με την αναλυτικότητα [ως έννοιας συντακτικής]. Επομένως το εγγείρημα του Carnap, κατά τον Gödel, αποτυγχάνει και γιατί αυτός '[...] αποκαλεί 'περιεχόμενο' μόνο το 'εμπειρικό περιεχόμενο' (Gödel 1953/9-V, §9), και απαλείφει τα μαθηματικά ως κενά [λογικού] περιεχομένου. Επιπλέον,

η μέθοδος της αντικατάστασης της λογικο-μαθηματικής εποπτείας με κανόνες που αφορούν στην χρήση συμβόλων αποτυγχάνει [και για το ότι] καταστρέφει κάθε λόγο για να αναμένει κανείς μη-αντιφατικότητα, πράγμα που είναι ζωτικής σημασίας και για τα καθαρά και για τα εφηρμοσμένα μαθηματικά [...] διότι για την απόδειξη συνέπειας στα μαθηματικά κανείς χρειάζεται, ή μαθηματική εποπτεία ανάλογη με αυτή που απαιτείται για να διακρίνει την αλήθεια των αξιωμάτων, ή γνώση των εμπειρικών γεγονότων που εμπεριέχουν ισοδύναμο λογικο-μαθηματικό περιεχόμενο (Gödel 1953/9-III, §29).²⁸²

Εν κατακλείδι, η αντίθεση του Gödel με την L.S.L του Carnap αφορά στο πώς συνδέονται μεταξύ τους μαθηματικά και κόσμος για την απόκτηση της γνώσης του δεύτερου. Όπως έχουμε αναφέρει, κατά τον Gödel ο Carnap θεωρεί ότι περιεχόμενο έχουν μόνον οι νόμοι της φύσης. Οι νόμοι των μαθηματικών στερούνται

περιεχομένου και ο ρόλος τους είναι, ως προς αυτό το θέμα, επικουρικός. Αντίθετα ο ίδιος αποδίδει, όπως έχουμε πει, στα μαθηματικά μια νοητική συνιστώσα περιεχομένου την οποία θεωρεί συμβατή με κάθε αισθητηριακή εμπειρία. Όπως υποστηρίζει, αν η λογικο-μαθηματική εποπτεία είναι αποδεκτή, η βεβαίωση περί της ύπαρξης λογικο-μαθηματικού περιεχομένου συνιστά συνέπεια της εν λόγω αποδοχής. Αλλά και αν η λογικο-μαθηματική εποπτεία κριθεί απορριπτέα, τότε τα μαθηματικά αξιώματα καθίστανται υπό αναίρεση, και ακριβώς γι αυτό η θέση ότι αυτά φέρουν κάποιο εξω-εμπειρικό περιεχόμενο, ενισχύεται (Gödel 1953/9-III, §34). Πώς συμβιβάζει, όμως, ο Gödel το ότι τα μαθηματικά έχουν δικό τους περιεχόμενο, με το ότι είναι συμβατά με κάθε δυνατή αισθητηριακή εμπειρία; Ο Gödel απαντάει ως εξής:

Οι νόμοι της φύσης χωρίς μαθηματικά είναι τόσο κενοί περιεχομένου, όσο και τα μαθηματικά χωρίς τους νόμους της φύσης. *Μόνο μαζί, νόμοι της φύσης και μαθηματικά έχουν συνέπειες επιβεβαιώσιμες από την αισθητηριακή εμπειρία.* Αυθαιρέτως αποδίδεται όλο το περιεχόμενο στους νόμους της φύσης [...] Αυτό που προσθέτουν στους φυσικούς νόμους τα μαθηματικά δεν είναι κάποιες νέες ιδιότητες της φυσικής πραγματικότητας αλλά μάλλον ιδιότητες των εννοιών που αναφέρονται στη φυσική πραγματικότητα, δηλαδή των εννοιών που αναφέρονται στους συνδυασμούς των πραγμάτων. [...] τέτοιες ιδιότητες μας είναι τόσο αντικειμενικές όσο και οι ιδιότητες της φυσικής πραγματικότητας, αλλά και επιβεβαιώσιμες μέσω αισθητηριακής εμπειρίας'. (Gödel 1953/9-III, §34).

Η θέση επομένως των λογικιστών και, κατά τον Gödel, του Carnap στην *L.S.L.* που αφορά στο περιεχόμενο, μειονεκτεί στο ότι αυτή *αντιμετωπίζει με διαφορετικό τρόπο δύο ανάλογες μεταξύ τους καταστάσεις*. Κατά τον Gödel, είναι αυθαίρετο το να αποδίδεται ολόκληρο το περιεχόμενο στους φυσικούς νόμους, για τον εξής λόγο: αν η απόδοση περιεχομένου στα μαθηματικά θεωρείται ανθρωπομορφική ενέργεια, το ίδιο μπορεί κανείς να ισχυριστεί και για την απόδοση περιεχομένου στους νόμους της φύσης, γιατί, σύμφωνα με το πρόγραμμα του λογικισμού, η εμπειρική επιστήμη επίσης μπορεί να θεωρηθεί ως κενή περιεχομένου, αφού οι εμπειρικές έννοιες ορίζονται μέσω της απαρίθμησης όλων των αντικειμένων που εμπίπτουν σε αυτές (Gödel 1953/9-III, §34).

Από το παραπάνω απόσπασμα αντιλαμβανόμαστε ότι ο Gödel αναφέρεται με τέτοιο τρόπο στις λογικο-μαθηματικές έννοιες, ως αυτές να αναφέρονται στη σύνδεση των πραγμάτων της φυσικής πραγματικότητας. Τα ερωτήματα τα οποία έπονται είναι τα εξής: πώς επιτυγχάνεται κατά τον Gödel η συσχέτιση της διάνοιας με

τον εξωτερικό κόσμο; Πώς συνδέονται μεταξύ τους οι νόμοι της φύσης με τους νόμους των μαθηματικών; Ο Gödel απαντάει:

[...] ενώ δια των αισθήσεων γνωρίζουμε συγκεκριμένα αντικείμενα, τις ιδιότητές τους και τις μεταξύ τους σχέσεις, μέσω της λογικο-μαθηματικής σκέψης συλλαμβάνουμε τις πιο γενικές (συγκεκριμένα τις τυπικές) έννοιες και τις μεταξύ τους σχέσεις, οι οποίες είναι διαχωρισμένες από τη χωρο-χρονική πραγματικότητα, αφού η τελευταία είναι πλήρως καθορισμένη από την ολότητα των [αισθητηριακών] αντικειμένων, χωρίς να γίνεται κάποια αναφορά στις τυπικές έννοιες' (Gödel 1953/9-III, §43).

Για τον Gödel επομένως ο κόσμος της εμπειρίας υπάρχει ανεξαρτήτως των μαθηματικών. Τα μαθηματικά εφαρμόζονται στην ανεξάρτητα από αυτά καθορισμένη φυσική δομή, μόνο μέσω της ενσωμάτωσης των μαθηματικών εννοιών στους όρους που περιγράφουν αυτή τη δομή. Με αυτή την έννοια, τα μαθηματικά εισέρχονται στον τρόπο που αφορά, στο πώς ο κόσμος μας αναπαριστάται. Η θέση αυτή απεικονίζεται, κατά τον Gödel, στη γλώσσα ως εξής: προκειμένου να περιγράψουμε τον κόσμο μέσω ενός προγράμματος σύνταξης χρησιμοποιούμε δύο είδη εννοιών [κατηγορημάτων]: αυτές τις οποίες περιγράφουν πεπερασμένοι συνδυασμοί συμβόλων εντός των ορίων 'αυτού που δίδεται άμεσα στην εποπτεία των αισθήσεων', και αυτές τις οποίες αποκαλούμε 'αφηρημένες' [όπως η έννοια 'απόδειξη', 'συνάρτηση', 'άπειρο σύνολο', κ.ά.]. Οι έννοιες αυτές υπεισέρχονται σε θεωρητικές κατασκευές οι οποίες απέχουν παρασάγγες από το 'άμεσα αντιληπτό μέσω των αισθήσεων' και απ' ό,τι περιλαμβάνεται μέσα στη χωρο-χρονική πραγματικότητα. Ο συνδυασμός τέτοιων κατασκευών με όρους οι οποίοι αφορούν σε αισθητηριακά δεδομένα οδηγεί σε εκφράσεις [όπως είναι οι καθολικές προτάσεις, για παράδειγμα] οι οποίες δύναται να γίνονται αντιληπτές μόνον εφόσον αποδεχόμαστε το ότι στηρίζομαστε σε κάποια μαθηματική εποπτεία, στην οποία η εμπειρία δεν έχει καμία πρόσβαση. Αφετέρου, σε μια τέτοια πρόταση εμπλέκεται και η εμπειρική εποπτεία. Ως εκ τούτου, ο Gödel υποστηρίζει ότι η δυνατότητα σαφούς διάκρισης των εκφράσεων της γλώσσας της επιστήμης σε λογικές – περιγραφικές είναι αμφισβητήσιμη.

Όπως διαπιστώνεται, η αντίθεση του Gödel αφορά στην καρδιά του εγχειρήματος των θετικιστών, οι οποίοι θεωρούν ότι οι μαθηματικές αρχές μπορούν να εκφραστούν μέσω αναλυτικών προτάσεων. Και εφόσον η προσπάθεια της αναγωγής των μαθηματικών στο συντακτικό κατά τον Gödel, καταρρέει, καταρρέει

συγχρόνως και κάθε προσπάθεια υποστήριξης της αναλυτικότητας²⁸³ ως στοιχείου που χαρακτηρίζει τις μαθηματικές προτάσεις.

II. 4.4. Οι εμπειριστικές καταβολές του Carnap και το Θεώρημα Μη-πληρότητας απειλούν τη Λογική Σύνταξη

Οι δύο, σχεδόν αντιδιαμετρικές αναγνώσεις της L.S.L. τις οποίες εκθέσαμε, μεταφέρονται αλώβητες κατά το μεγαλύτερο μέρος και αρκετά αργότερα, μετά από τη δημοσίευση του άρθρου: ‘Δύο Δόγματα του Εμπειρισμού’ [1953] από τον Quine, όπου επίσημα κοινοποιείται ο διάλογος μεταξύ των δύο φιλοσόφων, που αφορά στη δυνατότητα διάκρισης των προτάσεων σε αναλυτικές και συνθετικές, και συνεχίζουν να υφίστανται και μετά το θάνατο του Carnap.

Καταγράφουμε τη θέση του Friedman ως αυτήν η οποία μέσα από μια Quine-ιανού τύπου κριτική αμφισβήτησης της δυνατότητας διάκρισης των προτάσεων σε λογικές και περιγραφικές, εκπροσωπεί κατά τη δεκαετία του –80 και μετά, την άποψη ότι η λογική σύνταξη καταρρέει υπό το βάρος του Θεωρήματος του Gödel, το οποίο στην ουσία υποστηρίζει τη μη-δυνατότητα της χάραξης της παραπάνω διάκρισης με σαφή και απόλυτο τρόπο.

II. 4.4. 1. Friedman

Ο Friedman ακολουθεί την ανάγνωση του Gödel για την L.S.L., συμφωνώντας μαζί του ως προς τη βασική θέση ότι το Θεώρημα Μη-πληρότητας υποσκάπτει την μέθοδο της Λογικής Σύνταξης (Friedman 1988)²⁸⁴ Η κριτική του, όμως, σε αντίθεση με αυτή του Gödel, δεν αφορά στο περιεχόμενο των μαθηματικών, αλλά στο πώς δυνάμεθα να τα γνωρίζουμε.

Κατά τον Friedman, το βασικό κίνητρο του Carnap, το οποίο υφίσταται καθ’ όλη τη φιλοσοφική του πορεία, είναι το εξής: να δώσει απάντηση στο καντιανό ερώτημα: ‘πώς είναι δυνατή η γνώση των μαθηματικών’, μέσω της σαφούς διάκρισης αναλυτικών-συνθετικών, λογικών-εμπειρικών αληθειών. Κατατάσσοντας τα μαθηματικά στις αναλυτικές προτάσεις, προσπαθεί να δώσει ένα κατασκευαστικό ορισμό της αναλυτικότητας, και κατ’ αυτόν τον τρόπο να εξασφαλίσει την αποδοχή και των μαθηματικών, με απώτερο σκοπό την εξασφάλιση της δυνατότητας ερμηνείας της επιστήμης (1988, 82). Η μέθοδος την οποία ακολουθεί ο Carnap, κατά

τον Friedman καταρρέει γιατί η ισχύς του Θεωρήματος Μη-πληρότητας του δημιουργεί το εξής μείζον πρόβλημα: ενώ η μέθοδος της L.S.L απαιτεί η έννοια της αναλυτικότητας για να οριστεί, να είναι αναδρομική, κάτι τέτοιο δεν μπορεί να εξασφαλιστεί. Ο Friedman θεωρεί ότι η λογική σύνταξη είναι αδόκιμη, όχι μόνον γιατί αποτυγχάνει στον τελικό της σκοπό, αλλά και γιατί από το αρχικό της κιάλας βήμα, συγκρούεται με το Θεώρημα Μη-πληρότητας.

Την πρώτη σύγκρουση την εντοπίζει στη μέθοδο της αριθμητικοποίησης γιατί θεωρεί ότι ο Carnap την εισηγείται προκειμένου, μεταξύ άλλων, να λύσει το πρόβλημα που προκύπτει από το Θεώρημα. Στηρίζεται στην φράση του Carnap, ‘we shall formulate the syntax of I [L-I] – as far as it is definite – in I itself’ (Carnap 1937, § 18 p.53), ερμηνεύει τον όρο ‘definite’ ως ‘recursive’ (1999, p.204 n.15 /1992, p.58 n.13) και υποστηρίζει ότι

[μπορεί κανείς να δει την εν λόγω ερμηνεία στην § 19] όπου ο Carnap εξηγεί, πώς η αριθμητικοποίηση του συντακτικού μας επιτρέπει να ξεπεράσουμε τους ενδοιασμούς του Wittgenstein’ (1999, p.201 n.5),²⁸⁵

υπονοώντας κατ’ αυτόν τον τρόπο ότι στο πλαίσιο της L-I η αριθμητικοποίησή της, λύνει και το πρόβλημα που προκύπτει και εξ αιτίας του Θεωρήματος.

Ο Friedman ισχυρίζεται ότι ο Carnap επιλέγει την αριθμητικοποίηση της L-II προκειμένου να μεταφέρει την ιδιότητα της αναδρομικότητας, η οποία χαρακτηρίζει γενικά τις αριθμητικές ιδιότητες, σε κάθε αριθμητικοποιημένη συντακτική ιδιότητα της L-II και ως εκ τούτου και στις αόριστες συντακτικές ιδιότητες ‘αναλυτικό’ και ‘συνέπεια’. Χρησιμοποιώντας, δε, το νέο συμπερασματικό κανόνα, την c-μέθοδο, επιχειρεί να ορίσει την έννοια της αναλυτικότητας ως αναδρομική, και έτσι να δώσει ισχυρό κριτήριο διάκρισης μεταξύ καθαρού και περιγραφικού συντακτικού. Εδώ συναντάει για δεύτερη φορά τις συνέπειες του Θεωρήματος του Gödel, τις οποίες προσπαθεί να ξεπεράσει με την προσφυγή σε πλουσιότερες σε έννοιες μετα-γλώσσες.

Το ότι η μέθοδος της L.S.L απαιτεί η αναλυτικότητα να είναι μια αναδρομικά αριθμήσιμη ιδιότητα προκύπτει, κατά την άποψη του Friedman (1990, 57), ως εξής. Προκειμένου να οριστεί η έννοια ‘αναλυτικό’ ο Carnap επιχειρεί τη μεταξύ των λογικών και φυσικών κανόνων, καθώς και την μεταξύ των λογικών και φυσικών συνεπειών διάκριση βασιζόμενος στο ότι a priori υφίσταται διάφορά μεταξύ λογικών και περιγραφικών εκφράσεων (Carnap 1937, §§50,51,52).²⁸⁶ Γι αυτό το σκοπό

καταφεύγει στην ‘αποφασισιμότητα’ (determinacy) μέσω σχέσεων ‘συνέπειας’ (Carnap 1937, 38). Αποφασίσιμες είναι για τον Carnap τόσο οι προτάσεις της Λογικής όσο και αυτές των μαθηματικών και αυτό είναι a priori. Στην περίπτωση των προτάσεων, όμως, οι οποίες κατασκευάζονται και από περιγραφικές εκφράσεις, ως γνωστόν δεν ισχύει το ίδιο. Το ότι κάποιες από αυτές είναι αποδείξιμες ή απορρίψιμες στη βάση λογικών κανόνων, δεν μπορεί να γενικευτεί και στις υπόλοιπες. Ως προνομιακό πυρήνα [με την έννοια της γενικής αποδοχής] στο χώρο τόσο των μαθηματικών όσο και της μετα-γλώσσας, ο Carnap επιλέγει να χρησιμοποιήσει, όπως έχουμε αναφέρει, την γλώσσα της τυπικής αριθμητικής του Peano. Έτσι, κάθε ιδιότητα που ανήκει σε συγκεκριμένο μαθηματικό ή γλωσσικό πλαίσιο, κάθε συντακτική ιδιότητα εν κατακλείδι, θα πρέπει να είναι αριθμητική ιδιότητα. Το ίδιο θα πρέπει να ισχύει δε, και για την αναλυτικότητα. Εδώ παρουσιάζεται το, κατά τον Friedman, μείζον πρόβλημα: οι αριθμητικές ιδιότητες είναι αναδρομικές (recursive),²⁸⁷ όμως αυτό δεν ισχύει για κάθε συντακτική ιδιότητα, ούτε καν στο πεδίο της L-I, πόσο μάλλον στο πεδίο της μεταγλώσσας (1988, 89).

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ο Carnap (§§34-36) γνωρίζει ότι εξ αιτίας του Θεωρήματος Μη-πληρότητας, δεν υπάρχει αποτελεσματική διαδικασία μέσω της οποίας να μπορεί κανείς να αποφασίσει αν κάθε πρόταση ενός συστήματος αναγωγίμου στο αριθμητικό σύστημα του Peano, είναι ή όχι αναλυτική, με μέσα του ίδιου του συστήματος. Έτσι, με δεδομένη τη συντακτική δομή της κάθε γλώσσας, ο Carnap καινοτομεί i) μεταφέρει την Λογική στη μετα-γλώσσα ως Λογική Σύνταξη θέλοντας να εφαρμόσει την ιδέα του Wittgenstein στη μετα-γλώσσα και ii) προσπαθεί να κατασκευάσει ισχυρό κριτήριο διάκρισης μεταξύ καθαρού και περιγραφικού συντακτικού. Έτσι, η Λογική ως Λογική Σύνταξη γίνεται το έδαφος στο οποίο μπορεί να αναπαραστήσει τις συνέπειες της αποδοχής του ενός ή του άλλου φιλοσοφικού ρεύματος.

Η βασική σκέψη του Carnap η οποία δικαιολογεί το διάβημα (i) είναι, κατά τον Friedman, η εξής: είναι δυνατόν να υπάρχουν ιδιότητες οι οποίες να είναι αναδρομικά αριθμήσιμες χωρίς να είναι αναδρομικές.²⁸⁸ Πράγματι, τέτοια ιδιότητα είναι η: ‘αναλυτικό στην L’. Έτσι ο Carnap προτείνει έναν νέο συμπερασματικό κανόνα, τη ‘συνθήκη B’ (Carnap 1937, §14), την προσαρμόζει στη c-μέθοδο και δείχνει πώς μπορούμε να παραγάγουμε όλες τις αναλυτικές προτάσεις μέσα στο σύστημα και, επειδή το δικό μας είναι ένα λογικό σύστημα, οι προτάσεις οι οποίες δεν προκύπτουν με την εν λόγω μέθοδο είναι αντιφατικές (Carnap 1937, §47,48).

Το ερώτημα το οποίο θέτει ο Friedman είναι το εξής: είναι οι αναδρομικά αριθμήσιμες ‘c-ιδιότητες’,²⁸⁹ συντακτικές ιδιότητες; Και με ποιο κριτήριο ο Carnap διακρίνει [σημείο (ii)] τις λογικές ‘c-ιδιότητες’ από τις περιγραφικές συντακτικές ιδιότητες;

Ο Friedman ισχυρίζεται (1988, 91 / 1990, 53) ότι αφού ο Carnap υιοθετεί την άποψη του Wittgenstein²⁹⁰, θα πρέπει οι λογικές ‘c-ιδιότητες’ να φέρουν ένα συγκεκριμένο και κατάλληλο χαρακτηριστικό. Οι αναδρομικά αριθμήσιμες ‘c-ιδιότητες’, όμως, δεν έχουν αυτό το χαρακτηριστικό. Δεν υπάρχει δηλαδή κάτι που να χαρακτηρίζει την μορφή των προτάσεων οι οποίες φέρουν τέτοιες ιδιότητες. Κατά τον Friedman, από το συγκεκριμένο αίτημα περί αναδρομικότητας των αναλυτικών προτάσεων ο Carnap υπαναχωρεί μέσα από την αποδοχή της Αρχής της Ανοχής. Ο Friedman υποστηρίζει, επίσης (1988, 89) [όπως και ο Gödel], ότι το πρόβλημα στη μέθοδο της L.S.L. εμφανίζεται ως φαύλη κυκλικότητα μεταξύ συντακτικών και μαθηματικών όρων, η οποία, επιπλέον, συνιστά επακόλουθο και της μεταφοράς της Λογικής στη μεταγλώσσα ως Λογικής Σύνταξης [καινοτομία (i)].

Την άποψη ότι για να αντιμετωπίσει ο Carnap την εκ του Θεωρήματος Μη-πληρότητας φαύλη κυκλικότητα οδηγείται σε ατέρμονη αναζήτηση όλο και ισχυρότερων γλωσσών, διατυπώνει ο Friedman και στο άρθρο του: ‘Tolerance and Analyticity in Carnap’s Philosophy of Mathematics’ (1999). Το επιχείρημα του είναι το εξής:

αν θεωρήσουμε ότι η μέθοδος του Carnap τον οδηγεί στο επιθυμητό αποτέλεσμα, η κλασική αριθμητική να είναι αναλυτική [ως προς το επιθυμητό γλωσσικό πλαίσιο], τότε, στους λογικούς κανόνες του εν λόγω γλωσσικού πλαισίου [L-I] οφείλει [λόγω του Θεωρήματος Μη-πληρότητας] να περιέχεται μια μη-αναδρομικά αριθμήσιμη (και βεβαίως μη-αριθμητική) σχέση συνέπειας, ειδάλως, φυσικά, δεν μπορεί να είναι όλες οι αριθμητικές προτάσεις της γλώσσας καθορισμένες²⁹¹ (determinate) (1999, 204).

Ως εκ τούτου, για να μην είναι η σχέση συντακτικών και μαθηματικών όρων φαύλα κυκλική, προκύπτει, κατά τον Friedman, η ανάγκη προσφυγής σε μια ισχυρή M-L. Συγκεκριμένα, ο Friedman επισημαίνει το εξής πρόβλημα: ότι κατά την εν λόγω διαδικασία η έννοια ‘αναλυτικό στην L’ θα τυποποιηθεί σε μια ισχυρότερη μεταγλώσσα η οποία θα περιέχει και ποσοδείκτη ο οποίος θα αντιστοιχεί σε ένα αυθαίρετο σύνολο ‘ω’ μελών (τύπων) του αρχικού μας γλωσσικού συστήματος.²⁹² Ως εκ τούτου η έκταση της έννοιας ‘αναλυτικό στην L’ θα εξαρτάται κάθε φορά από την ερμηνεία

του ποσοδείκτη της αντίστοιχης μετα-γλώσσας, η οποία με τη σειρά της μόνο σε ακόμα ισχυρότερη μετα-γλώσσα μπορεί να επιτευχθεί. (1988, 89). Έτσι, παρουσιάζεται, το πρόβλημα της ατέρμονης αναφοράς σε όλο και ισχυρότερες μετα-γλώσσες. Όμως, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, κατά την εκτίμηση του Friedman, η συντακτική κατασκευή της αναλυτικότητας έχει ως στόχο τη νομιμοποίηση των μαθηματικών. Προκειμένου να αποφευχθεί λήψη του ζητουμένου, η συντακτική κατασκευή δεν πρέπει να προϋποθέτει την αποδοχή των μαθηματικών. Ως εκ τούτου, η μετα-γλώσσα στην οποία γίνεται η συντακτική κατασκευή δεν θα πρέπει να περιλαμβάνει μαθηματικές αρχές ‘σημαντικής’ ισχύος. Θα πρέπει δηλαδή, κατά τον Friedman, να περιοριστεί ο Carnap σε μια μετα-γλώσσα η οποία να περιλαμβάνει απόλυτα κατασκευαστικούς συνδυασμούς, κάποιους εξ αυτών αναλυτικούς μόνον προς χάριν της λογικής τους μορφής, κοινούς για κάθε γλώσσα. Μιας τέτοιας μορφής μετα-γλώσσα δεν μπορεί παρά να περιλαμβάνει αποκλειστικά αποφασίσιμες συντακτικές έννοιες, και ως εκ τούτου δεν μπορεί να είναι άλλη παρά η γλώσσα της αριθμητικής του Peano.

Η άλλη επιλογή την οποία έχει ο Carnap, κατά τον Friedman, για να μπορέσει το εγχείρημα Λογικής Σύνταξης να δομηθεί σε μια μη-κυκλική βάση, είναι η εξής: θα πρέπει να δώσει ο Carnap μια πιο σαφή έννοια της αναλυτικότητας, ως ‘αναλυτικότητα που ορίζεται μέσω αμιγώς συντακτικής μεθόδου’. Κάτι τέτοιο, όμως, θα ισοδυναμούσε με την αποδοχή της μαθηματικής αλήθειας όπως αυτή γίνεται αντιληπτή στα κλασσικά μαθηματικά. Στην περίπτωση αυτή η προσπάθεια που κάνει ο Carnap προκειμένου να εξασφαλίσει την μη-κυκλικότητα του εγχειρήματος, τον θέτει εκτός του πλαισίου της αριθμητικής του Peano και ως εκ τούτου τον θέτει αντιμέτωπο με δύο είδη αναλυτικότητας. Με μια έννοια αναλυτικότητας σχετικοποιημένη και συμβασιακή κατάλληλη για τις διάφορες O-L, και με μια προνομιούχα, προϊόν διαφόρων μαθηματικών συνδυασμών, ενταγμένη στο πλαίσιο της Λογικής Σύνταξης (1999, 205). Έτσι, η προσπάθεια του Carnap να παρουσιάσει αυστηρό κριτήριο διάκρισης μεταξύ καθαρού και περιγραφικού συντακτικού (Carnap 1937, 177-178) αποτυγχάνει (Friedman 1991, 58), γιατί, όπως δείχνουν και οι δύο τακτικές τις οποίες έχει τη δυνατότητα να ακολουθήσει ο Carnap κατά τον Friedman η έννοια ‘αναλυτικό στη L’ δεν μπορεί να συλλαμβάνεται σε αυτό που ο Carnap αποκαλεί ‘συνδυαστική ανάλυση πεπερασμένων, μη-συνεχών σειριακών δομών’ (Carnap 1937, §2 p.7), δηλαδή, δεν συλλαμβάνεται στο πλαίσιο της αριθμητικής του Peano.²⁹³ Πού βρίσκεται, ως εκ τούτου, η θέση της αναλυτικότητας;

Το ερώτημα αφορά στην κριτική της θέσης υπέρ της διάκρισης των προτάσεων ενός γλωσσικού συστήματος, την οποία ο Carnap εισηγείται. Ο προβληματισμός του Friedman πάνω στον οποίο στηρίζεται η ανάπτυξη της κριτικής του για την L.S.L., συγκλίνει με αυτόν του Gödel (Gödel 1953/9-III) όσον αφορά στην αμφισβήτηση της δυνατότητας σαφούς διάκρισης των εκφράσεων ενός γλωσσικού συστήματος σε αναλυτικές-συνθετικές [για τις τυπικές γλώσσες] ή σε λογικές-περιγραφικές [για τη γλώσσα της επιστήμης]. Ο Friedman υποστηρίζει ότι αν μπορεί να πει κανείς ότι σε κάποια θέση βρίσκεται η έννοια της αναλυτικότητας, σύμφωνα με τον λογικισμό του Carnap αυτή η θέση ανήκει μάλλον στο χώρο του περιγραφικού παρά στο χώρο του καθαρού συντακτικού (1988, 93). Γιατί ο Carnap προκειμένου να μην υποστεί τις συνέπειες του Θεωρήματος αναγκάζεται να ‘ανοιχτεί’, όπως έχουμε πει, σε όλο και ισχυρότερες μεταγλώσσες και αυτό έχει ως συνέπεια, η αναλυτικότητά του να εξοστρακίζεται από το λογικό χώρο, αφού η γλωσσική διαδικασία του Carnap, κατά τον Friedman, βασίζεται σε ψυχολογικές και πραγματολογικές αρχές, με την έννοια ότι αυτές επιδρούν στην επιλογή των κανόνων μιας γλώσσας L-I η οποία, κατά τα άλλα, έχει θεμελιωθεί με μη-εμπειρικό τρόπο (1988, 93 / 1999, 190-1). Συγκεκριμένα, το πραγματολογικό στοιχείο αφορά, κατά τον Friedman,²⁹⁴ κυρίως στην επιλογή των λογικών κανόνων και ελάχιστα στην επιλογή των φυσικών κανόνων [χαρακτηριστικό παράδειγμα οι εξισώσεις του Maxwell] διότι οι φυσικοί κανόνες πρέπει να είναι παρατηρησιακά ελέγξιμοι και από κάθε ισχύουσα και από κάθε νεο-εισαχθείσα στο γλωσσικό σύστημα παρατηρησιακή πρόταση. Έτσι, το συμβασιακό στοιχείο στην αποδοχή των φυσικών κανόνων είναι αυστηρά περιορισμένο και ως εκ τούτου το ερώτημα που αφορά στην αποδοχή ή όχι ενός τέτοιου κανόνα είναι εσωτερικό ερώτημα του γλωσσικού συστήματος. Το πραγματολογικό στοιχείο το οποίο αφορά στην επιλογή μιας γλώσσας έγκειται, κατά τον Friedman, στο ότι έχουμε τη δυνατότητα να καταλήγουμε σε μια απόφαση επιλογής, βασιζόμενοι σε φυσικούς κανόνες (1999, 219).

Κατά την εκτίμηση του Friedman, η μέθοδος της Λογικής Σύνταξης συνιστά μια καινοτόμο προσπάθεια συγκερασμού της έννοιας της αναλυτικότητας με το, μέχρι τότε, ανέπαφο ‘φυσικό a priori’. Η ιδέα του Carnap, προκειμένου να συλλάβει το νόημα της νέας έννοιας του ‘σχετικοποιημένου φυσικού a priori’, συνίσταται στη συμφιλίωση της αξιωματικής μεθόδου του Hilbert, και των ‘ρητών ορισμών’ του απολύτως λογικού a priori του Frege (Carnap 1937, §84 p.325). Την συμφιλίωση αυτή προσπαθεί να πετύχει ο Carnap με την απόδοση του ‘σχετικοποιημένου φυσικού

a priori' μέσω ορισμού, καθιστώντας το έτσι, αναλυτικό. Για το σκοπό αυτό εισάγει την ιδέα του γλωσσικού πλαισίου, διατυπώνοντας παράλληλα την Αρχή της Ανοχής. Ο Friedman τονίζει ότι το σημαντικό στοιχείο στην μέθοδο της Λογικής Σύνταξης

δεν είναι η ιδέα της επιλογής πλαισίου τόσο, όσο το ότι κάθε επιστημονική πρόταση είτε αποδεκτή είτε όχι από την τρέχουσα εμπειρική θεωρία, *μπορεί να αναπαρασταθεί* ως επιλογή ενός συγκεκριμένου γλωσσικού πλαισίου (1999, 219),

γι αυτό και είναι τόσο κρίσιμη, για τον Carnap, η διάκριση μεταξύ αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων και ως εκ τούτου η διάκριση μεταξύ λογικών-φυσικών κανόνων, η οποία συνίσταται, στο ότι οι αλλαγές στους πρώτους είναι αμιγώς πραγματολογικού χαρακτήρα, ενώ οι αλλαγές στους δεύτερους είναι και εμπειρικές. Επομένως, δεν μπορούμε να κάνουμε χρήση της Αρχής της Ανοχής χωρίς την ακριβή διάκριση μεταξύ λογικών-περιγραφικών εκφράσεων ή λογικών-φυσικών κανόνων.²⁹⁵

Το εγχείρημα της L.S.L το οποίο μόλις περιγράψαμε, ο Friedman το αντιλαμβάνεται ως επέκταση του συμβατισμού του Poïncaré.²⁹⁶ Σύμφωνα με τον τελευταίο, η διένεξη μεταξύ λογικών και ιντουισιονιστών δεν είναι παρά ζήτημα σύμβασης. Δεν υπάρχει δηλαδή γεγονός που να δηλώνει ποια σχολή 'έχει δίκιο' και έτσι, και στο ζήτημα αυτό, η επιλογή μιας εκ των δύο απόψεων είναι περισσότερο ζήτημα πραγματισμού (Friedman 1991, 516).²⁹⁷ Ο Carnap προσπαθεί να εκφράσει τον δικό του 'συμβατισμό' μέσα σε μια φιλοσοφικά ουδέτερη μετα-προοπτική η οποία όμως, κατά τον Friedman, δεν υφίσταται (1991, 517-518).

Ο Friedman, δηλαδή, απαξιώνει τη μέθοδο της L.S.L. και ως προς τον ρόλο της σε σχέση με την εν λόγω διένεξη υποστηρίζοντας ότι η μέθοδος της L.S.L στιγματίζεται και από το ότι δεν κατορθώνει να άρει την αιτία η οποία στάθηκε και η αφορμή της συγκρότησής της, και αυτό συμβαίνει, κατά την εκτίμησή του, εξ αιτίας του προβλήματος της ατέρμονης αναφοράς σε όλο και ισχυρότερες μετα-γλώσσες. Γιατί ακόμα και αν η αναφορά σε ισχυρότερα γλωσσικά συστήματα γίνει αποδεκτή από τους Λογικιστές ως λύση στο πρόβλημα του ορισμού της αναλυτικότητας, η λύση αυτή δεν θα είναι αποδεκτή από τους Ιντουισιονιστές. Η θέση του Friedman (Friedman, 1990, 58-59) είναι ότι μόνον αν οι ανάγκες της L.S.L δεν ξεπερνούσαν την αριθμητική του Peano, αυτή θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως 'ουδέτερος πυρήνας' σύγκλισης των δύο φιλοσοφικών ρευμάτων.

Ο Friedman υποστηρίζει επιπλέον ότι οι συνέπειες θα είναι οι ίδιες, αν αντί του συστήματος της αριθμητικής του Peano ως ουδέτερης βάσης για την αναγωγή σε αυτό των άλλων συστημάτων, επιλέξουμε ένα οποιοδήποτε άλλο σύστημα για το ρόλο αυτό (Friedman 1991). Και αυτό συμβαίνει, όπως υποστηρίζει, γιατί ο Carnap με τη μέθοδο της L.S.L., αφενός θέλει να εφαρμόσει την Αρχή της Ανοχής, αφετέρου επιχειρεί να λύσει τα δύο φιλοσοφικά προβλήματα των θετικιστών κατά τον εξής τρόπο: i) μεταφέροντας την παραδοσιακή διάκριση μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών κρίσεων στις τυπικές γλώσσες, ως διάκριση μεταξύ ‘λογικών’ και ‘φυσικών’ κανόνων στο πλαίσιο της γλώσσας της επιστήμης (Carnap 1937, §51-52), ii) ταυτίζοντας την άποψη και τη μέθοδο της φιλοσοφίας – που από τους θετικιστές γίνεται αντιληπτή ως λογική ανάλυση – με το Λογικό Συντακτικό της γλώσσας της επιστήμης (Carnap 1937, §72-73). Είναι αδύνατον, όμως, κατά τον Friedman να ευοδωθούν οι δύο αυτές λύσεις, και συγχρόνως να τηρεί κανείς την φιλοσοφική ουδετερότητα την οποία υπαγορεύει η Αρχή της Ανοχής. Διότι αποτελεί συνέπεια του Θεωρήματος Μη-πληρότητας το ότι για κάθε γλώσσα που περιέχει την κλασσική αριθμητική μεταξύ των λογικών ή αναλυτικών της προτάσεων η διάκριση μεταξύ λογικών και φυσικών κανόνων μπορεί να γίνει μόνο μέσα σε μια M-L ουσιωδώς πλουσιότερη από αυτήν της κλασσικής αριθμητικής. Αν, όμως, η διάκριση αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων πραγματοποιείται στη γλώσσα των κλασσικών μαθηματικών, η M-L της εν λόγω γλώσσας χάνει την ουδετερότητά της (Friedman 1991 / 1990, 59).²⁹⁸

II. 4.4. 2. Putnam

Όπως υποστηρίζει ο Friedman, η Αρχή της Ανοχής σε συνδυασμό με τον εμπειρισμό τον οποίο μεταφέρει στη Λογική Σύνταξη, οδηγούν στην απώλεια της ουδετερότητας της μετα-γλώσσας, την οποία, κατά τον Friedman, ο Carnap επιθυμεί.

Ο Putnam επίσης υποστηρίζει ότι ο Carnap δεν έχει αποδεσμευτεί από τις εμπειριστικές του καταβολές. Υποστηρίζει συγκεκριμένα ότι η Αρχή της Ανοχής προϋποθέτει τον εμπειρισμό και συγκεκριμένα την επαληθευσιοκρατική αντίληψη και αυτό έχει τις εξής δύο επιπτώσεις: i) θέτει υπό αμφισβήτηση τη δυνατότητα να τεθεί το επιστημολογικό ερώτημα, ‘πώς είναι δυνατή η γνώση των μαθηματικών’ ή ‘πώς είναι δυνατή η γνώση του κόσμου,’ μια και αυτό εκπίπτει επί της ουσίας, λόγω του

εμπειρισμού του, σε οντολογικό, ii) η προσπάθεια να δοθεί μέσω της Λογικής Σύνταξης ένα ισχυρό κριτήριο διάκρισης μεταξύ καθαρού και περιγραφικού συντακτικού εκπίπτει στον παραδοσιακό διαχωρισμό μεταξύ αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων.

Κατά τον Carnap όλες οι λογικές κατασκευές δεν είναι παρά προτάσεις [...] *Οι μοναδικές ερωτήσεις που αφορούν στην πραγματικότητα αφορούν στις λογικές και στις εμπειρικές συνέπειες της αποδοχής της μιας ή της άλλης λογικής κατασκευής.* [...] [ο Carnap υποστηρίζει ότι] στη φιλοσοφία οφείλει να είναι κανείς ανεκτικός. Όμως, αυτή η Αρχή της Ανοχής, όπως την αποκαλεί, προϋποθέτει την Αρχή της Επαληθευσιμότητας. Διότι το δόγμα ότι καμία λογική κατασκευή δεν είναι μοναδικά σωστή ή ότι [καμία λογική] δεν αντιστοιχεί στο 'πώς πραγματικά είναι τα πράγματα', ή το δόγμα ότι όλες 'οι εξωτερικές ερωτήσεις' στερούνται νοήματος, συνιστούν ακριβώς την Αρχή της Επαληθευσιμότητας. Το να εφαρμόσει κανείς την Αρχή της Ανοχής στον εαυτό της δημιουργεί φαύλο κύκλο (Putnam 1983, 191).²⁹⁹

Κατά την εκτίμηση του Putnam, δηλαδή, η Αρχή της Ανοχής εξαρτάται από τον εμπειρισμό διότι μόνον επικαλούμενος τον εμπειρισμό ο Carnap μπορεί να απαλλαγθεί από το ερώτημα περί σωστού ή λάθους όσον αφορά στην επιλογή ενός γλωσσικού συστήματος.³⁰⁰ Αυτό ακριβώς, όμως, αποτελεί και το ασθενές σημείο στο εγχείρημα της L.S.L. Το ότι δηλαδή, η ίδια η Αρχή της Ανοχής στηρίζει την Αρχή της Επαληθευσιμότητας. Και αυτό συμβαίνει για τον εξής λόγο: Σύμφωνα με την πρώτη, το ερώτημα που αφορά στο κατά πόσο η επιλογή ενός γλωσσικού συστήματος είναι σωστή ή λάθος, στερείται νοήματος. Ως εκ τούτου η έρευνα αν το σύστημα αυτό έχει τις προϋποθέσεις ώστε να αναπαριστά πλήρως το 'πώς είναι τα πράγματα' δεν νομιμοποιείται. Σύμφωνα, όμως, με την Αρχή της Επαληθευσιμότητας, δεν υφίσταται ζήτημα έρευνας τέτοιου είδους, επειδή ακριβώς δεν υφίσταται παρατήρηση τέτοια που να μας πληροφορεί αν μια γλώσσα έχει τις προϋποθέσεις ώστε να αναπαριστά πλήρως το 'πώς είναι τα πράγματα'. Έτσι, κατά τον Putnam, ο Carnap υιοθετώντας την Αρχή της Ανοχής στηρίζει την Αρχή της Επαληθευσιμότητας, και επωμίζεται το μεγάλο πρόβλημα της εξήγησης που αφορά στο 'πώς είναι ο κόσμος' αφού μέσω της επιλογής του, οι εμπειρικές συνέπειες να εξαρτώνται, όπως και οι λογικές, από την επιλογή ενός λογικού γλωσσικού συστήματος, i) απαρνείται το ερώτημα περί αναπαραστατικής ικανότητας της γλώσσας και ii) αμφισβητεί την γενική έννοια του γεγονότος.

II. 4.5. Η μέθοδος της Λογικής Σύνταξης ως αιρετική έκφραση εμπειρισμού

Η *‘Αρχή της Επαληθευσιμότητας’* (Principle of Verifiability), η ευρέως αποδεκτή από τα μέλη του Κύκλου της Βιέννης λέει ότι: ‘το νόημα μιας πρότασης δίνεται μέσω των συνθηκών οι οποίες την επαληθεύουν’ θεωρώντας, ότι οι ‘κατάλληλες συνθήκες’ αφορούν αυστηρά σε εμπειρικά δεδομένα. Ο Carnap, όμως, ήδη από το 1928, υιοθετώντας μια πιο ευρεία αντίληψη υποστηρίζει (Autobiography 1963, 45), τη λεγόμενη *‘Αρχή της Επιβεβαιωσιμότητας’* (Principle of Confirmability). Σύμφωνα με αυτή,

μια πρόταση φέρει νόημα [ή δεν είναι άνευ νοήματος] ανν είναι κατ’ αρχάς επαληθεύσιμη: ανν υπάρχουν, δηλαδή, δυνατές [όχι αναγκαία ενεργεία] περιστάσεις οι οποίες, εφόσον υφίστανται, οριστικά καθορίζουν την αλήθεια της πρότασης.

Εκτιμάμε ότι ο Putnam επικαλείται την πρώτη από τις δύο αρχές και την αποδίδει στον Carnap. Πράγματι, με δεδομένη την Αρχή της Επαληθευσιμότητας η Αρχή της Ανοχής αφορά, τελικά, στο ερώτημα ‘πώς είναι τα πράγματα’ και όχι ‘πώς τα γνωρίζουμε’, και στην περίπτωση αυτή την απάντηση μπορεί να τη δώσει αποκλειστικά η παρατήρηση. Αντιθέτως, η Αρχή της Επιβεβαιωσιμότητας δεν περιορίζει τις ‘κατάλληλες συνθήκες’ στα παρατηρησιακά ενεργεία συμβάντα. Ο όρος ‘δυνατές [όχι αναγκαία ενεργεία] περιστάσεις’ δίνει την κατεύθυνση ώστε να συνδέσουμε την Αρχή της Ανοχής με το επιστημολογικό ερώτημα ‘πώς γνωρίζουμε’ και όχι με το οντολογικό ερώτημα ‘πώς είναι’ τα πράγματα.. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι γι αυτόν το δεύτερο ερώτημα δεν υφίσταται, για τη μέθοδο της Λογικής Σύνταξης, ο στόχος του Carnap, κατά την εκτίμησή μας, δεν είναι ο συγκεκριμένος.

II. 4.5. 1. Ricketts

Ο Ricketts επίσης υποστηρίζει, όπως ο Putnam και όπως ο Friedman, ότι την Αρχή της Ανοχής την στηρίζει η ακριβής διάκριση μεταξύ λογικών – περιγραφικών

εκφράσεων ή λογικών – φυσικών κανόνων. Η σύνδεση όμως αυτή μεταξύ Αρχής Ανοχής και διάκρισης, κατά την άποψή του δεν οδηγεί ούτε στην απώλεια της ουδετερότητας της μετα-γλώσσας, όπως ο Friedman διατείνεται, ούτε στον εκφυλισμό του επιστημολογικού ερωτήματος ‘πώς γνωρίζουμε τον κόσμο’ σε οντολογικό, όπως ισχυρίζεται ο Putnam. Κατά τη δική του εκτίμηση (1994, 194-195)³⁰¹, ο εμπειρισμός του Carnap εκφραζόμενος ως η ικανότητα πρόσληψης των εμπειρικών γλωσσών, γλωσσών, δηλαδή, οι οποίες περιλαμβάνουν και P-κανόνες, όχι μόνο δεν δημιουργεί με την Αρχή της Ανοχής φαύλο κύκλο, αλλά στηρίζει τον λογικό πλουραλισμό τον οποίο εκφράζει η Αρχή της Ανοχής. Η υπεράσπιση του εμπειρισμού εκφραζόμενη με αυτόν τον τρόπο, δεν συνιστά επιβεβαίωση κάποιων προτάσεων στο πλαίσιο μιας γλώσσας αλλά είναι η υπεράσπιση ενός αριθμού γλωσσών συγκεκριμένου τύπου. Το συγκεκριμένο σχήμα έχει ανάγκη από την ισχύ μιας μη-φορμαλιστικής [μη παραδοσιακής] διάκρισης των προτάσεων σε αναλυτικές-συνθετικές. Όπως λέει ο Carnap:

με την πλατιά έννοια, η μέθοδος της Λογικής Σύνταξης είναι σαν την κατασκευή και το χειρισμό ενός λογισμού και [η εν λόγω επιλογή] οφείλεται μόνο στο ότι οι γλώσσες είναι τα σημαντικότερα παραδείγματα λογισμού [...] γιατί μόνο αυτές ερευνώνται συντακτικά (Carnap 1937a, §2 p.5).

Η σχέση μεταξύ λογισμού και γλωσσών απασχολεί, κατά τον Ricketts, (1994, 187) τον Carnap ο οποίος την πραγματεύεται με τη διάκριση μεταξύ καθαρού και περιγραφικού συντακτικού. Όπως αναφέρει:

εννοούμε ότι το συντακτικό αφορά σε εκείνο το κομμάτι της γλώσσας το οποίο έχει τις ιδιότητες λογισμού (Carnap 1937, §2, 5).

Στην Λογική Σύνταξη, δηλαδή, περιγράφει δύο λογισμούς, τις γλώσσες L-I και L-II. Από το είδος των γλωσσών που επιλέγει – την πρώτη ως την κλασσική αριθμητική και την δεύτερη ως σύστημα κατάλληλο για να εκφραστούν τα κλασσικά μαθηματικά και δι’ αυτών η φυσική επιστήμη – ο Ricketts συνάγει ότι ο Carnap έχει ήδη εκλάβει τους λογισμούς αυτών των γλωσσών ως γλώσσες εν χρήσει, γιατί μόνο τότε έχουν αυτές το ενδιαφέρον που ο ίδιος τους αποδίδει. Κατά τον Ricketts, αυτό ακριβώς εννοεί ο Carnap όταν μιλάει για τον συντακτικό διαχωρισμό των εκφράσεων σε λογικές και περιγραφικές, στο πλαίσιο μιας ‘υλικής ερμηνείας’ (material interpretation) της γλώσσας (Carnap 1937a, §50 σ.177).

Η βασική ιδέα του Carnap, κατά τον Ricketts (1994, 190-191), ανάγεται στην εξής παρατήρηση: το διαφοροποιητικό χαρακτηριστικό στη χρήση γνώρισμα,³⁰² στο οποίο συνίσταται [κατά τον Carnap] η διαφορά μεταξύ λογικού και περιγραφικού λεξιλογίου, αφορά σε αυτές τις προτάσεις της ‘εν χρήσει’ γλώσσας οι οποίες περιέχουν περιγραφικό λεξιλόγιο το οποίο και δεν είναι εκ των προτέρων καθορισμένο, και η χρήση του δεν καθορίζεται από κανόνες μετασχηματισμού.³⁰³ Το ότι ο Carnap θεωρεί ότι στη χρήση της γλώσσας με συγκεκριμένο συντακτικό μάλλον, παρά στο ίδιο το λογικό της συντακτικό οφείλεται το ότι κανείς γίνεται ομιλητής της, το ότι δηλαδή το περιγραφικό συντακτικό είναι αυτό το οποίο καθορίζει κατά πόσο δύο ερευνητές μοιράζονται το ίδιο γλωσσικό πλαίσιο, συμβαίνει γιατί τα παρατηρησιακά κατηγορήματα σχετίζονται με τις παρατηρησιακές προτάσεις της γλώσσας, για τις οποίες το λογικό συντακτικό της γλώσσας δεν λέει τίποτα.

Η τυποποίηση μιας επιστημονικής θεωρίας είναι εφικτή σε γλώσσες, στις οποίες οι υπό έρευνα υποθέσεις είναι παρατηρησιακά επιβεβαιώσιμες. Αυτή η συγκεκριμένη χρήση της γλώσσας της οποίας οι μη-προσδιορισμένες λογικά προτάσεις – δηλαδή οι P-κανόνες – έχουν αυτό το χαρακτηριστικό είναι, κατά τον Carnap, αυτό που διακρίνει την επιστήμη από την παραδοσιακή φιλοσοφία. Είναι μέσω της πρόσληψης αυτών των εμπειρικών γλωσσών που οι επιστήμονες αποφεύγουν την άγνοια πολυλογία. Ο Carnap πιστεύει ότι η έννοια των παρατηρησιακών κατηγορημάτων συλλαμβάνει την δι-υποκειμενική διάσταση στη χρήση των παρατηρησιακών αναφορών από ερευνητές που επιβεβαιώνουν ή διαψεύδουν εμπειρικές υποθέσεις. Γι αυτό και η διάκριση των κανόνων της γλώσσας σε P-κανόνες και L-κανόνες δεν απεικονίζει την παραδοσιακή διάκριση των προτάσεων σε συνθετικές και αναλυτικές αντίστοιχα, δεν εκπίπτει σε αυτήν, όπως ο Putnam υποστηρίζει. Υπενθυμίζουμε ότι ο Carnap θεωρεί τους κανόνες αυτούς ως εξαρτώμενους από το επιλεγέν γλωσσικό πλαίσιο και ως εκ τούτου κάθε αλλαγή στους κανόνες αυτούς αντιστοιχεί σε αλλαγή του γλωσσικού πλαισίου.

Έτσι, κατά τον Ricketts (1994, 189), ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται ο Carnap τη διάκριση αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων δεν αφορά στην έννοια ‘αλήθεια’ αλλά στην έννοια ‘αλήθεια συνεπεία του [...]’. Διότι ο γενικός συντακτικός ορισμός της έννοιας ‘αναλυτικό’ εφαρμόζεται στις υλικά ερμηνευμένες γλώσσες – εν χρήσει ή δυνάμει εν χρήσει – μέσω των κανόνων της ‘συντεταγμένης’ γλώσσας οι οποίοι και καθορίζουν λεπτομερώς την γλωσσική συμπεριφορά η οποία θα έκανε κάποιον, ομιλητή της γλώσσας με το συγκεκριμένο συντακτικό. Έτσι, κάθε

έννοια ότι υπάρχει κάτι έξω από το πλαίσιο του γλωσσικού συστήματος το οποίο κάνει τις προτάσεις αληθείς ή ότι υπάρχει κάτι το οποίο να δικαιολογεί μια προδιάθεση στον ομιλητή να αποδεχθεί ως αληθή μια πρόταση, καταρρέει (1994, 191).

II. 4.5. 2. Friedman

Ο Friedman συμφωνεί με τον Ricketts στο ότι ό,τι αφορά στην χρήση των λογικών εκφράσεων έχει προκαθοριστεί από τους κανόνες μετασχηματισμού. Διαφωνεί όμως (1999, υπ. 48), ως προς το ότι το πρόβλημα το οποίο προκύπτει στο περιγραφικό συντακτικό και είναι, το να βρεθεί ένα κοινώς αποδεκτό γλωσσικό πλαίσιο μεταξύ συνομιλητών το οποίο να περιέχει και φυσικούς και λογικούς κανόνες, είναι σημαντικότερο από τη διάκριση λογικών-φυσικών κανόνων μέσα σε ένα συγκεκριμένο γλωσσικό πλαίσιο το οποίο έχει εκ των προτέρων δοθεί. Ως εκ τούτου, κατά τον Friedman, ο Ricketts ερμηνεύει την διαδικασία διάκρισης των εκφράσεων σε αναλυτικές-συνθετικές ή σε λογικές-περιγραφικές του Carnap, (*L.S.L* §50), ως αποπληθωριστική, αφού κατά την άποψή του η έννοια ‘αληθές συνεπεία του’, από τον Ricketts απλώς τίθεται χωρίς να αναλύεται, ενώ κατά την εκτίμηση του Friedman ο ίδιος ο Carnap προσπαθεί να τη διασαφηνίσει χωρίς σε καμία περίπτωση να επιδιώκει τον περιορισμό της, ακόμα και με το πιθανό κόστος της υπονόμησης της οφειλής του στον Λογικισμό.

Όσον αφορά τώρα στον εμπειρισμό του Carnap, ο Friedman (1999, 226-227) διαφοροποιείται από τον Ricketts και θεωρεί ότι αποτελεί σημαντικό παράγοντα αποτυχίας για τη Λογική Σύνταξη, για τον εξής λόγο: παρά το γεγονός της αποστασιοποίησής του από τον παραδοσιακό λογικισμό – την αναγωγή δηλαδή των κλασσικών μαθηματικών στη Λογική – ο Carnap διατηρεί την πεποίθηση ότι τα κλασσικά μαθηματικά αποτελούνται από αναλυτικές αλήθειες και ως εκ τούτου είναι πλήρως ανεξάρτητα από τα γεγονότα του κόσμου. Την εξέχουσα θέση την οποία έχει στη μέθοδό του ο λογικισμός την προδίδει, κατά τον Friedman, το ότι αυτός είναι που επιτρέπει στον Carnap να εφαρμόσει την Αρχή της Ανοχής στην επιλογή των λογικο-μαθηματικών κανόνων για τους οποίους, από τον τρόπο διάκρισης που εφαρμόζει μεταξύ λογικών και περιγραφικών εκφράσεων, προκύπτει ότι είναι κενοί οντολογικού περιεχομένου (1999, υπ. 46,50).

Το συγκεκριμένο σχόλιο του Friedman στηρίζεται στο ότι πράγματι, στις γλώσσες L-I και L-II οι κανόνες μετασχηματισμού έχουν τεθεί αποκλειστικά σε λογικο-μαθηματική βάση. Υπενθυμίζουμε ότι ο Carnap στηρίζει τη διάκριση μεταξύ λογικών και περιγραφικών εκφράσεων στο εξής χαρακτηριστικό: κάθε λογικό-μαθηματικός όρος είναι εντελώς ανεξάρτητος από εξω-λογικούς παράγοντες και εξαρτάται, αποκλειστικά από τους κανόνες μετασχηματισμού, εν προκειμένω τους λογικούς κανόνες του γλωσσικού συστήματος στο οποίο ανήκει. Και το κριτήριο το οποίο προτείνει ο Carnap για το πότε μια έκφραση μπορεί να χαρακτηριστεί ως λογική είναι: να μπορεί αυτή να διασπαστεί σε προτάσεις του προτασιακού λογισμού αποκλειστικά (Carnap 1937, 177-178). Κάθε έκφραση η οποία δεν τηρεί την παραπάνω συνθήκη είναι *περιγραφική*. Ανήκει δηλαδή στο σύνολο των εκφράσεων το οποίο αποτελείται από συνθετικές εκφράσεις και από εκφράσεις του περιγραφικού αξιωματικού συντακτικού. Ο Friedman παραλείπει το ότι ο Carnap δεν ταυτίζει τη διάκριση στο πλαίσιο των συμβολικών γλωσσών, με τη διάκριση των προτάσεων της γλώσσας της επιστήμης. Στο ζήτημα αυτό θα αναφερθούμε στη συνέχεια

II. 4.5. 3. Goldfarb & Ricketts

Όπως είπαμε, η κριτική του Gödel στον Carnap της L.S.L έχει ως αφετηρία δύο βασικά σημεία μη ανεξάρτητα μεταξύ τους: α) τη θέση του για τη φύση των μαθηματικών αντικειμένων και το πώς αυτά συμμετέχουν στη γνώση μας για τον κόσμο και β) την αντίθεσή του προς την εμπειριστική θέση η οποία αφορά στην ερμηνεία του κόσμου και την οποία, κατά την άποψή του, ο Carnap υπηρετεί. Η αντίθεσή του προς τον τρόπο με τον οποίο ο εμπειριστής ερμηνεύει τον κόσμο, κατά την άποψή του υποστηρίζεται από το Θεώρημα Μη-πληρότητας, μέσω του οποίου δηλώνεται ότι η πλήρης τυποποίηση όλων των μαθηματικών δεν μπορεί να επιτευχθεί.

Σύμφωνα με τις αναγνώσεις του Goldfarb (Σχόλιο στο: 1953/9 /1992) και του Ricketts (1982 / 1992), ο Carnap όχι μόνο δεν έχει πρόθεση να υπηρετήσει τον εμπειρισμό, όπως ο Gödel ισχυρίζεται στο εν λόγω έργο του, αλλά τουναντίον, η θετικιστική παράδοση αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την επιτυχή έκβαση της μεθόδου της Λογικής Σύνταξης:

Η μέθοδος της L.S.L. μπορεί να αναγνωσθεί ως διαφορετική, πιο επιτηδευμένη θέση η οποία σηματοδοτεί την εγκατάλειψη της ταμπέλας 'ταυτολογία' [έτσι όπως έχει εισαχθεί από τον Wittgenstein] από τον Carnap και το πιο σημαντικό, από την αποδοχή της Αρχής της Ανοχής. Σύμφωνα με αυτή την εκτίμηση του Carnap δεν υφίσταται έννοια 'γεγονός' ή έννοια 'εμπειρικός κόσμος' η οποία να προηγείται της επιλογής του λογικού πλαισίου. Οι κανόνες της γλώσσας, και ως εκ τούτου και των μαθηματικών, πρέπει να προηγούνται για να έχουν νόημα τέτοιες έννοιες [...] [παρά την κριτική του], ο Gödel είναι [και όχι ο Carnap] αυτός ο οποίος προϋποθέτει μια έννοια εμπειρικού γεγονότος η οποία υπερβαίνει τα όρια διαφορετικών γλωσσικών πλαισίων' (Goldfarb, Σχόλιο στο: Gödel, 1953/9, p.328).

Το σχόλιο του Goldfarb απορρέει από την εξής παρατήρηση: για να μπορεί να ισχυριστεί ο Gödel ότι το Θεώρημα Μη-πληρότητας για ένα λογικό σύστημα ισχύει, θα πρέπει ήδη να έχει δώσει κάποιο κριτήριο διαχωρισμού των αναλυτικών προτάσεων από τις εμπειρικές. Η διαφορά ως προς αυτό το ζήτημα μεταξύ Gödel και Carnap είναι ότι ενώ ο πρώτος προϋποθέτει αυτή τη διάκριση, για τον δεύτερο αυτή ακριβώς αποτελεί το μείζον πρόβλημα, το οποίο και προτίθεται να αντιμετωπίσει εισάγοντας την Αρχή της Ανοχής. Ο Carnap

δεν θεωρεί ότι η αναγωγή των μαθηματικών στο συντακτικό συνιστά διαδικασία που προμηθεύει τα μαθηματικά με δικαιολόγηση [...] [αφού], ό,τι απομένει ως 'θεμέλια των μαθηματικών' προκύπτει μέσω περιγραφής, ανάλυσης και σύγκρισης διαφορετικών πλαισίων' (Goldfarb, Σχόλιο στο: 1953/9, p.330),

των οποίων την επιστημολογική σύνδεση αρνείται κατηγορηματικά. Για τον λόγο αυτό υποστηρίζει ότι δεν έχει έννοια να θέτει κανείς ερωτήσεις ή να περιμένει απαντήσεις που να τον οδηγούν πέραν του συγκεκριμένου πλαισίου που έχει επιλέξει (Carnap 1937, §84 p.326). Ως εκ τούτου, και η εξάρτηση αληθειών από άλλες αλήθειες είτε αυτές είναι εμπειρικές είτε είναι αναλυτικές, δεν έχει νόημα παρά μόνον εντός συγκεκριμένου γλωσσικού πλαισίου (Goldfarb-Ricketts 1992, p.69). Ο Gödel, κατά τους Goldfarb και Ricketts, δεν κατανοεί την Αρχή της Ανοχής με τον συγκεκριμένο τρόπο, και ως εκ τούτου δεν διακρίνει ούτε την φιλοσοφική διέξοδο από την παραδοσιακή διαμάχη μεταξύ εμπειρισμού-ρεαλισμού την οποία μπορεί να προσφέρει η Αρχή της Ανοχής. Τουναντίον, θεωρεί την αρχή αυτή πλήρως αντι-ρεαλιστική γιατί μέσω αυτής ο Carnap αρνείται, όπως ισχυρίζεται, 'στοιχεία της πραγματικότητας'.

II. 4.6. Γιατί το Θεώρημα Μη-πληρότητας δεν απειλεί τη μέθοδο της λογικής σύνταξης

Ο Carnap, όπως έχουμε ήδη πει, διαφοροποιείται στο φιλοσοφικό χώρο των Λογικών Θετικιστών από τον Wittgenstein και η μέθοδος της L.S.L εκφράζει ακριβώς αυτή τη διαφοροποίηση (L.S.L p.282-4). Ως εκ τούτου, δεν υιοθετεί τη διάκριση, μεταξύ των εννοιών: 'αλήθεια λόγω εμπειρικών δεδομένων' και 'αλήθεια ως «τεχνούργημα» του συστήματος αναπαράστασης', όπως ο Gödel την εποκαλεί, όπως επίσης, όχι μόνο δεν ταυτίζει την έννοια της αναλυτικής πρότασης με την έννοια της αληθούς πρότασης (L.S.L p.216) αλλά υποστηρίζει ότι ο ορισμός της έννοιας της αλήθειας ξεπερνάει τις δυνατότητες της συγκεκριμένης μεθόδου (Autob. 1963, 61). Αυτό που επιχειρεί να δείξει είναι ότι μια αληθής στο πλαίσιο ενός παραγωγικού συστήματος 'S₁' πρόταση, μπορεί να τυποποιηθεί ως μαθηματική αλήθεια μέσα από το κατάλληλο γι αυτό, μετα-σύστημα 'S'. Στην ουσία, δηλαδή, θεωρεί ότι η μέθοδός του, του δίνει τη δυνατότητα να ορίσει μέσω της μαθηματικής αλήθειας μόνο ένα τμήμα εκ των αναλυτικών αληθειών, και αυτό ακριβώς επιχειρεί.

Ο Gödel στην κριτική του, στοχεύοντας στην εμπειριστική ερμηνεία του κόσμου και θεωρώντας τον Carnap γνήσιο εκπρόσωπό της, αποτυγχάνει στο να διακρίνει i) τα σημαντικά διαφοροποιητικά στοιχεία τα οποία εμφανίζει η μέθοδος της Λογικής Σύνταξης, και ii) το ότι τα διαφοροποιητικά αυτά στοιχεία έχουν σημασιολογικό παρελθόν ακόμα και στο χώρο του Λογικισμού.

Ο Carnap της L.S.L, όχι μόνο δείχνει ότι έχει πλήρη επίγνωση ότι η απαγόρευση την οποία επιβάλλει το Θεώρημα Μη-πληρότητας ως προς τον ορισμό αόριστων εννοιών ενός συστήματος μέσα στο πλαίσιο του ίδιου του συστήματος, αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα των παραγωγικών συστημάτων (L.S.L §§34-36), αλλά ρητά επικαλείται κατ' επανάληψη τη δουλειά του Gödel, από την οποία, όπως έχουμε ήδη πει, εμπνέεται (Carnap 1937, 211, 219). Επιπλέον, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, και ο Carnap όπως και ο Gödel, αναγνωρίζει ότι

οτιδήποτε μαθηματικό είναι τυποποιήσιμο μέσα σε ένα συγκεκριμένο σύστημα, όχι, όμως, ως σύνολο τα μαθηματικά' (Carnap 1937, § 60d, 222).

Αυτό σημαίνει ότι και για τον Carnap θα υπάρχει πάντα μια συνιστώσα νοήματος η οποία θα ξεπερνάει τις δυνατότητες τυποποίησης του συγκεκριμένου συστήματος.

Προς τη θέση αυτή συνάδει και το ότι ο Carnap αποδέχεται, όπως έχουμε πει, την ανάγκη της ύπαρξης ‘μη-αντιφατικότητας’ ως εγγενούς χαρακτηριστικού των παραγωγικών συστημάτων (L.S.L §34i). Αναγνωρίζει ότι η αυτό-αναφορικότητα οδηγεί σε αντιφάσεις οι οποίες στη γλώσσα εκδηλώνονται με την εμφάνιση των αντινομιών, γι αυτό και επιχειρεί (L.S.L §60a-b-c) να άρει τις αντινομίες, αποκλείοντας από το γλωσσικό του σύστημα τις έννοιες ‘αληθές’ και ‘ψευδές’.³⁰⁴ Ως εκ τούτου, ο Carnap της L.S.L. δεν ταυτίζει τις έννοιες ‘περιεχόμενο’ και ‘εμπειρικό περιεχόμενο’. Σε αυτό το σημείο, μάλιστα, διαφοροποιείται από το σύνολο των εμπειριστών και ακολουθεί τον δάσκαλό του Frege, συνδέοντας μεν, το λογικό περιεχόμενο με το μαθηματικό περιεχόμενο αλλά αφήνοντας συγχρόνως ανοιχτό το ζήτημα, του τι ακριβώς περιλαμβάνει η Λογική.

Υπενθυμίζουμε ότι ο εν κατακλείδι στόχος του Carnap είναι να ερευνήσει, πώς η γλώσσα της επιστήμης μας μεταφέρει γνώση και η εξέλιξη της επιστήμης έχει δείξει ότι μαζί με αυτή τίθεται πάντα το αίτημα περί αποδοχής μιας ‘νέας Λογικής’. Η Αρχή της Ανοχής φιλοδοξεί να δώσει απάντηση και στο αίτημα αυτό. Αυτό ακριβώς επιβεβαιώνει και η συγκρότηση του Γενικού Συντακτικού ‘S’ ως μεθόδου για τον ορισμό αόριστων εννοιών και όχι ως αμετάβλητου γλωσσικά συστήματος μέσα στο οποίο δύνανται να οριστούν οι αόριστες έννοιες τις οποίες θα περιλαμβάνει κάθε γλωσσικό σύστημα.

Στο σημείο αυτό θέλουμε να κάνουμε την εξής παρατήρηση: το εγχείρημα της L.S.L. αποβλέπει στη χρήση μαθηματικών όρων για τον ορισμό αόριστων εννοιών συντακτικά τυποποιήσιμων και όχι το αντίστροφο. Ο Carnap ανατρέχει στην ασφάλεια των μαθηματικών για να ορίσει συντακτικά όρους στη συμβολική γλώσσα L-II. Ως εκ τούτου, ο ισχυρισμός: ‘η αντικατάσταση της μαθηματικής εποπτείας με κανόνες που αφορούν στη χρήση συμβόλων καταστρέφει κάθε λόγο για να αναμένει κανείς μη-αντιφατικότητα’ (Gödel 1953/9-III, §29) ούτως ή άλλως δεν ανταποκρίνεται σε αυτό το οποίο επιδιώκει ο Carnap στην L.S.L. Επιπλέον, ο λόγος του να αναμένει κανείς αυτή την ‘μη-αντιφατικότητα’ δεν αίρεται, γιατί το γλωσσικό του σύστημα εξακολουθεί να παραμένει παραγωγικό και μετά την αντικατάσταση των συντακτικών όρων με μαθηματικούς όρους. Επομένως, αυτό το οποίο, κατά την άποψή μας, μπορεί να αμφισβητηθεί, εν προκειμένω, δεν είναι αν τα μαθηματικά έχουν δικό τους περιεχόμενο και αν αυτό μπορεί να απαλειφθεί, αλλά το κατά πόσο

το ‘λογικό περιεχόμενο’ είναι ‘μαθηματικό περιεχόμενο’. Ο Gödel έχει, βέβαια, δίκιο όταν ισχυρίζεται ότι οι Θετικιστές και του Carnap της L.S.L. συμπεριλαμβανομένου, δεν παρέχουν κάποια επιστημολογικά ορθή βάση στην οποία να στηρίζεται η σχέση την οποία αυτοί επικαλούνται μεταξύ μαθηματικών και λογικής σύνταξης. Δεν μπόρεσε, όμως, να διακρίνει το διαφοροποιητικό στοιχείο που εμπεριέχεται στην L.S.L το οποίο εισάγει ο Carnap με την Αρχή της Ανοχής, και που συνίσταται στην πλήρη απομάκρυνσή του από τον στόχο αυτό. Για τον Gödel, ο Carnap θέλησε να εκμεταλλευτεί το ότι: ‘αποτελεί πεποίθηση ότι η εποπτεία (intuition) όσον αφορά στα μαθηματικά [στην αριθμητική του Peano] είναι σωστή’ (Carnap 1937, §17), και ως εκ τούτου θέλησε να αναγάγει κάθε λογικό σύστημα, μέσω της αριθμητικοποίησης, σε αυτή. Για τον Carnap, όμως, η επιλογή του αυτή είναι κατά συνθήκη. Διότι η Αρχή της Ανοχής του δίνει την ελευθερία επιλογής οιαδήποτε συστήματος αναγωγής με κριτήριο όχι την ορθότητα αλλά την καταλληλότητα.

Η κριτική την οποία ασκεί ο Friedman στην L.S.L επί της ουσίας, δεν είναι παρά έκφραση της Quine-ιανής θέσης η οποία αμφισβητεί την επιστημολογική δυνατότητα διάκρισης μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών προτάσεων. Ο βασικός άξονας της κατ’ αρχήν³⁰⁵ κριτικής του αφορά, όπως είδαμε, στο να υποστηριχθεί το, κατά την άποψή του, ανυπόστατο της εν λόγω διάκρισης, μέσα από την α-δυνατότητα του να αποδειχθεί, ότι η έννοια της αναλυτικότητας ως συντακτική ιδιότητα, είναι αναδρομική.³⁰⁶

Θεωρούμε ότι η εκτίμηση αυτή από τον Friedman είναι άστοχη. Ο στόχος του Carnap δεν είναι να ορίσει την αναλυτικότητα ως αναδρομική έννοια. Η c-μέθοδος την οποία προτείνει είναι μία ακόμα παραγωγική μέθοδος και ως εκ τούτου φέρει, όπως έχουμε πει, το εξής ελάττωμα: αναφέρεται σε συστήματα τα οποία υπόκεινται στις συνέπειες του Θεωρήματος Μη-πληρότητας. Ακριβώς πάνω στη συγκεκριμένη διαπίστωση, την οποία κάνει ο ίδιος ο Carnap, βασίζεται η συνέχεια της μεθόδου του (L.S.L §§34a-f). Ο Carnap, ακριβώς επειδή αντιλαμβάνεται το αδιέξοδο της παραγωγικής μεθόδου καταφεύγει στη μέθοδο ‘απόδοση τιμών – αποτίμηση’, και στη συνέχεια ορίζει το Γενικό Συντακτικό ‘S’, όχι ως το σύστημα εκείνο στο οποίο μπορεί να εκφραστεί κάθε άλλο γλωσσικό σύστημα, αλλά, όπως ήδη αναφέραμε στο σχόλιό μας για την κριτική του Gödel στην L.S.L, ως μια μέθοδο η οποία μας επιτρέπει να βρίσκουμε το κατάλληλο ‘S’ για την εκάστοτε γλώσσα, και η οποία εκφράζει την υλοποίηση της Αρχής της Ανοχής την οποία εισηγείται. Δείχνει, δε, την τάση του Carnap να απαγκιστρωθεί από τον παραδοσιακό Λογικό Εμπειρισμό. Το ότι

το Γενικό Συντακτικό ‘S’ δεν είναι ο γλωσσικός χώρος στον οποίο μπορεί να αναχθεί συντακτικά κάθε έννοια, ο Carnap το επιβεβαιώνει, όπως έχουμε πει, αποδεικνύοντας ότι στο [δια της μεθόδου της αριθμητικοποίησης] αριθμητικοποιημένο σύστημα ‘S’, δεν είναι δυνατόν να περιλαμβάνονται όλοι οι πραγματικοί αριθμοί. Και υπενθυμίζουμε ότι ο Carnap αποδεικνύει ότι για κάθε αριθμητικό σύστημα ‘S’ πάντοτε θα υπάρχει ένας πραγματικός αριθμός ο οποίος βρίσκεται εκτός του [αριθμητικοποιημένου] ‘S’ (Carnap 1937, 221-2 §60d), και ως εκ τούτου πάντα θα υπάρχει μια έννοια τέτοια, η οποία να μην μπορεί να αναχθεί με συντακτικό τρόπο σε έννοια του Γενικού Συντακτικού ‘S’.

Το εγχείρημα του Carnap αποτυγχάνει γιατί η μέθοδος ‘απόδοση τιμών – αποτίμηση’ μένει αναξιοποίητη, ή καλύτερα υποκύπτει στις εμπειριστικές του καταβολές,

- i) λόγω της αναγωγικής διαδικασίας την οποία εφαρμόζει κατά τη διαδικασία της αποτίμησης, και
- ii) γιατί ο Carnap υποτάσσει τη μέθοδο της απόδοσης τιμών στον ορισμό της έννοιας ‘συνέπεια’, την οποία ταυτίζει με την έννοια ‘λογική συνέπεια’ και έτσι, όπως ο Tarski έχουμε πει ότι επισημαίνει, αυτή χάνει τη σημασιολογική της συνιστώσα η οποία θα την καθιστούσε σε μας οικεία.

Από την υλοποίηση της Αρχής της Ανοχής στη μέθοδο του ‘Γενικού Συντακτικού’ προκύπτει, βέβαια, το εξής μείζον ζήτημα: πώς ικανοποιείται κατ’ αυτόν τον τρόπο το αίτημα για συμφιλίωση των διαφορετικών φιλοσοφικών κινήματων; Όπως αναφέραμε, ο Friedman³⁰⁷ ισχυρίζεται ότι ο Carnap αποκλίνει από τον αρχικό στόχο της συμφιλίωσης Λογικισμού και Ιντουισιονισμού γιατί κάτι τέτοιο μόνο στο πλαίσιο μιας L-I θα μπορούσε να υλοποιηθεί, μια και μόνον η αριθμητική του Peano θα μπορούσε να αποτελέσει κοινό τόπο για τα δύο φιλοσοφικά συστήματα, αφού, αν η διάκριση αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων πραγματοποιείται στη γλώσσα των κλασσικών μαθηματικών, η M-L της εν λόγω γλώσσας χάνει την ουδετερότητά της (Friedman 1991 / 1990, 59). Έτσι, η επιλογή ισχυρής μαθηματικής M-L ως κοινής βάσης συζήτησης των αντιμαχομένων πλευρών δεν θα εύρισκε σύμφωνους και τους δύο ενδιαφερομένους αφού για τους δεύτερους μια τέτοια γλώσσα θα ήταν άνευ νοήματος.

Πράγματι, στις γλώσσες L-I και L-II οι κανόνες μετασχηματισμού έχουν τεθεί αποκλειστικά σε λογικο-μαθηματική βάση. Ο περιορισμός, όμως, αυτός δεν υφίσταται για το Γενικό Συντακτικό, το οποίο ο Carnap εισάγει ως μέθοδο

προκειμένου να πετύχει την εξαντλητική διάκριση μεταξύ των προτάσεων της γλώσσας της επιστήμης. Ο Friedman παραλείπει το ότι ο Carnap δεν ταυτίζει τη διάκριση μεταξύ αποφασίσιμων και μη-αποφασίσιμων εκφράσεων στο πλαίσιο των συμβολικών γλωσσών, με τη διάκριση μεταξύ των προτάσεων της γλώσσας της επιστήμης. Μια γλώσσα η οποία μεταξύ των πρωταρχικών προτάσεων της περιλαμβάνει αυτούς τους νόμους που ονομάζουμε ‘νόμους της φύσης’ έχει στη δομή της στοιχείο μεταβλητότητας και η διαφορά μεταξύ *L-κανόνων* και *P-κανόνων* δεν ταυτίζεται με τη διαφορά μεταξύ λογικών και περιγραφικών προτάσεων. Οι *P-κανόνες* για τον Carnap είναι συστατικό στοιχείο κάθε μη-τυποποιημένης [φυσικής] γλώσσας. Και είναι ζήτημα συμφωνίας σε πρακτικό επίπεδο, το αν σε ένα γλωσσικό σύστημα θα συμπεριληφθούν αυτοί ή οι άλλοι *P-κανόνες*, ή το αν μια τυποποιημένη γλώσσα θα περιέχει αποκλειστικά και μόνο λογικούς κανόνες, διότι ενώ μια λογική πρωταρχική πρόταση πάντοτε αποτελεί λογικό κανόνα, μια περιγραφική πρωταρχική πρόταση δεν είναι πάντοτε φυσικός κανόνας (Carnap 1937, 181-182).

Ο Carnap, δηλαδή, δεν υποστηρίζει ότι η μεταγλώσσα *L-II* είναι φιλοσοφικά ουδέτερη. Φιλοσοφικά ουδέτερη θέλει ο Carnap την *L-I*, στο ρόλο του πυρήνα για την κατασκευή άλλων γλωσσών με λογικό ενδιαφέρον [όπως η ιντουισιονιστική]. Φιλοσοφικά ουδέτερη θέλει και τη μέθοδο του Γενικού Συντακτικού, όπως είδαμε, για την κατασκευή άλλων γλωσσών με λογικό ενδιαφέρον, στις οποίες να εμπεριέχονται και αόριστες έννοιες. Στην πρόκληση, δε, η οποία στη συγκεκριμένη μελέτη εκφράζεται δια στόματος Gödel και δια στόματος Friedman, απαντάει συγκεκριμένα ως εξής: είναι γεγονός ότι για να γίνει συζήτηση μεταξύ των διαφωνούντων πρέπει να υπάρχει κοινή *M-L*. Οι μετα-γλώσσες των κλασικών ή των ιντουισιονιστικών μαθηματικών σίγουρα δεν αποτελούν κοινή βάση για συζήτηση. Επομένως,

αν κάποιος επιθυμεί να θέσει προς συζήτηση την δική του λογική, *επιβάλλεται να θέσει* [προς συζήτηση] τις δικές του μεθόδους με σαφήνεια και αντί για φιλοσοφικά επιχειρήματα να εκθέσει συντακτικούς κανόνες (Carnap 1937, §17 p.52).

Το ότι ο Carnap επιλέγει το λογικό πλαίσιο των κλασικών μαθηματικών για να αναπτύξει την μεθόδό του, δεν σημαίνει, ότι ενδίδει³⁰⁸ σ’ αυτό, υποστηρίζει και ο Ricketts³⁰⁹. Η επιστημολογία για τον Carnap έχει ως στόχο τη λογική κατασκευή της επιστημονικής ‘θεωρητικολογίας’ και επειδή η λογική έρευνα δεν μπορεί να έχει

νόημα εκτός κάποιου λογικού πλαισίου, είναι υποχρεωμένος να επιλέξει εκείνο το πλαίσιο, το οποίο καθιστά την συμφωνία των διαφόρων πειραματικών εξαγομένων και υπολογισμών, δυνατή. Ο Carnap δηλαδή, όχι μόνο δεν εγκαταλείπει το όνειρο του Frege για μια καθολική λογική,³¹⁰ αλλά ξεπερνά το αδιέξοδο του Wittgenstein θέτοντας το ιδεώδες της λογικής αντικειμενικότητας σε νέα βάση. Η καθολική λογική αντικαθίσταται. Από περιεχόμενο λογικής διαμάχης γίνεται πολλαπλότητα γλωσσικών πλαισίων. Ο τρόπος έκφρασης της ικανότητας έλλογης σκέψης γίνεται εξαρτώμενος από το πλαίσιο και κάθε ερώτηση ή απάντηση έχει έννοια μόνον όταν τίθεται εντός του πλαισίου επιλογής. *Η αναζήτηση ομοφωνίας μέσα από το δικαίωμα της διαφορετικής επιλογής που παρέχει η Αρχή της Ανοχής, εκφράζει τον οικουμενισμό του Carnap και υλοποιείται μέσα από το Γενικό Συντακτικό, αντικείμενο μελέτης του οποίου είναι η ίδια η λογική.*

Επιπλέον, το εγχείρημα του Carnap είναι, κατά τους Goldfarb και Ricketts (1992, 71), και 'αυτο-στηριζόμενο' είτε στο επίπεδο της M-L είτε στο επίπεδο της O-L με την εξής έννοια: είναι αναλυτική εκείνη η πρόταση η οποία είναι 'αναλυτική ως μαθηματικό τμήμα του συγκεκριμένου πλαισίου'. Έτσι, το ότι κατά την μέθοδο της L.S.L. γίνεται επίκληση των μαθηματικών αληθειών της M-L είναι απολύτως συμβατό αφού αυτές απορρέουν από το πλαίσιο της M-L το οποίο έχει επιλεγεί αξιωματικά. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο Carnap αποκηρύσσει, όπως είπαμε, την άποψη περί ύπαρξης μιας και μοναδικής M-L. Όπως δεν υπάρχει παγκοσμίως αποδεκτή O-L, έτσι δεν υπάρχει και παγκοσμίως αποδεκτή M-L. Αν οι αντιμαχόμενες πλευρές θέλουν να συγκρίνουν τα γλωσσικά τους συστήματα θα πρέπει να αποδεχτούν ως κοινό το γλωσσικό συντακτικό, ή την κατά Carnap 'Γλώσσα της Σύνταξης'.

Θα θέλαμε να επαναλάβουμε ότι η εν λόγω διαμάχη δεν μπορεί να περιοριστεί στην L-I ως αριθμητικοποιημένο σύστημα στο πλαίσιο της αριθμητικής του Peano, γιατί αόριστες έννοιες όπως είναι η αναλυτικότητα, δεν είναι τυποποιήσιμες σε αυτήν. Η διένεξη, ως εκ τούτου, μεταφέρεται υποχρεωτικά σε γλώσσες όπως είναι η L-II. Ο Carnap χρησιμοποιεί την ιδέα της αριθμητικοποίησης του Gödel ως μέθοδο για να δείξει ότι τα γλωσσικά αντικείμενα κάθε γλωσσικού συστήματος μπορούν να αναπαρασταθούν μέσα σε ένα αριθμητικό σύστημα 'S' το οποίο να περιέχει τουλάχιστον το σύστημα αριθμητικής του Peano, ακόμα και αν ο ορισμός τους δεν μπορεί να διεκπεραιωθεί μέσα σε αυτό. Έτσι η έννοια 'αναλυτικό' αν και δεν μπορεί να οριστεί στην L-II μπορεί να αναπαρασταθεί σε αυτήν. Ο κοινός τόπος για τα δύο

φιλοσοφικά συστήματα θα μπορούσε, δηλαδή, να είναι μια αριθμητικοποιημένη L-II κατάλληλου εννοιολογικού εύρους, αφού για τον ίδιο τα μαθηματικά είναι εκ των προτέρων αποδεκτά. Ο Carnap προτείνει τη λογική μέθοδο ως το κατάλληλο 'Γενικό Συντακτικό' θεωρώντας ότι μέσω των μαθηματικών μπορεί να εξασφαλίσει την αποδοχή της και όχι το αντίθετο, όπως ο Friedman ισχυρίζεται. Κατ' αυτήν την έννοια, της στήριξης της από τα μαθηματικά, η Λογική πληροί με τον καλύτερο τρόπο τις ανάγκες μας.³¹¹ Δεν αποκλείει όμως η μεθοδός του, όπως είπαμε, το οποιοδήποτε άλλο σύστημα το οποίο θα κριθεί κατάλληλο για αυτό το σκοπό. Οι Goldfarb και Ricketts υποστηρίζουν,³¹² μάλιστα, ότι η Αρχή της Ανοχής δεν αφήνει καν χώρο για το παραδοσιακό φιλοσοφικό ερώτημα περί ύπαρξης ή όχι μαθηματικής εποπτείας αφού επιτρέπει στον Carnap να θεωρήσει ότι τα μαθηματικά – κλασσικά ή ιντουισιονιστικά – δεν είναι παρά διαφορετικά πλαίσια, και ως τέτοια μπορούν να αναχθούν στο Γενικό Συντακτικό. Η δυνατότητα σύγκρισης και εύρεσης κοινών σημείων σύγκλισης διαφορετικών μεταξύ τους πλαισίων, θα σήμαινε ότι ο Carnap αποδέχεται την ύπαρξη κάποιας επιστημολογικής σχέσης μεταξύ των αληθειών των πλαισίων αυτών. Όπως έχουμε, όμως, πει, κάτι τέτοιο δεν είναι στις προθέσεις του αφού κάτι τέτοιο θα καταστρατηγούσε την Αρχή της Ανοχής. Για το λόγο αυτό, η εξάρτηση αληθειών από άλλες αλήθειες, είτε αυτές είναι εμπειρικές είτε είναι αναλυτικές, μπορεί να έχει νόημα για αυτόν, μόνον όταν υφίσταται εντός του ίδιου πλαισίου. Κατά συνέπεια, η έννοια 'μαθηματική αλήθεια' [και ως εκ τούτου και η έννοια 'αναλυτικότητα'] είναι 'αλήθεια πλαισίου', αφού, αποτελεί συνέπεια της αποδοχής ενός συγκεκριμένου γλωσσικού πλαισίου και όχι συνέπεια η οποία προκύπτει μέσα από μια θεωρητική απόδειξη, ανεξάρτητη πλαισίου επιλογής.

Πέραν αυτού, εκτιμάμε ότι η εν λόγω διαμάχη δεν αποτελεί το μείζον ζήτημα το οποίο θα πρέπει να αντιμετωπίσει η Λογική Σύνταξη, παρά το ότι υπήρξε η αφορμή για να συνταχθεί. Ο ουσιαστικός στόχος του Carnap είναι να δείξει ότι η Λογική [ως λογικό σύστημα] δύναται να *σχετικοποιηθεί*. Το αίτημα της αποδοχής μιας νέας λογικής που επιβάλλει η γεωμετρία και η Θεωρία της Σχετικότητας, κατά την άποψή μας, είναι ισχυρότερο από το αίτημα για συμφιλίωση διαφορετικών φιλοσοφικών ρευμάτων. Το πώς αντιλαμβάνεται ο Friedman τη σχετικοποίηση της Λογικής δημιουργεί άλλη μια αιχμή προς συζήτηση.

Όπως έχουμε αναφέρει, (Friedman 1991, 55) το εγχείρημα της L.S.L για τη σύλληψη του νοήματος της νέας έννοιας του 'σχετικοποιημένου φυσικού a priori' ο

ίδιος ο Friedman το αντιλαμβάνεται ως επέκταση του συμβατισμού του Poincaré, και όχι κατά την ιδέα του ‘σχετικοποιημένου’ a priori του Reichenbach. Για το λόγο αυτό οδηγείται και στο συμπέρασμα, ότι η προσπάθεια που κάνει ο Carnap προκειμένου να εξασφαλίσει την μη-κυκλικότητα του εγχειρήματος, τον θέτει εκτός του πλαισίου της αριθμητικής του Peano και ως εκ τούτου τον θέτει αντιμέτωπο με την εξής αρνητική, κατά την άποψή του, επίπτωση (1999, 205): την εμπλοκή του Carnap με δύο είδη αναλυτικότητας εκ των οποίων η μια, εξαιτίας του ανοίγματος σε όλο και πλουσιότερες σε έννοιες μετα-γλώσσες, είναι σχετικοποιημένη.

Οι Goldfarb και Ricketts, αντιθέτως, είναι κατηγορηματικοί. Υποστηρίζουν ότι η ερμηνεία του Friedman εγείρει ερωτηματικά αφού στο κείμενο της L.S.L δεν υπάρχει πουθενά γραμμένο κάποιο στοιχείο που να δηλώνει διαφορά στον τύπο της αναλυτικότητας που αφορά στην κλασσική αριθμητική και σε αυτήν που αφορά στα ανώτερα μαθηματικά.³¹³ Στο ερώτημα, επομένως, αν ο Carnap είναι εκφραστής συμβατισμού, ο Friedman, όπως είπαμε, απαντάει θετικά.³¹⁴ Για τον Gödel³¹⁵ το ερώτημα στερείται νοήματος, ενώ τόσο ο Goldfarb όσο και ο Ricketts³¹⁶ απαντούν αρνητικά. Γι αυτούς μια τέτοια ερμηνεία θα ήταν παραπλανητική και θα απλούστευε την έρευνα του Carnap στο χώρο της λογικής σύνταξης και των μαθηματικών. Κατά την άποψή τους, η εύκολη ένταξη του Carnap στο χώρο του συμβατισμού συνιστά ανασταλτικό παράγοντα για την ουσιαστική διερεύνηση και αποσαφήνιση πραγματικά σκοτεινών σημείων της μεθόδου την οποία αυτός εισάγει στο φιλοσοφικό χώρο. Επιπλέον επισημαίνουν ότι τη θέση ‘οι μαθηματικές αλήθειες είναι συμβασιακά συμφωνημένες αλήθειες’ την απορρίπτει η Αρχή της Ανοχής, για τον εξής λόγο: η απόδειξη ότι οι συντακτικές συμφωνίες δεν υπονοούν ούτε την αλήθεια ούτε το ψεύδος εμπειρικών προτάσεων θα πρέπει, εν προκειμένω, να προηγείται της επιλογής του συγκεκριμένου πλαισίου των μαθηματικών. Στην περίπτωση, όμως, αυτή, η ύπαρξη μιας γλωσσικά υπερβατικής έννοιας εμπειρικού γεγονότος οφείλει να προϋποτίθεται και μάλιστα να προηγείται της επιλογής πλαισίου. Έτσι όμως, νομιμοποιείται κανείς στο να θεωρεί τις αναλυτικές προτάσεις της M-L ως συμβασιακά αποδεκτές αλήθειες μόνον, αν οι προκείμενες οι οποίες χρειάζονται για να εξασφαλίζουν την μετάβαση από την μια εμπειρική πρόταση στην άλλη είναι διαθέσιμες προκαταβολικά, πριν, δηλαδή, από την σύμβαση (Ricketts 1994, 180). Η Αρχή της Ανοχής, όμως, συνιστά απόρριψη μιας τέτοιου είδους εκδοχής, αφού μέσω αυτής, αυτό το οποίο μας παρέχεται είναι μόνον ο μηχανισμός επιλογής πλαισίου και

όχι κάποιο συγκεκριμένο πλαίσιο. Ως εκ τούτου κάθε έννοια εμπειρικού γεγονότος μπορεί μόνο μέσα στο πλαίσιο επιλογής να τυποποιηθεί.

Κατά την εκτίμησή μας, αυτό που ο Friedman ερμηνεύει αρνητικά, ως ‘συμβατισμό’ και ‘σχετικοποίηση’ για τη μαθηματική αλήθεια και κατ’ επέκταση για την αναλυτικότητα [όπως είδαμε τη θεωρεί εξαρτημένη από την εκάστοτε ερμηνεία του ποσοδείκτη της αντίστοιχης μετα-γλώσσας, η ερμηνεία του οποίου, μόνο σε ακόμα ισχυρότερη μετα-γλώσσα μπορεί να επιτευχθεί], για τον Carnap είναι το ζητούμενο, με την εξής έννοια: Ο Carnap επιθυμεί και τη διεύρυνση της έννοιας της αναλυτικότητας, [εξ ου και η εμπλοκή του στο ζήτημα της συνωνυμίας με όλα τα συνακόλουθα προβλήματα], και τη ‘σχετικοποίησή της στο πνεύμα του «σχετικοποιημένου» a priori του Reichenbach (Carnap 1937, §14)’.

Όσον αφορά, τώρα, στην κυκλικότητα μεταξύ συντακτικών και μαθηματικών όρων η οποία εμφανίζεται στη Λογική Σύνταξη και την οποία ο Friedman, (1988, 89) [και ο Gödel] τη χαρακτηρίζει ως φαύλη, για τον Goldfarb και για τον Ricketts οι επιπτώσεις της ως προς το αποτέλεσμα στη μέθοδο είναι διαφορετικές.³¹⁷ Κατ’ αρχήν, εντοπίζουν στο επιχείρημα του Friedman το εξής σφάλμα: ότι αυτός αποδίδει στις αποδείξεις μη-συνέπειας δικαιολογητικό βάρος. Ο Friedman πιστεύει, συγκεκριμένα, πως εφόσον ο Carnap μπορεί να αποδείξει ότι οι συντακτικές συμφωνίες δεν υπονοούν ούτε την αλήθεια ούτε το ψεύδος εμπειρικών προτάσεων, δικαιούται να θεωρεί τις μαθηματικές αλήθειες ως συμβασιακά συμφωνημένες αλήθειες. Ακριβώς επειδή κάθε τέτοια απόδειξη απαιτεί την χρήση μαθηματικών συγκρίσιμων με αυτά της εκάστοτε τυποποιημένης γλώσσας, ο Friedman συνάγει ότι η δικαιολόγηση από τον Carnap της θέσης αυτής, ενέχει φαύλο κύκλο.

Αντίθετα, τόσο ο Goldfarb όσο και ο Ricketts, διακρίνοντας το ότι τα μαθηματικά για τον Carnap δεν χρήζουν βάσης στήριξης μια και το εγχείρημά του αποβλέπει στη δικαιολόγηση της Λογικής Σύνταξης μέσω των μαθηματικών και όχι το αντίστροφο, υποστηρίζουν ότι αυτός θεωρεί, ούτως ή άλλως, μια γλώσσα μη-συνεπή [αναφερθήκαμε ήδη στην απόδειξη της μη-συνέπειας της L-II]³¹⁸ ως ακατάλληλη τόσο για την τυποποίηση των μαθηματικών όσο και της εμπειρικής επιστήμης αφού και στην εμπειρία αντιφάσεις δεν μπορούν να γίνουν αποδεκτές. Υποστηρίζουν, δηλαδή, ότι η χρήση μιας απόδειξης συνέπειας η οποία τυποποιεί τα κλασσικά μαθηματικά σε μια γλώσσα, δεν μπορεί να αποβλέπει στο να αποδείξει ότι τα μαθηματικά αυτά είναι αληθή, συνεπεία συντακτικών συμβάσεων. Όπως ήδη

είπαμε, ο ίδιος ο Carnap αναφέρεται συγκεκριμένα στη μη-συνέπεια της L-II. Ακριβώς, όμως επειδή είναι ενήμερος για τις επιπτώσεις του Θεωρήματος Μη-πληρότητας στις αποδείξεις συνέπειας τονίζει ότι σε καμία περίπτωση η εν λόγω απόδειξη δεν δίνει λύση στο πρόβλημα του Hilbert³¹⁹ και ότι

[ο ρόλος της απόδειξης στο εγχείρημα της Λογικής Σύνταξης] δεν πρέπει να υπερεκτιμηθεί (Carnap 1937, § 34i p129).

Τόσο ο Goldfarb όσο και ο Ricketts υποστηρίζουν ότι ο σκοπός του Carnap είναι να δείξει ότι η γλώσσα [της επιστήμης] μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον παρατηρησιακό έλεγχο των υποθέσεων. Επομένως, η εν λόγω απόδειξη πρέπει να αποβλέπει, μάλλον, στην δημιουργία πρόσβασης των L-κανόνων στο παρατηρησιακό τμήμα του γλωσσικού πλαισίου. Στην περίπτωση αυτή, η απόδειξη συνιστά μια τυπική διαδικασία η οποία αφορά στη χρήση της γλώσσας προκειμένου να τυποποιηθεί ένα τμήμα της. Στην χρήση της απόδειξης με αυτόν τον στόχο δεν υφίσταται φαύλος κύκλος, ό,τι μαθηματικά και να απαιτούνται γι αυτήν.

Ο Goldfarb και ο Ricketts απαντάνε (Goldfarb & Ricketts 1992, 67-68) στον Friedman [όσο και στον Gödel] ότι επιπλέον, η κυκλικότητα η οποία εμφανίζεται μεταξύ μαθηματικών και συντακτικών όρων δεν είναι φαύλη, γιατί

i) πουθενά στην L.S.L. ο Carnap δεν αφήνει να υπονοηθεί ότι η M-L πρέπει να περιορίζεται στην αριθμητική του Peano. Αντιθέτως για την δικαιολόγηση νέων συντακτικών εννοιών χρειάζονται μαθηματικά και περισσότερα και ισχυρότερα. Και όπως ο Carnap υποστηρίζει,

‘η στάση μας ως προς τους αόριστους όρους καθορίζεται από την Αρχή της Ανοχής’ (Carnap 1937, § 45 p.165).

ii) Για τον Carnap δεν έχει έννοια να αναφέρεται κανείς σε ‘όλο το συντακτικό’ της γλώσσας, ούτε υποστηρίζει ότι ‘όλο το συντακτικό’ πρέπει να τυποποιηθεί. Έτσι, δεν διατρέχει τον κίνδυνο του φαύλου κύκλου που του αποδίδουν ο Friedman και ο Gödel (Carnap 1937, § 18 p.53)

Ο Friedman στο άρθρο ‘Tolerance and Analyticity in Carnap’s Philosophy of Mathematics’ εμμένοντας στην άποψη που έχει διατυπώσει στο άρθρο ‘Friedman 1988’, ανταπαντάει στους Goldfarb και Ricketts ως εξής: ‘ακόμα και αν τα μαθηματικά της M-L δεν εκπίπτουν σε αυτά της κλασικής αριθμητικής, ακόμα και στην περίπτωση που η M-L είναι σημαντικά ισχυρότερη από την O-L, και σε αυτή

την περίπτωση η κυκλικότητα είναι φαύλη' (1999, π.46,50). Στο ίδιο άρθρο, όμως, αποδέχεται και τη θέση του Ricketts (Ricketts 1994) και τη θέση του Goldfarb (Goldfarb1953/9, 328), ότι η διάκριση που κάνει ο Carnap μεταξύ αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων ή μεταξύ L-κανόνων και P-κανόνων, δεν απορρέει από τον εμπειρισμό του, αφού δεν προηγείται της επιλογής γλωσσικού πλαισίου για τον Carnap, και ως εκ τούτου ο φαύλος κύκλος μεταξύ συντακτικών και μαθηματικών εννοιών δεν υφίσταται. Ο Friedman (1999, 202-3), τη διαφορετικότητα μεταξύ των πλαισίων την εντοπίζει, συμφωνώντας εδώ με τον Ricketts,³²⁰ στη χρήση των λογικών εκφράσεων η οποία έχει προκαθοριστεί από τους κανόνες μετασχηματισμού και ως εκ τούτου προκύπτει, μάλιστα, 'η καλύτερη δυνατή περίπτωση αλήθειας αποκλειστικά εξ αιτίας του νοήματος'

Σύμφωνα με όσα έχουμε εκθέσει, η αδυναμία του εγχειρήματος της L.S.L. για τον Goldfarb και τον Ricketts δεν είναι η φαύλη κυκλικότητα, αλλά συνδέεται με την αναφορά σε διαρκώς αυξανόμενης εννοιολογικής ισχύος μετα-γλώσσες. Κατά την άποψή τους, αυτό το οποίο πραγματικά απασχολεί τον Carnap είναι η ισχύς της M-L, το εύρος της οποίας, όπως ο Ricketts ειδικά υποστηρίζει³²¹ (Ricketts 1982, 119), τελικά, καθορίζεται στη βάση εξω-λογικών κριτηρίων, αφού η λογική έρευνα αποσκοπεί, μεν, στον εντοπισμό των λογικών στοιχείων του γλωσσικού πλαισίου με μέθοδο το Γενικό Συντακτικό, αδυνατεί, όμως, να χαρακτηρίσει την επιλογή του λογικού πλαισίου ως μοναδική.

Υπενθυμίζουμε ότι το φιλοσοφικό ζήτημα που τίθεται είναι, το κατά πόσο υφίσταται η δυνατότητα να εκφράσει κανείς το συντακτικό μιας γλώσσας L, μέσα στην ίδια την L. Η μία οδός είναι αυτή του Wittgenstein. Η αποδοχή της θέσης αυτής σημαίνει την αποδοχή ενός αδιεξόδου και συνέπεια αυτού είναι η παραίτηση από κάθε άλλη προσπάθεια επίλυσης του προβλήματος. Η άλλη οδός είναι να χρησιμοποιηθεί μια τρίτη γλώσσα για την τυποποίηση του συντακτικού της γλώσσας της σύνταξης. Αν κανείς συνταχθεί με τη δεύτερη αντιμετώπιση του ζητήματος, το πρόβλημα που θα έχει να αντιμετωπίσει είναι η άπειρη αναδρομή γλωσσών. Ο Carnap, τασσόμενος με τη δεύτερη αντιμετώπιση, υποστηρίζει ότι μπορούμε να αποφύγουμε την άπειρη αναδρομή. Ότι μπορούμε να τα καταφέρουμε με μια μόνον γλώσσα. Το κλειδί είναι η επιλογή μιας M-L με 'κατάλληλο εύρος'. Ο ίδιος ο Carnap δεν θέτει κανένα περιορισμό για το εύρος της μετα-γλώσσας:

μέσα σε οιοδήποτε γλωσσικό σύστημα S , το συντακτικό κάθε γλώσσας μπορεί να τυποποιηθεί σε τέτοιο βαθμό, όσο του επιτρέπει το εύρος των εκφράσεων του S' (Carnap 1937, §18 p.53)

Ακόμα, δηλαδή, και όταν η $M-L$ είναι μια ισχνή μετα-γλώσσα, και μάλιστα τόσο ισχνή όσο η κλασική αριθμητική του Peano, ο Carnap δείχνει μέσω της αριθμητικοποίησης ότι ένα σεβαστό ποσοστό έκφρασης των στοιχείων της γλώσσας μέσα στην ίδια τη γλώσσα μπορεί να επιτευχθεί. Υπάρχει επομένως κάποιο κριτήριο καθορισμού για το εύρος της $M-L$; Κάθε ερώτηση που αφορά στον περιορισμό του εύρους της $M-L$ σε σχέση με την $O-L$ θα ισοδυναμούσε με την επιβολή της εφαρμογής μιας εκ των έξω επιστημολογικής σχέσης στις γλώσσες αυτές. Μια τέτοια ενέργεια όμως, ως ενέργεια εκτός πλαισίου στερείται νοήματος για τον Carnap. Ως εκ τούτου το εύρος – η ισχύς – της $M-L$ θα πρέπει να καθορίζεται εκ των έσω. Τους Goldfarb και Ricketts δεν τους απασχολεί το ερώτημα: ‘ποιο είναι το κριτήριο το οποίο επιβάλλει το εύρος της $M-L$ ’. Αυτό που επιχειρούν να ερευνήσουν είναι:

- i) τι ακολουθεί την επιλογή *ισχυρών εννοιολογικά $M-L$* και
- ii) τι ακολουθεί την επιλογή *ισχνών εννοιολογικά $M-L$* .

Υπέρ της αποδοχής μιας ισχνής εννοιολογικά μετα-γλώσσας έχει επιχειρηματολογήσει, όπως ήδη έχουμε δει, ο Friedman. Αν το πρόγραμμα του Carnap ήταν έτσι προσαρμοσμένο ώστε να απαιτούσε μια ισχνή $M-L$, το κόστος αυτής της επιλογής θα ήταν για τον Goldfarb και τον Ricketts (Goldfarb & Ricketts 1992, 75 - 77) το ότι θίγεται ο ίδιος ο ορισμός της μαθηματικής αλήθειας και αυτό είναι απόρροια του Θεωρήματος Μη-πληρότητας.³²² Σύμφωνα με αυτό, στο σύστημα της κλασικής αριθμητικής δεν μπορεί να οριστεί ούτε η αλήθεια μιας πρότασης, ούτε η αλήθεια της άρνησής της. Πρέπει λοιπόν να αρκεστούμε σε μια σχέση συντακτικής συνέπειας, βασισμένης στην παραγωγική μέθοδο [d-μέθοδο], και ως εκ τούτου σε μια έννοια μαθηματικής αλήθειας, όχι αναδρομικής αλλά αναδρομικά αριθμήσιμης. Αυτό έχει άμεση συνέπεια, ο Carnap να μην έχει στη διάθεσή του την δίτιμη έννοια της μαθηματικής αλήθειας, ως εκ τούτου να μην έχει δικαίωμα πρόσβασης στην κλασική λογική, και εν κατακλείδι να μην έχει στη διάθεσή του μεθόδους ώστε να μπορεί να μιλάει για διάκριση μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών προτάσεων.

Ο Goldfarb και ο Ricketts βλέπουν δύο πιθανές δυνατότητες διεξόδου από το συγκεκριμένο πρόβλημα. Η μια λύση θα ήταν ο Carnap να εκμεταλλευτεί το

δικαίωμα το οποίο του παρέχεται από την Αρχή της Ανοχής, να μην χρειάζεται κανενός τύπου δικαιολόγηση για να αποδεχτεί ένα γλωσσικό σύστημα, και ως εκ τούτου να μην χρειάζεται ούτε τη συνδρομή της δίτιμης λογικής³²³ για την διάκριση μεταξύ λογικών ή μαθηματικών όρων και περιγραφικών. Επιπλέον, σύμφωνα με αυτή, θα μπορούσε, στην προκειμένη περίπτωση, να απουσιάζει κάποιο γενικό κριτήριο παρατηρησιακού ελέγχου χωρίς αυτό το γεγονός να συνιστά στοιχείο μεταφυσικής αποδοχής.³²⁴ Για παράδειγμα, ο Carnap, να στηρίζει τη διάκριση αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων επικαλούμενος άλλα γενικά χαρακτηριστικά, κατά τον εξής τρόπο:

αναλυτική πρόταση είναι η απολύτως αληθής ανεξαρτήτως των εμπειρικών γεγονότων [...] αφού δεν λέει τίποτα γι αυτά [...] μια συνθετική πρόταση είναι κάποιες φορές αληθής, όταν συγκεκριμένα γεγονότα πραγματοποιηθούν, και κάποιες φορές ψευδής [...] οι συνθετικές προτάσεις αφορούν στην πραγματικότητα (Carnap 1937, §14, 51),

ή να ορίσει το περιγραφικό στοιχείο $[a_d]$ και στη συνέχεια να οροθετήσει ως λογικό σύμβολο $[a_i]$, αυτό το οποίο δεν είναι περιγραφικό (Carnap 1937, §8, 25).³²⁵ Στην περίπτωση, όμως, αυτή, όπου ο Carnap προτείνει αντί της λογικής διευθέτησης των διακρίσεων κάποια άλλη διαισθητική διευθέτηση σαν αυτή που αναφέρεται, αυτό συνιστά τη βάση για να υποστηρίξει κανείς ότι τα γεγονότα ή τα δυνάμει γεγονότα αποκτούν εξαρτώμενο από το πλαίσιο υπερβατικό χαρακτήρα, για τον εξής λόγο: Το γεγονός ότι η λογική ανακατασκευή των εμπειρικών θεωριών την οποία επιχειρεί ο Carnap γίνεται μέσα στο πλαίσιο που έχει επιλεγεί, οπότε και η έννοια της συνέπειας περιορίζεται τόσο, ώστε να νοείται ως αυστηρά εξαρτημένη από το εν λόγω πλαίσιο, οδηγεί,³²⁶ σε μια ‘εμπλουτισμένη’ έννοια γεγονότος η οποία σχετίζεται με το εν λόγω πλαίσιο. Επιπλέον, ο διαισθητικός τρόπος διευθέτησης των διακρίσεων μεταξύ εννοιών του πλαισίου δεν συνάδει με την Αρχή της Ανοχής³²⁷ και επιπλέον, θα δικαίωνε την κριτική του Gödel ως προς τον συμβατισμό του Carnap.

Η άλλη πιθανή λύση στην οποία θα μπορούσε να καταφύγει ο Carnap, στην περίπτωση που η επιλογή του θα ήταν μια ισχυρή M-L, προκειμένου να διαφύγει από το μη-προσβάσιμο στην έννοια της δίτιμης μαθηματικής αλήθειας, θα μπορούσε να είναι η εξής: να αποδεχθεί ένα τρίτο είδος προτάσεων μη εξέγγιστων παρατηρησιακά (Goldfarb and Ricketts 1992, 74). Στην περίπτωση αυτή, θα παρουσιαζόταν ένα ακόμα μείζον πρόβλημα, αφού θα έπρεπε προτάσεις των οποίων η τιμή αληθείας δεν

καθορίζεται από τους κανόνες της γλώσσας, όπως είναι οι P-κανόνες, να ταυτίζονται με προτάσεις παρατηρησιακά ελέγξιμες. Κάτι τέτοιο, βέβαια, δεν ισχύει για τον εξής λόγο: το ότι προτάσεις οι οποίες ουσιωδώς περιέχουν περιγραφικές εκφράσεις οφείλουν να είναι ελέγξιμες μέσω παραγωγικής διαδικασίας από παρατηρησιακές προτάσεις, αποτελεί μια ξεχωριστή απαίτηση, η οποία χρησιμεύει στη διαφοροποίηση συνήθων (θεωρητικών) περιγραφικών εννοιών όπως είναι το διανυσματικό ηλεκτρομαγνητικό πεδίο της κλασσικής φυσικής από μη-συνήθεις περιγραφικές έννοιες όπως είναι η 'ενδελέχεια' (Carnap 1937, § 82, 319). Έτσι, το αίτημα ότι οι P-κανόνες οφείλουν να είναι ελέγξιμοι, κάθε άλλο παρά είναι τετριμμένο.

Επιπλέον των προβλημάτων τα οποία δημιουργεί η στέρηση του δικαιώματος πρόσβασης στην δίτιμη έννοια της μαθηματικής αλήθειας, η επιλογή μιας ισχνης εννοιολογικά μετα-γλώσσας προκαλεί μια ακόμα δυσκολία: στο πρόγραμμα της L.S.L. ο Carnap έχει, ούτως ή άλλως, σαν στόχο να προτείνει στις αντιμαχόμενες πλευρές τη δίτιμη λογική ως ένα πεδίο διευθέτησης των διαφορών τους. Αν επιλέξει μια ισχνη γλώσσα ως M-L, ο στόχος αυτός θα καταστρατηγηθεί. Ο Friedman, παρά το ότι τάσσεται υπέρ μιας ισχνης εννοιολογικά μετα-γλώσσας, όπως έχουμε αναφέρει, συμφωνεί με τη συγκεκριμένη παρατήρηση των Goldfarb και Ricketts. Έτσι υποστηρίζει και ο ίδιος ότι το πεδίο επιλογής επίλυσης των διαφορών των αντιμαχομένων πλευρών θα πρέπει να είναι εξ αρχής κοινώς αποδεκτό από όλους, γιατί ο στόχος του Carnap δεν είναι να ξεχωρίσει μεταξύ των φιλοσοφικών διενέξεων ποιες είναι γόνιμες και ποιες όχι, αλλά να κατασκευάσει ένα κοινό πεδίο συζήτησης. Αυτό ακριβώς άλλωστε επιχειρεί με την κατασκευή του 'Καθαρού' Συντακτικού (1999, n.29).

Ας πάρουμε, τώρα, την περίπτωση που η M-L είναι ισχυρή. Οι Goldfarb και Ricketts (Goldfarb & Ricketts 1992, 69-75) υποστηρίζουν ότι

- i) ο ιντουισιονιστής δεν θα είχε ενδιασμό στη χρήση κλασσικών γλωσσών σύνταξης εκεί όπου ένα ζήτημα δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με χρήση ισχνότερων εννοιολογικά γλωσσών,
- ii) η επιλογή μιας ισχυρής εννοιολογικά μετα-γλώσσας είναι αναγκαία, αφού η επιλογή ισχνης πρέπει να απορρίπτεται για τους λόγους που έχουμε ήδη αναφέρει. Το ουσιαστικό, δε, πρόβλημα το οποίο επισημαίνουν στη συγκεκριμένη επιλογή είναι το εξής: η εν λόγω διαδικασία δεν επιτρέπει την συμβασιακή ή μη-εμπειρική φύση των μαθηματικών να αναπτυχθεί πλήρως εκτασιακά.

Ο Carnap, γνώστης του Θεωρήματος Μη-πληρότητας, αποδεικνύει, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ότι η λογική σύνταξη ως παραγωγικό σύστημα υπόκειται πλήρως στις συνέπειές του. Τη θέση του τη διατυπώνει ως εξής:

οτιδήποτε μαθηματικό μπορεί να τυποποιηθεί, η τυποποίηση όμως συνολικά των μαθηματικών δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί πλήρως μέσα σε ένα σύστημα [πλαίσιο]. Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο απαιτείται άπειρη σειρά όλο και πλουσιότερων γλωσσών (Carnap 1937, §60d, 222).

Ως εκ τούτου είναι αδύνατον να παρασταθεί συνολικά εκτασιακά η συμβασιακή φύση των μαθηματικών, όποιο και να είναι το πλαίσιο της επιλογής μας, παρά μόνο το τμήμα αυτό των μαθηματικών που συνοδεύει το πλαίσιο και αυτό είναι αναμενόμενο από το Θεώρημα Μη-πληρότητας. Το εν λόγω πρόβλημα, το οποίο προκύπτει από την επιλογή ισχυρής εννοιολογικά M-L, συνιστά κατά τους Goldfarb και Ricketts, ένα έλλειμμα εξηγητικής ικανότητας το οποίο εντοπίζεται στα εξής δύο σημεία:

- α) στο κατά ποίο τρόπο οι μαθηματικές αλήθειες απορρέουν από το πλαίσιο, και
- β) στην αδυναμία μας να επιτύχουμε πλήρη εκτασιακή περιγραφή μιας ισχυρής M-L μέσα στην ίδια την M-L.

Μπορεί, δηλαδή, η Αρχή της Ανοχής να επιτρέπει την επιλογή οιοδήποτε γλωσσικού πλαισίου, αρκεί να έχουν δηλωθεί εκ των προτέρων οι μέθοδοι με βάση τις οποίες το εν λόγω πλαίσιο μπορεί να περιγραφεί εκτασιακά, αν όμως η M-L είναι ισχυρή, πάντα θα υπάρξει κάτι το οποίο, κατά τη διαδικασία της συντακτικής περιγραφής της O-L, δεν θα είναι δυνατόν να περιγραφεί εκτασιακά και αυτό, βέβαια, είναι η 'αχίλλειος πτέρνα' της μεθόδου του Carnap η οποία στοχεύει καθ' ομολογίαν του ίδιου, στην ακρίβεια και στην αυστηρότητα

Πέραν των όσων επισημάνθηκαν, το ότι τελικά ο ο Carnap αποφασίζει υπέρ της δεύτερης επιλογής, κατά τους Goldfarb και Ricketts έχει άμεση σχέση με το πώς αυτός προσεγγίζει την έννοια της μαθηματικής αλήθειας. Υιοθετώντας μια ισχυρή M-L και προκειμένου να γνωρίσουμε την αλήθεια προτάσεων οι οποίες προκύπτουν από τα αξιώματα και τους κανόνες του πλαισίου που έχει επιλεγεί, θα πρέπει να εισαγάγουμε νέους κανόνες και νέα αξιώματα. Διευρύνοντας όμως το αρχικό πλαίσιο κατ' αυτόν τον τρόπο και διαθέτοντας ως μέθοδο λογικής συναγωγής την παραγωγική μέθοδο, οδηγούμαστε στο παράξενο συμπέρασμα ότι ποτέ δεν θα γνωρίζουμε κάτι επιπλέον για τις μαθηματικές έννοιες από αυτό που παραγωγικά προκύπτει από τα

αξιώματα που τις αφορούν. Διότι αν προσθέσουμε νέα αξιώματα ή ισχυρότερους συναγωγικούς κανόνες, ή θα προκύψουν διαφορετικές έννοιες ή τουλάχιστον δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι μιλάμε ακριβώς για τις προηγούμενες μαθηματικές έννοιες. Ο Carnap όμως ασπάζεται και ο ίδιος την άποψη, ότι η έννοια της μαθηματικής αλήθειας – και ως εκ τούτου και της κατά Carnap αναλυτικότητας – είναι πλουσιότερη από την έννοια της ‘παραγωγιμότητας’. Θεωρεί, λοιπόν, ότι η μαθηματική αλήθεια θα μπορούσε να οριστεί με την ίδια ακρίβεια και αυστηρότητα όπως και κάθε άλλη μαθηματική έννοια, διότι επιπλέον, δεν υπάρχει και κάποιο συγκεκριμένο εμπόδιο που να αποκλείει κάτι τέτοιο. Επιλέγει να προσφύγει στον ορισμό της έννοιας της συνέπειας στο πλαίσιο μιας ισχυρής M-L, με κόστος τα όσα επισημάνθηκαν.

Ο Ricketts,³²⁸ παρά τη διαφοροποίησή του από τον Gödel και τον Friedman όσον αφορά στη σχέση της λογικής σύνταξης με το Θεώρημα Μη-πληρότητας, διατηρεί την πεποίθηση ότι ο εμπειρισμός του Carnap και μια εμμονή στη συντακτική μέθοδο εκδηλώνεται σε καίρια σημεία της μεθόδου του με όλες τις αρνητικές για αυτήν συνέπειες.

Το πρώτο σημείο αφορά στην συνύπαρξη ενός ισχυρού μετα-γλωσσικού συστήματος με την Αρχή της Ανοχής. Ο Ricketts υποστηρίζει ότι ο Carnap προσπαθεί να υλοποιήσει στην L.S.L. την εξής θέση του Russell: ‘η μελέτη της λογικής γίνεται κεντρική μέριμνα της φιλοσοφίας [...] παρέχει τη μέθοδο της έρευνας για τη φιλοσοφία όπως τα μαθηματικά δίνουν τη μέθοδο για τη φυσική’,³²⁹ την οποία, όπως ο ίδιος ομολογεί στην ‘Αυτοβιογραφία’ του (Schilpp 1963, 13), ενστερνίζεται πλήρως, δίνοντας παράλληλα στη Λογική τον πλουραλιστικό χαρακτήρα τον οποίον υπαγορεύει η Αρχή της Ανοχής. Ο συνδυασμός, όμως, λογικού πλουραλισμού και ισχυρής M-L για τον ορισμό της L-έγκυρης πρότασης σε μια περιγραφική γλώσσα [P-γλώσσα], δημιουργεί τεχνικό, κατά τον Ricketts (Ricketts 1996, 238-9), πρόβλημα στην εξεύρεση γενικού ορισμού για την έννοια της αναλυτικότητας, για τον εξής λόγο. Η δυνατότητα διαχωρισμού μεταξύ λογικού και περιγραφικού λεξιλογίου η οποία οφείλει, κατά την εκτίμησή του, να προϋποτίθεται για τη θέσπιση κριτηρίου αναλυτικότητας, μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνον αν όλες οι μαθηματικές προτάσεις είναι καθορισμένες [αληθείς ή ψευδείς]. Από την άλλη όμως μεριά, ο διαχωρισμός μεταξύ λογικού και περιγραφικού λεξιλογίου σε μια L-γλώσσα εμπλουτισμένη με περιγραφικό λεξιλόγιο και P-κανόνες, απαιτεί να υπάρχουν στη γλώσσα μη-προσδιορισμένες προτάσεις.

Έτσι, όπως ήδη έχουμε πει, υφίσταται κυκλικότητα [αν και μη-φαύλη] μεταξύ συντακτικού και μαθηματικών.

Το δεύτερο σημείο αφορά στο πώς ο Carnap αντιλαμβάνεται την έννοια της αλήθειας (Ricketts 1996, 231). Κατά την άποψή του δεν υφίσταται καμία ‘αντιπάθεια’ του Carnap προς την έννοια αυτή.³³⁰ Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ο ίδιος ομολογεί ότι στην πραγματικότητα, *δεν έχει καμία πρόθεση να ορίσει τα κατηγορήματα ‘αλήθεια’ και ‘ψεύδος’ ‘διότι η αλήθεια και το ψεύδος δεν είναι γνήσιες συντακτικές ιδιότητες’* (Carnap 1937, §60b p.216). Το ενδιαφέρον του εδώ περιορίζεται στις καθαρά λογικές γλώσσες όπου το αληθές ταυτίζεται με το αναλυτικό και το ψευδές με το αντιφατικό. Γι αυτό και, κατά την άποψη του Ricketts, η στάση του Carnap δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως εχθρική προς την έννοια της αλήθειας. Το ότι ο ορισμός της L-έγκυρης [δηλαδή αναλυτικής] πρότασης αφορά, εν κατακλείδι, στην αληθή μαθηματική πρόταση οφείλεται στην τεχνική δυσκολία την οποία αντιμετωπίζει, όπως ο ίδιος ο Carnap ομολογεί (Carnap 1937, §60b p.216), με τις ‘μη γνήσια συντακτικές ιδιότητες’. Έτσι, ο ορισμός της L-έγκυρης πρότασης, μάλλον αντικαθιστά παρά αναλύει (Ricketts 1996, 239) την παραδοσιακή έννοια της αναλυτικότητας.

Στο γιατί ο Carnap δεν φτάνει στο επιδιωκόμενο αποτέλεσμα παρά την ώθηση που δέχεται από τον ορισμό της σημασιολογικής έννοιας της αλήθειας από τον Tarski, ο Ricketts δίνει την εξής ερμηνεία: ενώ ο Tarski ψάχνει για ‘υλική επάρκεια’³³¹ στον ορισμό της αλήθειας, ο Carnap προσκολλημένος στη μέθοδο της σύνταξης ψάχνει για ‘πληρότητα’ (Ricketts 1996, 243-4). Άμεση συνέπεια αυτού του στόχου είναι η προσπάθεια παράκαμψης, από τον Carnap, της δυσμενούς από το θεώρημα του Gödel συνέπειας για τα γλωσσικά συστήματα, μέσω,

μιας προσπάθειας να εξασφαλιστεί η απαίτηση, οι ορισμοί για τις έννοιες ‘έγκυρο’ και ‘μη-έγκυρο’ να είναι πλήρεις για κάθε μαθηματική πρόταση του γλωσσικού συστήματος. Η συγκεκριμένη απαίτηση δίνει την συντακτική αξία στη μέθοδο ‘κατασκευή των μαθηματικών μέσα στη γλώσσα’ (Ricketts 1996, 243).³³²

Το τρίτο σημείο αφορά στην έννοια της αναφοράς. Δείγμα της προσκόλλησης του Carnap στην συντακτική μέθοδο παρά την αποδοχή κάποιων σημασιολογικών χαρακτηριστικών στη φιλοσοφία της L.S.L. είναι, κατά τον Ricketts, η στάση του ως προς την έννοια της αναφοράς (Ricketts 1996, 239) την οποία χαρακτηρίζει ως εχθρική.

Υπενθυμίζουμε ότι ο Carnap στην L.S.L. υποστηρίζει ότι συντακτικές προτάσεις μπορούν να υπηρετούν κάθε περίπτωση που αφορά σε κάποιο ‘ψευδο-αντικείμενο’ στην επιστημονική λογική. Έτσι, υποδεικνύει μέθοδο με βάση την οποία, προτάσεις ‘ασαφείς’ εξ αιτίας του ότι αφορούν τα κατά τον ίδιο ψευδο-αντικείμενα, να μπορούν να μετασχηματιστούν σε σαφείς συντακτικές προτάσεις. Τις προτάσεις αυτές τις αποκαλεί: ‘οιωνεί-συντακτικές’ (Carnap 1937, 233-5).

Κατά την άποψη του Ricketts, η έννοια ‘οιωνεί-συντακτική πρόταση’ βοηθάει τον Carnap στην ενίσχυση της κάθετης διάκρισης μεταξύ: της χρήσης της συντακτικής περιγραφής μιας γλώσσας και της συνηγορίας υπέρ της χρήσης γλώσσας, η οποία μπορεί να περιγραφεί συντακτικά. Η δυνατότητα να μετατραπεί μια πρόταση της δεύτερης περίπτωσης σε συντακτική, συνιστά προστασία του συντακτικού από κάθε μεταφυσική εισβολή (Ricketts 1996, 247-8). Κατ’ αυτόν τον τρόπο όμως, ισχυρίζεται ο Ricketts, η συζήτηση περί οντολογικών κατηγοριών αντικαθίσταται από τη συζήτηση περί συντακτικών κατηγοριών και ως εκ τούτου η συζήτηση περί αναφοράς παραγκωνίζεται από τη συζήτηση περί συντακτικών σχέσεων μεταξύ δύο γλωσσών, της γλώσσας-αντικείμενο και της μεταγλώσσας που αντιστοιχεί σε αυτή (Ricketts 1996, 240-1). Η φιλοσοφική αυτή στάση του Carnap ως προς την αναφορά, υπαγορεύεται, κατά την άποψη του Ricketts, από την ‘Αρχή της Ανοχής’ και από τον εξ αυτής προερχόμενο λογικό πλουραλισμό. Το τελικό αποτέλεσμα εξ όλων αυτών των τεχνικών και μη προβλημάτων είναι, κατά τον Ricketts, το ότι εξανεμίζεται ο αποπληθωριστικός χαρακτήρας της επιστημονικής λογικής του Carnap.

Κεφάλαιο 5

Σημασιολογία και Λογική Σύνταξη της Γλώσσας.

5.1. Εισαγωγή

Συνήθως η φιλοσοφική πορεία του Carnap κατά την περίοδο 1932–1947 παρουσιάζεται χωρισμένη σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος κορυφώνεται με το έργο του: *The Logical Syntax of Language* ([1934] / 1937), ενώ το δεύτερο με το έργο: *Meaning and Necessity* (1947). Κατά την τρέχουσα άποψη, στο δεύτερο μέρος αυτής της περιόδου, και μάλιστα από το 1937 και μετά το ενδιαφέρον του Carnap αρχίζει να στρέφεται προς τη σημασιολογία. Στα έργα του: *Foundations of Logic and Mathematics* (1939), *Introduction to Semantics* [1942] (1946) και *Formalization of Logic* (1943), ο Carnap διευρύνει το ήδη υπάρχον πρόγραμμά του περί σύνταξης, προσπαθώντας με τη χρήση εκτασιακών γλωσσών να διευκρινίσει πώς το νόημα εμπλέκεται στους χαρακτηρισμούς των προτάσεων ως αναλυτικών ή συνθετικών.

Όπως είδαμε, ακολουθώντας το πνεύμα της κριτικής του Gödel για τη μέθοδο της Λογικής Σύνταξης, τόσο η κριτική του Friedman όσο και η κριτική του Putnam έχουν ως αφετηρία την εξής προκειμένη: ‘η δυνατότητα διάκρισης των προτάσεων ενός τυπικού παραγωγικού ή ενός τυποποιήσιμου παραγωγικού γλωσσικού συστήματος σε αναλυτικές και συνθετικές ή σε λογικές και περιγραφικές αντίστοιχα, είναι αμφισβητήσιμη’.

Η βασική αρχή η οποία στηρίζει αυτή τη θέση, για τους συγκεκριμένους φιλοσόφους είναι: ‘το Θεώρημα Μη-πληρότητας, δεν επιτρέπει αυτή τη διάκριση’. Γιατί εξ αυτού έπεται, ότι πάντα θα υπάρχει μια πρόταση εκτός του παραγωγικού συστήματος η οποία θα ορίζει μια έννοια εντός του συστήματος. Έτσι, πάντα θα υπάρχει τουλάχιστον μια πρόταση για την οποία θα είναι αδύνατον να αποφανθούμε για τον χαρακτηρισμό της με τα μέσα του παραγωγικού συστήματος στο οποίο αυτή ανήκει.

Με δεδομένη τη συγκεκριμένη προκειμένη, και παρά το ότι ο καθένας από αυτούς μέσα από το δικό του σκεπτικό υποδεικνύει επιμέρους αδυναμίες της Λογικής Σύνταξης, τελικά και οι τρεις καταλήγουν στην ίδια εκτίμηση: καταλογίζουν την αποτυχία της Λογικής Σύνταξης στον εμπειρισμό του Carnap, αξιολογώντας τον όχι

σαν κατάλοιπο της μέχρι τότε φιλοσοφικής του πορείας, αλλά ως πηγή έμπνευσης της μεθόδου της Λογικής Σύνταξης.

Η κριτική του Goldfarb όπως και η κριτική του Ricketts ξεκινάει από την εξής διαφορετική προκείμενη: ‘το εγχείρημα του Carnap όχι μόνο δεν ανατρέπεται από το Θεώρημα Μη-πληρότητας αλλά η μέθοδος της L.S.L. συνιστά διέξοδο από το αδιέξοδο που δημιουργεί η απόδειξη ότι το σύστημα της τυπικής αριθμητικής του Peano [και κατά συνέπεια όσων ανάγονται σε αυτό] είναι μη-πλήρες’. Η δυσμενής επίπτωση του Θεωρήματος προσδιορίζεται, γι’ αυτούς, κατ’ αρχήν στην κατ’ ανάγκην αναφορά του Carnap σε εννοιολογικά όλο και ισχυρότερες μετα-γλώσσες. Ερμηνεύοντας τον Carnap κατάλληλα, αποδέχονται το εν λόγω εγχείρημα σαν απόπειρα ορισμού μιας ‘εντός γλωσσικού πλαισίου’ έννοιας αναλυτικότητας. Έτσι, εκτιμούν ότι η *Λογική Σύνταξη* συνιστά την απάντηση στον Wittgenstein και δίνει μία μέθοδο ορισμού κάθε έννοιας η οποία περιλαμβάνεται σε ένα παραγωγικό σύστημα. Το ότι ο Carnap δεν δίνει έναν απόλυτο ορισμό της έννοιας ‘αναλυτική πρόταση’ ή ‘λογική πρόταση’ δεν το εκλαμβάνουν ως αποτυχία, γιατί θεωρούν ότι αυτός δεν έχει τέτοιο στόχο. Η εκτίμηση ότι η *Λογική Σύνταξη* συνιστά δείγμα προσκόλλησης του Carnap στον Λογικό Εμπειρισμό, αποδίδεται περισσότερο στον Ricketts και λιγότερο στον Goldfarb. Ο πρώτος, υποστηρίζει τη θέση αυτή, παρά το ότι διακρίνει σημασιολογικά στοιχεία στη Λογική Σύνταξη, αφού εκτιμάει ότι ‘το μικρό βήμα που κάνει ο Carnap προς τη σημασιολογία γίνεται μετά από την ώθηση του, κατά Tarski, σημασιολογικού ορισμού της αλήθειας (Ricketts 1996)’.

5.2. Thomas Oberdan

Σε ανάλογο πλαίσιο όσον αφορά στην εμπλοκή Λογικού Εμπειρισμού και σημασιολογίας ασκείται και η κριτική από τον Thomas Oberdan. Κατά τον Oberdan,³³³ παρά το ότι σπέρματα σημασιολογίας είναι εμφανή στη φιλοσοφία του Carnap ήδη από το 1931, η προσκόλλησή του στη συντακτική μέθοδο δεν τον αφήνει να κάνει το ουσιαστικό βήμα. Έτσι έχουμε ως αποτέλεσμα τη φιλοσοφία του Carnap [από το 1932 και μετά] να τη διαπερνούν δύο θέσεις, αντικρουόμενες μεταξύ τους. Η μια αφορά στην υιοθέτηση σημασιολογικών εννοιών, ενώ η δεύτερη στην προσκόλλησή του στη συντακτική αντιμετώπισή τους.

Έχουμε ήδη αναφερθεί στην από το 1930 σχέση του Carnap με τον Tarski και στην επαφή του με τη δουλειά στη σημασιολογία της Σχολής της Βαρσοβίας. Την ίδια εποχή ο Carnap δείχνει να προσεγγίζει τις σημασιολογικές μεθόδους μέσω της επίδειξης ενός ‘φιλελευθερισμού’ ως προς τον παραδοσιακό εμπειρισμό, τον οποίο καταμαρτυρούν τρία περιστατικά τα οποία προηγούνται χρονικά από τη συγγραφή της μεθόδου της Λογικής Σύνταξης.

Το πρώτο περιστατικό αφορά στην αντιμετώπιση της διαφωνίας του με τον Otto Neurath η οποία πηγάζει από την άρνηση του δεύτερου να δεχτεί τη θέση του Carnap ότι

η γλώσσα ως όλον, περιλαμβάνοντας το σύνολο της γνώσης, μπορεί να δομηθεί σε μια φυσικαλιστική βάση (Schilpp 1963_a, p.52).

Ο Neurath θεωρεί ότι κατ’ αυτόν τον τρόπο εισάγονται στοιχεία τα οποία δεν μπορούν να ανήκουν στο χώρο του ‘υλισμού’ και ως εκ τούτου, επί της ουσίας, ακυρώνουν τον φυσικαλισμό³³⁴ και θέτουν σε κίνδυνο την ενότητα της επιστήμης. Ο Carnap επιχειρηματολογεί υπέρ της θέσης του στα άρθρα του: ‘Die physicalische Sprache als Universalsprache’ (1932_a-4), μεταφρασμένο ως: *Unity of Science* (1934) και, ‘Psychologie in physicalischer Sprache’ (1932-4), μεταφρασμένο ως: ‘Psychology in Physical Language’ (1959-10). Στο πρώτο εξ αυτών ο Carnap υποστηρίζει ότι ‘ακόμα και ακραίοι τύποι αναφορών, όπως είναι οι σχετικές με φαινόμενα [για παράδειγμα ψυχικά ή νοητικά], θα πρέπει να είναι παρατηρησιακές και κατά συνέπεια μεταφράσιμες στη γλώσσα της φυσικής’, γιατί στην αντίθετη περίπτωση ‘κάθε άτομο θα είχε τη δική του παρατηρησιακή γλώσσα’ και ‘δεν θα υπήρχε συνοχή μεταξύ επιστημονικής γνώσης και εμπειρίας’. Στο δεύτερο άρθρο του διευκρινίζει πώς κατά την άποψή του κάθε αναφορά μπορεί να είναι μεταφράσιμη στη γλώσσα της φυσικής και προτείνει:

προτάσεις όπως: ‘ο κύριος Α είναι *τώρα* συγκινημένος’ αναφέρονται σε μια φυσική ‘στιγμιαία κατάσταση’ εν προκειμένω στην κατάσταση στην οποία βρίσκεται *τώρα* το σώμα του Α’ και ως εκ τούτου έχει νόημα (Schilpp 1963, p.50-3).

Η φιλοσοφική στάση την οποία ο Carnap υιοθετεί προκειμένου να αντιμετωπιστεί η εν λόγω διένεξη με τον Neurath δείχνει μια ευρύτερη αντίληψη για το τι είναι ‘φυσικό’ και τι όχι, η οποία ξεπερνά την θέση των εμπειριστών της εποχής και προοιωνίζει την μετέπειτα θέση του, επονομαζόμενη ως ‘Αρχή της Ανοχής’.

Το δεύτερο περιστατικό αφορά στο κείμενο υπό τον τίτλο: ‘*Εγχείρημα στη Μεταλογική*’. Συγκεκριμένα, ήδη από το 1931, σπέρματα της ιδέας την οποία αργότερα διατυπώνει ως Αρχή της Ανοχής, είναι ορατά στη φιλοσοφική σκέψη του Carnap και ειδικά στην επιλογή του να χρησιμοποιήσει την ‘μεταλογική’ προκειμένου να εκφράσει σε αυτήν έννοιες της ‘λογικής’:

ήταν ένα βράδυ τον Ιανουάριο του 1931, όπου καθώς κειτόμουν άγρυπνος, μου ήρθε κάτι σαν όραμα. Κατέγραψα την ιδέα αυτή σε σαράντα τέσσερις σελίδες υπό τον τίτλο, ‘*Εγχείρημα στη Μεταλογική*’. Αυτές οι εν συντομία σημειώσεις μου αποτελούν την πρώτη εκδοχή του βιβλίου μου: Η Λογική Σύνταξη της Γλώσσα [...] ορίζω με τον όρο ‘μεταλογική’ τη θεωρία των τύπων και των εκφράσεων μιας γλώσσας [...] αργότερα χρησιμοποίησα τον όρο ‘συντακτικό’ (Autob. Schilpp 1963, p.53-4).

Το τρίτο περιστατικό αφορά στον φιλελευθερισμό τον οποίο εκφράζει ο Carnap ως δυνατότητα επιλογής μετα-γλωσσικής θεωρίας, στο άρθρο του: ‘On Protocol Sentences’ ([1932] 1987). Η θέση περί της δυνατότητας επιλογής μετα-γλωσσικής θεωρίας συνδέεται με την εξέλιξη της ιδέας του περί παρατηρησιακών αναφορών.

Ο Carnap ενστερνίζεται τις απόψεις του νεαρού Popper για τις προτάσεις πρωτοκόλλου:

δεν υπάρχει πρόταση η οποία να μπορεί να θεωρηθεί ως ‘απόλυτη’ παρατηρησιακή αναφορά, αλλά κάθε πρόταση μπορεί να επανεξεταστεί κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες [...] αυτό το οποίο κάνει τις προτάσεις της φυσικής για παρατηρήσιμα αντικείμενα πιο κατάλληλες ως προτάσεις πρωτοκόλλου είναι το ότι σε αντίθεση με τις υποκειμενικές προτάσεις, αυτές μπορούν να ελεγχθούν δι-υποκειμενικά (Popper in: Schilpp 1963, p.32 και Carnap 1987[1932], 464-5).

Ο Oberdan (1990, 26) εκτιμάει ότι η εξέλιξη της ιδέας του Carnap περί παρατηρησιακών αναφορών στην μεταγενέστερη ιδέα γνωστή ως ‘Αρχή της Ανοχής’, γίνεται σε δύο επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο αφορά στην αποδοχή της θέσης ότι

i) οι παρατηρησιακές αναφορές είναι επιφορτισμένες με θεωρία (theory-laden) (Carnap 1987[1932], 465-6) και

ii) στη διατύπωση της ‘Θέσης της Μεταλογικής’ (Carnap 1932_a).³³⁵

Οι θέσεις (i) και (ii) θεμελιώνουν την πεποίθηση του Carnap ότι οι προτάσεις πρωτοκόλλου θεωρούνται, πρώτα απ’ όλα, ως συμβάντα και ότι ως τέτοιες μπορούν να ερμηνευτούν υπό το πρίσμα της επικρατούσας θεωρίας. Συγκεκριμένα, δε, σύμφωνα με το πρόγραμμα του Carnap, μπορούν να μεταφραστούν σε προτάσεις της γλώσσας της φυσικής (physical language). Ο Oberdan (1990, 28) επισημαίνει επίσης ότι για τον Carnap, το αν η γλώσσα των προτάσεων πρωτοκόλλου είναι ανεξάρτητη από το γλωσσικό σύστημα ή το αν οι προτάσεις πρωτοκόλλου είναι προτάσεις της γλώσσας της φυσικής, είναι ζήτημα σύμβασης και γεγονός ανεξάρτητο από εμπειρικά ή φιλοσοφικά ζητήματα. Αυτό, άλλωστε, το επιβεβαιώνει και ο ίδιος ο Carnap:

Κατά την άποψή μου [...] πρόκειται για δύο διαφορετικές μεθόδους για να δομήσει κανείς τη γλώσσα της επιστήμης, και οι δύο είναι δυνατές και νόμιμες (Carnap 1987 [1932], 457).

Όσον αφορά στην επιλογή της μορφής των προτάσεων πρωτοκόλλου, ο Carnap υποστηρίζει ότι αυτές βασίζονται σε ερωτήματα που αφορούν στην απλότητα, στην οικονομία και στην ενότητα του γλωσσικού συστήματος που θα προκύψει (Carnap 1987 [1932], 464-5).

Κατά την άποψη του Oberdan, η θέση αυτή ως προς τους παράγοντες που επηρεάζουν τη μορφή των προτάσεων πρωτοκόλλου, προϋποθέτει για τη θέση του Carnap στη L.S.L., σύμφωνα με την οποία, η επιλογή της γλώσσας δεν εξαρτάται από διαχρονικά ‘σωστούς’ και ‘αντικειμενικούς’ παράγοντες αλλά μόνο από πραγματολογικούς συλλογισμούς (Carnap 1937, 51-2). Εν ολίγοις, και σύμφωνα με την ερμηνεία του Oberdan (1990, 28), η Αρχή της Ανοχής αρνείται ότι τα φιλοσοφικά κινήματα πρέπει απαραίτητα να υποστηρίζονται από κοινά αποδεκτές καθημερινές αρχές ή από τυπικούς επιστημονικούς ισχυρισμούς και προτρέπει να τα δούμε ως προτάσεις, προκειμένου να δεχτεί κανείς τη μια ή την άλλη μορφή γλωσσικού συστήματος. Η προτροπή αυτή επομένως, δεν μπορεί να είναι δογματική, αφού δεν υφίστανται αντικειμενικοί παράγοντες οι οποίοι να εξαναγκάζουν σε αποδοχή ενός συγκεκριμένου τύπου γλώσσας. Η επιλογή, υπ’ αυτές τις συνθήκες, μπορεί να είναι ή αυθαίρετη ή κατά σύμβαση έτσι ώστε να μην επικυρώνεται μέσω αναφορών εκτός του επιλεγέντος γλωσσικού συστήματος.

Από τα όσα αναφέραμε, συμπεραίνει κανείς ότι η διάκριση των παρατηρησιακών προτάσεων από τις άλλες προτάσεις της επιστήμης δεν αποδίδεται πλέον από τον Carnap στο εμπειρικό τους περιεχόμενο και στη λογική τους μορφή, αλλά και στην επίδραση πραγματολογικών παραγόντων. *Ο Carnap, κατ’ αυτόν τον*

τρόπο, σχετικοποιεί τον καθορισμό των προτάσεων που έχουν το ιδιαίτερο προνόμιο να είναι προτάσεις πρωτοκόλλου, εξαρτώντας τις από την επιλογή του γλωσσικού συστήματος. Και αφού η επιλογή του γλωσσικού συστήματος δεν εξαρτάται από αντικειμενικούς παράγοντες, κατά τον ίδιο τρόπο δεν εξαρτάται από αντικειμενικούς παράγοντες και η επιλογή των προτάσεων που χαρακτηρίζονται ως παρατηρησιακές αναφορές.

Κατά συνέπεια, δεν υφίσταται σύνολο προτάσεων πρωτοκόλλου, συγκροτημένο μια για πάντα. Οι παρατηρησιακές αναφορές, όμως, για κάθε συγκεκριμένο γλωσσικό σύστημα, είναι απολύτως καθορισμένες.³³⁶

Ένα δεύτερο επίπεδο εξέλιξης της ιδέας του Carnap περί παρατηρησιακών αναφορών αφορά, κατά τον Oberdan, στη συμβατικότητα η οποία εισβάλλει στον φιλοσοφικό χώρο μέσω της Αρχής της Ανοχής. Τη χαρακτηρίζει ως ‘μέγιστη καινοτομία’ η οποία εκτοπίζει τα τελευταία υπολείμματα του ‘απόλυτου’ που έχουν απομείνει στις προηγούμενες θεωρίες γνώσης. Η ‘Αρχή της Ανοχής’ και η ‘Θέση της Μετα-λογικής’ συνιστούν τη μεγάλη εξέλιξη στη σκέψη του Carnap και αποτελούν τα πρώτα βήματα για την ανάπτυξη της σημασιολογίας. Η ‘Θέση της Μετα-λογικής’ ως ‘Αρχή της Ανοχής’ απελευθερώνεται, έτσι ώστε οι φιλοσοφικές διαμάχες να μπορούν να ερμηνευτούν τόσο ως συντακτικοί, όσο και ως σημασιολογικοί ισχυρισμοί. Γι’ αυτό και την Αρχή της Ανοχής ο Carnap την αποκαλεί αργότερα ως: ‘αρχή για τη συμβατικότητα της γλωσσικής μορφής’.³³⁷

5.3. Η σημασιολογία ως εξελικτικός παράγων για τη φιλοσοφία, στη μέθοδο της Λογικής Σύνταξης

Η ουσιαστική εξέλιξη της μεθόδου του Carnap προς την κατεύθυνση της σημασιολογίας εξαρτάται, κατά την άποψη του Oberdan, από τον ορισμό της έννοιας ‘αληθής πρόταση’, τον οποίο ο ίδιος τον θεωρεί εφικτό. Γι’ αυτό και εκτιμάει (1992, 241) ότι τα βήματα του Carnap προς τη σημασιολογία θα μπορούσαν να είναι ουσιαστικά για τρεις επιπλέον λόγους:

- α) γιατί η αποδοχή της Αρχής της Ανοχής επιτρέπει την κατασκευή ενός συντακτικού τόσο ισχυρού, όσο θα απαιτούσε κανείς για να ορίσει την έννοια της αλήθειας,
- β) γιατί ο Carnap λαμβάνει υπ’ όψιν του το θεώρημα του Gödel και προσπαθεί να βρει κατάλληλη μέθοδο για να το αντιμετωπίσει και
- γ) γιατί, εν κατακλείδι, σκοπός του Carnap είναι ο ορισμός της σημασιολογικής έννοιας ‘αναλυτική πρόταση’.

Το ότι ο Carnap, εξαιρεί, τελικά, την έννοια ‘αληθής πρόταση’ από το σύνολο των εννοιών που μπορούν να οριστούν εντός της L-II, παρά το ότι εισάγει σημασιολογικά στοιχεία για να ορίσει την έννοια ‘αναλυτική πρόταση’, απορρέει από την εμμονή του στο ‘δόγμα του συντακτικισμού’³³⁸ (1992, 251-2) το οποίο διαπερνά, όχι μόνον την ‘απόρριψη’ της έννοιας της αλήθειας, αλλά και τη θεμελίωση των σχετιζόμενων με την έννοια της αλήθειας σημασιολογικών εννοιών.

Η θέση του Carnap ότι οι παρατηρησιακές αναφορές είναι επιφορτισμένες με θεωρία δεν απορρέει, κατά την εκτίμηση του Oberdan (1992, 239), τόσο από μια φιλελεύθερη στάση όσον αφορά στον εμπειρισμό. Απορρέει από τη δική του προσωπική αντίληψη για τη γλώσσα, την οποία θεωρεί ως λογισμό και μάλιστα, χωρίς να αποδέχεται την ύπαρξη μιας διαδοχής, του γλωσσικού συστήματος, εξωτερικών μετα-γλωσσών. Το πρόβλημα του Carnap στην L.S.L. είναι, κατά το Oberdan, πώς να εφαρμόσει τη ‘Θέση της Μεταλογικής’ στην επιστημονική γνώση. , όμως, τελικά, η απελευθέρωση ως προς την επιλογή μιας μετα-γλωσσικής θεωρίας, δεν είναι τόσο ουσιαστική, όσο φαίνεται σε πρώτη εκτίμηση. Γι’ αυτό και ο Oberdan θεωρεί την μετατροπή των ‘ψευδο-προτάσεων’ (pseudo-object sentences) της γλώσσας σε ‘οιονεί-συντακτικές προτάσεις’ (quasi-syntactical sentences), ως την αρχή μιας βίαιης επίθεσης σε σημασιολογικές έννοιες όπως, ‘σημασία’, ‘αναφορά’ κ.ά. (1992, 246).

Μέχρι τώρα οι εκτιμήσεις των φιλοσόφων στις οποίες αναφερθήκαμε ή δεν διακρίνουν σημασιολογικά στοιχεία στη Λογική Σύνταξη, ή διακρίνουν μια τάση η

οποία θα μπορούσε να οδηγήσει στη σημασιολογική αντιμετώπιση των ορισμών αορίστων εννοιών, αλλά παραγκωνίζεται από τον Λογικό Εμπειρισμό του Carnap. Εξ αυτών ο Ricketts, παρά το ότι στο ζήτημα της προσκόλλησης στη σύνταξη συντάσσεται με τους υπόλοιπους, στο άρθρο του: ‘Carnap: ‘From Logical Syntax to Semantics’ (1996) διαφοροποιείται στα εξής δύο σημεία:

i) θεωρεί ότι ο Carnap δεν εξαιρεί από τη Λογική Σύνταξη την έννοια της αλήθειας ούτε λόγω αντιπάθειας προς αυτήν, ούτε εξ αιτίας της κρυφής του επιθυμίας να αποφύγει την ιεραρχία μεταγλωσσών, αλλά γιατί απορρίπτοντας τη θέση την οποία ο Wittgenstein εκφράζει στο *Tractatus*, θέτει ως στόχο να δείξει ότι

σε κάθε γλώσσα Σ, [...] το συντακτικό μπορεί να τυποποιηθεί σε περιορισμένο βαθμό με τα εκφραστικά μέσα της ίδιας της γλώσσας (Carnap, 1937, §18, p.53)

ii) αποδέχεται ότι ο Carnap στην L.S.L. κάνει ένα μικρό βήμα προς τη σημασιολογία, όμως, υποστηρίζει, όπως είπαμε, ότι το μικρό αυτό βήμα γίνεται μετά από την ώθηση του σημασιολογικού ορισμού της αλήθειας από τον Tarski, ενώ παράλληλα υποστηρίζει ότι κατά την περίοδο της Λογικής Σύνταξης το κύριο ενωτικό στοιχείο το οποίο διατρέχει τη φιλοσοφία του Carnap είναι η χρήση συντακτικών μεθόδων.

Εκπρόσωποι της άλλης ανάγνωσης για τη φιλοσοφία του Carnap, είναι οι Richard Creath, Jaakko Hintikka και Alberto Coffa. Και οι τρεις διακρίνουν στη φιλοσοφία του Carnap ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του -30 τη σταδιακή διαφοροποίησή του από τον παραδοσιακό Λογικό Εμπειρισμό προς την κατεύθυνση της σημασιολογίας. Ως εκ τούτου, όχι μόνο διαφωνούν με τον συνήθη αυστηρό διαχωρισμό που γίνεται μεταξύ ‘συντακτικής’ και ‘σημασιολογικής’ περιόδου, αλλά θεωρούν ως ιδιαιτέρως επιζήμια την έμφαση που δίνεται στον διαχωρισμό αυτό για την κατανόηση της φιλοσοφίας του Carnap, αφού αποκρύπτει ιδέες μεγάλης φιλοσοφικής αξίας.

5.3. 1. Richard Creath

Ο Richard Creath υποστηρίζει ότι³³⁹ η φιλοσοφία του Carnap χαρακτηρίζεται από μια πορεία εξέλιξης διαρκούς υποστήριξης ενός ριζικού επιστημολογικού συμβατισμού και πραγματισμού που αφορά στον καθορισμό του νοήματος των προτάσεων.³⁴⁰ Ο συμβατισμός αυτός εκδηλώνεται με σαφήνεια στη *Λογική Σύνταξη*, μορφοποιεί τη φιλοσοφία του Carnap κατά την εποχή του *Meaning and Necessity* (1947) και συνεχίζει να τη σφραγίζει μέχρι το θάνατό του. Μέσα από τη συγκεκριμένη ανάγνωση της φιλοσοφίας του Carnap η έννοια της αναλυτικότητας καθίσταται έκφραση συμβατισμού και πραγματισμού. Ως εκ τούτου, αποκτά

επιστημικά χαρακτηριστικά, ανεξάρτητα από το αν υποστηρίζεται ή όχι από συντακτικό κριτήριο (1990, 414).

Ο Creath (1990, 415) συμφωνεί με τον Ricketts στο ότι η αποδοχή της σημασιολογίας από τον Carnap δεν συνιστά ουσιαστική στροφή για την εξέλιξη της φιλοσοφίας του. Πιο συγκεκριμένα, για τον Creath, οι διαφορές οι οποίες συνήθως επισημαίνονται στο πώς αντιλαμβάνεται ο Carnap την έννοια της αναλυτικότητας στην κάθε περίοδο δεν είναι τόσο σημαντικές από σημασιολογική άποψη, όσο είναι σημαντική η συνέχεια που διέπει τη φιλοσοφική του σκέψη κατά τις περιόδους αυτές. Αυτό το χαρακτηριστικό του δίνει το δικαίωμα να διαφοροποιείται κατά κάποιο τρόπο, από τον Ricketts και να χαρακτηρίζει την επιστημονική λογική του Carnap ως ‘επιστημολογία’ (Creath 1992). Στο συγκεκριμένο πλαίσιο η έννοια της αναλυτικότητας είναι μια επιστημολογική έννοια, της οποίας τα επιστημολογικά χαρακτηριστικά δεν αντλούνται από τη σχέση μαθηματικών και Λογικής αφού τόσο η Λογική όσο και τα μαθηματικά μπορεί να είναι κατά σύμβαση. Γι’ αυτό το λόγο και αντίθετα προς τη συνήθη ερμηνεία, ο Creath βρίσκει στους ορισμούς της έννοιας της αναλυτικότητας στην *L.S.L.* καινοτόμα και ενδιαφέροντα στοιχεία επιστημολογικού status (1990, 409).

Κατά την εκτίμηση του Creath (1990, 408),³⁴¹ ο Carnap κάνει στην *L.S.L.* σημασιολογία για τους εξής δύο λόγους:

- α) γιατί κάνει χρήση επιστημολογικών εννοιών εν μέσω επιστημολογικών μεθόδων
- β) γιατί η επιλογή της χρήσης της Λογικής ως μέσου έκφρασης εννοιών, είναι πράξη επιστημολογική.

Όσον αφορά στο πρώτο, άπτονται εντυπωσιακά σημασιολογικών ερμηνειών, α) η μέθοδος ‘άμεσης λογικής συνέπειας’ και η μέθοδος ‘απόδοσης τιμών’ β) οι έννοιες που εμπλέκονται με αυτή τη διαδικασία, γ) τα κριτήρια αναλυτικότητας που προτείνει ο Carnap. Όσον αφορά στο δεύτερο, επειδή για τον Carnap μια πρόταση θα είναι αναλυτική στην περίπτωση που η δικαιολόγησή της μπορεί να αναχθεί πίσω σε λογικές συμβάσεις, με δεδομένη την Αρχή της Ανοχής το να είναι μια πρόταση αναλυτική σημαίνει να έχει μια ειδική επιστημολογική θέση. Αναλυτικό είναι, δηλαδή, το επιστημολογικά συμβατικό.

Αυτό ισχύει, γιατί κατά την άποψη του ο Creath η φιλοσοφία του Carnap από το 1932 και ύστερα, και ειδικά η θεωρία της *L.S.L.* πληροί τον κύριο στόχο της επιστημολογίας, που είναι να μας προμηθεύσει μια θεωρία δικαιολόγησης. Η λύση που προτείνει³⁴² δεν χρειάζεται περαιτέρω επιστημολογική ανάλυση, γιατί ο επιστημολογικός πυρήνας στη φιλοσοφία του ενέχεται στην επιλογή – κατά σύμβαση και αυθαίρετη επιστημολογικά – του γλωσσικού συστήματος. Πρόκειται, δηλαδή, για μια καινοτόμο αλλαγή στη παραδοσιακή χρήση του όρου ‘Λογική’, για μια ρήξη με την φιλοσοφική παράδοση.

Η λογική του Carnap κατά τον Creath, είναι μια ‘νέα λογική’, μια λογική επιστημολογική, αφού η χρήση της στο αξιωματικό σύνολο δεν είναι κατ’ ανάγκην, αλλά είναι ζήτημα επιλογής (1992, 144-6).

Ο Creath, αντιδιαστέλλει τον κατά την άποψή του επιστημικό συμβατισμό του Carnap, με τον νομοθετικό (legislative) συμβατισμό του Quine, έτσι όπως εκτίθεται στο άρθρο του τελευταίου: ‘Truth by Convention’ (1936). Κατά τον Creath, όταν ο Carnap χαρακτηρίζει ως συμβασιακά τα σημασιολογικά ή επιστημικά χαρακτηριστικά μιας γλώσσας, δεν τα θεωρεί ως προϊόντα κάποιας νομιμοποιητικής διαδικασίας του παρελθόντος, αλλά ως προκύπτοντα εκ της αποδοχής ενός συγκεκριμένου σχήματος δικαιολόγησης, τηρουμένων των εξής δύο προϋποθέσεων: α) ότι υφίστανται εναλλακτικές όψεις του εν λόγω σχήματος, β) ότι η επιλογή μιας μεταξύ των εναλλακτικών όψεων είναι αυθαίρετη (Creath 1992, 147). Την πλήρη έκφραση της επιστημικά συμβασιακής θεωρίας του Carnap αποτελεί η Αρχή της Ανοχής. Με την γνωστή φράση

στη λογική δεν υπάρχουν ηθικές αρχές [...] ο καθένας πρέπει να θέτει επί τάπητος με σαφήνεια τις δικές του μεθόδους και να δίνει συντακτικούς κανόνες και όχι φιλοσοφικά επιχειρήματα (Carnap [1934] 1937, 51-2),

ο Carnap δεν αρνείται την κανονιστική δύναμη της Λογικής. Αρνείται το ότι υπάρχει μια μοναδικά ορθή κανονιστική διαδικασία. Όσον αφορά στη συζήτηση περί αντικειμενικότητας, αυτή έχει έννοια μόνον ως αντικειμενικότητα στη δικαιολόγηση, μόνο μέσα στα πλαίσια ενός συστήματος δικαιολόγησης και εξασφαλίζεται άμα τη επιλογή του συστήματος.

Επειδή αποτελεί πεποίθηση του Carnap το ότι ο κόσμος της εμπειρικής επιστήμης είναι κατά πολύ ανεξάρτητος από τις θεωρίες μας, ο κύριος στόχος του είναι να πλαισιώσει την επιστημική του θέση έτσι ώστε να παρέχεται ένα μέρος της γνώσης μας για τον εξωτερικό κόσμο. Το πάντρεμα μεταξύ επιστημολογίας και παρατήρησης γίνεται, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, το 1932 μέσω των ‘Προτάσεων πρωτοκόλλου’, όπου η ‘συμβασιοκρατική του αντίληψη’ μόλις αρχίζει να αναδύεται. Το καινοτόμο στοιχείο το οποίο άπτεται της έννοιας της αναλυτικότητας αφορά, ως εκ τούτου, και στον εμπειρισμό του Carnap.

Έχουμε αναφέρει ότι³⁴³ ο Carnap δεν υποστηρίζει απλά ότι το νόημα μιας πρότασης είναι ο τρόπος επαλήθευσής της αλλά ότι η σχέση μεταξύ νοήματος της πρότασης και γνώσης του νοήματός της, δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τη συγκεκριμένη επιλογή. Το νόημα μιας πρότασης ως ο τρόπος επαλήθευσής της, δεν είναι παρά μια, μεταξύ των πολλών, επιλογή πλαισίου έκφρασης του νοήματος της εν λόγω πρότασης. Έτσι, ο τρόπος επαλήθευσής δεν αποτελεί παρά μία [μεταξύ των

πολλών] στρατηγική απόκτησης της γνώσης του εν λόγω νοήματος. Αυτή η θέση συνιστά την ‘Αρχή της Ανοχής’, στον εμπειρισμό του Carnap και εκφράζεται μέσω της καταγραφής των παρατηρησιακών αναφορών. Επιπλέον, ο πραγματισμός για τον Carnap συνιστά ιδιαίτερα σημαντική παράμετρο στη φιλοσοφία του, και κατά τον Creath (1990, 410-11), γιατί θέτει όρια στον συμβατισμό του.

Η πρόταση του Carnap, κατά τον Creath, ξεπερνά τη ‘θέση περί υποκαθορισμού των θεωριών’ του Duhem, γιατί υποστηρίζει ότι όχι μόνο οι παρατηρήσεις μας δεν δύνανται να υποκαθορίζουν μονοσήμαντα τη θεωρία η οποία σχετίζεται με αυτές, αλλά επιπλέον ότι και η θεωρία μας είναι ζήτημα επιλογής (1990, 408).

Η ένσταση του Creath ως προς τις τρέχουσες ερμηνείες περί την φιλοσοφία του Carnap, αφορά και στις εκτιμήσεις ως προς την προέλευσή της. Η άποψη ότι η φιλοσοφία του Carnap αποτελεί συνέχεια της φιλοσοφίας των Frege – με την έννοια της προσκόλλησης στον Λογικισμό και τη συντακτική μέθοδο – είναι, κατά τον Creath, άκρως αποπροσανατολιστική.

Κατά την άποψή του, η φιλοσοφία του Carnap ξεπερνά τον Frege, i) στο ότι μέσω της Αρχής της Ανοχής θέτει υπό αίρεση την, κατά Frege μοναδικότητα της Λογικής, και κάνει το βήμα προς τη σημασιολογία, έστω και χωρίς να το ομολογεί, ξεπερνώντας τη δυσκολία στην κατανόηση πώς ένα αξιωματικό σύνολο μπορεί να ορίσει τους όρους που περιέχουν τα αξιώματά του, και ii) με το ότι δίνει γενικές μεθόδους για τον ορισμό της αναλυτικότητας [c-μέθοδος, ‘αποτίμηση’]. Κατά την άποψη του Creath, η φιλοσοφία του Carnap ως επιστημολογική πρόταση, έχει το εξής σημαντικό πλεονέκτημα: παρέχει ένα τρόπο επίλυσης των διαφορών στις διαμάχες στη Λογική και τα μαθηματικά, χωρίς να καταφεύγει σε μεταφυσικές λύσεις. Γι’ αυτό, η επιστημολογία του Carnap για το τότε φιλοσοφικό γίνεσθαι θα πρέπει να εκτιμηθεί ως αρετή (Creath 1992, 149).

Επιπλέον, ο Creath, διαφωνώντας με τον Oberdan, υποστηρίζει ότι ο Carnap και στην *L.S.L* μιλάει για την έννοια της αλήθειας. Αναγνωρίζει τη σημασιολογική της φύση και δεν χρησιμοποιεί την αναλυτικότητα ως υποκατάστατό της στη Λογική και στα μαθηματικά. Έχει, όμως, να επιλέξει. Ή να απαρνηθεί τη μέθοδο της Λογικής Σύνταξης προς χάριν της σημασιολογίας, ή να μην εντάξει την έννοια της αλήθειας στη Λογική Σύνταξη. Το ότι εν κατακλείδι, βγάζει τις έννοιες ‘αλήθεια’ και ‘ψεύδος’ εκτός του Γενικού Συντακτικού (Carnap 1937, 216), οφείλεται, κατά τον Creath, στην μεγάλη προσκόλληση του Carnap στους συντακτικούς ορισμούς. Οφείλεται, δηλαδή, στο ότι ο Carnap δεν μπόρεσε να διευρύνει τη φιλοσοφική διαδικασία πέρα από τη λογική συντακτική διαδικασία.

Σε αυτό το σημείο, όπως είδαμε, ο Ricketts (1996, 239) συμφωνεί με τον Creath (1990, 411) στο ότι ο Carnap μένει προσκολλημένος στη συντακτική μέθοδο, διαφωνεί, όμως, ως προς τους λόγους τους οποίους αποδίδει ο δεύτερος στον Carnap

για την ‘απόρριψη’ της έννοιας της αλήθειας την περίοδο εκείνη. Ενώ ο Creath ισχυρίζεται ότι ο Carnap αποδέχεται ότι δεν μπορεί να ορίσει την έννοια ‘αληθής πρόταση’ για τους λόγους που αναφέραμε, ο Ricketts υποστηρίζει ότι για τον Carnap η αλήθεια είναι έννοια συντακτικά απείθαρχη και αντικαταστάσιμη στην επιστημονική λογική.

Ο Creath συμφωνεί με τον Oberdan (1992, υπ.1), στο ότι ο Carnap βγάζει τις έννοιες ‘αλήθεια’ και ‘ψεύδος’ με άτεχνο τρόπο εκτός Λογικού Συντακτικού, και υποστηρίζει ότι μόνο αν η ενέργεια αυτή ερμηνευτεί ως απόρριψη των εννοιών αυτών λόγω προκαταλήψεων, υπό την επιρροή της άποψης του Neurath (1990, 411) ο οποίος χαρακτηρίζει την αλήθεια ως έννοια ‘μεταφυσική’, γίνεται κατανοητή. Όπως και να χει, όμως, το ζήτημα για την έννοια της αλήθειας, κατά την άποψη του Creath, δεν πρέπει να υπερτονιστεί, γιατί κατ’ αυτόν τον τρόπο, επισκιάζεται η σημασιολογικά εξελικτική πορεία στη φιλοσοφία του (1990, 411-2).

5.3. 2. Jaakko Hintikka

Για τον Jaakko Hintikka το ενωτικό νήμα στη φιλοσοφία του Carnap αφορά στην εμπλοκή της σημασιολογίας στον λογικισμό και στην μαθηματικοποίηση των γλωσσών σύνταξης. Έτσι, στο άρθρο του: ‘Carnap’s Work in the Foundations of Logic and Mathematics in a Historical Perspective’ (1992) υποστηρίζει, όπως και ο Creath, ότι: η σημασιολογία είναι παρούσα στη φιλοσοφία του Carnap ακόμα και στην περίοδο της Λογικής Σύνταξης.

Αν και στο σύνολο του έργου του ο Hintikka χαρακτηρίζει τη σημασιολογία του Carnap ως ‘λογική’ και ως εκ τούτου ως μη ώριμη, τη θεωρεί σημαντική γιατί, κατά την άποψή του, συνιστά ενιαίο και αναπόσπαστο τμήμα της προοδευτικής ανάπτυξης των μοντελο-θεωρητικών ιδεών, οι οποίες και χαρακτηρίζουν το περιβάλλον των υποστηρικτών της άποψης, ότι η γλώσσα είναι ένα δι-οικουμενικό μέσον επικοινωνίας.³⁴⁴ Χαρακτηρίζει, δε, τον Carnap ως δεσπίζοντα παράγοντα στην υπόθεση της υπεράσπισης της ‘λογικής σημασιολογίας’, εξ αιτίας των έργων του ‘Introduction to Semantics’ (1942) και ‘Meaning and Necessity’ (1947). Κατά τον Hintikka,

το εγχείρημά του δεν δικαιώθηκε, εν κατακλείδι, όχι γιατί έμεινε προσκολλημένος στην λογική παράδοση, αλλά γιατί δίστασε να υιοθετήσει μια θεωρία μοντέλων (1992, 173-4).³⁴⁵

Η σημασιολογία εισέρχεται στη Λογική Σύνταξη, κατά τον Hintikka, όταν ο Carnap προσπαθεί να αντιμετωπίσει το πώς συνδέεται ένα γλωσσικό σύστημα με την πραγματικότητα (Hintikka 1992, 169).

Όπως έχουμε πει, ο Carnap στην *L.S.L.* καλείται να αντιμετωπίσει το εξής πρόβλημα: τον μη-αποφασίσιμο χαρακτήρα των καθολικών αναλυτικών προτάσεων όταν η μεταβλητή στις λογικές συναρτήσεις δεν παίρνει τιμές από το πεδίο των αντικειμένων, αλλά από το πεδίο των σχέσεων και των εννοιών. Το πρόβλημα, δηλαδή, αφορά στον καθορισμό των μελών μιας ‘συγκεκριμένης δυνατής κατάστασης’, όταν αυτά συνίστανται σε ιδιότητες ή σε σχέσεις μεταξύ ιδιοτήτων. Η προσπάθεια εξεύρεσης μη-εκτασιακής μεθόδου, οδηγεί τον Carnap στο να προτείνει τη μέθοδο της ‘απόδοσης τιμών’.

Κατά τον Hintikka (1992, 174,5) συνιστά καινοτομία το ότι ο Carnap εισάγει τη σημασιολογία στη φιλοσοφία του, εμπνεόμενος από τη θεωρία των ‘διαφορετικών δυνατών κόσμων’ του Leibniz, και αυτό είναι εμφανές στο έργο του *‘Meaning and Necessity’* (1947).³⁴⁶ Υπενθυμίζουμε, όμως, ότι ο Carnap και με τη μέθοδο της απόδοσης τιμών προτείνει:

να θέσουμε κανόνες ώστε, μια πρόταση συγκεκριμένης μορφής να ονομάζεται αναλυτική [κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες], αν υπάρχουν κάποιες άλλες προτάσεις οι οποίες, εφόσον είναι αναλυτικές, ικανοποιούν τις συγκεκριμένες συνθήκες [σε πεπερασμένο αριθμό βημάτων] (Carnap 1937, 106).

Διακρίνουμε στη μέθοδο της απόδοσης τιμών στην *L.S.L.* την ίδια ιδέα, αφού και εδώ αποπειράται να ορίσει την έννοια ‘αναλυτικό’ μέσω του καθορισμού των μελών [αναλυτικών προτάσεων εν προκειμένω] μιας ‘συγκεκριμένης δυνατής κατάστασης’, η οποία χαρακτηρίζεται από την ιδιότητα της αναλυτικότητας.

Η επιλογή της μεθόδου της απόδοσης τιμών ρίχνει νέο φως στη στάση του Carnap όσον αφορά στη σύνταξη και στη σημασιολογία. Αναγνωρίζοντας ότι δεν είναι δυνατόν να ασχοληθεί με πλήρη γλωσσικά συστήματα με αμιγώς αξιωματικές και συντακτικές μεθόδους, χρησιμοποιεί ως μέσον την ποσοτικοποίηση με πεδίο τιμών όλες τις ‘δυνατές’ τιμές οι οποίες υποδεικνύονται από άλλες προτάσεις των οποίων η αναλυτικότητα είναι κοινώς αποδεκτή. Εφαρμόζοντας, όμως, τη συγκεκριμένη μέθοδο κάνει σημασιολογία και όχι συντακτικό. Ο Carnap αποδέχεται ‘διαφορετικές δυνατές καταστάσεις’ τα μέλη των οποίων καθορίζονται από διαφορετικές συνθήκες και αφορούν σε αντικείμενα [ή σε ιδιότητες ή σε σχέσεις μεταξύ ιδιοτήτων] στην ίδια περιοχή, στον ίδιο ενεργειακό κόσμο, ο οποίος χαρακτηρίζεται από μια συγκεκριμένη γλώσσα.³⁴⁷ Εδώ ο Carnap σταματάει. Χωρίς να ταυτίζει τον χώρο των ‘συγκεκριμένων συνθηκών’ με τον λογικό χώρο,³⁴⁸ δεν ανοίγεται ρητά στη σημασιολογία.

Όμως, παρά τον δισταγμό του Carnap να ανοιχτεί σε σημασιολογικές μεθόδους, είναι κατά την άποψή μας εμφανές το ότι και κατά την περίοδο της *L.S.L.* στο πιο αντιπροσωπευτικό του έργο της γνωστής ως περίοδος του Λογικού Εμπειρισμού, ασχολείται με χαρακτηριστικές σημασιολογικές έννοιες, όπως ‘συνέπεια’ και ‘απόδοση τιμών’. Αυτό το γεγονός ενισχύει την άποψη ότι ο διαχωρισμός της φιλοσοφίας του Carnap σε δύο περιόδους είναι άκρως αποπροσανατολιστικός. Το ότι ο Carnap προτιμάει τα λογικά συντακτικά σχήματα από τα σημασιολογικά, δεν σημαίνει ότι θέλει να βγάλει έξω από το παιχνίδι τη σημασιολογία.

Ο Hintikka (1992, 180) διατείνεται ότι το προσδοκώμενο βήμα προς τη σημασιολογία ισοδυναμεί με την εισαγωγή της διάκρισης μεταξύ ‘παραγωγικής’ και ‘περιγραφικής’ πληρότητας, την οποία θα μπορούσε να υποστηρίξει η αποδοχή, από τον Carnap, της θεωρίας μοντέλων. Σύμφωνα με αυτή, ένα αξιωματικό σύστημα ορίζεται ως ‘περιγραφικά πλήρες’ εφόσον έχει ένα σχεδιασμένο σύνολο δομών, ως μοντέλο του. Ο Carnap εφαρμόζοντας τη μέθοδο της αριθμητικοποίησης του Gödel έχει δείξει ότι το γλωσσικό σύστημα της *L-II* καλύπτει τη συγκεκριμένη προϋπόθεση ως προς την περιγραφή του, και ως εκ τούτου μπορεί να χαρακτηριστεί ως ‘περιγραφικά πλήρες’.

Ο Hintikka υποστηρίζει επίσης (1992, 179, 185) ότι η έννοια της περιγραφικής πληρότητας δεν θίγεται από τα πορίσματα των θεωρημάτων μη-πληρότητας για τον εξής λόγο. Ο Gödel έδειξε την μη-πληρότητα της αριθμητικής. Ένα παραγωγικό σύστημα είναι πλήρες, αν για κάθε πρόταση P , ή $\neg P$ ή $\neg\neg P$ μπορεί να αποδειχθεί με τη μέθοδο της λογικής απόδειξης. Η έννοια, όμως, της ‘περιγραφικής πληρότητας’ δεν αναφέρεται αναγκαία σε κάποια έννοια λογικής απόδειξης, αρκεί να τη διαχωρίσουμε από την παραγωγική πληρότητα [που είναι ισοδύναμη με την αποφασισιμότητα] η οποία αφορά σε μια συνιστώσα νοήματος η οποία συνοδεύει κάθε παραγωγική λογική διαδικασία.

Ως εκ τούτου, η άδεια την οποία παρέχει η αποδοχή της θεωρίας μοντέλων στον Carnap να εισαγάγει την έννοια της ‘περιγραφικής πληρότητας’ (descriptive completeness) στο σύστημά του, σε συνδυασμό με το εγχείρημα του Tarski, του παρέχει τη μέθοδο ώστε να διατυπώσει κριτήριο σχετικό με την εγκυρότητα των μαθηματικών προτάσεων.³⁴⁹

Αυτό το οποίο προσπαθεί να δείξει ο Hintikka είναι ότι οι ιδέες του Carnap, στη Λογική και στα μαθηματικά, παρά το ότι δεν συνιστούν την τελική αλήθεια, είναι πολύ παραπάνω από απλά ιστορικά γεγονότα. Αξίζουν τον χαρακτηρισμό της καινοτομίας πολύ περισσότερο απ’ ότι κατά το παρελθόν είχαμε εκτιμήσει. Και αποτελούν έναυσμα για ακόμα σοβαρότερες εξελίξεις στη φιλοσοφία, από αυτές που οι φιλόσοφοι διαπίστωσαν και αποδέχτηκαν μέχρι σήμερα (1992, 185).

5.3. 3. Alberto Coffa

Έχουμε αναφέρει ότι υποστηρίζουμε τη θέση η οποία τάσσεται υπέρ της άρσης του διαχωρισμού της φιλοσοφίας του Carnap σε λογική και σημασιολογική, θεωρώντας ότι η συνεισφορά της συνήθους αυτής διάκρισης είναι αρνητική στην κατανόηση της φιλοσοφίας του. Θέλουμε να τονίσουμε ότι κατά την άποψή μας, το γόνιμο στοιχείο στη φιλοσοφία του Carnap παρέχεται όταν κανείς διακρίνει ότι ο συνεκτικός ιστός μεταξύ των δύο εποχών δεν είναι η μεταφορά της συντακτικής μεθόδου στην εποχή της σημασιολογίας, αλλά η επισήμανση ότι η σημασιολογία στο φιλοσοφικό έργο του Carnap, εν σπέρματι υπάρχει πριν από τη *Λογική Σύνταξη της Γλώσσας* και έχει εξελικτική πορεία.

Ο Coffa υποστηρίζει (1976, 208) ότι για να κατανοήσει κανείς τη φιλοσοφία του Carnap θα πρέπει να αναγνωρίσει

- τη θεωρία της σύνταξης ως ένα τρόπο ερμηνείας της φύσης [ή του νοήματος] των προτάσεων που αναφέρονται σε ψευδο-αντικείμενα
- το ότι ο αναγωγισμός και ο επαληθευτισμός του συγκροτούν μια θεωρία νοήματος και αλήθειας για συγκεκριμένες υποθέσεις και
- το ότι η άποψή του για τις θεωρίες αντιστοίχισης πηγάζει [όπως θα δούμε] από τη στάση του σχετικά με το νόημα και την αλήθεια στις προτάσεις πρωτοκόλλου.

Όπως είδαμε, η κριτική στον Carnap από τον Tarski επισημαίνει τη σημασιολογική παρουσία στο έργο του Carnap της περιόδου 1930-1937. Τη σημασιολογική πορεία του Carnap κατά την ίδια περίοδο επισημαίνει και ο Coffa.³⁵⁰ Υποστηρίζει ότι η Λογική Σύνταξη όχι μόνον δεν καταρρέει υπό το βάρος του Θεωρήματος, αλλά παρέχει, παρά τις αδυναμίες της, τον τρόπο να αποφύγει κανείς το αδιέξοδο το οποίο θέτει το Θεώρημα Μη-πληρότητας:

αποτελεί ειρωνεία το ότι κάποιες φορές η συντακτική φιλοσοφία του Carnap θεωρείται εκτοπισμένη από τις ανακαλύψεις του Gödel, [...] ενώ στην ουσία αυτές απετέλεσαν τον αποφασιστικό παράγοντα και για να δει [ο Carnap] τις τεχνικές δυσκολίες που παρουσίαζε η μέθοδος της L.S.L., αλλά και για να σκεφτεί με ποιο τρόπο να τις αντιμετωπίσει (Coffa 1987, 548).

Επιπλέον ο Coffa υποστηρίζει ότι η συντακτική φιλοσοφία του Carnap είναι μια σημασιολογικού προσανατολισμού μέθοδος και μεταξύ των σύγχρονων φιλοσόφων είναι ο πρώτος ο οποίος αναδεικνύει την μετά το 1930 πορεία της, η οποία οδηγεί και

τον ίδιο τον Carnap στη μετέπειτα συνειδητή αναζήτηση σημασιολογικής λύσης για τα φιλοσοφικά προβλήματα. Ο Coffa αναδεικνύει (1976, 205-7) το σημασιολογικό ενωτικό νήμα που διατρέχει τη φιλοσοφία του Carnap επικεντρώνοντας στα εξής σημεία:

- στο ότι από το 1932 και μετά, η ματιά του Carnap ως προς τη γλώσσα δεν έχει αλλάξει.
- στην έννοια της αλήθειας την οποία θεωρεί παρούσα καθ' όλη τη φιλοσοφική πορεία του Carnap,
- στην εξέλιξη των μεθόδων της σύνταξης και της σημασιολογίας στη φιλοσοφία του Carnap σε σύγκριση με τη θέση που έχουν αυτές στη φιλοσοφία του Tarski.

Στη θέση του Coffa ότι η σημασιολογία είναι παρούσα ήδη από το 1930 και μετά, στη μεταγλώσσα μέσα από τη 'Θέση της Μεταλογικής' (1931) καθώς και στις 'Προτάσεις Πρωτοκόλλου' (1932), έχουμε ήδη αναφερθεί μέσα από την κριτική του Oberdan (1990, 1992). Έχουμε επίσης προβάλλει μέσα από την κριτική του Creath (1990, 1992), τη θέση του Coffa ότι η σημασιολογική παρουσία του Carnap μετά το 1930 δεν είναι απλά εν σπέρματι παρούσα, αλλά χαρακτηρίζεται από σταθερότητα, διάρκεια και εξελικτική πορεία, η οποία στη Λογική Σύνταξη εκδηλώνεται i) μέσα από την επιλογή της έννοιας 'συνέπεια' ως πρωταρχικής, ii) μέσα από την υιοθέτηση της Αρχής της Ανοχής, τόσο στη μεταγλώσσα όσο και στη γλώσσα αντικείμενο, iii) μέσα από την εισήγηση της μεθόδου της 'απόδοσης τιμών'.

Ο Coffa επιστράτη την προσοχή στο ότι τη θέση αυτή την υποστηρίζει το γεγονός ότι η ματιά του Carnap για τη γλώσσα μετά το 1930 παραμένει αναλλοίωτη, αφού αυτός προβάλλει την κατά σύμβαση δομή της γλώσσας την οποία υποστηρίζει στη *Λογική Σύνταξη*, και στο άρθρο του 'Περί Προτάσεων Πρωτοκόλλου'. Αναφερόμενος στις προτάσεις πρωτοκόλλου (1932) επισημαίνει ότι για τον Carnap, ενώ η σημασία των λέξεων στις παρατηρησιακές αναφορές είναι κατά σύμβαση, το περιεχόμενο των αναφορών αυτών δεν είναι (1976, 207):

η καινοτομία του Carnap συνίσταται στο ότι *χαράζει τη διάκριση μεταξύ των εργαστηρίων όπου γίνονται τα πειράματα και των αιθουσών διδασκαλίας όπου αναπτύσσεται η επιστημονική σκέψη και διατυπώνονται οι θεωρίες* (1976, 208).

Επιπλέον επισημαίνει ότι ο συμβατικός χαρακτήρας της γλώσσας δεν σχετίζεται, για τον Carnap, μόνον με το εμπειρικό περιεχόμενο των αναφορών αλλά και με το ότι αυτές εμπεριέχονται σε ένα συντακτικό, όπου

δεν τίθεται θέμα ορθότητας των αναφορών αλλά πρακτικότητας συγκεκριμένων αξιωμάτων (Carnap 1931-2, 465).

Η θέση του Carnap όσον αφορά στην έρευνα για τη φύση της έννοιας της αλήθειας είναι ότι αυτή αφορά στην ψηφοφορία εντός της επιστημονικής κοινότητας. Συγκεκριμένα, η ουσιαστική εμπλοκή του Carnap με την έννοια της αλήθειας γίνεται στην Λογική Σύνταξη μέσω της έννοιας της αναλυτικότητας. Η θέση του Carnap ως προς την αλήθεια των προτάσεων της O-L εκφράζεται μέσω των συνεπειών τους, μέσω των προτάσεων πρωτοκόλλου δηλαδή.

Ο προβληματισμός του Carnap ως προς την έννοια της αλήθειας αφορά στις ψευδο-προτάσεις στην M-L. Γιατί δεν υφίσταται εμπειρικό γεγονός το οποίο να επιβεβαιώνει την αλήθεια ή το ψεύδος αυτών των προτάσεων, και επιπλέον, όπως ο ίδιος έχει δείξει, τα κατηγορήματα ‘αληθές’, ‘ψευδές’ δεν είναι εφαρμόσιμα στις ψευδο-προτάσεις γιατί δεν μπορούν να ανήκουν στην τυποποιημένη γλώσσα M-L [L-II εν προκειμένω].³⁵¹ Ως εκ τούτου, αποφεύγει να χρησιμοποιεί τον όρο ‘αλήθεια’. Η διάκριση μεταξύ των προτάσεων ή ο χαρακτηρισμός των προτάσεων επικυρώνεται από την πλειοψηφία ή σε επίπεδο κοινωνικό ή μεταξύ των μελών της ομάδας των ειδικών. Η θέση του αυτή υλοποιείται στην εξής καινοτομία: επιχειρεί να ορίσει τη σημασιολογική έννοια της αλήθειας που αφορά στις συνθετικές προτάσεις ερμηνευμένης ως ‘επιβεβαιωμένη επιστημονικά αλήθεια’ στην M-L, [θα αναφερθούμε λεπτομερώς στη συνέχεια] χρησιμοποιώντας τη λογική ισοδυναμία, την ύπαρξη της οποίας υποστηρίζει, μεταξύ μιας πρότασης της O-L και της αντίστοιχής της, στην M-L. Το ερώτημα που αφορά στη σχέση μεταξύ κόσμου και γλώσσας ανήκει στην M-L και για τον Carnap μετατρέπεται σε ερώτημα που αφορά στη φύση του νοήματος και της αλήθειας για τις προτάσεις πρωτοκόλλου. Όσον αφορά στο ερώτημα περί της φύσης των κανόνων που συνδέουν τη γλώσσα με τον κόσμο, ο Carnap δεν την αντιλαμβάνεται ως αφορούσα σε κανόνες αντιστοίχισης μεταξύ συμβάντων και γλωσσικών προτάσεων, αλλά σε μια πορεία επιρροής μέσω πρακτικών διαδικασιών, χωρίς να υπάρχουν πρωταρχικοί κανόνες.

Ο Carnap στο άρθρο του ‘Truth and Confirmation’ ([1935] 1949, 125) αναφερόμενος στην τυποποίηση των γλωσσικών κανόνων τους χαρακτηρίζει ή ως ‘τετριμμένους’ ή ως ‘άχρηστους’. Τετριμμένους γιατί η πρόταση, για παράδειγμα, ‘υπάρχει ένα κλειδί στην πόρτα’ είναι αποδεκτή εφόσον βλέπει κανείς το κλειδί στην πόρτα, και άχρηστους γιατί μπορούν να συνδέουν μεταξύ τους δύο γλώσσες, όχι , όμως, μια γλώσσα και τον κόσμο. Ο Coffa εκτιμάει (1976, 222), ότι η καινοτομία του Carnap συνίσταται, στο ότι στο εν λόγω άρθρο αυτός έχει φτάσει στο σημείο να θεωρεί τους εν λόγω ‘κανόνες’ σαν να εγκαινιάζονται μέσω του ορισμού της

αλήθειας κατά Tarski. Αυτό είναι σημαντικό γιατί τους αποδίδεται ένας ρόλος ο οποίος δεν αφορά πλέον στο πώς συνδέεται η γλώσσα με τον κόσμο.

Όπως είπαμε, η ουσιαστική εμπλοκή του Carnap με την έννοια της αλήθειας γίνεται στην Λογική Σύνταξη μέσω της έννοιας της αναλυτικότητας. Υπενθυμίζουμε ότι όπως ο ίδιος ο Carnap αναγνωρίζει, το πρόβλημα στον ορισμό της έννοιας ‘αναλυτική πρόταση’ έγκειται στο ότι η c-μέθοδος δεν είναι η κατάλληλη στις περιπτώσεις όπου η μεταβλητή της πρότασης δεν είναι αριθμητική αλλά κατηγορηματική ή συναρτησιακή. Την αδυναμία αυτή, μάλιστα, την υποδεικνύει στον Carnap, σύμφωνα με τη μαρτυρία του ίδιου, (Carnap 1937, §34, 106) ο Gödel.

Συνηγορώντας ως προς το αδόκιμο της c-μεθόδου και ο Tarski,³⁵² επισημαίνει, κατ’ αρχήν, ότι η κατασκευή μιας θεωρίας με χρήση κανόνων συναγωγής οδηγεί στην κατασκευή ενός παραγωγικού συστήματος το οποίο υπόκειται στα θεωρήματα του Gödel (Tarski 1935, 412) και στη συνέχεια επικεντρώνει το πρόβλημα στο ότι

δεν είναι εύκολο να υπάρξει αρμονία μεταξύ της τρέχουσας αντίληψης που έχουμε για την παραγωγική μέθοδο και της αναδρομικά μη-καθορίσιμης με λογικό τρόπο επαγωγής (indefinite induction) του Carnap αφού η κατασκευή ενός παραγωγικού συστήματος με τη μέθοδο αυτή, εμφανίζεται προβληματική στην υψηλότερη βαθμίδα ([Tarski 1933, 249] στο Coffa 1987, υπ.3 / Tarski 1935, 412).

Για τον Tarski, αυτή η απουσία αρμονίας μεταξύ της τρέχουσας αντίληψης για την παραγωγική μέθοδο και της μεθόδου που εφαρμόζει ο Carnap συνιστά την αιτία για την οποία ο ορισμός αόριστων εννοιών, σαν κι αυτές που αναφέραμε, μέσω της c-μεθόδου είναι ‘υλικά ανεπαρκής’ (materially inadequate) αφού οι οριζόμενες έννοιες εξαρτώνται ουσιωδώς μόνον από τις εκτάσεις τους, δηλαδή από το πόσο πλούσια είναι η γλώσσα που ερευνάται (Tarski 1935, 416 υποσημ.1). Αυτό το χαρακτηριστικό συνιστά και την απουσία του σημασιολογικού στοιχείου από την κάθε c-συνέπεια, η παρουσία του οποίου στην L-II για τον Tarski, όπως έχουμε ήδη πει, είναι εκ των ων ουκ άνευ για τη δυνατότητα να επιτευχθεί αποδεκτός ορισμός για την έννοια ‘συνέπεια’ [και ως εκ τούτου και για την έννοια ‘αναλυτικότητα’].

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, τα προβλήματα που δημιουργούνται από την μέθοδο της υποκατάστασης αφορούν στα εξής σημεία:

- i) στο πεδίο τιμών της καθολικής πρότασης $(x)F(x)$ την ισχύ της οποίας θέλουμε να αποδείξουμε και
- ii) στο αν και φαίνεται διαισθητικά ορθό το να συμπεράνουμε ότι: αν για ‘n’ περιπτώσεις ισχύει ότι ‘F(n)’ τότε για κάθε x θα ισχύει F(x), κάτι τέτοιο δεν προκύπτει παραγωγικά για το σύστημα της κλασσικής αριθμητικής.

Το αδιέξοδο εντοπίζεται και από τον ίδιο τον Carnap, ο οποίος επιχειρεί να το άρει, όπως έχουμε αναφέρει,³⁵³ ορίζοντας την έννοια ‘αναλυτικότητα στην L-II’ με την μέθοδο ‘απόδοσης τιμών’ (valuation) (Carnap 1937, §34). Υπενθυμίζουμε ότι μέσω αυτής της διαδικασίας ο Carnap επιχειρεί να ορίσει την έννοια: ‘η έκφραση $F(G_1)$ είναι αληθής εξ αιτίας του B_1 ’, όπου B_1 το σύνολο όλων των G_1 , με την εξής διαδικασία: ‘αν B_1 είναι ένα σύνολο [μια αριθμητικοποιημένη συντακτική ιδιότητα] τονισμένων εκφράσεων για τη μεταβλητή F , και σε κάθε θέση μεταβλητής της πρότασης G_1 η F εμφανίζεται μαζί με μια συγκεκριμένη τονισμένη έκφραση G_{t_1} [έστω την: $0''$] σε θέση μεταβλητής, τότε η κάθε μερική έκφραση που προκύπτει π.χ. η $[F(0'')]$ ή $F(2)$ είναι, τρόπον τινά, ‘αληθής εξ αιτίας της B_1 ’ αν η G_{t_1} είναι στοιχείο της B_1 ’ (Carnap 1937, 107).

Η νέα αυτή σημασιολογική προσέγγιση του προβλήματος από τον Carnap βασίζεται στην ιδέα ότι *προκειμένου να ορίσουμε την ‘αναλυτικότητα υπό μια συγκεκριμένη απόδοση τιμών’ θα πρέπει να ξεκινήσουμε με τη συσχέτιση εκφράσεων με τις λεγόμενες ‘τιμές’ τους*. Η μέθοδος αυτή – όπως έχουμε υποστηρίξει – είναι σημασιολογικού χαρακτήρα i) γιατί το πεδίο τιμών για την κατηγορηματική μεταβλητή είναι ένα πεδίο το οποίο έχει ως μέλη έννοιες, ii) γιατί η απόφαση για την αναλυτικότητα των παραδειγματικών περιπτώσεων της καθολικής πρότασης της οποίας την αναλυτικότητα επιθυμούμε να υποστηρίξουμε, στηρίζεται και στη συνωνυμία εννοιών. Επιπλέον, η εν λόγω μέθοδος ως μη παραγωγική, δεν μπορεί να αποτελεί γενικευμένη εκδοχή λογικής συναγωγής.

Ο Coffa (1987, 555-6) εκτιμάει, ότι σε καμία άλλη περίπτωση ο Carnap δεν έχει φτάσει τόσο κοντά στη σημασιολογική έννοια της αλήθειας όσο στην περίπτωση αυτή. Η νέα αυτή τεχνική, μάλιστα, παρουσιάζει ομοιότητες με την τεχνική του Tarski ως προς το ότι όπως στη δεύτερη χρησιμοποιείται η έννοια της ‘ικανοποίησης’ για να οριστεί η έννοια ‘αληθής πρόταση’ χωρίς την προσφυγή σε παραγωγικές διαδικασίες απόδειξης, έτσι και η μέθοδος της Λογικής Σύνταξης στοχεύει στο να ορίσει την έννοια ‘αναλυτική πρόταση’ μέσω των εννοιών ‘συνέπεια’ και ‘μαθηματική αλήθεια’, επίσης χωρίς την προσφυγή σε παραγωγικές διαδικασίες απόδειξης.

Το αδύνατο σημείο της μεθόδου αφορά στη διαδικασία της ‘αποτίμησης’ (evaluation), την οποία υπενθυμίζουμε εν τάχει: σύμφωνα με τη μέθοδο των αληθοσυναρτήσεων, η αποτίμηση ενός προτασιακού τύπου μέσω του αντίστοιχου πίνακα αληθείας [αληθής – ψευδής] προκύπτει ως αποτέλεσμα των τιμών αληθείας των προτασιακών μεταβλητών του τύπου και της ερμηνείας των προτασιακών συνδέσμων του πίνακα. Η ιδέα του Carnap είναι, να αποτιμήσει ένα

προτασιακό τύπο κατά τον ίδιο τρόπο, αλλά αφού έχει προηγηθεί μια διαδικασία ‘απόδοσης τιμών’ για τα κατηγορηματικά σύμβολα των προτάσεων G_1 του πίνακα.

Ο Carnap, δηλαδή, με τον όρο ‘αποτίμηση της G_1 επί τη βάσει της B_1 ’ εννοεί μια μετατροπή της G_1 τέτοια, ώστε η μερική πρόταση $F(O')$ να αντικαθίσταται από μια R [$'0=0'$, η οποία αντιστοιχεί στο: ‘Αληθές’ του Frege] αν η G_1 είναι στοιχείο της B_1 . Αν η G_1 δεν είναι στοιχείο της B_1 , τότε η $F(O')$ θα αντικαθίσταται από την $\sim R$ [στο ‘Ψευδές’]. Η εν λόγω διαδικασία συνοδεύεται από την αποδοχή συγκεκριμένων κανόνων οι οποίοι θα καθορίζουν τον τρόπο αποτίμησης των προτάσεων G_1 , λαμβανομένης υπόψη κάθε συγκεκριμένης ‘απόδοσης τιμών στην F ’. Οι κανόνες αποτίμησης [EnR] είναι τέτοιοι ώστε όλες οι περιπτώσεις συνωνυμίας να οδηγούν σε ταυτολογία, απ’ όπου, με δεδομένες τις δυνατότητες αναγωγής και αριθμητικοποίησης των προτάσεων,³⁵⁴ οδηγούν τελικά στην R . Η αποτίμηση, εν ολίγοις, μιας πρότασης G_1 συνίσταται στον μετασχηματισμό της στη μη περαιτέρω αναγώγιμη πρόταση ${}^R G_1$, σύμφωνα με τους εν λόγω κανόνες.

Το αδύνατο σημείο το οποίο, όπως είπαμε, αφορά στη διαδικασία της αποτίμησης, ο Coffa το εντοπίζει μέσω των εξής δύο ενστάσεων (Coffa 1987, 555):

i) Μέσω της διαδικασίας της αποτίμησης, ενώ επιθυμούμε να αποδείξουμε την αναλυτικότητα μια πρότασης G , καταλήγουμε να προσπαθούμε να αποδείξουμε την αναλυτικότητα ενός προϊόντος αναγωγής ${}^R G$, της εν λόγω πρότασης ‘ G ’ με την εφαρμογή των ‘κανόνων αποτίμησης’. Το πρόβλημα το οποίο θα πρέπει να αντιμετωπιστεί στην προκειμένη περίπτωση είναι το εξής: μέσω της αναγωγικής μεθόδου και κάνοντας χρήση συνωνυμίας, ο Carnap φτάνει σε προτάσεις λογικά αληθείς. Έτσι συνδέει το ‘φυσικό τμήμα’ με το ‘λογικό τμήμα’ της γλώσσας. Τι είναι αυτό, όμως, που μεταφέρεται από τις ‘φυσικές λογικά έγκυρες’ προτάσεις στις λογικά αληθείς [αναλυτικές]; Οι συγκεκριμένοι κανόνες, κατά την εφαρμογή τους στην ‘ G ’ δεν μεταφέρουν τα σημασιολογικά στοιχεία από την G στην ${}^R G$, γεγονός το οποίο ο Carnap δεν θέλησε εγκαίρως³⁵⁵ να το λάβει υπ’ όψιν του.³⁵⁶

ii) Η επιλογή του Carnap να έχει ως καταληκτικό σημείο της αναγωγικής διαδικασίας αποτίμησης τις μαθηματικές εκφράσεις R και $\sim R$, [αντί για τις τιμές αληθείας του Frege] ενισχύει την ερμηνεία, ότι τελικά το εγχείρημα του Carnap δεν αφορά στην έννοια εν γένει της αναλυτικότητας αλλά, όπως έχουμε ήδη πει, της αναλυτικότητας εκείνης που ταυτίζεται με τη μαθηματική αλήθεια (Coffa 1987, 554).

Όπως υποστηρίζει ο Coffa, η ασυνέπεια στο εγχείρημα της L.S.L. έγκειται στο ότι

i) ενώ ο Carnap επιθυμεί να δώσει έναν μοναδικό ορισμό για την έννοια της μαθηματικής αλήθειας – ως αναλυτικής αλήθειας – ο τρόπος ενασχόλησής του τόσο με αυτή όσο και με την έννοια της συνέπειας αφορά σε δύο στρατηγικές [οι οποίες εμπλέκονται μεταξύ τους],

ii) η μία εκ των δύο στρατηγικών μεθόδων είναι μέθοδος γενικευμένης παραγωγής (Coffa 1987, 550).

Ο Coffa αρνείται σθεναρά το ότι η ασυνέπεια στο εγχείρημα της L.S.L έγκειται στο ότι ο Carnap αντιλαμβάνεται την 'αλήθεια' ως 'μαθηματική αλήθεια'. Υιοθετούμε τη θέση αυτή και θεωρούμε ότι τη σχέση του Carnap με την έννοια της αλήθειας – και κατά μείζονα λόγο με την έννοια της αναλυτικότητας – την κατανοεί κανείς καλύτερα αν ανατρέξει και σε προηγούμενες από τη Λογική Σύνταξη αναφορές. Συγκεκριμένα, στο άρθρο του: 'Περί προτάσεων πρωτοκόλλου' [1931-2] (217) και σε αντίθεση με τον Neurath,³⁵⁷ υποστηρίζει ότι:

χωρίς κανένα περιορισμό, κάθε συγκεκριμένη πρόταση μπορεί να εκληφθεί κάτω από συγκεκριμένες περιστάσεις σαν μια πρόταση πρωτοκόλλου [...]' (1931-2, 464-5) '[...] είναι ζήτημα απόφασης ποιες προτάσεις επιθυμεί κανείς να χρησιμοποιήσει, σε κάθε περίπτωση, σαν έσχατα μιας αναγωγικής διαδικασίας και ως εκ τούτου σαν προτάσεις πρωτοκόλλου' (1931-2, 465) '[...] θέλουμε να καταστήσουμε σαφή τη σχετικότητα των προτάσεων πρωτοκόλλου (1931-2, 466).

Αποφεύγοντας, δηλαδή, να χρησιμοποιεί τον όρο 'αλήθεια' δηλώνει ότι η μοναδική διάκριση η οποία, κατά την άποψή του, μπορεί να γίνει σε προτάσεις πρωτοκόλλου, αφορά στο ότι αυτές μπορεί να είναι ή 'αποδεκτές' ή 'μη αποδεκτές'.

Ο Coffa αναδεικνύει ένα γεγονός το οποίο συνιστά ισχυρή μαρτυρία για τη θέση του Carnap ως προς την έννοια της αλήθειας τη συγκεκριμένη εποχή. 'Πρόκειται για μια σημείωση στο περιοδικό Erkenntnis' (1932), αναφέρει (1976, 217), απάντηση του Carnap στην πρόκληση που δέχεται από τον Zilsel, να δώσει χαρακτηριστικά στοιχεία για το σύνολο των 'αληθών' ή 'ορθών' προτάσεων πρωτοκόλλου. Ο Zilsel στο άρθρο του: 'Bemerkungen zur Wissenschaftslogik' ['Επισημάνσεις που αφορούν στην Επιστημονική Λογική'] (Erkenntnis 2(1931), 143-161) έχει ισχυριστεί ότι το ερώτημα περί της φύσης της αλήθειας δεν μπορεί να απαντηθεί από τους Λογικούς. Ο Carnap συγκαταναεύει και απαντά:

τα περί της φύσεως της αλήθειας δεν είναι αρμοδιότητα Λογικού αλλά ούτε και φιλοσόφου,

ερχόμενος κατ' αυτόν τον τρόπο σε αντιπαράθεση και με τον Schlick. Όπως ο Coffa υποστηρίζει (1976, 221), η συνήθης ερμηνεία που θέλει τον Carnap οπαδό κάποιου είδους συνεκτισμού [ή συνοχής] (coherentism)³⁵⁸ ως προς την έννοια της αλήθειας [με κριτήριο ότι οι πεποιθήσεις μας είναι αληθείς εάν αντιμετωπίζουν με επιτυχία έναν έλεγχο εσωτερικό ως προς αυτές τις ίδιες] είναι εντελώς λανθασμένη.

Προς επίρρωση της συγκεκριμένης θέσης, καταγράφουμε την άποψη του Carnap³⁵⁹ για το τι μπορεί να κάνει ένας ερευνητής στο συγκεκριμένο ζήτημα. Θεωρώντας την έννοια ‘αλήθεια’ σημασιολογική και όχι συντακτική, προτείνει τη διάκριση μεταξύ των εννοιών: ‘αληθής (*true*) πρόταση’ δηλαδή επαληθευμένη και ‘επιβεβαιωμένη (*confirmed*) πρόταση’ δηλαδή επιστημονικά αποδεκτή (Carnap [1935] 1949, 124-5). Υποστηρίζει ότι ο στόχος του ερευνητή πρέπει να περιορίζεται στην προσπάθεια ένταξης των εννοιών στη δεύτερη και όχι στην πρώτη εκ των δύο. Για την επίτευξη, δε, του στόχου αυτού προτείνει τη διαδικασία ‘της αντιπαράθεσης των προτάσεων με την παρατήρηση ή με τα συμβάντα’. Με τον όρο ‘αντιπαράθεση’ (*confrontation*) εννοεί την έρευνα του κατά πόσο η πρόταση περιγράφει το συμβάν ή το κατά πόσο η πρόταση καθίσταται αληθής εξ αιτίας του συμβάντος και τονίζει ότι η χρήση του όρου ‘σύγκριση’ (*comparison*) αντί του όρου ‘αντιπαράθεση’ δεν είναι αποδεκτή, αφού η διαδικασία της σύγκρισης υπονοεί ένα κόσμο συμβάντων με εμπειρικό περιεχόμενο εντελώς ανεξάρτητο από τη γλώσσα που έχει επιλεγεί για να τα περιγράψει, με επακόλουθο τη δημιουργία χώρου για την εισβολή της μεταφυσικής.

Πάνω στο ίδιο ζήτημα καταγράφουμε ένα ακόμα γεγονός, το οποίο αποτελεί μαρτυρία του ίδιου του Carnap και αφορά στη θέση του για την αλήθεια ως έννοιας σημασιολογικής, κατά την περίοδο της Λογικής Σύνταξης.

Το 1935 ο Carnap *παροτρύνει τον Tarski* να επιδώσει για το ‘Διεθνές Συνέδριο για τη Φιλοσοφία της Επιστήμης’ το οποίο πραγματοποιείται το Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου στο Παρίσι (Paris Conference 1935), ένα άρθρο στο οποίο εξάρει τη σπουδαιότητα της σημασιολογίας. Η αντίδραση που αντιμετωπίζει από τη φιλοσοφική κοινότητα, του προκαλεί τεράστια εντύπωση. Ο Neutath υποστηρίζει ότι η έννοια της αλήθειας δεν μπορεί να συμφιλιωθεί με μια αυστηρά εμπειρική και αντι-μεταφυσική αντιμετώπιση. Το ίδιο υποστηρίζει και ο Reichenbach. Ο Carnap αναφέρει χαρακτηριστικά:

Έδειξα [στο άρθρο μου] ότι οι αντιρρήσεις αυτές βασίζονται σε παρανόηση της σημασιολογικής έννοιας της αλήθειας, στην αποτυχία μας να χαράξουμε τη διάκριση μεταξύ αυτής της έννοιας και εννοιών όπως βεβαιότητα, γνώση της αλήθειας, πλήρης επαληθευσιμότητα και τα παρόμοια, και τόνισα την ανάγκη της διάκρισης αυτής (Autob. p.61).

Οι εργασίες του συνεδρίου καταλήγουν τελικά στην υιοθέτηση της εξής θέσης: οι καθιερωμένες θεωρίες της αντιστοίχισης του λογικού εμπειρισμού, για την έννοια της αλήθειας απορρίπτονται και επαναφέρεται στους κόλπους της φιλοσοφικής κοινότητας μια άλλη θεωρία αντιστοίχισης όπου με συμμετοχή σημασιολογικών εννοιών η έννοια της αλήθειας ορίζεται στην μεταγλώσσα [M-L] μιας

επιστημονικά τυποποιημένης γλώσσας αντικείμενο [O-L] [...] Η σύγκλιση με τη θέση του Carnap είναι εντυπωσιακή. (Coffa 1976, 220).

Εδώ οι δρόμοι του Carnap και του Tarski χωρίζουν. Κατά την τρέχουσα αντίληψη, ο Tarski κληροδοτεί εκείνη την ιδέα για την αλήθεια στο φιλοσοφικό χώρο, την οποία ο Carnap στην L.S.L. οφείλει να απορρίψει, αφού, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, τονίζει ότι: 'το αληθές και το ψευδές δεν είναι γνήσια συντακτικές ιδιότητες' (L.S.L. 216), και αυτό προβάλλει ως βασική αιτία για το ότι αποφασίζει να απορρίψει όλες τις προσπάθειες να οριστεί η αλήθεια σε μεταγλωσσικό επίπεδο.

Το επιχείρημα το οποίο εκφράζει το απόσπασμα αυτό θα μπορούσε να ανακατασκευαστεί ως εξής: 'μιλώντας κανείς εκτασιακά, ο ορισμός μιας έννοιας συνίσταται στον καθορισμό του συνόλου των παραδειγματικών της περιπτώσεων. Έτσι, το να οριστεί η έννοια 'αλήθεια' (για δεδομένη γλώσσα) σημαίνει να καθοριστεί το σύνολο των αληθών προτάσεων της εν λόγω γλώσσας. Αν η ικανότητα που διαθέτουμε να καθορίσουμε ένα σύνολο περιλαμβάνει την ικανότητα που διαθέτουμε να καθορίσουμε τα μέλη του συνόλου, είναι αδύνατο να ορίσουμε τις αληθείς προτάσεις μιας γλώσσας με *a priori* μέσα'. Σύμφωνα με την τρέχουσα άποψη, ο Carnap ως εμπειριστής σκέφτεται ότι κάτι τέτοιο είναι εφικτό μόνο για τις μαθηματικές προτάσεις. Έτσι η έννοια της αλήθειας εκπίπτει στην έννοια της μαθηματικής αλήθειας. Ο Coffa υποστηρίζει ότι (1976, 229) το επιχείρημα αυτό πράγματι αποτελεί λανθασμένη επιλογή για τον Carnap, αλλά για λόγους που δεν έχουν καμία συσχέτιση με τη συντακτική προσκόλλησή του. Ούτως ή άλλως, η έννοια 'αληθής πρόταση' ούτε σε μια συντακτική μεταγλώσσα μπορεί να οριστεί, όπως ο ίδιος ο Carnap έχει τονίσει, ούτε, όμως, και σε μια σημασιολογική μεταγλώσσα.

Το βασικό σφάλμα του Carnap, κατά την άποψη του Coffa, είναι το εξής: επικεντρώνει την προσπάθεια στο να μπορέσει να ορίσει το σύνολο των 'αναλυτικών προτάσεων στην M-L' μέσω του ορισμού των μελών του. Αυτό που δεν διακρίνει είναι ότι ένα σύνολο μπορεί να οριστεί χωρίς να χρειάζεται τα στοιχεία του να οριστούν ένα προς ένα.³⁶⁰ Και αυτή είναι ουσιώδης διαφορά με τον Tarski. *Ενώ ο Carnap απαιτεί να ξέρει ποιες προτάσεις είναι αληθείς στην O-L [ή ως μετάφρασης, στην M-L] ώστε να δώσει το κατηγορήμα 'αληθές' στην M-L, ο Tarski λει ότι το κατηγορήμα 'το χιόνι είναι άσπρο' είναι αληθές εφόσον η πρόταση: το χιόνι είναι άσπρο, είναι αληθής. Δηλαδή, ενώ ο Carnap θεωρεί ότι δεν μπορεί να δώσει απάντηση χωρίς να κοιτάξει το χιόνι, ο Tarski θεωρεί ότι υπάρχει *a priori* απάντηση στο ερώτημα, ποιο κριτήριο πρέπει να πληροί μια*

πρόταση για να μπορεί να ενταχθεί στο σύνολο των αληθών, δηλαδή των αναλυτικών προτάσεων στην O-L. Και η απάντηση την οποία δίνει είναι η εξής: η πρόταση: το χιόνι είναι άσπρο, να ενταχθεί στο σύνολο των αληθών προτάσεων της O-L, αν το χιόνι είναι άσπρο, αλλιώς να μην ενταχθεί.³⁶¹

Ο Coffa (1987, 555-6) εκτιμάει, ότι ο Carnap θα έπρεπε να αποδεχτεί το εγχείρημα της L.S.L. ως μια διαδικασία οροθέτησης των τιμών αληθείας όλων των μαθηματικών προτάσεων της L-II στο πεδίο των φυσικών αριθμών, και να μην αποποιηθεί τη δυνατότητα που έχει να κατανοήσει την αληθινή τους φύση και τη σχέση τους με την μη-μαθηματική έννοια της αλήθειας και εν κατακλείδι, να μην αρκεστεί σε μια στείρα αναγωγή των προτάσεων της L-II θέτοντας σαν τελικό στόχο τη μορφή: '0=0' ή τη: '0≠0'.³⁶² Οι βαθύτεροι λόγοι που ώθησαν τον Carnap στο να μη λάβει υπ' όψιν του τον σημασιολογικό παράγοντα είναι, κατά τον Coffa, οι εξής: i) οι νομιναλιστικές του προκαταλήψεις και ii) η υποσυνείδητη προσκόλλησή του στην επαληθευσιμότητα. Όπως υποστηρίζει, ο νομιναλισμός του έγκειται στην απόφαση να ερμηνεύσει κάθε μια γλωσσική έκφραση ως προσδιορισμένο – με τη μέθοδο της αριθμητικοποίησης – αριθμητικό, και η προσκόλλησή του στην επαληθευσιμότητα έγκειται στο ότι παρά τις επιλογές του α) να υιοθετήσει την Αρχή της Ανοχής και β) να εισαγάγει αόριστες έννοιες στην M-L, ενέργειες οι οποίες δείχνουν την θέλησή του να αποστασιοποιηθεί από το παλαιό 'δόγμα', εντούτοις, το γεγονός ότι εμμένει στη χρήση της c-μεθόδου με τη 'συνθήκη B' και στο Γενικό Συντακτικό, δείχνει ότι η απομάκρυνση από τον παραδοσιακό εμπειρισμό δεν έχει ολοκληρωθεί (Coffa 1987, 557-8):

Στο ερώτημα: Κατά ποιο τρόπο άλλαξε η θέση του Carnap ως προς την έννοια της αλήθειας από την προ-Tarski περίοδο στη μετα-συντακτική, ο Coffa απαντά: *κατά ουδένα σημαντικό σημασιολογικά τρόπο*. Όπως υποστηρίζει, η συμβολή της θεωρίας του Tarski δεν υπήρξε τόσο αποφασιστικής σημασίας ώστε ο Carnap να αλλάξει θέση, όσο στο να προσπαθήσει να εφαρμόσει την παλιά του θέση, χωρίς τον κίνδυνο της εμπλοκής σε μεταφυσικές υποθέσεις (1976, 219). Όπως και ο ίδιος ο Carnap ομολογεί, το σημασιολογικό εγχείρημα του Tarski λειτουργεί καταλυτικά ως προς την εξέλιξη της σημασιολογίας στη φιλοσοφία του και μετά την L.S.L.³⁶³ Οι διαφορές τις οποίες ο Carnap επισημαίνει μεταξύ του ίδιου και του Tarski είναι ότι: i) ο ίδιος κάνει τη διάκριση μεταξύ σύνταξης [ως αμιγώς τυπικού μη-ερμηνευμένου λογισμού] και σημασιολογίας [ως ερμηνευμένου γλωσσικού συστήματος], ενώ ο Tarski όχι, ii) ο ίδιος κάνει τη διάκριση μεταξύ εμπειρικής και λογικής αλήθειας, ενώ ο Tarski

φαίνεται να αμφισβητεί κατά πόσο το όριο μεταξύ των δύο αληθειών είναι αυθαίρετο ή όχι (Carnap 1946, vi-vii).

Με βάση τα προαναφερθέντα, ο Coffa (1976, 223) υποστηρίζει ότι ο ορισμός της αλήθειας κατά Tarski κάθε άλλο παρά είναι ασύμβατος είναι με τις πεποιθήσεις του Carnap όσον αφορά στην O-L. Γι' αυτό και δεν πρέπει να προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι *γίνεται ένας από τους κύριους υποστηρικτές των ιδεών του Tarski*. Ο σημασιολογικός ορισμός για την αλήθεια στα μάτια του Carnap, δεν είναι παρά ένας επιπλέον κρίκος μεταξύ γλώσσας και κόσμου. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει:

Ο ορισμός της αλήθειας κατά Tarski είναι ένα επινόημα, το οποίο μας προμηθεύει μια σχέση μεταξύ δύο γλωσσών. Μας επιτρέπει τη μεταφορά νοημάτων από μια καθ' όλα κατανοητή M-L σε μια ανεμήνευτη ακόμα O-L. Ακόμα, το επινόημα αυτό, όπως ο ορισμός και η έγκυρη συναγωγή, μεταφέρει ό,τι είναι ανέφικτο να δημιουργήσει (Coffa 1976, 223),

δηλαδή, τις έννοιες στην O-L.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹³² χωρίς να αρνείται τη σημασιολογική της υπόσταση

¹³³ Υπενθυμίζουμε ότι ο Frege αποδέχεται ότι μια συνθετική κρίση είναι δυνατή μόνον εφ' όσον μια εποπτεία υπόκειται στην έννοια του αντικειμένου της συνθετικής κρίσης (Grundlagen §12). Γι' αυτό και υποστηρίζει ότι οι προτάσεις οι οποίες εκφράζουν τους νόμους της γεωμετρίας, ως μη αναλυτικές, θεμελιώνονται στην εποπτεία, παρά το ότι εκφράζουν μη εμπειρικές έννοιες.

¹³⁴ Η αναγκαιότητα της καθαρής εποπτείας στην αριθμητική έχει ήδη αμφισβητηθεί. Το 1889 σηματοδοτείται από την αξιωματικοποίηση της αριθμητικής από τον Peano.

¹³⁵ Το 1889 ο Peano εκφράζει τη δυσπιστία του απέναντι στην αναγκαιότητα της εποπτείας στην αριθμητική. Προκειμένου να αποφύγει την αμφισημία της γλώσσας, κατασκευάζει ένα συμβολικό σύστημα, εν προκειμένω, ένα σύστημα αξιωμάτων για τους φυσικούς αριθμούς. Πιο συγκεκριμένα, διατυπώνει όλες τις ιδέες που εμφανίζονται στις αρχές της αριθμητικής με σημεία, έτσι ώστε i) κάθε διαμορφούμενη από κάθε ιδέα πρόταση να εκφράζεται μόνο με σημεία, και ii) από τις προτάσεις αυτές να συνάγονται άλλες προτάσεις με διαδικασίες εντελώς όμοιες με αυτές που χρησιμοποιούνται κατά την επίλυση εξισώσεων.

¹³⁶ Coffa 1991, p.129

¹³⁷ Poincare 1921, 'Analyse des esstravaux scientifiques', p. 127, στο: Coffa 1991, p.129 / Coffa 1982, p.687-8.

¹³⁸ Η διαφωνία του Frege στη χρήση των αξιωμάτων ως ορισμών, οφείλεται στο ότι αυτός δεν διακρίνει το συγκροτητικό αυτό ρόλο τους. Η συγκεκριμένη θέση του σηματοδοτεί και το όριο της ανάμιξης του στο σημασιολογικό γίνεσθαι.

¹³⁹ Αν και οι δύο αποβλέπουν στα αξιώματα να επωμισθούν τον ρόλο της καθαρής εποπτείας, η θέση του καθενός ως προς τη σχέση των μαθηματικών με την εμπειρική γνώση υπήρξε διαφορετικός. Ο Poincare βλέπει τις φυσικές επιστήμες ως ένα ενιαίο σώμα γνώσεων, με τα μαθηματικά αναπόσπαστο τμήμα τους, να αντλούν εμπειρίες και να δοκιμάζονται μέσω αυτών. Ο Hilbert οριοθετεί τα μαθηματικά θέτοντας σαφώς τη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα σε αυτά και στις εμπειρικές επιστήμες, θεωρώντας τα σαν κάτι ξεχωριστό, με τη δική τους αυτόνομη αυστηρή λογική και τη δική τους αυτόνομη πορεία.

¹⁴⁰ Τα αξιώματα της αριθμητικής των Peano – Dedekind.

¹⁴¹ Το απόσπασμα από το άρθρο 'Αλήθεια και Απόδειξη: Τα θεωρήματα του Gödel' του Κ. Δημητράκου (Δημητράκου)

¹⁴² Η έκφραση 'principles of co-ordination' έχει αποδοθεί ως 'αρχές συ-στοίχισης'. Στο εξής οι εν λόγω αρχές θα αποδίδονται και ως 'αρχές σύνταξης', ως 'συντακτικές αρχές', αλλά και ως 'καταστατικές αρχές', συγκροτητικές, δηλαδή, της έννοιας του αντικειμένου της γνώσης., σύμφωνα με τη δεύτερη έννοια του a priori. Η απόδοση αυτή του όρου, είναι απολύτως θεμιτή γιατί από άποψη νοήματος είναι πολύ κοντά σε αυτό το οποίο ο Reichenbach εννοεί, όπως φαίνεται από τη συχνή σύνδεσή του όρου με τη μαθηματική έκφραση 'system of co-ordinates' ή 'σύστημα συντεταγμένων'.

¹⁴³ Η ομοιότητα με τον Kant είναι φανερή, αφού και αυτός ισχυρίζεται ότι 'μόνο μέσω αυτών [των αρχών αντιστοίχισης] είναι δυνατόν το αντικείμενο της εμπειρίας να συλληφθεί δια της σκέψης' (Reichenbach 1920, 53).

¹⁴⁴ Οι αρχές σύνταξης διαφέρουν από τις αρχές σύνδεσης, στο ότι οι δεύτερες περιέχουν τα αξιώματα σύνταξης υπό μορφή γενικών κανόνων σύμφωνα με τους οποίους πραγματοποιείται η σύνδεση μεταξύ των μεταβλητών. Στην εξίσωση, για παράδειγμα, $F = G \cdot M \cdot m / R^2$ τα αξιώματα της αριθμητικής προϋποτίθενται ως αρχές σύνταξης ή συγκροτητικές αρχές μεταξύ των συγκεκριμένων φυσικών μεταβλητών και ως εκ τούτου είναι συντακτικοί κανόνες για τον συγκεκριμένο νόμο, ο οποίος εκφράζει μια αρχή σύνδεσης.

¹⁴⁵ Ο Reichenbach πιστεύει, όπως και ο Kant, ότι η εμπειρική παρατήρηση είναι επιφορτισμένη με θεωρία (theory laden). Υποστηρίζει ότι 'Οι a priori αρχές συγκροτούν τον κόσμο της εμπειρίας. Βεβαίως, δεν μπορεί να υπάρξει μια μονήρης κρίση στη φυσική η οποία να ξεπερνά την κατάσταση της άμεσης αισθητηριακής πρόσληψης, εκτός εάν γίνουν συγκεκριμένες υποθέσεις σχετικά με την περιγραφή του φυσικού αντικειμένου στο πλαίσιο ενός χωρο-χρονικού πολλαπλού και της λειτουργικής του σύνδεσης με άλλα φυσικά αντικείμενα'. (p. 77-78).

¹⁴⁶ Μεταφέροντας τη θέση αυτή στο χώρο των φυσικών θεωριών και με δεδομένο το ότι το ενδιαφέρον του Reichenbach για την ερμηνεία της γνωστικής διαδικασίας έχει ως αφορμή την επικράτηση της Θεωρίας της Σχετικότητας έναντι της Νευτωνικής Θεωρίας και την ως εκ τούτου αμφισβήτηση της

υπαρξης a priori συγκροτητικών αρχών κατ' ανάγκην αληθών, το ερώτημα 'πώς είναι δυνατή η γνώση', μετασχηματίζεται στον Reichenbach στο ερώτημα, 'ποιες συντακτικές αρχές κάνουν δυνατή τη μοναδική συστοίχιση των εξισώσεων της φυσικής με την πραγματικότητα' (p. 74); Αλλάζοντας, όμως, θεωρία αλλάζει κατ' ανάγκην και το σύστημα των καταστατικών αυτών αρχών οι οποίες καθορίζουν τη μοναδικότητα της συστοίχισης. Πώς μπορεί να γίνει η μετάβαση από τη μια θεωρία στην άλλη; Η απόρριψη των παλαιών καταστατικών αρχών και η υιοθέτηση των νέων πώς εξασφαλίζει τη μοναδικότητα της συστοίχισης με την 'ίδια' πραγματικότητα;

Είναι το πρόβλημα το οποίο συναντάει ο Einstein κατά την αντικατάσταση του νευτωνικού, υπορρήτως ασυνεπούς συστήματος, με το νέο σύστημα των καταστατικών αρχών της νέας θεωρίας. Για να το αντιμετωπίσει χρησιμοποιεί την 'μέθοδο των διαδοχικών προσεγγίσεων', την οποία άλλωστε χρησιμοποιεί υπόρρητα και ο κάθε ερευνητής. Για παράδειγμα, μπορεί η Θεωρία της Σχετικότητας να βεβαιώνει την καμπύλωση των ακτινών του φωτός στο βαρυτικό πεδίο του ήλιου, ο ερευνητής, όμως, θεωρεί την πορεία του φωτός μέσα στο τηλεσκόπιο ως ευθύγραμμη και υπολογίζει την διόρθωση λόγω της παρέκκλισης από τη θεωρία, προσεγγίζοντας έτσι το προβλεπόμενο από αυτήν αποτέλεσμα. Η μέθοδος αυτή, συνιστά μια 'υπό όρους' αναίρεση των παλαιών συντακτικών αρχών, αλλά και μια 'υπό όρους' επιβολή των νέων (p. 68-9, 70).

Η μέθοδος των διαδοχικών προσεγγίσεων δεν θέτει μόνο υπό αμφισβήτηση το κατ' ανάγκην a priori, αλλά και την ίδια την ανάγκη ύπαρξης των συντακτικών αυτών αρχών εξ αιτίας των οποίων η συστοίχιση μεταξύ εξισώσεων της φυσικής και πραγματικότητας να καθίσταται μοναδική. Ο Reichenbach αμφισβητεί την ανάγκη αυτή, γι' αυτό και προτείνει την επαγωγική μέθοδο την προσδεδεμένη στα εμπειρικά δεδομένα, ως την ενδεδειγμένη μέθοδο για την απόκτηση της γνώσης (p. 75).

¹⁴⁷ Ο Kant προϋποθέτει τις αρχές για να εξηγήσει την απόκτηση γνώσης. Για τον Reichenbach οι αρχές του προκύπτουν ως προϊόν ανάλυσης λογικών θεωριών (αποπληθωριστικό σχήμα) (p. 78).

¹⁴⁸ Wissenschaftslehre (Hamburg: Meier, 1920), vol.II sec. 148, p.80: στο: Coffa 1982, 684

¹⁴⁹ p.197-8 στο: Coffa 1991, 34

¹⁵⁰ Πρόκειται για τη μέθοδο 'απόδοσης τιμών - αποτίμησης', μέσω της οποίας, όπως θα δούμε, ο Carnap πλησιάζει σε απόσταση αναπνοής από το να δώσει ένα σημασιολογικό ορισμό της έννοιας 'αναλυτική πρόταση'.

¹⁵¹ Με την έννοια, τι υπηρετεί περισσότερο σε μια δεδομένη περίπτωση την απλότητα, την οικονομία, και την ενότητα της επιστήμης.

¹⁵² Στον Carnap η έννοια της αλήθειας και της αναλυτικότητας δεν εκπίπτει στην έννοια της μαθηματικής αλήθειας. Ο Carnap αρκείται στον ορισμό της μαθηματικής αλήθειας για λόγους τους οποίους θα δούμε στη συνέχεια

¹⁵³ Ο Carnap δεν λέει πουθενά στην L.S.L. ότι η αριθμητικοποίηση του συντακτικού πρέπει να περιοριστεί στην αριθμητική του Peano. Το Θεώρημα Μη-πληρότητας αποδεικνύεται από τον Gödel ότι ισχύει για συστήματα μεγέθους τουλάχιστον της κλασσικής αριθμητικής και ο Carnap το γνωρίζει. Ως εκ τούτου, τη μέθοδο της L.S.L. την οποία προτείνει ως διέξοδο από το αδιέξοδο λόγω Gödel, είναι εφαρμόσιμη για οποιοδήποτε παραγωγικό σύστημα.

¹⁵⁴ Όπως Reichenbach (axioms of co-ordination).

¹⁵⁵ Για να διακρίνουμε την αναλυτικότητα που αφορά στις μαθηματικές και τις παραδοσιακά λογικές προτάσεις από την αναλυτικότητα που αφορά στις προτάσεις στις οποίες ενέχεται συνωνυμία, υιοθετούμε τον συμβολισμό, 'αναλυτικές₀' και αναλυτικές₁', αντίστοιχα. Τη διάκριση την εισάγει ο Quine και θα μιλήσουμε διεξοδικά γι' αυτήν στη συνέχεια.

¹⁵⁶ Κάθε φυσικός αριθμός μεγαλύτερος του '1' γράφεται ως γινόμενο πρώτων παραγόντων [δυνάμεων πρώτων αριθμών] με μοναδικό τρόπο.

¹⁵⁷ Η Αριθμητική του Peano δεν είναι ένα πλήρες τυπικό σύστημα, γιατί υπάρχει καθολική πρόταση 'φ' η οποία ανήκει στο σύστημα αλλά με τα μέσα του συστήματος δεν μπορεί να αποδειχθεί ούτε η 'φ', ούτε η άρνησή της. Η, παρά το γεγονός ότι η 'φ' αληθεύει στο N, δεν μπορεί να βρεθεί αριθμός Gödel για την απόδειξη της 'φ' [ή, απλά, δεν μπορεί να βρεθεί απόδειξη της 'φ'].

¹⁵⁸ Οι αποδείξεις δεν είναι παρά πεπερασμένες ακολουθίες προτάσεων που παράγονται με βάση σαφείς και αποτελεσματικούς κανόνες. Ως εκ τούτου, εφόσον μία απόδειξη ανήκει στην τυπική γλώσσα, θα πρέπει να υπάρχει ένας και μοναδικός αριθμός Gödel ο οποίος να της αντιστοιχεί.

¹⁵⁹ Η μετάβαση, δε, από το ένα πλαίσιο στο άλλο αποδεικνύεται ότι γίνεται μέσω πρωτογενών αναδρομικών ή γενικών αναδρομικών συναρτήσεων. Ο τελεστής 'K', τον οποίο περιλαμβάνει ο Carnap τόσο στο αξιωματικό σύστημα της L-I όσο και στο αξιωματικό σύστημα της L-II, είναι ένας από τους αναδρομικούς κανόνες των γενικών αναδρομικών συναρτήσεων και εξυπηρετεί στην μετάβαση από το γλωσσικό πλαίσιο στο αριθμητικό.

¹⁶⁰ Στόχος του Frege ήταν να δείξει ότι η αριθμητική είναι αναλυτική. Και γι' αυτό το λόγο προσπάθησε να δείξει ότι η αριθμητική μπορεί να εκφραστεί πλήρως μέσω της Λογικής. Ο στόχος του Carnap είναι να δείξει ότι η λογική της επιστήμης είναι η Λογική Σύνταξη της γλώσσας, στόχος που

περνά από την τυποποίηση συνθετικών προτάσεων, όπως είναι οι φυσικοί νόμοι. Η αριθμητικοποίηση της γλώσσας επιδιώκεται γιατί έτσι εξασφαλίζεται η 'αμερόληπτη' τυποποίηση των φυσικών νόμων.

¹⁶¹ Παραδοσιακά οι κανόνες σύνταξης είναι εφαρμόσιμοι αποκλειστικά σε συντακτικές προτάσεις (Sätze / sentences), διότι μόνο γι' αυτές μπορούμε να διατυπώσουμε κανόνες μέσω ορισμών. Η καινοτομία του Carnap συνίσταται στο ότι θέλησε να εφαρμόσει κανόνες σύνταξης και στους λογικούς κανόνες.

¹⁶² Χωρίς να υπεισέρχεται παράγον που να αφορά σε σχέσεις μεταξύ των νοημάτων των προτάσεων.

¹⁶³ Ο Carnap χρησιμοποιεί τον όρο 'σχήματα' επειδή στην L-I δεν έχει στη διάθεσή του τις κατάλληλες μεταβλητές ώστε να κατασκευάσει πρωταρχικές προτάσεις.

¹⁶⁴ Τις εκφράσεις – σχήματα – με ποσοδείκτες περιορισμένου πεδίου εφαρμογής στο πλαίσιο της L-I θα τις αποκαλούμε 'περιορισμένες' (beschränkt / limited), προς διάκριση των εκφράσεων με ποσοδείκτες μη περιορισμένου πεδίου εφαρμογής στο πλαίσιο της L-II. Τα σχήματα για την 'υπό περιορισμό' ποσοδείξη έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον διότι επιτρέπουν την εισαγωγή προτάσεων στην L-I όπως η: (Π) $(x)4P(x) \equiv (x)3P(x).P(x)(4)$, οι οποίες, αν εφαρμοστούν κατ' επανάληψη, οδηγούν στην απαλοιφή του ποσοδείκτη. Εν προκειμένω, η (Π) σε κάθε εφαρμογή της μειώνει τον ποσοδείκτη της P κατά μια μονάδα, δηλαδή περιορίζει τα μέλη του πεδίου ορισμού της P κατά ένα.

¹⁶⁵ Για τον ρόλο του K-τελεστή θα μιλήσουμε στο κεφάλαιο 'Περί αριθμητικοποίησης της L-I'.

¹⁶⁶ Εφόσον μια ιδιότητα ανήκει στον αριθμό 0 και εφόσον η ιδιότητα αυτή είναι κληρονομική [ανήκει δηλαδή και σε κάθε επόμενο αριθμό], τότε η ιδιότητα ανήκει σε κάθε αριθμό.

¹⁶⁷ Π.χ. η έκφραση: $te(3)=5$, σημαίνει ότι η θερμοκρασία στη θέση '3' (θέση ορίσματος / Argument / argument) είναι '5' (αριθμητική τιμή / Wert / value) [περιγραφικός συναρτητής]. Ή, η έκφραση $sum(3,4)$ σημαίνει '3 και 4' [λογικός συναρτητής].

¹⁶⁸ Εκ του 'Zeichen', όπως εξηγούμε στη συνέχεια.

¹⁶⁹ Εισαγωγή 15 πρωταρχικών συμβόλων (Grundzeichen - undefinierte Zeichen / primitive - undefined symbols) εκ των οποίων τα 11 είναι λογικά σύμβολα (p. 16).

¹⁷⁰ Κάθε σύμβολο καταλαμβάνει μία θέση, ενώ μία έκφραση καταλαμβάνει μία σειρά από θέσεις.

¹⁷¹ Συγκεκριμένα του ρητού ή του αναδρομικού ορισμού (p. 23-24).

¹⁷² Π.χ. οι εκφράσεις $(x)_3red(x)$ και $(\exists x)_3red(x)$ σημαίνουν, 'κάθε θέση συμπεριλαμβανομένης της 'τρία' είναι κόκκινη' και 'μέχρι την θέση 'τρία' υπάρχει μια κόκκινη θέση', αντίστοιχα.

¹⁷³ Ως εξής: η έκφραση π.χ. $(K_{3_1})\exists_1(G_1)$ δηλώνει: 'ο μικρότερος αριθμός συμπεριλαμβανομένου του \exists_1 για τον οποίο η G_1 είναι αληθής'. Αν δεν υπάρχει τέτοιος αριθμός, τότε η παραπάνω έκφραση δηλώνει 'μηδέν'.

¹⁷⁴ Οι συντακτικοί κανόνες μιας γλώσσας δεν καθορίζουν μόνο τι ακριβώς θα χρησιμοποιείται σαν σύμβολο, αλλά και κάτω από ποιες συνθήκες αυτά τα σύμβολα θα θεωρούνται συντακτικώς ίδια.

¹⁷⁵ Η σχέση μεταξύ προκειμένων και συμπεράσματος είναι σχέση λογική και όχι ψυχολογική.

¹⁷⁶ Η χρήση του όρου 'συνέπεια' δεν ταυτίζεται με τη χρήση του όρου 'μη-αντιφατικότητα' (consistency).

¹⁷⁷ Η φράση $red(3)$ αποτελεί συνέπεια της φράσης $(x)5(red(x))$, η οποία και την εμπεριέχει. Αυτό, όμως, δεν συμβαίνει πάντα. Για παράδειγμα, η έκφραση $red(3)\vee\sim red(3)$, είναι αληθής σε κάθε περίπτωση ανεξάρτητα από τη φύση της θέσης '3'.

¹⁷⁸ Αποδίδεται η λέξη 'Ableitung / derivation' ως 'συγκεκριμένη παραγωγή', ενώ η λέξη 'Deduktion / deduction' ως 'η παραγωγική μέθοδος' (Deduktionsverfahren / method of deduction).

¹⁷⁹ Ο Carnap σχολιάζει ότι (p. 27), η διαδικασία ορισμού της έννοιας 'παραγόμενο' είθισται να αναφέρεται ως εξής: καθορίζουμε-θέτουμε τους 'κανόνες συναγωγής' (Schlussregeln / rules of inference)

¹⁸⁰ Για παράδειγμα, η έκφραση $red(3)\vee\sim red(3)$, είναι αληθής σε κάθε περίπτωση ανεξάρτητα από τη φύση της θέσης '3'. Η ταύτιση του όρου 'αναλυτική πρόταση' με τον όρο 'ταυτολογία' είχε υιοθετηθεί από τα μέλη του Κύκλου της Βιέννης.

¹⁸¹ Το πρόβλημα που ανακύπτει είναι το εξής: αν και, για παράδειγμα, η αλήθεια κάθε ατομικής περίπτωσης είναι αποτέλεσμα λογικής συναγωγής, δεν υπάρχει μέθοδος τέτοια με βάση την οποία να μπορούμε να οδηγηθούμε από την αλήθεια των ατομικών προτάσεων στην αλήθεια της καθολικής πρότασης $pr_1(z_1)$. Στην περίπτωση των ιντουισιονιστών, το πρόβλημα εντοπίζεται στην ανυπαρξία μιας κατάλληλης κατασκευαστικής μεθόδου, τέτοιας ώστε από τις ατομικές προτάσεις να οδηγούμαστε στην αντίστοιχη καθολική. Ο Carnap αντιμετωπίζει το πρόβλημα ως εξής: θεωρεί ότι αποδοχή των καθολικών προτάσεων, όπως για παράδειγμα της πρότασης 'όλα τα μεταλλικά κομμάτια μαγνητίζονται' ή της 'όλα τα μεταλλικά κομμάτια που βρίσκονται πάνω στο τραπέζι μαγνητίζονται', είναι άμεσα εξαρτώμενη από την αποδοχή μιας σύμβασης, η οποία με τη σειρά της εξαρτάται άμεσα από τον εξατομικευμένο έλεγχο των παραδειγματικών της περιπτώσεων. Στο πλαίσιο της L-I ο Carnap

θα κάνει λοιπόν ή χρήση ελευθέρων μεταβλητών, ή χρήση καθολικού ποσοδείκτη με περιορισμένο πεδίο δράσης. (Carnap 1937, 48-49)

¹⁸² Για παράδειγμα, η έκφραση $\text{red}(3)$, $\sim\text{red}(3)$, είναι ψευδής σε κάθε περίπτωση ανεξάρτητα από τη φύση της θέσης '3'

¹⁸³ Όπως θα διευκρινιστεί στη συνέχεια, οι συγκεκριμένες αυτές τιμές είναι εκφράσεις οι οποίες λόγω της αριθμητικοποίησης της L-I αντιστοιχίζονται σε φυσικούς αριθμούς επόμενους του μηδενός μέσω εκφράσεων τις οποίες ο Carnap αποκαλεί 'τονούμενες εκφράσεις' [0', 0'', κλπ] Για παράδειγμα, αν $x \in \mathbb{N}$, η έκφραση $\text{prim}(x)$ [ο x είναι πρώτος αριθμός] είναι απορρίψιμη διότι η $\sim\text{prim}(0''')$ είναι αποδείξιμη [ο αριθμός 4 δεν είναι πρώτος].

¹⁸⁴ Αναλυτικές₀ και αναλυτικές₁.

¹⁸⁵ Η απόφαση για τη φύση της καθολικής πρότασης $\text{pr}_1(3)$ δεν μπορεί να εξαντληθεί με τη χρήση πεπερασμένων σειρών από προτάσεις. Τα 'σχήματα', στα οποία έχουμε ήδη αναφερθεί, ορίζουν τέτοιου είδους άπειρα σύνολα.

¹⁸⁶ Ως πρόταση G_1 θεωρούμε μια έκφραση της μεταβλητής '3'.

¹⁸⁷ Τις προτάσεις, δηλαδή, $G_1(o)$, $G_1(o')$, $G_1(o'')$,... οι οποίες προκύπτουν από την αντικατάσταση $G_1(3:o)$, $G_1(3:o')$, $G_1(3:o'')$..., όπου '3' είναι αριθμητική μεταβλητή.

¹⁸⁸ Μέσω της συνθήκης (B) συνάγουμε την καθολική ισχύ μιας ιδιότητας μέσω του συνόλου των παραδειγματικών της εκφράσεων. Η μεταβλητή της πρότασης η οποία εκφράζει τη συγκεκριμένη ιδιότητα, μπορεί να πάρει τιμές από οιοδήποτε σύνολο [αντικειμένων, εννοιών, κ.ά] ενώ στη μαθηματική επαγωγή το πεδίο τιμών είναι αποκλειστικά το σύνολο των φυσικών αριθμών.

¹⁸⁹ Κάτι απόλυτα εφικτό στο πλαίσιο της L-I. Αυτό συμβαίνει αποκλειστικά λόγω του ότι η L-I είναι 'καθορισμένη' (definit / definite). [Με τον όρο αυτό, όπως έχουμε ήδη πει, ο Carnap σε καμία περίπτωση δεν εννοεί ότι όλες οι προτάσεις της L-I είναι αποφασίσιμες. [Θα αναφερθούμε στο ζήτημα αυτό και με αφορμή την κριτική του Friedman] Όπως ο ίδιος αναφέρει, η L-I μπορεί να είναι καθορισμένη, γιατί:

'όλες οι σταθερές της και όλες οι κλειστές της εκφράσεις είναι καθορισμένες' (p. 45).

Στη διαπίστωση ότι η συνθήκη (B) διατηρεί την πληρότητα της L-I [όπως ο ίδιος την εννοεί στη συγκεκριμένη μέθοδο] καταλήγει ο Carnap ως εξής: Η L-I είναι μια τυποποιημένη αριθμητικοποιημένη γλώσσα με ποσόδειξη περιορισμένου εύρους. Ως εκ τούτου, η διαπίστωση του κατά πόσο κάποιοι αριθμοί φέρουν μια συγκεκριμένη ιδιότητα, μπορεί να επιτευχθεί *δια πεπερασμένου αριθμού βημάτων*. Η διαδικασία αυτή δεν εισάγει νέες έννοιες στο σύστημα. Ανάλογη διαδικασία εφαρμόζει ο Carnap και στο Γενικό Συντακτικό, εκεί, όμως, όπως και στην L-II, έχουμε τη διατήρηση της 'μη-πληρότητας' του αρχικού συστήματος, όπως θα πούμε στη συνέχεια.

¹⁹⁰ Ένα σύνολο προτάσεων χαρακτηρίζεται ως αναλυτικό όταν κάθε πρόταση που ανήκει σε αυτό είναι αναλυτική.

¹⁹¹ Το ότι οι λογικές προτάσεις είναι L-καθορισμένες, το εισάγει ο Carnap μέσω του Th.14.3 (p. 40). Στην απόδειξη, όμως, του θεωρήματος γίνεται χρήση μεθόδων [αναγωγής, απόδοσης τιμών, αποτίμησης] οι οποίες, όπως θα δούμε, αφορούν στη συζήτηση για την αναλυτικότητα στην L-II. Εξ αυτού φαίνεται, ότι η αναλυτικότητα δεν μπορεί να οριστεί μέσα στην ίδια τη γλώσσα στην οποία αφορά, και αυτό ισχύει και για την L-I.

Ο αντίστοιχος όρος του 'L-καθορισμένη' δεν υπάρχει στο γερμανικό κείμενο (§14, s.36).

¹⁹² Οι συνθετικές προτάσεις αφορούν στην πραγματικότητα και ως εκ τούτου μπορούν να είναι είτε αληθείς είτε ψευδείς.

¹⁹³ Με τον όρο 'λογικό περιεχόμενο' μιας πρότασης G_1 , ο Carnap εννοεί το σύνολο των μη-αναλυτικών [μη-αναλυτικών₀] προτάσεων που προκύπτουν ως λογικές συνέπειες της G_1 .

¹⁹⁴ Δύο αμοιβαία παραγόμενες προτάσεις είναι ισοδύναμες. Το αντίστροφο, όμως, δεν ισχύει.

¹⁹⁵ Αυτή η διαπίστωση είναι που προκαλεί την μεγάλη συζήτηση μεταξύ Carnap και Quine, για το κατά πόσο μπορεί κανείς να στηρίξει την έννοια της αναλυτικότητας πάνω σε μια έννοια συνωνυμίας.

¹⁹⁶ Ο Carnap επικαλείται και τη θέση του Dubislav, ο οποίος στην πραγματεία του *Analytische*, (Berlin 1926) υποδεικνύει το ότι η έννοια 'αναλυτική πρόταση' είναι σχετική (p. 44).

¹⁹⁷ Για παράδειγμα, δεν μπορούμε να ορίσουμε συντακτικά την έννοια 'όλα τα σιδερένια αντικείμενα έλκονται από ένα μαγνήτη', ενώ μπορούμε να ορίσουμε την έννοια, 'όλα τα σιδερένια αντικείμενα που βρίσκονται πάνω σε αυτό το τραπέζι έλκονται από ένα μαγνήτη'.

¹⁹⁸ Και κατά μείζονα λόγο την έννοια της αλήθειας.

¹⁹⁹ Για τους ιντουισιονιστές είναι μη αποδεκτό, λογικές αρχές, όπως η 'αρχή του αποκλεισμένου τρίτου', που προκύπτουν από τη σπουδή πεπερασμένων ολοτήτων, να επεκτείνονται σε άπειρες ολότητες οι οποίες είναι προβληματικές από την ίδια τους τη φύση. Η διαπίστωση της αλήθειας μιας

πρότασης της μορφής: $\forall \chi(\varphi(\chi)) \vee \neg \forall \chi(\varphi(\chi))$ είναι κυριολεκτικά αδύνατη [και ως εκ τούτου δεν ισχύει και η: 'εις άτοπον απαγωγή'].

Ο Carnap διευκρινίζει ότι

'Στην καθορισμένη, [και αριθμητικοποιημένη] L-I, το κατά πόσο ένα καθορισμένο κατηγορημα μπορεί να αποδοθεί ή όχι σε ένα καθορισμένο αριθμό.....είναι πάντοτε αποφασίσιμο Αυτό το γεγονός ανταποκρίνεται στην απαίτηση των ιντουισιονιστών ότι: καμία έννοια, για την οποία δεν έχει τεθεί μέθοδος αποφασισιμότητας δεν μπορεί να γίνεται αποδεκτή' (p. 47).

Με την εφαρμογή της 'υπό περιορισμό ποσόδειξης' ο Carnap δείχνει ότι η παραπάνω απαίτηση ικανοποιείται (p. 47-48).

²⁰⁰ Τα αξιώματα είναι περιγραφικές πρωταρχικές προτάσεις που προστίθενται στις πρωταρχικές προτάσεις της γλώσσας. Χρησιμοποιούνται, δε, στις αποδείξεις συνθετικών προτάσεων.

²⁰¹ Ο ορισμός τους δεν ολοκληρώνεται εντός πεπερασμένης διαδικασίας [όπως έννοιες της θεωρίας συνόλων ή του απειροστικού λογισμού].

²⁰² Τα τρία αυτά κριτήρια περιλαμβάνονται μόνο στην αγγλική απόδοση του κειμένου. Στην παλαιότερη γερμανική έκδοση οι §§34 a-i έχουν παραληφθεί λόγω ελλείψεως χώρου. Δημοσιεύτηκαν στα γερμανικά στο άρθρο: Ein Gültigkeitskriterium für die Sätze der klassischen Mathematik (p. πρόλογος).

²⁰³ Και στην ουσία αφορά στον κανόνα [ή συνθήκη] λογικής συναγωγής 'B'.

²⁰⁴ Η πρόθεση του Carnap να περιορίσει κατ' αυτόν τον τρόπο την έννοια 'αναλυτικό' αφορά στη συγκεκριμένη μέθοδο και, έχει υποστεί ερμηνείες με τις οποίες θα ασχοληθούμε στη συνέχεια.

²⁰⁵ Το κατά πόσο αυτό τελικά επιτυγχάνεται με τη συγκεκριμένη μέθοδο, αποτελεί θέμα συζήτησης.

Όπως θα δούμε στην κριτική για την L.S.L. ο Tarski και ο Coffa απαντούν ρητά, όχι.

²⁰⁶ Η (B) για πεπερασμένο αριθμό προτάσεων.

²⁰⁷ Carnap 1937, 103-104

²⁰⁸ Την συγκεκριμένη έννοια θα τη χρησιμοποιήσει, όπως θα δούμε στη συνέχεια, στη μέθοδο: 'απόδοση τιμών – αποτίμηση'.

²⁰⁹ Η πρόταση αυτή συνιστά επιβεβαίωση του Θεωρήματος Μη-πληρότητας.

²¹⁰ Grundlagen 1923

²¹¹ Για την ισότητα στους πραγματικούς αριθμούς στο, 'Carnap 1937, 206'.

²¹² Το Th.60d.1 αντιστοιχεί στο θεώρημα της Θεωρίας Συνόλων βάσει του οποίου: το σύνολο των πραγματικών αριθμών είναι μη αριθμήσιμο. Ο ορισμός, δε, του πραγματικού αριθμού στο S_2 που δεν είναι ίσος με κανένα από τους πραγματικούς αριθμούς που είναι δυνατόν να οριστούν στο S_1 , αντιστοιχεί στη λεγόμενη 'διαγώνια μέθοδο' της Θεωρίας Συνόλων.

²¹³ 'Η πρόταση G αληθεύει για όλες τις ιδιότητες F'.

²¹⁴ Κάθε κατηγορηματική [ή άλλου τύπου] μεταβλητή αντιστοιχεί, και μπορεί να αντικατασταθεί [όπως έδειξε η μέθοδος της αριθμητικοποίησης] με μια αριθμητική μεταβλητή η οποία μπορεί να υποκατασταθεί από ένα πλήθος φυσικών αριθμών [αριθμοί-σειράς, εν προκειμένω]. Κάθε ένας από αυτούς αντιστοιχεί σε μια ιδιότητα του γλωσσικού συστήματος Η μέθοδος της υποκατάστασης αφορά σε αντικείμενα του ίδιου τύπου με την μεταβλητή την οποία υποκαθιστούν (p. 22).

²¹⁵ [p^1]: μονοθέσιο κατηγορημα, [$1p$]: κατηγορημα πρώτης τάξης (p. 86).

²¹⁶ Όπως είπαμε, η μέθοδος της υποκατάστασης αφορά σε αντικείμενα του ίδιου τύπου με την μεταβλητή την οποία υποκαθιστούν. Με τον όρο 'απόδοση δυνατών τιμών' σε μια μεταβλητή εννοούμε την αντικατάσταση της μεταβλητής με τιμές προερχόμενες από κάθε δυνατό σύμπαν.

²¹⁷ Με τον όρο 'απόδοση των δυνατών τιμών B_1 για την F' αντιλαμβανόμαστε ένα σύνολο – δηλαδή μια συντακτική ιδιότητα.

²¹⁸ Ο Carnap στην L.S.L. (p. 106-7) αναφέρει: 'Το ότι η μέθοδος της υποκατάστασης δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην περίπτωση όπου η μεταβλητή δεν είναι αριθμητική, αποτελεί ένα γεγονός το οποίο το έχει επισημάνει ο Gödel [...] Από την έρευνα του Gödel έπεται ότι υπάρχουν αριθμητικές ιδιότητες οι οποίες δεν δύνανται να οριστούν [η υπογράμμιση δικιά του] ή με άλλα λόγια υπάρχουν μη –ορίσιμοι πραγματικοί αριθμοί (βλέπε: Theorem 60 d.I, p. 221). Ως εκ τούτου, δεν θα ήταν συνεπές με την έννοια της εγκυρότητας στα κλασσικά μαθηματικά, αν ισχυριζόμαστε ότι η πρόταση "Όλοι οι πραγματικοί αριθμοί έχουν την ιδιότητα M", είναι αναλυτική" [...] Ακολουθούμε την προτροπή του Gödel και ορίζουμε την 'αναλυτικότητα' με τέτοιο τρόπο, ώστε η πρόταση 'M(F)' να μπορεί να χαρακτηριστεί ως αναλυτική μόνον εφ' όσον η M αληθεύει για κάθε αριθμητική ιδιότητα ανεξαρτήτως του περιορισμένου πεδίου των ορισμών οι οποίοι είναι δυνατοί στην L-II.

Ο Coffa, στο 'Coffa 1987, 552-3, 569 n.6' αναφέρεται λεπτομερώς σε αυτό το γεγονός. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι το 1932 ο Carnap δείχνει στον Gödel τη μεθόδου του. Στο γράμμα που του αποστέλλει ο Gödel στις 11.9.1932 ([CRR] 102-43-05) του εξηγεί γιατί η ιδέα του δεν μπορεί να υλοποιηθεί, και προτείνει: 'Κατά την άποψή μου, το λάθος θα μπορούσε να αποφευχθεί μόνο αν αναγνωρίζαμε ως εύρος μιας μεταβλητής [...] όχι τα κατηγορήματα μιας καθορισμένης (determinate) γλώσσας αλλά όλα τα σύνολα και τις σχέσεις (relations) γενικά'.

Ο Coffa θίγει επιπλέον, και την εμπλοκή του Tarski στο ζήτημα αυτό. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι αυτός, το 1931, σε συζήτηση για το πρόβλημα της 'ορισιμότητας' (definability) επισημαίνει ότι όσον αφορά στη δυνατότητα [της πλήρους] απαρίθμησης (enumerability) των προτασιακών συναρτήσεων (propositional functions) σε κάθε δεδομένη γλώσσα, [αυτό δεν είναι εφικτό γιατί] υφίστανται μη-αριθμήσιμα σύνολα πραγματικών αριθμών τα οποία δεν είναι ορίσιμα στο δεδομένο σύστημα.

Ο Coffa εκτιμάει ότι η συγκεκριμένη απάντηση του Gödel συνιστά, για τον Carnap, πράγματι μια ώθηση προς σημασιολογικές λύσεις, όπως και το σχόλιο από τον Tarski. Υποστηρίζει, όμως, ότι η ιδέα περί 'απόδοσης τιμών' ανήκει στον Carnap αποκλειστικά, για τους εξής λόγους. I) μπορεί, όπως ο ίδιος ο Carnap αναφέρει, ο Gödel να τον προέτρεψε να εγκαταλείψει τη μέθοδο της υποκατάστασης, όμως, η αιτία την οποία επικαλείται ο Carnap ώστε να εγκαταλείψει τη μέθοδο της υποκατάστασης, (p. 107) είναι διαφορετική από αυτήν την οποία προβάλλει ο ίδιος ο Gödel στην εν λόγω επιστολή, και II) γιατί δεν υπάρχει καμία ένδειξη η οποία να παραπέμπει στο αντίθετο στη μεταξύ Carnap - Gödel αλληλογραφία ή στις σημειώσεις του Carnap. Συνεκτιμώντας το ότι ο Carnap υπήρξε εξαιρετικά προσεκτικός και συγχρόνως γενναιόδωρος στο να αποδίδει 'τα του Καίσαρος τῷ Καίσαρι', ο Coffa υποστηρίζει τη θέση αυτή.

²¹⁹ Όπως έχουμε πει, η L-II είναι τόσο πλούσια ώστε σε αυτήν εμπεριέχονται μη-καθορισμένες (indefinite) έννοιες των κλασσικών μαθηματικών, όπως έννοιες της θεωρίας συνόλων. Σύμφωνα με τη θεωρία των Zermelo - Fraenkel δεν υφίσταται διάκριση μεταξύ των μεταβλητών [σε αυτές που παίρνουν τιμές από ένα σύνολο αντικειμένων - επιπέδου n - και σε αυτές που παίρνουν τιμές από ένα σύνολο ιδιοτήτων - επιπέδου $n+1$]. Η έκφραση: $\exists x (x \in Y \ \& \ x \in Z)$, όπου Y και Z σύνολα, είναι μια καλά σχηματισμένη πρόταση. Μπορώ, δηλαδή, να μιλήσω για σύνολα και για σύνολα συνόλων, χωρίς διάκριση μεταβλητών.

²²⁰ zero-equation: '0=0'. Η R αντιστοιχεί στο 'Άληθές' του Frege και η $\sim R$ στο 'Ψευδές'.

²²¹ Η πρόταση G_2 είναι μερική πρόταση (partial sentence), αν η πρόταση που προκύπτει μετά την υποκατάσταση της μεταβλητής της από ένα αντικείμενο, δεν ορίζεται πάντα.

²²² Π.χ. το κατηγορήμα με κατηγορηματική μεταβλητή.

²²³ Έτσι συμβολίζει τη γενίκευση της G_1 , δηλαδή, μια κλειστή πρόταση για κάθε μεταβλητή που εμφανίζεται ελεύθερη σε αυτή (p.94, 111).

²²⁴ The Principle of Complete Induction και The Principle of Selection [ή Principle of Choice] (p. 121-123).

²²⁵ Η διατύπωση της Αρχής της Επιλογής (του Zermelo) έτσι όπως ισχύει για ένα σύνολο M το οποίο έχει ως στοιχεία αριθμούς, διατυπώνεται ως εξής: 'αν M είναι ένα σύνολο και αν μεταξύ των συνόλων που είναι στοιχεία του M δεν περιλαμβάνεται το κενό και τα σύνολα αυτά εξαντλούν την ομαδοποίηση των στοιχείων του M χωρίς να έχουν μεταξύ τους κανένα κοινό στοιχείο, τότε υπάρχει ένα σύνολο H το οποίο έχει ως στοιχεία ακριβώς ένα στοιχείο από το κάθε σύνολο'.

²²⁶ Θεώρημα 34e 10, σελ.116.

²²⁷ Θεώρημα 34e 12, σελ.116.

'definite': υφίσταται απόδειξη [ή ορισμός] για την πρόταση με τη μέθοδο της αριθμητικοποίησης.

²²⁸ Θεώρημα 34e 11, σελ.116.

²²⁹ Θεώρημα 34e 12, σελ.116.

²³⁰ Θεώρημα 34e 13, σελ.117.

²³¹ Η αυτοαναφορική πρόταση G_2 είναι η: $\exists x(r)(\sim \text{BewSatzII}(r,x)$ [υπάρχει x ($x \in r$) τέτοιο ώστε η πρόταση $G_2(r)$ να είναι μη-αποδείξιμη στην L-II / $\sim \text{Bew}[\text{eisbar}] \text{ Satz [L-]II}$: μη-αποδείξιμη πρόταση στην L-II], όπου r μεταβλητή συντακτικής ιδιότητας στην L-II.

²³² Η εν λόγω πρόταση είναι κατασκευάσιμη γιατί μπορεί να αριθμητικοποιηθεί.

²³³ Carnap 1937, 132-3.

²³⁴ Ο Carnap, όπως λέει ο ίδιος, χρησιμοποιεί για την G_2 την ιδιότητα 'μη αποδείξιμη [στην II]' σε αναλογία και ακριβώς ακολουθώντας το νήμα της σκέψης του Gödel, με την εξής διαφορά: η μεταβλητή στην πρόταση είναι ελεύθερη και όχι δεσμευμένη (p. 130-1).

²³⁵ Στις σελίδες 154-156 παρατίθενται τα είδη των εκφράσεων που πρέπει να προσδιορίσει (εν είδει αντικειμένων) συντακτικά ο Carnap (1937).

²³⁶ Μη-καθορίσιμων αναδρομικά.

²³⁷ Impredicative term: Όρος, ο οποίος δεν μπορεί να εκφραστεί άμεσα μέσω κατηγορήματος, αλλά μέσω της ολότητας στην οποία ανήκει.

²³⁸ Καθορίσιμους ή καθορισμένους αναδρομικά.

²³⁹ Άμεσα παραγόμενη από σειρά προκειμένων με μηδενικό πλήθος.

²⁴⁰ Carnap 1937, § 34f, 117

²⁴¹ Ο τρόπος με τον οποίο εισάγει ο Carnap τον συγκεκριμένο όρο αφενός στην L-II και αφετέρου στο S, συνιστά μια εκ των διαφορών στις δύο γλώσσες.

²⁴² Έναν c -όρο – μια πρόταση G_1 – την ονομάζει ‘συνέπεια ενός προτασιακού συνόλου Ω_1 ’ αν η G_1 ανήκει σε κάθε προτασιακό σύνολο Ω_i και ικανοποιούνται οι εξής συνθήκες: i) το Ω_1 να είναι υποσύνολο του Ω_i και ii) κάθε πρόταση η οποία είναι άμεση συνέπεια ενός υποσυνόλου του Ω_i , να ανήκει στο Ω_i .

Οι όροι ‘συνέπεια στο S ’ και ‘άμεση συνέπεια στο S ’ συμπίπτουν εφόσον στο S έχουμε δεχτεί ένα συγκεκριμένο είδος μεταβατικότητας (p. 172)

²⁴³ Ο Carnap διαπιστώνει ότι ο λογικός χαρακτήρας των προτάσεων εξαρτάται και από εξω-συντακτικούς παράγοντες όπως, για παράδειγμα, τη χωρο-χρονική θέση του ομιλητή (p. 168). Εν προκειμένω, όμως, ασχολείται με γλώσσες οι οποίες δεν περιέχουν τέτοιου είδους εκφράσεις.

²⁴⁴ Από το τελευταίο αυτό προκύπτει και η διαφοροποίηση μεταξύ ‘[φυσικά] έγκυρου’ και ‘αναλυτικού’.

²⁴⁵ Όπως έχουμε αναφέρει, ο Carnap αποποιείται της καθορισμότητας (§34_a, 100) και εισάγει κριτήριο για την αναλυτικότητα των καθολικών προτάσεων.

²⁴⁶ Indefinite: με πεδίο τιμών μη-πεπερασμένο.

²⁴⁷ Όπως έχουμε δει, οι c -κανόνες μετασχηματισμού μπορεί να είναι μη-καθορισμένοι ακόμα και όταν ορίζουν τον όρο ‘συνέπεια’ ή ‘άμεση συνέπεια’ στην L-I (p. §45).

²⁴⁸ Όλες οι προτάσεις για τις οποίες μπορεί να δειχθεί [μέσω πληρότητας] με την c -μέθοδο ότι είναι αληθείς σε καθαρά λογική ή μαθηματική βάση καταχωρούνται ως αναλυτικές. Ως αντιφατικές καταχωρούνται αυτές οι οποίες με όμοιο τρόπο αποδεικνύονται ψευδείς, και ως συνθετικές οι υπόλοιπες.

²⁴⁹ Διότι περιλαμβάνει και περιγραφικά κατηγορήματα τα οποία δεν έχουν οριστεί.

²⁵⁰ Carnap 1937, Th.60 c₁, 219

Η απάντηση στο ερώτημα προκύπτει και τετριμμένα από τη γενίκευση του Θεωρήματος Μη-πληρότητας, η οποία προκύπτει από την απόδειξη του Carnap για τη μη-αντιφατικότητα της L-II.

²⁵¹ Carnap 1937, Th.60 c₂, 219 / Th.60 c₃, 219

²⁵² Carnap 1937, 211-7.

²⁵³ Σύμφωνα με τους κανόνες απόδοσης τιμών (VR Ia – VR Ic), σελ.108.

²⁵⁴ Όπως ο ίδιος αναφέρει, ‘οι σκέψεις που προηγήθησαν [των θεωρημάτων αυτών] ακολουθούν τις γενικές γραμμές της πραγματείας του Gödel’ (p. 219).

²⁵⁵ Η οποία συνιστά και μια από τις βασικές ιδέες στις οποίες στηρίχτηκε το επιχείρημα του Gödel και αφορά στον έλεγχο i) της αλήθειας, ii) του ψεύδους της πρότασης: ‘αυτή η πρόταση δεν αποδεικνύεται στο P [Peano]’.

²⁵⁶ Warsaw Philosophical Society / Autob. P.30-1. Θα αναφερθούμε λεπτομερώς στη συνέχεια.

²⁵⁷ Για την συμμετοχή του στα σημασιολογικά δρώμενα εκείνης της περιόδου, θα αναφερθούμε λεπτομερώς στη συνέχεια.

²⁵⁸ p.219. Th.60cI,60cII.

²⁵⁹ Το υποσύνολο αυτό ο Carnap το αποκαλεί ‘L – υπογλώσσα’.

Για τον ορισμό του όρου ακολουθεί την εξής διαδικασία: ορίζει ότι

‘ S_2 είναι υπογλώσσα του S_1 ’ αν, i) κάθε πρόταση του S_2 είναι και πρόταση του S_1 ή αν, ii) το προτασιακό σύνολο Ω_2 είναι σύνολο-συνέπεια του προτασιακού συνόλου Ω_1 στην S_2 , και αποτελεί και σύνολο-συνέπεια του Ω_1 στην S_1 .

‘ S_2 είναι διατηρητική (folgeerhaltende / conservative) υπογλώσσα του S_1 ’ αν το Ω_2 είναι ‘προτασιακό σύνολο-συνέπεια του Ω_1 στο S_1 και τα Ω_1, Ω_2 ανήκουν στο S_2 , τότε το Ω_2 είναι ένα ‘προτασιακό σύνολο-συνέπεια’ του Ω_1 και στο S_2 .

Με τον όρο: ‘ S_2 είναι λογική υπογλώσσα του S ’. Αντιλαμβάνεται κανείς ότι η S_2 είναι διατηρητική υπογλώσσα η οποία προκύπτει από το γλωσσικό σύστημα S ως αποτέλεσμα της απαλοιφής όλων των περιγραφικών προτάσεων.

‘ S_1 είναι L – υπογλώσσα του S ’: η S_1 περιέχει αποκλειστικά τα λογικά στοιχεία της S (p. 179, 182).

²⁶⁰ Σημείο αιχμής στην κριτική που κάνει ο Quine στον Carnap για το ζήτημα της αναλυτικότητας.

²⁶¹ Οι ορισμοί που αφορούν στον χαρακτηρισμό του Γενικού Συντακτικού ως εκτασιακού γλωσσικού συστήματος αναφέρονται στις σελίδες 243, 244.

²⁶² Αν υποθέσουμε ότι υπάρχει μια σχέση R η οποία αντιστοιχίζει ένα σύνολο A αντικειμένων του προς ερμηνεία συστήματος σε ένα αντικείμενο του S , τότε υπάρχει μια συνάρτηση f –μια ‘ \mathcal{D} ’ εν προκειμένω – η οποία αντιστοιχίζει το αντικείμενο του S σε ένα αντικείμενο του συνόλου A . Αυτό ισχύει διότι ο Carnap έχει δεχτεί την Αρχή της Επιλογής ως πρωταρχική πρόταση στο S .

²⁶³ Ο Carnap αναφέρει το εξής παράδειγμα (p. 178): ο μετρικός τελεστής βάσει του οποίου καθορίζεται η δομή του φυσικού χώρου, σε μια φυσική γλώσσα η οποία αφορά έναν ομοιογενή φυσικό χώρο, (ευκλείδιο) έχει παντού την ίδια τιμή. Έτσι θεωρούμε ότι αυτό το γεγονός χαρακτηρίζεται από κάποιον γενικό νόμο και ως εκ τούτου το αντίστοιχο σύμβολο χαρακτηρίζεται ως λογικό. Στη φυσική γλώσσα, όμως, η οποία αφορά έναν ανομοιογενή χώρο (του Einstein) ο ίδιος τελεστής δεν έχει παντού την ίδια

τιμή, γιατί αυτή εξαρτάται από την κατανομή της μάζας σε κάθε κατεύθυνση. Εδώ το σύμβολο του τελεστεί χαρακτηρίζεται ως περιγραφικό.

²⁶⁴ Για παράδειγμα, έστω ότι το Q συμβολίζει ένα κατηγορημα της L-I. Η πρόταση, $[Q(3) \rightarrow (\sim Q(3) \rightarrow Q(5))]$ (G) είναι μια πρωταρχική περιγραφική πρόταση σύμφωνα με το σχήμα, $[G_1 \rightarrow (\sim G_1 \rightarrow G_2)]$ της L-I (p. 30). Η πρόταση, όμως, G είναι και λογικά αληθής.

²⁶⁵ Του γένους των προτάσεων εν προκειμένω.

²⁶⁶ Autobiography 1963, p. 60-63.

²⁶⁷ Πρόκειται για τις έννοιες ‘συνέπεια’ και ‘απόδοση τιμών’.

²⁶⁸ ‘On the Concept of Logical Consequence’ [1936]

²⁶⁹ στο άρθρο του ‘On the Concept of Logical Consequence’ [1936]

²⁷⁰ ‘The Concept of Truth in Formalized Languages’ [1931]

²⁷¹ Το ερώτημα που τίθεται για τον Tarski είναι; τι έκανε τον Carnap να επιλέξει την έννοια αυτή; Η εντύπωση ότι η έννοια ‘συνέπεια’ είναι η πλέον κατάλληλη για τον ορισμό αορίστων εννοιών όπως είναι η αναλυτικότητα ή η αντίφαση απορρέει εκ του ότι οι Λογικοί κατάφεραν να παραστήσουν τις μαθηματικές αρχές με τη μορφή τυποποιημένων παραγωγικών θεωριών όπου η απόδειξη των θεωρημάτων συνίσταται στην επαναλαμβανόμενη εφαρμογή κανόνων συναγωγής – όπως ο κανόνας της υποκατάστασης (substitution) ή της απόσπασης (detachment). Οι Λογικοί θεωρούν ότι αυτοί οι λίγοι κανόνες εξαντλούν το περιεχόμενο της έννοιας ‘συνέπεια’, ενώ παράλληλα υποστηρίζουν ότι η έννοια αυτή ταυτίζεται με την κοινή, αφού κατά τις τυποποιημένες αποδείξεις αναπαράγονται επιτυχώς όλοι οι ακριβείς συλλογισμοί οι οποίοι έχουν μέχρι τώρα εκπονηθεί στα μαθηματικά. Αυτό το επιβεβαιώνει και ο ίδιος ο Carnap, θέτοντας στην L.S.L την έννοια της συνέπειας ως τη βασική έννοια της σύνταξης αφού, όπως ισχυρίζεται, ‘αν σε κάθε γλώσσα εγκατασταθεί ο όρος ‘συνέπεια’ τότε μέσω αυτού μπορούμε να ορίσουμε ό,τι μπορεί να ειπωθεί, αφού παράλληλα αυτή σχετίζεται και με τις λογικές συνδέσεις μέσα σε αυτή τη γλώσσα’ (L.S.L. p.168).

²⁷² Η συνθήκη ‘B’ εφαρμοσμένη στην L-II (Carnap 1937, 38).

²⁷³ Στην εισαγωγή του άρθρου (1953/9-III) ο Gödel διευκρινίζει: ‘σε ολόκληρη την έκταση του άρθρου, οι όροι ‘mathematical’, ‘mathematics’, χρησιμοποιούνται ως συνώνυμοι των ‘logico-mathematical’, ή ‘logic and mathematics’. Επιπλέον, ακολουθώντας τον Carnap, χρησιμοποιώ τον όρο ‘logic’ ως συνώνυμο του όρου ‘mathematics’. Δεν θέλω όμως να υπονοηθεί ότι δεν θεωρώ ότι μπορεί να χαρακτηριστεί διαχωριστική γραμμή μεταξύ των δύο.

²⁷⁴ ‘Is mathematics syntax of language?’ (1953/9)

²⁷⁵ που λέει ότι: ‘...αφηρημένες λογικο-μαθηματικές έννοιες όπως ‘άπειρο σύνολο’, ‘συνάρτηση’, κ.ά. δεν μπορούν να αποδειχθούν μη-αντιφατικές, χωρίς την χρήση άλλων αφηρημένων εννοιών’ (Gödel 1953/9-V, §3).

²⁷⁶ Όπως θα δούμε σε επόμενο σχόλιο, υπάρχει ένα ‘μαθηματικό σύμπαν’, κατά τον Gödel, εν είδει φυσικού σύμπαντος και συγχρόνως με αυτό, όπου ανήκουν οι μαθηματικές οντότητες, οι ιδιότητές τους και οι μεταξύ τους σχέσεις.

²⁷⁷ Έχει ήδη αναφερθεί ότι ο Carnap αποδεικνύει ότι η L-II είναι μη αντιφατική γιατί δεν περιλαμβάνει μεταξύ των εννοιών της τις έννοιες ‘ψευδές’, ‘αληθές’ (Carnap 1937, 126 §34i). Μεταξύ των εννοιών οι οποίες μπορούν να οριστούν στην L-II μέσω της συνθήκης ‘B’, ο Carnap δεν συμπεριλαμβάνει τις έννοιες ‘ψευδές’, ‘αληθές’.

Για παράδειγμα, η έννοια ‘άπειρο σύνολο’ (infinite set) είναι λογικά μη-κατασκευάσιμη (transfinite) αν η απειρία είναι πραγματική και όχι δυνάμει.

Το πρόβλημα του κατά πόσο είναι αποδεκτή από τους εμπειριστές η μαθηματική επαγωγή, παραμένει ανοικτό.

²⁸⁰ Όλες οι αληθείς μαθηματικές προτάσεις είναι προτάσεις αναλυτικές. Μπορούν να θεωρηθούν σαν αποτέλεσμα της πίστης στην πρωτοκαθεδρία της Λογικής, προέκταση της οποίας είναι τα μαθηματικά [Leibniz].

²⁸¹ Ο Gödel θεωρεί ότι ‘ο Κύκλος της Βιέννης [ως συμπαγής ομάδα] υιοθετεί για την ‘αλήθεια’ την διάκριση την οποία εισάγει ο Wittgenstein με το *Tractatus* το 1921, σύμφωνα με την οποία υπάρχει η ‘αλήθεια λόγω εμπειρικών δεδομένων’ και η ‘αλήθεια ως τεχνούργημα του συστήματος αναπαράστασης’. Η δεύτερη αυτή μορφή αλήθειας εμφανίζεται, κατά την εκτίμησή του και στην L.S.L.

²⁸² Ο Gödel εκπροσωπεί την έκφραση του μαθηματικού ρεαλισμού η οποία υποστηρίζει ότι τα σύνολα είναι μαθηματικές οντότητες οι οποίες έχουν ανεξάρτητη ύπαρξη από τους ορισμούς και τις νοητικές μας κατασκευές. Αποδέχεται ένα μαθηματικό σύμπαν συνόλων, πραγματικό και ανεξάρτητο από τον ανθρώπινο νου. Οι στοιχειώδεις αλήθειες σχετικά με τις ιδιότητές τους και τις μεταξύ τους σχέσεις συλλαμβάνονται από τον νου και συνιστούν τη βάση για μαθηματικές αλήθειες πιο σύνθετες.

Έτσι, χρησιμοποιεί κάποιες φορές την έννοια ‘μαθηματικό περιεχόμενο’ όχι σαν έννοια η οποία αναφέρεται σε έναν αριθμό ή σε ένα σύνολο, αλλά σαν η ίδια η έννοια να αποτελεί αντικείμενο. Για παράδειγμα, αναφέρει ότι ‘[...] η άμεση δυνατότητα που έχουμε να αντιλαμβανόμαστε τα μαθηματικά αντικείμενα [αντί: το μαθηματικό περιεχόμενο των αριθμών, των συνόλων κ.λ.π.] δεν αποτελεί τον μοναδικό λόγο για να δηλώσουμε την ύπαρξή τους’ (Gödel 1953/9-III, Υποσημ. 45). Μια τέτοια έκφραση αποτελεί δείγμα πλατωνιστικής αντίληψης για το πώς ενέχονται οι έννοιες στη μαθηματική αλήθεια.

²⁸³ Ο Gödel θεωρεί ότι ο Carnap ενστερνίζεται πλήρως τη θέση την οποία εισάγει ο Wittgenstein, κατ’ αρχήν, και την ασπάζεται και ο Russell στη συνέχεια, σύμφωνα με την οποία: κάθε πρόταση είναι μια αληθοσυνάρτηση στοιχειωδών προτάσεων. Η θέση αυτή δηλώνει την εκτασιακότητα ως συντακτική ιδιότητα του γλωσσικού συστήματος. Ο Carnap, όμως, δηλώνει ότι ήδη στο έργο του Aufbau, βλέπει το ζήτημα της εκτασιακότητας από διαφορετική σκοπιά. Στη, δε, Λογική Σύνταξη αναφέρει:

για κάθε ένα μη-εκτασιακό γλωσσικό σύστημα S_1 , ένα εκτασιακό γλωσσικό σύστημα S_2 είναι δυνατόν να κατασκευαστεί, τέτοιο ώστε, το S_1 να είναι μεταφράσιμο στο S_2 (Extensionalitätsthese / Thesis of extensionality, Carnap 1937, 245).

Όπως τονίζει ο ίδιος, η διαφορά έγκειται σε αυτό το ‘είναι δυνατόν’. Γιατί, όπως δείχνει με παραδείγματα, η πρόθεσή του να υποστηρίξει ότι υφίσταται δυνατότητα να μεταφραστεί μια μη-εκτασιακή γλώσσα σε μια εκτασιακή, αφορά μόνο στις οιονεί-συντακτικές προτάσεις [καθώς και στις οιονεί-συντακτικές ιδιότητες] (Carnap 1937, 245-7). Για την έννοια της αναλυτικότητας συγκεκριμένα, τονίζει, όπως έχουμε πει, ότι αυτή δεν μπορεί να οριστεί εκτασιακά [με τη d-μέθοδο], επομένως δεν αποτελεί συντακτική ιδιότητα (Carnap 1937, 101-102).

²⁸⁴ ‘Logical Truth and Analyticity in Carnap’s *L.S.L.*’.

²⁸⁵ Ο Carnap (§15 p.45) αποκαλεί ‘definit /definite’ σύμβολο σε μια γλώσσα, αυτό το οποίο είτε είναι μια ορισμένη είτε είναι μια μη-ορισμένη σταθερά, εφόσον στην αλυσίδα του ορισμού της δεν περιλαμβάνεται ποσοδείκτης [ή γενικότερα τελεστής] μη περιορισμένου πεδίου δράσης. Στην αντίθετη περίπτωση αποκαλεί το σύμβολο: ‘indefinit / indefinite’. Μια έκφραση την αποκαλεί ‘definite’, εφόσον όλες οι σταθερές που περιλαμβάνει είναι ‘definite’.

²⁸⁶ ‘Carnap and A Priori Truth’ ([1990] 1992).

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, η θέση αυτή χαρακτηρίζει όλους τους Λογικούς Θετικιστές μετά τον Kant. Ο Quine, όπως θα δούμε στη συνέχεια, είναι ο πρώτος ο οποίος αμφισβητεί αυτή τη διάκριση.

²⁸⁷ Μία ιδιότητα ονομάζεται αναδρομική, αν και αυτή και η άρνησή της είναι αναδρομικά αριθμήσιμες (recursive enumerable) ιδιότητες.

Αναδρομικά αριθμήσιμη ονομάζεται μια ιδιότητα αν μπορώ, μέσω ενός αξιωματικού συστήματος να κατασκευάσω μια μηχανή η οποία να παράγει όλες τις προτάσεις οι οποίες να φέρουν την συγκεκριμένη ιδιότητα, κάποια στιγμή στο μέλλον.

²⁸⁸ Όπως έχουμε πει, ο Carnap ονομάζει τέτοιες ιδιότητες, ‘αόριστες έννοιες - ιδιότητες’ (indefinite concepts). Δηλαδή, έννοιες-ιδιότητες οι οποίες δεν είναι αναδρομικά καθορίσιμες με λογικό τρόπο.

²⁸⁹ Ιδιότητες των οποίων ο ορισμός παρέχεται μέσω της c-μεθόδου.

²⁹⁰ Σύμφωνα με αυτή, μια συντακτική ιδιότητα οφείλει να είναι έτσι ώστε, από τη μορφή της πρότασης να είναι δυνατόν να αποφασίσει κανείς αν η συγκεκριμένη πρόταση φέρει την ιδιότητα. Ο Wittgenstein, σε αντίθεση με τους Frege και Russell για τους οποίους την αλήθεια των προτάσεων εγγυάται το νόημα των μορίων, ‘και’, ‘η’, ‘δεν’, ‘όλα’, ‘μερικά’, θεωρεί ότι: οι λογικά αληθείς προτάσεις είναι αληθείς εξαιτίας της ‘λογικής τους μορφής’, η οποία είναι κοινή σε κάθε γλωσσικό σύστημα, ανεξαρτήτως του νοήματος του λεξιλογίου της εκάστοτε γλώσσας.

Ο ίδιος ο Carnap ομολογεί ότι χρωστάει πολλά στην ιδέα αυτή (Carnap 1937, 282-3). Στη συνέχεια, όμως, διευκρινίζει ότι αυτό δεν σημαίνει την απουσία διαφορών σε βασικά θέματα. Συγκεκριμένα ο Carnap διαφοροποιείται όσον αφορά στις εξής δύο θέσεις ‘άρνησης’: 1) στο ότι οι νοηματικές προτάσεις μιας γλώσσας δεν μπορούν να αναπαρασταθούν σε λογική μορφή μέσα στη ίδια τη γλώσσα και 2) στο ότι η λογική της επιστήμης δεν είναι τυποποιήσιμη

²⁹¹ Εδώ ο Friedman ερμηνεύει τον όρο ‘καθορισμένη’ πρόταση σαν ‘αναδρομικά αποδείξιμη’ πρόταση και όχι σαν ‘κλειστή’ πρόταση λόγω της περιορισμένης ποσότητας. Στη σελίδα 204 διαβάζουμε: ‘indefinite’ (nonrecursive), και στην υποσημείωση 15: definite [recursive]. Για τον Carnap, όμως, η L-I, όπως έχουμε πει, είναι πλήρης με έννοιες καθορισμένες, και όχι απαραίτητα αναδρομικές.

²⁹² Carnap 1937, §34d.

²⁹³ Ο ίδιος ο Carnap το τονίζει στις: §§34_a – 34_e, §34_i, § 60_d, κάνοντας έτσι σαφές, ότι ο στόχος του δεν είναι αυτός.

²⁹⁴ ‘Tolerance and Analyticity in Carnap’s Philosophy of Mathematics’ (1999, 216-9).

²⁹⁵ Η θέση αυτή του Friedman με την οποία συμφωνεί και ο Ricketts στο ‘Ricketts 1982’, είναι η θέση

και του Quine, όπως θα δούμε στη συνέχεια, ο οποίος για το λόγο αυτό απαιτεί 'σαφές' κριτήριο αναλυτικότητας.

²⁹⁶ 'The Re-evaluation of Logical Positivism' *The Journal of Philosophy*, v.88 No 10 (1991).

Οι λογικοί κανόνες ή αναλυτικές προτάσεις της γλώσσας της επιστήμης αποτελούν την κατά Carnap έκφραση της συγκροτητικής, μη-συνθετικής a priori-κότιτητας. Αναπαριστούν συντακτικά, κατά Poincaré συμβάσεις και κατά Reichenbach, αξιώματα συστοίχισης (axioms of coordination).

²⁹⁷ Με την χρηστική έννοια του όρου. Την άποψη αυτή αναπτύσσει και ο Ricketts στο: 'Ricketts 1982'.

²⁹⁸ Όπως θα δούμε στη συνέχεια, ο Carnap δεν υποστηρίζει ότι η μεταγλώσσα L-II είναι φιλοσοφικά ουδέτερη. Φιλοσοφικά ουδέτερη θέλει ο Carnap την L-I, στο ρόλο του πυρήνα για την κατασκευή άλλων γλωσσών με λογικό ενδιαφέρον [όπως η ιντουισιονιστική]. Φιλοσοφικά ουδέτερη θέλει και τη μέθοδο του Γενικού Συντακτικού, όπως είδαμε, για την κατασκευή άλλων γλωσσών με λογικό ενδιαφέρον, στις οποίες να εμπεριέχονται και αόριστες έννοιες.

²⁹⁹ 'Philosophers and human Understanding' (1983)

³⁰⁰ Η επιλογή του γλωσσικού συστήματος αφορά στην επιλογή των πρωταρχικών προτάσεων του αξιωματικού του πυρήνα. Κατά τον Goldfarb, [στο Friedman 1999, υποσημ.35] η έννοια 'πρωταρχική πρόταση' δεν είναι καλώς ορισμένη μόνο στη βάση της έννοιας 'συνέπεια', γι αυτό ο ίδιος ο Carnap επιστρατεύει και την έννοια 'παραγωγιμότητα' προκειμένου να δώσει τον χαρακτηρισμό των τυποποιημένων γλωσσικών συστημάτων (Carnap 1937, § § 13,14,30-33,47,48). Κατά τον Friedman, η τυποποίηση ενός συστήματος μπορεί να γίνει χωρίς να βασιστεί κανείς στην έννοια 'πρωταρχική πρόταση', γιατί: 'Το κατά πόσο μια γλώσσα, μέσα στην οποία η μία ή η άλλη αναλυτική πρόταση είναι έγκυρη, είναι αποδεκτή ή όχι, είναι ερώτημα καθαρά πραγματισμού' (1999, 217).

Μια τέτοια άποψη – ερμηνεύοντας τον πραγματισμό ως χρήση – αναπτύσσει, και ο Ricketts στο άρθρο 'Ricketts 1994'.

³⁰¹ 'Carnap's Principle of Tolerance Empiricism, and Conventionalism' (1994)

³⁰² Συμφωνεί σε αυτό και ο Friedman, όπως έχουμε αναφέρει, στο 'Friedman 1999'.

³⁰³ Οι κανόνες μετασχηματισμού ενός λογισμού, ενώ δεν καθορίζουν πλήρως την χρήση του περιγραφικού λεξιλογίου, καθορίζουν πλήρως τη χρήση του λογικού με την εξής έννοια: οι ομιλητές έχουν ήδη συμφωνήσει όσον αφορά, και στις προτάσεις οι οποίες κατά κύριο λόγο περιέχουν λογικό λεξιλόγιο, και σε εκείνες οι οποίες περιέχουν αποκλειστικά λογικό λεξιλόγιο. Έχουν συμφωνήσει να δεχτούν τις έγκυρες προτάσεις του εν λόγω γλωσσικού συστήματος και να απορρίψουν τις αντιφατικές.

³⁰⁴ Έχει ήδη αναφερθεί ότι ο Carnap αποδεικνύει, ότι η γλώσσα L-II είναι μη-αντιφατική γιατί δεν περιλαμβάνει μεταξύ των εννοιών της τις έννοιες 'ψευδές', 'αληθές' (Carnap 1937, 126 §34i). Ως εκ τούτου, δεν είναι στις προθέσεις του Carnap, οι έννοιες 'ψευδές', 'αληθές' να είναι μεταξύ των εννοιών οι οποίες μπορούν να οριστούν στην L-II μέσω της συνθήκης 'B'.

³⁰⁵ Όπως είπαμε, ο ίδιος στο 'Friedman 1999' υπαναχωρεί από αυτή τη θέση. Παρά ταύτα, αυτή έχει υιοθετηθεί ως η κύρια αιτία, συνέπεια του Θεωρήματος Μη-πληρότητας, για την οποία η μέθοδος της Λογικής Σύνταξης αποτυγχάνει.

³⁰⁶ Υπενθυμίζουμε ότι ο ο Friedman ερμηνεύει τον όρο 'καθορισμένη' πρόταση σαν 'αναδρομικά αποδείξιμη' πρόταση και όχι σαν 'κλειστή' πρόταση λόγω της περιορισμένης ποσόδειξης. Για τον Carnap η L-I, όπως έχουμε πει, είναι πλήρης.

Στη σελίδα 204 (Friedman 1999) διαβάζουμε: 'indefinite' (nonrecursive), και στην υποσημείωση 15 (Friedman 1999): definite [recursive]. Για τον Carnap, όμως, η L-I, όπως έχουμε πει, είναι πλήρης, που για τον Carnap σημαίνει με έννοιες καθορισμένες, όχι όμως απαραίτητα αναδρομικές.

Επιπλέον παρατηρούμε ότι ο Carnap δεν χρησιμοποιεί καθόλου τον όρο nonrecursive – recursive, εικάζουμε σκοπίμως, γιατί δεν θέλει να μπει στη διαδικασία του συγκεκριμένου κριτηρίου.

³⁰⁷ Friedman, 'The Reevaluation of Logical Positivism' (1991, 518) και 'Tolerance and Analyticity in Carnap's Philosophy of Mathematics' (1999, 230).

³⁰⁸ Όπως ο Friedman υποστηρίζει.

³⁰⁹ 'Rationality, Translation and Epistemology Naturalized' (1982, 119-120).

³¹⁰ Υπενθυμίζουμε, ως αποτέλεσμα της διάκρισης των λογικών αληθειών από αυτές που προκύπτουν μέσω των κρίσεων ή των διαδικασιών λογικής συναγωγής.

³¹¹ Το ερώτημα αν η ανάγκη αποδοχής μιας Λογικής θεμελιωμένης στα μαθηματικά είναι a priori, παραμένει ανοικτό.

³¹² 'Carnap and the Philosophy of Mathematics' (1992, 65-68)

³¹³ Αυτό μάλιστα αποτελεί και σημείο αντίθεσης του Carnap προς τον Hilbert, ο οποίος εισάγει μια επιστημολογικής και οντολογικής βάσης διάκριση, τη διαφορά μεταξύ τυπικών (formal-ideal) μαθηματικών και πεπερασμένων (finitary) (Goldfarb & Ricketts 1992, 66).

³¹⁴ Friedman 1999, 201-202.

³¹⁵ Ο Quine θα υποστηρίξει την ίδια θέση με τον Gödel.

³¹⁶ Goldfarb-Ricketts 1992, 64 / Ricketts 1994.

³¹⁷ (Goldfarb Σχόλιο στο: 1953/9, p.329 / Goldfarb & Ricketts 1992, p.67 / Ricketts 1994, p.192-3).

³¹⁸ Εφόσον, όπως έχουμε αναφέρει, αυτή περιλαμβάνει μεταξύ των εννοιών της, τις έννοιες 'αληθές', 'ψευδές'.

³¹⁹ Στόχος του Hilbert είναι να αποδείξει με 'πεπερασμένα μέσα' [δια πεπερασμένου πλήθους βημάτων] το μη-αντιφατικό των κλασικών μαθηματικών. Η απόδειξη του Carnap βασίζεται, όμως, στη χρήση τέτοιων συντακτικών όρων, όπως 'αναλυτικότητα', των οποίων ο ορισμός ξεπερνά τα μέσα της L-II τα οποία διαθέτουμε

³²⁰ Ricketts (1994, p.191)

³²¹ Ο Friedman υποστηρίζει, ότι στα άρθρα 'Goldfarb και Ricketts 1992' και 'Ricketts 1982' δεν διαφαίνεται η ίδια άποψη επί του θέματος.

³²² Θεώρημα μη-ορισιμότητας της Αλήθειας (Tarski): 'Δεν υπάρχει τύπος Tr τέτοιος που να 'ορίζει την αλήθεια', δηλαδή, τέτοιος που: για κάθε $n \in \mathbb{N}$ $Tr(n) \Leftrightarrow n$ αριθμός Gödel κάποιας αληθούς πρότασης'.

³²³ Με βάση την δίτιμη λογική αν μια πρόταση δεν είναι περιγραφική, θα πρέπει η αληθοτιμή της να είναι πλήρως καθορίσιμη έτσι ώστε να μην είναι εξαρτώμενη από ενδεχομενικά γεγονότα.

³²⁴ Αντίθετη είναι η άποψη του Quine.

³²⁵ Παρά το γεγονός ότι η L.S.L φαίνεται να βασίζεται στη δίτιμη λογική, ο Carnap για να τονίσει την στη βάση της Αρχής της Ανοχής ανεξαρτησία από αυτή, προτείνει και άλλες μεθόδους διάκρισης, όπως αυτή στο συγκεκριμένο παράδειγμα.

³²⁶ Goldfarb and Ricketts 1992, 73 / Ricketts 1994, 180 / Ricketts 1982, 119.

³²⁷ Ricketts, 'Carnap's Principle of Tolerance, Empiricism, and Conventionalism' (1994).

³²⁸ 'Carnap: 'From Logical Syntax to Semantics' (1996)

³²⁹ B. Russell, 'Our Knowledge of the External World, as a Field for Scientific Method in Philosophy'

³³⁰ Συμφωνεί, όπως θα δούμε στη συνέχεια, και ο Oberdan (1992, 239), αλλά και ο Coffa (1976).

³³¹ Ο Tarski θεωρεί ικανοποιητικό εκείνο τον ορισμό για τη σημασιολογική έννοια της αλήθειας, ο οποίος πληροί την εξής προϋπόθεση: 'να είναι υλικά επαρκής (materially adequate) και φορμαλιστικά ορθός (formally correct)' (Tarski [1930] 1956, 195-7).

³³² Κατά την εκτίμησή μας τον Carnap δεν τον απασχολεί η πληρότητα του γλωσσικού του συστήματος, όπως ο Ricketts ισχυρίζεται (Ricketts 1996, 243), αλλά η μη-πληρότητα της L-II, με την εξής έννοια: ο Carnap αποδεικνύει, όπως έχουμε ήδη πει, το ότι το συγκεκριμένο γλωσσικό σύστημα είναι μη-πλήρες, επιβεβαιώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο ότι η L-II θα υπόκειται στο Θεώρημα Μη-πληρότητας και ως εκ τούτου καθίσταται αναμενόμενο το ανέφικτο του ορισμού της έννοιας της αναλυτικότητας. Η συγκεκριμένη διαπίστωση οδηγεί τον Carnap ώστε αυτός να αρκестεί στον ορισμό της μαθηματικής αλήθειας. Ο Ricketts έχει δίκιο στο ότι η αναζήτηση της 'υλικής επάρκειας' θα μπορούσε να δώσει την σημασιολογική διέξοδο στον Carnap. Τη μέθοδο όμως, της αριθμητικοποίησης δεν την χρησιμοποιεί για να δείξει την πληρότητα του γλωσσικού συστήματος, δεν επιδιώκει τον ορισμό των αόριστων εννοιών του συστήματος, παρά μόνον τη δυνατότητα έκφρασής τους μέσα στην L-II.

³³³ 'Positivism and the Pragmatic Theory of Observation' (1990)

'The Concept of Truth in Carnap's Logical Syntax of Language' (1992)

³³⁴ Ο Neurath, υποστηρίζει την εξής θέση: ό,τι συμβαίνει είναι μέρος του φυσικού [υλικού] κόσμου και οι παρατηρησιακές αναφορές είναι προτάσεις της φυσικής επιστήμης.

³³⁵ Carnap 1932_a: 'Die Physikalische Sprache als Universalsprache der Wissenschaft':

'όλες οι προτάσεις της φιλοσοφίας οι οποίες δεν είναι α-νόητες είναι συντακτικές προτάσεις και ως εκ τούτου σχετίζονται με γλωσσικές μορφές' (The Thesis of Metalogic).

³³⁶ Ο Oberdan επισημαίνει (1990, 29) ότι η συγκεκριμένη θέση του Carnap έτυχε μεγίστης παρανόησης και από το φιλοσοφικό περιβάλλον τόσο της εποχής του, όσο και από το σημερινό. Του αποδόθηκε η κατηγορία ότι καταργεί το προνομιακό επιστημολογικό status των παρατηρησιακών αναφορών [οι ίδιες αποτελούν εγγύηση για άλλες επιστημονικές προτάσεις, ενώ η εγκυρότητα των ιδίων δεν εξασφαλίζεται μέσω προτάσεων], γιατί θεωρήθηκε ότι υποστηρίζει την ανεξαρτησία τους από το εμπειρικό περιεχόμενο ή τη λογική μορφή και την αποκλειστική τους εξάρτηση από αιτιατούς και πραγματολογικούς παράγοντες [αυτή την ερμηνεία δίνει ο Feyerabend] Αυτό το οποίο ο Carnap θέλησε να καταργήσει, δεν είναι η προνομιακή θέση των παρατηρησιακών αναφορών αλλά το 'απόλυτο' status το οποίο παραδοσιακά τους αποδίδεται.

³³⁷ Carnap 1942, sec.39.

³³⁸ Κατά την ορολογία που ο ίδιος χρησιμοποιεί (Oberdan 1992, p.239).

Οι συντακτικές μέθοδοι ανάλυσης είναι καθ' όλα επαρκείς για κάθε λογικό ή φιλοσοφικό στόχο.

³³⁹ ‘The Unimportance of Semantics’ (1990), ‘Carnap’s Conventionalism’ (Creath 1992).

³⁴⁰ Οροθετώντας τον συμβατισμό σε γλωσσικό επίπεδο, ο Carnap ξεφεύγει από το ενδεχόμενο του να συμπεράνει κανείς ότι ο συμβατισμός του έχει και οντολογικές προεκτάσεις.

³⁴¹ Και ο Coffa (1987) έχει διατυπώσει την ίδια θέση. Ο Creath διαφωνεί με τον Coffa ως προς το ότι ο ίδιος αποδίδει την αντίσταση του Carnap στη σημασιολογία, στον επαληθευτισμό τον οποίο αυτός εξακολουθεί να εμμένει (1990, 410).

³⁴² Κατά την εκτίμηση του Creath, η φιλοσοφία του Carnap δεν αποτελεί συνέχεια της φιλοσοφίας του Frege, αλλά πηγάζει από την αντίθεση του Carnap σε αυτή (1992, 149-0), γιατί, κατά την εκτίμησή του, ο Frege ως πατέρας του Λογικισμού, αρνείται κάθε συμμετοχή της επιστημολογίας στη φιλοσοφία του.

Κατά τη δική μας εκτίμηση, το ότι ο Frege, πράγματι, αρνείται την αποδοχή σημασιολογικών στοιχείων υπό τον φόβο της παρείσφρησης μεταφυσικών παραγόντων στη μέθοδό του, δεν σημαίνει, όπως έχουμε ήδη πει, ότι τα σημασιολογικά στοιχεία απουσιάζουν. Στην επισκίαση του επιστημολογικού χαρακτήρα της φιλοσοφίας του, έχει συμβάλει και ο Carnap αφού και ο ίδιος τηρεί την ίδια επιφυλακτική στάση με τον δάσκαλό του Frege, ως προς αυτήν. Ο τελευταίος, θεωρώντας την επιστημολογία ως σχετιζόμενη με την ψυχολογία καταργεί τον όρο ‘επιστημολογία’ και αντί αυτού, υιοθετεί τη χρήση του όρου ‘λογική’, το εύρος της οποίας διατηρεί υπό έρευνα καθ’ όλη τη διάρκεια της φιλοσοφικής του πορείας.

³⁴³ ‘Οι παρατηρησιακές προτάσεις είναι επιφορτισμένες με θεωρία’ ‘On Protocol Sentences’ [1932] 1987, 465-6.

³⁴⁴ Frege, Russell, Wittgenstein, Quine.

³⁴⁵ Κατά την άποψη του Hintikka, υποστηρικτή της μοντελο-θεωρητικής προσέγγισης, [όπως και ο Tarski σε επίπεδο τυποποιημένων γλωσσών] η προσέγγιση αυτή δεν υιοθετήθηκε εκείνη την εποχή – πριν οι Gödel και Tarski οδηγηθούν στα γνωστά συμπεράσματα – όχι ως εσφαλμένη, αλλά ως περιττή αφού η δυνατότητα πρόσβασής μας σε ένα πλήρες λογικό σύστημα θεωρείτο βέβαια όπως και η δυνατότητα πλήρους αναγωγής των μαθηματικών στη λογική.

³⁴⁶ Το 1947 ο Carnap, με το έργο του ‘*Meaning and Necessity*’ προσπαθώντας να υπερβεί την εκτασιακή τακτική, ως τρόπο ανεπαρκή για την αντιμετώπιση του νοήματος, προτείνει την πραγμάτευση του θέματος του ορισμού των εννοιών με τρόπο εντασιακό, εμπλουτίζοντας στην ουσία τις τυπικές συντακτικές περιγραφές με σημασιολογικούς κανόνες και αξιώματα, στοχεύοντας κατ’ αυτόν τον τρόπο στη μετατροπή του προβλήματος της διάκρισης μεταξύ αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων από συντακτικό σε σημασιολογικό. Την ιδέα για το πώς μπορεί να επιτευχθεί η σημασιολογική αυτή διάκριση δίνει στον Carnap ο Leibniz. Έτσι, ο Carnap, προτείνει ως μέθοδο διάκρισης αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων, την μέθοδο των ‘καταστατικών περιγραφών’ (state descriptions) παραλλαγή της ιδέας ‘salva veritate’ του Leibniz. Μια καταστατική περιγραφή είναι ένα σύνολο προτάσεων το οποίο περιέχει για κάθε ατομική πρόταση (K), ή την ίδια την ατομική πρόταση (K) ή την άρνησή της (¬K). Ποτέ, όμως, και τις δύο. Έτσι, μια καταστατική περιγραφή είναι ένας τρόπος να περιγράψουμε τον κόσμο των πραγμάτων, όσον αφορά στις ιδιότητες και στις σχέσεις που αποδίδουμε σε αυτά. Μια ‘αληθής καταστατική περιγραφή’ περιέχει μόνο αληθείς προτάσεις, δηλαδή τις αληθείς προτάσεις τις γλώσσας και τις αρνήσεις των ψευδών.

Ο Carnap θεωρεί εφικτή την εισαγωγή σημασιολογικών κανόνων σε ένα γλωσσικό σύστημα, οι οποίοι να καθορίζουν για κάθε πρόταση ‘π’ αν αυτή καλύπτεται από μια συγκεκριμένη καταστατική περιγραφή, γεγονός που σημαίνει ότι η ‘π’ θα είναι αληθής, εφόσον η καταστατική περιγραφή η οποία την καλύπτει είναι αληθής. Βασική προϋπόθεση για να καλύπτεται μια πρόταση ‘π’ από μια καταστατική περιγραφή είναι, να αφορά σε έννοιες και σε σχέσεις μεταξύ εννοιών οι οποίες ανήκουν στο γλωσσικό σύστημα στο οποίο αφορά και η εν λόγω περιγραφή.

Ο Carnap δείχνει τη φύση των κανόνων αυτών με κάποια παραδείγματα: i) μια ατομική πρόταση καλύπτεται από μια δεδομένη καταστατική περιγραφή αν ανήκει σε αυτή, ii) η ‘¬π’ καλύπτεται από μια δεδομένη καταστατική περιγραφή αν η ‘π’ δεν καλύπτεται, iii) η ‘πVρ’ καλύπτεται από μια δεδομένη καταστατική περιγραφή αν η ‘π’ ή η ‘ρ’ ή και οι δύο, καλύπτονται, κ.ο.κ. (Carnap 1947, 9).

³⁴⁷ Το πρόβλημα το οποίο αφορά στη σύνδεση των δυνατών καταστάσεων μεταξύ τους παραμένει. Πώς μπορούμε να γνωρίζουμε σε τι συνίσταται η ολότητα αυτών των δυνατών καταστάσεων, ώστε να μπορούμε να ταιριάζουμε με αυτές τις γλωσσικές μας συμβάσεις; Είναι η ολότητα αυτή γνώσιμη a priori;

Ο Quine απαντάει αρνητικά (Quine 1963). Δεν υπάρχει a priori ερώτηση για το πώς οι διαφορετικές δυνατές καταστάσεις συνδέονται μεταξύ τους

³⁴⁸ Αυτό ακριβώς κάνει ο Wittgenstein στο Tractatus [ενδεικτικά, 2 – 2.01 – 2.0124 – 4.3].

³⁴⁹ Ο Hintikka εκτιμά ότι τον Carnap στην ουσία τον ενδιαφέρει η φυσική γλώσσα. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι ο Carnap βρίσκεται σε οξεία αντιπαράθεση με τον Tarski, γιατί ο πρώτος ‘θέλει να

εφαρμόσει τη σημασιολογική του θεωρία όχι μόνο στις τυποποιημένες γλώσσες αλλά και στις φυσικές, όπως για παράδειγμα στα αγγλικά' (1992, 173), αλλά την προσέγγισή της την τοποθετεί κάπου βαθιά στο μέλλον. Δέχεται, όμως, ότι η θέση του Carnap περί αναλυτικότητας είναι σαφής και αφορά, εν προκειμένω, μόνον στις τυποποιημένες γλώσσες και αυτές βλέπει ως λογισμούς.

³⁵⁰ 'Carnap, Tarski and the Search for Truth' (1987),

Carnap's Sprachanschauung Cirka 1932 (1976).

³⁵¹ Το ότι όλες οι προσπάθειες για να δικαιολογηθούν οι εν λόγω προτάσεις απέβησαν άκαρπες, είναι αυτό το οποίο οδηγεί τον Carnap στην Αρχή της Ανοχής.

³⁵² Την ίδια άποψη με τους Coffa και Tarski για το κατά πόσο η c-μέθοδος επιτελεί τον σκοπό της έχει και ο Sarkar (Sarkar 1992, 98,201, 202 / Synthese 93).

³⁵³ Παρά ταύτα, η απάντηση του στην κριτική του Tarski, απόρροια των εμπειριστικών του καταβολών, είναι ότι *'τίποτα δεν εμποδίζει την πρακτική εφαρμογή αυτού του κανόνα'*. Μπορεί να είναι αδύνατον να αποδείξει κανείς άπειρα τω πλήθος θεωρήματα ένα προς ένα στην O-L, ένα, όμως, μεταθεώρημα θα μπορούσε να τα αποδείξει όλα μαζί ([Carnap 1934, 173] στο Coffa 1987, υποσημ.3).

³⁵⁴ Υπενθυμίζουμε ότι οι εκφράσεις αυτές είναι μη-περαιτέρω αναγωγίμες προτάσεις (sentences) 'G' και αποτελούν το τμήμα των prenex κανονικής μορφής εκφράσεων, χωρίς τους ποσοδείκτες. Μια τέτοια πρόταση θα είναι 'αναλυτική υπό συγκεκριμένη απόδοση τιμών' αν μετά την εφαρμογή των κανόνων αποτίμησης η εν λόγω πρόταση καταλήξει να έχει τη μορφή: '0=0'

³⁵⁵ Αυτή η διαπίστωση αποτελεί έμμεση απάντηση για τον Coffa στο ερώτημα: γιατί ο Tarski έφτασε στο επιθυμητό αποτέλεσμα και όχι ο Carnap. Ο Tarski έλαβε υπ' όψιν του τον σημασιολογικό παράγοντα και γι' αυτό το λόγο υπήρξε επιτυχής η κατάληξη του δικού του εγχειρήματος (Coffa 1987, 564-7).

³⁵⁶ Αργότερα ο Carnap εγείρει τη γνωστή συζήτηση περί συνωνυμίας.

³⁵⁷ Ο Neurath θέτει περιορισμούς. Η μορφή των προτάσεων πρωτοκόλλου πρέπει, κατά την άποψή του, να είναι πλήρως καθορισμένη μέσω αξιωματικού συστήματος.

³⁵⁸ Μια νοηματική πρόταση, μια κρίση ή μια πεποιθήση π είναι αληθής αν η π ανήκει σε ένα συνεκτικό σύνολο νοηματικών προτάσεων, κρίσεων ή πεποιθήσεων.

³⁵⁹ 'Truth and Confirmation' [1935] 1949.

³⁶⁰ Στο ζήτημα αυτό αναφέρεται και στην κριτική του ο Hintikka (1992).

³⁶¹ Γι' αυτό και, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ο Tarski θεωρεί ικανοποιητικό εκείνο τον ορισμό για τη σημασιολογική έννοια της αλήθειας, ο οποίος πληροί μεταξύ άλλων, και την προϋπόθεση: 'να είναι υλικά επαρκής' (materially adequate).

³⁶² Συγκεκριμένα αναφέρει ότι '[...] με τον όρο 'αποτίμηση' της [γλώσσας] S₁ με βάση την απόδοση τιμών V₁ κατανοούμε ένα μετασχηματισμό της S₁, όπου η μερική πρόταση F(0''') αντικαθίσταται είτε με την '0=0' είτε με την '0≠0' (Carnap 1937, 107).

³⁶³ Γιατί το εγχείρημά του σχετικά με τον σημασιολογικό ορισμό της έννοιας της αλήθειας στα παραγωγικά συστήματα, προσδιορίζει τις συνθήκες που πρέπει να υφίστανται σε ένα γλωσσικό σύστημα ώστε αυτό να είναι τόσο ισχυρό, ώστε η κατασκευή του κατάλληλου ορισμού για την έννοια της αλήθειας στο σύστημα αυτό, να είναι εφικτή.

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ

Κεφάλαιο 6

W. V. QUINE: ‘Δύο δόγματα του εμπειρισμού’ [1951]

6.1. Η διάκριση μεταξύ αναλυτικών – συνθετικών προτάσεων αμφισβητείται

Ξεχωριστή θέση μεταξύ των φιλοσόφων που ασκούν κριτική στο έργο του Carnap, έχει ο W.V.Quine για τον εξής λόγο: ενώ οι μετά Kant φιλόσοφοι αποδέχονται³⁶⁴ την ύπαρξη a priori γνώσης διαφωνώντας μεταξύ τους ως προς τον τρόπο με τον οποίο αυτή μας γίνεται γνώσιμη, ο Quine αμφισβητεί αυτή καθ’ αυτή την ύπαρξή της. Τη θέση του αυτή, την οποία κατ’ αρχήν εκφράζει μέσω της άρνησής του να αποδεχθεί το διαχωρισμό των προτάσεων μιας γλώσσας σε αναλυτικές και συνθετικές, επιχειρεί να τη στηρίξει όχι μόνο μέσω της αμφισβήτησης της μεθόδου την οποία ο Carnap εισηγείται στην *L.S.L.* αλλά, και μέσω της αμφισβήτησης της ίδιας της έννοιας της αναλυτικότητας. Τις θέσεις του αυτές ο Quine τις κοινοποιεί στο πλαίσιο των εργασιών του συνεδρίου: ‘Eastern Division Meeting of the American Philosophical Association’ που γίνεται τον Δεκέμβριο του 1950 στο Toronto, και μέσα από το άρθρο του ‘Δύο δόγματα του εμπειρισμού’ [‘Two Dogmas of Empiricism’] [1951]³⁶⁵. Στη συνέχεια επεκτείνει την κριτική του, πέραν της *L.S.L.*, στην επιχειρηματολογία του Carnap έτσι όπως αυτή διατυπώνεται στο έργο του ‘*Meaning and Necessity*’ (1947) και στα άρθρα, ‘*Meaning Postulates*’ (1952) και ‘*Empiricism, Semantics, and Ontology*’ (1950), *αποβλέποντας επί της ουσίας, σε μια πρόταση αντικατάστασης της επιστημολογίας του Carnap [της βασιζόμενης στην ύπαρξη του αναλυτικού στοιχείου στη γλώσσα και στη διάκρισή του από το συνθετικό], με μια ‘φυσικοποιημένη επιστημολογία’.*

Ο Quine έχοντας στενή σχέση με μέλη του Κύκλου της Βιέννης και ειδικά με τον Carnap από τον οποίο, ως μαθητής του, εμπνέεται και επηρεάζεται, ξεκινά,

κάποια στιγμή, μία πορεία αμφισβήτησης εκείνων ακριβώς των φιλοσοφικών θέσεων οι οποίες δεσμεύουν τον εμπνευστή τους και η οποία αφορά στα 'δόγματα' του εμπειρισμού. Ο βασικός στόχος του είναι να δείξει το ανυπόστατο του ισχυρισμού του επιχειρήματος του ριζικού αναγωγισμού (radical reductionism), δείχνοντας ότι *εκτός από τον ολισμό στην επικύρωση*, [θέση αποδεκτή τόσο από τους εμπειριστές γενικά, όσο και από τον Carnap], *υφίσταται ολισμός και στον τρόπο απόκτησης του νοήματος*. Θα υποστηρίξει δηλαδή ότι κάθε πρόταση με πλήρες νόημα δεν μπορεί να μεταφραστεί πλήρως σε μια πρόταση που αναφέρεται στην άμεση εμπειρία μας, αλλά σε ένα σύνολο προτάσεων.

6.2. W. V. QUINE: ‘Δύο δόγματα του εμπειρισμού’ [1951]

Την απόρριψη του ριζικού αναγωγισμού θα την στηρίξει με την απόρριψη της θέσης η οποία υποστηρίζει τη δυνατότητα διάκρισης των προτάσεων σε αναλυτικές και συνθετικές. Θα χαρακτηρίσει τη διάκριση ως ‘αβάσιμη’ υποστηρίζοντας παράλληλα ότι:

[...] εάν την εγκαταλείψουμε [αυτή, μαζί με το δόγμα περί ριζικού αναγωγισμού] οδηγούμαστε [...] στην άμβλυση του υποτιθέμενου ορίου μεταξύ φυσικής και μεταφυσικής επιστήμης, και μετατοπιζόμαστε προς τον πραγματισμό (Quine 1997 [1951], 63).

Παραδοσιακά μια πρόταση θεωρείται αναλυτική i) εάν και μόνον εάν είναι αληθής συνεπεία του νοήματός της, ή ii) εάν και μόνον εάν δεν είναι αναθεωρήσιμη. Το (ii) επιτυγχάνεται μέσω της ταύτισης της έννοιας ‘μη-συνθετικό a priori’ με την έννοια ‘αναλυτικό’, και έτσι, αφενός αφαιρείται η οντολογία από την αναλυτικότητα, αφετέρου η αναλυτικότητα γίνεται έννοια μη-αναθεωρήσιμη από την εμπειρία. Τη σημασιολογία εισάγει στη γνωσιολογία η προκείμενη (i).

Αποτελεί βασική πεποίθηση του Quine ότι το να αποδώσουμε σε μια πρόταση το χαρακτηριστικό της αναλυτικότητας, δεν μας εξηγεί τι είναι η αναλυτικότητα. Γι’ αυτό το λόγο θεωρεί εκείνη την απάντηση ικανοποιητική, η οποία θα μας πληροφορεί ποιο είναι το στοιχείο αυτό το οποίο χαρακτηρίζει την αναλυτικότητα. Την προσπάθειά του να βρει αυτό το ιδιαίτερο στοιχείο ‘Λ’ που τη συνιστά, την ανάγει σε έρευνα, που αφορά στην αποσαφήνιση των εννοιών που παραδοσιακά θεωρείται ότι την υποστηρίζουν.³⁶⁶ Αυτές οι έννοιες είναι: της μη-αντιφατικότητας – ότι δηλαδή, δεν μπορεί κανείς να τις αρνηθεί χωρίς να υποπέσει σε λογική αντίφαση – και της μη-αναθεωρησιμότητας του νοήματος [στο καντιανό και φρεγκιανό κριτήριο], και της συνωνυμίας [στο κριτήριο του Carnap]. Έτσι, η αμφισβήτηση της έννοιας της αναλυτικότητας έχει για τον Quine δύο σκέλη: το ένα σκέλος αφορά στην, κατά τους εμπειριστές, μη-αντιφατικότητα και μη-αναθεωρησιμότητα της αναλυτικότητας από την εμπειρία, ενώ το δεύτερο σκέλος αφορά στο κατά πόσο μπορούμε να ορίσουμε την αναλυτικότητα μιας πρότασης, βασιζόμενοι στο νόημα. Εάν υποθέσουμε, υποστηρίζει ο Quine, πως δεν είναι δυνατόν μία πρόταση να έχει από μόνη της εμπειρικές συνέπειες [*επικυρωτικός ολισμός*], τότε θα πρέπει είτε όλες οι προτάσεις

να είναι αναλυτικές, πράγμα άτοπο, είτε δεν έχει νόημα να τις διακρίνουμε σε αναλυτικές και συνθετικές. Έτσι, συνδυάζοντας το παραπάνω επιχείρημα μαζί με μια πλατιά επαληθευσιοκρατική θεωρία του νοήματος, οδηγείται στο *σημασιολογικό ολισμό*. Ο προβληματισμός αυτός θα τον οδηγήσει, όπως θα δούμε, στο να υποστηρίξει ότι δεν υπάρχει πρόταση η οποία να μην μπορεί να αναθεωρηθεί, ταυτίζοντας έτσι την *a priori* δικαιολόγηση με την έλλειψη αναθεωρησιμότητας.

6.2. 1. Στόχος: το ανυπόστατο της αναλυτικότητας

Στην ιστορία της φιλοσοφίας μέχρι τον Carnap, στην έννοια της αναλυτικότητας έχουν αποδοθεί οι εξής ορισμοί:

1. η P είναι αναλυτική αν η $\neg P$ είναι αντιφατική.
2. η P είναι αναλυτική αν η P είναι αληθής σε όλους τους δυνατούς κόσμους³⁶⁷
3. η P είναι αναλυτική αν η P είναι αληθής σε κάθε καταστατική περιγραφή
4. η P είναι αναλυτική αν η P δεν θα μπορούσε να είναι ψευδής
5. η P είναι αναλυτική αν η P μπορεί να αναχθεί σε λογική αλήθεια μέσω ορισμών.
6. η P είναι αναλυτική αν η P είναι αληθής αποκλειστικά εξ αιτίας του νοήματός της³⁶⁸ και ανεξαρτήτως εμπειρικών γεγονότων.
7. η P είναι αναλυτική αν η P είναι λογικά αληθής ή αν μπορεί να αναχθεί σε λογική αλήθεια με τη χρήση της συνωνυμίας.
8. η P είναι αναλυτική αν η P είναι αληθής με βάση τους σημασιολογικούς κανόνες της γλώσσας L [εδώ η αναφορά αφορά, κυρίως, στη μέθοδο που προτείνει ο Carnap στο 'Carnap 1956'].

Οι ορισμοί αυτοί δεν αποκλείουν ο ένας τον άλλον. Έτσι, ο Quine στο άρθρο του 'Δύο δόγματα του εμπειρισμού', επιχειρεί να τους αντικρούσει τον καθένα ξεχωριστά. Κατ' αρχήν, απορρίπτει το καντιανό-φρεγκιανό κριτήριο περί αναλυτικότητας (1) υποστηρίζοντας ότι:

η έννοια της αντιφατικότητας [...] απαιτεί ακριβώς τον ίδιο βαθμό αποσαφήνισης με την έννοια της αναλυτικότητας (1951, 64).

Επίσης απορρίπτει και τον καντιανό ορισμό (6) για τον εξής λόγο: διακρίνοντας στον ίδιο τον Kant την πρόθεση της εισαγωγής της έννοιας του νοήματος στην έννοια της αναλυτικότητας, θεωρεί ότι ο ορισμός αυτός αναφέρεται σε συγκεκριμένες οντότητες, γνωστές ως ‘νοήματα’ (1951, 64, 66-7). Στην ασάφεια η οποία συνοδεύει την φύση των νοημάτων ως οντοτήτων στηρίζεται ο Quine για να υποστηρίξει την άποψη ότι αυτές δεν μπορούν να αποτελέσουν γόνιμη βάση στήριξης μιας επιστήμης.

Στη συνέχεια ο Quine θα στραφεί σε μια προσπάθεια να δείξει το ανυπόστατο της αναλυτικότητας των προτάσεων επιχειρώντας να αποσαφηνίσει το κατά πόσο η έννοια αυτή σχετίζεται με τις έννοιες του νοήματος, της συνωνυμίας και της αλήθειας, Θέτει δε, το εξής ερώτημα (1951, 89-90):

[αν] μία αναλυτική πρόταση είναι η οριακή εκείνη περίπτωση πρότασης που επαληθεύεται ανεξάρτητα από οτιδήποτε μπορεί να συμβεί [...] ποια είναι η φύση της σχέσης μεταξύ μιας [τέτοιας] πρότασης και των εμπειριών που συνεισφέρουν στην επαλήθευση ή στη διάψευσή της;

Μια αναγωγιστική θεώρηση του ζητήματος³⁶⁹ απαντάει στο ερώτημα αυτό ως εξής: κάθε πρόταση με πλήρες νόημα μπορεί να μεταφραστεί σε μια πρόταση, αληθή ή ψευδή, που αναφέρεται στην άμεση εμπειρία μας. Το ότι η πρόταση θεωρείται ως η μονάδα νοήματος είναι εμφανές στην επαληθευτική θεωρία του νοήματος, εφόσον τα αντικείμενα επαλήθευσης είναι προτάσεις. Συγκεκριμένα ο Carnap, στο έργο του *Der logische Aufbau der Welt* επιχειρεί να προσδιορίσει μια γλώσσα αισθητηριακών δεδομένων, στην οποία συμπεριλαμβάνει και τη γλώσσα των καθαρών μαθηματικών, από τον λογικό συμβολισμό μέχρι τη θεωρία συνόλων και να δείξει πώς θα αναγάγουμε τον υπόλοιπο θεωρητικό λόγο σε αυτή.

Παρά το ότι ο Carnap διαχωρίζεται, κατ’ αυτόν τον τρόπο, από μια αναγωγική διαδικασία της επιστήμης σε όρους άμεσης εμπειρίας, αποδέχεται την υπόθεση ότι κάθε ξεχωριστή πρόταση μπορεί κατά μόνας να επαληθευτεί ή να διαψευστεί. Αυτή η εξατομικευμένη θέαση των προτάσεων συνδέεται με την πεποίθηση ότι το αναλυτικό χαρακτηριστικό μπορεί να διαχωριστεί από το συνθετικό, και η υποστήριξη της διάκρισης επιχειρείται μέσω της διασάφησης της έννοιας ‘αναλυτικό’. Η πρόθεση του Quine είναι να φανεί ότι αν η έννοια κλειδί για τη διασάφηση της έννοιας της αναλυτικότητας είναι η έννοια ‘νόημα’, η διάκριση αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων βουλιάζει στα θολά νερά της συνωνυμίας.³⁷⁰

6.2. 2. Στα θολά νερά της συνωνυμίας

Μπορούμε να ερευνήσουμε την έννοια της αναλυτικότητας κατά τον Quine, χωρίζοντας τις αναλυτικές προτάσεις σε δύο κατηγορίες. Στη μία κατηγορία θα ανήκουν οι προτάσεις που έχουν τη μορφή:

Κανένας ανύπαντρος άντρας δεν είναι παντρεμένος'

και ως εκ τούτου θα μπορούν να χαρακτηρισθούν ως λογικές αλήθειες [αναλυτικότητα₀] (1951, 77) (4).

Οι προτάσεις αυτής της μορφής θα αληθεύουν ανεξαρτήτως της ερμηνείας που θα δώσουμε στους όρους της πρότασης. Η αλήθειά τους θα εξαρτάται μόνο από την ερμηνεία των λογικών τους μορίων³⁷¹. Στη δεύτερη κατηγορία θα ανήκουν προτάσεις της μορφής:

Κανένας εργένης δεν είναι παντρεμένος' (1951, 67) [αναλυτικότητα₁].

Το χαρακτηριστικό των προτάσεων αυτής της μορφής είναι ότι αυτές είναι δυνατόν [κατά την άποψη του Carnap]³⁷² να μετασχηματιστούν σε λογικές αλήθειες, μέσω της χρήσης συνωνύμων (7). Ο όρος 'εργένης' δηλαδή, αν αντικατασταθεί με τον συνώνυμο όρο 'ανύπαντρος άντρας', τότε θα έχουμε την αναγωγή μιας πρότασης με αναλυτικότητα τύπου '1' σε πρόταση με αναλυτικότητα τύπου '0'. Οι έννοιες 'λογική αλήθεια' και 'αναλυτικότητα' δεν έχουν, όμως, την ίδια έκταση παρατηρεί ο Quine. Οι 'αναλυτικές₁' προτάσεις αποτελούν σύνολο ευρύτερο από αυτό των λογικών αληθειών [αναλυτικές₀]. Όλες οι λογικές αλήθειες θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως αναλυτικές. Ισχύει, όμως, το αντίστροφο;

Ο Quine αμφισβητώντας τη σχέση συνωνυμίας μεταξύ των όρων, θα απαντήσει αρνητικά. Κατά τον Quine, η έννοια 'αναλυτικότητα₁' είναι αυτή που κατ' εξοχήν δημιουργεί την ασάφεια στη διάκριση μεταξύ των προτάσεων ενός γλωσσικού συστήματος. Η άρση, δε, της ασάφειας αυτής συνίσταται κατά την άποψή του, στο:

να καθοριστούν εκείνες οι σχέσεις οι οποίες είναι επαρκείς και αναγκαίες ώστε δύο γλωσσικές εκφράσεις να μπορούν να θεωρηθούν ορθά, ως συνώνυμες', ή αλλιώς, στο: 'να βρεθεί 'με ποια

μέθοδο μπορεί να γίνει η αναγωγή των ‘αναλυτικών₁’ σε ‘αναλυτικές₀’, έτσι ώστε οι δύο τύποι γλωσσικών εκφράσεων να θεωρηθούν ορθά,³⁷³ ως γνωστικά συνώνυμοι (1951, 67).

Ας υποθέσουμε, λέει ο Quine, ότι η μέθοδος που προτείνεται είναι αυτή των ορισμών (1951, 70) (5). Το πρόβλημα εδώ είναι, που θα βρούμε αυτούς τους ορισμούς. Γιατί θα πρέπει να εξηγήσουμε ποιο είδος ορισμού εννοούμε, μια και η λέξη αυτή από τη συχνή της χρήση στα μαθηματικά και τη Λογική έχει αποκτήσει ‘καθησυχαστικό χαρακτήρα’. Αν ο ορισμός είναι:

- i) ‘λεξικογραφικός’, σαφώς η έννοια της συνωνυμίας προϋποτίθεται του ορισμού. Αν ο ορισμός
- ii) καταγράφει κάποιες χρήσεις της έννοιας ‘αναλυτικό’, τότε η συνωνυμία σε αυτή την περίπτωση ταυτίζεται με μία καταγραφή χρήσεων. Αν ο ορισμός
- iii) περιλαμβάνει κάποια αναγωγική διαδικασία και θεωρήσουμε ότι η κατάλληλη αναγωγή μπορεί να γίνει μέσω αυτού που ο Carnap ονομάζει ‘διασάφηση’ (explication),³⁷⁴ τότε πάλι η συνωνυμία προϋποτίθεται γιατί η διαδικασία στηρίζεται σε άλλες προϋπάρχουσες συνωνυμίες.³⁷⁵ Αν τέλος με την λέξη ‘ορισμό’ θεωρούμε
- iv) την κατά σύμβαση εισαγωγή νέων συμβόλων που απλώς στοχεύουν σε δεσμεύσεις, τότε η συνωνυμία είναι κατασκευασμένη.

Για τον Quine, σε όλες αυτές τις περιπτώσεις οι ορισμοί παίζουν ουσιαστικά τον ρόλο μεταφραστικών κανόνων οι οποίοι συμβιβάζουν μεταξύ τους δύο τύπους γλωσσών, εκ των οποίων η μία είναι μέρος της άλλης. Έτσι, στο (ii) π.χ. το ορίζον μπορεί να είναι πιστή μετάφραση του οριζομένου σε συντομότερο συμβολισμό, διατηρώντας μια συνωνυμία που βασίζεται σε προηγούμενη χρήση, ενώ στο (iv) το ορίζον μπορεί να είναι ένας εντελώς νέος συμβολισμός με νέο νόημα που ανήκει σε μία γλώσσα ευρύτερη από αυτήν του οριζομένου. Το τελικό συμπέρασμα εξ όλων αυτών είναι για τον Quine το εξής:

η έννοια του ορισμού δεν κρατάει το κλειδί για την κατανόηση της συνωνυμίας και [ως εκ τούτου και] της αναλυτικότητας (1951, 74).

Σε αντίθεση με την πεποίθηση του Carnap, ο οποίος υποστηρίζει, όπως είπαμε, ότι δεν έχει νόημα να ορίσει κανείς μια έννοια αναλυτικότητας κοινής για κάθε γλωσσικό πλαίσιο θεωρώντας ότι η αναθεωρησιμότητα δεν στηρίζει την έννοια ‘αναλυτικό’, ο Quine ισχυρίζεται ότι η διερεύνηση της έννοιας αυτής μέσω της

έννοιας της συνωνυμίας συνίσταται στο να ελεγχθεί αν η μία εκ των συνωνύμων γλωσσικών εκφράσεων μπορεί να αντικαταστήσει την άλλη σε όλα τα δυνατά γλωσσικά πλαίσια και χωρίς να αλλάξει η τιμή αληθείας της πρότασης η οποία τις περιέχει. Σε αυτόν τον τύπο αντικατάστασης εντάσσει ο Quine την έννοια του Leibniz, *salva veritate* (2). Το ερώτημα που θέτει είναι το εξής: αν η αναγωγή των ‘αναλυτικών₁’ σε ‘αναλυτικές₀’ μπορεί να γίνει με τη μέθοδο ‘*salva veritate*’, κατά πόσο μια μέθοδος αντικατάστασης αυτού του τύπου αρκεί ως συνθήκη για να έχουμε γνωστική συνωνυμία;

Η απάντηση του Quine είναι και πάλι αρνητική, γιατί όπως υποστηρίζει, για να δείξουμε ότι δύο γλωσσικοί όροι μπορούν να αντικαταστήσουν ο ένας τον άλλον ως γνωστικά συνώνυμοι, πρέπει απαραίτητα να κάνουμε χρήση της έννοιας της αναλυτικότητας. Το παράδειγμα δε που χρησιμοποιεί έχει ως εξής (1951, 77): έστω ότι έχουμε την πρόταση,

(P): ‘Κατ’ ανάγκη όλοι, και μόνον, οι εργένηδες είναι εργένηδες’,

η οποία είναι προφανώς αληθής. Αν τώρα εφαρμόσουμε την αντικατάσταση *salva veritate*, και στη θέση του όρου ‘εργένης’ τοποθετήσουμε τον όρο ‘ανύπαντρος’, θα προκύψει η πρόταση,

(K): Κατ’ ανάγκη όλοι, και μόνο, οι εργένηδες είναι ανύπανδροι’,

η οποία πρέπει να είναι αληθής, και αφού μία κατ’ ανάγκην αληθής πρόταση είναι αναλυτική, ο στόχος φαίνεται να έχει επιτευχθεί. Στην πραγματικότητα όμως, αυτό που έχει γίνει, επισημαίνει ο Quine, είναι η πρωθύστερη εισαγωγή της έννοιας αυτής μέσω της έννοιας της αναγκαιότητας, την οποία η συγκεκριμένη γλώσσα περιέχει.

Η δυνατότητα αντικατάστασης *salva veritate* δεν έχει κανένα νόημα αν προηγουμένως δεν προσδιορίσουμε την ευρύτητα της γλώσσας (1951, 78).

Έτσι, στην προκειμένη περίπτωση, το αποτέλεσμα είναι ένας κύκλος φαύλος, αφού η μία έννοια δεν μπορεί να φωτίσει την άλλη. Ο όρος ‘εργένης’ θα μπορούσε να αντικαταστήσει τον όρο ‘ανύπαντρος’ στην πρόταση

(K₁): Όλοι οι εργένηδες είναι ανύπανδροι’,

και έτσι να διατηρηθεί η αλήθεια της αρχικής πρότασης (P). Αυτό το γεγονός, όμως, σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί προϋπόθεση της γνωστικής συνωνυμίας που χρειαζόμαστε για να ορίσουμε την αναλυτικότητα. Το ότι η (K₁) μετασχηματισμένη ανάγεται σε λογική αλήθεια, οφείλεται στο γεγονός ότι η συνωνυμία μεταξύ των όρων ‘εργένης’ και ‘ανύπανδρος’ έχει προϋποτεθεί, και αυτό είναι που εξασφαλίζει την αναλυτικότητα βάσει νοήματος στην πρόταση: ‘Όλοι οι εργένηδες είναι ανύπανδροι’. Το νόημα ενός γενικού όρου, όμως, δεν ταυτίζεται με την έκταση του όρου, παρατηρεί ο Quine.

Οι γενικοί όροι, ‘όν που έχει καρδιά’ και ‘όν που έχει νεφρά’ έχουν την ίδια έκταση [το σύνολο των όντων] αλλά διαφορετικό νόημα (1951, 65,79).

Για τις εκτασιακές γλώσσες, δηλαδή, για τις οποίες θα περιμέναμε ότι μία αντικατάσταση του τύπου *salva veritate* θα παρείχε κάποια εγγύηση για το είδος της γνωστικής συνωνυμίας που επιθυμούμε, η διαπίστωση περί του αντιθέτου, ότι δηλαδή η αντικατάσταση ενός γενικού όρου με έναν άλλον της ίδιας έκτασης δεν εξασφαλίζει τη διατήρηση του νοήματος της αρχικής πρότασης, αλλά μόνον τη διατήρηση της αληθοτιμής της [δηλαδή το ότι η πρόταση θα παραμείνει αληθής ή ψευδής μετά την αντικατάσταση], δημιουργεί μεγάλο πρόβλημα. Γιατί, αν και η συνεκτατικότητα μεταξύ δύο όρων είναι αναγκαία για την αναγωγή μιας πρότασης από αναλυτική σε αναλυτική, δεν αρκεί ώστε να την εξασφαλίσει, αφού δεν καλύπτει την έννοια της γνωστικής συνωνυμίας.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει,³⁷⁶ ο Carnap προτείνει μια μέθοδο για τη διάκριση αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων, παραλλαγή της ιδέας ‘*salva veritate*’ του Leibniz, την μέθοδο των ‘καταστατικών περιγραφών’ (state descriptions).³⁷⁷ Μια καταστατική περιγραφή είναι η εξαντλητική απόδοση τιμών αλήθειας σε ατομικές προτάσεις της γλώσσας. Κατά τον Carnap η τιμή αλήθειας μιας σύνθετης πρότασης προσδιορίζεται συγκεκριμένα για κάθε καταστατική περιγραφή βάσει καθορισμένων λογικών νόμων. Μια πρόταση θα θεωρείται αναλυτική, εφόσον αληθεύει για κάθε καταστατική περιγραφή.

Ο Quine απορρίπτει τη μέθοδο του Carnap προβάλλοντας το εξής επιχειρήμα: Έστω ότι έχουμε την ατομική πρόταση

(p): 'Ο Γιάννης είναι εργένης',

παραδειγματική περίπτωση της πρότασης $x E(x)$ όπου 'E' το κατηγορημα 'είναι εργένης' και την πρόταση

(q): 'Ο Γιάννης είναι παντρεμένος',

παραδειγματική περίπτωση της πρότασης $x \Pi(x)$ όπου 'Π' το κατηγορημα 'είναι παντρεμένος'. Το ερώτημα που τίθεται είναι το εξής: μπορεί ναδειχθεί ότι η πρόταση

(A): $(x)(E(x) \rightarrow \neg \Pi(x))$

είναι αναλυτική στη βάση της μεθόδου των καταστατικών περιγραφών;

Για τον Quine, για να είναι η πρόταση $(x)(E(x) \rightarrow \neg \Pi(x))$ αναλυτική, θα πρέπει να είναι 'αληθής για κάθε καταστατική περιγραφή' [δηλαδή για κάθε δυνατό κόσμο]. Ως εκ τούτου κάθε 'αληθής καταστατική περιγραφή' θα πρέπει να περιέχει τις αληθείς προτάσεις και τις αρνήσεις των ψευδών του κόσμου τον οποίο θέλουμε να περιγράψει. Έστω, τώρα, το γλωσσικό σύστημα στο οποίο ανήκουν οι εν λόγω προτάσεις. Η (A) περιέχει τις προτάσεις p και $\neg q$. Αλλά η $\neg q$ δεν είναι άρνηση ψευδούς πρότασης ανεξάρτητης από την p , διότι ισχύει: $\neg q = p$. Επομένως υφίσταται καταστατική περιγραφή για την οποία δεν μπορούμε να βεβαιώσουμε ότι περιλαμβάνει τις αληθείς προτάσεις και τις αρνήσεις των ψευδών του γλωσσικού συστήματος. Ως εκ τούτου η (A) δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως αναλυτική, γιατί υπάρχει τουλάχιστον μια καταστατική της περιγραφή για της οποίας την αλήθεια δεν μπορούμε να εγγυηθούμε. Στο αδιέξοδο καταλήγουμε, επισημαίνει ο Quine, γιατί οι δύο ατομικές προτάσεις, p και q , δεν είναι μεταξύ τους ανεξάρτητες. Έτσι, διατυπώνει το εξής συμπέρασμα:

το κριτήριο της αναλυτικότητας που διαμορφώνεται μέσω της μεθόδου των καταστατικών περιγραφών εξυπηρετεί εκείνες μόνο τις γλώσσες στις οποίες λείπουν τα εξω-λογικά ζεύγη συνωνυμιών [...] το κριτήριο αυτό είναι στην καλύτερη περίπτωση, ερμηνεία της λογικής αλήθειας και όχι της αναλυτικότητας (1951, 68,69).

Η συγκεκριμένη παρατήρηση δείχνει ότι κατά την άποψη του Quine, για να είναι η συγκεκριμένη μέθοδος επαρκής θα πρέπει να μπορεί να εφαρμοστεί και στη

φυσική γλώσσα. Ο Carnap όμως, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, έχει κάνει τη συνειδητή επιλογή να εφαρμόσει τη μέθοδο αποκλειστικά στις τυποποιημένες γλώσσες.

6.2.3 Η αναλυτικότητα στις τυποποιημένες γλώσσες

Τη θέση του Carnap ότι 'η δυσκολία που συναντάει κανείς στη διάκριση αναλυτικού-συνθετικού στην φυσική γλώσσα δεν οφείλεται στην ασάφεια του περιεχομένου της έννοιας 'αναλυτικό' αλλά στην ασάφεια της φυσικής γλώσσας'³⁷⁸

θα αντικρούσει στη συνέχεια ο Quine. Θα υποστηρίξει ότι ακόμα και στην περίπτωση των τεχνητών γλωσσών, οι σημασιολογικοί κανόνες βάσει των οποίων αυτές δομούνται, προκαλούν στη σημασία της λέξης 'αναλυτικό', επίσης μεγάλη σύγχυση.

Η αναφορά του Quine προκειμένου να μιλήσει για την αναλυτικότητα στις τεχνητές γλώσσες, είναι τα γραπτά του Carnap και κυρίως η *L.S.L.*, όπου και διακρίνει, κατ' αρχήν, μια φαύλη κυκλικότητα μεταξύ των εννοιών 'αναλυτικό' και 'σημασιολογικός κανόνας', για τους εξής δύο λόγους:

i) Αν υποθέσουμε ότι έχουμε μια τεχνητή γλώσσα L_0 και μία πρόταση S στην L_0 , τότε ο σημασιολογικός κανόνας: 'η S είναι αναλυτική στην L_0 ' περιέχει ήδη τη λέξη 'αναλυτικό', την οποία δεν κατανοούμε. 'Όπως αναφέρει,

κατανοούμε βέβαια ποιες εκφράσεις είναι αναλυτικές σύμφωνα με τους κανόνες, αλλά δεν κατανοούμε ακριβώς τι αποδίδουν αυτοί οι κανόνες σε αυτές τις εκφράσεις ..., καθορίζοντας ποιες προτάσεις είναι αναλυτικές στην L_0 , επεξηγούμε τον όρο 'αναλυτική στην L_0 ', όχι τον όρο 'αναλυτικό' ή 'αναλυτικό στη' (1951, 83), και

ii) Αν σε μία τεχνητή γλώσσα 'μία πρόταση είναι αναλυτική αν είναι αληθής σύμφωνα με αυτόν τον σημασιολογικό κανόνα' (1951, 84-5) τότε επικαλούμαστε την έκφραση 'σημασιολογικός κανόνας', την οποία επίσης δεν έχουμε εξηγήσει.

Δεν μπορούμε να θεωρήσουμε μια οποιαδήποτε αληθή πρόταση που μας λέει ότι οι προτάσεις μιας ορισμένης ομάδας είναι αληθείς ως σημασιολογικό κανόνα, γιατί τότε όλες οι αληθείς προτάσεις θα ήταν και αναλυτικές, με την έννοια: αληθείς σύμφωνα με τους σημασιολογικούς κανόνες (1951, 84).

Κατά τον Quine, δεχόμαστε ότι κάποιες προτάσεις είναι αναλυτικές στην L_0 ανεξάρτητα από το αν μπορούμε να αποδείξουμε την αναλυτικότητά τους. Αφού

λοιπόν δεν έχουμε τον μηχανισμό για να ξεχωρίσουμε τις αναλυτικές προτάσεις από τις υπόλοιπες, σημαίνει ότι το σύνολο των αναλυτικών προτάσεων δεν είναι αποφασίσιμο.

Αλλά και η έννοια του αξιώματος³⁷⁹ είναι για τον Quine, εξίσου προβληματική με την έννοια του σημασιολογικού κανόνα. Γιατί δεν μπορούμε να βρούμε τι είναι αυτό που την κάνει ξεχωριστή μεταξύ των στοιχείων του συνόλου στο οποίο ανήκει.

Ποιός μπορεί να πει ποια, ανάμεσα στις αληθείς προτάσεις, είναι τα αξιώματα; [...] το ερώτημα δεν έχει νόημα, όπως και όταν ρωτάμε ποια σημεία του Οχάιο είναι αφητηριακά σημεία (1951, 85).

Έτσι καταλήγει τελικά στο γενικό συμπέρασμα ότι κάθε τύπος αξιώματος ή σημασιολογικού κανόνα που προσδιορίζει τις αναλυτικές προτάσεις μιας τεχνητής γλώσσας μας ενδιαφέρει μόνο στο βαθμό που ήδη κατανοούμε την έννοια της αναλυτικότητας.

Ας σταματήσουμε να πιανόμαστε από τα μαλλιά μας (1951, 86).

Οι σημασιολογικοί κανόνες και τα αξιώματα δεν μπορούν να μας δώσουν, την ιδιαιτερότητα της έννοιας της αναλυτικότητας.

Ο Quine αποδέχεται την άποψη ότι κάθε πρόταση αληθεύει εξ αιτίας δύο παραγόντων, του νοήματος και των γεγονότων, και ότι οι δύο αυτοί παράγοντες αποδίδονται μέσα στην πρόταση μέσω δύο συνιστωσών³⁸⁰. Της συνιστώσας που αφορά στην αλήθεια για τη γλώσσα, και της συνιστώσας που αφορά στην αλήθεια για την εξω-γλωσσική πραγματικότητα [για τον κόσμο δηλαδή]. Αν και θεωρεί λογική την υπόθεση να μπορεί να μηδενιστεί η συνιστώσα της αλήθειας που συνδέεται με την πραγματικότητα σε κάποιες περιπτώσεις, οπότε η πρόταση τότε να χαρακτηριστεί ως αναλυτική, αρνείται την ύπαρξη διαχωριστικού ορίου μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών προτάσεων, αρνούμενος με αυτόν τον τρόπο τον διαχωρισμό μεταξύ νοήματος και γεγονότος. Η άρνηση αυτή να δεχτεί τον διαχωρισμό μεταξύ αλήθειας με βάση το νόημα και αλήθειας με βάση το γεγονός, υπαγορεύεται από τις ολιστικές του πεποιθήσεις, όπως έχουμε αναφέρει, αλλά και από την θέση του πάνω στο ζήτημα της μη-αναθεωρησιμότητας, τόσο των προτάσεων που χαρακτηρίζει ως 'αναλυτικές₁', όσο και αυτών που χαρακτηρίζει ως 'αναλυτικές₀'.

6.3. Τι περιλαμβάνει η Λογική;

6.3. 1. Η αμφισβήτηση της αναλυτικότητας των λογικών αληθειών - ‘Carnap and Logical Truth’ (1954)

Μετά από την κριτική που κάνει ο Quine στον Carnap για την ‘αναλυτικότητα βάσει νοήματος’ στο άρθρο του ‘Two Dogmas of Empiricism’ [1951] (1997), στο άρθρο του ‘Carnap and Logical Truth’ [1954] (1977) εκφράζει τους λόγους για τους οποίους πρέπει κανείς να αμφισβητεί *ακόμα και το κατά πόσο οι λογικές αλήθειες εκφράζονται μέσω αναλυτικών προτάσεων* υποστηρίζοντας ότι η έννοια της λογικής αλήθειας δεν είναι δυνατόν να προσεγγισθεί μέσω του ‘δόγματος’³⁸¹ περί συντακτικού καθορισμού των λογικών αληθειών.

Ο Quine αν και φαίνεται να θεωρεί δεδομένη την ύπαρξη λογικών αληθειών,³⁸² υποστηρίζει ότι αυτές δεν μπορούν να εκφραστούν ως αλήθειες με βάση τη γλώσσα και έτσι να θεωρηθούν ως αναλυτικές. Ως εκ τούτου, *φαίνεται να αμφισβητείται το ‘προφανές’ της Στοιχειώδους Λογικής και όχι η ίδια η Λογική.* Στη θέση αυτή καταλήγει ο Quine (1954,108-111) θέτοντας τον παρακάτω προβληματισμό ο οποίος έπεται της εξής ερώτησης: ‘τι περιλαμβάνει η Λογική;’

A) Αν υποθέσουμε ότι η Λογική περιλαμβάνει μόνον τη Στοιχειώδη Λογική,³⁸³ τότε το ‘προφανές’ της στοιχειώδους λογικής αμφισβητείται γιατί i) υφίσταται αμφισβήτηση η μοναδικότητα του εννοιολογικού περιεχομένου των λογικών συνδέσμων (περίπτωση εναλλακτικών τύπων λογικής), ii) δεν μπορεί να γίνει διακριτό πότε γίνεται αλλαγή στη χρήση των λογικών λέξεων, πότε δηλαδή αλλάζει η πεποίθησή μας (π.χ. εξ αιτίας εμπειρικού δεδομένου ή κακής μετάφρασης) και πότε εφαρμόζεται ένα άλλο εναλλακτικό σύστημα Λογικής και κατά συνέπεια αλλάζει το νόημα κάποιου όρου. Αυτό συμβαίνει γιατί δεν μπορεί να γίνει σαφής διαχωρισμός μεταξύ κακής μετάφρασης των λέξεων μέσα στη γλώσσα από τη μετάφραση των όρων από ένα λογικό σύστημα σε ένα άλλο. Άρα, *φαίνεται να υπάρχει μία ‘φυσικότητα’ (naturalness) [ενώ στην πραγματικότητα δεν υπάρχει] στο γλωσσικό δόγμα για τη λογική αλήθεια και η εντύπωση αυτή δίνεται από το ‘προφανές’ στη χρήση της γλώσσας.*

B) Αν υποθέσουμε ότι η Λογική εκτός από τους κανόνες της Στοιχειώδους Λογικής περιλαμβάνει και το εξω-λογικό σύμβολο ‘ε’ που εκφράζει το ‘ανήκειν’, τότε από τη Στοιχειώδη Λογική μεταφερόμαστε στη θεωρία συνόλων, τότε το ερώτημα που τίθεται είναι το εξής: Είναι η αλήθεια στη θεωρία συνόλων αποφασίσιμη όπως είναι [με τη χρήση αληθοπινάκων] η αλήθεια στο πλαίσιο της Στοιχειώδους Λογικής; Η απάντηση του Quine είναι αρνητική. Ισχυρίζεται ότι

δεν υφίσταται συνεπής συνολοθεωρία τέτοια ώστε η αλήθεια να προκύπτει με προφανή λογικά βήματα από προφανώς αληθείς αρχές (1954, 111),.

Έτσι, ακόμα και αν ίσχυε το ‘προφανές’ στην Στοιχειώδη Λογική, αυτή δεν θα παρείχε βεβαιότητα στη θεωρία συνόλων. Η αλήθεια στη θεωρία συνόλων δεν είναι αποφασίσιμη. Τι είδους λογική χρησιμοποιούμε όμως στις λογικές μας συναγωγές;

Η ‘Λογική’ δεν περιορίζεται μόνο στην ‘Στοιχειώδη’ παρατηρεί ο Quine. Ο Λογικισμός του Frege είναι μία εκτασιακή μέθοδος κατά την οποία έγινε χρήση της θεωρίας συνόλων αποδίδοντας στο ‘ε’ λογικό status. Αυτό δείχνει ότι ο λογικός χώρος είναι ευρύτερος του χώρου της Στοιχειώδους Λογικής και μέσα σε αυτόν εμπεριέχεται και το ‘ε’. Μέσα σε αυτόν τον λογικό χώρο, ανήκει και η λογικά έγκυρη πρόταση: $\forall x (x=x)$ στην οποία, όμως, δεν έχουμε κάτι το ιδιαίτερο να αποδώσουμε το οποίο να δικαιολογεί τον συγκεκριμένο χαρακτηρισμό. Αυτή εκφράζει την ιδιότητα κάθε αντικειμένου λογικού ή εμπειρικού να ταυτίζεται προς τον εαυτό του (1954, 113). *Η λογικά έγκυρη αυτή πρόταση επομένως, μπορεί να είναι τόσο αναλυτική όσο και συνθετική.* Αυτό δείχνει ότι ο λογικός χώρος εμπεριέχει και ουσιώδες [εμπειρικό] περιεχόμενο, το οποίο αφού δεν μπορεί να εκφραστεί δια της Στοιχειώδους Λογικής, θα πρέπει να αποδοθεί στο ‘ε’. Το ‘γλωσσικό δόγμα’ δε, θα πρέπει να μπορεί να προσεγγίζει τις λογικές αλήθειες στον ευρύτερο αυτό λογικό χώρο,³⁸⁴ για τις οποίες, εν κατακλείδι, ο Quine αν και αποδέχεται τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους, υποστηρίζει ότι δεν φαίνεται να υπάρχει ένα βαθύτερο χαρακτηριστικό το οποίο όλες και μόνον οι λογικές αλήθειες κατέχουν.

Υπενθυμίζουμε ότι ο απώτερος σκοπός του εγχειρήματος της *Λογικής Σύνταξης* του Carnap είναι η εφαρμογή της μεθόδου στη γλώσσα της επιστήμης, με αποτέλεσμα τη λογική της ανασυγκρότηση. Το ερώτημα που εγείρεται ως εκ τούτου, είναι το εξής: μπορούμε άραγε να αποδώσουμε τον χαρακτήρα της θεωρίας συνόλων – που μόλις περιγράψαμε – και στις θεωρητικές υποθέσεις της φυσικής επιστήμης;

Κάθε διαδικασία δικαιολόγησης μιας θεωρητικής υπόθεσης εμπεριέχει τις έννοιες της κομψότητας και της βολικότητας. Μπορούμε, όμως, να καθορίσουμε όρια στην διαδικασία αξιωματικοποίησης συμπερασμάτων, έτσι ώστε να μην υπόκεινται σε αυτή νέες επιστημονικές υποθέσεις; Η απάντηση του Quine είναι αρνητική.

Δεν βλέπω πως μπορεί κανείς να τραβήξει μια γραμμή ανάμεσα στις υποθέσεις που μεταφέρουν συμβασιτική αλήθεια και στις υποθέσεις που δε μεταφέρουν. (1954, 121),

σχολιάζει, εκφράζοντας έτσι την αντίθεσή του προς τον Carnap, ο οποίος, κατά την άποψή του, διαχωρίζει τις υποθέσεις σε αυτές που απορρέουν ή απορρίπτονται από τη Στοιχειώδη Λογική και σε αυτές που βασίζονται στην παρατήρηση και στο πείραμα [προτάσεις πρωτοκόλλου]. Ο Quine υποστηρίζει ότι ο Carnap, αντιλαμβανόμενος την ιδιαίτερη σχέση μεταξύ μαθηματικών και συστηματοποιημένης φυσικής επιστήμης,³⁸⁵ στη *Λογική Σύνταξη της Γλώσσας* προτείνει το διαχωρισμό των κανόνων του Γενικού Συντακτικού σε 'L' και 'P', αντιμετωπίζοντας τη διάκριση ως διαφορά είδους μεταξύ των αντίστοιχα από αυτούς οριζόμενων, 'L' και 'P' αληθειών. Οι L-αλήθειες είναι αληθείς προτάσεις οι οποίες περιλαμβάνουν μόνον λογικό λεξιλόγιο και ως εκ τούτου η αλήθειά τους καθορίζεται με καθαρά συντακτικό τρόπο.³⁸⁶ Ο Quine (1954, 122-125) εκφράζει την ένστασή του προς την καταλληλότητα αυτού του κριτηρίου. Παρατηρεί ότι ακόμα και αν μέσα στο σύνολο του λογικού λεξιλογίου συμπεριλάβουμε κάποιο γενικό εξω-λογικό όρο, όπως για παράδειγμα τον όρο 'βαρύτερο από', γενικές αλήθειες όπως: '∃x∃y(x βαρύτερο από y)' μπορούν να αναπαρασταθούν με καθαρά συντακτικό τρόπο. Στην περίπτωση αυτή όμως, με βάση το παραπάνω κριτήριο, ο όρος 'βαρύτερο από' θα είχε τις προϋποθέσεις να ανήκει στο λογικό λεξιλόγιο και όχι στο περιγραφικό. Το συμπέρασμα εν προκειμένω είναι ότι μέσω του κριτηρίου αυτού δεν μπορούμε να ξεχωρίσουμε ποιοι από τους γενικούς όρους της φυσικής επιστήμης δεν υποκύπτουν σε μια τέτοια ένταξη και ως εκ τούτου ο διαχωρισμός μεταξύ 'L' και 'P' κανόνων δεν είναι αποφασίσιμος.

Ο Quine επισημαίνει ότι ο Carnap προσπαθεί να παρακάμψει το συγκεκριμένο πρόβλημα ³⁸⁷ κάνοντας χρήση της γνωστής ως 'γλώσσα συ-στοίχισης' όπου, οι γενικοί όροι της φυσικής επιστήμης ερμηνεύονται με τη μέθοδο των συντεταγμένων. Έτσι, σύμφωνα με την εν λόγω μέθοδο, την πρόταση 'το a είναι βαρύτερο από το b τη χρονική στιγμή t' [όπου a και b αντικείμενα] θα παριστάνει η έκφραση (A):

$B(K_1(t), K_2(t))$, όπου $K_1(t)$ και $K_2(t)$ είναι σύνολα συντεταγμένων τα οποία αντιστοιχούν στα a και b τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή 't'.³⁸⁸ Οι εκφράσεις στη γλώσσα αυτή, όμως, αν και αναπαρίστανται με καθαρά συντακτικό τρόπο, δεν αποτελούνται αποκλειστικά από λογικούς όρους.³⁸⁹

Ο Quine ούτως ή άλλως διαφωνεί με την Αρχή της Ανοχής επί της ουσίας, επειδή το συμπέρασμα το οποίο εξ αυτής, κατά την άποψή του, έπεται, είναι ότι η Λογική και τα μαθηματικά είναι αληθή μέσω γλωσσικής σύμβασης.³⁹⁰ Κατά τη γνώμη του, μια πιο ισχυρή θεωρία περί λογικής σύνταξης η οποία θα χαρακτήριζε τη Λογική και τα μαθηματικά ως το μεγαλύτερο τμήμα της επιστήμης όπου μέσα σε αυτό η διχοτομία αληθές-ψευδές θα μπορούσε να παραχθεί με συντακτικό τρόπο, θα ήταν περισσότερο κατανοητή και ενδιαφέρουσα.

Πώς μπορεί να αποδείξει κανείς, όμως, ότι μια τέτοια θεωρία είναι σωστή; Ο Quine, θεωρώντας ότι οι επιπτώσεις του θεωρήματος Μη-πληρότητας επιβεβαιώνουν την ανεπάρκεια όσον αφορά στον ορισμό μιας συντακτικής έννοιας αλήθειας [και κατά μείζονα λόγω μιας συντακτικής έννοιας αναλυτικότητας] τόσο για την L-I όσο και για την L-II, απαντάει αρνητικά. Ακόμα και στην περίπτωση όπου δεχόμαστε ότι το εγχείρημα του Carnap περιορίζεται στον συντακτικό ορισμό της μαθηματικής αλήθειας των προτάσεων [και όχι της αλήθειας], το αποτέλεσμα, κατά τον Quine, είναι μη-εγκυστικό αφού περιορίζεται στο λογικό και μαθηματικό λεξιλόγιο.

Ο Quine πηγαίνει ακόμα πιο πέρα στην αμφισβήτηση της δυνατότητας διάκρισης των λογικών αληθειών από τις συνθετικές, ως αναλυτικών προτάσεων, υποστηρίζοντας ότι:

ακόμα και αν οι λογικές αλήθειες μπορούσαν να καθοριστούν με συντακτικούς όρους, αυτό δεν θα έδειχνε ότι θεμελιώνονται στη γλώσσα (1954, 126).

Την θέση αυτή την υποστηρίζει ακόμα και για την περίπτωση που η λογική αλήθεια είναι σημασιολογική έννοια.³⁹¹ Ούτε στην περίπτωση αυτή έπεται ότι η λογική αλήθεια θεμελιώνεται στη γλώσσα αφού,

η γενική έννοια της αλήθειας είναι σημασιολογική παρά το ότι η αλήθεια γενικώς δεν είναι θεμελιωμένη καθαρά στη γλώσσα (1954, 126).

Κατά τον Quine, το να υποστηρίζει κανείς την εν λόγω εξάρτηση, όπως ο Carnap, σημαίνει ότι θεωρεί πως η αλήθεια σχετίζεται με συμβάσεις, δόγματα και νοήματα. Η

συσχέτιση αυτή εξαρτάται, κατά την άποψή του, από την ιδέα ότι υπάρχει αναλογία μεταξύ των προτεινόμενων ως τυποποιημένων γλωσσών και της φυσικής γλώσσας, έτσι ώστε μια έννοια οριζόμενη στις τυποποιημένες γλώσσες, να θεωρείται ότι ορίζεται και στη φυσική. Ο Carnap, κατά τον Quine, προκειμένου να ορίσει την έννοια της αλήθειας [μέσω της αληθούς-αναλυτικής πρότασης] υποστηρίζει την ύπαρξη μιας τέτοιας αναλογίας,³⁹² την οποία ο ίδιος αμφισβητεί. Κατά την άποψή του, προκειμένου να ερμηνεύσει ο Carnap τις τυποποιημένες γλώσσες L-I και L-II εισάγει κανόνες, οι οποίοι, όμως, ενώ εισάγονται στην φυσική γλώσσα αφορούν στην τυποποιημένη. Έτσι δημιουργείται σφάλμα λόγω σύγχυσης των επιπέδων των δύο γλωσσών.³⁹³

Αναλυτικότερα, το επιχείρημά του είναι το εξής: ως νέα επινόηση, κάθε τυποποιημένη γλώσσα πρέπει να εξηγηθεί. Και η εξήγηση θα συνίσταται στο τι έχουμε αποκαλέσει στη δική μας γλώσσα τη φυσική, ως κανόνες σχηματισμού και μετασχηματισμού. Αυτοί οι κανόνες ισχύουν βάσει αυθαίρετων εντολών, με την προϋπόθεση ότι μας δίνουν τη δυνατότητα να αντιστοιχίσουμε σε κάθε μια πρόταση της τεχνητής [τυποποιημένης] γλώσσας, μια πρόταση της φυσικής γλώσσας με την ίδια τιμή αληθείας. Από αυτούς *δεν έπεται*, κατά την άποψή του, ότι μπορούμε να απαιτήσουμε την επιβολή ορίου μεταξύ των αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων ή μεταξύ λογικής και γεγονότος.

Μπορούμε καλώς να συμφωνήσουμε να επεκτείνουμε τις δικές μας λέξεις ‘αναλυτικό’ ή ‘λογικά αληθές’ για προτάσεις που αφορούν στην τυποποιημένη γλώσσα... αλλά αυτό δεν είναι παρά μια συμφωνία (1954, 127).

Μια επιπλέον ένσταση όσον αφορά στην προσπάθεια καθορισμού της λογικής αλήθειας μέσω της γλώσσας – ένσταση η οποία αφορά στην απόπειρα ταύτισης της έννοιας της λογικής αλήθειας με την έννοια της αναλυτικότητας – είναι ότι πρόκειται για μια τεχνική διαδικασία η οποία έχει εκτασιακό χαρακτήρα, εκ του οποίου *δεν προκύπτει καμία επιστημολογική συνέπεια η οποία να αφορά στο πού θεμελιώνεται η λογική αλήθεια.*

η διάκριση καθαυτή και όχι κάποια επιστημολογική ερώτηση που την αφορά, είναι αυτό το οποίο αμφισβητείται (1954, 130).

Αρνητικά σχολιάζει ο Quine και το εγχείρημα του Carnap³⁹⁴ που αφορά στην προσπάθειά του, από το σύνολο των εκφράσεων μιας γλώσσας να διακρίνει αυτές που μπορούν να θεωρηθούν ως ‘Αξιώματα Νοήματος’, με στόχο να καθορίσει ποιες από τις προτάσεις της γλώσσας θα θεωρούμε ως αναλυτικές. Κατά την άποψή του, ο Carnap το επιτυγχάνει απλά προσαρτώντας σε κάποιες από τις εκφράσεις της γλώσσας τον τίτλο: ‘Αξίωμα Νοήματος’. Η έννοια αυτή κατά τη γνώμη του επίσης είναι ασαφής και αδύναμη, αφού ο Carnap φαίνεται ότι δεν έχει λάβει υπ’ όψιν του

- i) πόσο λάθος μπορεί να αξιολογηθεί μια σύμβαση όταν εφαρμόζεται σε μια τεχνητή γλώσσα,
- ii) ότι ενώ μπορούμε να δεχτούμε την ισχύ ενός αξιώματος στη βάση κάποιας εντολής, δεν μπορούμε να δεχτούμε ότι από αυτό έπεται ότι το αξίωμα είναι αληθές στη βάση εντολής,
- iii) ότι υπερεκτιμάει την άποψη που έχουμε ότι τα αξιώματα και οι ορισμοί έχουν φύση διακριτή,
- iv) πόσο λάθος μπορεί να αξιολογηθεί η διαδικασία αποδοχής ενός αξιώματος ή ενός ορισμού η οποία προκύπτει εκ της αποδοχής ενός φυσικού νόμου.³⁹⁵ Στην τελευταία αυτή περίπτωση, η πιθανόν λάθος αξιολόγηση αφορά α) στην αποτυχία της εκτίμησης ότι η διαδικασία αποδοχής ενός αξιώματος ή ενός ορισμού αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα μιας επιστημονικής υπόθεσης και β) στην αποτυχία της εκτίμησης ότι η διαδικασία αποδοχής ενός αξιώματος ή ενός ορισμού αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα μάλλον ενός περιστασιακού γεγονότος, παρά μιας θεσπιζόμενης αλήθειας (1954, 130-1).

Ο Quine πιστεύει, όπως έχουμε αναφέρει, ότι το σύνολο των αναλυτικών προτάσεων δεν είναι αποφασίσιμο. Υποστηρίζει δηλαδή, ότι δεν έχουμε τρόπο να το επιλέξουμε από το σύνολο των προτάσεων της γλώσσας. *Δέχεται, όμως, ότι κάποιες εκ των προτάσεων της γλώσσας, οι ταυτολογίες για παράδειγμα, είναι αναλυτικές, παρά το ότι δεν είναι πάντα εφικτό να αποδειχθεί η αναλυτικότητά τους.* Στο ερώτημα, αν είναι εφικτό να εφαρμόσει κανείς για την έννοια της αναλυτικότητας τη μέθοδο την οποία εφάρμοσε ο Tarski³⁹⁶ για την έννοια της λογικής αλήθειας, ο Quine απαντάει αρνητικά, γιατί ‘η περίπτωση είναι πολύ διαφορετική’:

Άπαξ και το λογικό λεξιλόγιο είναι δεδομένο, διαθέτουμε ένα μέσον σαφούς εντοπισμού των τύπων της λογικής αλήθειας, μέσα στο γένος των αληθειών. Στο ενδιάμεσο γένος, όμως, της αναλυτικότητας δεν μπορεί να εφαρμοστεί κάτι ανάλογο διότι αυτό δεν αποτελείται από αλήθειες οι οποίες περιέχουν

μόνο το συγκεκριμένο [κλασσικά αποδεκτό] λογικό λεξιλόγιο [...] ούτε έχουμε στη διάθεσή μας μια τόσο αυστηρά οργανωμένη καθολική γλώσσα για να προβληματιστούμε επί του θέματος (1954, 130).

Όσο για την τυποποιημένη γλώσσα στην οποία εφαρμόζει τη μέθοδο της L.S.L. ο Carnap, τη χαρακτηρίζει ως, ‘ερμηνευτικά επιλεγέν δείγμα [γλώσσας] περιορισμένης εμβέλειας’³⁹⁷ αμφισβητώντας τη δυνατότητα επιβολής κριτηρίου συνωνυμίας, ακόμα και στην περίπτωση αυτή (1954, 130). Έτσι ο Quine αμφισβητεί:

- i) τη διάκριση που κάνει ο Carnap μεταξύ P-κανόνων και L-κανόνων (Carnap 1934)
- ii) την ύπαρξη των ‘αξιωμάτων νοήματος’ (Carnap 1952),
- iii) στην περίπτωση όπου υφίστανται αξιώματα νοήματος, αμφισβητεί το κατά πόσο αυτά έχουν το ιδιαίτερο αυτό χαρακτηριστικό που απαιτείται ώστε να θεωρηθούν ως η κατάλληλη βάση αναγωγής.

Σε αντίθεση με τον Carnap για τον οποίο, η έννοια της αναλυτικότητας δύναται να οριστεί μόνον ως ‘αλήθεια μέσω συνωνυμίας και λογικής, [...]’ άρα ‘ως αλήθεια μέσω γλώσσας και λογικής’ και κατά συνέπεια ‘ως λογική αλήθεια εφόσον το ‘γλωσσικό δόγμα’ περί της λογικής αλήθειας είναι σωστό’, ο Quine υποστηρίζει ότι η λογική αλήθεια δεν μπορεί να εκφραστεί μέσω του ‘γλωσσικού δόγματος’ που προτείνει ο Carnap, διότι:

- α) ο λογικός χώρος είναι ευρύτερος από αυτόν της Στοιχειώδους Λογικής
- β) ο λογικός χώρος εμπεριέχει και το στοιχείο ‘ε’ και ως εκ τούτου χάνεται ο προφανής χαρακτήρας της Στοιχειώδους Λογικής,
- γ) ακόμα και αν υπήρχε ταύτιση μεταξύ λογικού χώρου και χώρου της Στοιχειώδους Λογικής, πάλι αυτό δεν παρέχει τη βεβαιότητα που απαιτείται, γιατί ούτε η Στοιχειώδης Λογική δεν είναι προφανής,
- δ) παρά το γεγονός ότι αναγνωρίζουμε ότι υπάρχει αυτό το ιδιαίτερο status των λογικών αληθειών, δεν ξέρουμε σε τι συνίσταται. *Ως εκ τούτων, το ότι οι λογικές αλήθειες είναι αλήθειες μόνο με βάση τη γλώσσα, μπορεί να αμφισβητηθεί.*

6.4. Η μη-αναθεωρησιμότητα δεν στηρίζει την αναλυτικότητα.

Σύμφωνα με την επαληθευτική θεωρία του νοήματος, το νόημα μιας πρότασης είναι η μέθοδος της εμπειρικής της επαλήθευσης ή διάψευσής της. Αυτό σημαίνει ότι δύο προτάσεις είναι γνωστικά συνώνυμες αν και μόνον αν είναι όμοιες από την άποψη της μεθόδου εμπειρικής επαλήθευσης ή διάψευσης.

Αν λοιπόν δεχθούμε ότι η επαληθευτική θεωρία είναι επαρκής εξήγηση της συνωνυμίας, τότε θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι σώζουμε την αναλυτικότητα, [αρκεί να ελέγξουμε] ποια είναι η φύση της σχέσης μεταξύ μιας πρότασης, και των εμπειριών που συνεισφέρουν στην επαλήθευση ή στη διάψευσή της (1951, 90);

Ο Quine, όπως είπαμε, αρνείται την ύπαρξη προνομιακής αναγωγικής εμπειρικής βάσης στην οποία να μπορεί να μεταφραστεί κάθε πρόταση με πλήρες νόημα.³⁹⁸ Υπερασπίζεται τη θέση ότι το πρόβλημα στη διάκριση μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών προτάσεων δεν οφείλεται στην ασάφεια του νοήματος κάποιων λέξεων αλλά είναι πρόβλημα εγγενές³⁹⁹ της ίδιας της έννοιας της αναλυτικότητας.

Οι προτάσεις μας για τον εξωτερικό κόσμο αντιμετωπίζουν το δικαστήριο της αισθητικής εμπειρίας όχι ατομικά αλλά συνολικά (1951, 94).

Τι νόημα μπορεί να έχει, επομένως, μια διάκριση μεταξύ αναλυτικού και συνθετικού; *Εφόσον δεν υφίσταται εμπειρικός τρόπος διάκρισης μεταξύ αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων, κανένας τρόπος διάκρισης μεταξύ αυτών των προτάσεων δεν υφίσταται.* Αν λοιπόν δεχθούμε ότι η επαληθευτική θεωρία είναι επαρκής εξήγηση της συνωνυμίας, τότε πάλι δεν μπορούμε να δικαιολογήσουμε την αναλυτικότητα, διότι *δεν μπορούμε να την αναγάγουμε στην προνομιακή εμπειρική βάση, την οποία μέσω της επαληθευτικής θεωρίας αποδεχόμαστε.*

Η απόρριψη της διάκρισης αναλυτικού-συνθετικού, οδηγεί τον Quine στην απόρριψη της διάκρισης μεταξύ αναγκαίου – συμπτωματικού, και στη συνέχεια στην απόρριψη της διάκρισης a priori - a posteriori. Κάθε a priori αρχή όμως θεωρείται μη-αναθεωρήσιμη. Επομένως, απορρίπτοντας ο Quine το a priori⁴⁰⁰, απορρίπτει γενικά την ύπαρξη μη-αναθεωρήσιμων αρχών. Αυτό σημαίνει ότι έστω και αν υποθέσουμε

ότι υπάρχουν κάποιες αρχές που έχουν κάποιο διακριτικό γνώρισμα ώστε να μπορούν να χαρακτηριστούν ως αναλυτικές [αναλυτικές₁ είτε αναλυτικές₀], αυτή η αναλυτικότητα δεν μπορεί να είναι μη αναθεωρήσιμη. Έτσι αποστειρεί την έννοια της αναλυτικότητας και από το δεύτερο στήριγμά της, την μη-αναθεωρησιμότητα.

6.5 Οι πρώτες συζητήσεις γύρω από τη διαμάχη Carnap – Quine, για το ζήτημα της αναλυτικότητας.

Η αμφισβήτηση της δυνατότητας διάκρισης των προτάσεων σε αναλυτικές και συνθετικές καθώς και η επί της ουσίας αμφισβήτηση της έννοιας της αναλυτικότητας από τον Quine κρίνεται ως ιδέα ρηξικέλευθη στο φιλοσοφικό χώρο. Με δεδομένο το ότι η μέθοδος της *L.S.L.* δεν εκτιμήθηκε ως επιτυχής ως προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, το φιλοσοφικό κλίμα το οποίο κατ' αρχήν διαμορφώνουν οι ανακοινώσεις του Quine συνίσταται όχι μόνον σε κλίμα αποδοχής, αλλά και σε κλίμα ενίσχυσης των θέσεών του. Επιλεκτικά παρουσιάζουμε τις θέσεις του Morton G. White, έτσι όπως αυτή εκτίθεται στο άρθρο: 'The Analytic and the Synthetic: an Untenable Dualism' ([1949] 1996), και για ιστορικούς λόγους. Το συγκεκριμένο άρθρο είναι αυτό το οποίο πρώτο κοινοποιεί τις θέσεις του Quine, πριν και από τον ίδιο τον Quine.

6.5. 1. Morton G. White

Ο Morton G. White υπεραμύνεται, όπως είπαμε, της επιχειρηματολογίας του Quine. Τη διάκριση αναλυτικού – συνθετικού τη θεωρεί άκρως ανυπόστατη και τη θέση του Quine στα 'Δύο δόγματα του εμπειρισμού' ως επανάσταση κατά του δυϊσμού (1949, 322). Στην ουσία, η αμφισβήτηση την οποία εκφράζει ο White στην εν λόγω διάκριση, αφορά στην κατά Quine 'αναλυτικότητα₁' και θίγει,

- α) την έννοια της συνωνυμίας,
- β) το ζήτημα του καθορισμού κριτηρίου διαχωρισμού των κατηγορημάτων σε αυτά που είναι συστατικά στοιχεία μιας έννοιας και σε αυτά που δεν είναι.

Όσον αφορά στο πρώτο ζήτημα, ο White δηλώνει (1949, 329-30) ότι έχει εξίσου την ίδια δυσκολία με τον Quine στην κατανόηση της έννοιας 'συνώνυμο', τόσο σε κάθε περίπτωση συνωνυμίας υπό καθορισμένες συνθήκες, όπως για

παράδειγμα, της συνωνυμίας στο πλαίσιο μιας τυποποιημένης γλώσσας, όσο και στην περίπτωση της φυσικής γλώσσας, για τους εξής λόγους:

- i) επειδή ακόμα και αν δεχτεί κανείς ότι η συνωνυμία μπορεί να στηριχτεί στην συνεκτατικότητα, μέχρι σήμερα δεν έχει παρουσιαστεί ούτε ένα παράδειγμα εκτασιακού ισοδυνάμου το οποίο να είναι πιο κατανοητό από τη λέξη ‘συνώνυμο’,
- ii) επειδή επιπλέον της συμπεριφοριστικής διάστασης την οποία δίνει ο Quine στο κριτήριο περί συνωνυμίας, ο ίδιος το θεωρεί και γνωσιολογικό,
- iii) επειδή θεωρεί ότι η φυσική γλώσσα δεν είναι δυνατόν να ερευνηθεί ως προς τους κανόνες της.

Ο White δηλώνει ότι θα ήταν ικανοποιημένος μόνον στην περίπτωση που θα βρισκόταν κάποιος όρος συνεκτατικός με τον όρο ‘συνώνυμο’ ώστε με αυτόν ως βάση, ακόμα και εργαλειακά, να γινόταν εφικτή η διάκριση μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών προτάσεων. Ως αντικείμενο διερεύνησης, όμως, θέτει την φυσική γλώσσα, όπου και εξαντλεί την επιχειρηματολογία του.

Πιο συγκεκριμένα υποστηρίζει τα εξής: για να εντάξουμε ως αληθή ή ψευδή την πρόταση, ‘κάθε άνθρωπος είναι έλλογο όν’ είναι αναλυτική πρόταση’ (1949, 320), τότε θα πρέπει να εφαρμόσουμε εμπειρική έρευνα στη χρήση της γλώσσας, η οποία να αφορά στο αν η λέξη ‘άνθρωπος’ είναι συνώνυμη με τη λέξη ‘έλλογο όν’.⁴⁰¹ Η έρευνα όμως αυτή θα αφορά στη φυσική γλώσσα η οποία διαφέρει από την τυποποιημένη γλώσσα, που είναι κατασκεύασμα των Λογικών.⁴⁰²

Το κατά πόσο στη φυσική γλώσσα θα ισχύουν οι κανόνες ορισμού της τυποποιημένης, είναι ζήτημα απόφασης. Το να καταγράψει κανείς, όμως, το σύνολο των κανόνων που διέπουν τη φυσική γλώσσα είναι σχεδόν αδύνατον, διότι η φυσική γλώσσα δεν διαθέτει ‘βιβλίο κανόνων’ (1949, 321). Επίσης, κατά την άποψή του, κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι μία συγκεκριμένη τυποποιημένη γλώσσα αποτελεί τη μοναδική λογική κατασκευή της φυσικής γλώσσας, γιατί κανείς μέχρι τώρα δεν έχει κατορθώσει να παρουσιάσει κάποιο κριτήριο που να αφορά στη συνωνυμία. Ακόμα και αν υποθεθεί ότι η έννοια ‘αναλυτικό στην L’ είναι ικανοποιητικά κατανοητή, η έννοια ‘αναλυτικό στη φυσική γλώσσα’ δεν είναι. Έτσι, υποστηρίζει ότι η κατανόηση της αναλυτικότητας στις τυποποιημένες γλώσσες δεν λύνει το πρόβλημα της αναλυτικότητας. Υποστηρίζει επιπλέον ότι ακόμα και στην περίπτωση που κάποιος αρνείται τη διαφορά μεταξύ των εννοιών ‘αναλυτικό σε τυποποιημένη γλώσσα’ και ‘αναλυτικό στη φυσική γλώσσα’, δεν θα πρέπει να χρησιμοποιεί τον όρο, παρά μόνο για τις τεχνητές γλώσσες. Γιατί η φυσική γλώσσα

δεν περιέχει αφ' εαυτής το κριτήριο αναλυτικότητας με το οποίο εφοδιάσαμε την τεχνητή, και δεν μπορεί κανείς κάνοντας χρήση της φυσικής γλώσσας να χρησιμοποιεί κανόνες ως εάν να ανήκαν σε αυτή, αφού έτσι το πρόβλημα της διάκρισης μεταλλάσσεται σε πρόβλημα αντι-γεγονικών υποθετικών προτάσεων (1949, 322-3 / 1949, 328).

Το πώς εμπλέκεται η δυσκολία ανεύρεσης κριτηρίου διαχωρισμού των κατηγορημάτων σε αυτά που είναι συστατικά στοιχεία μιας έννοιας και σε αυτά που δεν είναι, στο ζήτημα της αναλυτικότητας, επιθυμεί να εξηγήσει ο White μέσα από το εξής παράδειγμα: ας υποθέσουμε, λει, ότι έχουμε τις προτάσεις,

(A): 'κάθε άνθρωπος είναι έλλογο όν' και 'κάθε αδελφός είναι αρσενικό αδέρφι'

και τις προτάσεις,

(B): 'κάθε άνθρωπος είναι άπτερο δίποδο' και 'κάθε αλεπού είναι πονηρή'.

Είναι σύνηθες οι (A) να χαρακτηρίζονται ως 'αναλυτικές' ενώ οι (B) ως αληθείς συνθετικές. Παρατηρούμε ότι το κατηγορημα 'άνθρωπος', σχηματίζει *αναλυτική* φράση με το κατηγορημα 'έλλογο όν' και *συνθετική* με το κατηγορημα 'άπτερο δίποδο'. Το ερώτημα που τίθεται σε αυτή την περίπτωση είναι, *ποιο είναι το κριτήριο σύμφωνα με το οποίο το κατηγορημα 'έλλογο όν' θεωρείται συστατικό της έννοιας άνθρωπος, ενώ το κατηγορημα 'άπτερο δίποδο' όχι.*

Ο White στρέφει την κριτική του τόσο κατά της λύσης που προτείνει στο πρόβλημα ο ίδιος ο Carnap στο έργο του, *Meaning and Necessity*,⁴⁰³ όσο και στα εξής δύο μη-εντασιακά κριτήρια τα οποία εφαρμόζονται από τους φιλοσόφους οι οποίοι αποδέχονται την διάκριση των κατηγορημάτων σε συστατικά μιας έννοιας και σε μη-συστατικά (1949, 324).

Το πρώτο κριτήριο αφορά στον ορισμό (1) τον οποίο αναφέραμε στα δύο δόγματα: 'η P είναι αναλυτική αν η $\neg P$ είναι αντιφατική' (1951, 64). Ο White παρατηρεί ότι αν επιχειρήσουμε να εκφράσουμε την άρνησή της 'P' αν P: 'κάθε άνθρωπος είναι έλλογο όν', θα προκύψει η φράση: 'δεν υπάρχει περίπτωση όλοι οι άνθρωποι να είναι έλλογα όντα', η οποία, όμως, δεν συνιστά αντίφαση. Ακόμα και

στην περίπτωση που τη μετασχηματίζουμε στη: 'κάποιοι άνθρωποι δεν είναι έλλογα όντα', πάλι δεν προκύπτει αντίφαση συντακτικής μορφής.

Ως λύση ο White προτείνει να θεωρήσουμε ότι η αντίφαση συνίσταται στην 'ποιότητα ενόχλησης' (p.326) που μπορεί να προκαλεί η σημασία της άρνησης της πρότασης και όχι το συντακτικό της. Έτσι, *ο χαρακτηρισμός μιας πρότασης ως αναλυτικής μεταφέρεται στη βάση της ενόχλησης που προκαλεί η άρνησή της.*

Η έννοια 'αναλυτικό' είναι στην κορυφή μιας κλίμακας στην οποία την κατώτερη θέση την έχει η έννοια 'συνθετικό'.

Ο White αποκαλεί αυτό το κριτήριο διάκρισης, 'βαθμωτό πραγματισμό' (gradualistic pragmatism) (1949, 326).⁴⁰⁴

Το δεύτερο μη-εντασιακό κριτήριο αναλυτικότητας για την εν λόγω πρόταση υποστηρίζει ότι η 'P' είναι αναλυτική γιατί, 'αν μας παρουσιαζόταν κάτι, το οποίο δεν είναι έλλογο ον, δεν θα το αποκαλούσαμε άνθρωπο'.⁴⁰⁵ Ο White παρατηρεί ότι αν εφαρμόσουμε το ίδιο κριτήριο στην πρόταση: 'κάθε άνθρωπος είναι άπτερο δίποδο' η οποία δεν είναι αναλυτική, θα καταλήγαμε στο ότι 'αν μας παρουσιαζόταν κάτι, το οποίο δεν ήταν δίποδο ή δεν είναι άπτερο, δεν θα το αποκαλούσαμε άνθρωπο'. Στην πρόταση αυτή, όμως, τα κατηγορήματα 'δίποδο' και 'άπτερο' φαίνονται να είναι συστατικά κατηγορήματα της λέξης 'άνθρωπος', ενώ δεν είναι. Επομένως, το κριτήριο αυτό δεν οδηγεί σε ασφαλή αποτελέσματα (p.326). Και εδώ ο White αντιπροτείνει ένα κριτήριο το οποίο καθιστά τη διάκριση 'ζήτημα βαθμού' (p.327) και συνίσταται στην εξής ερώτηση: 'δεν αισθάνεται κανείς μεγαλύτερη σιγουριά αν συμπεράνει ότι κάτι δεν είναι άνθρωπος από το ότι δεν είναι έλλογο ον, παρά από το ότι δεν είναι άπτερο δίποδο';

Το γενικό κλίμα υπέρ των επαναστατικών, για τη φιλοσοφία, θέσεων του Quine το οποίο διαμορφώνεται από την κριτική την οποία ο ίδιος ασκεί στην έννοια της αναλυτικότητας, αρχίζει να αμφισβητείται σύντομα από φιλοσόφους οι οποίοι, ναι μεν δεν έχουν πειστεί από την επιχειρηματολογία του Carnap ως προς την επίτευξη του στόχου της διάκρισης των προτάσεων σε αναλυτικές και συνθετικές, *βρίσκουν όμως την φιλοσοφική πρόταση του Quine εξ ίσου, αν όχι περισσότερο ευάλωτη.* Στο πνεύμα αυτό απαντούν στον 'Quine 1951' και στον White, ο Benson Mates με το

άρθρο ‘Analytic Sentences’ ([1950]1996), και ο R. M. Martin με το άρθρο ‘On ‘Analytic’ (1952).

6.5. 2. Benson Mates

Ο Benson Mates παρατηρεί κατ’ αρχήν ότι ενώ ο White όχι μόνο υπερασπίζεται τις θέσεις του Quine αλλά και επαυξάνει όσον αφορά στις απαιτήσεις του, αφού αναζητεί μια έκφραση η οποία να έχει την ίδια έκταση με την έννοια ‘αναλυτικό’, θεωρώντας παράλληλα ως δεδομένο ότι οι έννοιες – και το κριτήριο – που θα χρησιμοποιηθούν θα είναι πιο σαφείς από την έννοια ‘αναλυτικό’, όμως

i) δεν δείχνει να επιθυμεί τον ορισμό της έννοιας ‘αναλυτικό’ όπως ο Quine αλλά αρκείται στην εύρεση ενός κριτηρίου διαχωρισμού των προτάσεων σε αναλυτικές και συνθετικές και

ii) η λύση την οποία τελικώς προτείνει στο ζήτημα αυτό είναι κατά πολύ μετριοπαθέστερη από αυτήν που επιζητεί ο Quine (1949, 527).

Κατ’ αρχήν ο Mates διαφωνεί με την άποψη ότι επειδή για την ένταξη της πρότασης: ‘κάθε άνθρωπος είναι έλλογο όν’ στις αναλυτικές προτάσεις θα πρέπει να εφαρμόσουμε εμπειρική έρευνα στη χρήση της γλώσσας, η αναλυτικότητα της εν λόγω πρότασης τίθεται υπό αμφισβήτηση (White 1996 [1949], 320). Κατά την άποψή του, η πρόταση ‘κάθε άνθρωπος είναι έλλογο όν’ μπορεί τόσο να αμφισβητηθεί για την αναλυτικότητά της εξ αιτίας της εμπειρικής έρευνας που θα πρέπει να εφαρμοστεί στη χρήση της γλώσσας, όσο μπορεί να αμφισβητηθεί και η ‘ $238 \times 426 = 101388$ ’ επειδή για να την επαληθεύσουμε χρησιμοποιούμε υπολογιστική μηχανή. Το πρώτο σημείο ένστασης, λοιπόν, του Mates ως προς την επιχειρηματολογία του White αφορά τόσο στον ρόλο της εμπειρικής έρευνας στην ένταξη κάποιων προτάσεων στο χώρο των αναλυτικών, εκ της οποίας έπεται μια τοποθέτηση μετριοπαθής στο πρόβλημα της διάκρισης, το οποίο έτσι ανάγεται σε ζήτημα χρήσης μιας έννοιας μέσα στη γλώσσα, όσο και στο συμπέρασμα στο οποίο αυτός οδηγείται, ότι δηλαδή, ‘[το κριτήριο] καθιστά τη διάκριση ζήτημα βαθμού’,⁴⁰⁶ θέση η οποία καταστρέφει κατά πολύ την επιχειρηματολογία του White, χωρίς να καθιστά το πρόβλημα της διάκρισης απλούστερο (Mates 1996[1950], 527).

Ένα δεύτερο σημείο ένστασης αφορά στο σχόλιο του White ως προς την κατανόηση των όρων ‘αναλυτικό’ και ‘συνώνυμο’. Συγκεκριμένα ο White αναφέρει το εξής:

πολλοί που νομίζουν ότι τους κατανοούν, στην πραγματικότητα δεν τους κατανοούν ούτε εκείνοι (White 1996 [1949], 319).

Το να μην κατανοεί κανείς τον όρο αναλυτικό, σχολιάζει ο Mates, σημαίνει, ή ότι έχει πρόβλημα με την αναφορά της έννοιας ή ότι έχει πρόβλημα με τη σημασία της ή ότι έχει πρόβλημα και με τα δύο.⁴⁰⁷ Η πρώτη περίπτωση αφορά σε λογικές αλήθειες όπως, για παράδειγμα, είναι η επιμεριστική ιδιότητα. Ενώ όλοι αποδέχονται τη σημασία της, κάποιιοι αμφιβάλουν για το κατά πόσο μπορεί να υπάρχει ως αντικείμενο η αναλυτική πρόταση που την εκφράζει. Η δεύτερη περίπτωση αφορά σε κάποιους που αντιτίθενται στη διάκριση, όχι γιατί αυτοί δεν είναι το ίδιο επαρκείς με οποιονδήποτε άλλον στο να αποφασίσουν πού να εντάξουν την κάθε πρόταση, αλλά γιατί έχουν δυσκολία με την έννοια ‘αναλυτικό’ (Mates 1996[1950], 528). Σε αυτή τη δεύτερη περίπτωση ο Mates κατατάσσει τους Quine και White οι οποίοι, όπως δηλώνουν, έχουν δυσκολίες με τις ερμηνείες που κατά καιρούς έχουν δοθεί όσον αφορά τόσο στο νόημα γενικά της αναλυτικότητας, όσο και στην έκταση της αναφοράς της, ειδικά σε αυτής που ο Quine αποκαλεί ‘αναλυτικότητα₁’. Στην επιχειρηματολογία που αναπτύσσουν και στην οποία έχουμε λεπτομερώς αναφερθεί, ο Mates κάνει τις εξής επισημάνσεις (Mates 1996[1950], 528-9).

Η πρώτη επισημάνση αφορά στην κυκλικότητα. Παρατηρεί ότι *η κυκλικότητα δεν είναι πάντοτε φαύλη*. Για την κατανόηση ενός όρου δεν απαιτούμε πάντοτε την συγκρότηση κάποιου ορισμού από άλλους όρους οι οποίοι μας είναι πλήρως κατανοητοί. Το ενδιαφέρον είναι ότι *πολλές φορές κυκλικοί ορισμοί αποβαίνουν πολύ αποτελεσματικοί στην επίτευξη κατανόησης*. Έτσι, κατά την άποψή του, ακόμα και στην περίπτωση που κάποιιοι από τους ορισμούς, που κατά την φιλοσοφική πορεία της έννοιας ‘αναλυτικό’ έχουν διατυπωθεί, είναι κυκλικοί – θέση την οποία ο ίδιος δεν ασπάζεται – i) αυτό δεν σημαίνει ότι δεν συντελούν στην καλύτερη κατανόηση της εν λόγω έννοιας, ii) οι ορισμοί αυτοί θέτουν ενδιαφέρουσες σημασιολογικές σχέσεις μεταξύ των όρων που υπάρχουν στους ορισμούς και αυτή η πληροφορία έχει αξία καθαυτή.

Η δεύτερη επισήμανση αφορά στο ότι *μπορεί κανείς να κατανοεί ένα κατηγορημα χωρίς να είναι σε θέση να αποφασίσει αν μια συγκεκριμένη περίπτωση εμπίπτει σε αυτό*. Για παράδειγμα, αν κάποιος προβληματίζεται για το κατά πόσο η εικασία του Fermat είναι θεώρημα, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν κατανοεί τι είναι θεώρημα. Έτσι, ο προβληματισμός του Quine για το κατά πόσο η πρόταση ‘κάθε τι πράσινο έχει έκταση’ (1951,81) είναι αναλυτική, δεν οδηγεί λογικά, κατά τον Mates, κατ’ ανάγκην στο συμπέρασμα, ότι ο Quine δεν κατανοεί το κατηγορημα ‘αναλυτικό’.

Η τρίτη επισήμανση αφορά στις συνθήκες κάτω από τις οποίες ένας ορισμός θεωρείται κατάλληλος ή ικανοποιητικός. Και το ερώτημα που βαρύνει εν προκειμένω είναι, *αν υποθέσουμε ότι είμαστε τυχεροί και έχουμε στη διάθεσή μας έναν ορισμό, πώς θα αναγνωρίζαμε ότι αυτός είναι ο κατάλληλος*; Οι Quine και White, [εκτός από τις κλασσικές προϋποθέσεις που ισχύουν για έναν αποδεκτό ορισμό ενός κατηγορήματος, όπως για παράδειγμα να μην οδηγεί σε παράδοξα συμπεράσματα όσον αφορά στη χρήση του, ή να περιλαμβάνει λεξιλόγιο από τη φυσική γλώσσα χωρίς να γίνεται χρήση του όρου που θέλουμε να ορίσουμε], θέτουν, όπως επισημαίνει ο Mates, το εξής πρόσθετο ζητούμενο. Απαιτούν την καλύτερη κατανόηση των οριζόντων από αυτή των οριζομένων. Αυτό, όμως, πρακτικά σημαίνει το εξής: ότι οι Quine και White δεν είναι δυνατόν να κατανοήσουν τις έννοιες, ‘αναλυτικό’, ‘δυνατόν’, ‘αναγκαίο’, ‘αντιφατικό’, ‘συνώνυμο’, ‘ορισμός’, ‘νόημα’ και ‘σημασιολογικός κανόνας’ παρά μόνο στην περίπτωση που δοθεί ένας ορισμός για μια τουλάχιστον από τις έννοιες αυτής της ομάδας, ο οποίος να μην περιέχει καμία άλλη από τα μέλη της ομάδας. Αυτή η απαίτηση *υπερβαίνει*, κατά τον Mates, *τις συνήθεις πρακτικές που ακολουθούμε σε άλλους επιστημονικούς κλάδους* όπως, για παράδειγμα, στην φυσική επιστήμη και στην ηθική. *Ο Quine θέτει ψηλά τον πήχη!* Γιατί όπως υποστηρίζει, δεν πρόκειται να βρεθεί ορισμός τέτοιος που να ικανοποιεί αυτές τις προϋποθέσεις (Mates 1996[1950], 529-530). Τον ισχυρισμό του, ο Mates, τον στηρίζει ως εξής.

Ας υποθέσουμε ότι για την έννοια ‘αναλυτικό’ δίνεται ο εξής ορισμός.

(I) ‘Αναλυτικό = K’ ή ‘A=K’ [όπου ‘K’ κατηγορηματική έκφραση]

και ότι:

(II) ‘(ψ)(ψ αναλυτικό ανν K(ψ))’,

τότε η πρόταση ‘(ψ)(A(ψ) ανν K(ψ))’ είναι αναλυτική.

Με βάση το κριτήριο γνωστικής συνωνυμίας του Quine,⁴⁰⁸ συμπεραίνουμε ότι οι όροι 'Α' και 'Κ' είναι γνωστικά συνώνυμοι. Αφού οι όροι 'Α' και 'Κ' είναι γνωστικά συνώνυμοι, η έκφραση 'Α=Κ' θα είναι γνωστικά συνώνυμη⁴⁰⁹ με την:

(III) 'Α=Α'.

Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ο Mates είναι ότι στηριζόμενοι στις συγκεκριμένες αρχές, ποτέ δεν πρόκειται να βρούμε έναν ικανοποιητικό ορισμό για την έννοια 'αναλυτικό' ο οποίος να μην είναι γνωστικά συνώνυμος με τον (III). Επομένως οποιαδήποτε προσπάθεια να αποφύγει κανείς με αυτόν τον τρόπο την κυκλικότητα, είναι καταδικασμένη να αποτύχει (Mates 1996[1950], 530).

Η τέταρτη επισήμανση αφορά στην προσπάθεια του Carnap να κατανοήσει την αναλυτικότητα μέσα από τις τυποποιημένες γλώσσες. Ο Mates διαφωνεί στην απαξίωση της μεθόδου από τον Quine, και αρνείται το ότι η κυκλικότητα που εμφανίζεται σε αυτήν ισοδυναμεί με προσπάθεια να σηκώσουμε τον εαυτό μας από τα ίδια μας τα μαλλιά. Αντιθέτως δηλώνει τα εξής: η προσπάθειά μας στο πλαίσιο των τυποποιημένων γλωσσών δεν έγκειται στο να αποκτήσουμε εξ αρχής αντίληψη για διάφορους σημασιολογικούς όρους, αλλά στο να βελτιώσουμε την αντίληψη την οποία ήδη έχουμε. Και την έννοια 'αναλυτικό' την κατανοούμε ως ένα βαθμό για τους εξής λόγους:

α) στην πράξη είμαστε σε θέση να συμφωνούμε μεταξύ μας με επιτυχία και συνέπεια, για το αν μια δεδομένη πρόταση είναι αναλυτική ή όχι.

β) υπάρχει μια εμπειρικά ελέγξιμη διαφορά στη στάση μας όσον αφορά στα δύο είδη προτάσεων, η οποία συνίσταται στην αίσθηση που έχουμε για το ότι κάποιες αληθείς προτάσεις, όπως για παράδειγμα η '1+1=2', είναι αληθείς ανεξαρτήτως από το αν κάποια ή ποια ακριβώς εμπειρικά γεγονότα την επιβεβαιώνουν. Ακόμα και στην περίπτωση των γενικών νόμων της φύσης, αντιμετωπίζουμε πολύ μεγάλη δυσκολία στο να φανταστούμε συνθήκες κάτω από τις οποίες, αυτοί, να μην ισχύουν. Δεν έχουμε την προδιάθεση να εξαιρέσουμε μελλοντικά γεγονότα από την ισχύ των νόμων αυτών. Επίσης παρατηρούμε μια αξιοσημείωτη συμφωνία όσον αφορά στο ποιες προτάσεις προκαλούν αυτή τη στάση και ποιες όχι. Στις περιπτώσεις, δε, στις οποίες έχουμε κάποια ατομική διαφωνία, αυτό οφείλεται σε διαφορετική ερμηνεία των προτάσεων. Γι' αυτό και θεωρούμε κάποιες προτάσεις αληθείς 'εξ αιτίας του νοήματός τους'.

γ) Το ότι φαίνεται ότι ο όρος 'αναλυτικό' δεν είναι κατανοητός, μπορεί να οφείλεται στο ότι αν και κάποιος θεωρεί μια δεδομένη πρόταση ως αναλυτική, αποτυγχάνει στο

να το δείξει μέσα από τη συμμετοχή του σε κάποιο σχετικό με την έννοια ερωτηματολόγιο. (Mates 1996[1950], 531).

Η πέμπτη επισήμανση αφορά στην ύπαρξη ή όχι, δυνατότητας ορισμού των εν λόγω εννοιών, στο πλαίσιο της φυσικής γλώσσας. Η απάντηση του Mates είναι αρνητική, γιατί μια τέτοια απόπειρα οδηγεί σε παράδοξα.⁴¹⁰ Αντί αυτού ισχυρίζεται ότι υφίσταται η δυνατότητα να βρεθούν *πρακτικά κριτήρια* τέτοια ώστε να μπορεί να αποφασίσει κανείς αν κάποιες δεδομένες εκφράσεις στη φυσική γλώσσα έχουν τις ιδιότητες τις οποίες συνηθίζουμε να αποκαλούμε σημασιολογικές (Mates 1996[1950], 532).

Ο Mates υποστηρίζει ότι υπάρχει μια ‘δισαιθητική’ αντίληψη για την αναλυτικότητα και τη συνωνυμία (Mates 1996[1950], 532). Αποδέχεται παράλληλα, ότι οι δυσκολίες που έχουν παρουσιαστεί στο να τις ορίσουμε και στο να τις αποδώσουμε σε προτάσεις σε κάποιες οριακές περιπτώσεις, δείχνουν ακριβώς ότι πρόκειται για έννοιες ασαφείς. Γι’ αυτό και η στάση του απέναντι στο δύσκολο πρόβλημα της διάκρισης είναι *οπτιμιστική*. Θεωρεί ότι *σημαντική πρόοδος επιτυγχάνεται προς όφελος της φιλοσοφίας μέσω της ενασχόλησης με αυτές*, ακόμα και στο πλαίσιο μιας τυποποιημένης γλώσσας. Και αυτό ακριβώς επικροτεί και στο εγχείρημα του Carnap, όπου και θεωρεί ότι η πρόθεσή του είναι να προσεγγίσει την έννοια ‘αναλυτικό’ για τη φυσική γλώσσα, μέσω της έννοιας ‘αναλυτικό στην L’ στο πλαίσιο της τυποποιημένης ‘L’. Ο Mates εκτιμάει ότι *οι έννοιες ‘αναλυτικό’ και ‘αναλυτικό στην L’ δεν είναι για τον Carnap ξένες μεταξύ τους* και για το λόγο αυτό, για να δείξει δηλαδή την μεταξύ τους αντιστοιχία, σκοπίμως δεν χρησιμοποιεί κάποιο νέο συμβολισμό.⁴¹¹ Ο Mates εκτιμάει ότι όσο περισσότερο μια τυποποιημένη γλώσσα L προσομοιάζει ή συνολικά στη φυσική γλώσσα L ή σε κάποιο τμήμα της, τόσο επαρκέστερα η έκφραση ‘αναλυτικό στην L’ θα διασαφηνίζει την έννοια ‘αναλυτικό’ (Mates 1996[1950], 533).

6.5.3. R. M. Martin

Στο ίδιο κλίμα της αμφισβήτησης των επιχειρημάτων του Quine κινείται και η κριτική του Martin, ο οποίος όμως, στοχεύει περισσότερο στο να δείξει ότι ο Quine [και ο White] *επικαλείται φιλοσοφικούς στόχους τους οποίους ο Carnap ουδέποτε υιοθέτησε*. Έτσι, σκοπός του Martin στο άρθρο ‘On ‘Analytic’ (1996[1952]) είναι, όχι

να υπερασπιστεί τη διάκριση μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών προτάσεων την οποία υποστηρίζει ο Carnap, αλλά να δείξει ότι οι *Quine* και *White* δεν έχουν κάτι ουσιαστικό να αντιτείνουν σε αυτή. Γι' αυτό και δεν φαίνεται να καταφέρονται τόσο εναντίον της διάκρισης που κάνει ο Carnap, όσο εναντίον των απόψεων κάποιων φιλοσόφων της 'φυσικής γλώσσας', αφού και ο ίδιος ο Carnap τονίζει ότι η μέθοδός του αφορά αποκλειστικά τα τυποποιημένα γλωσσικά συστήματα.⁴¹² Υπεραμυνόμενος της ιδέας του εγχειρήματος του Carnap, ο Martin υποστηρίζει, ότι ορθώς η έννοια η οποία πρέπει να μας απασχολεί είναι η 'αναλυτικό στην L' και όχι η 'αναλυτικό' αφού η συζήτηση περί αναλυτικού και συνθετικού αφορά πάντα 'εξ ορισμού' κάποιο συγκεκριμένο γλωσσικό σύστημα⁴¹³ και εφόσον, επιπλέον, η επιλογή του Carnap ως προς το είδος του γλωσσικού συστήματος υπήρξε σαφής. Πρόκειται, από τεχνική άποψη, για λογισμό εφαρμοσμένων λογικών συστημάτων πρώτης τάξης.⁴¹⁴ Κατά την άποψη του Martin, κανείς μέχρι σήμερα δεν έχει απεικονίσει τη διάκριση μεταξύ αναλυτικού-συνθετικού με μεγαλύτερη σαφήνεια, προσοχή και ακρίβεια από ότι ο Carnap (p.43). Το μείζον ζήτημα για τον Martin είναι το ότι ο *Quine* θέτει ένα πρόβλημα διαφορετικού είδους γι' αυτό και οι απαιτήσεις είναι διαφορετικές.

Το πρόβλημα έτσι όπως τίθεται από τον *Quine* σε σχέση με τις φυσικές γλώσσες, δεν είναι μείζονος σημασίας σε σχέση με αυτό που θέτει για τις τυπικές. Γι' αυτό και δεν μπορεί να θεωρηθεί η δεύτερη ως ειδική περίπτωση της πρώτης. Το πρόβλημα της αναλυτικότητας έτσι όπως τίθεται από τον *Quine*,⁴¹⁵ το εκφράζει το εξής ερώτημα: κατά πόσο είναι εφικτός ένας ορισμός της έννοιας 'αναλυτικό στην L', όπου 'L' μεταβλητή με πεδίο τιμών το σύνολο των γλωσσικών συστημάτων; Ακόμα και να υποθέσουμε ότι η μεταβλητή 'L' παίρνει τιμές από το σύνολο των τυποποιημένων γλωσσών, 'η απαίτηση φαντάζει εξωφρενική', απαντάει ο Martin (p.44). Πόσο μάλλον όταν ο *Quine* απαιτεί κάτι πολύ περισσότερο. Όταν απαιτεί η 'L' να παίρνει τιμές, όχι μόνο από το σύνολο των τυποποιημένων γλωσσών, αλλά και από το σύνολο των φυσικών. Η απαίτηση των *Quine* και *White* φαντάζει εξωφρενική,⁴¹⁶ αφού καμία συντακτική ή σημασιολογική έννοια δεν έχει οριστεί μέχρι τώρα τόσο γενικά, ώστε να εφαρμόζεται και στο σύνολο των τυποποιημένων, και στο σύνολο των φυσικών γλωσσών. Αν το πρόβλημα του ορισμού των εννοιών πρέπει να τίθεται κατά τέτοιο τρόπο, γιατί να μην έχουμε ανάλογες απαιτήσεις και από τον Tarski; Ο κατά Tarski ορισμός της έννοιας της αλήθειας αφορά επίσης σε συγκεκριμένα είδη τυποποιημένων γλωσσικών συστημάτων και κανείς ποτέ δεν έθεσε το αίτημα για τον ορισμό της έννοιας 'αληθές στην L', να ισχύει και όταν η 'L' εκτείνεται και μεταξύ

των φυσικών γλωσσών.⁴¹⁷ *Κάτι τέτοιο δεν έχει ποτέ ζητηθεί, γιατί κάθε φυσική γλώσσα είναι μη-συνεπής, και ως εκ τούτου οδηγεί σε παράδοξα.* Έτσι, το μόνο που μπορούμε να κάνουμε είναι αυτό που έκανε ο Carnap. Φυσικά και πρέπει να ελπίζουμε ότι οι ορισμοί μας θα επεκταθούν σε περισσότερο σύνθετα γλωσσικά συστήματα αλλά το αν αυτό μπορεί να επιτευχθεί είναι ζήτημα μελλοντικής έρευνας (Martin 1996[1952], 44-5).

Μια δεύτερη ένσταση του Martin αφορά στον τρόπο με τον οποίο οι Quine και White κατανοούν τον όρο: 'σημασιολογικός κανόνας'. Κατά την εκτίμηση του Martin, ο Carnap χρησιμοποιεί τον όρο στη μεταγλώσσα, είτε ως ορισμό, είτε ως αξίωμα,⁴¹⁸ προκειμένου να συμβάλλει με αυτή τη μέθοδο στη διασάφηση αυτών των πρωταρχικών εννοιών, καθιστώντας τις πιο ακριβείς, σαφείς, και ευκολονόητες, μέσω της ένταξής τους σε ένα καλώς-δομημένο σύστημα από λογικο-μαθηματικές και εμπειρικές έννοιες. Έτσι, *ο ορισμός της έννοιας 'αναλυτικό στην L' προτείνεται ως διασάφηση του παλαιότερου όρου 'αναγκαία ή λογική αλήθεια'.* Γι' αυτό και υποστηρίζει ότι *το να αρνείται κανείς τον σημασιολογικό κανόνα ως ορισμό, είναι σαν να αρνείται τον ορισμό της σημασιολογικής έννοιας της αλήθειας του Tarski.*⁴¹⁹ *Το να αρνείται κανείς τον σημασιολογικό κανόνα ως αξίωμα, είναι σαν να αρνείται τις γενικές σημασιολογικές έννοιες, τον ορισμό των οποίων ο Quine φαίνεται να επιδιώκει.*⁴²⁰ Ο Quine, μη αντιλαμβανόμενος αυτό το ρόλο των σημασιολογικών κανόνων, χάνει, κατά τον Martin, αυτό το λεπτό σημείο της μεθόδου του Carnap (Martin 1996[1952], 46).

Η κριτική στον τρόπο αντιμετώπισης της διάκρισης μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών προτάσεων από τον Quine δεν περιορίζεται σε αντιρρήσεις πάνω στην επιχειρηματολογία του ίδιου και των υποστηρικτών του. Καταφέρεται και εναντίον της απόρριψης της διάκρισης συλλήβδην υποστηρίζοντας ότι μέσω της διάκρισης αναδεικνύονται στοιχεία τα οποία αν διατηρηθούν προάγουν τη φιλοσοφική σκέψη.

6.5. 3. H.P. Grice και P.F. Strawson

Οι H.P. Grice και P.F. Strawson, στο άρθρο τους: 'In Defense of a Dogma' (1956) διατυπώνουν την άποψη ότι *η κριτική του Quine στην διάκριση αναλυτικού-συνθετικού δεν οδηγεί λογικά στην απόρριψη της διάκρισης.* Ενώ σύμφωνα με την επιχειρηματολογία του ο Quine θα έπρεπε να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η

διάκριση αυτή δεν είναι ‘εκ των ων ουκ άνευ’, παρά το ότι αν και ατελώς επεξηγημένη, υφίσταται, εκείνος υποστηρίζει ότι η διάκριση αναλυτικού-συνθετικού είναι τελείως παραπλανητική. Στο συμπέρασμα αυτό ο Quine εξωθεύεται, κατά τους Grice και Strawson, γιατί *η ένστασή του δεν περιορίζεται απλώς στην ύπαρξη της διάκρισης αναλυτικού-συνθετικού αλλά επεκτείνεται και στη διάκριση μεταξύ a priori-εμπειρικού, πράγμα που τον φέρνει αντιμέτωπο με όλη την φιλοσοφική παράδοση.*

Η κριτική των Grice και Strawson στοχεύει στα εξής δύο σημεία:

- 1) να δείξει ότι ο Quine αμφισβητώντας τον ρόλο του ρητού ορισμού για τη δημιουργία υποθέσεων δεν κατορθώνει να θεμελιώσει την ακραία θέση ότι η έννοια της αναλυτικότητας και οι συν αυτήν έννοιες δεν διασαφηνίζονται σε ικανοποιητικό βαθμό, την οποία φαίνεται να υποστηρίζει [κεφ. 1-4 στο ‘Quine 1951’] και
- 2) να δείξει ότι από την απόρριψη του δόγματος του αναγωγισμού δεν έπεται αναγκαία ότι η διάκριση μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών προτάσεων δεν υφίσταται.

Όσον αφορά στο πρώτο ζήτημα, κατά την άποψη των Grice και Strawson, την ύπαρξη της διάκρισης κατοχυρώνουν τα εξής:

- i) η ύπαρξη συγκεκριμένων περιπτώσεων όπου, τόσο η συνήθης όσο και η φιλοσοφική χρήση των όρων ‘αναλυτικό’ και ‘συνθετικό’ είναι καθιερωμένη.

Το γεγονός ότι δύο αντίθετες εκφράσεις γενικά και κατ’ επανάληψη εφαρμόζονται στις ίδιες περιπτώσεις η κάθε μια, οι οποίες δεν αποτελούν όμως μια κλειστή ομάδα, συνιστά την επαρκή συνθήκη για να ισχυριστεί κανείς ότι υπάρχουν τα συγκεκριμένα είδη των περιπτώσεων όπου οι όροι ‘αναλυτικό’ ‘συνθετικό’ εφαρμόζονται (Grice και Strawson 1956, 143) και

- ii) το ότι από την έλλειψη συνθηκών γνωστικής συνωνυμίας που επικαλείται ο Quine [εξαιτίας και της αδυναμίας του ρητού ορισμού να τις εξασφαλίσει]⁴²¹ συνεπάγεται λογικά η εξάλειψη του νοήματος ως οντότητας. Διότι

για να είναι ο Quine συνεπής με όσα υποστηρίζει, μαζί με την κατάργηση της ύπαρξης της διάκρισης αναλυτικού-συνθετικού θα πρέπει να καταργήσει και την διαφοροποίηση, που γίνεται στη χρήση των εκφράσεων: ‘σημαίνει το ίδιο όπως’ και ‘δεν σημαίνει το ίδιο όπως’ (Grice και Strawson 1956, 145),

γεγονός που τον οδηγεί στο να δεχθεί ότι:

εάν παραιτηθούμε από την έννοια της συνωνυμίας των προτάσεων θεωρώντας την άνευ νοήματος, είμαστε υποχρεωμένοι να παραιτηθούμε και από την έννοια της σημασίας των προτάσεων θεωρώντας τις επίσης άνευ νοήματος [...] πράγμα που σημαίνει ότι θα πρέπει να παραιτηθούμε και από την έννοια του ίδιου του νοήματος (Grice και Strawson 1956, 147)⁴²².

Κατ' αυτόν τον τρόπο, όμως, ο Quine τίθεται αντιμέτωπος με την πρόκληση να απαντήσει στα εξής ερωτήματα (Grice και Strawson 1956, 153-4):

τι είδους σχέση μεταξύ εκφράσεων εγκαθιστά η διαδικασία του ρητού ορισμού; γιατί κατά την άποψή του είναι ακατανόητο να υποθέτει κανείς ότι αν έλλειπε η διαδικασία των ρητών ορισμών, μια άλλη ίδια ή ανάλογη θα ήταν στη θέση της;

Το ότι η αμφισβήτηση του ρόλου των ρητών ορισμών έχει ως επακόλουθο και την αμφισβήτηση της έννοιας της συνωνυμίας αλλά και την αμφισβήτηση της ύπαρξης του νοήματος ως οντότητας από τον Quine, συνιστά άλλο ένα ζήτημα κριτικής για τους Grice και Strawson, οι οποίοι δηλώνουν ότι η έννοια της συνωνυμίας μέσω ρητής σύμβασης θα ήταν ακατανόητη αν η έννοια της συνωνυμίας δια της κατ' επανάληψη χρήσης δεν προϋποτίθετο. Διότι όπως υποστηρίζουν, *δεν μπορεί να υπάρξει νόμος εκεί όπου δεν υπάρχουν συνήθειες και κανόνες εκεί όπου δεν υπάρχει πρακτική*. Έτσι, στο σχόλιο του Quine ότι η ασάφεια της έννοιας 'αναλυτικό' ευθύνεται για το ότι αυτός δεν γνωρίζει πού η φράση: 'οτιδήποτε πράσινο έχει έκταση' (1951, 81-2) θα πρέπει να καταχωρηθεί, απαντούν ως εξής: αν το πρόβλημα της αναποφασιστικότητας το δημιουργεί ο όρος 'αναλυτικό', τότε θα πρέπει να εξαιρεθεί άμα τη αντικατάστασή του με τον σαφή, κατά τον Quine, όρο 'αληθές'. Η αναποφασιστικότητα, όμως, παρόλα αυτά δεν αίρεται γιατί, κατά τους Grice και Strawson, δεν οφείλεται στον όρο 'αναλυτικό' αλλά απορρέει από ερωτήματα όπως, 'θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι ένα πράσινο σημείο έχει διαστάσεις ή όχι'; Σε ερωτήματα αυτού του τύπου η σύγχυση προκύπτει από το ότι *τα όρια της εφαρμογής των λέξεων σε μια γλώσσα δεν είναι σαφώς καθορισμένα μέσω της χρήσης για κάθε δυνατή κατεύθυνση*. Το παράδειγμα που επέλεξε ο Quine για να τονίσει την ασάφεια της αναλυτικότητας είναι για τους Grice και Strawson ατυχές, γιατί γι' αυτούς είναι προφανές ότι η σύγχυση δεν οφείλεται στον όρο 'αναλυτικό' αλλά στις λέξεις της εκάστοτε φράσης (Grice και Strawson 1956, 154). Για τους Grice και Strawson, με άλλα λόγια, *το αν η διάκριση μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών προτάσεων μπορεί να καθοριστεί με σαφήνεια ή όχι, δεν συνεπάγεται ούτε την ανυπαρξία προτάσεων καθαρά εντάξιμων, κατόπιν αναγωγής, στη μια ή στην άλλη κατηγορία, ούτε την ύπαρξη*

προτάσεων των οποίων η ασάφεια να οφείλεται σε άλλους λόγους, όπως είναι η δυνατότητα εναλλακτικών ερμηνειών των γλωσσικών μορφών στις οποίες αυτές διατυπώνονται (Grice και Strawson 1956,158).

Το δεύτερο σημείο κριτικής, όπως είπαμε, αφορά στη θέση του Quine ότι η απόρριψη του δόγματος του αναγωγισμού στηρίζει την απόρριψη της διάκρισης. Οι Grice και Strawson θεωρούν ότι τη θέση αυτή του Quine την εκφράζουν οι εξής δύο δηλώσεις:

(A) ότι αποτελεί πλάνη το να υποθέτει κανείς ότι υπάρχει ένα σύνολο αποδεκτών φράσεων, κατά κανόνα απρόσβλητων σε αναθεωρήσεις εξ αιτίας της εμπειρίας και
(B) ότι αποτελεί πλάνη το να υποθέτει κανείς ότι μια απομονωμένη από τις υπόλοιπες φράση μπορεί να επαληθευτεί ή να απορριφθεί. Το ότι δηλαδή, υπάρχει μία συγκεκριμένη φράση τέτοια ώστε κάποια συγκεκριμένη εμπειρία ή σύνολο εμπειριών να μπορεί να αποφασίσει γι' αυτήν αν είναι σωστή ή λανθασμένη, ανεξαρτήτως της στάσης μας ως προς όλες τις άλλες φράσεις (Grice και Strawson 1956, 154-6).

Η σύνδεση μεταξύ δευτέρου δόγματος και διάκρισης *επιτυγχάνεται*, κατά τον Quine, *μέσω της διαδικασίας επιβεβαίωσης του νοήματος*, την οποία επικαλείται ο Carnap.⁴²³ Σύμφωνα με την ερμηνεία του Quine, εφόσον παραιτούμαστε από την ιδέα της ύπαρξης ενός συνόλου προτάσεων οι οποίες να επαληθεύονται αποκλειστικά από την εμπειρία, οφείλουμε να παραιτηθούμε και από την ιδέα, η συνωνυμία να εξηγηθεί με όρους ταυτότητας τέτοιων προτασιακών συνόλων. Οι Grice και Strawson υποστηρίζουν ότι *η ερμηνεία της απόρριψης του δόγματος περί αναγωγισμού μπορεί να είναι τέτοια, ώστε όχι μόνο η διάκριση να μην απορριφθεί, αλλά να συντελέσει ώστε αυτή να γίνει περισσότερο κατανοητή*. Υποστηρίζουν, δηλαδή, ότι η σύνδεση των (A) και (B) δεν είναι αυτή που ο Quine έχει φανταστεί. Η αποδοχή της (B) δεν θα αναγκάσει κάποιον να εγκαταλείψει, αλλά απλώς να αναθεωρήσει την προτεινόμενη εξήγηση της συνωνυμίας. Επισημαίνουν ότι ο Quine αποδέχεται, ότι μεμονωμένες προτάσεις οι οποίες θεωρούνται είτε ως επικυρωμένες είτε ως απορριπτές στην ουσία απορρίπτονται ή γίνονται αποδεκτές από την εμπειρία, και αρνείται μόνον, το ότι οι σχέσεις μεταξύ μεμονωμένων εκφράσεων και εμπειρίας ισχύουν ανεξαρτήτως της στάσης μας σε σχέση με τις άλλες προτάσεις της γλώσσας. Όταν ερχόμαστε αντιμέτωποι με τη 'δύστροπη εμπειρία' (Quine 1950-1, 212) όπως χαρακτηριστικά ο Quine αναφέρει, πάντοτε έχουμε τη δυνατότητα επιλογής, ποια φράση να τροποποιήσουμε. *Το τι θα πρέπει να τροποποιήσουμε όμως, κατά τους Grice και Strawson, εξαρτάται από το τι θέλουμε να διατηρήσουμε σταθερό.*

Η θέση αυτή απαιτεί μια ελαφρά μετατροπή του ορισμού που αφορά στη συνωνυμία μεταξύ εκφράσεων με όρους επιβεβαίωσης ή απόρριψης, υποστηρίζουν και προτείνουν:

δύο φράσεις είναι συνώνυμες αν κάθε έκφραση η οποία, βασιζόμενη σε συγκεκριμένες παραδοχές όσον αφορά στις αληθοτιμές των άλλων προτάσεων, επιβεβαιώνει ή απορρίπτει το ένα από τα δύο μέλη του ζεύγους, θα επιβεβαιώνει ή θα απορρίπτει και το άλλο μέλος κατά τον ίδιο βαθμό (Grice και Strawson 1956, 156).

Αυτό το οποίο θέλουν οι Grice και Strawson να δείξουν είναι ότι η αποδοχή του δόγματος του Quine δεν καθιστά αναγκαία τη διακοπή της προσπάθειας να οριστεί μια προτασιακή συνωνυμία με όρους επιβεβαίωσης, γιατί η Αρχή της Επιβεβαιωσιμότητας την οποία ο Carnap υποστηρίζει, δεν προϋποθέτει τη ριζική διάκριση μεταξύ εμπειρικών και μη-εμπειρικών προτάσεων. Επιπλέον, το ότι γενικά οι προτάσεις αναθεωρούνται, δεν αποκλείει,

- α) ούτε την ύπαρξη μιας έκφρασης η οποία να είναι απρόσβλητη από την αναθεώρηση,
- β) ούτε την απουσία άλλου κριτηρίου για την υποστήριξη της διάκρισης αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων.

Ο Quine θεωρώντας το σύνολο των προτάσεων αναθεωρήσιμο, υποστηρίζει, όπως έχουμε είδη αναφέρει, μια ολιστική αντιμετώπιση όσον αφορά στην αλήθειά τους, και ως εκ τούτου, αποτυγχάνει στο να διακρίνει ότι υπάρχουν δύο είδη αναθεωρησιμότητας.

Η αναθεωρησιμότητα των αναλυτικών προτάσεων, συνίσταται σε μια αλλαγή στο νόημα των προτάσεων που εκφράζουν τη λογική αλήθεια, εξαιτίας της αλλαγής του νοήματος των λογικών συνδέσμων.⁴²⁴

Η αναθεωρησιμότητα των συνθετικών προτάσεων έγκειται σε μια αλλαγή σχετική με την ερμηνεία κάποιων γεγονότων. Γίνεται εμφανής, δε, με τη μεταβολή της αληθοτιμής των προτάσεων αυτών και εκφράζει μια αλλαγή στην πεποίθησή μας. Έτσι εισάγεται η ιδέα της 'εννοιολογικής αναθεώρησης' η οποία συνιστά ένα επιπλέον στοιχείο, το οποίο υποστηρίζει την ύπαρξη της διάκρισης μεταξύ αναλυτικού-συνθετικού (Grice και Strawson 1956, 157). Ο Quine όμως, δεν βλέπει τη διαφορά μεταξύ των δύο τρόπων αναθεώρησης, χάνει τη διαφορά που υπάρχει 'μεταξύ του να

‘μην κατανοεί κανείς κάτι’ και του να ‘μην πιστεύει κανείς κάτι’ (Grice και Strawson 1956, 151-2), και ως εκ τούτου αποτυγχάνει στο να εντοπίσει αυτό το έξτρα στοιχείο. Αυτό, δε, οφείλεται στο ότι στο ολιστικό του σύστημα η αναθεωρησιμότητα των στοιχείων που το αποτελούν διαφέρει μόνον κατά την ευκολία με την οποία μπορεί αυτή να πραγματοποιηθεί, και αυτή η ευκολία εξαρτάται από τη θέση που κατέχει κάθε τέτοιο στοιχείο μέσα στο σύστημά του. Οι λογικές αλήθειες π.χ., ως κατέχουσες κεντρική θέση στο σύστημα, δύσκολα μπορούν να αναθεωρηθούν.

Κεφάλαιο 7

W. V. QUINE: *Φυσικοποιημένη Γνωσιολογία*

7.1. Η αμφισβήτηση της αναλυτικότητας ως στοιχείου της γλώσσας

Όπως έχουμε ήδη επισημάνει, ο Quine δεν ισχυρίζεται απλώς ότι δεν υφίσταται σαφής διάκριση μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών προτάσεων. Η άρνηση της διάκρισης βασίζεται στην φιλοσοφική άποψη ότι δεν υπάρχει στοιχείο της γλώσσας για το οποίο να μπορούμε να ισχυριστούμε ότι είναι αναλυτικά αληθές (1954, 108-11).⁴²⁵ Η θέση του αυτή συνιστά μεταφορά στη γνωσιολογία, της γενικότερης άποψης την οποία υποστηρίζει ο Quine και αφορά στη σχέση μεταξύ παρατηρησιακών προτάσεων και επιστημονικών υποθέσεων. Σύμφωνα με αυτήν,

μια τυπική δήλωση που αφορά σε κάποιο αντικείμενο, δεν έχει απόθεμα εμπειρικών εμπλοκών που θα μπορούσε να θεωρηθεί δικό της αποκλειστικά (Quine 1969, 21).

Ως εκ τούτου, όσες φορές ένα εμπειρικό γεγονός το οποίο συνεπάγεται από μια θεωρία δεν συμβαίνει και δηλώνουμε πως η θεωρία είναι λάθος, η αποτυχία δεν χρεώνεται σε μια μεμονωμένη επιστημονική πρόταση αλλά ενοχοποιεί ένα τμήμα της θεωρίας ως όλον, για τον εξής λόγο: ενώ δείχνει ότι μια ή περισσότερες δηλώσεις είναι λάθος, δεν δείχνει ποια ακριβώς.⁴²⁶

Τη θέση αυτή ο Quine θα προσπαθήσει να τη στηρίξει με δύο τρόπους:

- 1) αντιτιθέμενος στη διάκριση μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών προτάσεων και
- 2) αντιτιθέμενος στη δυνατότητα 'αξιωματικοποίησης' των λεγόμενων εντασιακών (intensional) αντικειμένων, όπως νοήματα και σημασιολογικά περιεχόμενα (propositions).

Η μέχρι τώρα συζήτηση έχει περιστραφεί, κυρίως, γύρω από την προσπάθεια του Quine να επιχειρηματολογήσει στη βάση του πρώτου. Όπως έχουμε αναφέρει, η διάκριση μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών προτάσεων, κατά τον Quine, δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί διότι

i) αυτή δεν μπορεί να στηριχτεί στον τεχνικό όρο ‘νόημα’, αφού το νόημα μιας πρότασης δεν εξασφαλίζει την αλήθειά της,
ii) η μέθοδος του ορισμού, γενικά, δεν μπορεί να στηρίξει την αναλυτικότητα αφού,
ii₁) οι ορισμοί της αναλυτικότητας₁, της συνωνυμίας και της αναγκαιότητας ως τεχνικών όρων, ενέχουν κυκλικότητα και
ii₂) ο συνδυασμός κλασσικής Λογικής και μαθηματικών δεν παρέχει την εξασφάλιση της διάκρισης αφού, κάθε προσπάθεια ορισμού της αναλυτικότητας₀ είτε αποδεικνύεται φαύλα κυκλική, είτε οδηγεί σε άπειρη αναδρομή (1954, 112 / [1935] 1966,⁴²⁷ 81, 87-8). Τα προβλήματα δε αυτά, ακόμα και στην περίπτωση επιλογής διαφορετικού λογικού συστήματος, όπως για παράδειγμα του ιντουισιονιστικού, δεν αποφεύγονται γιατί ο βασικός στοιχειώδης λογικός ιστός της έλλογης σκέψης δεν παύει να παραμένει ο ίδιος (1954, 108-9).⁴²⁸

Την κριτική του ο Quine στη διάκριση αναλυτικό – συνθετικό την ενισχύει μέσω της κριτικής στη σημασιολογία. Αναφερόμενος στη σημασιολογική περίοδο του Carnap, θα προσθέσει (1954, 113) ότι επειδή το ‘γλωσσικό δόγμα’ στερείται εξηγητικής αξίας, η απόδοση της ιδιότητας ‘αναλυτικό’ σε μια πρόταση, μας δημιουργεί κατάσταση *εσφαλμένης εξηγητικής απαίτησης*, αφού ούτε καν μέσω καταδεικτικού ορισμού (*ostensive definition*) σε παραδειγματικές περιπτώσεις, δεν είναι δυνατόν να εξασφαλιστεί με βεβαιότητα η εν λόγω διάκριση (Quine 1960, 5-8).

7.2 Η κριτική του Quine στη σημασιολογία

Η θέση αυτή του Quine έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις παραδοσιακές θέσεις των φιλοσόφων της γλώσσας που αφορούν στο νόημα. Ο Quine ούτε εκλαμβάνει τα νοήματα ως παράξενες οντότητες, ούτε αποδέχεται την απαίτηση να έχουν οι προτάσεις της γλώσσας ως minimum, κάποιο καθορισμένο νόημα ανεξάρτητα από το εκάστοτε προτεινόμενο μεταφραστικό σχήμα έτσι ώστε μεταξύ δύο, εντελώς διαφορετικών μεταξύ τους, τρόπων μετάφρασης, ο ένας τουλάχιστον εκ των δύο να είναι οπωσδήποτε ο σωστός. Επιπλέον θεωρεί ότι το νόημα των προτάσεων υφίσταται και την επιρροή ψυχολογικών παραγόντων (1954, 112-3 /1971, 23-4). Έννοιες όπως, πίστη, απόλαυση κ.α. θεωρούνται από τον Quine μάλλον ως ψυχολογικές καταστάσεις παρά ότι μπορούν να αποδοθούν μέσω κάποιας σημασιολογικής πρότασης και σε ψυχολογικές καταστάσεις δεν μπορούμε να αποδώσουμε την διάκριση αναλυτικού-συνθετικού.

Αυτή τη διαφορετική προσέγγιση από την παραδοσιακή αποπειράται να δώσει ο Quine για τις έννοιες ‘νόημα’, ‘αναλυτικότητα’, ‘συνωνυμία’ στο έργο του *Word and Object* [στο εξής: *W&O*] (1960). Συγκεκριμένα, επιχειρηματολογεί υπέρ της άποψης ότι τα εντασιακά αντικείμενα και ως εκ τούτου και η αναλυτικότητα στη γλώσσα, είναι επιστημολογικά εκ του περισσού αφού δεν μπορεί να αποδοθεί στις προτάσεις που μιλάνε γι’ αυτά, σταθερό νόημα. Δεν υποστηρίζει ότι οι φιλόσοφοι που αποδέχονται την έννοια της αναλυτικότητας οδηγούνται σε ασυνέπεια, αλλά ότι *θέτουν εξηγητικούς ισχυρισμούς τους οποίους δεν έχει κανείς λόγο να τους δεχθεί*. Οι διάφορες θεωρίες που βασίζονται σε εντασιακά αντικείμενα δεν εξηγούν, κατά τη γνώμη του, αυτό το οποίο παριστάνουν ότι εξηγούν.

Ο Quine, την παραδοσιακή άποψη: ότι αναλυτικές είναι οι προτάσεις για τις οποίες συγκατανεύουμε ό,τι και να συμβεί, την διαμορφώνει ως εξής: αναλυτικές είναι οι προτάσεις για τις οποίες συγκατανεύουμε *ό,τι παρατηρησιακό ερέθισμα και να συμβεί*. Συγκεκριμένα αναφέρει:

Αποκαλώ μια πρόταση που αφορά σε ένα θέμα *ερεθισμικά αναλυτική* (stimulus analytic).....αν [ο παρατηρητής] πρόκειται να συγκατανεύει γι’ αυτή μετά από κάθε [σχετικό με το θέμα] παρατηρησιακό ερέθισμα (Quine 1960, 55).

Ταυτίζει, ως εκ τούτου, το αποδεκτό σε αυτόν νόημα της έννοιας της αναλυτικότητας με την έννοια της ερεθισμικά αναλυτικής πρότασης. Έτσι, η άρνησή του να δεχθεί την ύπαρξη εντασιακών αντικειμένων και μάλιστα σημασιολογικών περιεχομένων, δεν αφορά στην περίπτωση των ερεθισμικά αναλυτικών προτάσεων. Αυτό το οποίο θέτει σε αμφισβήτηση είναι τη διαδικασία συνωνυμίας στην οποία βασίζεται η αναλυτικότητα₁ και ως εκ τούτου και την ίδια την αναλυτικότητα₁.⁴²⁹

Τη θέση αυτή την υποστηρίζει η βασική αρχή που διέπει τη φιλοσοφία του Quine, γνωστή ως: *‘Αρχή της Απροσδιοριστίας στη Μετάφραση’*⁴³⁰ και η οποία στο συγκεκριμένο πόνημα θα μας απασχολήσει αποκλειστικά και μόνον, ως προς το ζήτημα το οποίο θέτει το εξής ερώτημα: *ως αρχή, συνάδει με τη θέση του Quine περί αναλυτικότητας ή όχι;* Εφόσον η απάντηση είναι καταφατική, το ζήτημα που τίθεται, εν προκειμένω, είναι το εξής: η θέση περί αμφισβήτησης α) της δυνατότητας καθορισμού ενός γενικού – διαγλωσσικού κριτηρίου αναλυτικότητας στη βάση μιας λογικής ανασυγκρότησης των προτάσεων, και β) της δυνατότητας σαφούς διαχωρισμού μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών προτάσεων μέσα στο πλαίσιο ενός γλωσσικού συστήματος, και ως εκ τούτου της αμφισβήτησης της κατά Carnap αναλυτικότητας,⁴³¹ *με ποιο τρόπο υποστηρίζονται από την αρχή αυτή;*

Το ζήτημα είναι σημαντικό γιατί η Αρχή της Απροσδιοριστίας στη Μετάφραση σε συνδυασμό με τη θέση περί αναλυτικότητας χαρακτηρίζουν τη γνωσιολογία του Quine ως *‘Φυσικοποιημένη Επιστημολογία’*. Η απάντηση στο τελευταίο ερώτημα σχετίζεται στενά με την απάντηση στο εξής: *σε ποια ακριβώς στοιχεία της γλώσσας αφορά η Αρχή της Απροσδιοριστίας;*

Ο ίδιος ο Quine στο έργο του *Word and Object* δίνει τις εξής απαντήσεις:

α’) είναι ανέφικτο να οριστεί μια δια-γλωσσική έννοια αναλυτικότητας, αφού η απροσδιοριστία αφορά στην *ριζική μετάφραση* (radical translation)⁴³² μιας γλώσσας σε μια άλλη και ως εκ τούτου στην επιλογή των ερεθισμικά αναλυτικών υποθέσεων μεταξύ των προτάσεων,⁴³³

β’) είναι ανέφικτο να οριστεί μια έννοια αναλυτικότητας μέσα σε ένα συγκεκριμένο γλωσσικό πλαίσιο, αφού η απροσδιοριστία αφορά και στην έννοια ‘συνωνυμίας μεταξύ προτάσεων μέσα στο πλαίσιο ενός γλωσσικού συστήματος’.

Ο Quine αποδίδει την απροσδιοριστία στη μετάφραση και το πρόβλημα της συνωνυμίας στο πλαίσιο ενός γλωσσικού συστήματος, στη *συμπληρωματική*

πληροφορία η οποία εισέρχεται στο νόημα των παρατηρησιακών προτάσεων και το διαμορφώνει.⁴³⁴ Αυτό που κάνει τις προτάσεις να διαφέρουν είναι, κατά την άποψη του Quine, το ότι ως προτάσεις της γλώσσας φέρουν και ερεθισμικό νόημα (stimulus meaning)⁴³⁵ ή βαθμό παρατήρησης (observationality) (Quine 1960, 43) καθώς και συμπληρωματική πληροφορία. Έτσι, ο χαρακτηρισμός των προτάσεων της γλώσσας στον οποίο ήδη έχουμε αναφερθεί, προκύπτει από το τι ποσοστό συμπληρωματικής πληροφορίας φέρουν σε σχέση με το βαθμό παρατήρησης.⁴³⁶

Επισημαίνουμε ότι η έννοια 'ερεθισμικό νόημα' έτσι όπως ορίστηκε, δεν εξαρτάται από το πλήθος των ομιλητών. Αντιθέτως, η έννοια 'βαθμός παρατήρησης' έχει κοινωνικές συνιστώσες. Ο ορισμός της βασίζεται στις ομοιότητες του ερεθισμικού νοήματος που παρουσιάζονται σε μια κοινότητα. Για παράδειγμα, μια μέση στην κατάταξη περιστασιακή πρόταση γίνεται χαμηλού βαθμού παρατήρησης [βλέπε υποσημείωση], εξαιτίας της μεγάλου εύρους δι-υποκειμενικής πολλαπλότητας του ερεθισμικού της νοήματος (Quine 1960, 40-46). Κατά τον Quine, η γλώσσα είναι ένα σύνολο από προδιαθέσεις σε σημαντικό βαθμό ομοιόμορφα διαμορφωμένες σε όλο το εύρος της κοινότητας.⁴³⁷ Αλλά η ομοιομορφία επιτελείται με διαφορετικούς τρόπους για διαφορετικές προτάσεις. Σε προτάσεις όπως, 'κόκκινο' ή 'λαγός', η ομοιομορφία στο ερεθισμικό τους νόημα βασίζεται στον άμεσο καταδεικτικό ορισμό οπότε η απόκλιση στο ερεθισμικό νόημα είναι ελάχιστη, ενώ ο βαθμός παρατήρησης υψηλός. Σε προτάσεις, όμως, όπως 'εργένης' το ερεθισμικό νόημα ποικίλει από ομιλητή σε ομιλητή μαζί με το παρελθόν του ομιλητή και θεωρείται ως μη-παρατηρησιακό προϊόν δύο παραγόντων: ενός σχεδόν σταθερού συνόλου προτασιακών συνδέσεων οι οποίες σχετίζονται έμμεσα με ερεθίσματα του παρελθόντος και της απρόβλεπτης προσωπικής ιστορίας του ομιλητή, είτε αυτός ανήκει στο ίδιο, είτε ανήκει σε άλλο γλωσσικό σύστημα από αυτό που ανήκουν οι άλλοι ομιλητές (Quine 1960, 45).

Κατά τον Quine, όπως έχουμε πει, η απροσδιοριστία δεν αφορά στο αν η επιλογή μιας αναλυτικής υπόθεσης είναι σωστή ή λάθος, αλλά στο ότι δεν υφίσταται αντικειμενικός παράγων ώστε οι αναλυτικές υποθέσεις να χαρακτηριστούν σωστές ή λάθος.⁴³⁸ Αναφέρουμε μερικές από τις αιτίες οι οποίες, κατά τη γνώμη του, επωμίζονται την αποτυχία εντοπισμού του λεπτού αυτού σημείου.

- 1) οι γλωσσικές συνέπειες των αναλυτικών υποθέσεων επιβεβαιώνονται στο ίδιο γλωσσικό πλαίσιο στο οποίο αρχικά οι αναλυτικές υποθέσεις είχαν οριστεί,
- 2) η απροσδιοριστία αφορά στα γενικώς παραγόμενα γλωσσικά προϊόντα και όχι, όπως θα έπρεπε, στο ότι δεν υπάρχει ένα και μοναδικό σύστημα γραμματικής,
- 3) η επισήμανση της ύπαρξης ριζικής απροσδιοριστίας [από τον Quine] συγχέεται με την κοινοτοπία ότι η μοναδικότητα της μετάφρασης είναι κάτι το απαράδεκτο,

4) η επίμονη αίσθηση ότι ένα δίγλωσσο άτομο είναι σε θέση να πραγματοποιεί μοναδικά ορθές αντιστοιχίσεις μεταξύ των προτάσεων των δύο γλωσσών. Αν όμως αυτό σημαίνει ότι το εν λόγω άτομο έχει ένα ιδιωτικό σύστημα αναλυτικών υποθέσεων, ένα άλλο δίγλωσσο άτομο θα έχει ένα άλλο ιδιωτικό σύστημα υποθέσεων, κ.ο.κ.

5) ο εμπλουτισμός της γλώσσας με νέες υποθέσεις και η χρήση της συνωνυμίας μας απομακρύνουν από το να εντοπίσουμε τις αρχικές αναλυτικές υποθέσεις,

6) τη συγκρότηση των αναλυτικών υποθέσεων περιχαράκωνουν πρακτικοί περιορισμοί (Quine 1960, 73-74).¶

7.3. A priori γνώση και αναλυτικότητα

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, η έννοια της αναλυτικότητας είναι μία έννοια τεχνική, την οποία οι Λογικοί Εμπειριστές αποδέχονται προκειμένου να καλύψουν το κενό που άφησε πίσω της η καταβαράθρωση της καντιανής καθαρής εποπτείας. Η έννοια της σύμβασης, δηλαδή, με τη μορφή της έννοιας της αναλυτικότητας, αντικαθιστά την μυστηριώδη καθαρή εποπτεία. Η άρνηση του Quine να αποδεχθεί το status της αναλυτικότητας ως σύμβασης, αλλάζει όλο το γνωσιολογικό 'παιχνίδι'. Το νέο ερώτημα τίθεται τώρα ως εξής:

‘Πώς μπορώ να κάνω γνωσιολογία χωρίς να έχω ούτε καθαρή εποπτεία ούτε σύμβαση;’

Το ερώτημα αυτό προεικάζει το δρόμο για την φυσικοποιημένη γνωσιολογία, όπου όλα υπόκεινται στην υποθετικο-παραγωγική μέθοδο.

Ο αντίλογος μετά τη δημοσιοποίηση του άρθρου του Quine ‘Two dogmas of empiricism’, υπέρ της διάκρισης μεταξύ αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων, όπως είδαμε, υπήρξε έντονος και ουσιαστικός. Επιλεκτικά αναφερθήκαμε κατ’ αρχήν, στις απόψεις των White, Mates και Martin που αφορούν στην επιχειρηματολογία του Quine κατά του διακριτού της έννοιας της αναλυτικότητας μεταξύ των προτάσεων και στη συνέχεια στις αντιρρήσεις των Grice και Strawson πάνω στο ίδιο ζήτημα.

Στη συνέχεια εκθέσαμε τη θέση του Quine περί αναλυτικών υποθέσεων έτσι όπως αυτή διαμορφώνεται μέσω μιας άλλης βασικής αρχής στη φιλοσοφία του, την αρχή περί ‘απροσδιοριστίας στη μετάφραση’. Ανεξάρτητα από το τι θέση έχει πάρει ο κάθε φιλόσοφος πάνω στη διαμάχη της διάκρισης ή μη των προτάσεων κατά την εκάστοτε χρονική περίοδο, το ερώτημα που κρύβεται πίσω από την εκάστοτε εκφραζόμενη άποψη, φαίνεται να είναι το εξής:

στο πλαίσιο μιας φυσικοποιημένης κατά Quine επιστημολογίας, όπου μαζί με την έννοια της αναλυτικότητας αμφισβητείται και η μη-αναθεωρησιμότητα ως χαρακτηριστικό στοιχείο της έννοιας του a priori, η a priori γνώση γίνεται πλέον εμπειρική. Είναι, όμως, δυνατή η ‘a priori εμπειρική’ γνώση; Το ερώτημα αναζητεί απάντηση στη σύγχρονη επιστημολογία.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η θέση του Putnam στο συγκεκριμένο ερώτημα. Κατά την άποψή του, a priori γνώση με την έννοια της μη-αναθεωρήσιμης γνώσης υπάρχει, και αυτή ακριβώς συνδέεται με κάποια έννοια αναλυτικότητας. Παρατηρεί κατ' αρχήν⁴³⁹ ότι έχει γίνει κατάχρηση της διάκρισης αναλυτικού-συνθετικού από τους φιλοσόφους⁴⁴⁰ και συμφωνεί με τον Quine ότι κατά την απόδοση του νοήματος σε μία πρόταση υφίσταται σημασιολογικός ολισμός⁴⁴¹ και ως εκ τούτου η διάκριση των προτάσεων σε αναλυτικές και συνθετικές είναι δυσκολότατο να πραγματοποιηθεί μια και σαφή κριτήρια για τον σκοπό αυτό δεν υφίστανται. Αυτή η δυσκολία όμως, γι' αυτόν, δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως ανυπαρξία της διάκρισης μεταξύ των προτάσεων. Συγκεκριμένα ο Putnam, ενώ αποδέχεται το ότι υφίσταται σημασιολογικός ολισμός, διαφωνεί με την επιχειρηματολογία την οποία εισάγει ο Quine για να τον υποστηρίξει. Παρατηρεί ότι η απόδοση ταυτότητας στο νόημα μιας πρότασης μέσω των συνθηκών οι οποίες την επιβεβαιώνουν εμπειρικά είναι προφανής στον φιλόσοφο ο οποίος επιθυμεί να διατηρήσει την επαληθευτική θεωρία του νοήματος σε κάποια μορφή. Και αυτό ακριβώς κάνει, κατά την εκτίμησή του ο Quine, θεωρώντας τη 'μονάδα εμπειρικής σημασίας' ως ευρύτερη πρωταρχική μονάδα νοήματος από τη λέξη, και όχι την πρόταση [όπως ο Frege είχε εισηγηθεί].⁴⁴² Ο Putnam, δηλαδή, θεωρεί τη θέση του Quine ως μια παραλλαγή της επαληθευτικής θεωρίας και δηλώνει αντίθετος σε οποιαδήποτε μορφή επαληθευτισμού. Η θέση του (Putnam 1982, 409) είναι ότι αν η επαληθευτική θεωρία αποδειχθεί λανθασμένη, δημιουργείται σοβαρό χάσμα μεταξύ των δύο βασικών θέσεων του Quine.

Ο Putnam θέλει να δείξει, πώς η απόδοση νοήματος σε ένα σύνολο προτάσεων μέσω ενός συμπεριφορικού κριτηρίου, μπορεί να έχει κανονιστικά εννοιολογικά χαρακτηριστικά, ενώ παράλληλα υποστηρίζει το άστοχο της παραδοσιακής διάκρισης μεταξύ αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων. Τα επιχειρήματά του τα αντλεί τόσο από τη φυσική γλώσσα όσο και από τον χώρο της φυσικής επιστήμης.

Κατ' αρχήν επιχειρεί να αποσαφηνίσει, το περιεχόμενο της έκτασης της έννοιας 'αναλυτικό' συγκρίνοντας την παραδειγματικά αναλυτική πρόταση

(1): 'όλοι οι εργένηδες είναι ανύπανδροι άντρες' με την πρόταση

(2): 'E=1/2mu²'

η οποία αποτελεί τον ορισμό της κινητικής ενέργειας μέσα στο πλαίσιο της νευτωνικής θεωρίας, και που ως ορισμός θεωρείται και αυτή αναλυτική. Οι δύο δηλώσεις είναι διαφορετικές. Η πρώτη είναι ‘γλωσσικά αναλυτική’, ενώ η δεύτερη είναι ‘αναλυτική στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης θεωρίας’.⁴⁴³ Η εξέλιξη της φυσικής επιστήμης δείχνει, κατά τον Putnam ότι *δηλώσεις στις οποίες η κοινότητα αποδίδει προνομιακό status στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης θεωρίας, τις οποίες θεωρεί, δηλαδή, απρόσβλητες εμπειρικά και ως εκ τούτου αναλυτικές, είναι αναθεωρήσιμες*. Γιατί, δεν διατηρούν το στοιχείο της μη-αναθεωρησιμότητας εκτός του συστήματος και επομένως δεν μπορούν να θεωρηθούν αναλυτικές, αφού δεν έχουν τον χαρακτήρα του διαχρονικά απρόσβλητου.⁴⁴⁴ Αυτό δείχνει το άστοχο της μεταφοράς της διάκρισης αναλυτικό-συνθετικό από τη γλώσσα στην επιστήμη.⁴⁴⁵

Κατά την άποψή μου [υποστηρίζει], θα πρέπει να κοιτάξουμε κατευθείαν την ίδια τη γλώσσα και να προσπαθήσουμε να θέσουμε τη διάκριση μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών δηλώσεων χωρίς να βασιζόμαστε καθόλου σε ένα φορμαλιστικό μοντέλο γλώσσας, για να δούμε αν αυτή η διάκριση υπάρχει όντως ή όχι (Putnam 1981, 64).⁴⁴⁶

Όσον αφορά στη φυσική γλώσσα, συνιστά φιλοσοφικά αποδεκτή συνήθη καθημερινή πρακτική, οι έννοιες να καθορίζονται από ένα σύνολο χαρακτηριστικών και ιδιοτήτων. Η έννοια ‘άνθρωπος’, παραδείγματος χάριν, ταυτίζεται με ένα σύνολο χαρακτηριστικών⁴⁴⁷. Είναι, δηλαδή, στην ουσία ένα ‘*σύμπλεγμα εννοιών*’, και όχι μία αυτόνομη έννοια. Όσον αφορά στη γλώσσα της επιστήμης, ομοίως, ο Putnam παρατηρεί ότι η μεγάλη πλειοψηφία των επιστημονικών όρων άπτονται ‘*συμπλέγματος νόμων*’ (Law-cluster) και ως εκ τούτου δεν μπορεί κανείς να υπεραμύνεται της αναλυτικότητας των όρων αυτών, γιατί στην περίπτωση που θα υφίστατο μια σχέση αναλυτικότητας μεταξύ των εννοιών ως συμπλέγματος νόμων, αυτή δεν θα ήταν τίποτε άλλο παρά ένας ακόμα νόμος. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα έννοιας που υφίσταται ως σύμπλεγμα νόμων θεωρεί την έννοια ‘*ενέργεια*’ (Putnam 1981, 52), διότι γύρω της περιπλέκονται εξαιρετικά πολλοί νόμοι οι οποίοι ως όλον συνιστούν το νόημά της.

Το συμπέρασμα στο οποίο ο Putnam καταλήγει είναι ότι *ούτε στο χώρο της φυσικής μας γλώσσας, ούτε στον επιστημονικό χώρο είναι ασφαλής η διάκριση μεταξύ αναλυτικών-συνθετικών κρίσεων*. Επιπλέον, υπάρχει ένα σύνολο προτάσεων τις οποίες δεν μπορεί κανείς να τις εντάξει ούτε στη μία κατηγορία ούτε στην άλλη. Έτσι

προτείνει την κατάργηση της διάκρισης αναλυτικού-συνθετικού για τις προτάσεις της γλώσσας μας και αντί αυτής υποστηρίζει ότι είμαστε αναγκασμένοι να υιοθετήσουμε μια τρίτη κατηγορία δηλώσεων οι οποίες να μην είναι ούτε αναλυτικές ούτε συνθετικές, να υπακούουν, όμως, στις ίδιες αρχές με αυτές. Τις αρχές αυτές τις αποκαλεί ‘αρχές πλαισίου’ (Putnam 1981, 48), και σε αυτές θέλει να εντάξει κάθε είδους δήλωση. Οι αρχές πλαισίου δεν είναι απλοί ορισμοί και δεν καθίστανται αληθείς μέσω συνομολόγησης. Το προνομιακό τους καθεστώς έγκειται στο ότι συνδέονται στενά με τις αρχές οργάνωσης οι οποίες συνοδεύουν κάθε προσπάθεια κατανόησης της εμπειρίας και οι οποίες ποτέ δεν γίνεται να αμφισβητηθούν από μεμονωμένα πειράματα⁴⁴⁸. Τι είναι όμως αυτό που κάνει κάποιες από αυτές τις αρχές ιδιαίτερες;

Τις αρχές πλαισίου τις διαμορφώνουν τρεις συνιστώσες υποστηρίζει ο Putnam:

- i) η γλωσσική σύμβαση (linguistic convention)
- ii) η συστημική συνεισφορά (systemic import) και
- iii) το εμπειρικό περιεχόμενο (empirical content).

Ας φανταστούμε ότι οι τρεις αυτές συνιστώσες αποτελούν ένα τρισσορθογώνιο σύστημα αξόνων. Μία ‘γλωσσικά αναλυτική’ πρόταση όπως η: ‘όλοι οι εργένηδες είναι ανύπανδροι άντρες’, ανήκει στην (i) και είναι για τον Putnam τετριμμένα αναλυτική. Οι λογικές προτάσεις, όμως, καθώς και οι προτάσεις των μαθηματικών δεν ανήκουν στην (i), αλλά στο επίπεδο που ορίζουν οι (i) και (ii). Όσο ‘αναλυτική’ και αν είναι μία πρόταση δεν γίνεται κατά τον Putnam να μην έχει έστω και ελάχιστη συστημική συνιστώσα. Έτσι εξασφαλίζεται μία συνέχεια τόσο μεταξύ των προτάσεων του συστήματος όσο και μέσω των νόμων του, μια και ‘*συστημική συνιστώσα*’ δεν είναι τίποτα άλλο παρά ο βαθμός διαπλοκής μιας πρότασης, έννοιας ή αρχής, με τα υπόλοιπα στοιχεία του εννοιολογικού μας δικτύου. Συνιστά για τον Putnam αυτή η συνέχεια *μία ελαχιστοποιημένη αναλυτικότητα*;

Αναλυτικότητα είναι αυτό⁴⁴⁹ που δεν θα εγκατέλειπε κανένας ορθολογικός επιστήμονας με κανένα τρόπο (Putnam 1981, 39), ισχυρίζεται.

Όσο μεγαλύτερη ‘συστημική συνεισφορά’ έχουν κάποιες αρχές στο εννοιολογικό μας δια-δίκτυο, τόσο πιο δύσκολο είναι να τις αναθεωρήσουμε, υποστηρίζει. Έτσι, για παράδειγμα, στη δήλωση: ‘όλοι οι εργένηδες είναι ανύπανδροι άντρες’, έχουμε, σύμφωνα με όσα ειπώθηκαν, στο μέγιστο βαθμό γλωσσική σύμβαση και στον

ελάχιστο βαθμό συστημική συνεισφορά. Κατά συνέπεια, μπορούμε σχετικά εύκολα να αναθεωρήσουμε τη σύμβαση αυτή χωρίς να έχουμε συστημικά παρεπόμενα. Στην περίπτωση όμως της δήλωσης: ‘υπάρχει παρελθόν’, η γλωσσική σύμβαση είναι τόσο μικρή σε σχέση με τη συστημική συνεισφορά, που είναι μάλλον απίθανο να μπορούμε να σκεφτούμε με το υπάρχον εννοιολογικό μας σύστημα τη δυνατότητα μιας τέτοιας ανατροπής (Putnam 1981, 39).

Ο Putnam συμφωνεί με τον Quine στο ότι αυτό το είδος των προτάσεων που παραδοσιακά θεωρούνται αναλυτικές θα μπορούσαν να μην είναι πράγματι αναλυτικές.⁴⁵⁰ Αυτό, όμως, δεν θα οφείλεται, κατά την άποψή του, στη σύγχυση μεταξύ των νοημάτων εξαιτίας της ασάφειας στην έννοια της συνωνυμίας ή στην σύγχυση της λογικής, αλλά στο ότι η λογική που διέπει τον κόσμο θα μπορούσε να είναι διαφορετική από αυτήν που θεωρούμε, που υποθέτουμε ότι τον διέπει και που αποτελεί συνέπεια εμπειρικού γεγονότος

Τι γίνεται όμως όσον αφορά στις μαθηματικές και στις λογικές προτάσεις; Ο Putnam τις αρχές των μαθηματικών και της Λογικής δεν τις θεωρεί ως γλωσσικά αναλυτικές (τετριμμένες), αλλά θεωρεί ότι υπεισέρχεται και μία μη αμελητέα συστημική συνιστώσα στη διαμόρφωσή τους. Παρόλα αυτά, *υπάρχουν στις μαθηματικές και λογικές αρχές, κατά τον Putnam, οι έννοιες αυτές, που κανείς ορθολογικός επιστήμων δεν θα εγκατέλειπε;*

Υπάρχει τεράστια διαφορά ανάμεσα σε μια αρχή η οποία δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να εγκαταλειφθεί από ένα λογικό επιστήμονα, και σε μια αρχή που δεν μπορεί να εγκαταλειφθεί από τους λογικούς επιστήμονες απλώς εξ αιτίας πειραμάτων (Putnam 1981, 49),

τονίζει και δίνει ένα παράδειγμα από τον χώρο της Λογικής.

Τα λογικά μόρια για παράδειγμα ‘και’, ‘ή’, ‘δεν’, έχουν μια συγκεκριμένη ουσιαστική σημασία (core meaning,) ανεξάρτητη από την αρχή του αποκλεισμένου τρίτου, και..... [ως εκ τούτου] η σημασία τους δεν αλλάζει εάν μεταβούμε στην τρίτιμη ή στην ιντουισιονιστική λογική [όπου η αρχή του αποκλεισμένου τρίτου δεν ισχύει] (Putnam 1981, 51)

Ως εκ τούτου *υπάρχει για τον Putnam ‘πυρήνας λογικής μη-αναθεωρήσιμος’.*

Κατά τη γνώμη του ο Quine σφάλλει, διότι στο άρθρο του ‘Two dogmas of empiricism’ μαζί με την αναλυτικότητα η οποία στηρίζεται στη χρήση της συνωνυμίας, [ο Putnam την αποκαλεί ‘γλωσσική’ (linguistic notion of analyticity)]

(Putnam 1983, 87)⁴⁵¹ προσπαθεί να αντικαθί και στην ύπαρξη κάθε έννοιας αναλυτικής αλήθειας, αλήθειας δηλαδή η οποία μπορεί να επιβεβαιωθεί 'ανεξαρτήτως του τι συμβαίνει'⁴⁵². Έτσι, κατά τη γνώμη του Putnam, ο Quine όχι μόνο απορρίπτοντας την αναλυτικότητα απορρίπτει και μία από τις κλασσικές έννοιες της a priori-κότητας που είναι η μη-αναθεωρησιμότητα, αλλά την απορρίπτει και με λάθος τρόπο (Putnam, 1983, 87) γιατί τη συνδέει με μία κυκλικότητα φαύλη η οποία προκύπτει εξ αιτίας της επίσης θολής έννοιας της συνωνυμίας, την οποία προϋποθέτει η έννοια της γλωσσικής αναλυτικότητας. Η σύγχυση μεταξύ αναλυτικότητας και a priori-κότητας στον Quine οφείλεται στο ότι και ο ίδιος, όπως και οι θετικιστές, θεωρεί ότι οι a priori αλήθειες όχι μόνο υπάρχουν, αλλά δεν είναι παρά αλήθειες αποδεκτές βάσει καθολικών κοινωνικά συμβάσεων (Putnam 1983, 92):

μία πρόταση πραγματικά αναλυτική δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως a priori διότι ακόμα και αν ο συγκεκριμένος τύπος Λογικής την ικανοποιεί, η δυνατότητα να έχουμε κάνει λάθος πάντα υπάρχει', λέει χαρακτηριστικά. 'Αυτό που μας λείπει είναι η εγγύηση ότι έχουμε δίκιο, ακόμα κι όταν έχουμε δίκιο (Putnam, 1983, 96).

Ο Putnam, λοιπόν, αποδέχεται όπως και ο Quine ότι την αναλυτικότητα απειλούν δύο παράγοντες. Ο παράγων 'γλώσσα' και ο παράγων 'λογική'. Για τον Quine όμως [εκτός από το πρόβλημα της σαφήνειας του νοήματος στη γλώσσα] η δυνάμει αναθεωρησιμότητα της λογικής απειλεί την αναλυτικότητα, ενώ για τον Putnam η δυνάμει αναθεωρησιμότητα της λογικής δεν συνδέεται με την συγκεκριμένη έννοια (γλωσσική) της αναλυτικότητας, αλλά σχετίζεται με την αναζήτηση του a priori στον εν ενεργεία κόσμο. Όπως ισχυρίζεται,

Δεν υπάρχουν αλήθειες που να οφείλονται κατ' αποκλειστικότητα στη γλώσσα. Υπάρχουν αναλυτικές αλήθειες, κι αυτές είναι αλήθειες που οφείλονται στη γλώσσα και στη λογική μαζί. Και είναι αναθεωρήσιμες, όπως αναθεωρήσιμη είναι άλλωστε και η αλήθεια (Putnam, 1983, 97)⁴⁵³.

7.4. Η θέση περί απροσδιοριστίας στη μετάφραση αφορά στη γνωσιολογία.

Η κριτική στη φιλοσοφία του Quine την οποία έχουμε μέχρι εδώ εκθέσει, αφορά στο να ερευνηθεί κατά πόσο η εν λόγω θέση συνάδει ή έρχεται σε αντιπαράθεση με άλλες, συστατικές της γνωσιολογίας του φιλοσοφικές αρχές όπως, η διάκριση αναλυτικού – συνθετικού, ή η αντίθεσή του προς το δόγμα του αναγωγισμού, ή ο ολισμός του. Επί της ουσίας, η όλη συζήτηση εντάσσεται στη μείζονα φιλοσοφική πρόταση του Quine η οποία αφορά στην αντικατάσταση της γνωσιολογίας του Carnap με μια *φυσικοποιημένη γνωσιολογία*. Ως εκ τούτου, οι θέσεις και οι αρχές τις οποίες υιοθετεί, καθώς και οι δεσμεύσεις τις οποίες αποδέχεται, συνηγορούν υπέρ της επιλογής της συγκεκριμένης γνωσιοθεωρίας.

Για κάθε επιστημολογική θεωρία η οποία ερμηνεύεται νατουραλιστικά, υφίστανται προς διερεύνηση δύο ζητήματα. Το πρώτο ζήτημα αφορά, στο κατά πόσο το κανονιστικό στοιχείο είναι εντάξιμο σε αυτή. Ο Quine συγκεκριμένα, ο οποίος καταλήγει, όπως θα δούμε στη συνέχεια, στο ότι

η επιστημολογία στη νέα της μορφή εμπεριέχεται στη φυσική επιστήμη [ως κεφάλαιο της ψυχολογίας] (Quine 1969, 24),

θα πρέπει να δείξει, ή ότι η εμπειρική ψυχολογία συμπεριλαμβάνει ένα κατάλληλο κανονιστικό δόγμα ή ότι η αναζήτηση ενός κανονιστικού δόγματος είναι παραπλανητική. Το δεύτερο ζήτημα αφορά στο εξής ερώτημα: είναι η ‘Φυσικοποιημένη Επιστημολογία’ ορθή και σαν περιγραφή της ενεργείας συμπεριφοράς; Στην περίπτωση του Quine το ερώτημα διαμορφώνεται ως εξής: προσπαθούν πάντοτε οι άνθρωποι να φτιάχνουν τις θεωρίες τους όσο γίνεται πιο απλές, ενώ συγχρόνως επιζητούν να αλλάξουν τις απόψεις τους όσο λιγότερο γίνεται; Ο ίδιος τάσσεται υπέρ μιας εναλλακτικής θεωρίας της γνώσης όπου έννοιες όπως ‘αναλυτικότητα’, ‘σημασία’ ή ‘συνωνυμία’ δεν έχουν θέση, παρά μόνον ως εμπλεκόμενες στην απάντηση του εξής ερωτήματος: τι απαιτήσεις πρέπει κανείς να θέσει σε νέους όρους στο πλαίσιο μιας εμπειρικής επιστήμης;

Υπενθυμίζουμε ότι ο Carnap δίνει την εξής απάντηση: πρέπει να έχουμε τη δυνατότητα, τουλάχιστον κάποιες φορές, να επιβεβαιώνουμε ή να αρνούμεθα ισχυρισμούς οι οποίοι εμπεριέχουν τους συγκεκριμένους όρους και αυτή η διαδικασία

ενέχει δέσιμο του κάθε όρου [μέσω αναγωγής] με έσχατους όρους τους οποίους είμαστε σε θέση να χρησιμοποιούμε κατά τις παρατηρησιακές διαδικασίες [προτάσεις Πρωτοκόλλου]. Για τον Carnap, αυτό το δέσιμο του όρου με την παρατήρηση είναι ένας ‘κανόνας αντιστοίχισης’.

Αυτό ακριβώς είναι που ζητάει και ο Quine που, όμως, δεν μπορεί να το βρει σε έννοιες όπως ‘αναλυτικότητα’ και ‘συνωνυμία’, γιατί αφενός η προσοχή του στρέφεται προς τις φυσικές γλώσσες όπου η ορολογία ενέχει και τα προβλήματα τα οποία προέρχονται από τις ασάφειες της καθημερινής χρήσης, αφετέρου κρίνει την επιλογή του Carnap ως προς τις τυποποιημένες γλώσσες μη ικανοποιητική. Έτσι οδηγείται σε ένα γνωσιολογικό σύστημα στο οποίο οι κανόνες αντιστοίχισης δεν υφίστανται.

Το σύστημα του Quine είναι ιδιαίτερα δελεαστικό για τους εξής λόγους:

- 1) Με τη χρήση απλών αρχών [όπως απλότητας και χρησιμότητας] διευθετεί με περίτεχνο και αρχικά πειστικό τρόπο μια μεγάλη ποικιλία επιστημονικών διαδικασιών δικαιολόγησης. Οι ίδιες αρχές ισχύουν για τα μαθηματικά, τη μεταφυσική και στην καθημερινή μας ζωή. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ισχυρή ενοποίηση των πεποιθήσεών μας καθώς και της γνωσιολογίας μας. Το όλο εγχείρημα είναι τόσο κομψό ώστε να θέλει κανείς να αποδειχθεί ορθό.
- 2) Καθιστά τη Λογική, τα μαθηματικά και την ίδια τη γνωσιολογία τόσο αντικειμενικές, όσο είναι οι κοινές πεποιθήσεις μας για τα καθημερινά υλικά αντικείμενα. Είναι πολύ καθησυχαστικό να λει κανείς ότι οι μαθηματικές και οι επιστημολογικές μας δεσμεύσεις δεν αποτελούν συμβάσεις αλλά αναπαριστούν αντικειμενικά στοιχεία του κόσμου.
- 3) Ως σύστημα, παρά τα επιρρεπή του στοιχεία, τελικά αποφεύγει να στηριχτεί στην εποπτεία.

7.5 Η στρατηγική του Quine

Όπως έχουμε αναφέρει, ο Quine, μέσα από την επιχειρηματολογία για το αδύνατον της διεκπεραίωσης ενός προγράμματος αναγωγής ολόκληρης της γνώσης, στην αισθητική εμπειρία, επιχειρηματολογεί υπέρ μιας ‘Φυσικοποιημένης Επιστημολογίας’.

Έχουμε ήδη δει, ότι στο άρθρο του ‘Two Dogmas of Empiricism’(1954) ξεκινώντας μία πορεία αμφισβήτησης που αφορά στα ‘δόγματα’ του εμπειρισμού καταφέρνει να δείξει το ανυπόστατο του ισχυρισμού του ριζικού αναγωγισμού, να δείξει δηλαδή ότι *κάθε πρόταση με πλήρες νόημα δεν μπορεί να μεταφραστεί σε μια πρόταση που αναφέρεται στην άμεση εμπειρία μας.*

Υπενθυμίζουμε ότι την υπονόμηση του ‘δόματος’ του ριζικού αναγωγισμού την ξεκινάει από την υπονόμηση του ‘δόματος’ της αναλυτικότητας. Στο ίδιο άρθρο, ο Quine χαρακτηρίζει και το δόγμα περί της διάκρισης αναλυτικών – συνθετικών προτάσεων και το δόγμα περί ριζικού αναγωγισμού ως ‘αβάσιμα’ υποστηρίζοντας ότι:

[...] εάν τα εγκαταλείψουμε οδηγούμαστε στην άμβλυση του υποτιθέμενου ορίου μεταξύ φυσικής και μεταφυσικής επιστήμης. Μετατοπιζόμαστε επίσης προς τον *πραγματισμό*. (1951, 63).

Επίσης υπενθυμίζουμε τη δήλωση του Quine ότι η έννοια ‘αναλυτικό’ είναι μια έννοια την οποία δεν κατανοεί, και ότι το πρόβλημα προέρχεται από την ίδια την έννοια της αναλυτικότητας και όχι από τις ασάφειες της φυσικής γλώσσας (1954, 81)⁴⁵⁴, καθώς και την παρατήρησή του ότι η έννοια της αναλυτικότητας δεν συνάδει με την επαληθευτική θεωρία του νοήματος,⁴⁵⁵ σήμα κατατεθέν του εμπειρισμού:

Μία αναλυτική πρόταση είναι η οριακή εκείνη περίπτωση που επαληθεύεται ανεξάρτητα από οτιδήποτε μπορεί να συμβεί. [...] ποια είναι η φύση της σχέσης μεταξύ μιας [τέτοιας] πρότασης και των εμπειριών που συνεισφέρουν στην επαλήθευση ή στη διάψευσή της (1954, 89-90);

Ο Quine παρεμβαίνει με αυτό τον τρόπο στον ριζικό αναγωγισμό και προτείνει, κατ’ αρχήν, *ως μονάδα νοήματος την πρόταση αντί του όρου,*⁴⁵⁶ *και μονάδα εμπειρικής σημασίας είναι ολόκληρη η επιστήμη:*

[...] οι προτάσεις μας για τον κόσμο αντιμετωπίζουν το δικαστήριο της εμπειρίας (tribunal of experience) όχι ατομικά αλλά συνολικά [...] τα δύο δόγματα είναι στην ουσία ταυτόσημα [...] το να μιλούμε για μια γλωσσική και μια πραγματική συνιστώσα στην αλήθεια μιας πρότασης είναι εντελώς άστοχο και αποτελεί αφετηρία πολλών ανοησιών. Η επιστήμη θεωρούμενη συνολικά, εξαρτάται από τη γλώσσα και από την εμπειρία [...] μονάδα εμπειρικής σημασίας είναι ολόκληρη η επιστήμη (1954, 94,95,96).

[...] η ολότητα αυτού που συχνά καλούμε γνώση ή πεποιθήσεις, από τα απλά ζητήματα της γεωγραφίας και της ιστορίας ως τους βαθύτερους νόμους της ατομικής φυσικής, των μαθηματικών και της λογικής, είναι μια ανθρώπινη κατασκευή η οποία έρχεται αντιμέτωπη με την εμπειρία μόνο στα άκρα ... μια σύγκρουση με την εμπειρία στην περιφέρεια προκαλεί ανακατατάξεις στο εσωτερικό του πεδίου. Τότε οι τιμές αλήθειας ορισμένων προτάσεων ανακατανέμονται (1954, 96).

Η διαπίστωση ότι η επιστήμη είναι επέκταση της κοινής λογικής, και το γεγονός ότι νοιώθει απαλλαγμένος από την διάκριση αναλυτικού-συνθετικού, τον οδηγεί ουσιαστικά στην κριτική της a priori γνώσης (1954, 100,101). Έτσι θέτει τις βάσεις για τον νατουραλισμό του.

7.6 Φυσικοποιημένη Γνωσιολογία

Η θέση του υπέρ της φυσικοποιημένης γνωσιολογίας καταγράφεται στο άρθρο του ‘Epistemology Naturalized’ (1969) [‘Φυσικοποιημένη Επιστημολογία’]. Το άρθρο ‘Epistemology Naturalized’, αποτελεί την εναλλακτική λύση του νατουραλισμού στον θεμελιωτισμό γενικά, και στη γνωσιολογία του Carnap ειδικότερα.

Υπενθυμίζουμε ότι αντικείμενο της επιστημολογίας είναι η θεμελίωση των επιστημών. Αυτή η θεμελίωση (παραδοσιακά) θα επιτευχθεί, εφ’ όσον οι φυσικές επιστήμες αναχθούν στην εμπειρία. Ο Carnap προτείνει μια ορθολογική ανασυγκρότηση του κόσμου χρησιμοποιώντας αισθητηριακά δεδομένα, αρχές της μαθηματικής Λογικής και της θεωρίας των συνόλων⁴⁵⁷.

Ο Quine θέτει το εξής ερώτημα: αν υποθέσουμε ότι η προσπάθεια του Carnap υπήρξε επιτυχής, με ποιο τρόπο θα μπορούσαμε να μάθουμε εάν αυτή ήταν και η [μοναδική] σωστή; Η απάντησή του είναι αρνητική: *είναι μάταιο να αναζητούμε την ‘αλήθεια’, δηλαδή τη θεμελίωση των φυσικών επιστημών στην άμεση εμπειρία δια των ορθολογικών ανακατασκευών. Κάθε Λογική ανασυγκρότηση που ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της φύσης κρίνεται ικανοποιητική. Εφ’ όσον, όμως, υπάρχει ένας τρόπος [για μια τέτοια κατασκευή], θα υπάρχουν και άλλοι, και ο κάθε ένας θα αποτελεί ένα μεγάλο επίτευγμα* (1969, 19).

Η ‘ανάγκη’ που έχουμε, παρ’ όλα αυτά, για ορθολογικές ανασυγκροτήσεις είναι, κατά τον Quine, ‘δικαιολογημένη’ διότι: α) αυτές μας προφυλάσσουν από την ψυχολογία, η οποία είναι μη αποδεκτή παραδοσιακά γιατί παράγει κυκλικό συλλογισμό, και β) διότι αποβλέπουν στο να δειχτεί ότι όλες οι θεωρητικές έννοιες της φυσικής ως αναγωγίμες, είναι στην ουσία περιττές, εξασφαλίζοντας έτσι εννοιολογική οικονομία και οντολογική αυστηρότητα (1969, 20). Το πρόβλημα για τον Quine είναι ότι δεν βλέπουμε, πώς πραγματικά οι θεωρητικοί όροι αποκτούν νόημα. Γι’ αυτό, η επιθυμία μας να είχαμε τη δυνατότητα να μεταφράζουμε την επιστήμη στη λογική, στην παρατήρηση και στην θεωρία συνόλων, αποτελεί επίσης έναν ισχυρό παράγοντα που μας ωθεί να επιζητούμε ορθολογικές ανασυγκροτήσεις (1969, 19). Και εάν δείξουμε *το ανέφικτο της δυνατότητας ύπαρξης μιας μοναδικής μετάφρασης*, αυτόματα απαξιώνεται και η ανάγκη να επιζητεί κανείς μια ορθολογική

ανακατασκευή. Ο Quine εκτιμά ότι η έλξη της ιδέας περί της ορθολογικής ανοικοδόμησης της φύσης οφείλεται στο ότι τα δύο θεμέλια του εμπειρισμού,⁴⁵⁸ εξακολουθούν να παραμένουν απρόσβλητα. Και αυτό που κατά τη γνώμη του ώθησε τον Carnap στο να ασχοληθεί με την εννοιολογική πλευρά της επιστημολογίας παρ' όλο που εγκαταλείφτηκε η ελπίδα για βεβαιότητα η οποία να στηρίζεται στην αλήθεια, ήταν η προσδοκία για εμβάθυνση της κατανόησης του κόσμου και αποσαφήνιση των αισθητηριακών μαρτυριών πέρα από το αίτημα περί βεβαιότητας (1969, 18).

Η αδυναμία μεταφραστικής αναγωγής από τους εμπειριστές σημαίνει, για τον Quine, ότι μια τυπική δηλωτική πρόταση που αφορά σε κάποιο υλικό σώμα, δεν έχει απόθεμα εμπειρικών εμπλοκών που θα μπορούσε να θεωρηθεί δικό της. Ένα ουσιαστικό κομμάτι θεωρίας, θεωρούμενο ως 'όλον', θα μπορούσε να έχει εμπειρικές εμπλοκές, και την παρατήρηση αυτή ενισχύει το γεγονός ότι *φτάνουμε* σε θεωρίες που κάνουν έγκυρες προβλέψεις,⁴⁵⁹ Το ότι συμβαίνει κάποιες φορές ένα εμπειρικό γεγονός το οποίο συνεπάγεται από μια θεωρία να μην πραγματοποιείται, ενοχοποιεί ένα τμήμα της θεωρίας σαν σύνολο [...] δείχνει ότι μια ή περισσότερες δηλωτικές προτάσεις είναι λάθος, χωρίς να δείχνει όμως ποια (1969, 21).

Το ερώτημα το οποίο τίθεται είναι το εξής: *υπάρχει ένας μοναδικός τρόπος να γίνει η 'μετάφραση' των θεωρητικών εννοιών σε παρατηρησιακούς όρους;* Όχι απαντάει ο Quine. Όπως κάθε καθημερινή γλώσσα αποκτάει εμπειρικό νόημα μόνο ως σώμα, έτσι και σε μία επιστημονική θεωρία, διαφορετικοί τρόποι 'μετάφρασης' των συστατικών της προτάσεων, με ουσιώδεις διαφορές μεταξύ τους, θα απέδιδαν το ίδιο εμπειρικό νόημα στην θεωρία. *Δεν υπάρχει βάση για να ισχυριστούμε ότι μία από τις δύο προκλητικά ανόμοιες 'μεταφράσεις' των μεμονωμένων προτάσεων είναι η σωστή* (1969, 22). Από αυτή τη διαπίστωση και συμφωνώντας και με τον Duhem, ότι τα τεκμήρια ή οι μαρτυρίες αφορούν όχι σε μεμονωμένες θεωρητικές προτάσεις αλλά σε μέρη θεωριών,⁴⁶⁰ ο Quine καταλήγει στο ότι *υπάρχει απροσδιοριστία στη μετάφραση* (1969, 22). Έτσι καταρρίπτεται η ανάγκη σχηματισμού μιας ορθολογικής κατασκευής για την αναγωγή των θεωρητικών εννοιών στην εμπειρία. Ο Quine υποστηρίζει ότι εφ' όσον ο θεμελιωτισμός στην εννοιολογική του εκδοχή αποτυγχάνει, λόγω της απροσδιοριστίας στη μετάφραση, *η ψυχολογία αποτελεί μια καλή λύση για να δούμε, πώς πραγματικά οι όροι αποκτούν νόημα*⁴⁶¹. Και αυτή η επιλογή φέρει το θετικό μήνυμα, ότι μπορούμε να εκμεταλλευτούμε μεθόδους από

άλλους επιστημονικούς χώρους [όπως π.χ. από το χώρο της ψυχολογίας]. Ο Quine δηλώνει πρόθυμος να δεχθεί την ψυχολογία διότι

εάν πρόκειται να κατανοήσουμε τον δεσμό μεταξύ παρατήρησης και επιστήμης, θα ήταν φρόνιμο να αξιοποιήσουμε *κάθε διαθέσιμη πληροφορία*, ακόμα και αυτήν που προέρχεται από την ίδια την επιστήμη της οποίας την σχέση με την παρατήρηση ψάχνουμε. (1969, 19).

Μήπως όμως με την απόρριψη της ορθολογικής ανασυγκρότησης εγκαταλείπουμε και την επαληθευτική θεωρία του νοήματος; Σίγουρα όχι απαντάει ο Quine:

Το είδος του νοήματος που είναι βασικό για τη μετάφραση και την εκμάθηση της μητρικής γλώσσας, είναι αναγκαία εμπειρικό νόημα και τίποτα περισσότερο [...] Σίγουρα δεν έχει κανείς άλλη επιλογή παρά να είναι εμπειριστής ανάλογα με το βαθμό που η θεωρία νοήματος το απαιτεί (1969, 22-23).

Κατά την διαδικασία εκμάθησης ενός γνωστικού αντικειμένου, δεν έχουμε καν την έννοια, δεν μας απασχολεί, για το εάν υφίσταται απροσδιοριστία στη μετάφραση. Το αποτέλεσμα της μετάφρασης το θεωρούμε αναμφίβολο, παρ' όλο που έχουν γίνει αυθαίρετες επιλογές, έστω και ασυναίσθητα.

Αυθαίρετες; Εννοώ ότι διαφορετικές επιλογές θα μπορούσαν να εμφανίσουν τα πράγματα κατά τον ίδιο τρόπο, *υποκείμενα στην αρχή του παντός είδους ελέγχου* [...] το βασικής σημασίας επιχείρημά μου [που κρύβεται] πίσω από την απροσδιοριστία της μετάφρασης είναι, ότι μία δηλωτική πρόταση που αφορά στον κόσμο δεν έχει πάντοτε ή [έστω] συνήθως ένα ξεχωριστό [δικό της] απόθεμα εμπειρικών συνεπειών (1969, 23).

Αυτός ο συλλογισμός εξυπηρετεί στο να ληφθεί υπ' όψιν το αδύνατον μιας επιστημολογικής αναγωγικής διαδικασίας τέτοιου είδους, όπου κάθε πρόταση εξισώνεται με μια πρόταση παρατηρησιακών και λογικο-μαθηματικών όρων, γεγονός το οποίο *καταρρίπτει το πλεονέκτημα το οποίο φαινότανε να έχει η λογική ανακατασκευή έναντι της ψυχολογίας*.

Ο Quine καλώντας μας να αναλογιστούμε πόσο δύσκολο είναι μετά από αυτές τις σκέψεις να αποδεχτούμε μια επιστημολογική αναγωγή του είδους: 'κάθε [θεωρητική] πρόταση ταυτίζεται με παρατηρησιακούς και λογικομαθηματικούς όρους' (1969, 23), *δηλώνει αντίθετος προς κάθε είδους θεμελιωτισμό*. Σε αντίθεση με άλλους φιλοσόφους της επιστήμης, η αποτυχία αυτού του είδους της αναγωγής δεν οδηγεί τον Quine στο να υποτιμήσει την αξία της επιστημολογίας. Αντί αυτού

προτείνει να δούμε την επιστημολογία σαν την επιστήμη που επειδή μελετάει ένα φυσικό φαινόμενο, μια φυσική ανθρώπινη διαδικασία, αποτελεί τμήμα της ψυχολογίας, και ως εκ τούτου της φυσικής επιστήμης. Η διαδικασία αυτή συνίσταται σε πειραματικά ελεγχόμενες εισροές, τις οποίες ακολουθούν, μετά από κάποιο χρονικό διάστημα, περιγραφές του τρισδιάστατου εξωτερικού κόσμου και της ιστορίας του (1969, 24).

Τη σχέση που υφίσταται μεταξύ των περιορισμένων εισροών (meager inputs) και των χειμαρωδών εκροών (torrential outputs) καλούμεθα να μελετήσουμε για τους ίδιους λόγους τους οποίους η ίδια η επιστημολογία προβάλλει. Για να δούμε, δηλαδή, πώς μια μαρτυρία σχετίζεται με την θεωρία (1969, 24).

Η μελέτη αυτή μπορεί να περιλαμβάνει ακόμα και κάτι σαν την παλιά λογική ανακατασκευή, στο βαθμό που μια τέτοια ανακατασκευή έχει πρακτικό ενδιαφέρον.

Διότι δημιουργικές ευφάνταστες ανακατασκευές δύνανται να φέρουν νύξεις από ενεργεία ψυχολογικές διαδικασίες, ως επί το πλείστον, κατά τον τρόπον μιας μηχανικής απομίμησης' [...]. 'Η καταφανής διαφορά μεταξύ της παλαιάς και της νέας επιστημολογίας με αυτή τη νέα ψυχολογική διάσταση είναι ότι τώρα μπορούμε να κάνουμε χρήση της εμπειρικής ψυχολογίας. Η επιστημολογία στη νέα της διάσταση περιέχεται στη φυσική επιστήμη ως ένα τμήμα της ψυχολογίας (1969, 24).

Ο νέος τύπος επιστημολογίας, η 'φυσικοποιημένη επιστημολογία', συνιστά τον νατουραλισμό του Quine, και λύνει το επίμονο πρόβλημα περί της προτεραιότητας της επιστημολογίας έναντι των φυσικών επιστημών. Αφού δεν προσπαθούμε πλέον να επιβεβαιώσουμε τη γνώση που έχουμε για τον εξωτερικό κόσμο μέσω μιας ορθολογικής ανακατασκευής, δεν υπάρχει λόγος να 'δώσουμε προτεραιότητα' σε θέματα συνείδησης. Έτσι,

Το A είναι επιστημονικά πρότερο του B, εάν το A είναι αιτιακά εγγύτερα από το B στους αισθητηριακούς υποδοχείς. [...] μπορούμε να μιλάμε για αιτιακή εγγύτητα στους αισθητηριακούς υποδοχείς, αντί για επιστημολογική προτεραιότητα (1969, 25).

Σχετικά με το ερώτημα: τι πρέπει να θεωρείται ως παρατηρησιακή πρόταση, το οποίο είχε δημιουργήσει διαμάχη μεταξύ των μελών του Κύκλου της Βιέννης γύρω στα 1932, ο Quine προτείνει:

Παρατηρησιακή πρόταση είναι μια πρόταση για την οποία όλοι όσοι μιλούν τη γλώσσα δίνουν την ίδια ετυμολογία εφ' όσον υπόκεινται στις ίδιες αισθητηριακές διεγέρσεις (1969, 26).

Η πρόταση αυτή, διατείνεται ο Quine, απελευθερώνει την παρατηρησιακή πρόταση από την ατομική κρίση, ενώ αποδίδει σ' αυτή τον παραδοσιακό της ρόλο *ως το διαπροσωπικό δικαστήριο για τις επιστημονικές υποθέσεις* (1969, 27).

Η διευκρίνιση της έννοιας 'παρατηρησιακή πρόταση' είναι υψίστης σημασίας για τον Quine διότι αυτές, i) συνιστούν πηγή τεκμηρίων για την αλήθεια επιστημονικών υποθέσεων, ii) είναι οι πρώτες των οποίων το νόημα κατανοούμε, iii) συνιστούν τη μοναδική είσοδο στη γλώσσα, iv) συνιστούν τον ακρογωνιαίο λίθο της σημασιολογίας, v) είναι θεμελιώδεις για την εκμάθηση του νοήματος, vi) αποτελούν τον τόπο όπου το νόημα συγκεντρώνεται, vii) είναι εγκαταστημένες στην αισθητηριακή περιφέρεια του σώματος της επιστήμης και είναι το λιγότερο επαληθεύσιμο σύνολο viii) σε αντίθεση με τις θεωρητικές, έχουν εμπειρικό περιεχόμενο αποκλειστικά δικό τους. Επιπλέον τονίζει ότι τα περί παρατηρησιακών προτάσεων δεν σχετίζονται με το πρόβλημα της απροσδιοριστίας στη μετάφραση. Η εξίσωση μιας παρατηρησιακής πρότασης μιας γλώσσας με την παρατηρησιακή πρόταση μιας άλλης γλώσσας είναι μάλλον ζήτημα εμπειρικής γενίκευσης, παρά θέμα μετάφρασης (1969, 27,28).

Όπως ο Quine σχολιάζει (1969, 28), το ότι η επιστημολογία γίνεται σημασιολογία, δεν συνιστά ανατρεπτικό παράγοντα στις πεποιθήσεις των φιλοσόφων, αφού η επιστημολογία παραμένει επικεντρωμένη στο γεγονός, όπως πάντα, και το νόημα παραμένει επικεντρωμένο, όπως πάντα, στη επαλήθευση, και το γεγονός συνιστά επαλήθευση. Αυτό που ταραξίζει τις προκαταλήψεις είναι ότι τώρα η μέθοδος επαλήθευσης παύει γενικά να έχει σαφή εφαρμοσιμότητα σε μεμονωμένες προτάσεις, όπως επίσης και το ότι η επιστημολογία συγχωνεύεται με την ψυχολογία.

Ο Quine περιγράφει την 'περιπέτεια' της επιστημολογικής ανακάλυψης ως εξής:

Η παλιά επιστημολογία φιλοδοξεί να περιλαμβάνει, κατά μίαν έννοια, τη φυσική επιστήμη, με το να τη δομεί με κάποιον τρόπο από τα αισθητηριακά δεδομένα. *Η επιστημολογία στη νέα τοποθέτηση, με τη σειρά της, περιέχεται στη φυσική επιστήμη, ως κεφάλαιο της ψυχολογίας [...]* Όμως η παλιά σχέση επιστημολογίας – φυσικής επιστήμης εξακολουθεί να είναι επίσης σε ισχύ. Μελετάμε πώς ο άνθρωπος, υποκείμενο της μελέτης μας, επιβεβαιώνει την ύπαρξη υλικών σωμάτων και παράγει τη φυσική του από τα αισθητηριακά δεδομένα που προσλαμβάνει [...] Ολόκληρη η επιστημολογική διαδικασία, ως εκ

τούτου, στην οποία και η ψυχολογία είναι συστατικό της κεφάλαιο, και ολόκληρη η φυσική επιστήμη στην οποία η ψυχολογία αποτελεί συνιστώσα. Όλο αυτό είναι η δική μας κατασκευή ή η προβολή (projection) από ερεθίσματα [...]. Υφίσταται κατ' αυτόν τον τρόπο αμοιβαιότητα στο 'περιέχεται', παρά το ότι αυτό εννοείται διαφορετικά σε κάθε περίπτωση: *η επιστημολογία στην φυσική επιστήμη και η φυσική επιστήμη στην επιστημολογία* (Quine 1969, 24).

Αυτή η αλληλεπίδραση, σχολιάζει ο Quine, υπενθυμίζει τη παλιά αντιμετώπιση της κυκλικότητας, όμως έχουμε σταματήσει πλέον να ονειρευόμαστε ότι θα παράγουμε επιστήμη από τα εμπειρικά δεδομένα [μόνο]. Αντιλαμβανόμαστε την επιστήμη ως θέσπιση νόμων ή ως διαδικασία εν κόσμω και *δεν έχουμε πρόθεση να ισχυριστούμε ότι κατανοούμε καλύτερα την εν λόγω διαδικασία απ' ότι την ίδια την επιστήμη που αποτελεί και το αντικείμενό της*. Και θέτει (1981,7) τον νατουραλισμό του,

την εγκατάλειψη [δηλαδή] του στόχου μιας πρώτης φιλοσοφίας, πρότερης της φυσικής επιστήμης (1981, 7), *ως το πέμπτο στάδιο-ορόσημο της εξέλιξης του εμπειρισμού.*⁴⁶²

Η πορεία προς μια φυσικοποιημένη γνωσιολογία γίνεται εμφανής μέσω της παραδοχής ότι συνήθως, το κείμενο μιας πρότασης είναι πολύ σύντομο για να χρησιμεύσει ως ανεξάρτητος φορέας εμπειρικού νοήματος [τρίτο ορόσημο]. Όπως αναφέραμε, ο Quine επικαλείται τον Duhem για να υποστηρίξει (1981, 10) ότι

οι υποθετικές παρατηρησιακές προτάσεις [οι οποίες έπονται από μια θεωρία η οποία εκλαμβάνεται ως όλον], δεν μπορούν να καταμεριστούν ως συνέπειες των διαφόρων προτάσεων της θεωρίας. [Θα πρέπει] *να πάσουμε να απαιτούμε ή να αναμένουμε από μια επιστημονική θεωρία να έχει το δικό της διαχωρισμό εμπειρικό νόημα.*⁴⁶³

Η εγκατάλειψη της διάκρισης των προτάσεων σε αναλυτικές και συνθετικές [τέταρτο ορόσημο] ακολουθεί την προηγούμενη κίνηση:

ο ολισμός θολώνει την υποτιθέμενη αντίθεση μεταξύ της συνθετικής πρότασης, με το εμπειρικό περιεχόμενο, και της αναλυτικής πρότασης, με το μηδενικό περιεχόμενο (1981, 11).

Με την εγκατάλειψη του στόχου μιας πρώτης φιλοσοφίας, [πέμπτο ορόσημο] η φυσική επιστήμη γίνεται αντιληπτή ως διερεύνηση της πραγματικότητας,

επισφαλής και επιδεκτική διορθώσεων, αλλά μη υπόλογης σε κάποιο υπερ-επιστημονικό δικαστήριο και μη χρίζουσας άλλης νομιμοποίησης εκτός από την παρατήρηση και την υποθετικο-παραγωγική μέθοδο (1981, 11).

Την εικόνα του νατουραλισμού του τη δίνει ο Quine παραστατικά, μέσα από την εξής περιγραφή:

Ο νατουραλιστής φιλόσοφος ξεκινάει τον συλλογισμό του μέσα στο πλαίσιο της θεωρίας του κόσμου που κληρονόμησε, ως μια εν ενεργεία θεωρία. Την πιστεύει ολόκληρη μη τελεσίδικα, αλλά πιστεύει επίσης, και ότι κάποια απροσδιόριστα τμήματά της είναι εσφαλμένα. Προσπαθεί να βελτιώσει, να αποσαφηνίσει και να κατανοήσει το σύστημα εκ των έδων. Είναι ο πολυάσχολος ναύτης που πλέει στη βάρκα του Neurath (Quine 1981, 12).

Υπενθυμίζουμε ότι ο Quine εισηγείται μια γνωσιοθεωρία στην οποία ενσωματώνεται η ψυχολογία, η οποία με τη σειρά της περιέχεται στη φυσική επιστήμη. Ως εκ τούτου, επικαλείται τα επιστημονικά πορίσματα για να υποστηρίξει ότι (1981, 12), 'οι πληροφορίες μας για τον κόσμο περιορίζονται στα ερεθίσματα που δέχονται οι επιφάνειές μας' και να καταλήξει στο ότι την απάντηση στο ερώτημα: 'πώς εμείς τα ανθρώπινα ζώα μπορέσαμε να φτάσουμε στην επιστήμη από τέτοιες περιορισμένες πληροφορίες;' την δίνει 'η ανάλυση η οποία *σχετίζεται με την εκμάθηση της γλώσσας και τη νευρολογία της αντίληψης*'.

Η αποδοχή του νατουραλισμού του ως γνωσιοθεωρίας από την επιστημονική κοινότητα έχει να αντιμετωπίσει, κατά τον Quine, δύο δυσκολίες οι οποίες προέρχονται: i) εκ του ότι αυτός στερεί κάθε ελπίδα να μπορέσουμε να ορίσουμε τους θεωρητικούς όρους και ii) από την νοοτροπία του φυσικού επιστήμονα, ο οποίος δεν έχει ποτέ νοιώσει αμφιβολία πέρα από τις εσωτερικές προσπελάσιμες αβεβαιότητες της επιστήμης.

7.7 Φυσικοποιημένη Γνωσιολογία – Κριτική

Η συνολική κριτική την οποία έχει υποστεί ο νατουραλισμός του Quine είναι εκτενέστατη και ξεφεύγει κατά πολύ από το στόχο της συγκεκριμένης διατριβής, που εν προκειμένω αφορά στην ανάδειξη του ρόλου της αναλυτικότητας και του *a priori* στην εξέλιξη της γνωσιολογίας. Για το λόγο αυτό, επιλεκτικά παρουσιάζουμε δύο κριτικές, μεταξύ των πολλών, οι οποίες εκθέτουν ή τα βασικά σημεία ή τις αδυναμίες, που κατά την δική μας εκτίμηση ερευνούν τη θέση του νατουραλισμού στην εν λόγω πορεία της αναλυτικότητας.

7.7. 1. Roger F. Gibson Jr

Ο Gibson υποστηρίζει ότι η ενσωμάτωση της ψυχολογίας στη γνωσιοθεωρία του Quine είναι σφάλμα να ερμηνευτεί ως απόπειρα του Quine να στηρίξει την γνωσιοθεωρία του σε μη εμπειρική βάση. Υποστηρίζει, λοιπόν, ότι ο Quine, με την εισαγωγή της ψυχολογίας στη γνωσιοθεωρία του δεν έχει σαν σκοπό να μας πει τι υπάρχει [ο Quine αποδέχεται την ύπαρξη του φυσικού κόσμου], αλλά μόνον, τι είδος γεγονότος [εμπειρικό, ψυχολογικό, [...]] υφίσταται, για ό,τι υπάρχει (Gibson 1986, 147). Ο Gibson, τον ισχυρισμό του Quine ότι

‘ο εμπειρισμός είναι η επιστημολογία της οντολογίας’ (Quine 1983,⁴⁶⁴p.500 in: Gibson 1986, 147),

τον ερμηνεύει ως εξής: μπορεί η οντολογία και η επιστημολογία να εστιάζονται σε διαφορετικά αντικείμενα, όμως συνδέονται μεταξύ τους στενά με μια σχέση αμοιβαίου ‘περιορισμού’. Ήτοι, η επιστημολογία του Quine [δηλαδή ο εμπειρισμός]⁴⁶⁵ περιέχεται στην οντολογία του [δηλαδή στην φυσική επιστήμη] σαν τμήμα εμπειρικής ψυχολογίας και η επιστημολογία [εμπειρισμός] παρέχει ερμηνεία για τη μεθοδολογική και γεγονотική βάση της οντολογίας του [που είναι η φυσική επιστήμη], συμπεριλαμβανομένης και της ίδιας της εμπειρικής ψυχολογίας (Gibson 1986, 147-8).

Έτσι ο Gibson υποστηρίζει (1986, 147-150) ότι η επιστημολογία του Quine περιέχεται στην οντολογία του, και αυτό γίνεται εμφανές αν ανατρέξει κανείς στα εξής βασικά σημεία της θεωρίας του Quine:

I) Η επιστημολογία του Quine υποθέτει την ύπαρξη του εξωτερικού κόσμου. Ο Quine, δηλαδή, αρνείται ότι ο εξωτερικός κόσμος είναι κάτι του οποίου η ύπαρξη χρειάζεται απόδειξη. Αποδέχεται μια φυσικοποιημένη επιστημολογία η οποία προϋποθέτει την οντολογία [της φυσικής επιστήμης]. Αποτέλεσμα αυτής της αμοιβαίας σχέσης είναι η μη φάυλη κυκλικότητα την οποία ο Quine, όπως έχουμε πει, αποδέχεται, μεν, πλήρως, χωρίς όμως να δίνει ικανοποιητικές εξηγήσεις.

II) Τα δύο βασικά συστατικά στοιχεία της επιστημολογίας του, το επιστημονικό γεγονός και ο τρόπος καθορισμού της σημασίας, υπαινίσσονται την οντολογία του:

Δύο βασικά σημεία του εμπειρισμού έχουν μείνει απρόσβλητα. Το ένα είναι ότι κάθε επιστημονικό γεγονός είναι αισθητηριακό γεγονός. Το άλλο...είναι ότι η εγχάραξη στο νου της σημασίας μιας λέξης πρέπει αποκλειστικά να βασίζεται σε αισθητηριακά γεγονότα (Quine 1969, 19).

III) Η επαφή της επιστημολογίας του Quine με τον κόσμο γίνεται μέσω των αισθητήρων [που ανήκουν στην οντολογία της φυσιολογίας]. Κάθε αισθητηριακό γεγονός, δηλαδή, προκύπτει μέσω της ενεργοποίησης των νευρικών απολήξεων οι οποίες είναι φυσικά αντικείμενα, και ως εκ τούτου η επιστημολογία του προϋποθέτει την ύπαρξη των νευρικών απολήξεων.

Το ότι αναγνωρίζει και αποδέχεται τον εμπειρισμό του Quine, δεν εμποδίζει τον Gibson να εντοπίσει τις αδυναμίες στη φυσικοποιημένη γνωσιολογία. Έτσι παρατηρεί, ότι ο Quine αφήνει βασικά σημεία χωρίς σαφή διευκρίνηση [όπως για παράδειγμα, με τι μέτρο επιδιώκεται η απλότητα ή οι διατηρητικές αναθεωρήσεις; Πόσο εξαρτώνται από τις ατομικές μας πεποιθήσεις; Είναι το σύστημα κανονιστικό ή περιγραφικό;] και αυτό προσφέρει έδαφος για άλλες θεωρίες. Αφήνει χώρο και στον ίδιο τον Quine να υπερασπιστεί τον εαυτό του. Αυτό το 'πλεονέκτημα' δεν το παρέχει ένα καλώς επεξεργασμένο στις λεπτομέρειές του σύστημα

7.7.2. McDowell

Ενδιαφέρουσα κριτική ασκεί στον Quine ο McDowell στο έργο του *Mind and World* (1994). Στόχος της κριτικής του είναι να δείξει ότι ο Quine, ως προς τον ολισμό αποτυγχάνει, αφού, όπως υποστηρίζει, *στην φυσικοποιημένη επιστημολογία δεν καταργείται ο δυϊσμός.*

Όπως είδαμε, ο νατουραλισμός του Quine στήνεται κυρίως στα δύο βασικά του άρθρα που είναι: ‘Τα δύο δόγματα του εμπειρισμού’(1954) και ‘Φυσικοποιημένη Επιστημολογία’ (1969), ενώ στο άρθρο: ‘Πέντε Ορόσημα του Εμπειρισμού’ τον εντάσσει στην ιστορία της εξέλιξης του εμπειρισμού αποκαλώντας τον *ορόσημο.*

Στο πρώτο άρθρο, όπως έχουμε πει, ο Quine έχει ως βασικούς στόχους να δείξει το ανυπόστατο για τα δύο ‘δόγματα’ του εμπειρισμού, δηλαδή i) για τη διάκριση μεταξύ αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων και ii) για την επαληθευτική θεωρία του νοήματος, στον οποίων την κατάργηση θεμελιώνει τον νατουραλισμό του. Η απόρριψη της διάκρισης στο (i) συνεπάγεται την απόρριψη του (ii), γεγονός που τον οδηγεί στο να ισχυριστεί ότι: ‘οι θέσεις μας που αφορούν στον εξωτερικό κόσμο αντιμετωπίζουν το δικαστήριο της εμπειρίας όχι ατομικά αλλά ως σώμα’ [ή με άλλα λόγια] ότι ‘η μονάδα του εμπειρικού νοήματος (empirical significance) είναι όλη η επιστήμη’ (1954, 94,95,96). Ενώ συγχρόνως δηλώνει (1954, 86,87) ότι: ‘*Είναι φανερό ότι η αλήθεια γενικά, εξαρτάται από τη γλώσσα και από την εξω-γλωσσική πραγματικότητα*’ και αυτά τα δύο δεν μπορούμε να τα ξεχωρίσουμε σε κάθε δήλωση.

Ο McDowell παρατηρεί ότι με βάση τις δύο αυτές δηλώσεις,

μία πεποίθηση ή μια κατά τον Quine ‘κοσμο-εικόνα’ είναι τρωτή και διαμορφώνεται από την ετυμωγία, η οποία της αποδίδεται *μόνο* μέσω της εμπειρίας και η οποία αφορά στην αποδοχή της εντός του κόσμου (1994, 129-130).

Στην εικόνα του Quine χωρίς τα δόγματα, η αλήθεια κάθε παρατηρησιακής γενικά πρότασης και ως εκ τούτου το εμπειρικό νόημα άρα και η επιστήμη, *εξαρτάται διπλά και από τη γλώσσα και από εξω γλωσσικούς παράγοντες. Υφίσταται, ως εκ τούτου, δυϊσμός οι πόλοι του οποίου, εμπειρικό νόημα και γλώσσα, δεν είναι δυνατόν να αποδοθούν νοηματικά σε κάθε επιστημονική δήλωση ξεχωριστά.* Ο McDowell υποστηρίζει ότι στο συνολικό πλαίσιο που αφορά στην αλήθεια της επιστήμης, στο ολιστικό πλαίσιο δηλαδή, ο δυϊσμός δεν καταργείται (1994, 129-130).

Η γλώσσα, η οποία αποτελεί κατά τον McDowell, αυτό το οποίο ο Quine διατηρεί από την παλιά ιδέα του νοήματος, *παρουσιάζεται σαν συμμετοχος σε αυτό*. Σε ένα ‘είδος νοήματος’, δηλαδή, το οποίο προκύπτει από την κατάρρευση της αντίθεσης μεταξύ ‘της αλήθειας ως συνέπεια μόνο του νοήματος’ και ‘της αλήθειας ως συνέπεια και του νοήματος και του κόσμου όπως αυτός είναι φτιαγμένος’, που παρουσιάζεται ως ‘ενδογενής παράγων’ στη σχηματοποίηση ενός εμπειρικού συστήματος πεποιθήσεων, και που διακρίνεται από τον ‘εξωγενή παράγοντα’ που δηλώνεται ως *εμπειρικό νόημα* και ο οποίος ευθύνεται για το ‘τρωτό’ των πεποιθήσεων, εφ’ όσον, κατά τον Quine, οι τελευταίες υπόκεινται ούτως ή άλλως στο δικαστήριο της εμπειρίας. Διότι το ‘εμπειρικό νόημα’ του Quine κατά τον McDowell, δεν εξαρτάται από τον παράγοντα ‘νόημα’ στο νέο ολιστικό περιβάλλον, αλλά αποτελεί απόγονο του ‘εμπειρικού δεδομένου’ στον δυϊσμό: ‘εμπειρικό δεδομένο – νόημα’ (1994, 130,131).

Για τον Quine οι δύο αυτοί παράγοντες είναι διακριτοί, πράγμα που σημαίνει ότι το ‘εμπειρικό νόημα’ μιας ‘κοσμο-εικόνας’ δεν μπορεί να μετρηθεί από το ‘εμπειρικό περιεχόμενό της ως εικόνας του κόσμου’ όπως την προσλαμβάνουμε (1994, 132).

Το ‘εμπειρικό νόημα’, άρα, υπολείπεται του ‘εμπειρικού συστήματος πεποιθήσεων για τον κόσμο’ κατά την ποσότητα η οποία σχετίζεται με τον ‘ενδογενή παράγοντα’, γλώσσα. Αφού το ‘εμπειρικό νόημα’ ευθύνεται για το τρωτό των πεποιθήσεων που σχετίζονται με τον κόσμο, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ποσότητα που ανήκει στο εμπειρικό περιεχόμενο της όψης του κόσμου, διότι εξαρτάται από το πώς κάποιος αποδέχεται ότι είναι η όψη του κόσμου. Έχουμε, δηλαδή, στο προσκήνιο *το θέμα της απροσδιοριστίας στη μετάφραση των ‘γυμνών δεδομένων’* [εμπειρικών δεδομένων, κατά την ορολογία του McDowell], *σε ‘εμπειρικό νόημα’*. Εδώ καταλήγει, παρατηρεί ο McDowell, ο Quine, ξεκινώντας από την απόρριψη του δόγματος περί της ύπαρξης αναλυτικών προτάσεων.

Υπάρχει όμως χάσμα μεταξύ της προκειμένης ότι ‘το εμπειρικό νόημα δεν μπορεί να καταμεριστεί μεταξύ ατομικών προτάσεων’ και του συμπεράσματος ότι ‘δεν μπορεί να έχει έννοια για μας η αναλυτικότητα’, παρατηρεί ο McDowell. Διότι πραγματικά, εάν δεν μπορούμε να έχουμε την ιδέα της επίδρασης της εμπειρίας σε μεμονωμένες προτάσεις, όπως ο Quine ισχυρίζεται, πώς μπορεί ο ίδιος πάλι να έχει την ιδέα και να υποστηρίζει την μη ύπαρξη της αναλυτικότητας αναφερόμενος σε μεμονωμένες

προτάσεις. Εάν, από την άλλη μεριά, το ‘εμπειρικό νόημα’ δεν μπορεί να καταμεριστεί μεταξύ προτάσεων, αυτό δεν συνεπάγεται ότι η λογική δυνατότητα απάντησης στην εμπειρία δεν μπορεί να καταμεριστεί μεταξύ των προτάσεων⁴⁶⁶ (1994, 160).

Την πεποίθησή του αυτή [περί της απροσδιοριστίας στη μετάφραση] ο Quine τη στηρίζει, όπως έχουμε πει, στην πρόταση του Duhem: ‘Η ευπάθεια μιας πρότασης στην εμπειρία δεν μπορεί να μοιραστεί μεταξύ των προτάσεων μιας θεωρίας’. Το επιχείρημα αυτό κατά τον McDowell μπορεί να λειτουργήσει υπέρ της απροσδιοριστίας στο νόημα μόνον εφ’ όσον λειτουργήσει στο πλαίσιο μιας λογικής σχέσης⁴⁶⁷ δηλαδή,

μόνον εφ’ όσον η γλώσσα στην οποία συλλαμβάνεται η εμπειρία μπορεί να κρατηθεί ξεχωριστά από τη γλώσσα της θεωρίας, έτσι ώστε η σχετική εμπειρία να μην μιλάει τη γλώσσα της θεωρίας. [...] [Δηλαδή] οι μεμονωμένες προτάσεις μιας θεωρίας είναι απροσδιορίστου νοήματος, λαμβανομένων υπ’ όψιν των παρατηρησιακών προτάσεων πάνω στις οποίες έχει βασιστεί η θεωρία (1994, 160).

Ο McDowell αναγνωρίζει στον Quine την πρόθεση να τονίσει μέσω της απροσδιοριστίας στη μετάφραση, ‘την έκταση της πνευματικής ανεξαρτησίας του ανθρώπου σε σχέση με την μορφοποίηση των όψεων του κόσμου’. (1994, 132). Το πόσο όμως εκτείνεται η πνευματική ανεξαρτησία του ανθρώπου πέρα από το ‘εμπειρικό νόημα’, το οποίο αποτελεί μια σεβαστή έννοια γιατί μπορεί να ερευνηθεί επιστημονικά, ‘αφορά ακριβώς το κατά πόσο η ιδέα ενός [εννοιολογικού] περιεχομένου βρίσκεται έξω από το βεληκεές της επιστήμης’ (1994, 132). Επειδή ο Quine συλλαμβάνει την εμπειρία ως διέγερση των αισθητηριακών μας οργάνων (1969, 25) υποστηρίζει ο McDowell,

αυτή δεν θα μπορούσε να εικονιστεί στη θέση της δικαιολόγησης, διότι η τελευταία βρίσκεται σε αντίθετη θέση από τα συμβάντα που κυβερνώνται από νόμους. Ο Quine συλλαμβάνει την εμπειρία ως εάν αυτή να έχει τη δυνατότητα να βρίσκεται μόνο έξω από τον χώρο των δικαιολογήσεων (1994, 133).

Έτσι, όμως, τίθεται υπό αμφισβήτηση η ικανότητα του συστήματος του Quine να φιλοξενήσει γενικά κάποια κοσμο-εικόνα, διότι

‘αν η εμπειρία παίζει μόνο αιτιακό ρόλο στον σχηματισμό μιάς ‘κοσμο-εικόνας’ (1969, 25) και όχι ένα δικαιολογητικό ρόλο, τότε δεν υπηρετεί το αισθητηριακό γεγονός’,

και άρα η εμπειρία δεν αποτελεί την ένδειξη της θεωρίας στην κοσμο-εικόνα.

Ο Quine, με την αποδοχή της απροσδιοριστίας στη μετάφραση προσπαθεί να απορρίψει την ιδέα του 'δεδομένου' ως παράγοντα που προέρχεται μέσα από την συγκεκριμένη δομή της νόησης. Να απορρίψει δηλαδή το 'δεδομένο' ως 'ενδογενή παράγοντα' και έτσι να θεωρεί όλες μας τις πεποιθήσεις και αυτές που αφορούν στην κατασκευή του κόσμου ως ανοιχτές στην αναθεώρηση. Αυτό όμως γίνεται χωρίς την αποφασιστική απόρριψη του 'εξωγενούς δεδομένου', παρατηρεί ο McDowell (1994, 136). Κατά τον McDowell δηλαδή, ο Quine

προσπαθεί να χρησιμοποιήσει την ιδέα της εμπειρίας σαν δικαστήριο το οποίο υφίσταται κατά την κρίση των πεποιθήσεων, ενώ συγχρόνως συλλαμβάνει την εμπειρία έτσι ώστε να βρίσκεται έξω από τη δικαιοδοσία της δικαιολόγησης (1994, 137).

Το αποτέλεσμα είναι ότι μέσω της Αρχής της Απροσδιοριστίας στη Μετάφραση *καταργεί την αυθυπαρξία του χώρου των αισθητηριακών δεδομένων*, ενώ παράλληλα *ταυτίζει τη φύση με το πεδίο του νόμου*. Ο McDowell υποστηρίζει επίσης ότι η ύπαρξη ενός 'ενδογενούς' και ενός 'εξωγενούς' παράγοντα αποτελεί 'το τρίτο δόγμα του εμπειρισμού'. Εάν όμως ο Quine το αρνηθεί, αυτομάτως στερείται τους θεμέλιους λίθους της φιλοσοφίας του. Γιατί η άρνηση του 'τρίτου δόγματος' αποτελεί στην ουσία ανασταλτικό παράγοντα: i) ώστε ο κόσμος να συμμετέχει στη διαμόρφωση της αλήθειας των προτάσεων που έχει διαμορφώσει η ύποπτη ιδέα της αναλυτικότητας και ii) ώστε να μην αποδίδεται ταυτότητα στο νόημα από κάποιους ενδογενείς παράγοντες (1994, 157).

Κεφάλαιο 8

QUINE vs CARNAP

8.1. Εισαγωγή

Όπως έχουμε ήδη πει, η πρόθεση μας στην συγκεκριμένη εργασία είναι να αναδείξουμε την πορεία – προσπάθεια έκφρασης του *a priori*, μέσα από την έννοια της αναλυτικότητας, η οποία τυποποιείται από τον Frege μέσα από το έργο του *Begriffsschrift* και εξελίσσεται μέσα από τη γνωσιοθεωρία του Carnap, από έννοια βασιζόμενη αποκλειστικά στη Λογική, σε έννοια την οποία μπορεί να στηρίζει και το νόημα. Είπαμε επίσης ότι η γνωσιοθεωρία την οποία προτείνει ο Quine έχει ως αφετηρία την αντίδρασή του, κυρίως, στη θεμελίωση μιας επιστημολογίας στη βάση του νοήματος.

Παρουσιάσαμε τις θέσεις πάνω στα ζητήματα που άπτονται της έννοιας της αναλυτικότητας για τον κάθε φιλόσοφο ξεχωριστά, γιατί αυτό εξυπηρετεί στην συζήτηση που αφορά στο κάθε επιμέρους φιλοσοφικό θέμα. Η θέση, όμως, την οποία υποστηρίζουμε είναι η εξής:

τη σωστή εκτίμηση του ρόλου τον οποίο παίζει ο αντίλογος του Quine προς την αναλυτικότητα για την εξέλιξη της γνωσιολογίας εμποδίζει η εντύπωση την οποία ο ερευνητής σχηματίζει τόσο από την 'κατά μόνας' προσέγγιση των θέσεων των δύο φιλοσόφων όσο και από την αποσπασματική κριτική, θετική ή αρνητική, των σχολιαστών τους. Η ανάγνωση αυτή διαμορφώνει, κατά την άποψή μας, την κυριαρχούσα τελικά αντίληψη στο φιλοσοφικό χώρο, της αντιπαλότητας του μαθητή με τον δάσκαλό του, της νέας αντίληψης με την παλιά. Η εντύπωση η οποία απορρέει από την 'κατά μόνας' προσέγγιση των θέσεων των δύο φιλοσόφων, επισκιάζει εξ ίσου, και την αξιολόγηση του έργου του Carnap, το οποίο έτσι, φαντάζει ξεπερασμένο.

Ως γνωστόν, η φιλοσοφική πρόταση του Quine διαμορφώνεται μέσα από τη στενή συνομιλία – γραπτή και προφορική – με τον Carnap. Η συνομιλία αυτή αποκαλύπτει ότι παρά το γεγονός ότι οι απόψεις του Quine φαίνονται να εμφανίζονται ριζικά, θα μπορούσε να πει κανείς, αποκλίνουσες από αυτές του

δασκάλου του, γαλουχήθηκαν πάνω στη φιλοσοφία του Carnap η οποία, για τον Quine, υπήρξε στα βασικά της σημεία, πλήρως αποδεκτή. Το σημαντικό, κατά την εκτίμησή μας, είναι το ότι *αν η φιλοσοφία του Quine μελετηθεί παράλληλα με τη φιλοσοφία του Carnap, η διαφωνία τους παίρνει διαφορετική διάσταση.*

Αποκαλύπτεται ότι αυτή δεν αφορά στενά στο ζήτημα της αναλυτικότητας [συμπέρασμα το οποίο προκύπτει από την αποσπασματική μελέτη των έργων του Quine, ‘Truth by Convention’ και ‘Two Dogmas of Empiricism’], αλλά στο: *ποια γνωσιολογία πρέπει να αποδεχτούμε.* Υποστηρίζουμε επίσης ότι η εικόνα των ριζικών, κεφαλαιώδους σημασίας, αντιθέσεων, την οποία διαμορφώνει η πολύ διαφορετική στρατηγική την οποία εφαρμόζει ο καθένας τους για να απαντήσει στο ερώτημα, ‘πώς μπορούμε να δικαιολογήσουμε τις πεποιθήσεις μας;’ κλονίζεται, *αν η μελέτη του έργου των δύο φιλοσόφων συμπεριλαμβάνει μαζί με τη φιλοσοφική τους πορεία, τη μεταξύ τους συνομιλία, αλλά και τη σχέση ζωής την οποία μοιράζονται.* Σχέση την οποία διατρέχει βαθιά φιλία, άφθονη στοργή, και σεβασμός εκατέρωθεν.

Οι μαρτυρίες οι οποίες στηρίζουν τη θέση αυτή συνίστανται *σε ουσιώδη περιστατικά φιλοσοφικά και βιογραφικά, στοιχεία τα οποία συνήθως οι εκδότες παραλείπουν.*⁴⁶⁸ Η ενασχόληση με αυτά τα στοιχεία δεν πρέπει να θεωρηθεί άχρηστη γιατί, όπως θα δούμε στη συνέχεια, εμμέσως μεν, πλην ουσιωδώς, αφορά στα καίρια φιλοσοφικά ερωτήματα. Ως εκ τούτου, ανήκει και αυτή στη φιλοσοφική παρακαταθήκη του πρόσφατου παρελθόντος, η διατήρησή του οποίου κρίνεται ως απαραίτητη ώστε το μέλλον της φιλοσοφίας να γίνεται κατά τι πλουσιότερο. Για τη διευκόλυνση της συζήτησης, θα αναφερθούμε συνοπτικά σε εκείνα τα βασικά σημεία στη φιλοσοφία και στη ζωή του Quine, τα οποία σχετίζονται άμεσα με την πορεία του ως φιλοσόφου, δίπλα στον Carnap.

Όπως είναι γνωστό, ο Carnap υπήρξε ένα από τα ηγετικά στελέχη του Λογικού Θετικισμού από το τέλος της δεκαετίας του 1920, και από τα μέσα της δεκαετίας του –30 ο αδιαμφισβήτητος εκπρόσωπος για την κίνηση η οποία σήμερα τυγχάνει τόσο τιμής, όσο και απαξίωσης. Ο ίδιος ο Quine ομολογεί: Ο Carnap ήταν η δεσπόζουσα προσωπικότητα στον Κύκλο της Βιέννης,

ήταν περισσότερο από κάθε άλλον η ενσάρκωση του Λογικού Θετικισμού, του Λογικού εμπειρισμού⁴⁶⁹ [...] Αργότερα οι απόψεις του και οι δικές μου εξελίχθηκαν προς αντίθετες κατευθύνσεις. Όμως, ακόμα και όπου διαφωνούσαμε, *αυτός ήταν που έθετε το επίμαχο ζήτημα.* Το

νήμα της σκέψης μου το καθόρισαν προβλήματα στα οποία ένιωθα να παρουσιάζεται η δική του θέση (Homage, p. xxii – xxiii in: PSA 1970).

Η φιλοσοφική πορεία του Quine διαμορφώνεται στην κυριολεξία στο πλευρό του Carnap. Ξεκινάει το 1933 με τη συνάντηση των δύο όταν ο πρώτος είναι 25 ετών και ο δεύτερος 42, πραγματώνεται μέσα από μια σχέση διαρκούς συζήτησης, ουσιαστικών συγκλήσεων και αντιθέσεων που τη διέπει στενή φιλία, σεβασμός και αλληλοεκτίμηση, και η οποία διατηρείται αλώβητη μέχρι το θάνατο του δεύτερου.

Ο Quine, ξεκινάει τη διδακτορική του διατριβή [1930-32] εμπνεόμενος από τα *Principia Mathematica* των Whitehead και Russell όπως και ο Carnap, και για έξι χρόνια μετά, όπως ο ίδιος ομολογεί (Homage to Rudolf Carnap 1970, xxiii), παραμένει άριστος γνώστης των θέσεων του Carnap και ένθερμος υποστηρικτής τους. Αρκετά χρόνια αργότερα, δε, εξακολουθεί να προπαγανδίζει τη φιλοσοφική αξία και ποιότητα της δουλειάς του δασκάλου του και φίλου. Στην επιστολή του στις 20 Φεβρουαρίου 1941 [1990, 292] προς τον υπεύθυνο εκδόσεων βιβλίων φιλοσοφίας, Malone,⁴⁷⁰ συστήνει θερμά την έκδοση των έργων του Carnap *Introduction to Semantics* και *Logical Syntax of Language*, μαζί και την πραγματεία του Tarski: ‘The Concept of Truth in Formalized Languages’. Κατά την επιχειρηματολογία του προς τον Malone εκφράζει ρητά την εκτίμησή του στην ακρίβεια, σαφήνεια και αυστηρότητα του Λογικισμού έναντι της σημασιολογίας, για την οποία μάλιστα παρατηρεί ότι τελευταία έχει αποκτήσει [αν και ανακριβής] ‘[...] ένα παράξενο status στο φιλοσοφικό χώρο’. *Εξάγει τη μεγάλη συμβολή του Carnap στην εξέλιξη της φιλοσοφίας προς την κατεύθυνση του νατουραλισμού, και προτρέπει κάθε μελετητή ή σπουδαστή φιλοσοφίας, να συμπεριλάβει τα έργα αυτά μεταξύ των βασικών του εγχειριδίων. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά,*

η Λογική Σύνταξη προετοιμάζει το έδαφος [προς το νατουραλισμό][...] (Quine [1941], in: Dear Carnap...Dear Van 1990, 292),

εννοώντας ότι η οριστική απαλλαγή της φιλοσοφίας από μεταφυσικές λύσεις στη θέση της καθαρής εποπτείας [η οποία επετεύχθη χάρη στον Carnap], ανοίγει το δρόμο προς το νατουραλισμό.

Όπως είναι γνωστό, ο Quine στους φιλοσόφους της εποχής του ασκεί μεγαλύτερη επιρροή από αυτήν την οποία ασκεί ο Carnap κατά την αντίστοιχη περίοδο. Για περισσότερο από μισό αιώνα τα γραπτά του φωτίζουν τη Λογική, τη

φιλοσοφία της γλώσσας και την επιστημολογία. Ξεκινάει ως οπαδός και της μεθοδολογίας και των απόψεων του Carnap. Σύντομα οι φιλοσοφικές πεποιθήσεις του αλλάζουν και συν τω χρόνω γίνεται ο πιο δεινός κριτής του. *Όμως, αυτό δεν τον οδηγεί στην φιλοσοφική απαξίωση του δασκάλου του.* Τουναντίον, αν και διαφωνών με αυτόν ως προς τις επιμέρους επιδιώξεις, τον υποστηρίζει θερμά αναγνωρίζοντας την τεράστια συμβολή του στην εξέλιξη της φιλοσοφίας.

Η θέση την οποία προσπαθούμε να υποστηρίξουμε, δεν είναι η αδιαφιλονίκητη ορθότητα των επιχειρημάτων του Carnap, αλλά το ότι το να υποστηρίζει κανείς ότι οι θέσεις του είναι είτε λανθασμένες είτε ξεπερασμένες παραβλέποντας την ιστορική και φιλοσοφική συνέχεια του εγχειρήματός του, οδηγείται στην απώλεια μιας πολύτιμης συνιστώσας του φιλοσοφικού κινήματος το οποίο ονομάστηκε Λογικός Εμπειρισμός, την οποία και ο ίδιος ο Quine, αν και εν κατακλείδι διαφωνών, προσπαθεί ποικιλοτρόπως να την αναδειξει. Κατά την άποψή μας, *τόσο ο Quine όσο και ο Carnap* *χρησιμοποιούν ενδελεχούς και περαιτέρω έρευνας, για διαφορετικούς λόγους.* Ο Quine, γιατί τα επιχειρήματά του είναι *περισσότερο ευάλωτα* απ' ότι φαίνονται με την πρώτη ματιά, και ο Carnap, γιατί είναι *πολύ πιο περίπλοκος* και συνάμα *πολύ πιο ενδιαφέρον φιλόσοφος* απ' ότι ευρέως πιστεύεται.

Η κριτική κατά του προγράμματος του Λογικού Εμπειρισμού και ειδικά κατά του προγράμματος του Carnap την οποία, όπως λέγεται, 'εξαπολύει' ο Quine από τις αρχές της δεκαετίας του -50, ευρέως θεωρείται ως επιτυχής. Η επιρροή την οποία ασκεί εκείνη την εποχή στο φιλοσοφικό γίγνεσθαι, όπως είπαμε, είναι μεγάλη. Η άποψή του θεωρείται εγγυημένη, γι αυτό και ο Λογικός Εμπειρισμός οδηγείται σε φιλοσοφικό μαρασμό. Το δημόσιο ενδιαφέρον εκείνη την περίοδο, σχεδόν μονοπωλεί η συζήτηση για την αναλυτικότητα, η οποία έχει ως έναυσμα τις δημοσιεύσεις του White κατ' αρχήν (1949-50), και του ίδιου του Quine στη συνέχεια (1950-1). Η δημόσια συζήτηση μεταφέρεται, όπως είδαμε, γρήγορα και μεταξύ των δύο φιλοσόφων.

8. 2. Η συζήτηση μεταξύ Quine και Carnap για το ζήτημα της αναλυτικότητας

Εν έτει 1934, όταν εκδίδεται στα γερμανικά η *Λογική Σύνταξη της γλώσσας* [L.S.L], ο Quine, άριστος γνώστης των θέσεων του δασκάλου του, εξακολουθεί να παραμένει και ένθερμος υποστηρικτής τους. Όχι μόνο εκθέτει τις θέσεις του Carnap, αλλά και τις υπερασπίζεται σθεναρά:

εφόσον η φιλοσοφία εξαρτάται αποκλειστικά από το συντακτικό, έχουμε την ευκαιρία ή να αντιμετωπίσουμε αυτά τα προβλήματα εφαρμόζοντας συντακτικές μεθόδους ή να τα απορρίψουμε ως α-νόητα [...] ελπίζω ότι θα μπορέσω να εισηγηθώ με πιο ουσιαστικό τρόπο απ' ότι με λόγια, *υπέρ της δημιουργικής ποιότητας και σπουδαιότητας της μεθόδου του Carnap* (Dear Quine...Dear Van 1990, Lecture III, 88).

Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο η Φιλοσοφική Εταιρία του ζητάει να παρουσιάσει τις θέσεις του Carnap στο πλαίσιο μιας σειράς ομιλιών που γίνονται κάθε Πέμπτη, αρχής γενομένης από την 8^η Νοεμβρίου 1934. Ο Quine δίνει τρεις διαλέξεις (*Dear Carnap...Dear Van* 1990, 28-30), οι οποίες συνιστούν, i) αναφορά στη μέθοδο του Carnap πριν από την επίσημη δημοσίευση της L.S.L. [1934] και ii) κριτική στις θέσεις του στο ζήτημα του αναγωγισμού και της αναλυτικότητας, πριν από την επίσημη κοινοποίηση η οποία γίνεται, όπως είναι γνωστό, μέσα από τα άρθρα: 'Truth by Convention' (1934-5) και 'Two Dogmas of Empiricism' (1950 - 51).

Το περιεχόμενο των τριών αυτών διαλέξεων, καθώς και η αλληλογραφία μεταξύ των δύο φιλοσόφων η οποία προηγείται του άρθρου 'Two Dogmas of Empiricism', συνιστούν σημαντικές πληροφορίες οι οποίες πρέπει να ληφθούν υπ' όψιν κατά την ερμηνεία των διαφορών τους. Στην πρώτη εξ αυτών ο Quine ξεκινάει ως εξής:

[από την συγκεκριμένη ομιλία] πρέπει εντελώς να εξαιρεθεί το προηγούμενο βιβλίο του [Carnap], *Der Logische Aufbau der Welt*, γιατί, παρά το ότι είναι μια εξόχως σημαντική δουλειά, *είναι εντελώς εκτός της κατεύθυνσης* στην οποία βρίσκονται, το νέο βιβλίο του Carnap [*The Logical Syntax of Language* (1934)] και τα άρθρα του⁴⁷¹ (Quine [1934] Lecture I: 'The A Priori', 47 in: *Dear Carnap...Dear Van*, 1990).

Ο Quine, δηλαδή, διακρίνει ότι οι επιστημολογικές επιδιώξεις του Carnap δεν περιορίζονται στον χώρο της Λογικής. Στη συνέχεια, αναφέρεται στα δύο είδη ορισμών, στους ρητούς και στους άρητους (Quine 1934, Lecture I, 48-49), δείχνει πώς να τους οριοθετήσουμε έτσι ώστε η αλήθεια λόγω σύμβασης να αποδίδεται τελικά στα μαθηματικά και στη Λογική (Quine 1934, Lecture I, 48-60) και στη συνέχεια θέτει τα εξής ερωτήματα: *Πόσο μακριά μπορούν να φτάσουν οι συμβάσεις; Γιατί πρέπει να θέσουμε ένα τελικό όριο;* (Quine 1934, Lecture I, 61).

Ο Quine ασπάζεται την εξής θέση του Carnap: ‘Με το να καθιστά κανείς τη Λογική και τα μαθηματικά συμβατικά, *ματαιώνει άβολα επιστημολογικά ερωτήματα*’, επισημαίνοντας παράλληλα ότι το να απομακρύνεται κανείς πολύ από αυτά [κατά την αναζήτηση ορίου] μπορεί να έχει το εξής ατελέσφορο αποτέλεσμα: να εστιάζεται, καθώς η επιστήμη προχωράει, στο να αναθεωρεί συνεχώς τις συμβάσεις μας’ (Quine: 1934, Lecture I, 64, 65-66). Η συγκεκριμένη άποψη περιέχεται κατά πολύ και στο γενικό συμπέρασμα στο άρθρο του Quine: ‘Truth by Convention’ (Quine 1934-5, 106), όπου αναφέρει:

Είναι χρήσιμο να δείχνει κανείς την δυνατότητα αναγωγής μιας αρχής σε μια άλλη μέσω των ορισμών άλλων προ-τιθέμενων αρχών, γιατί έτσι μειώνεται ο αριθμός των προϋποθέσεων και απλοποιούνται και ολοκληρώνονται οι θεωρίες μας.

Η διαφοροποίηση φαίνεται ότι επέρχεται, γιατί ο Quine συνεχίζει ως εξής:

όσον αφορά στη γενικότερη θέση ότι τα μαθηματικά και η Λογική απορρέουν αποκλειστικά και μόνον από γλωσσικές συμβάσεις, η περαιτέρω διασάφηση του ζητήματος μπορεί να βεβαιώσει ότι μια τέτοια δήλωση δεν υποστηρίζει τίποτα [που να βεβαιώνει τη μη-αναθεωρησιμότητά τους] [...]. Δεν επιδιώκεται πλέον ατομικά η λογική συναγωγή των προτάσεων [...]. Αυτές παραμένουν στην πολύπλοκη κατάσταση όπου οριοθετούμε τις γενικές προτάσεις των συμβάσεων και δείχνουμε πώς διάφορες συγκεκριμένες συμβασιακές αλήθειες, οι οποίες χρησιμοποιούνται ευρέως, ταιριάζουν στις γενικές συμβάσεις, όπως έχουν διαμορφωθεί από αυτές [...]. Αυτή η εκτίμηση συνάδει με ό,τι γίνεται στην πράξη. Διαπραγματευόμαστε χωρίς να θέτουμε προκαταβολικά τις συμβάσεις. Εκ των υστέρων [...]. τις τυποποιούμε κατά τέτοιο τρόπο ώστε να ταιριάζουν στον τρόπο με τον οποίο συμπεριφερόμαστε (Quine 1934-5, 105).

Η θέση αυτή αποκαλύπτει σε εμβρυακή ηλικία μια θεωρία γνώσης η οποία έχει και *ολιστικά και δι-υποκειμενικά στοιχεία*.

Στη δεύτερη διάλεξη ο Quine θέτει το πρόβλημα του νοήματος και της συνωνυμίας μεταξύ των προτάσεων, το οποίο παρουσιάζει διεξοδικά στο άρθρο του: ‘Two Dogmas of Empiricism’ (Quine 1934 Lecture II, 1990, 80). Παράλληλα, όμως, υποστηρίζει ότι *μεταξύ γλώσσας και συντακτικού δεν υφίσταται φαύλος κύκλος*:

κατ’ αρχήν δεν υπάρχει τίποτα παράδοξο στο να περιγράφει μια γλώσσα το ίδιο της το συντακτικό και κάτι τέτοιο δεν συνιστά περίπτωση φαύλου κύκλου, αφού η χρήση της γλώσσας δεν προϋποθέτει την ρητή ερμηνεία του συντακτικού της (Quine [1934] 1990, Lecture II p.85).

Στην τρίτη διάλεξη, όπου το αντικείμενο της συζήτησης είναι ‘η φιλοσοφία ως σύνταξη’ ο Quine, παρά το ότι βρίσκει τη μέθοδο της λογικής σύνταξης ανεπαρκή και ευάλωτη, υποστηρίζει ότι *το συντακτικό μας παρέχει μια σαφή, συνεπή μέθοδο αντιμετώπισης των μεταφυσικών προβλημάτων, τα οποία σε άλλη περίπτωση θα χαρακτηρίζαμε ως πλασματικά και χωρίς νόημα*.

Το κατά πόσο τα εν λόγω προβλήματα τείνουν να υποτάσσονται γόνιμα στη συντακτική προσέγγιση θα καθορίσει το κατά πόσο η άποψη του Carnap παρουσιάζει ένα εποικοδομητικό και όχι απλώς αρνητικό δόγμα.

Τη συνεισφορά του Carnap δια στόματος Quine στη φιλοσοφία, αποκαλύπτει και το εξής απόσπασμα:

Η μέθοδος της λογικής σύνταξης δεν είναι το τέλος της συνεισφοράς του Carnap [στην αντιμετώπιση των φιλοσοφικών προβλημάτων], θα έλεγα ότι είναι το σημείο εκκίνησης. Ο στόχος του δεν είναι να ερμηνεύσει τη φιλοσοφία ως τετριμμένη. Το ενδιαφέρον του εστιάζεται στο να *απαλλάξει από τη σύγχυση και να θέσει τα θεμέλια της αυστηρής και εποικοδομητικής μελέτης της λογικής της επιστήμης*. Γιατί ο Carnap θεωρεί ότι *η υπεράσπιση της λογικής της επιστήμης, με την ευρύτερη έννοια του όρου*, της ανάλυσης, της κριτικής και του εκλεπτισμού των μεθόδων και των εννοιών της επιστήμης, ανήκει στην αρμοδιότητα της φιλοσοφίας [...]. *Ανεξάρτητα από το αν ο Carnap σκότωσε ή όχι τελικά τον μεταφυσικό λύκο, τουλάχιστον μας έδειξε πώς να τον κρατήσουμε έξω από την πόρτα*’ (Quine [1934]1990, Lecture III p.102).

Το άρθρο του Quine: ‘Truth by Convention’ δημοσιεύεται αμέσως μετά από τις τρεις αυτές διαλέξεις. Με δεδομένο α) *το σκοπό* για τον οποίο αυτές δόθηκαν, β) *το τρόπο* με τον οποίο ο Quine αναφέρεται στα σημεία διαφωνίας του με τον Carnap, και γ) λαμβάνοντας υπ’ όψιν το ότι μετά το 1936 ο Quine χρησιμοποιεί ευρέως την έννοια της αναλυτικότητας και δημόσια, προσπαθώντας να διαδώσει τις θέσεις του

Carnap,⁴⁷² η επιχειρηματολογία του στο συγκεκριμένο άρθρο, μια επανάληψη, στην ουσία, των όσων θίγονται στην πρώτη διάλεξη, *δεν μπορεί να εκληφθεί σαν επίθεση κατά της φιλοσοφίας του Carnap*, αλλά ως προτροπή για περαιτέρω ενασχόληση με τα βασικά αυτά προβλήματα.

Επειδή, όπως έχουμε αναφέρει, η άποψη την οποία υποστηρίζουμε καταργεί το διαχωρισμό σε φιλοσοφία λογικής περιόδου και σε φιλοσοφία σημασιολογικής περιόδου στη φιλοσοφία του Carnap, και αντιθέτως, θεωρεί τη σκέψη του συμπαγή και ενιαία, χωρίς παλινδρομήσεις και ουσιώδεις αλλαγές στις πεποιθήσεις του, επικαλούμαστε και τις μαρτυρίες του Quine, στις οποίες έχουμε ήδη αναφερθεί, για να υποστηρίξουμε ότι στο ερώτημα: *‘κατά την άποψη του Quine, η θέση του Carnap περί αναλυτικότητας έρχεται σε σύγκρουση με αυτήν την οποία υιοθετεί μετά το 1947, τη χρονολογία όπου κοινοποιείται το έργο του Meaning and Necessity;’* η απάντηση πρέπει να είναι αρνητική, για τον εξής λόγο: αν και ο Quine, όπως είδαμε, εκφράζει τις διαφωνίες του με τον Carnap, από τα πρώτα του γραπτά θεωρεί (1990, 102) ότι η προσχώρηση του Carnap στη σημασιολογία κάθε άλλο παρά άχρηστη καθιστά την μέχρι τότε δουλειά του. Αντιθέτως υποστηρίζει ότι ο Carnap δεν παραπαίει μεταξύ διαφορετικών φιλοσοφικών συστημάτων, αλλά η σκέψη του είναι συμπαγής και οδεύει σταθερά προς τη θεμελίωση της γνωσιοθεωρίας όπου η έννοια της αναλυτικότητας θα πρέπει να είναι πλήρως καθορισμένη. Κατά την εκτίμησή μας, ο Quine θεωρεί ότι στην ουσία δεν υφίσταται λόγος ώστε ο Carnap να αλλάξει κάτι επειδή αποδέχεται ένα σύνολο σημασιολογικών κατηγορημάτων [όπως: *‘είναι αληθές’*] γιατί η συγκεκριμένη αποδοχή, *ούτε τη θέση του για τη συμβολή των γλωσσικών και πραγματιστικών συμβάσεων στη διαδικασία του ορισμού της αναλυτικότητας επηρεάζει* [θέση στη οποία και ο Quine συμφωνεί] *ούτε τον καθιστά λιγότερο εμπειριστή*, αφού αυτός εξακολουθεί να πιστεύει ότι στα γλωσσικά ζητήματα πρέπει να αναζητάται η εμπειρική επιβεβαίωση.

Μέχρι το 1943, οι δύο φιλόσοφοι αλληλογραφούν έντονα. Στην επιστολή του προς τον Carnap στις 5 Jan. 1943, ο Quine (Quine [1943] 1990, 294-300) ήδη αναφέρεται ρητά στη διαφωνία του στα θέματα του νοήματος, της συνωνυμίας και της αναλυτικότητας, την οποία εκθέτει δημοσίως το 1950-1 με το άρθρο του *‘Two Dogmas of Empiricism’*. Αποδεχόμαστε την άποψη ότι είναι *ουσιωδώς παραπλανητικό να θεωρήσει κανείς την αλληλογραφία αυτή σαν αλληλογραφία μεταξύ δύο φιλοσόφων με φανερά αντίθετες θεωρίες, οι οποίοι προσπαθούν να κερδίσουν έδαφος, ο ένας εις βάρος του άλλου*. Τα γράμματα αυτά αφορούν μάλλον σε δύο

ερευνητές οι οποίοι βλέπουν ότι αρχικά συμφωνούν και εκτιμούν ο ένας τη δουλειά του άλλου και οι οποίοι ανακαλύπτουν σιγά σιγά ότι η επουσιώδης αρχικά διαφωνία τους γίνεται περισσότερο ουσιαστική. Ενδεικτικά, και λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι οι διαφωνίες του Quine έχουν ήδη δημοσιοποιηθεί με το άρθρο του 'Truth by Convention' (1936), αναφέρουμε τα εξής παραδείγματα. Ο Carnap στην επιστολή της 19^{ης} Νοεμβρίου 1939 προς τον Quine αναφέρει:

Θα είμαι ευτυχής αν μπορώ να εκφράζω την πολύ καλή γνώμη που έχω για σένα και για τη δουλειά σου' (Dear Carnap...Dear Van 1990, 283).

Και ο Quine προς τον Carnap [χωρίς ημερομηνία]:

Μίλησα στον Lewis για τον προγραμματισμό της επ' αόριστον έκδοσης των βιβλίων σου που αφορούν στη σημασιολογία (Dear Carnap...Dear Van 1990, 286).

Ο Carnap, ενώ δεν αναφέρεται ρητά, ούτε στην επιστημολογία η οποία υπόκειται της συζήτησης για την έννοια της αναλυτικότητας, ούτε σε ποια έκταση η έννοια αυτή εκπορεύεται από την επιστημολογία του, ενθαρρύνει τον Quine στην προσπάθειά του να θεμελιώσει τη δική του φυσικοποιημένη γνωσιολογία. Για παράδειγμα, στις επιστολές 82 και 83 προς τον Quine με ημερομηνία 7 Αυγούστου 1939, όχι μόνο αποδέχεται υποδείξεις από τον δεύτερο:

η εξήγηση που δίνεις όσον αφορά στον ορισμό είναι πολύ σαφής και μου λύνει εντελώς το πρόβλημα [...] (Dear Carnap...Dear Van 1990, 269),

αλλά τις αποζητά στην επιλογή και χρήση των φιλοσοφικών όρων και μεθόδων:

ποιά μέθοδο θα χρησιμοποιήσουμε προκειμένου να σχηματίσουμε ονόματα στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου λογισμού (Dear Carnap...Dear Van 1990, 271);

Επίσης, στην επιστολή του 114 προς τον Quine με ημερομηνία 17 Αυγούστου 1943, την οποία στέλνει ως απάντηση της επιστολής 113 του Quine [8-12-1943] όπου περιέχεται μια εκτενής αναφορά, πέντε περίπου σελίδων, στις θέσεις του Carnap υπό τον τίτλο: 'Οι απόψεις μου πάνω στη θεωρία σου' (Dear Carnap...Dear Van 1990, 368-372), απαντάει τα εξής:

Ευχαριστώ πάρα πολύ για τις λεπτομέρειες και το εξαιρετικά ενδιαφέρον γράμμα σου, της 8^{ης} Δεκεμβρίου. Θα σου γράψω αργότερα με περισσότερες λεπτομέρειες, αφού αφομοιώσω λίγο καλύτερα το σχέδιο που μου προτείνεις [...]. Οι προτάσεις σου [...] έχουν κάτι το πολύ ελκυστικό [...]. (Dear Carnap...Dear Van 1990, 372)

Μετά το καλοκαίρι του 1947 όπου ο Quine έχει πυκνές συναντήσεις με τους Nelson Goodman και Morton White, φαίνεται να παραιτείται από την έννοια της αναλυτικότητας χαρακτηρίζοντάς την ως ‘ακατανόητη’. (Dear Carnap...Dear Van 1990, 35). Απόρροια των συζητήσεων αυτών είναι το ‘The Analytic and the Synthetic: An Untenable Dualism’ (1950) του White. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, αυτός που δημοσιοποιεί τη συζήτηση η οποία αφορά στη διάκριση αναλυτικό – συνθετικό είναι ο White και όχι ο Quine. Ο Quine, στη συνέχεια, μη θέλοντας να αφήσει άλλους να μιλάνε για τις δικές του θέσεις, αποδέχεται το αίτημα της Αμερικάνικης Φιλοσοφικής Εταιρείας (American Philosophical Association), και συντάσει το άρθρο: ‘Two Dogmas of Empiricism’ (1950-1), με το οποίο ουσιαστικά ξεκινάει η δημόσια κοινοποίηση των διαφορών των δύο φιλοσόφων, η οποία, συν τω χρόνω, παίρνει τη μορφή γραπτής διαμάχης (Dear Carnap...Dear Van 1990, 35).

Η αλήθεια είναι, ότι η αντίθεση η οποία παρατηρείται μεταξύ των Carnap και Quine είναι κάπως παράξενη. Ο Quine με τον επιστημολογικό του ολισμό, μιλάει για τον ‘Ιστό της πεποιθήσης’ [στο έργο του *The Web of Belief* (1976) και στο άρθρο του ‘Epistemology Naturalized’ (1969)], απορρίπτοντας τον ‘αναγωγισμό’ με την άκαμπτη τοποθέτησή του στο ζήτημα του χαρακτηρισμού των προτάσεων. Αρνείται την ‘νομοθετημένη’ (legislative) δύναμη του οικοδομήματος (‘Carnap and Logical Truth’, 1954) ακόμα και μιας τυποποιημένης γλώσσας, επιμένοντας ότι από τη στιγμή που η γλώσσα θα σχηματιστεί, οι χρήσεις της θα πρέπει να αφεθούν ώστε να εξελιχθούν βαθμιαία και ‘φυσιολογικά’. Ο πραγματισμός του και ο επιστημολογικός του νατουραλισμός φαίνεται σαν να είναι αντιμέτωποι με την εμπιστοσύνη του Carnap, τόσο στις τυπικές κατασκευές, όσο και στους ‘παγιωμένους κανόνες’. Ο Quine τ’ αφήνει όλα ανοιχτά στη ροή της εμπειρίας και ειδικότερα στο τμήμα αυτό της εμπειρίας που αφορά στην εξέλιξη της επιστήμης, ενώ ο Carnap, έχοντας αναγνωρίσει ότι η επιστήμη εξελίσσεται με τρόπους οι οποίοι ενέχουν αναθεωρήσεις ακόμα και κατηγορικών εννοιών, επιθυμεί και ελπίζει να εντοπίσει τουλάχιστον, επιτόπιες ‘νησίδες’ σταθερότητας, αποδεχόμενος κατασκευαστικούς σχηματισμούς

σχεδιασμένους έτσι ώστε να μπορεί να επιτευχθεί η κατά το δυνατόν μέγιστη σαφήνεια και όσον αφορά σε αυτά τα οποία λέμε και όσον αφορά στις αποφάσεις που παίρνουμε.

Ο Quine, όπως έχουμε διαπιστώσει, αποκρούει όχι μόνο τη θεωρία του Carnap η οποία αφορά κυρίως στην αναλυτικότητα¹, αλλά και τον γλωσσικό και πραγματιστικό του συμβατισμό έτσι όπως αυτός τον χρησιμοποιεί προκειμένου να οροθετήσει την έννοια αυτή. Όπως αναφέρει στη δεύτερη και τρίτη διάλεξη,

ο Carnap *το βρίσκει βολικό να χωρίσει τους συντακτικούς κανόνες της γλώσσας [...] σε κανόνες σχηματισμού και κανόνες μετασχηματισμού* (*Dear Carnap...Dear Van* 1990, Lecture II p.68).

Το πόσο θα επεκταθούν οι κανόνες αυτοί

είναι [για εκείνον] *ζήτημα επιλογής*, η οποία καθοδηγείται από σκέψεις που *αποβλέπουν στη βολικότητα* (Quine 1990, Lecture III p.87).

[...] ολόκληρη η συντακτική δομή της γλώσσας είναι καθορισμένη, *άπαξ και γνωρίζουμε τι θεωρείται ως συντακτική πρόταση και τι ως άμεση συνέπεια εντός της γλώσσας αυτής* (Quine 1990, Lecture II p.76).

Ο Quine δεν αρνείται επί της ουσίας ότι πέραν των τυποποιημένων γλωσσών και η φυσική γλώσσα είναι κατά μίαν έννοια συμβατική, ή ότι οι επιλογές μας υποκαθορίζονται από πραγματισμό. Αυτό το οποίο τονίζει είναι μόνον ότι *δεν υπάρχει ελπίδα να ξεχωρίσει κανείς αυτό το συμβασιακό στοιχείο*, το οποίο εν προκειμένω αφορά στην αναλυτικότητα. Γιατί λοιπόν, ο Carnap, ενώ προτρέπει τον Quine να συνεχίσει την έρευνα προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση εμμένει σταθερός στις απόψεις του; Τι είναι αυτό το οποίο κάνει τον Carnap να μην πείθεται από τα επιχειρήματα του Quine; Το ερώτημα μπορεί να αντιστραφεί: *Θα έπρεπε ο Carnap να πειστεί από τα επιχειρήματα του Quine; Στο τι θέλει ο Quine να διορθώσει στη φιλοσοφία του Carnap, είναι σαφές. Με τι όμως το αντικαθιστά; Τι προβλήματα προκύπτουν;*

Τασσόμαστε υπέρ της άποψης η οποία υποστηρίζει ότι το πρόβλημα με τον Quine είναι το εξής: ο Quine δεν στάθηκε ικανός να δείξει ότι διαθέτει μια εναλλακτική επιστημολογική στρατηγική και ότι σε αυτήν την εναλλακτική [φυσικοποιημένη] γνωσιολογία η έννοια της αναλυτικότητας δεν έχει καμία θέση. Μια, κατ' αρχήν απάντηση στο ερώτημα που ετέθη συνιστά, μάλιστα, η

επιχειρηματολογία του ίδιου του Carnap – απάντηση στον Quine,⁴⁷³ έτσι όπως αυτή αναπτύσσεται στα άρθρα του: ‘Quine on Logical Truth’⁴⁷⁴ [1963] και ‘Quine on Analyticity’ [1952] (1990) και η οποία στοχεύει στα εξής σημεία αιχμής της κριτικής του Quine:

- i) στον χαρακτήρα της Στοιχειώδους Λογικής
- ii) στο κατά πόσο η λογική αλήθεια μπορεί να εκφραστεί συντακτικά
- iii) στο κατά πόσο υφίσταται κριτήριο στη βάση του οποίου η συνωνυμία μεταξύ κατηγορημάτων να μπορεί να θεωρείται ως εγγυημένη.
- iv) στο κατά πόσο η έννοια της αναλυτικότητας μπορεί να αμφισβητηθεί.

Την κριτική του ο Carnap στην επιχειρηματολογία του Quine την εκφράζει μέσω των εξής παρατηρήσεων:

Η πρώτη παρατήρηση αφορά στην αμφισβήτηση του προφανούς της Στοιχειώδους Λογικής και στον χαρακτηρισμό της από τον Quine, σαν ‘γλωσσικό δόγμα’ και ‘σύμβαση’. Ο Carnap είναι σαφής. Κρίνει τον χαρακτηρισμό: ‘γλωσσικό δόγμα’ ως αδόκιμο αφού, όπως υποστηρίζει, δεν εκφράζει τις προθέσεις του για το πώς μπορούμε να εκφράσουμε τη λογική αλήθεια μέσω της γλώσσας, αλλά αφορά σε απόψεις παλαιότερων εποχών. Όσον αφορά, δε, στον χαρακτηρισμό ‘σύμβαση’, διευκρινίζει ότι του αποδίδει το σύννητες νόημα της καθημερινής πρακτικής, αυτό, δηλαδή, το οποίο αφορά σε *αλλαγές στη χρήση λέξεων* ή σε *επιλογές λέξεων*.⁴⁷⁵ Σε αλλαγές, δηλαδή, οι οποίες αφήνουν ανέπαφο το νόημα προτάσεων του τύπου, ‘όλα τα μαύρα σκυλιά είναι σκυλιά’ (Carnap in Schilpp 1963, 916).

Η δεύτερη παρατήρηση αφορά στο κατά πόσο το ‘δόγμα’ περί συντακτικής έκφρασης της λογικής αλήθειας συνιστά, όπως ο Quine υποστηρίζει, μια επιπλέον σύμβαση από αυτή της αποδοχής της Στοιχειώδους Λογικής, και ως εκ τούτου, συντακτικές προτάσεις δεν μπορούν να φέρουν την ιδιότητα της λογικής αλήθειας, και κατά μείζονα λόγο της αναλυτικότητας. Ο Carnap αρνείται τον συλλογισμό του Quine. Υποστηρίζει μάλιστα ότι ο Quine πέφτει σε αντίφαση για τον εξής λόγο: αφού αυτός τελικά αποδέχεται ότι ‘η Στοιχειώδης Λογική είναι προφανής (ό,τι και αν αυτό, πραγματικά, σημαίνει)’ και συγχρόνως ότι ‘το ‘γλωσσικό δόγμα’ φαίνεται να μην υπονοεί τίποτα επιπλέον από αυτό που υπονοείται από το γεγονός ότι η Στοιχειώδης Λογική είναι προφανής (Quine 1954, 111) άποψη με την οποία και ο ίδιος ο Carnap δηλώνει ότι συμφωνεί, τότε [ο Quine] *αποδέχεται την ύπαρξη προτάσεων με νόημα*, κενών, όμως, εμπειρικού περιεχομένου και ως εκ τούτου *αποδέχεται την ύπαρξη αναλυτικών προτάσεων* (Carnap in Schilpp 1963, 917).

Η τρίτη παρατήρηση αφορά στην κριτική του Quine στην έννοια της αναλυτικότητας. Κατά την άποψή του Carnap, ο Quine *αμφισβητεί την 'αναλυτικότητα₁' και όχι την 'αναλυτικότητα₀'* διότι πουθενά στο συγκεκριμένο άρθρο [Quine 1954] δεν υποστηρίζει ότι η αναλυτικότητα στερείται γενικά νοήματος. Έτσι, η απάντηση του Carnap (Carnap [1963], 918) προς τον Quine αφορά στην αναλυτικότητα η οποία βασίζεται στο νόημα και συγκεκριμένα στις εξής δύο προκλήσεις:

- i) στον ισχυρισμό του Quine ότι οι προτάσεις τις οποίες ο Carnap θέτει υπό τον χαρακτηρισμό: 'αξιώματα νοήματος' ή 'σημασιολογικοί κανόνες' δεν έχουν κάτι αναγνωρίσιμο το οποίο να τις κάνει ξεχωριστές μεταξύ των άλλων προτάσεων (Quine 1954, 131) και
- ii) στον ισχυρισμό του ότι η έννοια της αναλυτικότητας μπορεί να γίνει αποδεκτή μόνον ως εφαρμόσιμη και στις φυσικές γλώσσες (Quine 1954, 130).

Ο Carnap στην απάντησή του επισημαίνει, ότι η κριτική του Quine δεν στρέφεται κατά των προτεινόμενων προς εξήγηση σημασιολογικών εννοιών, ούτε αμφισβητεί την σαφήνεια και την ακρίβεια των κανόνων ορισμού που χρησιμοποιούνται για τον ορισμό της αναλυτικότητας. Το πρόβλημά του συνίσταται στο ότι κατά την άποψή του, *δεν υφίσταται μια σαφής προς διασάφηση έννοια*, αφού οι συνήθεις προ-συστημικές εξηγήσεις για αυτήν είναι ασαφείς, αμφίβολες και γενικά μη κατανοητές (Quine 1954, 129).

Ο Carnap αναγνωρίζει ότι ο Quine έχει ανάγκη από την εμπειρική ή και πραγματολογική υποστήριξη των εννοιών γιατί κάτι τέτοιο τις κάνει, κατά την άποψή του, σαφείς. Αυτός, κατά τη γνώμη του, είναι και ο λόγος για τον οποίο αμφισβητεί τα 'αξιώματα νοήματος', παρά το ότι η μέθοδος η οποία χρησιμοποιήθηκε για τον ορισμό τους είναι τετριμμένη.⁴⁷⁶ Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο ενώ αποδέχεται τον σημασιολογικό ορισμό της αλήθειας κατά Tarski, δεν αποδέχεται τον ορισμό της αναλυτικότητας (Carnap in: Schilpp 1963, 919).

Ο Carnap δηλώνει ότι θα συμφωνούσε στην ιδέα μιας έννοιας αναλυτικότητας πραγματολογικού χαρακτήρα, βασισμένης σε ένα εμπειρικό κριτήριο:

[όμως] δεν το θεωρώ λογικά αναγκαίο, το να προμηθεύεται κανείς μια πραγματολογική έννοια προκειμένου να δικαιολογήσει την εισαγωγή μιας έννοιας καθαρά σημασιολογικής (Carnap in: Schilpp 1963, 919).

Όσον αφορά στην ένσταση του Quine, ότι οι μέθοδοι που προτείνει ο Carnap αφορούν στη διασάφηση της αναλυτικότητας στις τυποποιημένες γλώσσες και όχι τον ορισμό της στις φυσικές, ο δεύτερος απαντάει ρητά:

οι προτάσεις μου όσον αφορά στη διασάφηση της αναλυτικότητας πάντοτε αφορούν στις τυποποιημένες γλώσσες...όπου οι σημασιολογικοί κανόνες όντας ρητώς προσδιορισμένοι οδηγούν στην έννοια της αλήθειας [...] (Carnap in Schilpp 1963, 918 / L.S.L., §§13-14).

[...] πιστεύω ότι η διάκριση μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών προτάσεων είναι πρακτικά εκ των ων ουκ άνευ για συζητήσεις μεθοδολογικού και φιλοσοφικού περιεχομένου [...] η διάκριση εφαρμόζεται ακόμα και από φιλοσόφους οι οποίοι, είτε δεν αποδέχονται ρητά τη διάκριση, είτε την απορρίπτουν (Carnap in: Schilpp 1963, 922).

Η τέταρτη παρατήρηση του Carnap αφορά στη *συνωνυμία* μεταξύ κατηγορημάτων *στη βάση των χαρακτηριστικών τους ιδιοτήτων* (intensionality), στις φυσικές γλώσσες. Ο Carnap αποδέχεται την ιδέα του Quine περί της θέσπισης ενός τέτοιου εμπειρικού κριτηρίου. Υποστηρίζει, όμως, ότι κάτι τέτοιο μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω μιας ‘λεξοκογραφικής’ μεθόδου⁴⁷⁷ βασιζόμενης και ελεγχόμενης μέσω των παρατηρήσεων της συμπεριφοράς των χρηστών της γλώσσας (Carnap in Schilpp 1963, 918).

Τα επιμέρους αυτά ζητήματα της διαφωνίας των δύο φιλοσόφων τα οποία αναδεικνύει ο Carnap, εστιάζονται στην εξής σημαντική διαφορά, η οποία καθορίζει και τον χαρακτήρα της γνωσιολογίας την οποία ο καθένας τους προτείνει: *ενώ ο Quine θεωρεί την ίδια την έννοια της αναλυτικότητας αμφίβολη*, για τους λόγους που αναφέραμε, *ο Carnap τη θεωρεί εκ των ων ουκ άνευ για το δικό του φιλοσοφικό σύστημα*, για τον εξής λόγο: αφού, γι αυτόν, η μέθοδος της φιλοσοφίας είναι λογική σύνταξη της γλώσσας, και δη της γλώσσας της επιστήμης, η έννοια της εποπτείας θα πρέπει να αντικατασταθεί με μία συντακτική ιδιότητα, και αυτή είναι η αναλυτικότητα. Την ουσιαστική αυτή διαφορά, απεικονίζει το εξής παράδειγμα: στη δήλωση του Quine,

Δεν γνωρίζω αν η πρόταση ‘οτιδήποτε πράσινο έχει έκταση’ είναι αναλυτική [...] *Το πρόβλημα δεν είναι οι όροι ‘πράσινο’ ή ‘έκταση’ αλλά ο όρος ‘αναλυτικό’* (Quine 1951, 83),

ο Carnap απαντάει ως εξής:

το πρόβλημα είναι στη λέξη 'πράσινο' διότι αυτή αποκτάει το νόημά της από την εμπειρία,

και εξηγεί: αν φανταστούμε ένα αντικείμενο το οποίο να μην ανήκει στον πραγματικό κόσμο της εμπειρίας, δεν θα ξέρουμε αν πρέπει ή όχι να του αποδώσουμε το κατηγορούμενο 'πράσινο'. Η ασάφεια αυτή στη φυσική γλώσσα είναι επιτρεπτή. Το τι ακριβώς δίνει το νόημα σε ένα κατηγορήμα της φυσικής γλώσσας είναι μια ερώτηση εμπειρικο-γλωσσικής φύσης. Εφόσον δεν έχει ληφθεί καμία απόφαση,⁴⁷⁸ η λέξη 'πράσινο' δεν έχει σαφές νόημα.

Το πρόβλημα αυτό ο Carnap το λύνει στις τυποποιημένες γλώσσες. Γιατί, σε μια τέτοια γλώσσα το κατά πόσο ένα κατηγορήμα αντιστοιχεί σε ένα αντικείμενο το οποίο καταλαμβάνει μια χωρο-χρονική θέση, είναι ζήτημα αξιωματικοποίησης, αφού την κάθε απόφαση την εγγυάται μια τυποποίηση μέσω κάποιου κανόνα. Ο Carnap παρατηρεί ότι το πρόβλημα του Quine εντοπίζεται σε μια ειδική κατηγορία κανόνων, στους λεγόμενους σημασιολογικούς κανόνες, γι αυτό και ο προβληματισμός του αφορά, όπως είπαμε, στην 'αναλυτικότητα', κυρίως (Carnap 1952, 428-9).

Ο Carnap παρατηρεί επίσης ότι ο Quine εκλαμβάνει τον όρο 'σημασιολογικοί κανόνες' με τους εξής δύο τρόπους. Ή ως [αυθαίρετες] δηλώσεις – πληροφορίες – ότι αυτές κι αυτές οι προτάσεις είναι αναλυτικές σε ένα γλωσσικό σύστημα L, ή ως [αυθαίρετες] συμβάσεις οι οποίες εισάγουν νέες έννοιες, όπως την: 'αναλυτικό στην L', στο συγκεκριμένο σύστημα. Εκφράζοντας την πλήρη αντίθεσή του στην ερμηνεία αυτή, υποστηρίζει, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ότι η διάκριση αναλυτικού-συνθετικού γίνεται υπαρκτή δια της χρήσης και της φιλοσοφικής πρακτικής. Έχοντας, δε, την πλήρη επίγνωση ότι η αναλυτικότητα, σαν έννοια, δεν έχει επαρκώς αποσαφηνιστεί, τονίζει:

οι κανόνες μας δεν νοούνται ούτε με τον πρώτο ούτε με τον δεύτερο τρόπο [...] ο σκοπός τους είναι, μάλλον, η διασάφηση μιας ανακριβούς έννοιας της οποίας η χρήση είναι ήδη τρέχουσα [...], (Carnap 1952, 430).

Εκφράζει την άποψη, ότι ο Quine ζητάει μεν την διασάφηση της έννοιας 'αναλυτικό', είναι ασαφής, όμως, στο αν το αίτημα αυτό αφορά στην έννοια 'αναλυτικό' που πρέπει να αποσαφηνιστεί (explicandum) ή στην αναλυτικότητα έτσι όπως υπάρχει ως όρος (explicatum) – δηλαδή, ως ο όρος 'αναλυτικό στην L'. Αν ο Quine εννοεί το δεύτερο, τότε η αποσαφήνιση παρέχεται με τους κανόνες [λογικούς και

σημασιολογικούς] ενός γλωσσικού συστήματος και στην προκειμένη περίπτωση, η απαίτηση για έναν ορισμό της αναλυτικότητας εφαρμόσιμο σε κάθε σύστημα είναι προφανώς, άνευ λογικής.

Ο Carnap εικάζει ότι το αίτημα του Quine αφορά στην πρώτη περίπτωση, γι αυτό και παρουσιάζονται τα γνωστά προβλήματα περί κυκλικότητας και ασάφειας:

κατανοούμε την έννοια της αναλυτικότητας στην πράξη αρκετά καλά ώστε να την εφαρμόσουμε σε πολλές περιπτώσεις,⁴⁷⁹ με όχι, όμως, τόσο μεγάλη ακρίβεια ώστε να την εφαρμόσουμε και σε άλλες περιπτώσεις ή για θεωρητικούς σκοπούς. Οι σημασιολογικοί κανόνες μας παρέχουν μια ακριβή έννοια, την οποία δεχόμαστε ως ένα *explicatum*, αν σε σύγκριση με το *explicandum* διαπιστωθεί συμφωνία. (Carnap 1952, 431).

Ο Carnap υποστηρίζει ότι η συγκεκριμένη απαίτηση πληρούται για την έννοια 'Λ-αληθές' και εφόσον αυτή εκληφθεί ως διασάφηση της λογικής αλήθειας με την στενότερη έννοια καθώς και στην ευρύτερη περίπτωση των λογικών αληθειών με βάση το νόημα.

Ο Carnap, συμφωνεί με τον Quine στο ότι κατά την περίπτωση αναθεώρησης ολοκλήρου του σώματος της επιστήμης, δεν υφίσταται πρόταση άτρωτη ή απαραβίαστη. Διαφωνεί, όμως, στο ότι εξ αυτού συνάγεται ότι τα όρια μεταξύ φυσικής επιστήμης και λογικής είναι ασαφή:

δεν αποτελεί χαρακτηριστικό του *explicandum* 'αναλυτικό', το ότι αυτές οι προτάσεις θα πρέπει να είναι απαραβίαστες [...]. Η διαφορά αναλυτικού και συνθετικού είναι εσωτερική διαφορά του είδους των προτάσεων, μέσα σε μια δεδομένη λογική δομή και δεν έχει να κάνει με τη μετάβαση από τη μια γλώσσα στην άλλη. 'Αναλυτικό' σημαίνει ό,τι περίπου 'αληθές βάσει νοήματος' [...] οι ίδιες προτάσεις, οι ίδιες λέξεις, τα ίδια σύμβολα, μπορούν να είναι αναλυτικά σε ένα σύστημα και συνθετικά σε ένα άλλο, το οποίο κάποια στιγμή θα αντικαταστήσει το πρώτο. (Carnap 1952, 431-2).

Όσον αφορά στο ερώτημα, αν η μη-αναθεωρησιμότητα στηρίζει την αναλυτικότητα, ο Carnap απαντάει:

μια αναλυτική πρόταση είναι μη-αναθεωρήσιμη, όσο οι κανόνες της γλώσσας δεν αλλάζουν. (Carnap 1952, 432).

Ο Carnap, παρατηρούμε, διακρίνει δύο είδη αναθεωρησιμότητας. Το πρώτο είδος αφορά στην αναθεωρησιμότητα των συνθετικών προτάσεων η οποία συμβαίνει ενώ η λογική δομή του γλωσσικού συστήματος παραμένει αμετάβλητη. Το δεύτερο

είδος αφορά στην *αναθεωρησιμότητα των αναλυτικών προτάσεων*, η οποία μπορεί να συμβεί μόνον κατά την περίπτωση αλλαγής στη λογική δομή του συστήματος. Ο Carnap θεωρεί τις αναλυτικές προτάσεις αναθεωρήσιμες, διότι τις θεωρεί άμεσα εξαρτώμενες από το τυπικό γλωσσικό σύστημα που έχουμε επιλέξει. *Η μη-αναθεωρησιμότητα επομένως δεν συνιστά για τον Carnap διακριτικό γνώρισμα της αναλυτικότητας*. Υποστηρίζει, όμως, ότι η αναθεωρησιμότητα των αναλυτικών προτάσεων δεν οφείλεται στην αλλαγή του νοήματος των εκφράσεων λόγω νέων παρατηρησιακών δεδομένων, αλλά αφορά μόνο στους κανόνες της γλώσσας και αυτό συνιστά διάκριση μεταξύ αναλυτικού-συνθετικού.

8.3. Κριτική στην κατά Quine ερμηνεία της γνωσιοθεωρίας του Carnap

Ο Howard Stein⁴⁸⁰ αμφισβητεί την άρνηση της διάκρισης και τη σχέση της με το ‘δόγμα’ περί αναγωγισμού την οποία επιχειρεί ο Quine (Stein 1992, 276). και επικαλείται κάτι ακόμα πιο ισχυρό από αυτό το οποίο επικαλείται ο ίδιος ο Carnap Υποστηρίζει ότι ο Quine στα άρθρα του ‘Two dogmas of Empiricism’ (1951) και ‘Carnap and Logical Truth’ (1954) δεν είναι καν πειστικός στην επιχειρηματολογία του γιατί η άρνηση της διάκρισης και μαζί με αυτήν η άρνηση του δόγματος του αναγωγισμού *καταρρέει, εξ αιτίας της ίδιας της επιχειρηματολογίας του, για τον εξής λόγο: ενώ στο έργο του *From a Logical Point of View* (1963) υποστηρίζει ότι*

το δόγμα περί της διάκρισης μεταξύ των προτάσεων σε αναλυτικές και συνθετικές και το δόγμα περί αναγωγισμού είναι στην ουσία ταυτόσημα, γιατί και τα δύο εξαρτώνται από τη διάκριση μεταξύ ‘του γλωσσικού στοιχείου και του εμπειρικού στοιχείου τα οποία υπεισέρχονται στην αλήθεια κάθε μιας πρότασης’, και ως εκ τούτου, η απόρριψη του δεύτερου δόγματος συνιστά απόρριψη της απόρριψης του πρώτου,⁴⁸¹

το 1954 στο άρθρο του ‘Carnap and Logical Truth’ αναφέρει:

το προφανές ή το δυνάμει προφανές της Στοιχειώδους Λογικής μπορεί να θεωρηθεί ως ανυπέρβλητο εμπόδιο στην προσπάθειά μας να αποδώσουμε κάποια πειραματική σημασία στο γλωσσικό δόγμα της στοιχειώδους λογικής αλήθειας.⁴⁸²

Το ερώτημα το οποίο θέτει ο Stein είναι το εξής:

με ποιο τρόπο μπορεί κανείς να εκλάβει την απαίτηση του Quine για ‘πειραματική σημασία’ υπό το φως της απόρριψης του δόγματος περί αναγωγισμού; (Stein 1992, 276)

Κατά τον Stein, η απάντηση σχετίζεται με την *Quine-ιανή έννοια*, ‘γεγονός’ (‘fact of the matter’), την οποία ο ίδιος την αντιλαμβάνεται μάλλον ως έννοια αφορούσα στη φύση (naturalistic) και στις φυσικές επιστήμες (physicalistic)⁴⁸³ παρά ως έννοια επιστημολογική. Ως εκ τούτου, κατά την άποψη του Stein, όταν ο Quine ισχυρίζεται ότι «δεν υπάρχει γεγονός» το οποίο να πιστοποιεί την ταύτιση του

νοήματος δύο όρων’,⁴⁸⁴ θα πρέπει να εννοεί ότι ‘«δεν υπάρχει φυσικό γεγονός» στο οποίο να στηρίζεται η συνωνυμία των όρων αυτών’. Ως εκ τούτου, αυτό το οποίο αποκαλεί ο Quine ‘γλωσσικό δόγμα για τη λογική αλήθεια’ – κατά τον Carnap ‘αλήθεια βασιζόμενη στη σημασία’ – δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι λέει κάτι για τον φυσικό κόσμο. Αν αυτή είναι η πρόθεση και του Quine, λέει ο Stein, τότε αυτός δεν διατυπώνει την άποψη αυτή με σαφήνεια, αφού το ανυπέρβλητο γι αυτόν εμπόδιο δεν είναι η φυσική σημασία του γλωσσικού ‘δόγματος’, αλλά όπως δηλώνει, η ‘πειραματική’ του σημασία, και αυτό εγείρει μάλλον μεθοδολογικό παρά οντολογικό ενδιαφέρον (Stein 1992, 277).

Ο Stein υποστηρίζει επιπλέον, ότι στην περίπτωση αυτή ο προσδιορισμός των εννοιών επαφίεται πάλι σε κάποια παραλλαγή του αναγωγικού δόγματος, για τον εξής λόγο: η επιστημολογική αξία της ταυτότητας ‘ $O \equiv O$ ’ συνίσταται στο ότι δι’ αυτής έπεται μια εξίσωση με την οποία ορίζουμε μια νέα έννοια. Η εξίσωση συνιστά κατ’ αυτό τον τρόπο, μια σημασιολογική ταυτότητα. Στη γλώσσα του Carnap η ταυτότητα αυτή είναι αναλυτική πρόταση. Η απόρριψη της διάκρισης των προτάσεων σε αναλυτικές και συνθετικές οδηγεί στην ταυτότητα ‘αναλυτική πρόταση \equiv συνθετική πρόταση’, η οποία στη γλώσσα του Carnap θα είναι, επίσης αναλυτική πρόταση. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, η απόρριψη της διάκρισης συνιστά απόδειξη ότι κάποια παραλλαγή του δόγματος περί αναγωγισμού είναι αληθής (Stein 1992, 278).

Κατά την άποψη του Stein (1992, 291-292), η διαδικασία αυτή ενέχει μια ανάπτυξη των απόψεων του Carnap προς την κατεύθυνση την οποία θα αποκαλούσε κανείς ‘διαλεκτική’, εκ του ότι καθιστά ασαφή τη διάκριση μεταξύ του καθαρά νοητικού και του πρακτικού, και εντός ενός συγκεκριμένου πλαισίου όπου εμφανίζεται το πρόβλημα της διάκρισης των προτάσεων σε αναλυτικές και συνθετικές, και όταν υφίσταται αλλαγή πλαισίου όπου ο Carnap εντοπίζει θεμελιώδεις αλλαγές στη θεωρία. Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, στο άρθρο: ‘Reply to Morris’⁴⁸⁵ ο Carnap αναφέρει:

έχω κατά νου και τις θεωρητικές έρευνες και τις πρακτικές μελέτες και αποφάσεις σε σχέση με την αποδοχή ή την αλλαγή πλαισίων, ειδικά στην περίπτωση της αλλαγής γενικότερων πλαισίων που περιέχουν κατηγορικές έννοιες θεμελιώδεις για την αναπαράσταση ολόκληρης της γνώσης.

Αν, τώρα μεταξύ των γενικών κατηγορημάτων συμπεριλάβουμε, λέει ο Stein (1992, 292), όλες τις θεμελιώδεις έννοιες των μαθηματικών και της φυσικής, τότε

εμφανίζεται πλήρως η ‘διαλεκτική’ διάσταση του εγχειρήματος του Carnap. Ο Quine, ενώ αποδέχεται τη φιλοσοφική αξία της πορείας του Carnap μέσα από τον Λογικισμό και τη σημασιολογία, αρνείται να αποδεχτεί ότι

i) η μέθοδος της απόδοσης τιμών – αποτίμησης,

ii) η μέθοδος της επιλογής πλαισίου, και

iii) η εισαγωγή της έννοιας ‘δυνατές καταστάσεις’ στη θεωρία του, μπορούν να δώσουν λύσεις στην αντιμετώπιση του ‘παράδοξου της ανάλυσης’ των εννοιών.⁴⁸⁶ Η στάση του αυτή δεν τον προφυλάσσει, όπως θα δούμε, από ανακολουθίες και αλληλοσυγκρουόμενα συμπεράσματα. Επειδή οι θέσεις του Carnap (i) και (ii), συγκλίνουν στη θέση (iii), αυτό το οποίο αρνείται επί της ουσίας ο Quine, είναι η ύπαρξη συμβάντων, κάτι που για τον Carnap είναι άμεσα συνδεδεμένο με την έννοια της δυνατής κατάστασης. Για τον Quine, ένα συμβάν είναι ένα φυσικό συμβάν, εξ ου και η εμμονή του στον καθορισμό της ‘πειραματικής’ σημασίας των εννοιών, και το πρόβλημα το οποίο απορρέει από το σχήμα το οποίο μόλις περιγράψαμε, αφορά στη σύνδεση των δυνατών καταστάσεων μεταξύ τους. *Πώς μπορούμε να γνωρίζουμε σε τι συνίσταται η ολότητα αυτών των δυνατών καταστάσεων, ώστε να μπορούμε να ταιριάξουμε με αυτές τις γλωσσικές μας συμβάσεις; Είναι η ολότητα των δυνατών καταστάσεων γνώσιμη a priori;*

Ο Quine απαντάει αρνητικά. Δεν υπάρχει a priori ερώτηση για το πώς οι διαφορετικές δυνατές καταστάσεις συνδέονται μεταξύ τους και είναι γεγονός ότι η διαπίστωση αυτή καθιστά ευάλωτο το σχήμα του Carnap. Όμως, ο Stein παρατηρεί ότι (Stein 1992, 289), η μη αποδοχή της έννοιας ‘δυνατές καταστάσεις’ από τον Quine είναι ανακόλουθη για τους εξής λόγους: i) ενώ αυτός διατυπώνει αντιρρήσεις ως προς την αποδοχή της, από την άλλη μεριά, αποδέχεται όλες τις καταστάσεις οι οποίες προβλέπονται τόσο από την κλασική όσο και από την κβαντική φυσική, παρακάμπτοντας το ότι ‘όλες οι καταστάσεις’ δεν είναι παρά ‘όλες οι δυνατές καταστάσεις’, ii) η άρνηση των ‘δυνατών καταστάσεων’ τον φέρνει αντιμέτωπο και με τον αναγωγισμό τον οποίο απορρίπτει, γιατί σύμφωνα με τα όσα έχουν εκτεθεί, η *επιστημολογία του Quine δεν μπορεί να αποδεχτεί τον όρο ‘δυνατόν’ ως αθώο*, και το σημείο αυτό συνιστά ουσιαστική διαφοροποίηση ως προς την επιστημολογία του Carnap για την οποία ακριβώς ο όρος αυτός συνιστά βασικό στήριγμα. Η διαφορά των δύο θεωριών έγκειται στο ότι ενώ με τη δεύτερη είναι συμβατή η αποδοχή εναλλακτικών πλαισίων για εναλλακτικές θεωρίες μαζί με τις εναλλακτικές τους έννοιες στην εμβέλεια του δυνατού, με την πρώτη η επιλογή ενός πλαισίου μέσα στο

οποίο να μπορεί να πραγματοποιηθεί σημασιολογική και πραγματολογική συζήτηση για το ίδιο το πλαίσιο, έτσι ώστε να μπορεί αυτό να εκληφθεί ως ουδέτερο έδαφος είναι ασύμβατη. Όπως το θέτει ο Quine στην απάντησή του στον Gibson,⁴⁸⁷ ‘στην περίπτωση κατά την οποία έχουμε κατά κάποιον τρόπο πειστεί ότι δύο ανταγωνιστικά μεταξύ τους συστήματα – εκ των οποίων το ένα να είναι το δικό μας, είναι εμπειρικά ισοδύναμα, τότε:

Σε όποιο σύστημα και να δουλεύουμε αυτό είναι για μας το ένα σύστημα το αληθινό για τη δεδομένη στιγμή και δεν υφίσταται πλατύτερο πλαίσιο αναφοράς ...το σύστημά μας είναι αληθές με τα δικά μας φώτα και τα άλλα [συστήματα], με τους δικούς μας όρους δεν έχουν νόημα (p.157).

Κατά τον Stein, όλη αυτή η συζήτηση περί εμπειρικού περιεχομένου και περί κρίσεων που αφορούν στην εμπειρική ισοδυναμία ανταγωνιστικών συστημάτων, μας οδηγεί στο κατά Quine ‘δεύτερο δόγμα του εμπειρισμού’, στην Αρχή, δηλαδή, της Επαληθευσιμότητας. Στο άρθρο του ‘Epistemology Naturalized’ ο Quine αναφέρει ότι

η επιστημολογία παραμένει επικεντρωμένη στη μαρτυρία και η σημασία στην επαληθευσιμότητα, όπως πάντα’ (Quine 1969. 41).

Ως εκ τούτου, απορρίπτοντας ο Quine τον αναγωγισμό, αυτό το οποίο απορρίπτει στην ουσία είναι το ότι μπορεί να υφίσταται κάτι όπως η εμπειρική σημασία μιας πρότασης.

Κατά τον Stein (1992, 286) ο ίδιος ο Quine δεν κατορθώνει παρά να επιδεικνύει και i) ασάφεια στην μη αποδοχή των σημασιών ως γεγονότων, και ii) ασυνέπεια σε σχέση με την αποδοχή ή μη αποδοχή των μαθηματικών γεγονότων. Γιατί η άρνηση να αποδεχθεί τις σημασίες των προτάσεων ως γεγονότων, δημιουργεί το εξής εύλογο ερώτημα: υποστηρίζοντας ο Quine ότι οι σημασίες δεν υφίστανται ως ‘γεγονότα’ αφού δεν έχουν οντολογική υποστήριξη, (*‘there is no fact of the matter’*) υποστηρίζει ότι ούτε οι μαθηματικές σημασίες υφίστανται;⁴⁸⁸

Όπως ο ίδιος παραδέχεται, η θέση του όσον αφορά στη σχέση μεταξύ της έννοιας του γεγονότος και της έννοιας του μαθηματικού γεγονότος, είναι ίδια με αυτή του Carnap. Και οι δύο θεωρούν τις έννοιες αυτές πλήρως διακριτές μεταξύ τους. Η διαφορά έγκειται στο ότι ενώ για τον ίδιο τα μαθηματικά είναι πλήρως ενταγμένα στο σύστημά του το οποίο αφορά στη δομή του κόσμου,⁴⁸⁹ για τον Carnap δεν είναι. Έτσι, κατά την άποψη του Quine, ενώ για τον Carnap η διάκριση μεταξύ των δύο

εννοιών αποτελεί ζήτημα αρχής, για τον ίδιο είναι ζήτημα βαθμού εμπειρικής εμπλοκής (Quine 1986, p.430).

Η στάση αυτή προβληματίζει τον Stein (1992, 287). Διότι από τη μια μεριά ο Quine θεωρεί αληθή τα μαθηματικά, κατά το μεγαλύτερο μέρος στηριζόμενος στις επιστημονικές εξαγγελίες, από την άλλη μεριά, όμως, δεν μπορεί να μην δεχθεί το ότι τα μαθηματικά καταλαμβάνουν μια περιοχή πολύ μακράν του χειροπιαστού και έτσι δεν μπορεί να τους αποδοθεί χαρακτηρισμός [φυσικού] γεγονότος. Ο Stein καταλήγει στο ότι η εμπλοκή του Quine-ιανού 'fact of the matter' στη φιλοσοφία του Carnap οφείλεται, όπως έχουμε ήδη πει, στο ότι ο Quine ερμηνεύει τη θέση του Carnap ότι: 'η φιλοσοφία είναι συντακτικό', σαν ένα πρόγραμμα αναγωγής σε οντολογική βάση (Stein 1992, 287-8), κατά τον Creath όχι άδικα (Creath 1990, 30). Πιο συγκεκριμένα, το σχόλιο του Carnap, ότι συζητήσεις οι οποίες αφορούν σε π.χ. ιδιότητες, δυνατότητες, σχέσεις, αριθμούς κ.ά. μπορούν να ανακατασκευαστούν έτσι ώστε οι εν λόγω συζητήσεις να αφορούν σε συντακτικές προτάσεις (L.S.L. §§163, 164), εκλαμβάνεται από τον Quine ως άρνηση της θέσης ότι υφίστανται τέτοιου είδους οντότητες.

Το ζήτημα αυτό το έχουμε συζητήσει, και αφορά στο εγχείρημα του Carnap να δείξει ότι κάθε πρόταση 'δικαιούται' να έχει τη δική της συντακτική έκφραση στη γλώσσα. Πρόκειται για την ειδική κατηγορία προτάσεων τις οποίες αποκαλεί 'οιωνεί-συντακτικές'. Ο Quine υποστηρίζει ότι το αίτημα: 'κάθε ιδιότητα, όπως «δημοφιλής», ή κάθε πρόταση, όπως «η Βοστώνη είναι δημοφιλής», μπορεί να χαρακτηριστεί ως οιωνεί-συντακτική, γιατί έχει ένα συντακτικό ισοδύναμο', δεν ικανοποιείται για κάθε ιδιότητα και για κάθε γλωσσική πρόταση. Γιατί υπάρχει πληθώρα προτάσεων οι οποίες αφορούν στον κόσμο και οι οποίες δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ούτε ως συντακτικές, ούτε ως οιωνεί-συντακτικές.

Μια πιο επικίνδυνη πηγή σύγχυσης απ' ότι οι λέξεις 'σημασία', 'σημαίνει', και 'υποκαθορισμός', είναι η λέξη 'αδύνατον', ισχυρίζεται ο Quine (Quine in: *Dear Carnap...Dear Van* 1990, 94). [...] 'Ο κίνδυνος του υλικού ιδιώματος (material idiom) το οποίο μέχρι τώρα με απασχολεί, είναι ο κίνδυνος να ξεστρατίσουμε από αυτό για το οποίο μιλάμε. Στο οιωνεί-συντακτικό ιδίωμα μιλάμε για συγκεκριμένα μη γλωσσικά αντικείμενα, ενώ αυτό για το οποίο χρειάζεται να συζητάμε είναι για το ίδιο το σύμβολο ή τα σύμβολα τα οποία χρησιμοποιούνται για να υποκαθορίσουν τα εν λόγω αντικείμενα (Quine in: *Dear Carnap...Dear Van* 1990, 98).

και καταλήγει:

*δεν πρέπει να ενθουσιαζόμαστε με την ιδέα ότι κάθε τι μπορεί να γίνει σύνταξη [...]. Είναι οι προτάσεις που έχουν να κάνουν με 'αναφορά', 'σημασία', 'υποκαθορισμό' για τις οποίες θα πρέπει να διατηρούμε επιφυλάξεις, όπως επίσης και για τις τροπικές προτάσεις, [...] και για αυτές που περιλαμβάνουν κατηγορικές λέξεις, όπως, 'ιδιότητα', 'σχέση', 'αριθμός κ.λ.π. (Quine in: *Dear Carnap...Dear Van* 1990, 101).*

Ο Creath σχολιάζει, (1990, 30) ότι αν και ο Carnap ποτέ δεν υπαναχώρησε από την πεποίθησή του ότι οι ερωτήσεις που αφορούν στη μεταφυσική είναι καθαρά λεκτικές, έφτασε συν τω χρόνω να θεωρεί ότι *εφόσον θεωρεί κανείς τις μεταφυσικές ερωτήσεις κυρίως ως λεκτικές, είναι ελεύθερος κατά τη χρήση μιας γλώσσας να επιστρατεύει λέξεις όπως: 'δυνατόν', 'σχέση', 'ιδιότητα' κ.α.* Ο Quine θεωρεί ότι η συγκεκριμένη θέση του Carnap συνιστά όχι αλλαγή αλλά αίρεση.

Ο Creath χαρακτηρίζει την κριτική αυτή του Quine προς τον Carnap τόσο ως άδικη, όσο και ως αναπόφευκτη (Creath 1990, 30). *Άδικη, γιατί ο Carnap αρνείται και την καταφατική δήλωση ότι υπάρχουν οντότητες όπως: προτάσεις, κατηγορήματα, νοήματα, κ.λ.π. αλλά και την άρνηση της ύπαρξής τους.*

Η αποδοχή ή η απόρριψη των αφηρημένων γλωσσικών μορφών, ακριβώς όπως η αποδοχή ή η απόρριψη οποιωνδήποτε γλωσσικών μορφών σε οποιαδήποτε περιοχή της επιστήμης, θα κριθεί τελικά από την αποτελεσματικότητα των εργαλείων της (E.S.O 1950, 221) τονίζει,

χαρακτηρίζοντας και τις δύο δηλώσεις ως μεταφυσικές α-νοησίες. *Αναπόφευκτη, γιατί η οντολογική ερμηνεία της θεωρίας του Carnap από τον Quine είναι, όπως είπαμε, εύλογη (Creath 1990, 30 / Stein 1992, 287-8).*

Ο Stein, επίσης (Stein 1992, 287) δικαιολογεί την οντολογική ερμηνεία της θεωρίας του Carnap από τον Quine γιατί, όπως ισχυρίζεται, στο γλωσσικό σχεδιάγραμμα το οποίο προτείνει ο Carnap η 'σημασιολογία' *καταλήγει να αφορά στην 'οντολογία' και όχι στην 'μεθοδολογία' ή στην 'επιστημολογία'*. Όπως παρατηρεί, στην εισαγωγή της *Λογικής Σύνταξης της Γλώσσας* (L.S.L.1937 §2, 5), ο Carnap χωρίζει τη γλωσσική θεωρία, στους εξής τομείς: i) *στη σύνταξη*, η οποία αφορά αποκλειστικά στις γλωσσικές οντότητες, ii) *στη σημασιολογία*, η οποία αφορά και στις γλωσσικές οντότητες και στις σχέσεις τους με αυτό στο οποίο αναφέρονται και iii) *στον πραγματισμό* ο οποίος αφορά σε όλες τις όψεις μιας γλώσσας,

περιλαμβάνοντας τη σχέση της με: δραστηριότητες, αισθήσεις, μεθόδους επικοινωνίας μεταξύ των ομιλητών, καθώς και συνθήκες και τρόπους χρήσης της. Σύμφωνα με αυτή την ομαδοποίηση η επιστημολογία [ή η μεθοδολογία] ανήκουν και για τον ίδιο τον Carnap στον πραγματισμό, και αυτό γίνεται εμφανές, παρατηρεί ο Stein (Stein 1992, 288), στις εξής δύο περιπτώσεις:

i) μέσω του ορισμού της αλήθειας κατά Tarski, ο οποίος έδειξε πώς μια γενική σημασιολογική έννοια θα μπορούσε να οριστεί για τις τυποποιημένες γλώσσες με συστηματικό τρόπο, έγινε δυνατή η φιλελευθεροποίηση της φιλοσοφίας του από τους συντακτικούς περιορισμούς. Αυτό σημαίνει ότι η διαδικασία του συντακτικού ορισμού μιας σημασιολογικής έννοιας φαίνεται να μπορεί να επιτελείται χωρίς να πρέπει κατ' ανάγκη να θεωρηθεί, ότι μια κεντρική έννοια έχει το ρόλο της ακριβούς συστηματικής θεμελίωσης, ο δε Carnap θεωρεί ότι ο ρόλος αυτός αφορά κάτι σαν την 'ιδιοσυγκρασία' της χρήσης στις καθημερινές γλώσσες.

ii) ο Carnap θεωρεί ότι η εμπειρική ερμηνεία μιας θεωρίας πάντα επιτυγχάνεται μέσω του καθορισμού της σημασιολογίας από το εμπειρικό τμήμα της γλώσσας το οποίο την υπηρετεί. Κατά συνέπεια, η σημασιολογία στη φιλοσοφία του κατά τον ίδιο τον Carnap, συνδέεται με τη διαδικασία διάκρισης του εμπειρικού τμήματος της γλώσσας. *Το ποιο τμήμα της γλώσσας, δε, είναι το εμπειρικό, αφορά στους χρήστες της γλώσσας και ως εκ τούτου είναι ζήτημα πραγματισμού.* Επομένως, το συμπέρασμα το οποίο προκύπτει είναι ότι η επιστημολογία [ή η μεθοδολογία], συνδέεται με τον πραγματισμό, ενώ η σημασιολογία με την οντολογία. Την πραγματική πρόθεσή του, όμως, ο Carnap την εκφράζει στην απάντησή του στον Charles Morris, ⁴⁹⁰όπου αναφέρει:

Στο συντακτικό και στη σημασιολογία το βασικό ενδιαφέρον μου και πρακτικά όλη μου η δομική δουλειά είχε κατεύθυνση προς τη μη-εμπειρική, αμιγώς λογική πλευρά, δηλαδή προς το 'καθαρό συντακτικό' και την 'καθαρή σημασιολογία' όσον αφορά, δε, στον πραγματισμό, κυρίως τον συνέδεα με την εμπειρική έρευνα. Σήμερα, όμως, *συμφωνώ με τον Morris, ότι υπάρχει επιτακτική ανάγκη να αναπτύξουμε τον καθαρό πραγματισμό,* ο οποίος θα προμηθεύσει το πλαίσιο για τον περιγραφικό πραγματισμό.

Και πιο κάτω συνεχίζει:

[...] πολλά προβλήματα που αφορούν στο εννοιολογικό πλαίσιο ανήκουν στα σπουδαιότερα φιλοσοφικά προβλήματα. Μεταξύ αυτών θεωρώ τόσο αυτά της θεωρητικής έρευνας, όσο και αυτά που αφορούν σε πρακτικά προβλήματα απελευθέρωσης και αποφάσεων τα οποία σχετίζονται με την

αποδοχή ή την αλλαγή πλαισίων και κυρίως με αυτή των γενικότερων πλαισίων που αφορούν σε κατηγορικές έννοιες οι οποίες είναι θεμελιώδεις για την παρουσίαση του συνόλου της γνώσης μας.

Ο Carnap λοιπόν δηλώνει ότι *όλη η φιλοσοφική διαδικασία ελέγχου και αποτίμησης εναλλακτικών πλαισίων αποτελεί διαδικασία η οποία ανήκει στον πραγματισμό.*

8.4. Οι δύο γνωσιοθεωρίες – Κριτική

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ο Quine, επιθυμεί να εκφράσει την αντιμεταφυσική του διάθεση μέσα από τη δική του θεωρία γνώσης, όχι γιατί αμφισβητεί τις προθέσεις του Carnap στο ζήτημα αυτό. Κάθε άλλο, παρά το ότι ο Carnap μιλάει για νοήματα, ιδιότητες, νοηματικές προτάσεις, οντότητες τις οποίες ο ίδιος θέτει εκτός της δικής του επιστημολογίας, επειδή είναι τόσο σαφής ως προς τις προθέσεις του, ταυτίζεται μαζί του εκτιμώντας ότι ο αντιμεταφυσικός του ζήλος παραμένει αμείωτος:

μετά την πολύωρη συζήτηση δικαιούμαστε να λέμε ότι το συντακτικό είναι καλύτερο από τη μεταφυσική. Υπέδειξα τι μπορεί να φέρει εις πέρας το συντακτικό, χωρίς να προσφύγει στη μεταφυσική (Quine 1934, Lecture I p.66)

Τον Quine τον οδηγεί στην υιοθέτηση του νατουραλισμού, ο ίδιος αντιμεταφυσικός ζήλος ο οποίος οδηγεί τον Carnap στην υιοθέτηση του διαχωρισμού των προτάσεων σε αναλυτικές και συνθετικές και των ερωτήσεων που αφορούν στη γνώση του εν ενεργεία κόσμου, σε εσωτερικές και εξωτερικές. Υπέρ της διάκρισης των ερωτήσεων σε εσωτερικές και εξωτερικές ο Carnap επιχειρηματολογεί στο άρθρο του ‘Empiricism, Semantics, and Ontology’, 1950 (Carnap [1947] 1956, 205-70). Εκεί επισημαίνει ότι αυτό το οποίο τον ωθεί στο να υιοθετήσει τη συγκεκριμένη διάκριση είναι,

[...] το πρόβλημα των αφηρημένων οντοτήτων, [το οποίο] επανήλθε σε συνδυασμό με τη σημασιολογία, τη θεωρία νοήματος και την αλήθεια (Carnap 1950, 205-6).

Η περίπτωση των μαθηματικών και κυρίως η περίπτωση της φυσικής μας επιβάλλουν, υποστηρίζει, την αποδοχή μιας γλώσσας η οποία να αναφέρεται σε αφηρημένες οντότητες. Η αποδοχή μιας τέτοιας γλώσσας, λει ο Carnap, μπορεί να είναι συμβατή με τον εμπειρισμό για τον εξής λόγο: το ερώτημα ‘υπάρχουν αφηρημένες οντότητες;’, αφορά σε οντότητες νέου είδους και για να μιλήσουμε γι αυτές μας επιβάλλεται η κατασκευή ενός νέου συστήματος γλωσσικών εκφράσεων – κανόνων, δια των οποίων, με λογικό ή με εμπειρικό τρόπο να μπορούμε να ελέγχουμε την ύπαρξή τους. Το σύστημα των νέων γλωσσικών εκφράσεων καθορίζει ένα νέο λογικό ή εμπειρικό πλαίσιο αντίστοιχα, και το ερώτημα, ως εκ τούτου, καθίσταται

εσωτερικό. Αν όμως θεωρήσουμε ότι το ερώτημα αναφέρεται στο αν υπάρχει ένα σύστημα του οποίου τα μέλη είναι αφηρημένες οντότητες, τότε το ερώτημα καθίσταται εξωτερικό (Carnap 1950, 207).

Πώς μπορούμε, όμως, να ελέγξουμε το ότι ‘κάτι’ υπάρχει; Εντάσσοντας την ερώτηση στα εσωτερικά ερωτήματα, απαντάει ο Carnap, την κάνουμε λογικά ή εμπειρικά ελέγξιμη. Το να το αναγνωρίσουμε ως πραγματικό αντικείμενο ή συμβάν σημαίνει:

να το ενσωματώσουμε στο σύστημα των πραγμάτων σε μια καθορισμένη χωρο-χρονική θέση, έτσι ώστε να ταιριάζει με τα άλλα αντικείμενα τα οποία αναγνωρίζουμε ως πραγματικά, σύμφωνα με τους κανόνες του πλαισίου (Carnap 1950, 207).

Αν κάποιος αποφασίσει να αποδεχθεί τη γλώσσα των πραγμάτων, δεν θα υπάρξει καμία αντίρρηση στον ισχυρισμό ότι έχει αποδεχθεί και τον κόσμο των πραγμάτων [...] [γιατί] η αποδοχή του κόσμου των πραγμάτων δεν σημαίνει τίποτε άλλο από την αποδοχή μιας γλώσσας συγκεκριμένης μορφής [...] με άλλα λόγια, την αποδοχή κανόνων και για τον σχηματισμό και για τον εμπειρικό έλεγχο των προτάσεων, ώστε ή να γίνονται αποδεκτές, ή να απορρίπτονται (Carnap 1950, 207-8).

Η αποδοχή του κατάλληλου γλωσσικού πλαισίου γίνεται με κριτήριο την *απλότητα*, τη *γονιμότητα* και την *αποτελεσματικότητα στη χρήση* (1950, 37 / στο: Ρουσόπουλος 1997).

Αντίθετα με τον Carnap, *την πεποίθησή του υπέρ μιας νατουραλιστικής γνωσιοθεωρίας την εκφράζει ο Quine με την άρνηση της αποδοχής οιασδήποτε διάκρισης*, είτε αυτή αφορά στους γλωσσικούς όρους είτε στο προς μελέτη αντικείμενο είτε στην ίδια τη θεωρία της γνώσης, εφόσον αυτή δεν υπαγορεύεται από κάποια φυσική αναγκαιότητα, αλλά επιβάλλεται ή ως σύμβαση ή ως πρακτικά αναγκαία. Στο παρακάτω απόσπασμα ο ίδιος ο Carnap σχολιάζει:

Ο Quine δεν παραδέχεται τη διάκριση στην οποία δίνω έμφαση παραπάνω, [εδώ αναφέρεται στη διάκριση την οποία εισάγει μεταξύ οντολογικών ερωτήσεων και ερωτήσεων που αφορούν στα γεγονότα της εμπειρίας] γιατί εξαιτίας της γενικής του σύλληψης, *δεν υφίστανται σαφείς διαχωριστικές γραμμές* μεταξύ των ερωτήσεων που αφορούν στη σημασία και των ερωτήσεων που αφορούν στα συμβάντα, μεταξύ της αποδοχής μιας γλωσσικής δομής και της αποδοχής μιας βεβαίωσης τυποποιημένης μέσα σε μια γλώσσα. (Όπως καταγράφεται από τον ίδιο τον Quine, στο Quine 1951, 210).

Συνολικά ο Quine αρνείται, όπως έχουμε πει, i) τη διάκριση των προτάσεων μιας γλώσσας σε αναλυτικές και συνθετικές, καθώς και ii) τη διάκριση των ερωτήσεων που αφορούν στη γνώση του προς διερεύνηση αντικείμενου, σε εσωτερικές και εξωτερικές. Επίσης αρνείται iii) το διαχωρισμό των μαθηματικών ως ξεχωριστού αντικείμενου έρευνας, από την έρευνα που αφορά στα φυσικά αντικείμενα, και αρνείται επίσης, iv) να ξεχωρίσει ένα τμήμα της θεωρίας της γνώσης και να το ονομάσει 'πρώτη φιλοσοφία'. Γιατί η υιοθέτηση διακρίσεων όπως αυτές τις οποίες ενδεικτικά αναφέραμε, έστω και ως μέθοδοι διερεύνησης του αντικείμενου της γνώσης, *έρχονται σε αντίθεση και με τις ολιστικές πεποιθήσεις του Quine*, σύμφωνα με τις οποίες, όλοι οι επιστημονικοί κλάδοι πρέπει να αντιμετωπίζονται ερευνητικά κατά το ίδιο τρόπο. Το επιχείρημα του Quine είναι ότι

[...]οι θεωρητικές προτάσεις, γενικά, υποστηρίζονται *μόνο πραγματολογικά*. [...] και ο ίδιος [ο Carnap] επικαλείται τη βολικότητα ενός γλωσσικού πλαισίου, *και επιτρέπει την ύπαρξη πραγματολογικών διασυνδέσεων κατά μήκος της γραμμής διαχωρισμού* [των θεωρητικών ερωτήσεων από τις εμπειρικές].⁴⁹¹

[στο ότι] ερωτήσεις οι οποίες αφορούν στην οντολογία, [...] ή σε λογικές ή μαθηματικές αρχές δεν αφορούν συμβάντα αλλά στην επιλογή ενός βολικού νοητικού σχήματος ή πλαισίου για την επιστήμη, συμφωνώ και εγώ [...] *μόνον εφόσον αυτό είναι αποδεκτό για κάθε επιστημονική υπόθεση*' (Quine 1951, 211).⁴⁹²

Ο Quine (Quine 1951, 206-211) κρίνει ότι στις διακρίσεις στις οποίες αναφερθήκαμε υπόκειται και το αρνητικό καθεστώς του διαχωρισμού των μεταβλητών της γλώσσας, σε δύο κατηγορίες,⁴⁹³ τις οποίες ο Carnap, ούτως ή άλλως, δεν είχε κατά νου να επιβάλλει. Στη μια εξ αυτών ανήκουν μεταβλητές οι οποίες δεσμεύονται οντολογικά και εμφανίζονται σε εσωτερικές ερωτήσεις, ενώ στην άλλη ανήκουν οι μη φέρουσες οντολογική δέσμευση οι οποίες εμφανίζονται σε εξωτερικές ερωτήσεις αλλά και σε αναλυτικές¹ ερωτήσεις τις οποίες ο Carnap χαρακτηρίζει ως σημασιολογικές.

Οι ολιστικές πεποιθήσεις του Quine προς την κατεύθυνση του νατουραλισμού, και όσον αφορά στην απόκτηση νοήματος [σημασιολογικός ολισμός] και όσον αφορά στην επικύρωση [επικυρωτικός ολισμός] του προς έρευνα αντικείμενου εκφράζονται μέσα από τη φράση.

Μονάδα εμπειρικής σημασίας είναι ολόκληρη η επιστήμη (Quine 1950-1, 211),

Ο Robert Almeder την απόρριψη της διάκρισης αναλυτικού-συνθετικού και την κατά συνέπεια υιοθέτηση μιας φυσικοποιημένης επιστημολογίας, την αποδίδει στη θέση του Quine ότι *δεν υπάρχει 'πρώτη φιλοσοφία'*.⁴⁹⁴ Παρατηρεί ότι και ο Carnap, διατυπώνοντας τη θέση του περί εξωτερικών και εσωτερικών ερωτήσεων, φαίνεται να εμπνέεται από αυτή την 'αντιιδεοντολογική' ως προς την παραδοσιακή φιλοσοφία θέση. Ο Almeder υποστηρίζει ότι παρά τη 'γεινίαση', στο ζήτημα αυτό, των δύο φιλοσόφων είναι λάθος, *το να ταυτίζεται η άρνηση του Quine ότι υφίσταται 'πρώτη φιλοσοφία', με τον ισχυρισμό του Carnap ότι οι μόνες ερωτήσεις οι οποίες επιδέχονται απάντηση είναι οι εσωτερικές ερωτήσεις*. Τη διαφορά, δε, την εντοπίζει στο ότι ενώ ο ισχυρισμός του δεύτερου έχει όλα τα κατάλληλα χαρακτηριστικά ώστε να αξιολογηθεί ως μεθοδολογικός,⁴⁹⁵ ο Quine επιμένει ότι δεν μπορεί να υπάρξει επιστημολογικός τρόπος αποτίμησης των κερδών από ερωτήσεις ή απαντήσεις οι οποίες δεν επικαλούνται τις φυσικές επιστήμες.

Η συγκεκριμένη διαφοροποίηση στη φιλοσοφία του Quine από αυτή του Carnap είναι συγχρόνως και λεπτή και ουσιαστική, και ο Almeder την αποδίδει σε διαφορά στον τρόπο σκέψης (Almeder 1997, 349).⁴⁹⁶ Εκτιμάει, δε, ότι η αποτυχία των διαφόρων επιστημολογικών θεωριών και ειδικά η αποτυχία της επιστημολογίας του Carnap ταιριάζει με τη θέση την οποία ο ίδιος ο Quine υιοθετεί, *ότι ο πρωταρχικός σκοπός της νοητικής δραστηριότητας συνίσταται στην παραγωγή αξιόπιστων και ακριβών προβλέψεων που αφορούν στην αισθητηριακή εμπειρία* (Almeder 1997, 353)⁴⁹⁷ και η οποία τον οδηγεί στο να προτείνει την αντικατάσταση της παραδοσιακής φιλοσοφίας και επιστημολογίας με την φυσικοποιημένη, επιλογή την οποία συνοδεύουν λογικής φύσης προβλήματα.⁴⁹⁸ Η μορφή της φυσικοποιημένης επιστημολογίας την οποία υιοθετεί ο Quine, δηλώνει ότι οι μοναδικές ερωτήσεις που μπορούν να απαντηθούν νόμιμα και αφορούν στη φύση της γνώσης είναι αυτές οι οποίες μπορούν να απαντηθούν εντός της φυσικής επιστήμης. (354) αφού,

η επιστημολογία στη νέα της μορφή εμπεριέχεται στη φυσική επιστήμη [ως κεφάλαιο της ψυχολογίας] (Quine 1969, 24).

Ως εκ τούτου, η φυσικοποιημένη επιστημολογία δεν είναι, όπως είπαμε, 'κανονιστική' με τον τρόπο που είναι η επιστημολογία του Carnap, αλλά στηρίζεται σε μεθοδολογικούς κανόνες οι οποίοι αντλούν την ισχύ τους από την 'εργαλειική'

επιτυχία τους ή την αποτελεσματικότητά τους στο να προάγουν επιστημονικούς στόχους. Επαναλαμβάνουμε, λοιπόν, ότι ο νατουραλισμός του Quine ως γνωσιοθεωρία εκφράζει την πεποίθηση, ότι η γνώση μας παρέχεται *μέσω της φυσικής επιστήμης αποκλειστικά*, η οποία εμπεριέχει την επιστημολογία ως κεφάλαιο της ψυχολογίας.

Στη βάση των όσων αναφέραμε, ο Almeder κάνει την εξής επισήμανση:

με δεδομένη τη συγκεκριμένη θέση των δύο φιλοσόφων ως προς την εμπειρική σημασία των προτάσεων, *είναι ο Carnap και όχι ο Quine αυτός ο οποίος αποφεύγει το τραγικό, από φιλοσοφική άποψη, λογικό σφάλμα να ισχυρίζεται κανείς ότι συναγωγές οι οποίες δεν επιβεβαιώνονται ρητά με εμπειρικό τρόπο στερούνται από κάθε νοητικό περιεχόμενο το οποίο θα μπορούσε να τις καταστήσει άξιες για να γίνουν λογικά αποδεκτές. Ο νατουραλισμός του Carnap προστατεύεται από ένα τέτοιο συμπέρασμα, ενώ του Quine, όχι.* (Almeder 1997, 349)

Τασσόμαστε υπέρ της άποψης του Almeder ο οποίος υποστηρίζει ότι (1997, 357), *η θέση του Quine είναι πιο προβληματική από τη θέση του Carnap, περισσότερο εύαλωτη στον σκεπτικισμό και με αδυναμίες, τις οποίες ο δεύτερος αποφεύγει.*

Το πώς ο Carnap το επιτυγχάνει γίνεται κατανοητό, αν αναλογιστούμε *το ρόλο τον οποίο παίζει ο διαχωρισμός των γνωσιολογικών ερωτημάτων σε εσωτερικά και εξωτερικά*. Υπενθυμίζουμε ότι ενώ τα ‘εσωτερικά ερωτήματα’ μπορούν να απαντηθούν μέσω της συνδρομής των μεθόδων της φυσικής επιστήμης και ‘αφορούν στην ύπαρξη κάποιων οντοτήτων νέου τύπου, *μέσα στο πλαίσιο*’, τα ‘εξωτερικά ερωτήματα’ αφορούν ‘στην ύπαρξη του ίδιου του κόσμου των πραγμάτων’ (Carnap 1950, 206-7) στη σχέση μεταξύ γλώσσας και κόσμου, ή στο πώς η γλώσσα ‘διεισδύει’ στον κόσμο και δεν μπορούν να απαντηθούν μέσω φυσικών μεθόδων γιατί δεν είναι εμπειρικά επαληθεύσιμα ή επιβεβαιώσιμα. Ο Carnap, τα εξωτερικά ερωτήματα τα χαρακτηρίζει ως *ψευδο-ερωτήματα* γιατί, φαίνεται ότι μπορούν να απαντηθούν μέσα από μια θεωρητική συζήτηση, ενώ στην πραγματικότητα αυτό δεν ισχύει. Δεν μπορούν να επιβεβαιωθούν, αφού αποτυγχάνουν στο να παράγουν ακριβείς αισθητηριακές προβλέψεις. Ο Almeder επισημαίνει (Almeder 1997, 358-9) το εξής λεπτό σημείο. *Ο εντοπισμός από τον Carnap μιας μερίδας ερωτημάτων ως μη δυνάμενων να απαντηθούν μέσω των μεθόδων της φυσικής επιστήμης, δεν σημαίνει ότι αυτός ισχυρίζεται, ότι τα μόνα ερωτήματα τα οποία επιδέχονται απάντηση είναι αυτά τα οποία μπορούν να απαντηθούν μέσω των μεθόδων της φυσικής επιστήμης. Ο Carnap θέτει*

την ασθενέστερη θέση ότι οι μεταφυσικές ερωτήσεις δεν μπορούν να απαντηθούν μέσα σε ένα γλωσσικό σύστημα επιλεγμένο ώστε να παράγονται ακριβείς προβλέψεις αισθητηριακές. Ο Quine, όμως, λει ρητά ότι οι μόνες ερωτήσεις οι οποίες νόμιμα επιδέχονται απάντηση είναι αυτές οι οποίες μπορούν να απαντηθούν μέσω, και μέσα στη γλώσσα της φυσικής επιστήμης. Για τον Quine δεν υφίσταται επιστημολογικό σημείο θέασης του κόσμου εκτός της φυσικής επιστήμης (Quine 1969, 24-26), και αυτό σημαίνει ότι γι αυτόν δεν υφίσταται επιστημολογικό *a priori* στοιχείο στη διαδικασία απόκτησης της γνώσης. Το αποτέλεσμα είναι το εξής: αποφεύγοντας ο Quine το *a priori*, αναγκάζεται να ενσκήψει στον σκεπτικισμό, ενώ η θέση του Carnap δεν υποφέρει από αυτή την δυσμενή επίπτωση.

Ένα ακόμα μείζονος σημασίας πρόβλημα στη γνωσιολογική πρόταση του Quine, είναι, σύμφωνα με τον Almeder, το εξής: *η θέση του Quine η οποία αφορά στη μεταφυσική είναι λογικά ανακόλουθη, ενώ του Carnap όχι.*

Συγκεκριμένα, ο Almeder υποστηρίζει ότι το επιχείρημα του Quine υπέρ της θέσης ότι η επιστημολογία είναι φυσικοποιημένη δεν είναι ορθό, γιατί η εν λόγω θέση και οι βασικές προκείμενες στις οποίες αυτή στηρίζεται, δεν μπορούν να είναι συγχρόνως αληθείς (Almeder 1997, 363 υπ.22). Οι προκείμενες στις οποίες βασίζεται η θέση του Quine είναι οι εξής δύο:

1^η προκείμενη: στην φυσικοποιημένη επιστημολογία, όπως και στη φυσική επιστήμη, δεν συνιστά πρόβλημα το ότι ‘δεν μπορούμε να ξέρουμε αν το μέλλον θα είναι ίδιο με το παρελθόν’ [το πρόβλημα της επαγωγής].

2^η προκείμενη: η άρνηση της διάκρισης αναλυτικό-συνθετικό

Καμία από τις δύο προκείμενες, υποστηρίζει ο Almeder (Almeder 1997, 358), αν ληφθεί ως απάντηση στο ερώτημα το οποίο αφορά στα όρια της ανθρώπινης γνώσης, δεν είναι εμπειρικά ελέγξιμη και ως εκ τούτου διαψεύσιμη μέχρι τώρα. Καμία εκ των δύο δεν μπορεί είτε να υιοθετηθεί είτε να απορριφθεί μέσω της προσφυγής σε μεθόδους της φυσικής επιστήμης. Έτσι, *το επιχείρημα είναι ανακόλουθο* γιατί ένα αληθές συμπέρασμα, δεν μπορεί να στηρίζεται σε δυνάμει ψευδείς προκείμενες και, από την άλλη μεριά, αν οι προκείμενες είναι αληθείς, τότε αντίκεινται προς το συμπέρασμα του επιχειρήματος το οποίο αυτές πρέπει να στηρίζουν. Το επιχείρημα του Quine υπέρ μιας φυσικοποιημένης γνωσιολογίας είναι ένα φιλοσοφικό επιχείρημα, του οποίου το γενικό συμπέρασμα, όποιες και να είναι οι προκείμενες, *δεν καθίσταται έγκυρο με μεθόδους των φυσικών επιστημών.* Και ανεξάρτητα με τα επιχειρήματα τα οποία προβάλλει για να ισχυριστεί ότι δεν υπάρχει ‘πρώτη

φιλοσοφία', πουθενά δεν παρέχεται ρητή και σαφής εμπειρική συνέπεια η οποία να δύναται να οδηγεί στην εμπειρική επιβεβαίωση ή διάψευση του συγκεκριμένου ισχυρισμού. Επιπλέον, η φυσικοποιημένη επιστημολογία έτσι όπως εισάγεται από τον Quine, *συνιστά απάντηση στο ερώτημα περί της φύσης της ανθρώπινης γνώσης και όχι απάντηση η οποία μας παρέχεται λόγω του ότι καταφύγαμε στις μεθόδους της φυσικής επιστήμης*. Ως εκ τούτου, *η εγκυρότητα της φυσικοποιημένης επιστημολογίας ως αντικαθιστούσα την παραδοσιακή, δεν μπορεί να επιβληθεί σαν μια επιστημονική θέση, και αυτό είναι ασύμβατο με την ίδια την προγραμματική της δήλωση*. Εφόσον λοιπόν, η φυσικοποιημένη επιστημολογία ως αντικαθιστούσα την παραδοσιακή, δεν στηρίζεται σε μεθόδους της φυσικής επιστήμης, δεν αποκλείεται η εμφάνιση, υπέρ της θέσης προκείμενων, των οποίων η δυνατότητα διάψευσης να μην είναι εμπειρικά ελέγξιμη.

Αντιθέτως ο Carnap, όπως είπαμε, δεν ισχυρίζεται ρητά, όπως ο Quine, ότι οι μοναδικές ερωτήσεις οι οποίες νομίμως επιδέχονται απάντηση είναι αυτές οι οποίες μπορούν να απαντηθούν εντός της φυσικής επιστήμης. Ακόμα και αν θεωρεί ότι *οφείλουμε να επιλέγουμε εκείνες τις ερωτήσεις των οποίων η απάντηση στηρίζεται σε φυσικές μεθόδους, πουθενά δεν αναφέρει ότι ο μοναδικός λόγος για να κάνουμε γνωσιακή έρευνα είναι να παράγουμε ακριβείς προβλέψεις αισθητηριακής εμπειρίας*. Επίσης παροτρύνει, όπως έχουμε πει, να υπερασπιζόμαστε πραγματολογικά, επιλογές οι οποίες αφορούν στη γλωσσική στρατηγική, παρά να ισχυριζόμαστε ότι οι επιλογές μας επιβεβαιώνονται μέσω της μεθοδολογίας της φυσικής επιστήμης.

8.5. Η αποτίμηση των δύο γνωσιοθεωριών

Η πρόθεσή μας στο συγκεκριμένο στάδιο αυτής της μελέτης είναι, συνοψίζοντας τις αδυναμίες της γνωσιοθεωρίας του Quine να δείξουμε ότι ο επιστημολογικός νατουραλισμός είναι πιο ευάλωτος στα παραδοσιακά προβλήματα που αφορούν στο πώς γνωρίζουμε, από ότι η γνωσιοθεωρία του Carnap.

Από το σύνολο της κριτικής την οποία έχουμε εκθέσει καταλήγουμε στο ότι αν μια φράση μπορεί να υποδείξει τον βασικό λόγο για τον οποίο ο επιστημολογικός νατουραλισμός είναι τόσο ευάλωτος, είναι αυτή του Mates:

ο Quine είναι υπέρμετρα φιλόδοξος ως προς τους στόχους του,[...] ο Quine θέτει ψηλά τον πήχη! (Mates 1996 [1950], 529-530).

Η συγκεκριμένη φράση απεικονίζει ακριβώς τη θέση την οποία παίρνει ο Quine ως προς τη σχέση της θεωρίας του Carnap με τη φυσική γλώσσα. Ενώ ο Carnap, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, κάνει σαφή διάκριση μεταξύ σημασιολογικών γλωσσικών συστημάτων και φυσικών γλωσσών, ο Quine, αν και στο άρθρο του ‘Two Dogmas of Empiricism’ αναφέρεται σε αυτή και τη λαμβάνει υπ’ όψιν του, στο άρθρο: ‘Carnap and Logical Truth’⁴⁹⁹ φαίνεται να την αγνοεί. Και συγχρόνως επιδεικνύει ασυνέπεια όσον αφορά στις επιλογές του. Σε αντίθεση με τους υψηλούς του στόχους και την αυστηρότητα την οποία απαιτεί στο ζήτημα της αναλυτικότητας, ο ίδιος πρακτικά κατεβάζει τον πήχη. Αφενός γιατί και ο ίδιος προσφεύγει σε μια έννοια αναλυτικότητας – την ερεθισμική αναλυτικότητα – αφετέρου γιατί καταλήγει να εντάσσει τη ‘νέα γνωσιοθεωρία’ στις φυσικές επιστήμες, μεν, αλλά ως τμήμα της εμπειρικής ψυχολογίας (Quine 1969, 24).

Ο Quine, έχει την πρόθεση ο ολισμός του να έχει κανονιστική ισχύ, σαφώς όμως θέλει να έχει και νατουραλιστικό χαρακτήρα. Τις συζητήσεις του τις κάνει με κοινωνιολογικούς όρους, ενώ αργότερα, όπως είπαμε, καταλήγει να μιλάει για την επιστημολογία σαν να είναι κλάδος της ψυχολογίας. Ο πραγματισμός του επηρεάζει τον ολισμό και τον νατουραλισμό και αυτοί εκ νέου τον πραγματισμό του, κατά τον εξής τρόπο: *αλλάζοντας το είδος της δικαιολόγησης από αιτιακής, σε μια διαδικασία αναθεωρήσεων η οποία ξεκινά από τις πεποιθήσεις τις οποίες έχουμε, εξαίρει τη χρηστικότητα σαν αξία και τη μεγιστοποιεί για ολόκληρο το σύστημα.* Η χρηστικότητα,

με τη σειρά της, είναι ανοικτή στην απλότητα και στην διατήρηση. Στην έννοια της διατήρησης αφορά και η αναφορά του ‘στο λώρο που μας συνδέει με τους προγόνους μας’ (The Web of Belief 1978, 21) η οποία συνάδει με τον ‘μετριοπαθή ολισμό’ τον οποίο, κατά την άποψή μας, ο Quine υποστηρίζει. Σύμφωνα με αυτόν, αυτό που συναντάται με την εμπειρία δεν είναι μια πεποίθηση αλλά μια σειρά πεποιθήσεων – δογμάτων, ακόμα και μια ολόκληρη θεωρία.

Ο ολισμός στην επιβεβαίωση των πεποιθήσεών μας, όμως, δεν συνάδει με την οριοθέτηση της πηγής της γνώσης μας για τον κόσμο την οποία ο Quine επιβάλλει μέσω της παρατήρησης. Γιατί, όπως έχουμε αναφέρει, η εγκυρότητα της φυσικοποιημένης επιστημολογίας ως αντικαθιστούσα την παραδοσιακή *δεν μπορεί να επιβληθεί σαν μια επιστημονική θέση και αυτό είναι ασύμβατο με την ίδια την προγραμματική της δήλωση*. Εφόσον λοιπόν, η *φυσικοποιημένη επιστημολογία δεν στηρίζεται αποκλειστικά σε μεθόδους της φυσικής επιστήμης*, δεν αποκλείεται η εμφάνιση προκείμενων που να τη στηρίζουν, των οποίων η δυνατότητα διάψευσης να μην είναι εμπειρικά ελέγξιμη.⁵⁰⁰

Ο Carnap, αντίθετα, είναι συνεπής με τις προκείμενες υποθέσεις της γνωσιολογίας την οποία προτείνει γιατί *έχει πλήρη συναίσθηση των ορίων της έρευνάς του η οποία αφορά στη θεμελίωση μιας γνωσιολογίας στηριζόμενης στην έννοια της αναλυτικότητας*. Γι αυτό και δηλώνει ρητά ότι η έρευνά του θα περιοριστεί στα τυποποιημένα γλωσσικά συστήματα, προσδοκώντας ότι στο μέλλον η έρευνα θα επεκταθεί και σε άλλες γλώσσες.

Υπενθυμίζουμε ότι οι δύο προκείμενες υποθέσεις στις οποίες στηρίζεται η γνωσιοθεωρία του Carnap, είναι οι εξής:

1^η προκείμενη: όλες οι προτάσεις με νόημα είναι εντάξιμες εντός γλωσσικού πλαισίου καθορισμένο από τον ερευνητή, και

2^η προκείμενη: μεταξύ των προτάσεων που ανήκουν σε ένα γλωσσικό πλαίσιο, υφίσταται διάκριση με κριτήριο την αναλυτικότητα κάποιων εξ αυτών.

Θέλουμε επίσης να τονίσουμε ότι η έννοια ‘γλωσσικό πλαίσιο’ έχει σημαντικότερο φιλοσοφικό ρόλο και για την έννοια ‘αναλυτικό’, για τον εξής λόγο: η δυνατότητα να υφίστανται εναλλακτικά γλωσσικά πλαίσια εισάγει τη δυνατότητα επιλογής κάποιου εναλλακτικού διακριτού πλαισίου δυνατοτήτων, για τον κόσμο. Κατ’ αυτόν τον τρόπο *κάθε εναλλακτικό πλαίσιο είναι συγκροτητικό μιας εναλλακτικής έννοιας δυνατότητας*.

Με την επιλογή του εναλλακτικού γλωσσικού πλαισίου να έχει προηγηθεί, τη φιλοσοφία του Carnap, όπως έχουμε αναφέρει, ήδη από το 1934 (L.S.L.) τη χαρακτηρίζει μια έννοια αναλυτικότητας ευρύτερης από αυτήν της λογικής αλήθειας. Όπως δείχνει η μέθοδος ‘απόδοση τιμών – αποτίμηση’ την οποία αυτός εισάγει στην L.S.L. για να ορίσει την έννοια ‘αναλυτική πρόταση’, στην έκταση των αναλυτικών προτάσεων περιλαμβάνονται και αυτές των οποίων η αναλυτικότητα βασίζεται στη σημασία. Αργότερα, δε, στο έργο του ‘Meaning and Necessity’ (1956) ρητά αναφέρει ότι

οι διασαφήσεις μας αναφέρονται σε σημασιολογικό λογικό σύστημα [...] ‘ο στόχος του άρθρου είναι να περιγράψει ένα τρόπο επεξήγησης της έννοιας ‘αναλυτική πρόταση’ ήτοι, της αληθούς πρότασης της οποίας η αλήθεια βασίζεται στη σημασία μέσα στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου σημασιολογικού συστήματος [...].⁵⁰¹

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η μέθοδος της επιλογής πλαισίου (i), και η μέθοδος της απόδοσης τιμών – αποτίμησης (ii), οδηγεί στην εισαγωγή της έννοιας ‘δυνατές καταστάσεις’ στη θεωρία του Carnap, η οποία μπορεί να δώσει λύσεις στην αντιμετώπιση του παράδοξου της ανάλυσης των εννοιών.⁵⁰² Υπενθυμίζουμε ότι ο στόχος του Carnap δεν είναι να περιγράψει μέσω της γλώσσας έναν οιονδήποτε χώρο, αλλά το χώρο της επιστήμης. Και η αναζήτηση ‘δυνατών καταστάσεων’ στο χώρο αυτό αναδεικνύει ότι ο Carnap έχει εντοπίσει το εξής πρόβλημα: η δυσκολία την οποία αντιμετωπίζουμε στο να βρούμε ένα απόλυτο κριτήριο για τη διάκριση των προτάσεων σε αναλυτικές και συνθετικές δεν οφείλεται μόνον στην περίφημη επιφόρτιση των παρατηρησιακών όρων με θεωρία, αλλά και στο ότι δεν διαθέτουμε μια κατάλληλη γλώσσα η οποία να περιλαμβάνει καλώς ορισμένες λογικές σχέσεις, και στην οποία να ενσωματώνονται τόσο η βασική θεωρητική φυσική, όσο και τα διάφορα παρατηρησιακά της μέρη. Δεν υφίσταται ένα μοναδικό πλαίσιο για τη φυσική το οποίο να περιλαμβάνει παρατηρησιακούς όρους, είτε επιφορτισμένους με θεωρία είτε όχι. Το βάρος εδώ δεν πέφτει στο ότι ‘δεν υφίστανται κατάλληλοι κανόνες αντιστοίχισης’, αλλά στο ότι αυτοί δεν είναι μοναδικοί και αυτό το υποστηρίζει ο Carnap, γι αυτό και θέτει πάντα πλαίσιο. Αυτό το οποίο μπορούμε να κάνουμε είναι, να παραστήσουμε ‘σηματικά’, εντός της μαθηματικής δομής του εκάστοτε θεωρητικού πλαισίου τη θέση ενός ‘σηματικού παρατηρητή’ και να συνάγουμε λογικά κάτι σχετικό με τις παρατηρήσεις τις οποίες ένας παρατηρητής θα έκανε.

Το συγκεκριμένο σχήμα περί ‘δυνατών καταστάσεων’ στη φιλοσοφία του Carnap είναι θαυμαστά ταιριαστό με αυτή την εικόνα. Οι τυπικές θεωρίες της φυσικής συνιστούν τα κατά Carnap πλαίσια. Το ζήτημα, δε, που αφορά στην εμπειρική εφαρμογή ενός τέτοιου πλαισίου γίνεται, σχεδόν, *ζήτημα που αφορά στον ίδιο τον τον πραγματισμό*, με την εξής έννοια: στο βαθμό που γνωρίζουμε πώς να μιλήσουμε για την εμπειρική εφαρμογή ειδικών φυσικών θεωριών, μπορούμε και να τυποποιήσουμε το πώς θα μιλήσουμε για ό,τι γνωρίζουμε, σε όρους πραγματισμού τους οποίους θέτει το επιλεγμένο από τον Carnap πλαίσιο. Ο Quine, εξ αιτίας της απαίτησής του για τον καθορισμό της ‘πειραματικής σημασίας’ και ως εκ τούτου για επαληθευσιμότητα των εννοιών που αφορούν στη λογική αλήθεια, *αποτυγχάνει στη σύλληψη του λεπτού αυτού σημείου*.

Και μπορεί ο Quine να έχει δίκιο στο ότι ο Carnap δεν μπορεί να εγγυηθεί για τη διάκριση των προτάσεων σε αναλυτικές και συνθετικές ούτε μέσα στο πλαίσιο ενός τυποποιημένου γλωσσικού συστήματος, *δεν προσφέρει όμως κάτι λιγότερο διαβλητό. Απεναντίας, τον Carnap, η διάκριση των προτάσεων τον απεγκλωβίζει από έναν ισχυρισμό σαν του Quine ότι οι μοναδικές ερωτήσεις οι οποίες νομίμως επιδέχονται απάντηση είναι αυτές οι οποίες μπορούν να απαντηθούν εντός της φυσικής επιστήμης*. Παρά το ότι ο Carnap θεωρεί ότι οφείλουμε να επιλέγουμε εκείνες τις ερωτήσεις των οποίων η απάντηση στηρίζεται σε φυσικές μεθόδους, *πουθενά δεν αναφέρει ότι ο μοναδικός λόγος για να κάνουμε γνωσιακή έρευνα είναι να παράγουμε ακριβείς προβλέψεις αισθητηριακής εμπειρίας*. Επίσης παροτρύνει, όπως έχουμε πει, να υπερασπιζόμαστε πραγματολογικά, επιλογές οι οποίες αφορούν στη γλωσσική στρατηγική, παρά να ισχυριζόμαστε ότι οι επιλογές μας επιβεβαιώνονται μέσω της μεθοδολογίας της φυσικής επιστήμης.

Έτσι, το παραδοσιακά επονομαζόμενο: *‘παράδοξο της ανάλυσης των νοημάτων ή των εννοιών’*, το οποίο ο Quine αποτυγχάνει να αντιμετωπίσει μέσω της ‘εμπειρικής’ ή ‘πειραματικής σημασίας’ των προτάσεων, όπως έχουμε πει,⁵⁰³ ο Carnap το αντιμετωπίζει στις τυποποιημένες γλώσσες,⁵⁰⁴

i) με τη θέσπιση της διάκρισης των ερωτημάτων σε *εσωτερικά* και *εξωτερικά*, και της παράλληλης πλήρους αποστασιοποίησης της επιλογής πλαισίου ως ξεχωριστού ζητήματος, μαζί με την επιπλέον επισήμανση της απουσίας σαφούς και γενικού κριτηρίου για να θέτει κανείς εξωτερικές ερωτήσεις (*‘Empiricism, Semantics and Ontology’* 1947, p. 205-221)⁵⁰⁵ και

ii) υποστηρίζοντας παράλληλα ότι σε μια τυποποιημένη γλώσσα, το κατά πόσο ένα κατηγορημα αντιστοιχεί σε ένα αντικείμενο το οποίο καταλαμβάνει μια χωρο-χρονική θέση, είναι ζήτημα αξιωματικοποίησης (Carnap 1952, 'Meaning Postulates').

Αλλά και σε επίπεδο φυσικής γλώσσας, ο Carnap είναι σαφής. Υπενθυμίζουμε ότι σε μια πρόταση όπως είναι η: 'Δεν γνωρίζω αν η πρόταση 'οτιδήποτε πράσινο έχει έκταση' είναι αναλυτική', τονίζει ότι *το πρόβλημα είναι στη λέξη 'πράσινο' και όχι στον όρο 'αναλυτικό'*, διότι αυτή αποκτάει το νόημά της από την εμπειρία' (Carnap 1952, 428). Για τον Carnap η δικαιολόγηση των προτάσεων παρέχεται μέσω μιας αιτιακής αλυσίδας η οποία μας πηγαίνει πίσω στην παρατήρηση και σε γλωσσικές συμβάσεις ενώ για τον Quine η δικαιολόγηση των προτάσεων παρέχεται μέσω ολόκληρης της θεωρίας ή μέσω του συστήματος των πεποιθήσεών μας. Αν εξαιρέσει κανείς το ότι ο δεύτερος αποστρέφεται την αναλυτικότητα ως μέρος μιας αλυσιδωτής διαδικασίας δικαιολόγησης, ο ολισμός του στην επιβεβαίωση των προτάσεων δεν φαίνεται να διαφέρει ουσιωδώς από αυτό το οποίο υποστηρίζει ο Carnap, ο οποίος στην L.S.L (L.S.L. 1934, p.318), επικαλούμενος και τον Duhem, και τον Poincare αναφέρει:

[...] γενικά, είναι αδύνατον να ελέγξει κανείς μια μόνη υποθετική πρόταση [...] ο έλεγχος εφαρμόζεται [...] όχι σε μια υπόθεση αλλά σε ολόκληρο το σύστημα της φυσικής, ως σύστημα υποθέσεων.

8.6. Τι οφείλει η φιλοσοφική σκέψη στον Carnap

Η αποτίμηση της συμβολής του Carnap στην επίλυση των προβλημάτων της γνωσιολογίας δεν πρέπει να περιοριστεί στην αποτίμηση της διάκρισης μεταξύ αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων ή της διάκρισης μεταξύ λογικών-φυσικών κανόνων, αλλά στη νέα αντίληψη την οποία εισάγει στο φιλοσοφικό χώρο για τις έννοιες αυτές. Ο Carnap φαίνεται να έχει πλήρη συναίσθηση του γεγονότος, ότι η δουλειά του φιλοσόφου, όπως και η δουλειά του φυσικού είναι να προσφέρει μεθόδους, οι οποίες, στη διάθεση της φιλοσοφικής ή επιστημονικής κοινότητας να οδηγούν με συνέπεια προς την εξεύρεση όλο και ικανοποιητικότερης αντιμετώπισης των φιλοσοφικών ή επιστημονικών ζητημάτων. Και ακριβώς αυτό το στοιχείο είναι που κάνει τη φιλοσοφία του, και ξεχωριστή, και διαχρονική.

Τη διαχρονική παρουσία της μεθοδολογίας του Carnap στο φιλοσοφικό χώρο τη συνιστούν τέσσερα σημεία. Και ακριβώς αυτά κάνουν και τη συμβολή του στην εξέλιξη της φιλοσοφίας προς την κατεύθυνση της σημασιολογίας, τόσο σημαντική:

- i) η αντιμεταφυσική του στάση
- ii) η Αρχή της Ανοχής
- iii) η χρήση μεταγλωσσικών συστημάτων [μέθοδος της λογικής σύνταξης]
- iv) η μέθοδος των πλαισίων.

Η αντιμεταφυσική του στάση υλοποιείται στην απόρριψη της θέσης ότι: η αναζήτηση διαφοροποιητικού χαρακτηριστικού στοιχείου για την έννοια 'αναλυτική πρόταση', είναι δια-συστημική υπόθεση. Αντιθέτως, υποστηρίζει ότι το ζήτημα της διάκρισης αφορά στις αναλυτικές προτάσεις του συγκεκριμένου γλωσσικού συστήματος το οποίο έχουμε εμείς επιλέξει και με κριτήριο την απλότητα, τη γονιμότητα και την αποτελεσματικότητα στη χρήση. Αυτό που θα θέλαμε να επισημάνουμε είναι ότι η ενασχόληση του Carnap με έννοιες όπως 'αναλυτικότητα' και 'συνωνυμία', ακόμα και στο πλαίσιο μιας τυπικής γλώσσας, δεν είναι καθόλου τετριμμένη. Σημαντική πρόοδος επιτυγχάνεται προς όφελος της φιλοσοφίας, μέσα από τη μέθοδο διάκρισης αναλυτικού-συνθετικού, την οποία ο Carnap προτείνει ως διασάφηση αυτών των αρχέγονων εννοιών και η οποία συνίσταται στην προσπάθεια να τις καταστήσει πιο ακριβείς, πιο σαφείς, και πιο ευκολονόητες, μέσω της ένταξής τους σε ένα καλώς-δομημένο σύστημα από λογικο-μαθηματικές και εμπειρικές

έννοιες. Ο ορισμός της έννοιας ‘αναλυτικό στην L’ συγκεκριμένα, προτείνεται ως διασάφηση του παλαιότερου όρου ‘αναγκαία ή λογική αλήθεια’.

Επιπλέον, υπό το φως των νέων επιστημονικών δεδομένων – μη ευκλείδειες γεωμετρίες, θεωρία της σχετικότητας – το εγχείρημα του Carnap συνιστά μια δόκιμη καινοτόμο προσπάθεια συγκερασμού της έννοιας της αναλυτικότητας με το, μέχρι τότε ανέπαφο, ‘φυσικό a priori’. Η ιδέα του, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, συνίσταται στη συμφιλίωση των ‘ορισμών με βάση το νόημα’ (implicit definitions) του Hilbert, και των ‘ρητών ορισμών’ (explicit definitions) του απολύτως λογικού a priori του Frege. Το εγχείρημα αυτό αποτελεί μοναδική συνεισφορά στην εξέλιξη της πορείας του a priori. Γιατί ο Carnap προσπαθεί να οροθετήσει ένα ‘σχετικοποιημένο a priori’ όχι αποκομμένο από το γίνεσθαι των νέων επιστημονικών δεδομένων. Οι αντιμεταφυσικές του πεποιθήσεις δεν μπορούν να αμφισβητηθούν και για έναν ακόμα λόγο: γιατί ο Carnap, παρά το ότι η γνωσιοθεωρία του στηρίζεται σε όρους όπως νόημα, συνώνυμο, αναλυτικό, κ.ά., εξακολουθεί να παραμένει ένας ορκισμένος εμπειριστής αφού ισχυρίζεται ότι *οφείλουμε να επιλέγουμε εκείνες τις ερωτήσεις των οποίων η απάντηση στηρίζεται σε φυσικές μεθόδους*,

Το δεύτερο βασικό στήριγμα της γνωσιοθεωρίας του, η Αρχή της Ανοχής, συνιστά την επιστημονική υλοποίηση της πεποίθησής του ότι

η δουλειά μας [ημών των φιλοσόφων] δεν είναι να βάζουμε απαγορεύσεις, αλλά να πετυχαίνουμε συναινέσεις (L.S.L. [1934] 1937, 51).

Συγκεκριμένα, η ενσωμάτωση της αρχής ‘θεωρητική φόρτιση της παρατήρησης’, κεντρική στη νέα έννοια της επιστήμης από τους θετικιστές, στα χέρια του Carnap αναπτύχθηκε ως μια πολύ γενική εκδοχή φιλοσοφικού ‘σχετικισμού’ η οποία εκφράστηκε ως Αρχή της Ανοχής. Η ουσία στην Αρχή της Ανοχής του Carnap είναι, ότι *αυτή εκφράζει μια συστηματική μέθοδο επίλυσης ή διάλυσης φιλοσοφικών διενέξεων*. Η αρχή αυτή προσφέρει, στους ρέποντες προς την επιστήμη φιλοσόφους, τον τρόπο να μετατρέψουν τις άγονες οντολογικές διενέξεις για την ‘αληθή φύση’ κάποιων αμφισβητήσιμων οντοτήτων, όπως είναι οι μαθηματικές οντότητες, σε γόνιμες διενέξεις που αφορούν στην λογική μορφή ενός γλωσσικού συστήματος προκειμένου να μπορεί να εκφραστεί σε αυτό, ολόκληρη η επιστήμη. Όταν παρατηρούμε τη φιλοσοφία του Carnap αντιλαμβανόμαστε ότι η Αρχή της Ανοχής αφορά στο γόνιμο ερώτημα σχετικά με τον τρόπο οργάνωσης ενός γλωσσικού

συστήματος. Η προσπάθεια του Carnap να μετατρέψει την φιλοσοφία σε μια καινοτόμο διαδικασία που αφορά στο πώς μια γλώσσα οργανώνεται, έχει την πρόθεση να προσφέρει μια *‘κοινή γλώσσα συνεννόησης’* στη φιλοσοφική κοινότητα.

Η χρήση μεταγλωσσικού συστήματος όπως και η μέθοδος της οροθέτησης πλαισίου υλοποιούνται, κατ’ αρχήν, στη μέθοδο της λογικής σύνταξης. Υπενθυμίζουμε ότι ο Carnap όχι μόνο δεν ενήργησε ερήμην του επιτεύγματος του Gödel, αλλά το ενστερνίστηκε και εμπνεύστηκε από αυτό. Ακριβώς επειδή αναγνώρισε την έκταση της αναβίωσης του παλαιού φιλοσοφικού προβλήματος: *‘με ποιο τρόπο η έννοια της αλήθειας μπορεί να γίνει αντιληπτή’*, προσπάθησε να δώσει τη δική του απάντηση στο ερώτημα: *‘με ποιο τρόπο η έννοια της αλήθειας μπορεί να γίνει αντιληπτή, δεδομένων των θεωρημάτων του Gödel’*. Το ίδιο έκανε και ο Tarski και το δικό του εγχείρημα κρίθηκε ως επιτυχές. Και το εγχείρημα του Carnap, όμως, αξίζει ιδιαίτερης έρευνας αφού και αυτός ξεπερνώντας τις φιλοσοφικές του καταβολές φτάνει τόσο κοντά στη λύση όσο κανείς άλλος φιλόσοφος.

Κατά την κριτική μελέτη της μεθόδου της L.S.L δεν πρέπει, κατά την άποψή μας, να μας διαφεύγει, ότι ο στόχος του Carnap *δεν είναι ο ορισμός της αλήθειας, αλλά ο ορισμός της έννοιας ‘αληθής πρόταση εντός συγκεκριμένου γλωσσικού συστήματος’*. Την ελάχιστη αμφιβολία περί αυτού διαλύουν τα λεγόμενα του ίδιου του Carnap, ο οποίος, θυμίζουμε, στο προκλητικό σχόλιο του Zilsel [με το οποίο αυτός θέλει να δείξει τα στενά όρια της Λογικής σε σχέση με το εύρος της έννοιας της αλήθειας] ότι *‘το ερώτημα περί της φύσης της αλήθειας δεν είναι για να απαντηθεί από τους Λογικούς’*, απαντά:

Συμφωνώ, [...] τα περί της φύσης της αλήθειας δεν είναι ζήτημα Λογικού, αλλά ούτε και φιλοσόφου.⁵⁰⁶

Η μέθοδος των πλαισίων, την οποία εφαρμόζει ο Carnap στη γνωσιοθεωρία του, επί της ουσίας, συνιστά την αναζήτηση κριτηρίου για την περιχαράκωση κάποιου χώρου. Στη μέθοδο της λογικής σύνταξης η περιχαράκωση υλοποιείται ως καθορισμός του λογικού χώρου ενός τυποποιημένου γλωσσικού συστήματος, ενώ στο άρθρο του *‘E.S.O. (1950b)’* ως οροθέτηση του σημασιολογικού χώρου. Στη μέθοδο της λογικής σύνταξης, η μέθοδος της επιλογής πλαισίου αναδεικνύει την αναγκαιότητα του διαχωρισμού των προτάσεων σε αναλυτικές και συνθετικές, γιατί στόχος της είναι να δείξει ότι κάθε επιστημονική πρόταση, είτε αποδεκτή είτε όχι από

την τρέχουσα εμπειρική θεωρία, μπορεί να αναπαρασταθεί ως επιλογή εντός συγκεκριμένου γλωσσικού πλαισίου, γι αυτό και είναι τόσο κρίσιμη η διάκριση μεταξύ αναλυτικών – συνθετικών προτάσεων και ως εκ τούτου η διάκριση μεταξύ λογικών – φυσικών κανόνων.

Καταλήγουμε, λοιπόν, στο ότι ο Carnap, όχι μόνο δεν εγκαταλείπει το όνειρο του Frege για μια παγκόσμια λογική,⁵⁰⁷ αλλά ξεπερνά το αδιέξοδο του Wittgenstein θέτοντας το ιδεώδες της λογικής αντικειμενικότητας σε νέα βάση. Η παγκόσμια λογική αντικαθίσταται. Από περιεχόμενο λογικής διαμάχης γίνεται πολλαπλότητα γλωσσικών πλαισίων. Η αναζήτηση ομοφωνίας μέσα από το δικαίωμα της διαφορετικής επιλογής που παρέχει η Αρχή της Ανοχής, εκφράζει τον οικουμενισμό του Carnap και υλοποιείται μέσα από το Λογικό Συντακτικό, αντικείμενο μελέτης του οποίου είναι η ίδια η Λογική στη νέα της μορφή.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

³⁶⁴ Με εξαίρεση τον Mill

³⁶⁵ Στο: *Philosophical Review*.

³⁶⁶ Στο: 'Reply to G. Hellman', όπως θα δούμε, ο Quine αναθεωρεί κατά κάποιο τρόπο τη θέση ότι η αποσαφήνιση της έννοιας 'αναλυτικό' είναι μείζονος σημασίας. Υποστηρίζει, δε, ότι αυτό το οποίο θα πρέπει να αποσαφηνιστεί είναι η σχέση της έννοιας αυτής με τη γνωσιολογία.

³⁶⁷ Οι δυνατοί κόσμοι του Leibniz ή οι δυνατές καταστάσεις πραγμάτων του Wittgenstein.

³⁶⁸ Ο Quine χρησιμοποιεί την έκφραση, 'meaning of a sentence' αλλά εννοεί αυτό που εννοεί ο Frege με την έκφραση, 'sense of a sentence', δηλαδή 'σημασία μιας πρότασης'.

³⁶⁹ Ο Hume και ο Locke υποστηρίζουν ότι κάθε 'ιδέα' προέρχεται απευθείας από την αισθητηριακή εμπειρία ή είναι σύνθεση τέτοιων 'ιδεών'. Στη σημασιολογική διάλεκτο φορείς νοημάτων είναι, κατ' αρχήν (Tooke), οι όροι. Στον Frege ως πρωταρχική μονάδα νοήματος εκλαμβάνεται, αντί του όρου, η πρόταση.

³⁷⁰ Η ενασχόληση του Quine με τη θεωρία του νοήματος θα αφορά μόνο στη διερεύνηση της έννοιας της συνωνυμίας των γλωσσικών εκφράσεων και της αναλυτικότητας των προτάσεων, και όχι στη φύση των νοημάτων ως οντοτήτων.

³⁷¹ Στο άρθρο '1954', ο Quine αμφισβητεί και την 'αναλυτικότητα', αντιπαραθέτοντάς την με την έννοια 'προφανές', όπως θα δούμε στη συνέχεια, δίνοντας έτσι απάντηση στον προβληματισμό, αν πρέπει να δεχτούμε ή όχι την αναλυτικότητα αυτού του τύπου.

³⁷² Carnap [1934] 1937, 42,43,120,176.

³⁷³ Η πρόταση του Quine δεν αφορά στις περιπτώσεις συνωνυμίας ως ταύτισης λόγω ψυχολογικών συμφραζόμενων ή ποιητικών εκδοχών (1951, 76).

³⁷⁴ Η διαδικασία αντικατάστασης εννοιών, από άλλες περισσότερο ακριβείς.

³⁷⁵ Σκοπός της 'διασάφησης' είναι να παραφράσουμε το οριζόμενο, βελτιώνοντας ή συμπληρώνοντας το νόημά του, μέσα σε συγκεκριμένο πλαίσιο. Αυτό που απαιτείται εδώ δεν είναι η συνωνυμία μεταξύ οριζοντος και οριζομένου, αλλά η συνωνυμία μεταξύ πλαισίων. Του οριζοντος, με αυτό του οριζομένου. Εδώ ο Quine επισημαίνει ένα ακόμα πρόβλημα. Δύο διαφορετικά οριζόμενα μπορεί να είναι εξ ίσου κατάλληλα για τους στόχους μιας δεδομένης διασάφησης χωρίς όμως να είναι συνώνυμα (1951, 71).

³⁷⁶ Στο κεφάλαιο 'Σημασιολογία και Λογική Σύνταξη της Γλώσσας', υποσημ. 351.

³⁷⁷ 'Meaning Postulates', in *Meaning and Necessity*, Chicago UP 1956 και *Meaning and Necessity* [1947] 1956, p.9.

³⁷⁸ Carnap, 1934./1961

³⁷⁹ Carnap, 1956 και 1954.

³⁸⁰ Quine, 1954. Ο Carnap, υπερασπιστής της άποψης ότι η δυνατότητα διαχωρισμού μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών προτάσεων υφίσταται, επιχειρεί την διάσωσή της ως διάκρισης μεταξύ θεωρητικού και παρατηρησιακού λεξιλογίου, μέσω της προσέγγισης των προτάσεων Ramsey (Carnap, [1952] 1956). [Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Ψύλλος, 1999, κεφ.3].

³⁸¹ Ο Carnap, θεωρεί όπως θα δούμε, ότι ο χαρακτηρισμός αυτός δεν αποδίδει τις προθέσεις του για το πώς μπορούμε να εκφράσουμε τη λογική αλήθεια μέσω της γλώσσας ('Quine on Logical Truth', Quine 1963, *The Philosophy of Rudolf Carnap*, in Schilpp 1963, 916).

³⁸² Ο Carnap στο άρθρο του 'Quine on Logical Truth' υποστηρίζει ότι η αποδοχή της ύπαρξης της κατά ιδιαίτερο τρόπο προφάνειας των λογικών αληθειών από τον Quine (1954, 112) τον οδηγεί στο λογικό συμπέρασμα ότι το 'γλωσσικό δόγμα' υφίσταται, και υπονοεί ό,τι ακριβώς και η παραδοχή της ιδιαίτερης προφάνειας των λογικών αληθειών (p. 916-7). Κατά την άποψή του, ο Quine αμφισβητεί την 'αναλυτικότητα' και όχι την 'αναλυτικότητα' διότι πουθενά στο άρθρο του (1954) δεν υποστηρίζει ότι η αναλυτικότητα στερείται γενικά νοήματος [αλλά μόνο εμπειρικού νοήματος].

³⁸³ Η Στοιχειώδης Λογική (elementary logic), όπως συνήθως συστηματοποιείται στις μέρες μας, περιλαμβάνει θεωρία αληθοσυναρτησεων, θεωρία ποσοδεικτών και θεωρία ταυτότητας. Το λογικό λεξιλόγιο που απαιτείται γι' αυτό συνίσταται σε αληθο-συναρτησιακά σύμβολα (που αντιστοιχούν στα: 'ή', 'και', 'δεν'...) ποσοδείκτες και μεταβλητές και το σύμβολο '='. Το επόμενο πεδίο της λογικής είναι η θεωρία συνόλων. (1954,110).

³⁸⁴ Στο πλαίσιο του λογικού αυτού χώρου ο οποίος έτσι ταυτίζεται με αυτόν της θεωρίας των συνόλων δημιουργείται συζήτηση περί άυλων οντοτήτων όπως είναι τα σύνολα και οι κλάσεις. Ο Carnap υποστηρίζει ότι προκειμένου να μιλήσουμε γι' αυτές οδηγούμαστε σε συμβάσεις. Οι επιλογές μας δεν βασίζονται σε κάποια προσπάθεια δικαιολόγησης, αλλά γίνονται με βάση την κομψότητα και τη

βολικότητα (Carnap 1950b). Αυτές τις παραδοχές, τα αξιώματα και τις λογικές τους συνέπειες μέσω της Στοιχειώδους Λογικής, τις θεωρεί 'αληθείς εντός συγκεκριμένου πλαισίου'.

³⁸⁵ Εξωτερικά, και τα μαθηματικά και η φυσική επιστήμη, αντιμετωπίζονται ως αξιωματικοποιημένα συστήματα υποθέσεων.

³⁸⁶ Carnap 1937, §50, 178.

³⁸⁷ Ο Carnap στην §51 και στις σελίδες 180-181 ρητά δηλώνει ότι το κριτήριο που αναφέρει ο Quine προτείνεται από τον ίδιο μόνο για την περίπτωση διάκρισης μεταξύ λογικών-περιγραφικών προτάσεων η οποία σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να συγχέεται με τη διάκριση μεταξύ λογικών-περιγραφικών κανόνων.

³⁸⁸ Η σύμφωνα με τον συμβολισμό του Carnap: 'B(a(t),b(t))' (Carnap 1937, §3, 13).

³⁸⁹ Carnap 1937, §51, 180. Έχουμε ήδη αναφέρει ότι ο ίδιος ο Carnap τονίζει, πως η χρήση της γλώσσας συ-στοίχισης δεν αρκεί για να επιτευχθεί η διάκριση μεταξύ 'P' και 'L' κανόνων, αφού εκφράσεις με περιγραφικούς όρους δεν μπορούν να χαρακτηριστούν πάντοτε ως P-κανόνες. Έτσι ο Quine, στην ουσία, επαναλαμβάνει την διαπίστωση του Carnap ότι χρειαζόμαστε ένα επιπλέον κριτήριο για τον διαχωρισμό μεταξύ 'P' και 'L' κανόνων.

³⁹⁰ Η Αρχή της Ανοχής αφορά στην επιλογή των κλασσικών μαθηματικών ως αληθούς βάσης [αλλά όχι μοναδικής] αναγωγής την προτάσεων ενός γλωσσικού συστήματος. Η σύμβαση αφορά στην επιλογή και όχι στην αλήθεια των μαθηματικών.

³⁹¹ Αφορά στη θέση του Carnap περί της σημασιολογικής διάστασης της έννοιας της αναλυτικότητας.

³⁹² Ο Carnap στο 'Quine on Logical Truth' (p.918), όπως θα αναφερθεί στη συνέχεια, ρητά αρνείται κάτι τέτοιο.

³⁹³ Ο Quine εκφράζει τη θέση του αυτή μέσα από την παραβολή Ixman (Quine [1954] (1977), 126-7), όπου ένας Λογικός Θετικιστής, ο Ixman, προσπαθεί να υπερασπιστεί τους επιστήμονες ενάντια στους ισχυρισμούς ενός μεταφυσικού, ο οποίος υποστηρίζει ότι η επιστήμη, ή προϋποθέτει μεταφυσικές αρχές ή εγείρει μεταφυσικά προβλήματα. Ο Ixman απαντάει ότι η γλώσσα μιας κοινότητας μπορεί να είναι η κατάλληλη για την επιστήμη της κοινότητας, ακατάλληλη όμως για τα μεταφυσικά ζητήματα. Οι λέξεις 'κατάλληλη' και 'ακατάλληλη' κρύβουν, κατά τον Quine, σύμβαση στην οποία ενέχεται το σφάλμα της σύγχυσης των γλωσσικών επιπέδων.

³⁹⁴ 'Meaning Postulates' [1947] (1956)

³⁹⁵ Μέσω μιας 'νομιμοποιητικής αξιωματικοποίησης' (legislative postulation) (1954, 118).

³⁹⁶ Μια ερμηνεία της επιλεκτικής αυτής αντιμετώπισης την εννοιών αλήθεια και αναλυτικότητα από τον Quine, δίνει ο Carnap στο 'Quine on Logical Truth' (p.919), όπως θα αναφερθεί στη συνέχεια.

³⁹⁷ Ο Carnap τόσο στην L.S.L. όσο και στο 'Quine on Logical Truth' (p.918), όπως θα αναφερθεί στη συνέχεια, ρητά τονίζει ότι η πρόθεσή του είναι ακριβώς να περιοριστεί σε αυτού του τύπου τα γλωσσικά συστήματα. Το ερώτημα περί ύπαρξης ενός δια-γλωσσικού κριτηρίου αναλυτικότητας, θα τον έφερνε σε σύγκρουση με την εν γένει φιλοσοφική του άποψη αφού αυτό ως 'εξωτερικό ερώτημα' θα έπρεπε να τεθεί εκτός όλων των γλωσσικών συστημάτων ('Empiricism Semantics and Ontology 1950').

³⁹⁸ Η προσπάθεια του Carnap στο: «Der logische Aufbau der Welt».

³⁹⁹ Όπως λέει χαρακτηριστικά: 'Δεν γνωρίζω αν η πρόταση «οτιδήποτε πράσινο έχει έκταση» είναι αναλυτική. [...] Το πρόβλημα δεν είναι οι όροι «πράσινο» ή «έκταση» αλλά ο όρος «αναλυτικό»' (1951, 83).

⁴⁰⁰ Το ολιστικό σύστημα του Quine δεν δικαιολογεί κανένα είδος a priori, ούτε καν το αναλυτικό a priori των μαθηματικών.

⁴⁰¹ Κατά τον Mates (1950, 527), όπως θα δούμε, η θέση αυτή συνιστά μετριοπαθή τοποθέτηση στο πρόβλημα της διάκρισης, το οποίο έτσι ανάγεται σε ζήτημα χρήσης μιας έννοιας μέσα στη γλώσσα.

⁴⁰² Με τη μεταφορά του προβλήματος από τις τυποποιημένες γλώσσες στη φυσική, διαφωνεί ο Martin (1952, 55-57). Όσον αφορά τον ίδιο τον Carnap, όπως ήδη έχει αναφερθεί και όπως θα επαναλάβουμε στη συνέχεια, υπερτονίζει την πρόθεσή του να ασχοληθεί αποκλειστικά με τις τυποποιημένες γλώσσες και όχι με τη φυσική.

⁴⁰³ Ο Carnap στο έργο *Meaning and Necessity* (p.153-5) αντιμετωπίζει το πρόβλημα ως εξής: παρατηρεί ότι η διαφορά της πρότασης: 'κάθε άνθρωπος είναι έλλογο όν' (A) από την πρόταση: 'κάθε άνθρωπος είναι άπτερο δίποδο' (B) έγκειται στο ότι

ενώ η (A) αφορά στην ιδιότητα 'έλλογο όν', η (B) αφορά στην έκταση της ιδιότητας 'άπτερο δίποδο'.

Η διαφορά αυτή γίνεται εμφανής, αν αντιστοιχίσουμε στην πρόταση (A) την: 'η ιδιότητα άνθρωπος είναι ίδια με την ιδιότητα έλλογο όν' (A'), και στην (B) τις προτάσεις: 'το σύνολο άνθρωποι ταυτίζεται με το σύνολο άπτερα δίποδα' (B') και 'η ιδιότητα άνθρωπος δεν είναι ίδια με τη ιδιότητα άπτερο δίποδο' (B'').

Η ιδέα του Carnap είναι να εισαγάγει μια 'ουδέτερη μετα-γλώσσα' [M'] η οποία να περιέχει μόνο τον όρο 'άνθρωπος' και όχι τους: 'η ιδιότητα άνθρωπος' ή 'το σύνολο άνθρωποι' [γλώσσα-M].

Στην M', η έκταση (extension) του όρου 'άνθρωπος' είναι το σύνολο άνθρωποι, και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα (intention) του όρου 'άνθρωπος' είναι η ιδιότητα άνθρωπος.

Στη συνέχεια ανατρέχοντας σε μια μετα-μετα-γλώσσα [MM'] και κάνοντας μη-σημασιολογική χρήση των όρων 'ισοδύναμο' και 'L-ισοδύναμο', μεταφράζει τις εν λόγω προτάσεις ως εξής:

i) στην M: 'άνθρωπος είναι ισοδύναμο με άπτερο δίποδο', 'άνθρωπος δεν είναι L-ισοδύναμο με άπτερο δίποδο', 'άνθρωπος είναι L-ισοδύναμο με έλλογο όν', προτάσεις μη-σημασιολογικές, στις οποίες τα κατηγορήματα χρησιμοποιούνται για να μιλήσουμε για μη-γλωσσικές οντότητες και

ii) στην M M': 'άνθρωπος' είναι ισοδύναμο με 'άπτερο δίποδο' στην M', 'άνθρωπος' δεν είναι L-ισοδύναμο με 'άπτερο δίποδο' στην M', 'άνθρωπος' είναι L-ισοδύναμο με 'έλλογο όν' στην M', όπου οι προτάσεις είναι σημασιολογικές και αφορούν σε συγκεκριμένα κατηγορήματα στην M'.

⁴⁰⁴ Ο Quine στο έργο του *Word and Object* αρνείται επίσης την εν λόγω διχοτομία γιατί τη θεωρεί υπεύθυνη σύγχυσης όσον αφορά στο πώς αντιλαμβανόμαστε τη σχέση της γλώσσας με τον κόσμο (p. 67).

⁴⁰⁵ Το πρόβλημα της διάκρισης αναλυτικών – συνθετικών προτάσεων απασχολεί τον C. I. Lewis στο *An Analysis of Knowledge and Valuation* (1946) όπου και προτείνει ως λύση ένα 'πείραμα φαντασίας'. Η επιχειρηματολογία του συνοπτικά είναι η εξής: το κατά πόσο η πρόταση 'κάθε άνθρωπος είναι έλλογο όν' είναι αναλυτική στη φυσική γλώσσα, εξαρτάται από το αν όλοι οι άνθρωποι είναι αναγκαία έλλογα όντα και αυτό με τη σειρά του εξαρτάται από το αν το κριτήριο στον νου του ανθρώπου, περιλαμβάνει το κριτήριο στον νου του έλλογου ανθρώπου. Και για να αποφασίσει κανείς αν αυτό συμβαίνει, αρκεί κατά τον Lewis, να καταφύγει σε ένα 'πείραμα της φαντασίας' (experiment in imagination). Έτσι θα διαπιστώσει ότι δεν είναι δυνατόν ούτε καν να συλλάβει με το νου κάποιον άνθρωπο ο οποίος δεν είναι έλλογο όν.

Για τον White αυτή η λύση είναι εντασιακή. Τη βρίσκει μη διαφωτιστική καθότι περιέχονται όροι όπως 'να συλλάβει με το νου' και 'δεν είναι δυνατόν', οι οποίοι οδηγούν σε ατομικές διαισθητικές λύσεις, ενώ ο ίδιος αντιλαμβάνεται την αναλυτικότητα ως 'κοινώς κατανοητή' ιδιότητα κάποιων προτάσεων (p.323).

⁴⁰⁶ και όχι ζήτημα είδους.

⁴⁰⁷ Η ορολογία αφορά στην διάκριση μεταξύ νοήματος και αναφοράς από τον Frege.

⁴⁰⁸ Το να πούμε ότι οι όροι 'αναλυτικό' και 'K' είναι γνωστικά συνώνυμοι ισοδυναμεί με το να πούμε απλώς και μόνο ότι η πρόταση '(ψ)(ψ αναλυτικό αν K(ψ))' είναι αναλυτική (Quine 1997[1951], 76).

⁴⁰⁹ Προτάσεις οι οποίες διαφέρουν η μια με την άλλη μόνο ως προς τμήματα γνωστικά συνώνυμα, είναι μεταξύ τους γνωστικά συνώνυμες (1951, 81).

⁴¹⁰ Με το ζήτημα αυτό έχει ιδιαίτερος ασχοληθεί, όπως έχουμε λεπτομερώς αναφέρει, ο ίδιος ο Carnap (L.S.L. p.211-222).

Μερικές από τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει κανείς κατά την ενασχόλησή του με τη φυσική γλώσσα, αφορούν: α) στο είδος των μεταβλητών που περιέχει, β) στην τάξη των μεταβλητών, γ) στη λογική της δομή [θεωρία τύπων ή αξιωματική συνολοθεωρία] κ.λ.π.

⁴¹¹ Όπως έχουμε δει, αυτή είναι η θέση του Carnap (Carnap 1952, 450). Αντιθέτως, όπως είπαμε, ο Quine βλέπει την έννοια 'αναλυτικό στην L' ως 'νέο απλό σύμβολο, το οποίο καλά θα κάναμε αν το γράφαμε απλώς 'K' για να μη φανεί ότι έτσι επεξηγούμε την ενδιαφέρουσα λέξη «αναλυτικό» (1951, 83).

⁴¹² Ο Carnap στο άρθρο 'Quine on Analyticity' (p.428, 429, 432) τονίζει ότι το εγχείρημά του αφορά σε τυποποιημένα γλωσσικά συστήματα συγκεκριμένου είδους, και σε καμία περίπτωση στη φυσική γλώσσα.

⁴¹³ Ο ίδιος ο Carnap στο άρθρο 'Quine on Logical Truth' (p.921) αναφέρει τα εξής: 'Η δική μου έννοια της αναλυτικότητας [...] αφορά ακριβώς σε μια γλώσσα σε κάθε περίπτωση. Οι 'αναλυτικό στην L₁' και 'αναλυτικό στην L₂' είναι δύο τελείως διαφορετικές έννοιες'.

⁴¹⁴ 'L.S.L.' (p. 4,167-170) και Carnap: 'Quine on Logical Truth' (p.918).

⁴¹⁵ Quine 1951, 83-4.

⁴¹⁶ Ο ίδιος ο Carnap στο άρθρο 'Quine on Logical Truth' (p.918) αναφέρει τα εξής: 'Οι προτάσεις μου για τη διασάφηση της αναλυτικότητας αφορούν σε τυποποιημένες γλώσσες'.

⁴¹⁷ Carnap: 'Quine on Analyticity' (p. 427).

⁴¹⁸ 'L.S.L.' και 'Meaning Postulates' αντίστοιχα.

⁴¹⁹ Τον ορισμό της σημασιολογικής έννοιας της αλήθειας ο Tarski τον στηρίζει στη σημασιολογική έννοια της ικανοποίησης. Για να ορίσει την έννοια 'ικανοποίηση' χρησιμοποιεί τον εξής σημασιολογικό κανόνα: 'Ικανοποίηση είναι μια σχέση μεταξύ αυθαρέτων αντικειμένων και συγκεκριμένων εκφράσεων [...] η σχέση είναι προϊόν 'εφαρμογής μας αναδρομικής διαδικασίας [...]' (Tarski 1944 §11).

⁴²⁰ Ο Quine δεν αναφέρει πουθενά ρητά, ότι δεν επιθυμεί, ή ότι θεωρεί περιττό τον ορισμό σημασιολογικών εννοιών. Οι ενστάσεις του αφορούν στις μεθόδους τις οποίες ο Carnap εφαρμόζει. Ειδικά όσον αφορά στις προσπάθειες ορισμού της έννοιας ‘αναλυτικό’, ο Martin εκτιμάει ότι ο Quine επιθυμεί τον ορισμό της παρά τις επιφυλάξεις τις οποίες εκφράζει.

Η κριτική των Grice και Strawson αφορά στη στάση του Quine όσον αφορά στη χρήση ρητών ορισμών.

⁴²¹ Σύμφωνα με τον συλλογισμό του Quine, εάν η γνωστική συνωνυμία δεν μπορεί να υποστηριχθεί επαρκώς ώστε να στηρίξει την έννοια της αναλυτικότητας, δεν υφίσταται η διάκριση αναλυτικού-συνθετικού.

⁴²² Την παρατήρηση αυτή την αποδέχεται και ο ίδιος ο Quine, δεν θεωρεί όμως μομφή το να υποστηρίζει κανείς ότι δεν υπάρχουν νόηματα ως οντότητες. Για το νόημα το οποίο αποδίδεται σε μια έκφραση μπορεί, κατά την άποψή του, να ευθύνεται η κοινωνική συναίνεση.

⁴²³ ‘The principle of confirmation’ στη θέση της παραδοσιακά υποστηριζόμενης από τους εμπειριστές, ‘principle of verification’.

⁴²⁴ Η πρόταση π.χ. $p \vee \neg p$: αληθής, να γίνει ψευδής. Αυτό σημαίνει ότι το νόημα που είχαν οι σύνδεσμοι πριν από την αναθεώρηση, τώρα έχει αλλάξει.

⁴²⁵ Είτε ως αναλυτικό₀, είτε ως αναλυτικό₁.

⁴²⁶ Ο Quine υιοθετεί την θέση του Duhem σύμφωνα με την οποία, η διάψευση μιας θεωρίας συνεπάγεται μεν το ψεύδος μιας ή περισσότερων προτάσεων που ανήκουν στη θεωρία, δεν μπορεί όμως να υποδείξει σε ποια ακριβώς πρόταση αυτό πρέπει να αποδοθεί. Ως εκ τούτου, τα τεκμήρια ή οι μαρτυρίες αφορούν όχι σε μεμονωμένες θεωρητικές προτάσεις αλλά σε μέρη θεωριών (Duhem [1906] 1954, 51, 171, 220-1 280-2).

⁴²⁷ ‘Truth by Convention’ ([1935] 1966)

⁴²⁸ Από τον ορισμό που θα αποδώσει στην έννοια ‘ερεθιστικό νόημα’ ο Quine, φαίνεται να υποστηρίζει ότι η εξελίξεις στην επιστήμη της νευρο-φυσιολογίας μπορεί να δώσουν την απάντηση στο μέλλον (Quine 1960, 32).

⁴²⁹ Οι Grice και Strawson (1956, 146) υποστηρίζουν ότι αν θέλουμε να απορρίψουμε τη συνωνυμία μεταξύ προτάσεων θα πρέπει να απορρίψουμε και το ότι οι προτάσεις έχουν νόημα, ως α -νόητο. Το επιχείρημα αυτό, κατά τον Quine, στερείται της υποστήριξης των γεγονότων και συγχρόνως ενέχει την ‘πλάνη της αφαίρεσης’ (fallacy of subtraction). Σύμφωνα με αυτή, εφόσον μια πρόταση θεωρείται φορέας νοήματος, πρέπει το νόημα το οποίο έχει να υφίσταται και: ή α) να είναι: ή ταυτόσημο με, ή β) να είναι εντελώς διακριτό από, το νόημα το οποίο φέρει μια άλλη πρόταση (Quine 1960, 206).

⁴³⁰ *Word and Object* (1960 p.69-79) και ‘Epistemology Naturalized’ (1971 p.22-28).

Το ζήτημα της μετάφρασης από μια γλώσσα σε μια άλλη έχει, για τον εμπειριστή, ως εξής: οποιαδήποτε μετάφραση ενός συνόλου προτάσεων της θεωρίας μιας γλώσσας σε κάποια άλλη, θα είναι σωστή αν οι εμπειρικές συνέπειες του συνόλου των προτάσεων ως όλου, διατηρούνταν κατά τη μετάφραση.

Το ερώτημα που τίθεται είναι,

κατά πόσο υπάρχει ένας μοναδικός τρόπος να γίνει η μετάφραση των θεωρητικών εννοιών σε παρατηρησιακούς όρους.

Ο Quine απαντάει αρνητικά. Όπως κάθε καθημερινή γλώσσα αποκτάει εμπειρικό νόημα μόνο ως σώμα, έτσι και σε μία επιστημονική θεωρία, διαφορετικοί τρόποι μετάφρασης των συστατικών της προτάσεων, με ουσιώδεις διαφορές μεταξύ τους, θα απέδιδαν το ίδιο εμπειρικό νόημα στην θεωρία. Δεν υπάρχει βάση για να ισχυριστούμε ότι μόνο μία από δύο προκλητικά ανόμοιες μεταφράσεις των ατομικών προτάσεων είναι η σωστή.

⁴³¹ Κατά την άποψη του Quine, η διάκριση του Carnap μεταξύ αναλυτικών και συνθετικών προτάσεων καταρρέει και επειδή, στην απροσδιοριστία που παρατηρείται κατά τη μετάφραση μιας γλώσσας σε μια άλλη υπεισέρχονται πραγματολογικές διαδικασίες οι οποίες υπεισέρχονται, όπως υποστηρίζει, και στην επανεξέταση των αναλυτικών προτάσεων της υπό μετάφραση γλώσσας, υπό το πρίσμα της δεύτερης (1954 παραβολή Ixmann, και Ricketts 1982).

⁴³² Στη μετάφραση μιας γλώσσας, δηλαδή, η οποία ανήκει σε ανθρώπους με τους οποίους μέχρι τώρα δεν έχουμε έρθει σε κανενός είδους επαφή – π.χ. πολιτισμική ή κοινωνική επαφή (Quine 1960, 28).

⁴³³ Για παράδειγμα, στη θέαση ενός λαγού είναι δυνατόν από δύο διαφορετικούς παρατηρητές να σχηματιστούν οι εξής δύο, κατά Quine ερεθισμικά αναλυτικές, υποθέσεις: ‘να ένας λαγός’ και ‘να μια παραδειγματική περίπτωση της ιδιότητας ένα ζώο να είναι «λαγός»’.

Πώς όμως θεωρεί ο Quine δυνατή τη ριζική μετάφραση αφού υφίσταται απροσδιοριστία; Μέσω του καθορισμού μιας αναλυτικής υπόθεσης η οποία θα προκύψει ως σύνδεση των υπό μετάφραση μικρού αριθμού παρατηρησιακών προτάσεων, με την γνωστή γλώσσα (Quine 1960 p.28).

Οι προτάσεις: ‘να ένας λαγός’ (P₁) και ‘να μια παραδειγματική περίπτωση της ιδιότητας ‘λαγός’ (P₂) έχουν την ίδια αληθοτιμή και είναι ισοδύναμες με την έννοια ότι η μία είναι αληθής εφόσον είναι αληθής και η άλλη. Δεν έχουν, όμως, το ίδιο νόημα. Οι P₁ και P₂ είναι σημασιολογικές προτάσεις και συνιστούν μεταφράσεις του ίδιου ερεθίσματος.

Αυτό το οποίο ο Quine απορρίπτει είναι το: να αποδέχεται κανείς μια πρόταση επειδή αποδέχεται τη σημασιολογική πρόταση που της αντιστοιχεί, ή επειδή αποδέχεται το νόημα της εν λόγω πρότασης (Quine 1960, 220-1), ακόμα και στο επίπεδο των καταδεικτικών προτάσεων.

⁴³⁴ Η κατά Quine διαδικασία της απόδοσης του νοήματος σε μια πρόταση, συνιστά επίρρωση της θέσης του περί συνωνυμίας, έτσι όπως αυτή εκτίθεται στο: ‘Δύο δόγματα του εμπειρισμού’.

⁴³⁵ Το ερεθιστικό νόημα μιας πρότασης καθορίζεται ως το σύνολο των ερεθισμάτων στις απολήξεις των νεύρων ενός γηγενούς ομιλητή τα οποία θα προκαλέσουν κατάφαση στην εν λόγω πρόταση (Quine 1960, 32).

⁴³⁶ Αποκαλεί: i) ‘*περιστασιακές*’ τις προτάσεις (occasion sentences) εκείνες που φέρουν και συμπληρωματική πληροφορία και κάποιο βαθμό παρατήρησης, ως βαθμό πιστότητας του ερεθιστικού νοήματος από ομιλητή σε ομιλητή. π.χ. ‘Εδώ πάνω υπήρχε χαλκός’, και ‘*παρατηρησιακές*’ (observational sentences) τις περιστασιακές προτάσεις με μηδενική συμβολή συμπληρωματικής πληροφορίας όπου, κατά συνέπεια, το νόημά τους ταυτίζεται πλήρως με το ερεθιστικό νόημα για κάθε ομιλητή μιας συγκεκριμένης γλωσσικής κοινότητας π.χ. ‘κόκκινο’ ή ‘λαγός’. [Ο Quine διαφοροποιείται από τον παραδοσιακό ορισμό των παρατηρησιακών προτάσεων, σύμφωνα με τον οποίο, παρατηρησιακή είναι μια πρόταση η οποία εισηγείται τις προτάσεις με τα εμπειρικά δεδομένα, στην επιστημονική θεωρία. Ο Quine επέτρεψε στις παρατηρησιακές προτάσεις να αναφέρονται και σε συνήθη καθημερινά αντικείμενα.,(1960, 44)]

(ii) τις προτάσεις οι οποίες δηλώνουν την κατ’ επανάληψη συγκατάθεση ή άρνηση του ομιλητή σε ένα παρατηρησιακό ερέθισμα, τις αποκαλεί ‘*προτάσεις διαρκείας*’ (standing sentences) π.χ. ‘Το οξείδιο του χαλκού είναι πράσινο’

(iii) ενώ αυτές που δηλώνουν κάτι κοινώς αποδεκτό, ‘*μόνιμες προτάσεις*’ (eternal sentences) π.χ. ‘Η έκδοση των Times είναι γεγονός’ (Quine 1960, 12, 35, 42).

Η διαβάθμιση μεταξύ βαθμού παρατήρησης και συμπληρωματικής πληροφορίας η οποία παρατηρείται στις προτάσεις της γλώσσας δεν αφορά, κατά τον Quine, στην αντικειμενικότητά τους. Για παράδειγμα, οι λέξεις ‘ωχ’, ‘κόκκινο’, και ‘τετράγωνο’ φέρουν τον ίδιο βαθμό αντικειμενικότητας. Η διαφορά η οποία φαίνεται να υπάρχει, είναι γιατί στην δεύτερη περίπτωση των προτάσεων ο χαρακτηρισμός ενός αντικειμένου ως ‘κόκκινο’ αποζητά άρρητα την αποδοχή ενός κριτή, ενώ στην τρίτη περίπτωση η αντικειμενικότητα φαίνεται να ενισχύεται γιατί το να αποφανθεί κανείς ότι ένα σχήμα είναι τετράγωνο δεν οφείλεται απλά στη φυσιολογία του ματιού όπως στην περίπτωση του κόκκινου αφενός και αφετέρου πρέπει ο παρατηρητής να υπερβεί τον απλό νόμο της σύνδεσης υποκειμενικών παρατηρήσεων (Quine 1960, 6-7).

Όσο μεγαλύτερο βαθμό παρατήρησης έχουμε σε μια πρόταση, τόσο λιγότερο επιρρεπής είναι αυτή στο πρόβλημα το οποίο εγείρει η έννοια της συνωνυμίας. Στην περίπτωση της πρότασης ‘κόκκινο’, για παράδειγμα, το ίδιο ερεθιστικό νόημα πλησιάζει πάρα πολύ σε αυτό που θα περίμενε κανείς ως συνωνυμία μεταξύ δύο προτάσεων που δηλώνουν το ίδιο χρώμα. [Η διαφορά στο ερεθιστικό νόημα των προτάσεων που αναφέρονται σε χρώματα μπορεί, κατά τον Quine (1960, 41), να οφείλεται i) σε διαφοροποιήσεις στη συνήθεια ομαδοποίησης των χρωματικών αποχρώσεων, ή ii) σε διαφορετικά διαχωριστικά όρια από γλώσσα σε γλώσσα. Το ερέθισμα το οποίο αποτυπώνεται όμως κατά τη θέαση του εν λόγω χρώματος είναι το ίδιο αφού εξαρτάται αποκλειστικά από τη φυσιολογία του αμφιβληστροειδούς]. Στην περίπτωση όμως της λέξης ‘λαγός’, για παράδειγμα, η απόκλιση μεταξύ νοήματος της πρότασης και ερεθιστικού νοήματος είναι μεγαλύτερη, γιατί υπεισέρχονται συμπληρωματικές πληροφορίες για να αποφανθεί κανείς ότι κάτι είναι λαγός. Η απόκλιση, βέβαια, είναι ακόμα μεγαλύτερη στην περίπτωση της πρότασης ‘εργένης’, και η συνωνυμία πολύ πιο αβέβαιη. Έτσι, *προτάσεις του τύπου ‘κόκκινο’ και ‘εργένης’ βρίσκονται, κατά τον Quine στα δύο αντίθετα άκρα της ευθείας των περιστασιακών προτάσεων.*

Η απροσδιοριστία στη μετάφραση και ως επακόλουθο, το πρόβλημα της συνωνυμίας στο πλαίσιο ενός γλωσσικού συστήματος, *εισέρχεται, ως εκ τούτου, λόγω συμπληρωματικής πληροφορίας σε όλες τις περιστασιακές προτάσεις, εκτός των παρατηρησιακών.*

Αλλά και στην περίπτωση των προτάσεων διαρκείας, η συνωνυμία πάλι εξαρτάται από την παρατήρηση. Όσο υψηλότερος είναι ο βαθμός παρατήρησης τόσο μικρότερο βαθμό απροσδιοριστίας έχουμε κατά τη μετάφρασή τους.

⁴³⁷ Η ασυναίσθητη χρήση της σωστής ‘συνθηματικής λέξης’, κατά τον Quine, αποτελεί στοιχείο τελειότητας της κοινωνικοποίησής μας. Η ομοιομορφία που μας ενοποιεί όσον αφορά στον τρόπο επικοινωνίας και στις πεποιθήσεις, είναι η ομοιομορφία διαδοχικών μοτίβων τα οποία υπέρκεινται μιας

χαοτικής υποκειμενικής ιδιαιτερότητας από συνθέσεις μεταξύ λέξεων και εμπειρίας. Προκύπτει δε, εκεί όπου ενδιαφέρει κοινωνικά (Quine 1960, 8).

‘Η κοινωνία ενεργούσα αποκλειστικά σε απροκάλυπτες εκδηλώσεις στάθηκε ικανή να προπονήσει τον καθένα να λείπει το κοινωνικά κατάλληλο πράγμα, ακόμα και σε περιπτώσεις που τα ερεθίσματα είναι κοινωνικά ανεξιχνίαστα. Το τέχνασμα έχει ήδη εξαρτηθεί από ακολουθίες που έχουν προηγηθεί μεταξύ συγκαλυμμένων ερεθισμάτων και απροκάλυπτης τακτικής στην συμπεριφορά, οι οποίες έχουν συμβάλει με τρόπο αξιοσημείωτο στο αντιστεκόμενο ένστικτο’, υποστηρίζει (Quine 1960, 5).

⁴³⁸ Γλωσσικά εγχειρίδια για τη μετάφραση μιας γλώσσας σε μια άλλη, ακόμα και αν αρχίζουν με εντελώς αποκλίνοντες τρόπους, ακόμα και αν οι μέθοδοι που εφαρμόζουν είναι εντελώς ασύμβατοι μεταξύ τους, μπορεί και τα δύο να είναι καθ’ όλα συμβατά με τη συνολική προδιάθεση του λόγου, υποστηρίζει ο Quine (Quine 1960, 27).

⁴³⁹ ‘The analytic and the synthetic’ (1971)

⁴⁴⁰ Το σχόλιο αφορά στους εμπειριστές κυρίως της λογικο-θετικιστικής παράδοσης οι οποίοι συνδέοντας τη γλωσσική δραστηριότητα κατ’ αποκλειστικότητα με παρατηρήσιμες καταστάσεις έφτιαξαν ένα παραπλανητικό γνωσιολογικό μοντέλο για τον άνθρωπο. Γι’ αυτούς, όποια αλήθεια δεν είναι εμπειρικά διαψεύσιμη, δεν αναιρείται δηλαδή από ένα μεμονωμένο πείραμα, είναι αναλυτική.

Έτσι και σύμφωνα με αυτή την άποψη, σχολιάζει ο Putnam, η φράση: ‘η γή εμφανίστηκε μόλις τώρα’ πρέπει να είναι αναλυτική αφού κανένα συγκεκριμένο πείραμα δεν μπορεί να την αναιρέσει (Putnam, 1971, 40). Ο Putnam, μέσα από τα πλαίσια του επιστημονικού ρεαλισμού πιστεύει ότι οι μη παρατηρήσιμες οντότητες στην επιστήμη υπάρχουν. Αντίθετα, οι Λογικοί Θετικιστές υποστηρίζουν ότι η γνωσιολογία μας περιορίζεται στα παρατηρήσιμα φαινόμενα στο μακροσκοπικό επίπεδο.

⁴⁴¹ Συγκεκριμένα αναφέρει: ‘Όπως και ο Quine θέλω να τονίσω τον μονολιθικό χαρακτήρα του εννοιολογικού μας συστήματος [...] το οποίο αντιμετωπίζει το δικαστήριο της εμπειρίας συνολικά[...]’. (Putnam, 1971, 40).

⁴⁴² Έχουμε ήδη αναφερθεί στο ‘ερεθιστικό νόημα’ ή βαθμό παρατήρησης το οποίο φέρουν, κατά τον Quine οι προτάσεις της γλώσσας, και το οποίο συνιστά την ‘μονάδα εμπειρικής σημασίας’. Ως εκ τούτου γίνεται εμφανές ότι η ‘μονάδα εμπειρικής σημασίας’ ως πρωταρχική μονάδα, είναι ευρύτερη από τη λέξη και στενότερη ή ίση με την πρόταση.

⁴⁴³ Γιατί όπως έδειξε με τη θεωρία του ο Einstein, ο όρος ‘κινητική ενέργεια’ μπορεί να μην σημαίνει $\frac{1}{2}mu^2$.

⁴⁴⁴ Για τον Putnam η πραγματική αναλυτικότητα είναι η μη-αναθεωρησιμότητα.

⁴⁴⁵ Πολύ σημαντικό επιχείρημα για τον Putnam που δείχνει το άστοχο της μεταφοράς της διάκρισης αναλυτικό-συνθετικό από τη γλώσσα στην επιστήμη, είναι το γεγονός ότι ο Einstein αντιμετώπισε με τον ίδιο ακριβώς τρόπο τόσο τους επιστημονικούς ορισμούς [αλήθειες προερχόμενες από ρητή συνομολόγηση], όσο και τις πειραματικές αλήθειες.

⁴⁴⁶ Υπενθυμίζουμε ότι ο Carnap έχει δηλώσει κατηγορηματικά ότι το εγχείρημά του δεν αφορά στη φυσική γλώσσα.

⁴⁴⁷ Εδώ προκύπτει το εξής κρίσιμο ερώτημα: ποιο είναι εκείνο το κρίσιμο σημείο στο οποίο, ελλειπόντων κάποιων χαρακτηριστικών, παύουμε να είμαστε δικαιολογημένοι στο να αποδίδουμε στον όρο ‘άνθρωπος’ την έννοια του ανθρώπου;

⁴⁴⁸ Στις ‘αρχές πλαισίου’ για τον Putnam περιλαμβάνονται τόσο οι νόμοι του Νεύτωνα [που ο Reichenbach τους χαρακτηρίζει ως ‘αξιώματα σύνδεσης’], όσο και οι L- και P-κανόνες του Carnap.

⁴⁴⁹ Ο προσδιορισμός του περιεχομένου της λέξης: ‘αυτό’, δημιουργεί νέα προβλήματα.

⁴⁵⁰ 1954, ‘Carnap and Logical Truth’.

⁴⁵¹ ‘Two dogmas’ revisited’ (1983)

⁴⁵² Σφάλμα του Quine που κατά την άποψη του Putnam, οφείλεται στις θετικιστικές καταβολές του πρώτου (Putnam 1983, 90, 92).

⁴⁵³ Σε αυτό το σημείο γίνεται εμφανής μία σύμπτωση με τον Carnap.

⁴⁵⁴ ‘Δεν γνωρίζω αν η πρόταση ‘οτιδήποτε πράσινο έχει έκταση’ είναι αναλυτική. Προδίδει ο δισταγμός μου σ’ αυτό το παράδειγμα ότι δεν κατανοώ πλήρως, ότι δεν συλλαμβάνω ικανοποιητικά τα ‘νοήματα’ των όρων ‘πράσινος’ και ‘έκταση’, αλλά ο όρος ‘αναλυτικότητα’ (1951, 83).

⁴⁵⁵ ‘Το νόημα μιας πρότασης είναι η μέθοδος της εμπειρικής επαλήθευσης ή διάψευσής της.’

⁴⁵⁶ αυτή του την επιλογή την στηρίζει και στην ‘ιστορική’ πορεία της μονάδας του νοήματος από τον Bentham στον Russell (βλ. και ‘Τα πέντε ορόσημα του εμπειρισμού’, σελ. 9).

⁴⁵⁷ Όπως έχει αναφερθεί, η αναγωγή των μαθηματικών στη λογική, έχει το εξής θετικό αποτέλεσμα. Οι μαθηματικές έννοιες αποκτούν καθαρότητα (επιτυχία του εννοιολογικού στόχου) και αυτό επεκτείνεται σε όλο το εύρος των μαθηματικών, πράγμα το οποίο τα ανάγει σε θεμέλιο (επιτυχία του δογματικού στόχου). Έτσι προτείνεται η θεωρία συνόλων για να εκπληρώσει τους δύο στόχους. Η διαπίστωση ότι η τελευταία δεν έχει τη συνέπεια των μαθηματικών, προκάλεσε την κατάρρευση και των δύο.

- ⁴⁵⁸ Δηλαδή ότι: i) όλες οι επιστημονικές μαρτυρίες είναι αισθητηριακές εμπειρίες, και ii) το νόημα των λέξεων έχει έσχατη αναφορά την αισθητηριακή εμπειρία.
- ⁴⁵⁹ Αν και δεν είμαστε σε θέση να εξηγήσουμε το γιατί φτάνουμε, αλλά παρ' όλα αυτά, φτάνουμε σε τέτοιες θεωρίες.
- ⁴⁶⁰ Σύμφωνα με τον Duhem, η διάψευση μιας θεωρίας, συνάγει το ψεύδος μιάς ή περισσότερων προτάσεων που ανήκουν στη θεωρία. Δεν μπορεί όμως να υποδείξει σε ποιά ακριβώς οφείλεται το φταίξιμο. Στο εσωτερικό ενός μεταφραστικού πλαισίου, επιτυγχάνεται: i) εννοιολογική αναγωγή, αποδίδοντας στον όρο καταστάσεις αλήθειας και ii) οντολογική οικονομία, διότι μέσω της μετάφρασης δημιουργείται δέσμευση και στην ύπαρξη προηγούμενων εννοιών που συμμετέχουν
- ⁴⁶¹ Η ψυχολογία εισάγεται με τρόπο προβληματικό, γιατί δεν έπεται λογικά από την αποτυχία του θεμελιωτισμού.
- ⁴⁶² Στο άρθρο του 'Πέντε ορόσημα του Εμπειρισμού' ('Five Milestones of Empiricism', 1981). Την εξέλιξη του εμπειρισμού ο Quine (1981, 7-11) τη σκιαγραφεί, εν συντομία, ως εξής: Ως πρώτο ορόσημο του εμπειρισμού αναφέρει τη μετατόπιση της προσοχής από τις ιδέες, ως φορέων μονάδας νοήματος, στις λέξεις. Ως δεύτερο ορόσημο, τη μετατόπιση του σημασιολογικού κέντρου βάρους από τους όρους, στις προτάσεις. Η συγκεκριμένη κίνηση δίνει κάποιου είδους λύση στο πρόβλημα των 'αφηρημένων ιδεών. Γιατί η πρόταση αποτελεί το πλαίσιο χρήσης των όρων οι οποίοι εκφράζουν τέτοιες ιδέες, και ως εκ τούτου δεν υποχρεώνεται κανείς να αποδεχθεί μια οντολογία αφηρημένων αντικειμένων. Το τρίτο ορόσημο αφορά στη μετατόπιση του σημασιολογικού κέντρου βάρους από τις προτάσεις στα συστήματα προτάσεων και το τέταρτο αφορά στην εγκατάλειψη της διάκρισης των προτάσεων σε αναλυτικές και συνθετικές.
- ⁴⁶³ μετριοπαθής ολισμός
- ⁴⁶⁴ Quine 1983, 'Ontology and Ideology Revisited', *Journal of Philosophy* 80, Sept. 1983.
- ⁴⁶⁵ Η οντολογία έχει να κάνει με το αληθές. Η επιστημολογία έχει να κάνει με τη 'μέθοδο' και τη 'μαρτυρία', αισθητηριακή μαρτυρία για τον Quine. Ως εκ τούτου, για τον Quine ισχύει: 'επιστημολογία = εμπειρισμός'. Εξ αυτού έπεται ότι ο εμπειρισμός δεν είναι μια θεωρία αλήθειας, αλλά μια θεωρία που μας λέει για μαρτυρίες, για το ποιες πεποιθήσεις μας είναι εγγυημένες.
- ⁴⁶⁶ Επιχειρηματολογία του Davidson, με την οποία ο McDowell συμφωνεί
- ⁴⁶⁷ Αλλιώς, η νοηματοδότηση δια της εμπειρίας οδηγεί ή στο καντιανό 'εμπειρικό νόημα' (empirical content), ή στον εμπειρικό κόσμο του 'σκληρού νατουραλισμού'
- ⁴⁶⁸ Τα περιστατικά αυτά προδίδουν τη διάθεση του εισηγητή, την προσήλωσή στο θέμα, την εκτίμηση ή απαξίωση από τον συνομιλητή του, ή τις δεξιότητες του καθενός από τους εμπλεκόμενους φιλοσόφους, όπως η άνεση στον αυστηρό χειρισμό μαθηματικών ζητημάτων ή μεγάλη ικανότητα στο χειρισμό της γλώσσας.
- ⁴⁶⁹ Και όχι ο Wittgenstein, όπως ευρέως θεωρείται.
- ⁴⁷⁰ Dumas **Malone**, επικεφαλής των εκδόσεων του εκδοτικού οίκου: **Harvard University Press**.
- ⁴⁷¹ Για παράδειγμα, το άρθρο: 'Truth and Confirmation' (1934-5).
- ⁴⁷² *Dear Carnap...Dear Van* 1990, 30.
- ⁴⁷³ Quine 1954: 'Carnap and Logical Truth' [1954].
- ⁴⁷⁴ Carnap: 'Quine on Logical Truth', *The Philosophy of Rudolf Carnap*, in: Hahn & Schilpp 1963, 916.
- ⁴⁷⁵ Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά: 'Οι ομιλητές, χρήστες της γλώσσας, καθορίζουν εμπειρικά τις σημασίες, τις διαφορές στη σημασία και τις αποκλίσεις από τη σημασία λέξεων [...] και πετυχαίνουν να θεσπίσουν ένα μέτρο συμφωνίας [...]' (Carnap 'Quine on Logical Truth' 1963, 920).
- ⁴⁷⁶ Κατά ανάλογο τρόπο έχει ορίσει τα 'αξιώματα της λογικής' και τις εκφράσεις 'προτασιακοί τύποι στην L'.
- ⁴⁷⁷ Ο Quine δεν αποδέχεται αυτή τη μέθοδο (Quine 1960, 129-130).
- ⁴⁷⁸ Τη θέση αυτή υποστηρίζουν και οι Grice και Strawson, όπως είδαμε.
- ⁴⁷⁹ Η μέθοδος 'απόδοση τιμών - αποτίμηση', την οποία εισηγείται στη *Λογική Σύνταξη της Γλώσσας*.
- ⁴⁸⁰ 'Was Carnap entirely wrong after all?' 1992
- ⁴⁸¹ In: Stein 1992, p. 41-42
- ⁴⁸² 'The Ways of Paradox', p. 113.
- ⁴⁸³ Roger Gibson 1986, in Schilpp p. 143, 151, 147
- ⁴⁸⁴ Two Dogmas of Empiricism 1951, 204 / και μτφ. Ρουσόπουλος 1997, 79
- ⁴⁸⁵ in Schilpp 1963, p. 862.
- ⁴⁸⁶ Το πρόβλημα, παραδοσιακά, έχει ως εξής: προϋπόθεση για κάθε εννοιολογική ανάλυση είναι η ύπαρξη μιας κατ' εξοχήν αναλυτικής αλήθειας. Αν, όμως, αυτό συμβαίνει, πώς είναι δυνατόν η ανάλυση να μας παρέχει νέα πληροφορία; Μία *ορθή ανάλυση πρέπει να παρέχει ορισμό πιστό στις*

σημασίες των όρων τους οποίους ορίζει. Πώς λοιπόν, είναι δυνατόν να υφίσταται αμφιβολία για την ορθότητα της σημασίας των όρων;

Στο πώς ο Carnap αντιμετωπίζει το 'παράδοξο της ανάλυσης' θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

⁴⁸⁷ Schilpp 1986, W.V. Quine, 'Reply to Roger F. Gibson, JR,' p.157.

⁴⁸⁸ Το ερώτημα τέθηκε, κατά τη μαρτυρία του Quine, από τον Dreben. (Schilpp 1986, W.V. Quine, 'Reply to Hilary Putnam p.430')

⁴⁸⁹ 'Two Dogmas of Empiricism' 1950-1 §6.

⁴⁹⁰ Schilpp 1963, R. Carnap, 'Reply to Charles Morris', p. 861-2

⁴⁹¹ Rorty: The Linguistic Turn, p.168, in: Almeder 1997, p.353.

⁴⁹² Παρά ταύτα, διαχωρίζει, όπως είδαμε, την έρευνα στη γλώσσα από την έρευνα στην φυσική. Τις ερεθισμικά αναλυτικές υποθέσεις από τις υπόλοιπες του γλωσσικού συστήματος.

⁴⁹³ Το να έχει μια γλώσσα δύο κατηγορίες μεταβλητών είναι μειονέκτημα, το οποίο απέτυχε να το αντιμετωπίσει η 'θεωρία των τύπων' του Russell, και ο Quine τάσσεται ρητά κατά της εν λόγω θεωρίας (Quine 1951, 209).

⁴⁹⁴ Words and Objections, in: Quine, 'Reply to Chomsky', p. 303 / 'Πέντε Ορόσημα του Εμπειρισμού' 1981, μτφ. Ιόλη Πατέλλη εκδ. Δευκαλίων 1992, σ.7, 11, 12.

⁴⁹⁵ Υπενθυμίζουμε ότι ο Carnap το 1936 (Testability and Meaning) αντικαθιστά την έννοια 'επαληθευσιμότητα' (testability – method of verification) με την ασθενέστερη έννοια 'επιβεβαιωσιμότητα' (confirmability). Υιοθετεί, δηλαδή, την άποψη ότι η εμπειρική σημασία είναι συνάρτηση του κατά πόσο είναι δυνατόν να παραχθεί μια πρόταση από ανεξάρτητες αισθητηριακές εισδοχές, μία παρατηρησιακή πρόταση ανεξάρτητη από το αίτημα το οποίο προηγήθηκε.

Η συγκεκριμένη επιλογή δίνει στον Carnap το δικαίωμα να μην θεωρεί την εμπειρική σημασία ως αποκλειστικά εκπορευόμενη από την αποδοχή των μεθόδων των φυσικών επιστημών, και εδώ διαφοροποιείται από τον Quine.

⁴⁹⁶ 'Carnap and Quine on Empiricism' (1997)

⁴⁹⁷ Η θέση του Quine υπέρ μιας φυσικοποιημένης επιστημολογίας, ονομάζεται συχνά: 'Θέση της Αντικατάστασης' ('The Replacement Thesis'), γιατί αυτό το οποίο επιδιώκει ο Quine είναι, η αντικατάσταση της παραδοσιακής φιλοσοφίας, ως μεθόδου η οποία ερευνά το κατά πόσο η επιστήμη ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, με την απαίτηση να μπορεί η φιλοσοφία να περιγράφει ένα ανεξάρτητο από αυτήν δεδομένο κόσμο. Επομένως, η φυσικοποιημένη επιστημολογία αντικαθιστά την παραδοσιακή, γιατί η δεύτερη θέτει ερωτήσεις εξωτερικές – κατά την ορολογία του Carnap – ή ερωτήσεις οι οποίες δεν επιδέχονται απάντηση σε μια τυποποιημένη γλώσσα, και ως εκ τούτου δεν αποσκοπούν στην ερμηνεία του κόσμου των πραγμάτων. Η θέση των δύο φιλοσόφων ταυτίζεται στο ότι αποδοχή μιας γλώσσας συνεπάγεται την αποδοχή του κόσμου των πραγμάτων (E.S.O. 1950, 207-8). Και για τους δύο, δηλαδή, το κριτήριο ύπαρξης ενός αντικειμένου είναι το κατά πόσο την πρόταση η οποία δηλώνει την ύπαρξή του, την επιβεβαιώνει η συνομιλία που γίνεται στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης επιστημονικής θεωρίας. Κατά τα λεγόμενα του ίδιου του Quine,

Το ερώτημα το οποίο αφορά στις οντολογικές δεσμεύσεις στο πλαίσιο μιας θεωρίας, είναι ερώτημα το οποίο αφορά στο: τι υπάρχει, στο πλαίσιο της εν λόγω θεωρίας (Quine 1951, 204).

Ο Carnap δηλώνει ότι ερωτήσεις οι οποίες αφορούν στην οντολογία, καθώς και αυτές που αφορούν σε λογικές ή μαθηματικές αρχές δεν αφορούν συμβάντα αλλά στην επιλογή ενός βολικού νοητικού σχήματος ή πλαισίου για την επιστήμη και με αυτό συμφωνώ και εγώ [...]. (Quine 1951, 211)

⁴⁹⁸ Πρόκειται για το 'παράδοξο της ανάλυσης'.

⁴⁹⁹ 'Ways of Paradox', p.131-2.

⁵⁰⁰ Με το καράβι του Neurath ο Quine προσπαθεί να υποκαταστήσει την έλλειψη επιστημονικής εγκυρότητας η οποία δεν επιτυγχάνεται μέσω της επίκλησης αποκλειστικά εμπειρικής προσφυγής. Η εικόνα αυτή της γνωσιοθεωρίας του αντιβαίνει στις ίδιες τις προγραμματικές του δηλώσεις. Το καράβι του Neurath δεν του παρέχει την αυστηρή επιστημονική δομή την οποία επιθυμεί. Αν ο Quine διατίθεται να το αποδεχτεί ως μέθοδο δικαιολόγησης, γιατί να μην αποδεχθεί και την 'διαλεκτική', [κατά τον Stein] μέθοδο του Carnap?

⁵⁰¹ 'Meaning Postulates' p. 222-3.

⁵⁰² Η λύση αυτή συνδέεται στενά, όπως έχουμε αναφέρει, με την ιδέα του Carnap ('Meaning and Necessity' 1947), να προτείνει ως μέθοδο διάκρισης αναλυτικών-συνθετικών προτάσεων, την μέθοδο των 'καταστατικών περιγραφών' (state descriptions) παραλλαγή της ιδέας 'salva veritate' του Leibniz, προσπαθώντας κατ' αυτόν τον τρόπο να υπερβεί την εκτασιακή τακτική, και να αντιμετωπίσει το πρόβλημα του ορισμού των εννοιών με τρόπο εντασιακό.

Ο Carnap αποδέχεται 'διαφορετικές δυνατές καταστάσεις' (possible states) τα μέλη των οποίων καθορίζονται από διαφορετικές συνθήκες και αφορούν σε αντικείμενα [ή σε ιδιότητες ή σε σχέσεις

μεταξύ ιδιοτήτων] στην ίδια περιοχή, στον ίδιο εν ενεργεία κόσμο, ο οποίος χαρακτηρίζεται από μια συγκεκριμένη γλώσσα.

⁵⁰³ Το ερώτημα στο οποίο καλείται να απαντήσει ο Quine είναι, πώς είναι δυνατόν να υφίσταται αμφιβολία για την ορθότητα της σημασίας των όρων, τη στιγμή που μια ορθή ανάλυση πρέπει να παρέχει ορισμό πιστό στις σημασίες των όρων τους οποίους ορίζει.

⁵⁰⁴ Το ότι ο Carnap *γνωρίζει* ότι κατά τη συγκρότηση της δικής του θεωρίας έχει να αντιμετωπίσει το 'παράδοξο της ανάλυσης' γίνεται εμφανές από τα προς συζήτηση ζητήματα που προκύπτουν σχετικά με το κατά πόσο η επεξήγηση (explication) θα πρέπει να θεωρηθεί ως αποσαφήνιση (clarification) μιας έννοιας ήδη παρούσης και πριν από την επεξήγηση, για τυπικές και για μη τυπικές περιπτώσεις. ('Quine on Analiticity' 1952 in: Creath 1990 p.429-430 / *Meaning and Necessity: 'The Method of Intention and Extension'* 1947, p.8).

⁵⁰⁵ Το αδύνατο σημείο της θεωρίας του Carnap, βρίσκεται στην εν γένει πολυπλοκότητα και ασάφεια η οποία αφορά στη φύση των 'προ-συστημικών' εννοιών, από την οποία επιχειρεί να ξεφύγει με κριτήριο τη σαφήνεια (clarity) και την ωφελιμότητα (utility) κατά τη χρήση τους. ('Empiricism, Semantics and Ontology' 1947, p. 205-221).

⁵⁰⁶ 'Bemerkungen zur Wissenschaftslogik' (Erkenntnis 2 (1931), 143-161)

⁵⁰⁷ Η κατά Frege παγκόσμια λογική είχε ως στόχο τη διάκριση των λογικών αληθειών από αυτές που προκύπτουν μέσω των κρίσεων ή των διαδικασιών λογικής συναγωγής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Almeder Robert** ‘Carnap and Quine on Empiricism’ in: *History of Philosophy Quarterly*, vol.14, n.3, July 1997
- Carnap Rudolf** [1932] ‘On Protocol Sentences’ in vol.2, ed. Sahotra Sarkar, Garland Publishing, Inc.N.York & London 1996
- Carnap Rudolf ([1934]/1968) *Logische Syntax der Sprache* Springer Verlag, Wien – New York
- Carnap Rudolf [1934]1937, *The Logical Syntax of Language*, Routledge & Kegan Paul LTD, London
- Carnap Rudolf, [1935] *Philosophy and Logical Syntax*, p. 85, εκδ. Εγνατία, αρ. έκδ.28.
- Carnap Rudolf [1935] ‘Truth and Confirmation’ in *Readings in Philosophical Analysis* 1949 edited by H. Field & W. Sellars N.Y. Appleton-Century Crofts, 1949
- Carnap Rudolf ‘Meaning Postulates’[1947] in *Meaning and Necessity*, Chicago UP 1956 & *Meaning and Necessity* 1947
- Carnap Rudolf [1950b], ‘Empiricism, Semantics and Ontology’ [E.S.O.] in *Meaning and Necessity* [1946] 1956, Chicago UP
- Carnap Rudolf [1952] ‘Quine on analiticity’ in Carnap Rudolf *The Philosophy of Rudolf Carnap*, ed. By P. A. Schipp & Hahn Northwestern unv. 1990.
- Carnap Rudolf ‘Quine on Logical Truth’ in Carnap Rudolf *The Philosophy of Rudolf Carnap*, ed. By P. A. Schipp & Hahn Northwestern unv. 1990, p.916.
- Carnap Rudolf Autobiography, in *The Philosophy of Rudolf Carnap* in Hahn &Schilpp ed. Illinois unv. 1963.
- Church Alonzo** (1943) ‘Carnap’s Introduction to Semantics’, *The Philosophical Review*, vol.52

Church Alonzo ([1956]1996) *Introduction to Mathematical Logic*, Princeton: Princeton Univ. Press.

Coffa J. Alberto ‘Carnap’s Sprachanschauung Circa 1932 PSA 1976 vol.2 p.205-241

Coffa .J. Alberto (1982), ‘Kant, Bolzano and the Emergence of Logism’: *The Journal of Philosophy*

Coffa J. Alberto ‘Carnap (1987) Tarski and the Search for Truth’/Noûs 21: 547-572

Coffa .J. Alberto (1991) *The Semantic Tradition. From Kant to Carnap*, Cambridge U.P.

Creath Richard (1990) ‘The Unimportance of Semantics’, PSA 1990, Vol.2, pp.405-16

Creath Richard (1992) ‘Carnap’s Conventionalism’, *Synthese* –93 Nov.1992

Creath Richard ‘Quine on Analyticity’ [1952] PSA 1990

Demopoulos W. ‘The Philosophical Basis of our Knowledge of Number’ in *Nous* 32:4 (1998) 481-503

Demopoulos W. Clark P. ‘The Logism of Frege, Dedekind and Russell’

Duhem Pierre [1906] 1954, *The Aim and Structure of Physical Theory* Princeton, New Jersey Princeton Univ. Press.

Dummett Michael (1981) *The Interpretation of Frege’s Philosophy*, Harvard U.P.

Dummett Michael (1991a) *Frege: Philosophy of Mathematics* () G. Duckworth & Co. Ltd. London

Dummett Michael (1991b) *Frege and other Philosophers* ed. Oxford U. P.

Δημητρακόπουλος Κώστας ‘Αλήθεια και Απόδειξη: Τα θεωρήματα του Gödel’
Νεύσης 11, 2002

Field Hartry (1972) ‘Tarski’s conception of Truth Theory’, *The Journal of Philosophy* vol. LXIX, NO. 13, JULY 13, 1972

Frege Gottlob ([1879]1967) *Εννοιολογία Από το From Frege to Gödel*, Harvard U.P. Cambridge, Massachusetts, London-England

Frege Gottlob ([1884]1990), *Τα Θεμέλια της Αριθμητικής* εκδ. Νεφέλη

Frege Gottlob ([1884]1961) *Die Grundlagen der Arithmetik* Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt

Frege Gottlob ([1893] 1961) *Die Grundgesetze der Arithmetik*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt

Frege Gottlob ([1884]1996) *The Foundations of Arithmetic* Northwestern University Press Evanston, Illinois

Frege Gottlob ‘Sinn und Bedeutung’ [1892] *Δευκαλίων* 17, 1977

Friedman Michael (1999) ‘Geometry, Convention and the Relativized A Priori’: Reichenbach, Schlick, and Carnap’: *Reconsidering Logical Positivism*, Cambridge univ. Press.

Friedman Michael (1988) ‘Logical Truth and Analyticity in L.S.L’

Friedman Michael ([1990] 1992) ‘Carnap and A Priori Truth’ / *Science and Subjectivity*, 1992, Akademie Verlag.

Friedman Michael (1991) ‘The Re-evaluation of Logical Positivism’ / *The Journal of Philosophy*, vol.LXXXVIII, NO. 10, OKTOBER 1991.

Friedman Michael 'Tolerance and Analyticity in Carnap's Philosophy of Mathematics' (1999) / *Reconsidering Logical Positivism*, 1999, Cambridge Univ. Press.

Gibson F. Roger Jr in: *The Philosophy of W.V. Quine* in Hahn & Schilpp ed. Illinois Univ. 1986.

Gödel Kurt (1953/9) 'Is mathematics syntax of language?' / *Collected Papers*, 1995, Vol.III Oxford Univ. Press.

Goldfarb: Introductory note to 'Gödel, 1953/9-III, 1953/9-V' / *Collected Papers*, 1995, Vol.III Oxford Univ. Press.

Goldfarb & Ricketts (1992) 'Carnap and the Philosophy of Mathematics' / *Science and Subjectivity*, 1992, Akademie Verlag.

Greath Richard (1990) 'The Unimportance of Semantics', PSA 1990, Vol.2, pp.405-16

Greath Richard (1992) 'Carnap's Conventionalism', *Synthese* –93 Nov.1992

Grayling A.C. and **Bernard Weiss** 'Frege, Russel and Wittgenstein' από το *Philosophy* 2, 1998, Oxford U. P.

Grice H.P.& Strawson P.F. 1956, 'In Defense of a Dogma', *The Philosophical Review*, LXV UP pp.141-158.

Harman Gilbert (1967), 'Quine on Meaning and Existence, I', in *Review of Metaphysics*, XXI, 81 Sept. 1967.

Heck Richard 'Frege's Theorem: An Introduction'

Hintikka, Jaakko 1929 *Rudolf Carnap, logical empiricist : materials and perspectives* Dordrecht, Holland ; Boston : D. Reidel Pub. Co., [1975]

Hintikka Jaakko 1992, 'Carnap's Work in the Foundations of Logic and Mathematics in a Historical Perspective'.

Hung Tscha (1943) 'Philosophy and Phenomenological Research', vol.9, Issue 4 (Jun. 1949)

Husserl Edmund ([1900] 1913, 1968), *Logische Untersuchungen*, Erster / Zweiter Band, Max Niemeyer Verlag Tübingen 1968

Kant Immanuel ([1783] 1982) *Προλεγόμενα* εκδ. Δωδώνη

Lotze Herman (1843) *Logik, Erstes Buch. Vom Denken (Reine Logik)* ([1843][1874] [1880]1989)

Martin R. M. (1952) 'On 'Analytic' in *Science and Philosophy in the Twentieth Century* vol.5, ed. Sahotra Sarkar, Garland Publishing, Inc.N.York & London 1996

Mates Benson (1950) 'Analytic Sentences' in *Science and Philosophy in the Twentieth Century* vol.5, ed. Sahotra Sarkar, Garland Publishing, Inc.N.York & London 1996

Mc Dowell J.(1994) "Mind and World" Harvard University Press Cambridge, London

Mill John Stuart ([1843] 1911) *System of Logic* Longmans, Green and Co London

Oberdan Thomas (1990) 'Positivism and the Pragmatic Theory of Observation' PSA 1990, Vol.1, pp.25-37

Oberdan Thomas (1992) 'The Concept of Truth in Carnap's Logical Syntax of Language', *Synthese* –93 Nov.1992

Putnam Hilary [1962] 1971, 'The Analytic and the Synthetic' *Mind Language and Reality* Phil. Papers vol. 2 Cambridge UP

Putnam Hilary (1982) 'Meaning Holism' Schilpp 1986

Putnam Hilary (1983) 'Philosophers and human Understanding' / *Realism and Reason*, 1983, Cambridge Univ. Press

Putnam Hilary (1983) 'Two Dogmas' revisited' *Realism and Reason* Phil. Papers vol.3 Cambridge UP

Quine W. V. [1951] 'On Carnap's views on Ontology', Quine 1951, 207-11, in *The Ways of Paradox and Other Essays* [1954] 1975 Harvard UP

Quine W.V. [1951] (1997), "Two Dogmas of Empiricism" από το *Μελέτες για τον εμπειρισμό* μτφ. Γ. Ρουσόπουλος –εκδ. 'Καρδαμίτσα' σ.63-102 και

Quine W.V. [1950-1], "Two Dogmas of Empiricism" *From a Logical Point of View* 1951, 1953

Quine W.V. [1954] 1966 'Carnap and Logical Truth' από το *The Ways of Paradox and Other Essays* e.d. Harvard U.P. 1975.

Quine W.V. [1935] 1966 'Truth by Convention' / *The Ways of Paradox and Other Essays* Harvard UP

Quine W. V. (1971) 'Epistemology Naturalized' reprinted from *Ontological Relativity and other Essays* (New York Columbia University Press, 1969).

Quine W. V. 'Replies: to Geoffrey Helman' in: *The Philosophy of W.V.Quine* in Hahn & Schilpp ed. Illinois unv. 1986.

Quine W. V. Replies: to Chomsky in: *Words and Objections* 1969, p.302-311 ed. by Donald Davidson Jaakko Hintikka, D Reidel Publishing Company

Quine W. V. 'Replies: to Putnam' in *The Philosophy of W.V.Quine* in Hahn & Schilpp ed. Illinois unv. 1986.

Quine W. V. 'Replies: to Moris' in *The Philosophy of W.V.Quine* in Hahn & Schilpp ed. Illinois unv. 1986.

Quine W. V. 'Replay to Gibson in *The Philosophy of W.V. Quine* in Hahn & Schilpp ed. Illinois unv. 1986.

Quine W. V. (1960), *Word and Object*, The MIT Press.

Quine W.V. (1943), 'Notes on Existence and Necessity', in *Journal of Philosophy*, vol. XL, pp. 113-127 in: White 1949.

Quine W.V. – Ullian J.S. [1978] *The Web of Belief* McGraw-Hill, Inc.

Quine 1981, 'Five Milestones of Empiricism', μτφ. Ιόλη Πατέλλη ως: 'Πέντε ορόσημα του Εμπειρισμού' στο περιοδικό: Δευκαλίων, Οκτ. 1992.

Quine [1934] 1990 'Lectures on Carnap' in: *Dear Carnap.....Dear Van* ed. by R. Creath

Reichenbach Hans ([1920] 1965), *The Theory of Relativity and A Priory Knowledge* unv. Of Calofornia Press

Ricketts Thomas (1982) 'Rationality, Translation and Epistemology Naturalized'

Ricketts Thomas (1994) 'Carnap's Principle of Tolerance, Empiricism, and Conventionalism' / *Reading Putnam*, 1994, ed. Peter Clark -Bob Hale

Ricketts Thomas (1996) 'Carnap: 'From Logical Syntax to Semantics' in *Origins of Logical Empiricism* ed. Ronald N. Giere & Alan W. Richardson

Ρουσόπουλος Γιώργος *Μελέτες για τον Εμπειρισμό* εκδ. Καρδαμίτσα 1997

Sarkar Sahotra (1992) 'The boundless Ocean of unlimited possibilities' / *Synthese* 93: 191-237

Stein Howart 1992, 'Was Carnap entirely wrong after all?' Sarkar, vol.6

Tarski Alfred (1936) 'The Establishment of Scientific Semantics' / *Logic, Semantics, Metamathematics*, 1990, Hackett Publishing Company.

Tarski Alfred ([1931]1936) 'On the Concept of Logical Consequence' / *Logic, Semantics, Metamathematics*, 1990, Hackett Publishing Company.

Tarski Alfred [1931] 'The Concept of Truth in Formalized Languages'

Tarski Alfred [1944] 'The Semantical Conception of Truth and the foundations of Semantics' in: *Philosophy and Phenomenological Research* 4,.

Weiner Joan (1990) *Frege* ed. Oxford U. P.

White G. Morton [1949], 'The Analytic and the Synthetic: an Untenable Dualism' in *Science and Philosophy in the Twentieth Century* vol.5, ed. Sahotra Sarkar, Garland Publishing, Inc. N.York & London 1996